Émile Zola

Jord

Rougon-Macquart #18

Émile Zola

Jord

Rougon-Macquart #18

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Émile Zola: *Jord* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Émile Zola: *Jord* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

Første del

1

Den morgen gik Jean med en blå lærredssåsæk bundet om livet; med venstre hånd holdt han posen åben, og med højre tog han ved hvert tredje skridt en håndfuld korn og kastede den ud over plovfurerne. Hans tunge sko sank ned i den bløde jord og tog store klumper op med sig, mens han regelmæssigt vuggede frem og tilbage med kroppen, og ved hver en bevægelse kunne man se to røde snore på hans ærme skinne midt i det gule korn, der fløj ud af hans hånd; han sled nemlig sin gamle soldatertrøje op. Han så stor ud, som han gik alene frem på marken; bagefter ham kom harven langsomt, trukket af to heste, som en karl drev frem ved regelmæssigt at knalde dem om ørene med en lang pisk.

Denne lod, kun en halv tønde land, var så ubetydelig, at Hourdequin, ejeren af Borderiegården, ikke havde villet sende såmaskinen derhen, da den var i virksomhed andetsteds. Jean gik nu op ad marken fra syd til nord, og et par kilometer borte, lige for ham, lå gården. Ved enden af plovfuren så han op med et åndsfraværende blik og pustede lidt.

Murene var lave, taget lå som en plet gamle skifersten ved begyndelsen af Beaucesletten, der strækker sig hen mod Chartres. Under den vide himmel, en overtrukken oktoberhimmel, bredte jorderne sig i fem miles omkreds. På denne tid af året lå markerne bare, store, gule, svære firkanter pløjejord afvekslede med grønne flader kløver- og vikkemarker; og ikke en høj, ikke et træ så langt øjet rakte, alt gik ud i ét, bøjede sig ned i synskredsen rundt og skarpt som haver. Kun mod vest satte en lille lund en brunrød stribe mod himlen. I

midten løb en vej, landevejen fra Châteaudun til Orléans, så hvid som en kridtstreg, ganske lige ud femten kilometer; langs vejen stod telegrafpælene i lige linje og tre-fire vindmøller på deres tømrede træfødder, med ubevægelige vinger. Landsbyerne så ud som små stenøer, og langt borte ragede et klokketårn op over agrenes bløde bølger, der skjulte selve kirken.

Jean vendte om og gik tilbage fra nord til syd, stadig vuggende frem og tilbage; den venstre hånd holdt på såsækken, mens den højre svingede sædekornet ud i luften. Foran sig havde han nu den smalle dal, hvor Aigre løber og skærer sletten over som en grøft; bagved den strakte atter Beaucesletten sig helt til Orléans. Man kunne slutte sig til, at der langs floden måtte være enge og skyggefulde steder, for en lang række poppeltræer stak et stykke gulnet top op over kanten af dalstrøget; de lignede stumpede buske. Af den lille landsby Rognes på skråningen øjnede man kun et par tage ved foden af kirken, i hvis høje grå stentårn der boede nogle ældgamle ravnefamilier. Og mod øst, på den anden side Loiredalen, hvori Cloyes, den vigtigste by dér, lå skjult, tegnede sig Perches fjerne højdedrag med en violet tone mod den grå luft. Det var det gamle Dunois, der nu kaldes Châteauduns kreds, mellem Perche og Beauce, dér, hvor de mindre frugtbare jorder har givet denne egn navn af Fattig-Beauce.

Da Jean var nået til enden af ageren, standsede han igen, kastede et hurtigt blik ned ad den lille flod, der rask og klar rislede hen mellem græsgangene og løb langs vejen til Cloyes, som den dag var fuld af bøndervogne, der kørte til torvs. Så vendte han sig igen om, og stadig med samme gang, med

samme armbevægelser, gik han mod nord, og så mod syd, indhyllet i det flyvende støv af sædekornet, mens harven fulgte bagefter og under piskesmæld langsomt begravede spirerne under den smuldrede bløde jord.

Langvarige regnskyl havde sinket tilsåningen det efterår; i august var markerne blevet gødet, og plovfurerne havde længe ligget dybe og rensede for ukrudt, færdige til at give hvede efter kløver og havre, som det sig hør og bør. Derfor skyndte landmændene sig også, for de var bange for, at frosten skulle tage fat efter den mængde regn. Vejret var blevet rigtig koldt og mørkt, uden et vindpust, himlen lå stille og sodfarvet over dette hav af ubevægelig jord. Alle steder såede de; til venstre, fem hundrede meter borte, gik en sædemand, en anden længere borte til højre; og over alt så man dem gå langsomt afsted i den flade egns svindende perspektiv. Det var som små sorte skikkelser, blot en streg, der blev tyndere og tyndere, indtil den svandt rent hen milelangt borte. Alle havde de den samme armbevægelse, sædekornet, der kastedes ud, som en levende bølge omkring dem. Hele sletten skælvede under denne regn, så langt øjet rakte, ja helt henne i den tågede synskreds, hvor de spredte sædemænd ikke længere kunne øjnes.

Da Jean for sidste gang gik nedad, så han en stor, rød- og hvidbroget ko komme fra Rognes; en ung pige, næsten et barn, trak den i et reb. Den lille bondepige og dyret fulgte stien, der gik langs dalkanten, og Jean var igen kommet næsten helt op til enden af den tilsåede ager, da en hastig trampen ledsaget af kvalte skrig fik ham til at vende hovedet, just som han var i færd med at løse sin såsæk af sig for at gå hjem. Det var koen, der

galoperede afsted i vild fart gennem en vikkemark, fulgt af den lille pige, som anstrengte sig for at holde på den.

Han blev bange og råbte:

"Men så slip den dog!"

Det lod ikke til, at hun hørte det, for hun pustede og stønnede blot og skændte på koen med vred og forskrækket stemme:

"Så, så, du brogede, vil du nu se, du kan være skikkelig. Å, dit asen, å, dit forbandede kreatur!"

Hidindtil havde hun fulgt med, hun havde løbet og sprunget efter koen så hurtigt, hendes små ben kunne bære hende. Men nu snublede hun, faldt én gang, kom op og faldt atter, og så blev hun slæbt afsted af det gale dyr. Nu skreg hun af fuld hals, og hendes legeme trak en fure hen mellem vikkerne.

"Så slip dog, for pokker," blev Jean ved at råbe, "men så giv dog slip, siger jeg!"

Han råbte dette egentlig uden at tænke over det, og så gav han sig også til at løbe, fordi det endelig gik op for ham, hvad der var i vejen. Rebet måtte være knyttet om pigens håndled, og hver en anstrengelse fra hendes side måtte stramme det mere. Heldigvis kunne han skyde genvej over en pløjemark og kom i en sådan fart lige hen mod den brogede, at den blev helt forskrækket og med ét stod bomstille. Han fik straks knuden løst og satte pigen op i græsset.

"Der er da ingenting i stykker, vel?"

Men hun var ikke engang besvimet. Hun rejste sig op, følte på sig og løftede ganske roligt kjolen til midt på lårene for at se, hvad der var i vejen med hendes knæ, der sved dygtigt. Hun var så forpustet, at hun ikke straks kunne tale.

"Se, dér gør det ondt … Nå ja, men jeg kan da lige godt røre benet; å, det er såmænd ingenting … Men bange, det blev jeg – havde det været henne på landevejen, var jeg da blevet rent maset!"

Hun så på sit håndled, der var ophovnet og rødt, smurte lidt spyt på og trykkede sine læber fast mod det dårlige sted; så trak hun vejret dybt og tilføjede lettet med et suk ganske roligt:

"Hun plejer ikke at være ondskabsfuld, den brogede, men i dag er hun rigtignok meget slem, fordi hun er brunstig … Jeg trækker hende til tyren på Borderiegården."

"På Borderiegården," gentog Jean, "det træffer sig jo heldigt. Jeg skal netop hjem, så kan jeg følge med dig."

Han blev ved at sige "Du" til hende og behandle hende som et barn, så lille og spinkel var hun af en fjortenårs pige at være. Hun gik med løftet ansigt og så vist på den sværlemmede karl med det kort klippede, lysebrune hår og det runde, regelmæssige ansigt. Hun betragtede ham som en ældre mand, skønt han kun var ni og tyve år.

"Å, jeg ved godt, hvem De er, De er Korporalen, den snedker, der har ladet sig fæste som karl hos Hourdequin på Borderiegården."

Da den unge mand hørte det tilnavn, bønderne havde givet ham, smilede han og gav sig også til at se på hende, ganske forbavset ved at se, hun næsten var voksen og udviklet; hun havde et aflangt ansigt med dybe, sorte øjne, tykke, friske, røde læber som en modnende frugt. Hun var klædt i et, gråt skørt og et sort uldent liv, på hovedet havde hun en lille hvid rund hue, og hun var meget brun i huden, solen havde brændt hendes kinder og kastet et gyldent skær over dem.

"Men du er jo fatter Flues yngste datter," udbrød han med ét. "Jeg kendte dig ikke straks. Det er jo din søster, der legede kæreste med Stivnakke i fjor forår, da han og jeg var sammen på Borderiegården, ikke sandt?"

Hun svarede ganske roligt:

"Ja, jeg er Françoise. Det var min søster Lise, der var kæreste med Stivnakke, og nu er hun på sjette måned … Han er stukket af, han er nu på Chamadegården, ad Orgères til."

"Ja, det er ganske rigtigt, jeg så dem sammen," sluttede Jean.

De stod et øjeblik tavse ved siden af hinanden, han lo ved sig selv, han tænkte på den aften, han var kommet bag på kærestefolkene ved en høstak, og hun vædede stadig sit forslåede håndled med læberne, som om fugtigheden dulmede svien i det. Imidlertid gik koen nok så roligt inde i vikkemarken og rev hist og her en tot foder op. Karlen med harven var kørt hjem ad en omvej for at komme ud på den slagne landevej. To ravne kredsede skrigende om kirketårnet. Der lød tre slag af klokken ud i den stille luft.

"Hvad for noget," udbrød Jean, "allerede middag! Kom og lad os tage benene med os, du!"

Nu opdagede han den brogede i marken.

"Halløj, din ko ødelægger jo vikkerne. Det ville se galt ud, om ejeren fik øje på den dér; nå, vil du se, du kan flytte dig, eller jeg skal lære dig, dit asen!"

"Nej, lad hende bare gå," sagde Françoise og standsede ham i farten, "det stykke jord er vort eget. Det er såmænd også på vor egen jord, den gamle tøs har smidt mig overende. Langs kanten lige til Rognes er det vor lod. Ved siden af er det onkel Fouans, længere henne kommer så min tantes, den høje, ved du nok."

Alt mens hun pegede ud over agrene, havde hun fået koen trukket ud på gangstien, og først, da hun havde fået godt fat på rebet igen, faldt det hende ind at takke den unge mand.

"Nå, ja – det var såmænd heldigt, at jeg traf Dem her. De skal rigtig have så mange, mange tak da!"

De var igen begyndt at gå ad den smalle sti, der løb langs dalen, før den drejede ind over markerne. De sidste slag at middagsklokken døde hen, ravnene skreg stadig, og de to gik bag ved koen, der trak i rebet. De udvekslede ikke et ord, de var faldet hen i tanker, bønder kan gå side om side i timevis uden at tale sammen. Til højre kastede de et blik på såmaskinen, som hestene trak forbi med; karlen råbte "Goddag", og de svarede "Goddag" i samme alvorlige tone. Nede i dalen til venstre rullede vognene til Cloyes, bønderne samledes først klokken et på torvet. De sad dér og lod sig gennemryste på de tohjulede kærrer og lignede græshopper, de blev mindre og mindre i det fjerne, og til sidst kunne man kun øjne kvindfolkenes huer som en eneste hvid prik.

"Dér kommer onkel Fouan og tante Rose – se dér nede; de skal i dag til notarius," fortalte Françoise, mens hun pegede på en kærre, der ikke var større end en nøddeskal, og som rullede afsted i et par kilometers afstand.

Hun havde sømandsøjne, var langsynet som alle sletteboere, øvet i at lægge mærke til småting og genkende et menneske eller et dyr i en lille, næppe synlig skikkelse, der bevægede sig langt borte i det fjerne.

"Ja, det hører jeg," svarede Jean; "så er det altså afgjort, at den gamle skifter med sin datter og sine to sønner?"

"Ja, vist er det afgjort, de skal træffes hos monsieur Baillehache i Cloyes i dag."

Hun så hele tiden efter kærren.

"Vi andre, vi tager os ikke af det, vi får jo ingenting dér; men der er jo det her med Stivnakke. Lise tænkte, han ville måske gifte sig med hende, når han fik sin part."

Jean gav sig til at le.

"Den pokkers Stivnakke! Vi to har jo været kammerater … Å ja, han forstår at snakke for pigerne, altid er han efter dem, og han tager dem med magt, når de ikke vil med det gode."

"Han er et rent asen," sagde Françoise med overbevisning. Men pludselig fo'r hun som rasende løs på koen.

"Nej hør, nu skal du få dig en overhaling! Se nu bare, hun er rent bandsat, når det kommer over hende!"

Med et heftigt ryk trak hun dyret til sig. Her drejede stien af, kærren forsvandt, mens de to gik videre over sletten, der med de uendelige agre og pløjemarker bredte sig ud til alle sider. Uden en busk og uden et træ strakte stien sig mellem mark og eng lige hen til en gård; man syntes, man kunne tage fat på den med hænderne, så nær lå den, men alt som man gik, trak den sig længere tilbage under den askegrå himmel. De var igen tavse, de åbnede ikke munden, det var, som følte de sig betaget af den alvorlige Beauceslettes sørgmodige, betænksomme frugtbarhed.

Da de nåede Borderie, var der stille og forladt i den store, firkantede gård, som var omgivet af kostald, fårehus og lader. Men straks efter kom en lille ung kone ud i døren; hun var køn og så lidt fræk ud.

"Hvad er det, Jean, vil du ingen mad have i dag?"

"Nu kommer jeg, madam Jacqueline!"

Siden vejmand Cognets datter, La Cognette kaldte de hende, da hun som tolvårs tøs vaskede op i køkkenet på gården, siden hun var blevet kæreste med husbonden, forlangte hun på det bestemteste at kaldes madam.

"Nå, er du der, Françoise," vedblev hun. "Du bringer koen til tyren; ja, du må rigtignok vente, røgteren er i Cloyes med Hourdequin. Men han kommer straks, han kunne godt have været hjemme nu."

Og da Jean skulle til at gå ind i køkkenet, tog hun ham om livet og lagde sig op til ham, mens hun lo ham lige op i ansigtet, uden at bryde sig om, at andre så hendes forelskede fagter.

Françoise satte sig på en stenbænk og ventede tålmodigt. Hun sad og så på en flok høns, der gik og pillede, mens de varmede fødderne i møddingen, som i den kølige luft sendte en fin blå damp op i vejret. Da Jean en halv time efter kom ud igen, havde hun ikke rørt sig af pletten. Han satte sig hos hende, og da han så koen stå og svinge brølende med halen, sagde han endelig:

"Det er også kedeligt, at den røgter ikke kommer hjem."

Den unge pige trak på skulderen. Hun lod ikke til at have hastværk. Så sagde hun efter et øjebliks tavshed:

"Nå, så de kalder dig her slet og ret Jean Korporal?"

"Nej, jeg hedder Jean Macquart."

"Og du er ikke her fra egnen?"

"Nej, jeg er en provencaler – fra Plassans, en by dernede mod syd."

Hun så op på ham med et nysgerrigt blik; det undrede hende, at man kunne komme så langt borte fra.

"Efter Solferino," vedblev han, "det er nu halvandet år siden, blev jeg hjempermitteret fra Italien, og det er en af kammeraterne, der har fået mig herhen. Nå, det gik kun dårligt med mit forrige håndværk, jeg var snedker, og der var også flere andre ting, der fik mig til at blive her på gården."

"Nå – jaså!" sagde hun rolig uden at tage sine store sorte øjne fra hans ansigt.

Men i dette øjeblik gav den brogede sig til at brøle rent jammerligt, og en hæs prusten hørtes inde fra kostalden gennem den lukkede dør.

"Se så," udbrød Jean, "nu har den pokkers César hørt hende! Hør, hvor han snakker derinde – å, du kan tro, han kan sine ting, aldrig så snart har man trukket en ind i gården, før han kan lugte hende og ved, hvad der venter ham …" Så afbrød han sig selv:

"Hør du, røgteren kommer vist slet ikke, han er blevet i Cloyes med husbond, skal du se! Hvis du vil, skal jeg hente César – vi to kommer nok ud af det."

"Ja, det er vist det fornuftigste," sagde Françoise og rejste sig.

Idet han åbnede døren til kostalden, spurgte han:

"Skal vi ikke binde din ko?"

"Binde den, nej, nej, det har ingen nød. Den er villig nok og rører sig såmænd ikke af pletten."

Gennem den åbne stalddør sås i to rækker gårdens tredive køer; nogle lå på strøelsen, andre stod og tyggede på roerne ved deres krybber og oppe i det ene hjørne stod tyren, en sortbroget hollænder og strakte forventningsfuld hals.

Så snart César var løst, kom den langsomt ud, men standsede straks uden for døren; luften og lyset overraskede og

blændede den. Den stod et øjeblik ubevægelig med fremstrakt mule og snøftede, mens den slog med halen. Den brogede rørte sig heller ikke af pletten, den brølede sagte og vendte sine store, stive øjne hen mod tyren.

Jean og Françoise afventede med højtidelige miner og nedhængende arme, hvad der nu ville ske. Pludselig sprang César frem med en mægtig klodsethed, der fik jorden til at gungre …

Jean kunne ikke tænke sig at aflevere en af disse drøjheder, gårdens karle plejede at drille de piger med, der kom med køer til bedækning. Denne pige fandt øjensynligt det hele så ligefremt og nødvendigt, at der sandelig ikke havde været det mindste at le ad. Det var selve naturen.

Françoise stak hånden ned i lommen, trak lommetørklædet op og løste 2 francs ud af en knude i hjørnet.

"Værsgo', her er pengene," sagde hun, "og så farvel da!"

Hun trak af med sin ko, og Jean tog sin såsæk og fulgte efter hende, idet han sagde til Jacqueline, at han skulle hen på ageren ved pælen, dér havde Hourdequin sagt, han skulle så den dag.

"Godt," svarede hun, "harven er der vel allerede." Og da karlen nærmede sig til den unge pige, som gik lige foran ham på den smalle sti, råbte hun efter dem med sin stærke, drillende stemme: "Der er vel ingen fare for, at I to skal gå vild? Hun er ikke så tosset, den lille!"

Der blev stille i gården bag ved dem. Ingen af dem lo ad Jacquelines spøg. De gik langsomt, de hørte kun lyden af deres sko mod stenene; han så kun hendes fine, barnlige nakke, hvor det sorte, korte hår krøllede sig under den hvide hue. Da de

havde gået halvt hundrede skridt, sagde hun til sidst stille og roligt:

"Hun skulle ellers ikke gøre nar ad andre eller drille dem med kæresteri! Jeg kunne godt have givet svar på tiltale …"

Og så vendte hun sig om til den unge mand med en skælmsk mine.

"For det er da vist nok, at hun narrer Hourdequin, som om hun allerede var hans kone … Men det ved De vel ellers bedre end jeg? … Ikke?"

Han blev forvirret og satte et dumt ansigt op.

"Ja, det er jo hendes sag – hun gør, hvad hun har lyst til."

Françoise vendte ryggen til og gik videre.

"Naturligvis! Jeg spøger med Dem, for De kunne jo omtrent være min fader, og så har man da lov. Men siden Stivnakke har båret sig så stygt ad mod Lise, har jeg da ellers svoret, at jeg før ville lade arme og ben hugge af mig end lege kæreste med nogen."

Jean rystede på hovedet, og de tav begge to. Den lille mark ved pælen lå ved enden af stien, på halvvejen til Rognes. Dér standsede Jean. Harven ventede, og en bunke sædekorn lå allerede i en plovfure. Han fyldte sin såsæk og sagde:

"Ja, så farvel da!"

"Farvel," svarede Françoise, "og endnu engang tak!"

Men han blev med ét ængstelig; han rettede sig og råbte:

"Hør du, hvis nu den brogede gør sig udtilbens igen? Skal jeg ikke følge dig helt hjem?"

Hun var allerede et stykke borte, og hendes stemme lød høj og rolig i den dybe stilhed:

"Nej, ellers tak – nu er der ingen fare!"

Med såsækken om livet gik Jean ned ad pløjemarken, mens kornet igen fløj ud af hans hånd, og han så efter Françoise, så, hvorledes hun blev mindre og mindre, mens hun vandrede hen mellem agrene, så lille og spinkel bag ved den dvaske ko, der gyngede med sin store krop. Da han vendte om, kunne han ikke mere se hende, men ved omdrejningen var hun der igen, så lille, så tynd, at hun lignede en gåseurt med sin hvide hue og sin smækre midje; tre gange fandt han hende igen, så forsvandt hun; hun var vel drejet af ved kirken.

Klokken slog to. Himlen blev ved at være grå, mørk og kold; det så næsten ud, som var solen begravet under hele skovlfulde af fin aske, som skulle den ikke komme frem i mange måneder, ja ikke før til foråret. I dette mørke lysnede det lidt op ad Orléans til, som om solen skinnede langt, langt borte. Og på denne lyse plet viste klokketårnet i Rognes sig, mens byen løb ned mod Aigre og skjultes i dalen. Men mod nord lå synskredsen som en blækstreg over en tuschtegning mellem himlens grå ensformighed og Beauceslettens vide, uendelige udstrækning. I dagens løb var sædemændenes antal steget. Nu var der én på hver lille jordlod, og der kom stadig flere til, de vrimlede som sorte myrer, der kryber rundt på jorden i umådelig travlhed og stræber og slider med et uforholdsmæssigt, kæmpestort arbejde, over alt så man nær og fjern den samme bestandig tilbagevendende armbevægelse; denne insektets udholdenhed i kampen med jordens storhed, den hårdnakkede udholdenhed, der til sidst sejrer både over dens uendelige udstrækning og dens vrimlende liv.

Indtil det blev mørkt, såede Jean. Han gik frem og tilbage med lange, taktfaste skridt i furerne, og mens hans sæk tømtes,

befrugtede sædekornet jorden bag ved ham.

2

Prokurator Baillehaches hus i Cloyes lå i Rue Grouaise til venstre på vejen til Châteaudun; det var et lille enetages hvidt hus, på hvis hjørne fandtes den eneste lygte i den brede, brolagte gade, der hele ugen igennem var øde og stille og kun om lørdagen livlig og befærdet af bønderne, som drog til torvs. Langt borte fra kunne man se de to blanke messingplader på døren skinne midt i den lave række af hvide bygninger, og bagved strakte en smal have sig lige ned til Loirefloden.

Den lille skriverdreng, en bleg, sygelig knøs på femten år, sad den lørdag i det værelse, der blev brugt til kontor; han havde løftet et af de hvide, klare gardiner op og kiggede ud for at se efter folk på gaden. De to andre skrivere, den ene gammel, tykmavet og meget smudsig, og den anden ung, mager og galdesyg, sad og skrev ved en dobbelt pult af sortmalet fyrretræ, der tillige med syv-otte stole og en kakkelovn udgjorde kontorets møblement. Der blev kun lagt i den lille støbejerns kakkelovn, når man var nået til december, selv om det sneede allerede Allehelgensdag. Hylderne rundt langs væggene, de grønlige papmapper med de brækkede hjørner, propfulde af gulnede dokumenter, udbredte i værelset en utålelig lugt af gammelt blæk og muggent, støvet papir.

To bønder, en mand og en kone, sad ved siden af hinanden og ventede ganske ubevægelige og med ærbødig tålmodighed. Al den masse papir og i særdeleshed disse herrer, der sad og skrev så hurtigt, disse penne, der kradsede afsted på en gang, gjorde dem højtidelige til mode og førte deres tanker hen på penge og processer.

Konen var omtrent fire og tredive år gammel, hendes ansigt havde et behageligt udtryk, skønt næsen var lidt for svær, hun var meget mørk, og hun havde foldet sine tørre, hårde arbejdshænder over sin sorte trøje med fløjlskanten; hendes livlige øjne undersøgte hver en krog, det var tydeligt, at hun drømte om alle de dokumenter, der lå her og sov, mens manden, der var fem år ældre, rolig og rødhåret, klædt i sorte benklæder og en lang, splinterny blå bluse, sad med sin runde filthat på skødet, uden at skyggen af en tanke lagde sig hen over hans brede, glatragede terrakotta-ansigt med de store blå porcelænsøjne, der så stift ud for sig, aldeles som en okses, når den tygger drøv.

Nu gik der en dør, og Baillehache viste sig; han havde lige spist frokost med sin svoger Hourdequin og var temmelig rød i hovedet. Prokuratoren var en rask mand på fem og halvtreds, med tykke læber og rynkede øjenlåg, der gav ham et udtryk, som smilede han bestandig. Han bar næseklemmer og havde den vane at trække i sit lange grå kindskæg.

"Nå, er De dér, Delhomme," sagde han, "altså har gamle Fouan alligevel besluttet sig til at skifte med sine børn?"

Det var konen, som svarede:

"Ja, han har, monsieur Baillehache, vi skal mødes her i dag for at komme overens og for at De kan ordne den sag for os."

"Godt, godt, Fanny, det skal vi nok få i stand. Klokken er forresten knap et, så vi må vel vente på de andre."

Prokuratoren stod endnu en stund og talte, spurgte, hvordan kornpriserne stod, de var i de to sidste måneder faldet, og viste Delhomme den venlige opmærksomhed, han skyldte en mand,

der var ejer af 20 tdr. land og holdt karl og tre køer. Så gik han igen ind i sit eget kontor.

Skriverne havde bøjet hovederne dybere ned over deres papir, og pennene kradsede mærkværdig højt, mens principalen var til stede; Delhommes ventede igen stille og tålmodigt. Den Fanny havde haft lykken med sig, hun var aldrig kommet galt afsted og hun havde fået en flink, velstående mand, og det uagtet hun kun kunne vente tre eller fire tønder land efter sin fader. Hendes mand fortrød forresten ikke, at han havde taget hende, for han kunne vanskeligt have fundet en kone, der var klogere og virksommere end hun, derfor lod han hende også styre og råde, som hun ville; han var noget indskrænket, men så rolig, så ærlig, at de tit og mange gange tog ham til voldgiftsmand i Rognes.

I dette øjeblik holdt skriverdrengen hånden for munden for at skjule et smil, idet han hviskede til sin nabo, den tykke, snavsede skriver:

"Å, se bare, dér kommer Jesus Kristus!"

Fanny bøjede sig hurtigt hen og hviskede til sin mand:

"Hør du, lad nu bare mig råde … Jeg holder meget både af fader og af moder, men jeg vil dog ikke lade dem bestjæle os; og vi må passe på Stivnakke og især på den slyngel Hyacinthe."

Hun talte om sine to brødre; den ældste så hun komme ned ad gaden, den Hyacinthe, som var kendt over alt under navnet Jesus Kristus. Det var en doven, fordrukken fyr, der havde været med i krigen i Afrika; nu levede han som landstryger, ville ikke tage sig noget ordentligt til, men ernærede sig ved krybskytteri og tog, hvad han kunne få fingre i, som om han stadig brandskattede de frygtsomt skælvende beduiner.

En stor, svær karl på henved de fyrre trådte nu ind; han var kraftig og stærkt bygget, med krøllet hår og langt, spidst, uplejet skæg. Han havde et kristushoved, det vil da sige et kristushoved, hvis udtryk fortalte om udskejelser af enhver art. Han var kommet til Cloyes om morgenen og var allerede beruset. Hans benklæder var overstænkede, blusen fuld af store pletter, en pjaltet kasket sad bag i nakken, og han røg på en elendig cigar, der var sort, fugtig og ildelugtende. Men de smukke, svømmende øjne lo polisk, og man fik det indtryk, at den fordrukne landstryger egentlig var en godmodig fyr.

"Nå, så fatter og mutter er endnu ikke kommet?" spurgte han.

Og da den magre skriver arrigt rystede på hovedet, blev han ganske roligt stående og så op og ned ad væggen, mens han holdt sin rygende cigar i fingrene; sin søster og sin svoger værdigede han ikke et blik, de lod forresten også på deres side, som han var luft. Så gik han uden at spilde flere ord ud og ventede på fortovet udenfor.

"Å halløj, Jesus Kristus, Jesus Kristus!" hviskede den lille skriverdreng, halvkvalt af latter ved tanken om alle de morsomme historier, dette tilnavn mindede ham om.

Imidlertid var fem minutter næppe forløbet, før de gamle Fouans kom ind med stilfærdige, forsigtige skridt. Faderen havde før været en kraftig mand, nu var han halvfjerds år, tør og indskrumpet af det strenge arbejde og så kroget og bøjet, at det næsten så ud, som ville han vende tilbage til den jord, han havde dyrket med en så lidenskabelig grisk og altopslugende kærlighed. Forresten var han ganske rørig endnu, kun benene svigtede ham lidt; han var net og renligt påklædt, havde et lille,

kort, hvidt kindskæg og den lange familienæse, der tilspidsede hans magre ansigt med de dybe rynker i den garvede hud. Lige i hælene på ham kom moderen; hun var mindre, gjorde indtryk af at være fyldigere og så ud til at bære på en begyndende vattersot. Hendes hudfarve var gul som havre, øjnene lå som et par små runde huller, munden var også rund og sammenkneben med en uendelighed af småbitte rynker, som en gerrigs pung. Hun var dum og blev hjemme kun betragtet som et lydigt arbejdsdyr, så hun havde hele sit liv igennem skælvet for mandens herskesyge myndighed.

"Å, kommer I endelig!" udbrød Fanny og stod op.

Delhomme havde også rejst sig fra sin stol, og bag ved de to gamle kom Jesus Kristus stiltiende slentrende. Han knuste asken af sin cigar for at slukke den og puttede så stumpen ned i lommen på sin bluse.

"Så er vi her alle sammen," sagde Fouan, "vi mangler kun Stivnakke; aldrig kan han komme i rette tid, altid går han imod strømmen, den knægt!"

"Jeg så ham før på torvet," meldte Jesus Kristus med en hæs brændevinsstemme, "han kommer straks."

Stivnakke, den yngste, syv og tyve år gammel, havde fået sit tilnavn, fordi han havde en vanskelig karakter, bestandig oprørsk og rede til at holde stift på sin mening, en mening, der altid var stik imod alle de andres. Som dreng kunne han aldrig enes med de gamle, og da han trak et højt nummer ved sessionen, løb han hjemmefra og tog plads, først på Borderiegården og senere på Chamade.

Mens faderen brummede, trådte han livligt og muntert ind. Hos ham var Fouanernes store næse blevet lidt flad, mens

underansigtet var fremstående som et rovdyrs kæber. Tindingerne og panden var skrå, det øverste af hovedet løb spidst til, og til trods for de grå øjnes muntre udtryk kunne man i dem skimte både listighed og heftighed. Efter faderen havde han arvet en dyrisk vildhed og hårdnakkethed, der blev gjort endnu mindre tiltalende ved moderens gerrighed. Hver gang der var skænderi, og forældrene gjorde ham bebrejdelser, svarede han bestandig: "Det er vel jeres skyld, at jeg er sådan, som jeg er, så I får finde jer i det!"

"Lad os bare være fri, der er halvtredje mil fra Chamade til Cloyes," svarede han, da de andre brummede, "og desuden, jeg kommer jo omtrent på samme tid som I andre, I skal vel igen falde over mig, som I plejer, hvad?"

Nu blev uenigheden almindelig, alle skældte og smældte med deres høje, gennemtrængende stemmer, der ikke var vant til at dæmpes indendørs; hver skreg op om sit, som om de var hjemme i deres eget hus. Skriverne, der blev forstyrret af spektaklet, skævede til dem, da prokuratoren åbnede døren og kom ind fra sit eget kontor.

"I er her alle mand? – Nå, kom så ind da!" Dette værelse vendte ud til haven, til den smalle strimmel jord, der gik ned til Loire, og hvis afbladede poppeltræer man kunne se fra vinduerne. På kaminen stod et taffelur af sort marmor, på begge sider lå store pakker dokumenter og forresten var der kun mahogniskrivebordet, et skab med hylder til papirerne og nogle stole.

Baillehache tog straks plads ved skrivebordet, som om han sad til doms, mens bønderne kom ind den ene efter den anden,

tøvede og skelede til stolene uden at kunne bestemme sig til at sætte sig ned.

"Nå, hvad bliver det til? Sæt jer kun ned."

Fouan og Rose, som de andre skubbede frem, kom nu til sæde på forreste række. Fanny og Delhomme satte sig lige bag ved dem ved siden af hinanden, mens Stivnakke stod alene i en krog op ad væggen, og Hyacinthe stillede sig henne ved vinduet og tog lyset bort med sine brede skuldre. Men prokuratoren, der begyndte at blive utålmodig, kaldte på ham:

"Se nu at komme til sæde, Jesus Kristus."

Og han måtte begynde at tale om sagen.

"Altså er I bestemt på at skifte med jeres børn nu straks og dele ejendommen mellem jeres to sønner og jeres datter; ikke sandt, fa'r Fouan?"

De gamle svarede ikke et ord, og de andre sad som stenstøtter. Der blev ganske stille i værelset. Forresten skyndte prokuratoren sig heller ikke, han var vant til bøndernes langsomhed, for i to hundrede og halvtreds år havde den ene Baillehache efter den anden været prokurator her i Cloyes. Familien stammede fra Beauce, og ved den bestandige omgang med bønderne havde den fået deres tunge betænksomhed og deres snu forsigtighed, der drukner den ubetydeligste forhandling i langtrukken tavshed og overflødige ord.

"Ikke sandt," gentog Baillehache til sidst med øjnene fæstet på den gamle, "det er vel meningen, at I har bestemt jer?"

Gamle Fouan vendte hovedet, så om på de andre og sagde så, mens han øjensynligt ledte efter ordene:

"Ja, det er jo nok muligt, prokurator. I høst talte vi to jo om den sag. De rådede mig til at tænke over den og nu har jeg

tænkt, at det måske bliver det bedste at gøre en ende på det!"

Han udviklede sine grunde i løsrevne sætninger, stadig afbrudt af indskud. Der var noget, han ikke nævnede med et ord, men som fremgik tydeligt af den tilbagetrængte bevægelse, der bragte hans stemme til at ryste, og det var den uendelige sørgmodighed, den dumpe, oprørske vrede og den sønderrivende følelse, der beherskede hans hele væsen ved at skille sig af med sin ejendom, den, han så heftigt havde attrået efter faderens død, den jord, han havde dyrket med næsten afsindig iver, som han havde forøget med lod efter lod ved den mest overdrevne gerrighed. Hver ager, han havde erhvervet, kunne fortælle om måneder, hvor han kun havde spist ost og brød, om lange vintre uden en pind i kaminen, om strengt arbejde i den brændende sommersol uden andet at styrke sig på end en slurk vand. Han havde elsket sin jord, som en kvinde, der dræber for sin elskovs skyld, og for hvis skyld der begås mord. For ham havde der hverken været hustru eller børn eller noget som helst: hans jord, kun hans jord! Nu var han blevet gammel, nu stod han dér og måtte afstå sin elskerinde til sin søn, som hans fader havde afstået den til ham, opfyldt af raseri over sin egen afmægtighed.

"For ser De, monsieur Baillehache, man må jo være lidt rimelig. Det står dårligt til med benene, og armene er heller ikke meget værd mere, og så, ser De, så er det vor jord, det går ud over. Det havde måske alligevel kunnet slæbe af, hvis ens børn kunne komme overens med én!"

Her fik Stivnakke og Jesus Kristus et blik; men de rørte sig ikke og lod, som om faderens ord aldeles ikke angik dem.

"Nå ja, jeg kan da vel ikke fæste fremmede folk, for at de skal komme og plyndre den smule, vi har, vel? Nej, tjenestefolk er for dyre at holde, nutildags koster de mere, end de bestiller til. Jeg kan heller ikke mere. Se nu i år for eksempel! Jeg har kun nået at dyrke en fjerdepart af min jord, akkurat så meget, at vi kan få brød til os og foder til de to køer. Så kan De da vel nok indse, at det græmmer mig at gå her og se på den gode jord, der ligger brak og ødelægges. Ja, og så vil jeg dog hellere give slip på det hele end se på den elendighed, det vil jeg!"

Her kvaltes hans stemme; han slog ud med hånden med et smerteligt opgivet udtryk. Ved hans side sad konen og hørte til, underdanig og knust af et halvt århundredes lydighed.

"Forgangen dag," vedblev han, "skulle Rose lave ost, og så faldt hun med næsen i osten. Når jeg bare skal køre til torvs, så er jeg både øm og træt … Og desuden kan jeg jo ikke tage min jord med mig, når jeg en dag skal afsted. Den må man give tilbage … Nå, og så vil vi have lidt ro på vore gamle dage, vi har slidt nok, nu vil vi dø i fred, ikke Rose?"

"Ja, det var akkurat det, jeg mente, det ved den søde Gud!" sagde den gamle kone.

Der blev igen en meget lang tavshed. Prokuratoren skar sine negle; til sidst lagde han pennekniven ned på sit skrivebord og sagde:

"Ja, fa'r Fouan, De har ganske ret, man bliver tit nødt til at skifte i levende live. Og så må jeg gøre jer opmærksom på, at det har én fordel – det koster mindre, for retsgebyret er større ved en arv end ved et skifte."

Stivnakke havde ondt ved at holde på sin ligegyldige mine; han udbrød:

"Så er det da virkelig alvor, hr. prokurator!"

"Ja, vist er det alvor. I vinder mindst et hundrede francs ved det."

Der blev lidt uro mellem bønderne, selv Delhommes urokkelige ansigt klarede op, mens de gamle delte glæden over denne meddelelse. Så var sagen altså afgjort; det var hævet over al tvivl, siden det var billigere.

"Så skal jeg blot endnu gøre et par bemærkninger, som skik og brug er," vedblev Baillehache. "Der er mange, som misbilliger et skifte mellem levende, idet de påstår, det undergraver sammenholdet, ødelægger familiefølelsen. Og der er ganske vist børn, der opfører sig yderst slet mod forældre, der har afstået deres ejendom ..."

De to sønner og datteren hørte efter med åben mund, blinkende øjenlåg og en sagte skælven i kinderne.

"Far kan jo beholde sit, hvis han er bange for det!" afbrød Fanny kort; hun var noget pirrelig.

"Vi har jo altid opført os ordentligt," sagde Stivnakke.

"Og vi er såmænd heller ikke bange for at tage fat!" tilføjede Jesus Kristus.

Baillehache gjorde en beroligende håndbevægelse.

"Lad mig nu bare tale ud! Jeg ved så godt, at I er brave folk, skikkelige og arbejdsomme; der er vist ingen fare for, at jeres forældre skal komme til at angre det skridt, de nu vil gøre."

Han lagde ingen spottende betoning i sin stemme, gentog simpelthen den sætning, fem og tyve års praksis havde afrundet på hans læber. Men skønt moderen ikke rigtigt forstod ham, så hun med sine små, plirrende øjne fra sønnerne hen til datteren. Hun havde opdraget dem alle tre uden et kærtegn, uden et

venligt ord, som en sparsom husmoder, der var gnaven over, at småfolkene spiste det, hun sled for at lægge til side. Hun bar stadig nag til den yngste, fordi han var rendt hjemmefra, da han endelig var i stand til at gøre nytte for føden, og hun havde aldrig kunnet enes med datteren; det havde såret hende at støde på en pige med en virksom, kraftig vilje, hos hvem faderens gode forstand var parret med stolthed, og hendes blik formildedes kun, når det faldt på den ældste, på den dovne slubbert, der hverken lignede manden eller hende, denne ukrudtsplante, der var skudt frem, Gud ved hvordan, og som hun foretrak ved alle lejligheder.

Fouan så også rundt på sine børn; han var ilde tilpas ved at tænke på, hvorledes de ville skalte med hans ejendom. Drukkenboltens ladhed skræmte ham mindre end de to andres begærlige griskhed. Han rystede på hovedet; hvad kunne det nytte at ærgre sig, når det nu engang skulle være?

"Nu, da beslutningen er taget," tog Baillehache igen til orde, "skal vi ordne betingelserne for skiftet. Er I blevet enige om, hvad de gamle skal have om året?"

Nu blev de for alvor stumme og ubevægelige. De barske ansigter fik et koldt og strengt udtryk, og der lagde sig over dem en uigennemtrængelig alvor, som var de statsmænd, der skulle vurdere et kejserdømme. De skævede til hinanden, men ingen sagde et ord. Det var atter faderen, der talte først, gav sig til at give forklaringer:

"Nej, monsieur Baillehache, vi har intet overlagt imellem os; vi ventede, til vi alle var samlet her i dag. Men det kan jo nemt afgøres. Jeg har ni og en halv tønde land; hvis jeg nu forpagtede

dem bort, ville det blive ni hundrede og halvtreds francs afgift om året til hundrede francs pr. tønde land ..."

Den utålmodige Stivnakke fo'r op fra sin stol. "Nej, hør nu lidt, far, hvad er nu det for noget vrøvl, du dér kommer med?"

Og så begyndte det første skænderi; ja, der var en halv tønde land vinmark, den kunne man endda forlange 50 francs for, men for de seks tønder pløjemark og især for de tre tønder engjord var det da rent umuligt at få sådan en pris, især nu for engen, langs Aigre, hvor høet var så dårligt. Og så var pløjemarken jo heller ikke så udmærket, især ved den ene ende, for jorden blev magrere og magrere, jo nærmere man kom til dalen.

"Ja, fader," sagde Fanny bebrejdende, "jeg synes ikke, det er pænt af dig, at du vil trække os op."

"Den er hundrede francs pr. tønde land værd," blev den gamle stædigt ved, idet han klaskede sig på benene. "I morgen den dag skal jeg kunne forpagte den bort til den pris! Men hvad vil I nu give, lad os høre lidt, hvad I mener om det?"

"I skal få tres francs af os," svarede Stivnakke.

Fouan blev rasende, holdt på sit og roste sin jord på det kraftigste. Sådan dejlig jord, der gav hvede af sig selv, da Delhomme, der hidindtil havde siddet tavs, med sin betænksomme stemme erklærede:

"Jorden er firs francs værd og ikke en skilling mere eller mindre."

Den gamle blev øjeblikkelig rolig.

"Nå, lad gå da, så siger vi firs! Jeg vil gerne gøre mine børn den indrømmelse."

Men Rose trak ham i blusen og sagde blot ét ord; det kom som udtryk for hendes griskhed, der gjorde oprør:

"Nej, nej!"

Jesus Kristus var temmelig ligegyldig ved det hele. Han brød sig pokker om jorden, siden han havde været fem år i Afrika. Han ønskede kun at få fingre i sin part for at gøre den i mønt. Derfor stod han også og rokkede frem og tilbage med en spottende, overlegen mine.

"Nu har jeg sagt firs," skreg Fouan, "og så skal det være firs! Jeg bliver ved det, jeg har sagt, det sværger jeg ved den evige Gud! Der er altså ni og en halv tønde, lad os se, det bliver syv hundrede og tres francs, otte hundrede med et rundt tal. Nå ja, så skal I give mig otte hundrede francs om året!"

Stivnakke brast ud i en støjende latter, mens Fanny rystede på hovedet med en himmelfalden mine. Og Baillehache, der, siden skænderiet var begyndt, havde set ud i sin have, vendte nu hovedet om mod bønderne og hørte på dem, mens han åndsfraværende halede i sit kindskæg, træt som han var efter den bedre frokost med svogeren. Men denne gang havde den gamle ret: det var retfærdigt. Børnene blev hidsige, skreg op i ivrighed efter at få den handel afsluttet så fordelagtigt som muligt for dem. De var frygtelige, svor og bandede og forsøgte at snyde hinanden, som var det et spørgsmål om at købe en gris.

"Otte hundrede francs!" hånlo Stivnakke. "Nå, så I vil være store folk! Otte hundrede francs til jer to ene mennesker! Sig hellere straks, at I vil æde jer ihjel!"

Fouan fandt sig i sønnens udbrud, han syntes, det var ganske rimeligt, at de søgte at få så godt køb som muligt; han holdt sig

nok så kæk mod det almindelige raseri og kom frejdigt frem med sine øvrige fordringer.

"Og vent nu bare lidt, der er mere endnu. Vi vil beholde huset og haven, så længe vi lever, det forstår sig, og da vi jo ingenting høster ind mere, da vi heller ikke kan holde køer, vil vi have et oksehoved vin og hundrede knipper pindebrænde om året, desuden ti potter mælk, en halv snes æg og tre oste om ugen."

"Å, men fader dog," jamrede Fanny aldeles forstenet, "å, fader dog!"

Stivnakke sagde ingenting. Han var sprunget op fra sin stol og fo'r rundt og fægtede med armene, ja, han satte sin kasket fast på hovedet og gjorde mine til at gå sin vej. Jesus Kristus havde også forladt sin plads, han var angst og bange for, at alt dette skænderi skulle forhindre faderen fra at gå på aftægt. Kun Delhomme blev roligt siddende med en finger på næsen, mens hans ansigt udtrykte stor bekymring, blandet med dyb eftertanke.

Til sidst syntes Baillehache, at han måtte skride ind. Han rejste sig op af sin døs, rev hidsigere i sit kindskæg og sagde:

"Nu skal I huske på, børn, at vinen og pindebrændet tillige med æg og ost er det skik og brug ..."

Men en hel sværm arrige sætninger afbrød ham:

"Der skulle vel helst være høns i æggene?"

"Måske vi andre drikker den vin, vi høster?"

"Ikke bestille det bitterste og sidde ved ilden og varme sine skanker, mens ens børn slider sig op, det er net!"

Prokuratoren var vant til at høre det, der var værre, og han svarede med den største sindsro:

"Alt dette her er jo til ingen nytte! Men så sæt Dem da i tusind pokkers navn, Jesus Kristus, De står lige i lyset! Jeg kan ikke se igennem Dem; det bliver kedsommeligt til sidst! Og så er vi alle enige, ikke sandt? I giver naturalforplejningen, for ellers bliver der peget fingre ad jer, det ved I jo; altså skal vi kun fastsætte den årlige sum til de gamle."

Nu gjorde Delhomme tegn, at han havde noget at sige. De havde alle sat sig ned igen, og han begyndte langsomt midt i den almindelige tavshed:

"Med tilladelse, det, fa'r forlanger, ser ud, som det var ret: vi kunne jo give ham otte hundrede francs, siden det er jordens værdi, men vi andre, vi regner nu sagen anderledes ud. Vi forpagter ikke jorden, han giver os den, og så skal der jo kun bestemmes, hvor meget de to gamle behøver for at leve, ja, og ikke mere end netop det, de har nødigt til at leve af."

"Ja," svarede prokuratoren, "det plejer man jo i sådanne tilfælde at gå ud fra."

Skænderiet brød nu atter ustandselig løs. De gamles liv skulle undersøges, gennemrodes, udstilles, hvert stykke brød, hver suppeurt blev vejet, hvert klædningsstykke blev målt, de knappede af på lærred og på uld, det gik endog ud over de fire skilling tobak, den gamle brugte om dagen, og efter uendelige forhandlinger fik han nu kun to. Den, der lå på den lade side, skulle vænne sig til at spare. Og hvorfor behøvede moderen en kop kaffe hver dag? Og så var der hunden, deres gamle hund, der åd så forfærdeligt, og som ikke gjorde spor af nytte: den skulle have et skud hagl, skulle den, det var det eneste, den behøvede. Og da de endelig var færdige, måtte de begynde på en frisk at gå hele regnskabet igennem; de ledte og søgte, om

der ikke kunne spares lidt hist og her, to særke og seks lommetørklæder om året, en øre på den sum, der var fastsat dagligt til sukker. Endelig langt om længe, efter at være gået så yderligt som mulig i sparsomhed og afknapning, havde de fået summen bragt ned til 550 francs, og børnene var oprørte, ude af sig selv, for de havde nu engang sat sig i hovedet, at det kun skulle være 500 francs. Men Fanny blev træt af det. Hun var mere medgørlig end mandfolkene, det strenge arbejde havde endnu ikke gjort hendes hjerte så ufølsomt eller hendes hænder så hårde som deres. Derfor sagde hun, de fik gøre en ende på det; hun ville gerne gøre en indrømmelse. Jesus Kristus trak også på skulderen, han var meget rundhåndet i pengesager; desuden var der kommet en slags drukken rørelse over ham, han var på nippet til at byde dem tage det manglende af hans part, et tilskud, som han naturligvis aldrig havde betalt, når det kom til stykket.

"Hør nu," sagde datteren, "lad det nu blive de fem hundrede og halvtreds."

"Ja vist, ja vist," svarede Jesus Kristus, "herregud, de gamle skal da også engang imellem have en glad dag!"

Moderen kastede et smilende og kærligt blik på sin yndling, mens faderen blev ved at skændes med den yngste søn. Han havde kun givet efter skridt for skridt, havde slået et slag for hver en indrømmelse og stået fast på hver en talstørrelse. Men under den kolde hårdnakkethed, han viste, ulmede og kogte en voksende vrede i den gamle mand ved at se, hvor hans eget kød og blod var grisk efter at pine ham ud til det yderste. Han glemte, at han havde handlet på samme måde mod sin fader. Hans hænder begyndte at ryste, og han brummede:

"Å, hvilke skarns børn! Man har født og opdraget dem, og nu er de ved at rive én det sidste stykke brød ud af munden. Det er væmmeligt! Jeg ville ønske, jeg lå i den sorte jord! – I vil altså ikke være skikkelige imod mig og give mig mere end fem hundrede og halvtreds?"

Han skulle lige til at slå til, da hans kone igen trak ham i blusen og hviskede:

"Nej, nej!"

"Men nu skal vi til at snakke om noget andet," begyndte Stivnakke lidt tøvende. "I glemmer vist de penge, I har lagt til side? Når I selv har noget til bedste, så behøver I da ikke så meget af os."

Han så stift på sin fader; dette angreb havde han gemt til sidst. Den gamle blev ganske bleg.

"Hvad for penge?" spurgte han.

"Naturligvis de penge, du har sat fast. Jeg har jo selv set, at du har obligationer."

Stivnakke havde kun en anelse, men han ville nu have vished. En aften syntes han, at han havde set sin fader tage en rulle papirer frem bag ved et spejl. Næste dag og de følgende havde han passet den gamle op, men han havde ingenting opdaget, hullet bag spejlet var tomt.

Fouan blev blussende rød i ansigtet, nu blev han vred for alvor. Han rejste sig op, slog rasende ud med hånden:

"Så skulle da Satan tage ved dig, nu skal du vel søge efter i mine lommer! Jeg har ikke en skilling, ikke en øre sat fast! I har kostet mig alt for meget, I ondskabsfulde knægte. For resten kommer det ikke jer ved; jeg er vel herre i huset, skulle jeg tro?"

Han rettede sig, så højere ud, da han talte om sin myndighed. I årevis havde hele familien, både store og små, skælvet og bævet under denne bondetyrans faderlige herredømme. Hvis de troede, det var forbi, tog de storlig fejl.

"Hør nu, far," hånlo Stivnakke.

"Hold mund, for Satan!" vedblev den gamle med løftet hånd. "Hold mund, eller jeg prygler dig!"

Den unge mand stammede, krøb sammen på sin stol. Han mærkede, at den gamle ikke tålte mere, og han blev betaget af skræk, som når han i gamle dage løftede albuen for at parere lussingen.

"Og du, Hyacinthe derhenne, stå ikke dér og grin i skægget. Slå øjnene ned, Fanny, og det i en fart. Lige så vist, som solen skinner på os, skal jeg vide at få jer alle tre til at danse efter min pibe, det kan I stole på!"

Han stod op og så truende ud. Moderen rystede over hele legemet, som om hun var bange for at få en lussing med af en fejltagelse. Børnene gjorde ikke en bevægelse, sagde ikke et ord, forskrækkede og bragt til lydighed, som de var.

"Forstår I mig én gang for alle, jeg vil have 600 francs om året, ellers sælger jeg rub og stub og køber mig en livrente. Og så kan I slikke jer om munden, når jeg ligger i jorden. – Nå, giver I så de 600?"

"Herregud, far, vi vil jo gerne give dig det, du forlanger," sagde Fanny.

"600 francs – lad det så være godt," bekræftede Delhomme.

"Ja, jeg vil det, de andre vil," tilføjede Jesus Kristus.

Stivnakke stod og bed tænderne sammen af arrigskab. Han tav og lod til at samtykke. Og den gamle beherskede dem stadig

og lod sit hårde, herskesyge blik løbe kredsen rundt. Endelig satte han sig ned igen og sagde:

"Nå ja, så er vi da enige?"

Baillehache var blideligt indslumret, mens de kivedes, nu åbnede han øjnene og sagde ganske fredsommeligt:

"Ja, ja, da, når I bare er enige, så er alting klart … Nu kender jeg betingelserne, så skal jeg nok sætte aktstykket op. I andre skal så få jorden målt op og delt, og så skal I sende mig en fortegnelse over de forskellige lodder. Derpå skal der trækkes lod, og vi har kun at indskrive, hvem hver del tilfalder, og så skriver vi under."

Han var stået op fra sin lænestol for at følge dem ud. Men de blev stående, de tøvede og betænkte sig. Var det nu også afgjort? Havde de ingenting glemt, og var den sag også fordelagtig, eller mon de hellere skulle gøre det hele om igen, mens det endnu var tid?

Klokken slog tre, de havde været dér i to stive timer.

"Nå, se nu at komme afsted," sagde endelig prokuratoren. "Der er andre, der venter på at få mig i tale."

Så måtte de bestemme sig til at gå, han skubbede dem ud i det andet kontor, hvor der ganske rigtigt sad bønder og ventede, stive og tålmodige, mens skriverdrengen hang med næsen mod ruden og med stor interesse fulgte et hundeslagsmål, og de to skrivere stadig lod pennene kradse hen over papiret.

Udenfor blev familien stående et øjeblik midt på gaden.

"Ja, så kan vi jo bestemme opmålingen til i overmorgen, mandag," erklærede faderen.

De andre nikkede og gik ned ad Rue Grouaise nogle skridt fra hinanden. Så drejede gamle Fouan og Rose om ad Rue du Temple, og Fanny og Delhomme tog vejen ad Rue Grande. Stivnakke stod stille på Saint-Lubinpladsen, hvor han ikke kunne lade være at tænke på, om den gamle havde stukket noget til side eller ikke. Og Jesus Kristus trak sin cigarstump op af lommen, tændte den og slentrede ind på en beværtning.

3

Fouans hus var det første i Rognes ved landevejen fra Cloyes til Bazoches-le-Doyen, der løber gennem landsbyen. Mandag morgen, så snart det blev lyst, før klokken syv, gik gamle Fouan ud for at træffe de andre ved kirken, som aftalen var, da han i døren til nabohuset fik øje på sin søster, den Høje, som hun kaldtes, der allerede var på benene trods sine firs år.

Disse Fouaner var vokset frem her, og de trivedes som en hårdfør, kraftig plante. Først havde de været trælle hos den gamle adelsslægt Rognes-Bouqueval; denne var næsten sporløst forsvundet, der var kun et par gamle stenbrokker af deres slot tilbage, og det var sandsynligvis Philip den Smukke, der havde løst Fouanerne fra trældom. Siden var de blevet selvejere, først havde de vel kun ejet en ussel, lille lod, som lensherren havde solgt, da han en gang havde været i forlegenhed, og som de havde betalt tifold dens værdi med sved og blod. Derefter havde de taget fat på kampen, på den kamp, der varede i fire hundrede år, for at forsvare og afrunde ejendommen, med hele de lidenskabelige ihærdighed, der gik i arv fra slægt til slægt; her mistede de en stump jord, dér fik de en anden, her snakkedes i evindelige tider frem og tilbage om en latterlig lille lod, en arv, der var så forgældet og belånt, at den ligesom smeltede sammen til ingenting – og alligevel blev eng og ager stadig større ved den uslukkelige trang til at besidde, ved den aldrig trættede stædighed, der langsomt vandt sejr. Den ene slægt bukkede under efter den anden, lange menneskelivs arbejde gødede jorden, men da revolutionen i 1789 forkyndte menneskerettighederne, ejede Joseph-Casimir Fouan 7 tdr.

land, som han havde været 400 år om at vinde fra det gamle, adelige gods.

I 1793 var Joseph-Casimir 27 år gammel, og den dag, da resterne af herremændenes gods blev erklæret for statsejendom og i lodder kom under hammeren, brændte han af lyst til at erhverve sig et par tønder land. Familien Rognes-Bouqueval var forarmet og forgældet, den havde for længe siden ladet det sidste tårn af herregården falde sammen og forpagtningsafgiften af Borderiegården, hvor tre fjerdedele af jorden lå brak, var beslaglagt af de adelige herrers kreditorer. Lige ved siden af Fouans marker var der en lod, han især havde mod på at få fingre i. Men uagtet han havde arvet sin families griske attrå, turde han dog ikke købe. Høsten var kun dårlig det år, og det var næppe nok, at der i lerpotten bag ved arnen kunne være hundrede daler. Og om han også i Cloyes kunne have rejst et lån, holdt han sig dog tilbage af en vis forsigtighed. Han havde sine egne tanker om disse adelige godser: hvem kunne vide, om de ikke en skønne dag blev taget fra dem, der havde været dristige nok til at købe dem. Mens han således vaklede, måtte han med sorg se på, at Borderiegården for en tiendedel af dens virkelige værdi ved auktion blev tilskødet en borger fra Châteaudun, Isidore Hourdequin, der før havde været ansat under skattevæsenet.

Da Joseph-Casimir blev gammel, delte han sine 7 tdr. land mellem sin ældste datter Marianne og sine to sønner Louis og Michel. En yngre datter Laure, der var sypige i Châteaudun, fik sin part i penge. Men da børnene giftede sig, hørte ligheden i formue op. Marianne, den Høje, ægtede naboen Antoine Péchard, der omtrent besad 6 tdr. Land, derimod var Michel,

med tilnavnet "Fluen", så dum at tage af kærlighed en kone, som kun havde en halv tønde land vinhave. Louis Fouan fik en velhavende pige, Rose Maliverne, der bragte ham 4 tønder land, og nu, da han skulle skifte med sine børn, havde han ni en halv tønde land.

Hele familien havde stor agtelse for den Høje, ikke fordi hun var så gammel, men fordi hun var så rig. Hun var endnu rank, meget høj, mager og knoklet, hun lignede med det afpillede hoved og den blodrøde, rynkede hals en rovfugl, hos hende krummede familiens svære næse sig som et frygteligt næb, øjnene var runde og stive, og der var ikke et hår under det gule hovedtørklæde, hun altid havde på; derimod havde hun alle sine tænder, i et par kæber, der kunne knuse kampesten. Hun gik altid med løftet stok, og hun lagde aldrig sin tjørnekæp fra sig, men brugte den hvert øjeblik til at slå løs på folk og fæ.

Hun var blevet enke tidligt og havde kun én datter, som hun havde jaget bort, fordi den tøs havde sat sig i hovedet at tage en fattig knøs, Vincent Bouteroue. Det havde hun aldrig kunnet glemme, selv nu, da både datter og svigersøn var døde i fattigdom og elendighed, lod hun deres to børn, den 32-årige Palmyre og den 24-årige Hilarion lide sult og nød og tålte ikke, at nogen mindede hende om deres tilværelse. Siden mandens død havde hun selv taget sig af jordens dyrkning. Hun havde tre køer, et svin og en kalv, som spiste af samme trug, og alle som én lystrede de hende og lå på maven for hende af skræk.

Da Fouan så hende stå dér i døren, nærmede han sig ganske ærbødig. Hun var ti år ældre end han, og hendes hårdhed, hendes gerrighed og hendes ihærdighed i at leve og i at holde

fast på sit, fyldte ham og hele landsbyen med beundring og ærbødighed.

"Jeg skulle just hen til dig, søster, og fortælle dig det hele," sagde han. "Jeg har nu bestemt mig til at skifte i levende live, og i dag skal vi hen at måle jorden op."

Hun svarede ikke, tog et tag om stokken og svingede den.

"Forgangen aften ville jeg have været ind til dig for at spørge dig til råds; men der var ingen, der svarede, da jeg bankede."

Nu brød hun ud med sin gnavne stemme:

"Fæ, jeg har jo allerede sagt dig min mening! Du må være både dum og doven for at give din ejendom fra dig, så længe du endnu kan stå på benene! Om de så havde sat mig kniven på struben, havde jeg sagt Nej, Nej, lige til det sidste! Se de andre nyde godt af det, der er mit, blive sat på døren af de skarnsunger! Nej, aldrig, aldrig skal det ske med mig!"

"Men," indvendte Fouan, "når man nu ikke længere kan arbejde, når jorden ligger hen ..."

"Ja, det fik være; før jeg slap en stump, før gik jeg hver evige gudskabte dag hen og så på de tidsler, der voksede på min mark!"

Hun rettede sin høje skikkelse og løftede det gamle, skaldede gribbehoved. Så slog hun ham på skulderen med sin stok, som ville hun derved understrege sine ord:

"Hør nu på mig og husk vel på, hvad jeg her siger dig. Når du en skønne dag ingenting har, og de har plyndret dig til skindet og smidt dig i rendestenen, så kan du tage pose og stav og ende dine dage på landevejen som en tigger, prøv så bare ikke på at banke på min dør, for jeg har sagt dig, hvorledes det ville gå, du

kan takke dig selv for det hele! Vil du forresten vide, hvad jeg ville gøre, vil du, hvad?"

Han stod ganske tålmodig og ærbødig overfor den myndige ældre søster, men hun gik ind, smækkede døren hårdt i og råbte ud til ham:

"Se, sådan skal du have det! Lig og krepér derude!"

Fouan blev stående lidt foran den lukkede dør, så trak han på skulderen og gik med sagtmodig mine op ad den sti, der førte til pladsen foran kirken, dér lå Fouanernes ældgamle hus, som broderen Michel, kaldet Fluen, havde arvet efter forældrene, mens hans eget hus længere nede ved vejen skrev sig fra Roses familie. Fluen havde længe været enkemand og boede her med sine to døtre Lise og Françoise, bitter og gnaven, fordi verden var gået ham imod, ydmyget ved det dårlige parti, han havde gjort, og fuld af beskyldninger mod sin broder og søster, der, efter hvad han sagde, havde snydt ham for 40 år siden, da de trak lod. Han fortalte historier, som aldrig fik ende, om, hvordan de havde ladet det dårligste lod blive tilbage på bunden af hatten til ham, og det så ud, som om han havde fået ret, for han havde så mange ord og var så lidt ihærdig ved sit arbejde, at hans lod i de mange år havde mistet det halve af værdien. Det er manden, der bestemmer jorden, siger man i Beauce.

Den morgen stod Fluen netop i sin dør, i færd med at holde udkig, da broderen drejede ind på pladsen. Dette skifte optog ham i høj grad, bragte alt det gamle nag op i ham, selv om han intet som helst kunne vente. Men for at vise broderen, at det hele var ham så rasende ligegyldigt, vendte han ryggen til og slog sin dør i med et stort knald.

Fouan fik straks øje på Delhomme og Jesus Kristus, der stod tyve meter fra hinanden og ventede. Han hilste på svigersønnen; den anden kom derpå hen til dem. Og uden at tale videre sammen gav de sig alle tre til opmærksomt at betragte stien, der gik langs dalen.

"Dér er han," udbrød endelig Jesus Kristus.

Det var Grosbois, den beskikkede opmåler, en bonde fra Magnolies, den nærmeste landsby. Hans megen lærdom havde ødelagt ham. Når han blev hentet fra Orgères til Beaugency for at gøre opmåling, måtte han overlade styret til konen og fik på samme tid den vane at drikke sig så plakatfuld, at han så godt som aldrig var ædru. Til trods for sine tres år var han rask og rørig; han var en stor og meget svær mand med et bredt, rødflammet ansigt, fuldt af filipenser og knopper; skønt det var så tidligt på dagen, var han allerede ganske beruset, for den foregående dag havde han sviret til langt ud på morgenen, i Montigny, hvor han havde været med til at dele en arv. Men det gjorde ham ingenting; jo mere drukken han var, desto bedre var han oplagt til sit arbejde: aldrig var der en fejl i målene eller i sammenlægningen af tallene. Over alt førte han det store ord, og alle vegne var han agtet, for han blev betragtet som en pokkers snu kumpan.

"Nå, vi er nok på pletten," sagde han, "lad os så tage fat straks."

En tolvårs dreng, snavset og pjaltet, gik i hælene på ham og bar kæden om armen og stængerne på skulderen, mens han med den hånd, der var fri, svingede vinklen i et gammelt iturevet papfoderal. De begyndte at gå, uden at vente på Stivnakke, som de havde set stå i stum betragtning foran den

største af gamle Fouans agre. Denne mark, omtrent 2 tønder land stor, stødte netop lige op til den, hvor den brogede nogle dage forud havde gjort sig gal og slæbt Françoise afsted. Her var Stivnakke faldet i staver, han fandt det ikke umagen værd at gå længere. Da de andre kom til, så de ham bukke sig, tage jord op i hånden og derpå langsomt lade den løbe gennem fingrene, som ville han prøve og veje den.

"Se her," begyndte Grosbois og tog en fedtet notesbog op af lommen, "her har jeg gjort et lille udkast over hvert stykke, som I bad mig, fa'r Fouan, så har vi kun tilbage at dele det hele i tre lodder, og det skal vi nu til, ikke sandt, børn? Lad mig engang høre, hvordan I har tænkt at gå til værks?"

Det var blevet lysere, en iskold vind jog hele tiden tykke skymasser over den blege himmel, og Beaucesletten lå sørgmodig og stille under den piskende blæst. Men ingen af de tilstedeværende lod til at lægge mærke til vindstødene, der pustede deres bluser op og hvert øjeblik truede med at rive hattene af hovedet på dem.

De fem mænd, i søndagspuds alle sammen i dagens anledning, talte ikke med hinanden. De stod her midt på den endeløse slette, med stive, drømmende ansigter, henfaldne i den dybe grunden, der bliver en vane hos sømænd og hos dem, der lever på steder med vid horisont. Denne flade Beauceslette, der er frugtbar og let at dyrke, men som forlanger stadig pasning, gør bønderne deromkring kolde og betænksomme, uden lidenskab for andet end deres jord.

"Ja, lad os så få hvert stykke delt i tre parter," sagde Stivnakke endelig.

Grosbois rystede på hovedet. Han var ved at omgås med de store bønder blevet fremskridtsmand og tillod sig fra tid til anden at sige de mindre selvejere imod, når de ville stykke deres jord ud i alt for små parceller. Var der da nogen mening i at slæbe rundt med plov og arbejdsvogn på marker, man kunne spytte over? Og kunne de i det hele kaldes agre eller marker, de elendige små havelodder, som man hverken kunne dyrke ordentligt eller hvor nogen maskine kunne bruges? Nej, det eneste rimelige og fornuftige var dog at afrunde, at gøre marken så udstrakt som mulig. Det var jo ækelt at se på en ager, der var skåret ud som en kage. Den ene kunne jo tage pløjejorden, den anden engen, de kunne se at indrette sig så, at hvert stykke fik samme værdi, og til sidst kunne de trække lod.

Stivnakke, der var ung og spøgefuld, tog det fra den muntre side:

"Jamen, hvis jeg kun får eng, hvad skal jeg så få at spise, skal det være hø? ... Nej, vist ikke nej, jeg vil have foder til koen og hesten, korn og vin til mig selv."

Fouan hørte til og nikkede. I familien plejede de altid at dele på den måde, og så afrundede de deres lodder ved mageskifte og giftermål.

Delhomme, der var en rig mand, var af samme mening som opmåleren, men han viste sig meget medgørlig. Han var kun til stede for i sin kones navn at påse, at de andre ikke snød ham ved målingen. Jesus Kristus var gået fra de andre, han var ivrigt beskæftiget med at jage efter en flok lærker. Når en af fuglene i modvinden stred med udspilede, skælvende vinger og holdt sig næsten ubevægelig oppe i luften, traf han den med en sten,

behændigt som en indianer. Tre var allerede faldet ned, og dem havde han puttet blødende i sin lomme.

"Så, nu ingen sludder mere; skær det i tre stykker!" sagde Stivnakke muntert, "og se dig lidt for, at du ikke skærer det i seks, du er vist ikke fri for at se lidt dobbelt i dag!"

Grosbois rettede sig fornærmet og sagde med en værdig mine:

"Prøv du bare, lille ven, at være lige så drukken som jeg og alligevel have et øje på hver finger! … Er der måske nogen, der vil gøre mit arbejde for mig og tage min plads ved vinkelmålet?"

Ingen svarede, og Grosbois så sig triumferende om, kaldte vredt på drengen, der stod med åben mund og beundrede Jesus Kristus og hans lærkejagt, og vinklen var allerede stillet op, stængerne stukket i jorden, da et nyt skænderi brød ud. Grosbois, støttet af Fouan og Delhomme, ville dele marken i tre stykker langs med Aigredalen, mens Stivnakke fordrede, at den skulle deles på den anden led, så stykkerne lå lodret for dalen, han påstod nemlig, at muldjordlaget blev tyndere, jo nærmere de kom flodsengen. På hans måde fik hver sin del af den dårlige jord, men på de andres ville én få en lod, der helt igennem var mindre god.

Men den gamle blev vred, svor, at jorden var ens over det hele, mindede dem om, at delingen mellem ham, Fluen og den Høje var gjort på den måde, han ville have det, og det var let at bevise, for Fluens jord stødte lige op til den tredje lod. Delhomme kom med den afgørende bemærkning, at selv om den omtalte lod også var mindre god, ville ejeren blive holdt mere end skadesløs den dag, de anlagde landevejen, som netop ville komme til at gå over den.

"Å ja, den kender vi," sagde Stivnakke, "den snak om en landevej fra Rognes til Châteaudun over Borderiegården. Ja, den kan vi nok få lov at vente længe på."

Og da de andre ikke brød sig om hans indvendinger, blev han ved at brumme og mumle i skægget.

Jesus Kristus kom nu også til, og alle stod og passede på Grosbois med vagtsomme øjne, som om de var bange for, at han skulle give den ene part en tomme mere jord end den anden. Tre gange var Delhomme henne og satte øjet til vinklen for at være vis på, at stængerne stod i den rigtige linje. Jesus Kristus skældte ud på den lømmel af en dreng, der ikke strammede kæden ordentligt. Men det var især Stivnakke, der var opmærksom; han fulgte opmålingen tomme for tomme og gik på sin måde regnskabet efter, mens hans læber skælvede af iver og begær efter at komme i besiddelse af sin ejendom. Og mens han frydede sig over selv at få jord at dyrke, fødtes i hans hjerte et bittert raseri over at se markerne blive stykket ud, over ikke at kunne få det alt sammen. Det var sådan en smuk ager, to tønder land ud i ét! Det var nok ham selv, der havde forlangt delingen, siden han ikke kunne få det hele, men nu gik udstykningen ham bittert til hjerte. Han ville gerne have gjort indvendinger.

Fouan stod med hængende arme og så på, hvorledes de skar hans jord i stykker, han mælede ikke ét ord.

"Se så," sagde Grosbois. "Enten I nu tager den ene eller den anden part, skal der såmænd ikke være et punds forskel – det lover jeg."

Længere oppe var der endnu fire tønder land pløjejord, men de var delt i en halv snes marker; og da Grosbois med et spotsk

smil spurgte, om de lodder også skulle stykkes ud, begyndte bønderne på ny at kives.

Stivnakke tog igen jord op i hånden, førte den helt op til ansigtet, indsugede muldduften med så henrykt et udtryk, som om han mente, at denne var den bedste af dem alle, og da han havde ladet jorden sagte løbe ned gennem sine fingre, sagde han, at hvis han kunne få denne del, måtte de for ham gerne lade være at dele. Delhomme og Jesus Kristus blev ærgerlige, de ville ikke vide noget af den snak. Hver lille lod blev da også delt; så var de vis på, at ingen blev snydt.

"Lad os så gå til vinmarken," sagde Fouan.

Da de kom tilbage mod kirken, så han ud over den vide slette, og hans blik standsede ved Borderiegårdens bygninger i det fjerne. Og så gjorde han en hentydning til den sorg, han bestandig bar på, over at hans fader havde ladet lejligheden til at få den slippe sig af hænderne.

"Å, når jeg tænker på det, Grosbois, så gør det mig ligegodt ondt; så havde De haft lidt mere at måle op!"

De to sønner og Delhomme vendte sig hurtigt om, de stod stille og betragtede de tre hundrede tønder land, der hørte under Borderiegården.

"Å – pyt med den gamle historie," sagde Stivnakke gnavent, "det hjælper os kun lidt at tænke på den. Det er nu engang sådan bestemt, at vi bønder skal slide for købstadsfolkene."

Klokken slog ti. De gik raskere til, for vinden havde lagt sig, og fra en stor, sort sky kom der en byge. Vinmarkerne i Rognes lå bag ved kirken på skrænten, der gik ned til Aigre. Fordum knejsede herregården og dens park på dette sted, og det var næppe mere end halvhundrede år siden, bønderne var begyndt

at plante vin på skråningen, der ved sin beliggenhed mod syd var fortrinligt egnet til vinavl. Vinen var let, havde en behagelig syrlig smag, der mindede om vinen fra omegnen af Orléans. Forresten høstede hver af bønderne kun et par tønder vin, den rigeste, Delhomme, ejede to tønder land, ellers var det meste korn og foderplanter, man dyrkede her på egnen, og det var egentlig kun, fordi de i Montigny havde haft sådant held med deres vin, at beboerne i Rognes havde fundet på at plante vinstokke på deres skrænt.

De drejede om bag kirken, gik langs med den gamle præstegård, gik så ned mellem de smalle vinmarker, der lå som et dambræt over skråningen. Da de var i færd med at gå over et stykke stenet jord, dækket med småkrat, lød en skingrende stemme op af et hul:

"Så fatter, der har vi regnen, nu må jeg ud med mine gæs."

Det var Sjuskedorthe, Jesus Kristus' datter, en tøs på tolv år, mager og kraftig som en knortekæp og med filtret gult hår. Hendes brede mund trak sig op til venstre, hendes grønne øjne så dristige og frejdige ud i livet, og hun lignede en dreng i en gammel bluse af faderens, der med et stykke sejlgarn holdtes fast om livet på hende. Og skønt hun bar det pragtfulde navn Olympe, kaldtes hun alle vegne Sjuskedorthe, fordi hendes fader fra morgen til aften skændte på hende og ikke kunne sige hende to ord uden at tilføje:

"Jeg skal komme efter dig, din pokkers Sjuskedorthe, og give dig en ekstra omgang."

Hendes moder var en landstrygerske, Hyacinthe havde truffet på en grøftekant en markedsdag, og som havde boet hos ham i hans hule til stor forargelse for hele landsbyen. I næsten

tre år havde de levet som hund og kat, prygl vankede der mere af end tørt brød, og så en skønne dag i høsten var hun gået samme vej, som hun var kommet, bortført af en anden mand.

Pigebarnet var da næppe nok vænnet fra brystet, men hun voksede op som ukrudt plejer, og så snart hun kunne tage hånd i med, var hun begyndt at lave mad til faderen, som hun både elskede og var bange for. Men hun havde også sine gæs, som hun tilbad. Hun var begyndt med to, en gase og en gås, hun havde en dag rapset dem som gæslinger bag ved en bondegård. Efterhånden var flokken taget til, for hun passede dem med moderlig omsorg, og nu havde hun omtrent en snes, som hun fodrede med, hvad der kunne træffe sig.

Da Sjuskedorthe viste sit vigtige, lille fjæs og med sin kæp gennede sin flok foran sig, blev Jesus Kristus rasende.

"Vil du se, du kan pille hjem og have suppen varm, til jeg kommer, ellers vanker der. Og så, jomfru Sjuskedorthe, se til du lukker døren ordentligt efter dig, ellers kunne tyve finde på at muntre sig i huset."

Stivnakke og de andre kunne ikke bare sig for at le ved tanken om, at nogen skulle finde på at stjæle fra Jesus Kristus. Hans hus var jo en gammel kælder, tre sider mursten, en rigtig rævehule mellem sten- og murbrokker under en gammel lind. Det var resterne af den gamle herregård, og da krybskytten efter et skænderi med gamle Fouan havde indrettet sig i denne krog, som tilhørte sognet, havde han bygget et stengærde, der skulle forestille den fjerde væg, og i det gærde var der to åbninger, som kaldtes dør og vindue. Brombærranker faldt ned over murene, et vildt rosentræ hang ud over vinduet. Det kaldtes der på egnen "Slottet".

En ny byge udgød sig over dem. Heldigvis lå vinmarken lige tæt ved, og den blev delt i en fart. Så manglede de kun engen nede ved Aigre, men nu faldt regnen i strømme, det var en ren syndflod, så Grosbois foreslog at søge ly i et hus, de netop gik forbi.

"Hør, lad os vente, til den byge er trukket over, her hos Charles."

Fouan standsede, han stod ærbødigt tøvende, fuld af agtelse for sin svoger og sin søster, som havde trukket sig tilbage fra forretningerne og nu levede af deres penge som købstadfolk.

"Nej, nej," mumlede han, "de plejer at spise frokost klokken tolv, vi kommer til ulejlighed."

Men nu viste netop husets ejer sig på verandaen under markisen, han ville ud og se på regnen, og da han genkendte dem, råbte han:

"Men kom dog ind!"

Og da vandet drev af dem, lod han dem gå ind ad køkkenvejen, hvor han kom og tog imod dem.

Det var en høj, køn mand på fem og tres år, glatraget, med tykke øjenlåg over et par matte øjne; hans ansigt, der var gult og værdigt, mindede om en forhenværende øvrighedsperson. Han havde en dragt af mørkeblåt flonel på, vatterede morgensko og en sort, gejstlig kalot, som han bar med værdighed. Han gjorde i det hele indtryk af at være en mand, der havde forstået at udfylde en stilling, som krævede både myndighed og finfølelse.

Da Laure Fouan, som den gang var sypige i Châteaudun, fem og tyve år gammel, havde ægtet Charles Badeuil, havde han en lille beværtning i Rue d'Angoulême. Det unge par havde lyst til hurtigt at komme i skuddet, og var derfor flyttet til Chartres.

Men i begyndelsen forfulgte uheldet dem stadig; alt, hvad de tog fat på, mislykkedes. De forsøgte forgæves en anden beværtning, en restauration, ja, de åbnede et udsalg af tørret og saltet fisk; og de så med fortvivlelse, at de aldrig kunne få lagt to skilling op, da Badeuil, der var meget driftig, fik den idé at købe et offentligt hus i Rue aux Juifs, nr. 19, der var kommet i miskredit. I løbet af et år lykkedes det ham at hæve det til et mønster-etablissement, så byens officerer, embedsmænd og gode selskab ikke søgte andre steder.

På mindre end fem og tyve år var det lykkedes Badeuil og hans kone at spare tre hundrede tusinde francs sammen, så de nu endelig kunne tænke på at virkeliggøre deres ungdoms drøm, at trække sig tilbage og henleve en idyllisk alderdom i naturens skød, mellem træer, blomster og fugle. Men de måtte beholde forretningen endnu et par år, da det var vanskeligt at finde en køber, for de holdt nr. 19 i høj pris.

Lige efter at Badeuils havde slået sig ned i Chartres havde de fået en datter, Estelle, som de anbragte hos nonnerne i Châteaudun, da de overtog huset i Rue aux Juifs. Det var en meget streng og moralsk pension, hvor den unge pige blev, til hun var fyldt 18 år. Sine ferier tilbragte hun på landet, og hun havde ingen anelse om, hvorfra hendes forældres voksende velstand skrev sig. Hendes fader tog hende først hjem, da hun skulle giftes med Hector Vaucogne, en smuk ung mand, ansat ved toldvæsenet, men hvis mange gode egenskaber desværre ødelagdes af en overordentlig dovenskab.

Estelle var nær ved de tredive, havde en lille pige på syv år, Élodie, da hun fik alt at vide og på samme tid hørte, at faderen ville afstå sin forretning. Og det var hende selv, der kom med

det forslag, at forældrene skulle tage Hector til deres efterfølger. Hvorfor skulle denne forretning komme ud af familiens hænder, når den var så god og sikker? Alt blev ordnet, og ægteparret Vaucogne overtog nr. 19.

Nu var det fem år, siden Badeuils var kommet til Rognes, og de vågede over deres datterdatter Élodie, der ligesom sin moder hos nonnerne i Châteaudun blev opdraget efter moralens og religionens forskrifter.

Da Badeuil kom ud i køkkenet, hvor en net tjenestepige piskede en æggekage, mens hun holdt øje med en pandefuld stegte lærker, tog alle, selv den gamle Fouan og Delhomme, huen af, og var øjensynlig højst smigrede ved at trykke den gamle mands hånd.

"Nå, det må jeg sige!" udbrød Grosbois, der ville gøre sig behagelig, "det er rigtignok en ganske nydelig ejendom denne her, hvad har den kostet Dem? … De har ligefrem fået den forærende! Jo, jo, De ved nok, hvad De gør! Det er både vist og sandt!"

Den anden rettede sig med en stolt mine.

"Ja, det var et rent held, og det passede os jo i alle måder, fordi min hustru satte så megen pris på at tilbringe sine sidste år her i sin fødeegn … når der er tale om hjertets følelser, bøjer jeg mig altid!"

"Den hvide Rose", som stedet kaldtes, var bygget af en borgermand fra Cloyes, som den lige havde kostet et halvt hundrede tusind francs, da han blev ramt af et slagtilfælde, inden malingen var rigtig tør i huset. Dette var aldeles nydeligt, lå halvvejs oppe ad skråningen midt i en stor, dejlig have, der gik lige ned til Aigrefloden. Her i den øde egn, på grænsen af

den kedsommelige Beauceslette, var det ikke let at finde en køber til så dyrt et sted, og Badeuil havde fået det for tyve tusind francs. Her kunne han tilfredsstille alle sine tilbøjeligheder, han fangede dejlige foreller og tykke ål i floden, dyrkede prægtige roser og nelliker i haven og havde et mægtigt fuglebur med alle skovens sangere, som han selv med højstegen hånd fodrede og passede. Det gamle ægtepar levede her af deres tolv tusind francs om året i fryd og endrægtighed og skyfri lykke, som de forresten betragtede som en retfærdig belønning for tredive års arbejde.

"Ja, ikke sandt," gentog Badeuil, "vi har det rigtig hyggeligt, og her ved man da, hvem vi er."

"Det er vist nok," svarede Grosbois, "her ved man, at de er solide folk."

Og de andre nikkede.

"Det var både vist og sikkert!"

Nu bad herren i huset pigen sætte glas frem, mens han selv gik ned i kælderen efter to flasker vin. De andre stod stille og alvorlige med ansigtet vendt mod ilden, hvorfra der kom en dejlig stegelugt. Så drak de deres glas ud og smækkede med tungen.

"Å, den er nok ikke her fra egnen, den vin! Det er første klasses varer!"

"Et glas til! – Skål!"

"Tak!"

Da de satte glassene fra sig, kom madame Badeuil ud i køkkenet. Hun var vel to og tres, havde en værdig mine og kridhvidt, glat hår strøget ned om kinderne. Hun havde Fouanernes svære ansigt og store næse, men hun havde en fin,

bleg hudfarve, og over hendes træk hvilede en stille blidhed, hun mindede om en gammel nonne, hvis liv var hengået i klostrets skyggende fred.

Élodie, der tilbragte sin ferie hos bedsteforældrene, trykkede sig sky og undselig op ad den gamle dame, som hun fulgte i hælene. Hun var en opløben, blegsottig, tolvårs pige, meget lidt køn, med et blegt, oppustet ansigt og lyst, tyndt hår, og den strenge, indestængte klosteropdragelse havde omtrent tilintetgjort den smule forstand, der boede i denne lille, blodfattige jomfrus hoved.

"Se goddag, er I dér!" sagde den gamle dame og rakte hånden til sin broder og hans sønner, langsomt og værdigt var håndtrykket, for at de skulle mærke afstanden mellem dem og hende. Og uden at skænke disse folk mere opmærksomhed sagde hun:

"Å, vær så god at komme indenfor, monsieur Patoir – dyret er herinde."

Det var dyrlægen fra Cloyes, en tyk, blodrig, lille mand med et soldateransigt og en stor knebelsbart. Han var kommet i sin overstænkede gig i den øsende regn.

"Det søde dyr," vedblev hun, mens hun ud af den lunkne ovn trak en kurv med en gammel, halvdød kat. "Det stakkels, søde dyr fik kuldegysninger i går, og så var det, jeg skrev til Dem … å ja naturligvis, den er lidt til års, hen ved femten år. Ja, vi har såmænd haft den i ti år i Chartres, og i fjor måtte min datter skaffe sig af med den, den var ikke rigtig renlig i butikken, og så tog jeg det kære dyr herud."

Butikken blev sagt for Élodies skyld; det hed sig, at hendes forældre havde en forretning med syltetøj og sukkervarer, og at

de var så overlæssede med arbejde, at de ikke kunne have hende hjemme. Forresten smilede bønderne ikke en gang, da hun nævnede butikken, man plejede endog at sige i Rognes: "Ja, Hourdequins gård er god nok, men Badeuils butik er dog bedre!" Og med opspilede øjne så de på den gamle, rødgule kat, en mager, skabet, jammerlig, gammel kat. Længe havde den været hele husets kæledægge, havde drukket af glassene på vaskebordet, slikket af pomadekrukkerne og set mangt og meget med sine gule, gnistrende øjne.

"Å, bedste monsieur Patoir, se at få den på benene igen!" sluttede madame Badeuil.

Dyrlægen spilede øjnene op, rynkede på næsen og trak munden nedad, hele hans godmodige buldogansigt rørte sig. Og han brød ud:

"Hvad er dog dette? Er det for at se på det dyr, at De har sendt bud efter mig? Ja, den skal jeg s'gu snart få kureret. Smid den i vandet med en sten om halsen og det i en fart."

Élodie brast i gråd, bedstemoderen var ved at kvæles af harme.

"Man kan jo lugte den en mil bort, Deres missekat. Den rådne tingest kan jo forpeste hele huset. I kan jo få kolera, inden I ved et ord af det. Smid den i vandet!"

Men da han så, hvor det kogte i den gamle dame, satte han sig dog ned og skrev en recept, alt mens han småskændte.

"Ja, for mig gerne, hvis I holder af den lugt … Når jeg får mine penge, har jeg jo ingen ting, jeg skal have sagt … Se her, giv ham den mikstur hver time, og lad ham få et lavement morgen og aften med det, jeg her har opskrevet."

Nu begyndte den gamle Badeuil at blive gnaven over lærkerne, som rent stegte hen på panden, og pigen stod med hængende arme, hun kunne da ikke blive ved at piske den æggekage i det evindelige. Derfor fik Patoir hurtigt sine fem francs, og så fik han de andre til at tømme glassene.

"For herregud, vi må da en gang spise frokost, ikke? Nå – så farvel, nu er regnen hørt op."

De gik tøvende ud af døren, og da dyrlægen kravlede op i sin gamle skrumplekarre, gentog han:

"Sådan en kat, der ikke er to skilling værd … Nå ja, penge har de jo nok af der."

"Ja, det er horepenge, de er kommet nemt og de går også nemt," sagde Jesus Kristus spotsk.

Men alle de andre, Stivnakke også, var blevet ganske blege af misundelse, de rystede på hovedet, og Delhomme, den kloge mand, erklærede:

"Ja, det er nu det samme, den, der har lagt op, så han har tolv tusind francs om året, han er hverken dum eller doven."

Dyrlægen knaldede med sin pisk; de andre tog vejen ad floden til, hvor alle gangstierne var forvandlet til rivende bække, og da de kom til de tre tønder land engjord, begyndte regnen igen at øse ned i strømme. Men skønt de var ved at dø af sult, ville de have arbejdet fra hånden. Her var der kun ét, der sinkede dem, de blev uenige om en lille lund, der lå på den ene lod, mens de to andre var bare, uden træer. Imidlertid lod det til, at de blev enige. Opmåleren lovede at lægge papirerne ind til prokuratoren, for at han kunne sætte dokumentet op, og de bestemte så, at lodtrækningen skulle foregå næste søndag klokken 10 hos de gamle.

Da de kom tilbage til landsbyen, fik Jesus Kristus igen et anfald af raseri.

"Så skulle da pokker tage ved dig, Sjuskedorthe!"

Ved vejkanten gik tøsen ganske roligt og drev afsted med sin gåseflok, mens regnen flød i strømme ned over den og hende. Forrest vraltede gasen, lyksalig og pjaskvåd, og når den drejede sit gule næb til højre, drejede alle de store gule næb sig med. Men Sjuskedorthe blev bange, hun galoperede afsted for at sætte suppen over ilden, fulgt af sin langhalsede flok, der strakte hovederne og baskede med vingerne.

4

Næste søndag var det netop første november, allehelgensdag, og klokken skulle lige til at slå ni, da fader Godard, sognepræsten fra Bazoches-le-Doyen, der havde Rognes som annekssogn, kom frem på skråningen ned mod Aigre. Rognes havde tidligere været større, nu havde den kun tre hundrede indbyggere, i åringer havde den ingen præst haft selv, og det lod den til at tage sig let; den skøttede så lidt om præsten, at sognet havde ladet landpolitibetjenten bo i den gamle præstegård, der var nær ved at falde sammen af ælde.

Hver evige søndag gik fader Godard den halve mil, der skilte hans sogn fra annekset. Han var svær og kortbenet, med en rød, tyk nakke og så opsvulmet en hals, at han måtte lægge hovedet helt bagover. Han holdt slet ikke af denne spadseretur, men gjorde den alligevel af helbredshensyn, han trængte i høj grad til bevægelse.

Men i dag var han kommet for sent afsted, og nu pustede og stønnede han noget ganske forskrækkeligt; munden stod åben i det højrøde ansigt, hvor to små, grå øjne og en lille opstoppernæse ligefrem druknede i fedt. Og under den mørkeblå himmel med de sorteblå sneskyer gik han til trods for den usædvanlige kulde, der var fulgt efter regnen fra forrige uge, barhovedet med sin lille trekantede hat i hånden, mens hans tykke grå og rødsprængte hår strittede i novemberblæsten. Vejen var stejl og Aigres venstre bred var kun tyndt bebygget med huse, før man kom til stenbroen, det var en slags forstad, som præsten travede igennem med stormskridt. Han gav sig hverken tid til at se til højre eller til venstre, på den

klare, stille flod, der snoede sig frem mellem små lunde af pil og poppel.

På den anden bred lå landsbyen, en dobbelt række huse ved vejkanten, mens andre var tilfældigt strøet op ad skrænten. Lige ved broen lå tinghuset og skolen, en gammel lo, som de havde bygget et stokværk til på og hvidtet.

Præsten stak hovedet indenfor i forstuen, så kastede han skyndsomst et blik ind i de to værtshuse lige overfor. Det ene var pænt at se til; der stod store glaskrukker i vinduerne, over døren hang et lille gult skilt, hvor der med grønne bogstaver stod at læse: Macqueron, urtekræmmer. Den anden kro havde kun en grøn kristtjørn stukket ind over døren, og på den hvide mur var der klattet op med sort: Tobak fås hos Lengaigne. Mellem dem var der en stejl smøge, som præsten netop skulle dreje ind i, da han stod stille ved synet af en gammel bondemand.

"Nå, er De der, fa'r Fouan. Jeg har travlt, ellers var jeg kommet ind til Dem. Hvad bliver det til? Deres søn kan da umuligt lade Lise sidde i den tilstand, alle og enhver kan jo se, hvorledes det er fat … og hun er med blandt Gudsmoders Døtre; det er virkelig en stor skændsel."

Den gamle hørte på, tilsyneladende med stor ærbødighed.

"Ja, hvad skal man sige, hr. pastor, hvad skal jeg gøre, når Stivnakke ikke vil give sig? Og så har han jo ret på en måde, at han kun dårligt kan sætte bo med ingenting, ung som han er!"

"Men barnet – barnet må I dog tænke på."

"Ja vist så. Men det er jo endnu ikke til, det barn. Man kan jo aldrig vide i forvejen, hvordan det går, vel hr. pastor? Og det er

jo da heller ikke så morsomt at sidde hen med et barn, når man ikke har så meget som en skjorte at give det på kroppen."

Alt dette blev sagt fornuftigt og stille, med en gammel mands livserfaring, så føjede han til:

"Desuden kan det vel nok bringes i orden, det hele. Ja, for jeg skifter med mine børn; i eftermiddag trækker de lod. Og når så Stivnakke får sit, kan det jo være, han gifter sig med hende, det håber jeg da!"

"Nå, ja, ja da," sagde præsten. "Så er det godt, og nu stoler jeg på Dem, fa'r Fouan."

Men nu blev han afbrudt af en heftig klokkeringning, og han spurgte aldeles forfærdet:

"Det er anden gang, ikke sandt?"

"Nej, hr. pastor, det er nok tredje gang."

"Ih, nu har jeg aldrig hørt så galt! Det er dog uforskammet, at Bécu ikke kan vente på mig!"

Han skændte og fo'r op ad stien. Oppe på skrænten var han nær ved at få et tilfælde, hans bryst og hals gik som en blæsebælg.

Klokken ringede, mens de opskræmte ravne skreg og kredsede om tårnets spir, der var fra det femtende århundrede og mindede om Rognes' fordums herlighed. Foran hovedindgangen stod en flok bønder og ventede, blandt andre kromanden Lengaigne, der var fritænker; længere henne ved kirkegårdsmuren stod sognefogeden Hourdequin, en høj, køn mand med kraftige ansigtstræk, og talte med sin fuldmægtig, købmand Macqueron. Da præsten kom, hilste de og fulgte alle sammen efter ham ind i kirken, undtagen Lengaigne, der vendte ham ryggen og blev ved at tygge på sin pibe.

Inde i kirken, til højre for døren, stod en mand og halede, alt hvad han kunne, i klokkerebet.

"Så, så, Bécu, hold dog op engang," sagde præsten ude af sig selv. "Har jeg ikke tyve gange befalet Dem at vente på mig, før De ringer sidste gang."

Landpolitibetjenten, der også var ringer, faldt ned, forfærdet over sin ulydighed. Han var en lille mand på henved halvtreds med et firkantet, garvet, gammelt soldateransigt, og gråt mund- og fipskæg. Han gik altid med stiv hals, som om hans krave stadig strammede ham. Da han allerede var temmelig beruset, gjorde han sig umage for at holde sig rank og mælede ikke et ord til sin undskyldning.

Imidlertid gik præsten hurtigt op ad midtergangen, mens han samtidigt kastede et blik hen over stolene. Mange folk var der ikke. Til venstre sad jo nok Delhomme, der mødte i egenskab af sognerådsformand. Til højre, på kvindesiden, var der i det højeste et dusin. Han genkendte Celina Macqueron, høj, mager og uforskammet, Flore Lengaigne, en tyk, godmodig mutter, og så Bécus kone, mørkhåret, lang og meget snavset som sædvanlig. Men det, der bragte hans vrede til at stige til kogepunktet, var dog synet af den øverste stol, den, hvor de unge piger, der særligt var indviede til Guds moder, befandt sig. Der sad Françoise mellem sine to veninder, Macquerons datter Berthe, en smuk mørkøjet pige, opdraget som en frøken i Cloyes, og så Susanne, Lengaignes datter, der var grim, lyshåret og i høj grad kæphøj; hendes forældre ville sætte hende i lære hos en symadam i Châteaudun. Alle tre unge piger sad og fnisede og hviskede på den mest uhøviske måde, og ved siden af

dem bredte den stakkels Lise sig nok så munter og fornøjet med sin forargelige figur dér lige foran altret.

Til sidst kom præsten ind i sakristiet, og dér overraskede han Delphin og Nénesse, der legede og puffede til hinanden, mens de fyldte vinkanden. Den første, ringerens søn, var en elleve års knægt, stor, stærk og solbrændt, som gerne skulkede fra skole for at rende i marken, mens Ernst, Delhommes' ældste, en tynd, lys, doven dreng, holdt mere af at pynte sig og altid gik med en stump spejl i lommen.

"Så, hvad er nu dette!" råbte præsten, "tror I knægte, at I er i en stald?"

Og så vendte han sig til en høj, mager ung mand, i hvis blege ansigt der strittede et tyndt, gult skæg, og som var i færd med at ordne nogle bøger på en hylde i et skab:

"Det er højst mærkeligt, min gode monsieur Lequeu, at De ikke kan få drengene til at opføre sig lidt ordentligt i min nærværelse."

Det var skolelæreren, en bondesøn, som ved at lære noget var kommet til at afsky den samfundsklasse, han tilhørte. Han var ond mod sine elever, skældte dem ud for fæhoveder og skjulte sine republikanske anskuelser under et upåklagelig korrekt væsen over for præsten og sognefogeden. Han førte sangen godt an, passede endog kirkens bøger, men at ringe med klokken havde han på det bestemteste nægtet, det fandt han aldeles uforeneligt med en fri mands værdighed.

"Jeg skal ikke agere politi her i kirken," svarede han kort. "Ja, hvis det havde været i skolen, skulle de rigtignok have fået deres øren varmet!"

Og da præsten, uden at svare, hastigt kastede messehaglen over sig, vedblev han:

"En stille messe – ikke sandt, hr. pastor?"

"Naturligvis, og i en fart! Jeg må være tilbage i Bazoche klokken halv elleve til højmesse."

Lequeu, der havde taget en gammel bønnebog ud af skabet, gik hen og lagde den på altret.

"Nå, se nu til, I kan skynde jer, børn," sagde præsten til Delphin og Nénesse.

Og stønnende af varme trådte han med kalken i hånden frem i kirken, og begyndte at messe, mens de to kordrenge puffede til hinanden og sendte hinanden lumske blikke. Kirken var hvælvet, og egepanelerne var i grumme dårlig stand, fordi sognerådet i sin stædighed intet ville give til dens vedligeholdelse. Regnvandet trængte ind mellem de sprukne skifersten på taget, og der var store mugne pletter på træet; koret var lukket med et gitter, og en stor grøn fugtig plet løb hen over vægmaleriet og skjulte det halve af ansigtet på en Gud Fader, som englene tilbad.

Præsten vendte sig nu om mod sin menighed med udbredte arme og der kom lidt ro over ham, da han så, at der slet ikke var så få i kirken: sognefogeden, fuldmægtigen, sognerådsmedlemmerne, gamle Fouan og smeden, som spillede basun ved højmesse. Lequeu stod forrest med en yderst værdig mine og Bécu holdt sig i baggrunden stiv som en pind, så fuld som han var.

Men især på kvindernes side var stolene blevet fyldt. Fanny, Rose, Den Høje, og mange flere, så at de unge piger i den øverste stol havde måttet rykke sammen og sad stille som mus

med næsen i bønnebogen. Det, der mest smigrede fader Godard, var dog at bemærke monsieur og madame Karl Badeuil og den lille Élodie, herren i stor frakke og fruen i grøn silkekjole, begge to så alvorlige og solide, rigtig opbyggelige at se på.

Imidlertid skyndte han sig at blive færdig, slugte det halve af messen og bønnerne. Da han skulle tale til menigheden, gik han ikke op på prædikestolen, men blev siddende på en stol midt i koret, mumlede og stammede, mistede tråden og løb sur: veltalenhed var nu ikke just hans stærke side. Ordene kom ikke let, han sagde Ha og Hem og fik aldrig en ordentlig slutning på sine sætninger; deraf kom det også, at biskoppen i fem og tyve år havde glemt ham i dette lille kald.

Resten af gudstjenesten blev jaget af, kordrengene kimede, som de var gale, med de små klokker, og han sendte sin menighed bort med et: *Ite, missa est,* der kom som et piskesmæld over hovedet på dem.

Kirken var næppe blevet tom, før fader Godard allerede fo'r ud, med hatten siddende skævt på hovedet. Foran døren stod en flok kvinder: Celina, Flore, mutter Bécu, og alle var de meget fornærmede over sådan en hastig gudstjeneste. Hvad anså han dem for, siden han bød dem sådan noget jageri på en høj helligdag?

"Å, med forlov, hr. pastor," spurgte Celina med sin gnavne stemme, idet hun standsede ham, "er præsten vred på os, siden De ekspederer os, som om vi var en pakke klude?"

"Det vil jeg ikke sige," svarede han, "men mine egne sognebørn venter på mig. Jeg kan ikke være både her og der.

Sørg for selv at have en præst, når I ikke er fornøjede med mine messer!"

Det var den evige strid mellem Rognes og præsten. Folkene ville tages hensyn til, og han gjorde kun det, han strengt taget var nødsaget til for et annekssogn, der ikke engang ville holde sin kirke vedlige, og hvor der stadig foregik ting, som forargede og bedrøvede ham.

Han tilføjede, idet han pegede på de unge piger:

"Og desuden – kom ikke her og tal om ordentlig gudstjeneste med en ungdom, der så lidt bryder sig om Guds og kirkens hellige bud!"

"Det kan min datter vel ikke gøre ved, håber jeg?" svarede Celina arrigt.

"Ja, min da vel heller ikke?" tilføjede Flore.

Nu brød præsten løs; dette blev ham for groft: "Jeg siger det til den, der trænger til at høre det! Det er jo vitterligt for alle! De ser rigtignok nette ud i klare, hvide kjoler! Jeg har ikke set én procession her i Rognes, hvor ikke i det mindste en af de unge piger var frugtsommelig! Nej, nej, nej, I kunne sætte en engels tålmodighed på prøve!"

Han forlod dem, og madam Bécu, der intet havde sagt, måtte nu til at mægle fred mellem de to mødre, der rasende skældte ud, hver på den andens datter. Men alt imens hun lod så fredsommelig, kom hun med små henkastede bemærkninger, der var så fulde af gift og galde, at de var nærved at komme i hårene på hinanden. Berthe, ja tak, vi skal nok se, hvordan det vil gå hende med samt hendes fløjlsliv og klaverspil, og Susanne; det var rigtig en rask idé at sende den kæphøje taske

til en symadam i Châteaudun, enhver kunne da i forvejen sige, hvad hun dér ville finde på!

Fader Godard, der endelig var sluppet fri, tog fart for at komme hjem, da han pludselig stod ansigt til ansigt med monsieur Charles. Hans skikkelige ansigt klarede op til et bredt, elskværdigt smil og han svingede med hatten. Herren fra *Den hvide Rose* hilste majestætisk, mens damen nejede med anstand. Men det stod nu skrevet, at præsten ikke skulle komme afsted, for ved enden af kirkepladsen standsede et nyt møde ham. Det var en høj kone på en tredive år, med tyndt hår og et fladt, udvisket ansigt, fuldt af fregner; hun var krumbøjet og overanstrengt af hårdt arbejde, og hun vaklede frem under et bundt pindebrænde.

"Men Palmyre," spurgte han, "hvorfor har du ikke været i kirke Allehelgensdag? Det er ikke pænt!"

Hun sukkede dybt.

"Å ja, ja vist så, hr. pastor! Men hvad skal jeg gøre, min broder frøs, det er så koldt hjemme hos os! Så måtte jeg jo ud og samle lidt op langs hækkene!"

"Bliver den Høje ved at være slem mod jer?"

"Å, hun, hun ville hellere lade sit liv end give os et stykke brød eller en pind brænde!"

Og med klagende stemme fortalte hun deres jammerfulde historie, fortalte, hvorledes bedstemoderen jagede dem fra sig, hvorledes de nu boede i en gammel, forladt hestestald. Den stakkels broder, der haltede og havde hareskår, var så dum til trods for sine fire og tyve år, at ingen kunne være tjent med ham. Hun måtte så slide for to, slide, så hun var ved at styrte,

for hun elskede dette stakkels elendige væsen og passede ham med en moders aldrig trættede ømhed.

Mens præsten stod og hørte på hende, blev hans tykke, røde ansigt som forvandlet, en uendelig godhed lyste ud af de små iltre øjne, og munden blev smuk ved det udtryk af sørgmodig barmhjertighed, der lagde sig om den. Den heftige brumbasse, der altid fo'r rundt som en hvirvelvind, var aldeles lidenskabelig i sin godgørenhed. Når han traf på fattige, gav han dem sine penge, sine klæder, ja sin sidste skjorte. Derfor skulle man også søge længe i Beauce før man fandt så stoppet og så rød en præstekjole som fader Godards. Han ledte i sine lommer med en ængstelig mine og stak så ti sous til Palmyre.

"Se, dér har du dem, lad de andre ikke se det, for jeg har ingenting til dem … Og så skal jeg selv tale med den Høje, siden hun bliver ved med at være så hård."

Nu tog han flugten. Til alt held mødte han oppe på skrænten, just som han var ved at kvæles, slagteren fra Bazoches-le-Doyen, der kørte hjem. Han tog præsten op med i sin kærre, og de forsvandt raslende hen over sletten, mens hans tykke profil med den trekantede hat tegnede sig mod den mørke himmel.

Imidlertid var der blevet tomt på kirkepladsen, Fouan og Rose var gået hjem, hvor de traf Grosbois. Lidt før ti kom Delhomme og Jesus Kristus også, men til klokken 12 ventede de forgæves på Stivnakke, den knægt var jo ikke som andre, aldrig kunne han passe tiden. Han var vel gået ind et eller andet sted for at spise frokost. Først ville de så trække lod uden ham, men de var alle lumsk bange for hans hidsighed og ondskabsfuldhed, og derfor bestemte de sig til at vente med lodtrækningen til efter frokost klokken to. Grosbois tog imod

Fouans indbydelse til et stykke flæsk og et glas vin, han drak flasken ud, tog hul på en til og blev fuld, som han plejede.

Klokken blev to, og der kom stadig ingen Stivnakke. Jesus Kristus drev ud på gaden, og sådan en helligdag trænger man jo til lidt opmuntring, så han slentrede hen ad kroen til, og strakte hals, da han gik forbi Macquerons vinduer. Det lykkedes rigtig godt, for døren fløj op på vid gab, Bécu viste sig med råbet:

"Så kom da, din snøbel, og lad mig traktere dig med en snaps."

Han var endnu mere beruset end om morgenen og endnu mere stiv og værdig. Han nærede en hemmelig kærlighed til krybskytten, de var jo begge to gamle soldater, men når han gik i sit embeds medfør, undgik han ham helst, når han havde sit politiskilt på, ville han nødig møde Hyacinthe på gale veje, og der førtes da en stadig kamp mellem hans følelser og hans pligt. Når de derimod traf hinanden på kroen, når han var fuld, fulgte han sit hjertes tilskyndelse og trakterede med rund hånd.

"Og så et slag kort, du, ikke? Og hvis beduinerne driller, så skærer vi, fanden gale mig, næse og øren af dem."

De satte sig ved et bord, spillede kort og råbte op, mens den ene flaske blev tømt efter den anden.

Macqueron med det store, skæggede ansigt sad i en krog og drejede tommelfingrene rundt om hinanden. Siden han havde tjent penge ved at spekulere i Montignyvin, var han blevet lad og doven, jagede, fiskede og gav borgermanden, der lever af sine midler, men han blev ved at være snavset og dårligt klædt, mens hans datter Berthe vimsede rundt i silkekjoler. Hvis han havde fået lov at råde, havde han lukket hele forretningen, både købmandshandel og værtshus, for han begyndte at blive stor på

det, at få fornemme nykker, men konen var mere nærig, og derfor lagde han sig aldeles på den lade side og lod hende vedblive med udskænkningen for at drille nabo Lengaigne, der solgte tobak og havde beværtning ved siden af. De to havde længe været konkurrenter, og striden mellem dem lå altid og ulmede, rede til at bryde ud i lys lue.

Men der var ofte våbenstilstand, som kunne vare i hele uger, og det var just tilfældet i disse dage, for nu kom Lengaigne med sin søn Victor, en lang, kejtet dreng, som næste år skulle til session. Lengaigne så stiv og stillestående ud med den magre figur og det lillebitte uglehoved på de brede, knoglede skuldre. Han var blevet ved at være bonde og dyrkede sin jord, mens konen vejede tobak ud og gik i kælderen efter vin til gæsterne. Og desuden var han barber og hårskærer, det var et håndværk, han havde lært i tjenesten, og han ragede hjemme hos sig selv, midt imellem kunderne, eller også hos bønderne, som det passede dem bedst.

"Nå?" spurgte han straks, da han var kommet inden for døren, "hvad bliver det så til med det skæg, skal det være i dag, fatter?"

"Ja, det er også sandt," udbrød Macqueron, "jeg har jo sendt bud efter dig. Hvis du vil, må du gerne tage fat lige straks."

Han tog et gammelt barberbækken ned fra væggen, hentede et stykke sæbe og lunkent vand, mens den anden op af lommen trak en ragekniv, så stor som en slagterkniv, og gav sig til at trække den af på et stykke læder, der sad fast ved foderalet. Men en skingrende stemme lød pludselig ind til dem fra butikken.

"Å, hør lidt derinde, skal I nu begynde med jeres griserier på de borde, hvor folk sætter deres glas? Nej, det skal jeg dog have

mig frabedt her i huset, *her* skal folk ikke finde hår i deres glas."

Det var et hip til nabokonens tvivlsomme renlighed, hvor der efter folks sigende var lige så tit hår som vin i glassene.

"Pas du bare din butik og bland dig ikke i det, vi tager os for," svarede Macqueron ærgerlig over denne tiltale i andres nærværelse.

Jesus Kristus og Bécu lo så småt, dér fik madammen den. Og så forlangte de en flaske til, som hun rasende kom farende med og satte hårdt ned på bordet uden at mæle et ord. De blandede kortene, dundrede i bordpladen, som om de skulle slå hinanden sønder og sammen. Trumf, trumf og trumf igen.

Macqueron var allerede slæbt ind, og Lengaigne holdt ham ved næsen, da skolelæreren lukkede døren op.

"Goddag i stuen."

Han stillede sig ved kakkelovnen og varmede sin ryg uden at tale, mens Victor bag ved de to kortspillere fulgte spillets gang med dyb interesse.

"Hør engang," sagde Macqueron og benyttede et øjeblik, hvor Lengaigne tørrede sin kniv af på hans skulder, "hør engang, Hourdequin snakkede nu igen, før vi gik i kirke, om denne her vej, der må dog tages en bestemmelse engang."

Det var den meget omtalte direkte landevej mellem Rognes og Châteaudun, hvorved de kunne spare en hel mils kørsel, da de nu måtte om gennem Cloyes. Naturligvis ville Borderiegården have stor fordel af den ny vej, og sognefogeden stolede på at blive støttet af Macqueron, der også var interesseret i sagens hurtige løsning. Der var jo spørgsmål om at sætte den ny vej i forbindelse med den, der gik nedenfor skråningen, hvilket betydeligt ville lette færdslen forbi kirken,

som man nu måtte klatre op til ad stejle stier. Den smalle smøge mellem de to beværtninger skulle udvides og gøres fremkommelig, og Macquerons jord, som netop lå langs med smøgen, ville få en betydelig højere værdi ved denne forbedring af vejforholdene.

"Ja," vedblev han, "det lader til, at regeringen vil hjælpe os, hvis vi vil give et tilskud. Du er da med, ikke?"

Lengaigne, der nok var medlem af sognerådet, men ikke engang ejede en stump have bag ved sit hus, svarede:

"Jeg! Nej, det bryder jeg mig ikke en snus om! Hvad kommer din vej mig ved?"

Og så tog han fat på den anden kind, som han skrabede løs på det bedste, han kunne, mens han begyndte at skælde ud på gårdejerne.

Å ja, de købstadfolk nu til dags, dem skulle han ikke have noget af, de var såmænd meget værre end herremændene i gamle dage, ja vist var de det, de havde skrabet alting til sig og nu havde de travlt med at lave love, der var fordelagtige nok for dem selv, men den rene, skære ødelæggelse for småfolk.

De andre hørte efter, de turde ikke rigtig holde med ham, men i deres hjerter følte de ligesom han bondens ældgamle, uudslukkelige had til godsejerne.

"Det er godt nok at sige det, når vi er imellem os selv," mumlede Macqueron med et uroligt blik hen imod skolelæreren. "Jeg holder nu med regeringen. Og vor deputerede, monsieur Chédeville, der er ven af kejseren, siger de, han mener nu ..."

Nu svingede Lengaigne arrigt sin ragekniv:

"Å, hold dog mund med den karl, det er en net herre. Mon ikke den rige knark, der ejer mere end tusinde tønder land på Orgèreskanten, mon han ikke sagtens kunne forære sognet sådan en stump vej, i stedet for at pine og presse hver en skilling ud af os, det bæst!"

Men nu blev Macqueron helt forskrækket og gjorde indsigelser.

"Nej hør, nu går du for vidt! Han er en rigtig pæn mand og slet ikke stolt af sig … Det er da ham, der har givet dig dit tobaksudsalg, hvad mon du ville sige, om han tog det fra dig igen?"

Lengaigne blev rolig og skrabede løs på hagen. Han var rasende på sig selv, ja han var gået for vidt, og hans kone havde ikke uret, når hun tit og mange gange sagde, at hans meninger en skønne dag ville bringe ham i fedtefadet. Nu brød imidlertid uenigheden løs mellem Bécu og Jesus Kristus. Ringeren var ondskabsfuld og krakilsk, når han fik et glas for meget, hvorimod den anden, der var en topmålt slyngel, når han var ædru, blev mere og mere rørt ved hvert glas, han tømte, så at han endte med at være blid og medgørlig som en engel. Dertil kom deres forskellige politiske meninger: Krybskytten var republikaner, rød republikaner, som det hed; han plejede at prale af, at han i 48 havde danset en artig hopsavals med de fine damer i Cloyes. Landpolitibetjenten var derimod ivrig bonapartist og tilbad kejseren, som han påstod, han kendte.

"Det er så sikkert, som at jeg sidder her! Vi havde just fået os en spegesild sammen. Og så sagde han: Ti stille du, jeg er kejseren! Og jeg kendte ham godt fra billedet på mønterne."

"Det kan godt være! Men han er dog en rigtig skidt knægt, han prygler sin kone og har aldrig brudt sig om sin moder."

"Hold mund, for satan, eller jeg slår dig flad!"

De måtte rive flasken ud af hænderne på Bécu, der fægtede med den, mens Jesus Kristus sad ganske stille, med fugtige, blide øjne og med en martyrmine ventede på at få den i hovedet, og da stormen var trukket over, gav de sig til at spille videre som et par venner. Trumf, trumf og trumf igen!

Macqueron, der var noget uhyggelig ved skolelærerens påtagne ligegyldighed, sagde endelig:

"Nå, men hvad siger så De, monsieur Lequeu, til alt dette?"

Lequeu varmede sine lange, valne hænder på kakkelovnsrøret, han smilede bittert, som en overlegen mand, hvis stilling i livet påbyder tavshed.

"Jeg? Hvad skulle jeg vel sige … det vedkommer ikke mig!"

Så gik Macqueron hen og puttede ansigtet ned i et lerfad med vand, og mens han snøftede og tørrede sig, sagde han:

"Ja så, men hør nu lidt på mig. Jeg vil gøre noget, vil jeg, ja, gu' vil jeg så! Hvis I bliver enige om at anlægge den vej, så afstår jeg min grund gratis!"

De andre stod aldeles målløse ved denne erklæring. Endog Bécu og Jesus Kristus så op midt i deres rus. De stirrede på Macqueron, som om de var bange, han var gået fra forstanden; han blev ophidset ved at se, hvilken virkning hans ord gjorde, og tilføjede, mens hans hænder rystede lidt af sindsbevægelse over det løfte, han havde givet:

"Ja, og det er nok omtrent 4000 kvadratfod, de skal have. I må kalde mig en skælm, om jeg går fra mit ord!"

Lengaigne gik bort med sin søn Victor, ude af sig selv af ærgrelse over naboens flothed; det var jo forresten nemt nok for ham at give den flotte, han havde jo snydt folk nok i sine dage!

Macqueron tog sin bøsse ned af krogen, og skønt det var dygtig koldt, gik han ud for at se efter en hare, han den foregående dag havde set smutte ind i sin vinmark. Nu var der kun Lequeu, som plejede at blive i kroen om søndagen, uden at drikke noget, og så de to kortspillere, der blev siddende og trumfede i bordet med den største ivrighed. Og tiden led, mens bønderne kom og gik i krostuen.

Henad klokken fem blev døren voldsomt revet op og Stivnakke viste sig, fulgt af Jean Macquart. Så såre han fik øje på Jesus Kristus, råbte han:

"Ja, tænkte jeg det ikke nok! Gør du nar ad os alle sammen, siden du sidder her ganske roligt! Vi venter kun på dig!"

Men drukkenbolten svarede nok så fornøjet:

"Ih – det er da en god snak, det er jo mig, der har ventet på dig, og det hele den udslagne dag!"

Stivnakke var gået ind på Borderiegården for at sige goddag til Jacqueline, der allerede fra hun var femten år gammel havde leget kæreste med ham, og hun havde bedt ham sidde ned og spise et stykke ristet brød med Jean. Husbonden var taget lige fra kirken til Cloyes for at spise frokost, og så havde de gjort sig til gode til langt ud på eftermiddagen, og de to unge mennesker var først lige for nylig kommet til Rognes.

Bécu ville ikke høre noget om at høre op med spillet; han brølede, at han betalte de fem flasker, de havde drukket, men Jesus Kristus rejste sig med møje fra sin stol og fulgte med broderen, stadig med et blidt, roligt smil på læberne.

"Hør du," råbte Stivnakke nu til Jean, "vent her en halv times tid, så kommer du over og spiser til middag hos de gamle."

Da de to brødre endelig kom, var hele familien samlet hos Fouans. Den gamle stod med bøjet hoved. Moderen sad ved bordet i midten af værelset og strikkede ganske åndsfraværende. Grosbois havde spist og drukket så grundigt, at han var faldet i søvn lige ret op og ned på en stol. Og på to lave stole lidt længere henne sad Fanny og Delhomme og ventede ganske tålmodig. I denne tilrøgede stue med de fattige gamle møbler og de få, slidte kasseroller, lå ting, man kun sjældent så dér, nemlig et stykke hvidt papir, et blækhus og en pen på bordet ved siden af opmålerens hat, en sort, gammel hat, høj som et tårn og rød som en ræv; det var den samme, han nu i ti år havde trukket rundt med i alt slags vejr.

Det begyndte at blive mørkt, et gråt skær faldt ind gennem det smalle vindue, og hatten så i aftenskumringen ud som et helt monument med sin flade skygge og sin skæppeformede puld.

Men nu vågnede Grosbois, og han var til trods for rusen straks på det rene med sagen. Han stammede:

"Nå ja, så er vi her da alle. Jeg sagde jer jo, at dokumentet var i orden. Jeg var inde hos prokuratoren i går, han viste mig det. Ved parcellernes numre står der en hvid plads til jeres navne. Nu trækker vi altså lod, så kan prokuratoren skrive dem ind, og I sætter jeres underskrift på papiret inde hos ham."

Han rettede på sig, talte lidt højere:

"Se så, nu laver jeg sedlerne i stand!"

Børnene rykkede med en hastig bevægelse nærmere, uden engang at prøve på at skjule deres mistillid. De passede på ham,

vågede over hver en af hans bevægelser, som om han var en taskenspiller, der kunne stikke lodderne til side.

Først klippede han med sine tykke, rystende fingre papiret i tre stykker, så skrev han med store, tykke tal 1, 2, 3, og faderen, moderen og børnene stod alle og kiggede ham over skulderen for at følge hver en bevægelse, hans pen gjorde, og så rystede de to gamle på hovedet med en tilfreds mine: på den måde kunne det umuligt gå til med snyderi. Langsomt blev de tre stykker papir foldede sammen og lagte ned i hatten. Der herskede en højtidelig stilhed.

Efter to minutters tavshed sagde Grosbois:

"I må lade det blive til noget. Hvem skal trække først?"

Ingen rørte sig. Det blev mørkere, og hatten ligesom voksede i aftenskumringen.

"Lad det gå efter alder – hvad siger I til det?" foreslog Grosbois. "Du er den ældste, Jesus Kristus, begynd du!"

Jesus Kristus, der stadig var føjelig, kom frem; men han tabte ligevægten og var lige ved at lægge sig så lang han var. Han havde jaget hånden ned i hatten med en kraft, som var det et klippestykke, han skulle hale op. Da han havde trukket sit nummer, måtte han gå hen til vinduet for at læse det.

"Nummer to!" råbte han, og da han formodentlig fandt dette tal særlig morsomt, var han ved at kvæles af latter.

"Nu du, Fanny!" befalede Grosbois.

Fanny forhastede sig ikke. Hun stod med hånden nede i hatten, følte på sedlerne og vejede dem, inden hun bestemte sig.

"Du har ikke lov at stå der og vrage!" råbte Stivnakke arrigt.

Han var ude af sig selv af hidsighed, og var blevet aldeles hvid i ansigtet, da han havde set, hvilket nummer hans broder havde fået.

"Så? Hvad mon det kan skade? Jeg ser jo ikke, men jeg har da vel lov at føle mig for."

"Å," mumlede faderen, "der er såvist ingen forskel – det ene er lige så godt som det andet."

Endelig tog hun sin beslutning og løb hen til vinduet.

"Nummer et!"

"Nå ja, så får Stivnakke altså nummer tre," vedblev den gamle. "Gå hen og træk, min dreng!"

"Nej – mæn om jeg gør!"

"Hvad skal nu det sige?"

"Hvis I tror, at jeg vil være med til det, tager I slemt fejl! – – nummer tre, ikke? Den dårligste lod! Jeg sagde jer det tit nok forleden, at det var ingen ordentlig måde at dele jorden på! Nej, nej! Mener I, jeg lader mig gøre nar ad? Og hvis I bilder jer ind, at jeg ikke tydeligt har gennemskuet alle jeres fiksfakserier. Den yngste skulle naturligvis have begyndt at trække! Nej – jeg vil ikke være med til det snyderi!"

Faderen og moderen så på ham, mens han fægtede med armene, trampede med fødderne og dundrede i bordet.

"Men herregud, barn dog, er du ved at gå fra forstanden?" spurgte Rose.

"Nej, moder, men jeg ved så godt, at du aldrig har brudt dig om mig. Du flåede mig gerne og gav de andre mit skind, om du bare kunne. Og I er forresten alle sammen enige om at ødelægge mig!"

Fouan afbrød ham strengt:

"Å, lad os være fri for spektakler. Vil du trække eller ej?"

"Jeg vil have det hele gjort om!"

Men nu gjorde alle de andre indsigelser. Fanny og Jesus Kristus holdt fast på deres sedler. Delhomme erklærede, at alting var gået ærligt til, Grosbois var højst krænket og talte noget om, at hvis de mistænkte ham, var det vist bedst, han gik med det samme.

"Ja, så skal fader give mig tusind francs af de penge, han har gemt."

Den gamle stod et øjeblik og stammede ganske forbløffet. Så rettede han sig og gik med rasende mine hen mod sønnen.

"Hvad er det, du nu kommer med? Du vil altså tage livet af mig, din skarnsknægt! I kan rive huset ned og lede efter mellem stenene uden at finde en eneste hvid. Vil du se til, du tager din seddel og det i en fart, ellers får du slet ingen ting!"

Stivnakke blev trodsig stående og slog ikke øjnene ned for faderens løftede hånd.

"Nej!"

Igen tav alle forlegent stille. Dér stod den uhyre store hat og fyldte op med den ene seddel på bunden, den seddel, som ingen af dem ville røre ved. Opmåleren rådede den gamle til selv at trække, så fik det da en ende. Og den gamle tog den så højtideligt op og gik hen til vinduet for at læse den, som om han ikke vidste, hvad der stod.

"Nummer tre! Du har således den tredje lod, hører du? Dokumentet er færdigt, og du kan da begribe, at Baillehache ikke giver sig til at forandre på det; nu skal det blive, som det er. Og siden du bliver her i nat, kan du jo sove på det. Så er den sag klar; nu vil jeg ikke høre mere snak!"

Stivnakke svarede ikke, men stod stille i mørket. De andre gav støjende deres bifald tilkende, og moderen rejste sig endelig for at tænde lys og dække bord.

Nu kom just Jean. Da han skulle ind i sin kammerats hjem, så han to skikkelser, der med hinanden om livet stod på den mørke, øde vej uden for Fouans hus og passede på, hvad der gik for sig. På den blygrå himmel begyndte sneflokkene at danse, så lette som fjer.

"Å – men Jean," sagde en blid stemme, "De kommer her og skræmmer os."

Nu kendte han Françoises lange, smalle ansigt med de tykke læber under den opslåede hætte. Hun trykkede sig op til sin søster Lise, og lagde sit hoved på skulderen af hende. De to søstre elskede hinanden højt og gik altid sammen med armene om halsen på hinanden. Lise var den højeste og havde et behageligt ansigt, skønt trækkene var lidt svære. Hun så glad og fornøjet ud og lod til at være i ret godt humør til trods for den ulykke, der var overgået hende.

"Nå, så I står her og lurer," sagde han spøgende.

"Ja, det er da ikke så sært," svarede Lise nok så frejdigt, "at jeg gerne vil vide, hvad der går for sig. Det kunne jo være, Stivnakke bestemte sig!"

Françoise lagde kærligt sin anden arm om søsterens liv.

"Ja, det var rigtignok på tide! Men når han selv får jord og ejendom, kan det jo være, han hellere tager en pige, som har noget mere end Lise!"

Men Jean gav dem godt håb. Nu måtte sagen være afgjort, og så gik det andet nok i orden. Og da han fortalte dem, at han skulle spise hos de gamle, sagde Françoise:

"Nå ja – så træffes vi om lidt. Vi kommer også derhen ud på aftenen til bindestue."

Han så dem fjerne sig i natten. Sneen faldt tæt og lå som en hvid dunkantning om de to skikkelser.

5

Klokken 7, da maden var spist, gik de gamle, Stivnakke og Jean ud i stalden til de to køer, som Rose ville sælge. Dyrene stod bundet helt inde foran deres krybbe, og deres uddunstninger opvarmede stalden, mens køkkenet med de tre tynde brande fra middagsmaden snart blev koldt i den tidlige novemberfrost. Derfor plejede de også at sidde her om aftenen i varmen på det stampede lergulv. De flyttede blot et lille bord og et dusin gamle stole derud. Naboer, som kom og tilbragte aftenen dér, skiftedes til at tage et lys med. Lange skygger dansede op ad de nøgne vægge, der var sorte af støv, helt op til spindelvævene oppe mellem bjælkerne i loftet; og køernes varme pusten havde man i ryggen, når de lå og tyggede drøv.

Den Høje kom først med sin strikkestrømpe. Hun havde aldrig lys med; hun misbrugte den overbærenhed, man viste hendes høje alder. De var alle så bange for hende, at ikke engang hendes broder turde huske hende på, hvad der var skik og brug. Hun tog straks den bedste plads, trak lyset helt hen til sig, fordi hun så dårligt. Op mod stolen havde hun sat sin stok; den forlod hende aldrig. Små glimrende sneflokke smeltede på de stive hår, der hist og her voksede på hendes knoglede fuglehoved.

"Det sner nok?" spurgte Rose.

"Det sner!" svarede hun på sin korte måde, og så gav hun sig straks til at strikke. Efter at have kastet et hvast blik på Stivnakke og Jean kneb hun de tynde læber sammen, hun var gerrig selv på ord.

De andre kom lidt efter: først Fanny med sin søn Nénesse, Delhomme gik aldrig til bindestue, så Lise og Françoise, der leende rystede sneen af sig. Lise rødmede lidt, da hun fik øje på Stivnakke, men han hilste med den største ro på hende.

"Hvordan har du haft det, Lise, i den tid, vi ikke har set hinanden?"

"Tak, godt."

"Nå, det var jo rart!"

Palmyre listede sig nu ind af den halvåbne dør. Hun gjorde sig så lille, som hun kunne, og satte sig i den fjerneste krog, for at den skrækkelige bedstemoder ikke skulle få øje på hende, da hun pludselig fo'r op ved at høre støj og spektakel ude fra vejen. Der var en, der stammede og græd af raseri, mens andre lo og hujede højt.

"Så, der er de stygge børn igen efter ham!" råbte hun og var med ét spring henne ved døren, som hun rev op.

Nu var hun ikke bange, og knurrende som en løvinde frelste hun sin broder fra Sjuskedorthe, Delphin og Nénesse, der på alle måder drillede og pinte staklen, hylede og skreg efter ham.

Forpustet og fortumlet hinkede Hilarion ind på sine skæve og halte ben. Hans vanskabte mund savlede, han stammede og kunne ikke forklare sig, var svag, elendig og dyrisk grim. Nu var han aldeles rasende, fordi han ikke havde fået fat i de uartige børn, der havde gjort nar ad ham. De havde dænget ham til med snebolde, og han ville slå dem igen.

"Å – hvor han kan lyve!" sagde Sjuskedorthe med en krænket, uskyldig mine. "Det var ham, der kom og bed mig i fingeren. Se bare!"

Ved denne beskyldning blev det rent galt med Hilarion; han fægtede med armene og kæmpede for at få de ord frem, der var lige ved at kvæle ham, mens Palmyre snakkede godt for ham, klappede ham, tørrede hans ansigt af med sit lommetørklæde og kaldte ham sin søde dreng.

"Nå – kan det få en ende!" sagde den gamle Fouan til sidst. "Du skulle passe på, at han ikke fulgte efter dig, Palmyre. Sæt ham nu ned og få ham til at være stille. – – Og I, unger, ti på øjeblikket, ellers tager vi jer ved ørene og følger jer hjem til jeres forældre."

Men da krøblingen blev ved at stamme og ville have det sidste ord, greb den Høje sin knortekæp, og mens hendes øjne gnistrede, slog hun et sådant slag i bordet, at de alle sammen fo'r i vejret af forskrækkelse. Palmyre og Hilarion faldt rent sammen og rørte sig ikke mere.

Så tog bindestuen sin begyndelse. Konerne sad rundt om det ene tællelys og spandt, strikkede eller havde andet håndarbejde, som de næsten ikke så på. Mændene sad bagved og tog lange drag af piberne, mens de en sjælden gang lod et ord falde. Børnene lå i en krog, kneb og puffede hinanden, og engang imellem hørte man kvalte latterudbrud derhennefra.

Undertiden blev der fortalt eventyr: om det sorte svin, der sad og betragtede en skat med en rød nøgle i munden, eller også om uhyret fra Orléans; det havde menneskeansigt, flagermusvinger og håret hængende helt ned til jorden, to horn, to haler, hvoraf den ene hang ned og den anden dræbte alt, hvad der kom i uhyrets nærhed. En gang havde dette udyr ædt en rejsende fra Rouen, så at der kun blev hatten og støvlerne tilbage af ham.

Til andre tider var det uendelig lange historier om ulve, de grådige ulve, der fra Arilds tid havde hærget Beauce. I gamle dage, da landet ikke som nu var bart og nøgent, men bevokset med store skove, drev sulten om vinteren talløse flokke af disse rovdyr ud fra deres tilflugtssteder. De kastede sig ikke alene over bondens hjorder, nej, både børn og kvinder blev sønderrevne. Gamle folk kunne endnu tydeligt huske, at ulvene, når der faldt megen sne, kom ned i landsbyerne, i Cloyes kunne man på Saint-Georges' torv høre dem hyle, i Rognes havde de flere gange stået ved fårefoldens dør og snuset gennem sprækkerne. Derpå kom de kendte historier op: den om mølleren, der mødte fem store ulve og jog dem på flugt ved at stryge en svovlstik af; og så den om den lille pige, der løb en hel mil med en gammel ulvinde i hælene på sig, og som først blev ædt lige uden for sit hjem, da hun snublede og faldt. Der var mange af den slags, desuden fortaltes også sagn om varulve, om mennesker, der var blevet forvandlet til uhyrer, som sprang op på skuldrene af rejsende, der færdedes sent om natten, og når et sådant udyr anfaldt et menneske, tvang det ham til at løbe, indtil han styrtede død om.

Når piger og koner således sad sammen omkring det tynde tællelys, var der intet, der skræmte dem så meget som beretningerne om røvernes forbrydelser, om den berygtede bande fra Orgères, der endnu den dag i dag efter tresindstyve års forløb bragte hele egnen til at ryste og bæve, så de frygtsomme næppe turde gå hjem om aftenen. Der var flere hundrede, som hørte til banden, alle var de landstrygere, tiggere, desertører, nogle gik rundt som bissekræmmere; der var både mænd, kvinder og børn, og alle levede de af tyveri,

mord og forbrydelser. De lignede de bevæbnede og ordnede røverbander fra gammel tid, og de benyttede sig af de uroligheder, revolutionen forårsagede, belejrede ensomt liggende huse, hvor de sprængte døren med stødbukke, og stormede ind "som en bombe". Så såre natten faldt på, kom de luskende som ulve ud af deres huler i Dourdanskoven og i Coniekrattet, og rædsel bredte sig med mørket over gårde og huse i Beauce fra Étampes til Châteaudun, fra Chartres til Orléans.

Den historie, der oftest blev berettet, var den om plyndringen af Millouardgården, der kun lå en snes mil borte i Orgères' sogn. "Den smukke François", bandens berygtede anfører, "Tjørneblomstens" efterfølger, havde den nat sine bedste folk med, det var "den Røde fra Auneau", hans næstkommanderende, "Den Høje Dragon", "Tommelløs" og halvtreds andre, alle sværtede i ansigtet. Først kastede de med bajonetterne alle gårdens folk ned i kælderen, både piger, karle og røgtere, og så "varmede" de fa'r Fousset, som var den eneste, de havde sparet. Han blev lagt med fødderne hen over kaminilden, og så sved de med halmviske alt hår og skæg af ham, derefter gik det igen løs på fødderne, som de flængede med knive, for at ilden rigtig kunne trænge ind i kødet. Da den gamle endelig tilstod, hvor han havde gemt sine penge, slap de ham og tog med sig, hvad de kunne overkomme, og det var nok ikke så lidt bytte, de dengang fik. Fousset havde endnu kræfter til at kravle hen til et nabohus og døde først senere.

Og efter denne fortælling kom ufravigelig historien om bandens henrettelse i Chartres. Den enøjede fra Jouy havde forrådt sine kammerater; det var en vigtig sag, den var for i

halvandet år, og i den tid døde fire og tres af de anklagede af en pest, som udbrød i fængslet på grund af urenlighed. I denne sag var der hundrede og femten anklagede, der blev forelagt juryen syv tusinde og otte hundrede spørgsmål og tre og tyve af de anklagede blev dømt til døden. Natten efter henrettelsen skulle bødlerne fra Chartres og Dreux dele forbrydernes klæder og kom derover i slagsmål under det bloddryppende skafot.

Der var blevet begået et mord i nærheden af Janville og i den anledning fortalte gamle Fouan atter om rædslerne fra Millouardgården, han var netop i færd med at synge en klagesang, "den Røde fra Auneau" selv havde digtet i fængslet, da koner og piger fo'r op ved en underlig støj ude på vejen. De hørte trampen og sværgen, og ganske blege og forfærdede sad de og lyttede, de ventede, at døren skulle gå op, og at en flok sværtede karle "som en bombe" skulle styrte ind til dem. Stivnakke gik modig hen for at lukke op.

"Hvem dér?"

Og så viste det sig, at det var Jesus Kristus og Bécu, der nu kom anstigende med deres lys og deres kort. De var blevet uvenner med Macqueron og var så gået herhen for at spille videre. De var så berusede, og de andre havde fået en sådan skræk i livet, at der blev almindelig latter.

"Ja, kom så herind da og se at være skikkelige," sagde Rose smilende til sin store slubbert af en søn. "Jeres børn er her, så kan I følge dem hjem siden."

Jesus Kristus og Bécu tog plads på jorden henne ved køerne, satte lyset ned mellem sig og blev ved med deres trumf, trumf og trumf igen!

Men samtalen drejede nu ind på et andet emne, de snakkede om de unge knøse, som skulle til session i februar, der var Victor Lengaigne og tre til. Konerne så ganske højtidelige ud, og deres ord prægedes af en vis sørgmodighed.

"Det er ingen spøg," sagde Rose, "nej mæn om det er. Det er ingen spøg for nogen af os."

"Ja, den krig, den krig," mumlede gamle Fouan, "den har gjort meget ondt. Den er den rene ødelæggelse for jorden og bonden. Ja, når de unge tager i tjenesten, så rejser de bedste arme, det er nemt at mærke på arbejdet, og når de kommer tilbage, så er det forbi med lysten til at køre plov, så er de helt forandrede! Krig er meget værre end kolera!"

Fanny holdt op at strikke.

"Jeg er nu af den mening," erklærede hun, "at Nénesse slet ikke skal være soldat. Prokuratoren forklarede os forleden en indretning, sådan et slags lotteri. Man er flere, der bliver enige om at indbetale en vis sum, og de, der bliver taget til tjenesten, købes så fri."

"Så må man have penge, være rig," sagde den Høje tørt.

Men mellem to stik havde Bécu opfanget et ord:

"Krig, ja det må I nok sige, den kan rigtignok gøre en til en mand. Når man ikke har været med, har man ingen som helst begreb om den. Det er et rask liv, kan I tro, sådan at slås, hvad du? At hugge rigtig løs på de morianer?"

Han kneb det venstre øje til, mens Jesus Kristus fnisede med en listig mine. De havde begge to gjort felttog med i Afrika. Landpolitibetjenten havde været med i de første år til erobringen af de franske besiddelser, den anden senere, da oprøret sidst brød ud i Algier. Derfor havde de til trods for de

forskellige tidspunkter erindringer fælles: de havde skåret ørerne af beduiner og trukket dem på snore, og Jesus Kristus fortalte altid en historie, der fik bøndernes mellemgulv til at ryste af latter, om en stor ko af et fruentimmer, som de havde klædt ganske nøgen af.

"Nu har jeg aldrig hørt så galt," sagde Bécu forarget til Fanny, "vil De have, at Nénesse skal være en pige. Min Delphin skal min salighed komme afsted og det i en fart."

Børnene var hørt op at lege. Delphin løftede sit runde, kraftige, lille bondeansigt op.

"Nej, jeg vil ikke afsted," erklærede han med stor bestemthed og et stædigt udtryk.

"Hvad er det, du dér kommer med? Du kan tro, jeg skal lære dig, hvad det vil sige, at have mod og mands hjerte, fy, du er ingen franskmand!"

"Jamen, jeg vil nu ikke i krig, jeg vil blive hjemme, vil jeg."

Bécu løftede allerede hånden for at tildele sin søn en revselse, da Stivnakke holdt ham tilbage.

"Å, lad dog drengen være i fred, han har jo ret. Hvad behøver de ham, der er nok, som vil afsted. Og man er da heller ikke kommet til verden for at rende fra sin lune krog og lade sig spolere for sådanne historier, der ikke kommer en det mindste ved. Se nu, om jeg har haft skade af at blive herhjemme?"

Han havde trukket et højt nummer, var blevet hjemme i sin fødeegn, han kendte kun Orléans og Chartres, havde intet set udover Beauces flade sletter. Og han var stolt af at være en hjemmefødning, over at have slået rødder her i sin egen jord med et træs indskrænkede og hårdnakkede stædighed. Han stod op, og koner og piger så på ham.

"Når de kommer hjem igen fra tjenesten," mumlede Lise undseligt, "er de alle sammen så magre."

"Og De, korporal," spurgte gamle Rose og vendte sig til Jean, "har De været langt borte?"

Jean sad og røg i tavshed, han var en betænksom karl, der gerne hørte efter, hvad de andre sagde.

"Å ja såmænd, jeg har været vidt nok omkring. I Krimkrigen kom jeg forresten ikke med, jeg skulle netop derover, da Sevastopol blev taget. Men senere var jeg med i Italien."

"Og hvordan så der ud i Italien?"

Spørgsmålet lod til at overraske ham en smule; han svarede ikke straks, men ligesom huskede sig om.

"Italien, nå ja, der ser ud omtrent som her i landet. Der er marker og skove og floder, det er ligesom her, over alt det samme."

"Men så var det I sloges; du var med i ilden?"

"Ja, det kan I stole på, jeg var!"

Han sugede igen på piben. Han forhastede sig ikke og Françoise sad med løftet hoved og halvtåbne læber; hun ventede øjensynlig en historie. Alle var forresten opsatte på at høre noget, selv den Høje, der atter slog i bordet med sin stok for at bringe Hilarion til tavshed; han klagede sig igen, for Sjuskedorthe havde opfundet en leg, der bestod i ganske lumsk at prikke ham i armen med en knappenål.

"Ja, ved Solferino, dér gik det varmt til, og dog regnede det, å, det øsede ned; der var ikke en tør trævl på mig, vandet drev af mig lige ned i mine sko! Man kan rigtignok sige, at vi blev dyppet."

De ventede stadig på historien, men han fortalte intet mere; det var nu det indtryk, han havde bevaret af slaget.

Efter et kort ophold blev han ved med sin betænksomme mine:

"Det er ikke så slemt at være med i krigen, som man bilder sig ind. De tager en ved sessionen, ikke sandt? Nå, så er man jo nødt til at opføre sig ordentligt. Jeg blev ikke i tjenesten, fordi jeg hellere ville tage mig noget andet for. Men det er ikke så galt at være soldat, når man er ked af sit håndværk eller når man ikke synes, man kan stå og se på, at fjenden kommer her og ødelægger ens fædreland."

"Det er nu lige godt ikke rigtig med den krig," sluttede gamle Fouan. "Hver skulle værge for sit og ikke for mere!"

Der blev atter stille i stalden, hvor luften blev tungere og tungere af menneskenes og køernes uddunstninger; en fugtig, dyrisk varme med en stærkt fremherskende gødninglugt bredte sig ud i rummet. Oppe fra loftsbjælkerne hørte man fårekyllingernes sørgmodige piben, mens skyggen af strikkepindene, der stadig bevægede sig i konernes raske fingre, løb hen over muren som en mængde kæmpemæssige edderkopper.

Palmyre, der skulle pudse lyset, var så uheldig at slukke det med lysesaksen. Nu blev der en skrigen, pigerne lo, børnene stak deres knappenåle i Hilarions ene ben, og det var vist ikke gået af uden spektakel, hvis de ikke havde fået lyset tændt igen i en fært ved Jesus Kristus' og Bécus' prås, der stod med en lang osende rød tande mellem de to søvndrukne kortspillere. Palmyre var så forfærdet over sit uheld, at hun rystede og bævede som en lille pige, der er bange for at få ris.

"Hør nu engang," sagde Fouan, "hvem vil læse lidt for os, inden vi går hver til sit? Korporal, De må vist være flink til at læse tryk."

Han gik hen efter en lille fedtet bog, en af de bøger, som den bonapartistiske agitation overfyldte landet med på kejserdømmets tid. Den indeholdt et heftigt angreb på det forrige kongedømme; det var bondens historie før og efter revolutionen, i dramatisk form og med følgende titel: "Jakob Bondemands Ulykker og Befrielse".

Jean tog bogen og begyndte, uden at gøre sig kostbar, at læse højt med ensformig, syngende stemme, uden at bryde sig om tegnene. Og alle hørte efter med stor højtidelighed.

Først var der tale om de frie gallere, som romerne gjorde til slaver; derpå erobrede frankerne landet; slaverne blev nu deres trælle. Og så kom beretningen om al den elendighed, om alle de misbrug, om alle de pinsler, bonden i århundreder havde måttet tåle. Købstadsfolkene gjorde modstand, sluttede sig sammen og fik borgerret, mens bønderne, der boede spredt om over landet, blev plyndret og undertrykt, så at de først meget senere nåede for deres egne penge at købe sig ret til at være mennesker. Og det var endda kun en indbildt frihed; selvejeren var overvældet, svinebundet af blodige, ødelæggende skatter, og hans jord var betynget af så mange afgifter, at den næppe nok kunne skaffe ham selv det tørre brød. Og at nævne alle de byrder, der trykkede den elendige, det var nu rent umuligt, de vrimlede over ham fra kongen, fra bispen og fra herremanden.

Tre grådige rovdyr sled i staklen på én gang: kongen fordrede plovskat og kopskat, bispen skulle have tiende og herremanden lagde afgift på alting – gjorde alt i mønt. Intet ejede bonden,

hverken jorden eller vandet eller luften, han indåndede. Han skulle betale, betale og stadig betale, for at leve, for at dø, for sine kontrakter, for sine hjorder, for sin handel, for sine fornøjelser. Ville han ved en grøft lede regnvandet ind på sin jord, måtte han betale, støvede hans fåreflok op på vejene i den tørre sommertid, måtte han også betale. Og havde han ingen penge, gik det ud over hans tid og ham selv. Så måtte han gøre tjeneste og hoveri, når herremanden fandt for godt, pløje, høste, meje, tilskære vinstokkene, rense gravene om gården, anlægge og holde vejene vedlige.

Og naturalydelserne: fjerdeparten af det mel, han malede, af de brød, han bagte, af den vin, han persede, måtte han af med. Vagtpenge måtte han betale længe efter, at tårnene var revet ned, og ægtkørsel og landgilde; når kongen eller herremanden drog på gæsteri måtte bonden lade sin hytte plyndre, måtte se på, at sengeklæderne blev revet fra ham og at vinduer og døre blev taget af, når han ikke hurtigt nok veg pladsen for de strenge herrer. Men den mest forhadte afgift, den, der endnu mindedes rundt om i hytterne, det var saltskatten. Saltoplagene, hvor familierne skulle købe en vis mængde salt af kongen, hele denne uretfærdige taksering, hvis vilkårlighed forårsagede blodig opstand over hele Frankrig.

"Min fader," afbrød Fouan læsningen, "kunne huske, at saltet havde kostet fire og tyve skilling pundet. Å ja, det var strenge tider!"

Jesus Kristus lo i skægget. Han ville til at tale om de rettigheder, herremændene tog over for de unge piger og koner, og som den lille bog kun gjorde en fin hentydning til.

"Og hvad siger I så om "herremandens ret", nåda! Den fine herre havde lov at lægge sit ben op i ægtesengen og den første nat –"

Her fik de ham til at holde op; for de unge piger, Lise også, blev ganske røde i hovedet, mens Sjuskedorthe og de to drenge lå med næsen ned mod gulvet og proppede hænderne ind i munden for ikke at briste ud i latter. Hilarion sad med åben mund og slugte hvert ord, som om han havde forstået, hvad der var tale om.

Jean tog igen fat. Nu læste han om retsplejen, om den tredobbelte domstol: kongens, bispens og herremandens, der lod de elendige stakler ride på træhesten for den mindste forseelse. Der var vedtægt og der var lovbogen, men frem for alt var der de store herrers forgodtbefindende, den stærkeres ret. Ingen beskyttelse, ingen sikkerhed og ingen hjælp mod sværdets almagt. Selv senere hen, da den offentlige mening begyndte at gøre indsigelser, var retfærdigheden til fals og dommerembederne tilkøbs.

Endnu galere gik det til ved rekrutteringen til hæren. Kun de elendige bønder derude på landet betalte denne blodskat. Derfor flygtede de også ud i den vilde skov, blev fanget, lænket og med kolbeslag drevet afsted som en flok tugthusfanger. Om at blive andet end menig soldat var der ikke tale, de adeliges yngre sønner fik regimenter at befale over, og de betragtede folkene som en handelsvare, solgte de lavere grader til de højstbydende og drev resten i ilden som slagtekvæg.

Endelig taltes der om adelens gamle, nedarvede forrettigheder, om den rettighed, der endnu den dag, da den ikke mere er til, vækker hadefulde minder i bondens hjerte.

Herremanden havde lov til at jage over alt på bondens jord så vel som på sin egen, mens den ufrelse mand straffedes med døden, når han vovede på sin egen dyrekøbte grund at dræbe en fri fugl, et frit dyr under Guds frie himmel, og på samme tid frededes vildtet, kaninerne havde lov at grave i bondens mark, kronvildtet til at nedtrampe hans sæd og ødelægge hans høst, for de var til for herremandens fornøjelse, og ikke en spurv måtte skydes.

"Ja, det var da forresten simpelt nok," mumlede Bécu, der altid talte om at skyde krybskytterne ned som kaniner.

Men her spidsede Jesus Kristus øren, dette jagtspørgsmål interesserede ham, og han fløjtede mellem tænderne med en underfundig mine. Vildtet tilhørte efter hans mening den, der kunne tage det på kornet.

"Å ja, å ja," sukkede Rose.

Alle var beklemte, denne oplæsning tyngede pinligt på dem som en spøgelseshistorie. Og da de ikke altid forstod meningen, blev de endnu mere uhyggelig til mode. Sådan havde det været i gamle dage, måske kunne tiderne igen blive lige så strenge, det var vel ikke umuligt.

"Ja, stakkels Jakob Bondemand," læste Jean videre med sin drævende stemme, "slid og slæb kun, giv dit liv hen, din befrielsesstund er endnu ikke oprunden …"

Så blev der atter berettet om bondens lidelser. Han blev pint af alle, af menneskene, af elementerne og af sig selv. I lenstiden, da de store herrer plyndrede vidt og bredt, blev han jaget, efterstræbt og slæbt afsted som bytte. I hver en privat krig mellem herremændene mistede han sin ejendom, når han ikke mistede livet. Hans hytte gik op i luer, hans mark lagt øde.

Senere kom den allerværste svøbe for landboerne, disse sværme af eventyrere fra alle lande, der under navn af lejetropper tjente den, der betalte højst; snart var de for, snart imod Frankrig, men altid hærgede de, hvor de drog frem, med bål og brand, og bag dem lå kun død og elendighed og nøgne marker.

Byerne holdt sig nogenlunde bag deres skærmende mure, men landsbyerne sløjfedes i dette afsindige myrderi, der som en ødelæggende hvirvelvind fo'r gennem et helt århundrede. Der kom blodbestænkte tider, tider, hvor vort sletteland, som man kaldte det, genlød af veråb og jammerskrig, mens de vilde skarer voldtog kvinderne, myrdede børnene og hængte mændene.

Og når så krigen stilnede af, pinte og plagede kongens skattefogeder uafladelig fattigfolk, for skatterne selv betød intet, hvor talrige og tunge de end var, i sammenligning med den voldsomme og vilkårlige opkrævning. Generalforpagterne besørgede skatteligningen på den uretfærdigste måde, og pengene udpressedes af bevæbnede skarer, der gik frem, som var det fjender, der brandskattede landet, og kun en ubetydelig sum kom i statskassen. Afgifterne smeltede sammen til næsten intet ved at gå igennem de mange tyvagtige hænder.

Til sidst brød hungersnød ud, lovenes tyranniske dumhed standsede og hæmmede handelen, forhindrede den fri korntrafik, og forårsagede hvert tiende år forfærdelig dyrtid, når solen brændte for stærkt eller regnen varede for længe. Kom der et tørt forår, eller bragte et uvejr floderne til at gå over deres bredder, trak en sky over himlen, sendte solen en stråle i urette tid, straks var høsten og tusinder af menneskers velfærd

ødelagt. Hunger, dyrtid, elendighed og fattigdom bragte folk til at græsse ved grøftekanten som kvæg. Og efter krigen, efter hungersnøden kom selvfølgelig rædselsfuld smitsot og dræbte de få, sværdet og sulten havde skånet. Uvidenhed og urenlighedens uafladelige råddenskab affødte den sorte død, pesten, der som et kæmpemæssigt skelet rager op over middelalderen og mejer med sin le de blege, usle, fattige bondemænd.

Men når han blev alt for plaget og trykket, så gjorde Jakob Bondemand opstand. I århundreder havde han bøjet sig i frygt og tålmodig underkastelse, hans ryg var barket af prygl og hans hjerte så knust og træt, at han næppe mere følte, hvor lavt han var sunket. Længe kunne man slå ham, sulte ham, røve og stjæle alting fra ham, uden at han glemte sin forsigtighed eller blev revet ud af den sløvhed og tankeløshed, han levede i, men til sidst kunne en dråbe bringe bægeret til at flyde over, en uretfærdighed, en pinsel til, og han fo'r op, greb sin herre i struben som et husdyr, der bliver gal af for megen mishandling. I hvert århundrede bryder bondeopstanden ud, de undertrykte griber til deres leer og høtyve, når livet bliver dem for utåleligt, styrter løs på de adelige og kongens krigsfolk, og herremændene ryster i deres befæstede borge, når bondemændenes harmfulde smertensskrig lyder ud over de ødelagte marker.

Men sæt nu, at de, der er de fleste, engang bliver vrede, og endelig fordrer deres del af verdens goder? Og som et syn fra gamle dage farer de forbi i flokke, de store, vilde skikkelser, halvnøgne, afsindige af voldsom attrå. De ødelægger alt på deres vej, dræber, myrder mændene, tager kvinderne med vold,

gør mod deres herrer, som herrerne har gjort mod dem i så mange, lange år.

"Men styr din harme, du grå bonde," læste Jean stille og gjorde sig umage med læsningen, "for din befrielsestime nærmer sig ..."

Stivnakke trak heftigt på skulderen, som han plejede:

"Pyt, det kunne fedt hjælpe at gøre oprør, ja, hvis man havde lyst til at blive trukket afsted mellem to betjente."

Lige siden der i den lille bog var blevet tale om deres forfædres oprør, havde tilhørerne siddet ganske stille med nedslagne øjne uden at gøre sen bevægelse, de var bange for at give deres mening til kende, skønt der ingen fremmede var til stede. Det var jo alt sammen ting, man helst ikke talte højt om, ingen behøvede at vide, hvad man tænkte om den sag.

Jesus Kristus havde afbrudt læsningen med den bemærkning, at næste gang skulle han nok få drejet halsen om på et par stykker; men så fo'r Bécu op, og erklærede hidsigt, at republikanerne var noget pak til hobe, og gamle Fouan måtte lægge sig imellem og alvorligt og højtideligt bede dem tie stille, han var en gammel mand, der havde set mangt og meget og ikke ville sige alt det, han vidste.

Mens de yngre koner bøjede sig over deres strikketøj, kom den Høje med den ytring, at hver skulle se at passe sit, uden at det forresten stod i forbindelse med det, der var blevet læst op. Kun Françoise lod sit arbejde synke ned i skødet og så på korporalen, højst forundret over, at han kunne blive ved at læse så længe og så godt.

"Å ja, å Gud ja da," sukkede Rose igen, endnu dybere end før.

Men her skiftede bogen tone, den blev lyrisk og priste i høje toner revolutionen i 1789. Nu var det bonden, der tronede med palmerne i hænderne. Mens bønderne efter Bastillens erobring brændte herregårdene, blev natten til den fjerde august menneskerettighederne forkyndt. På en nat var agerdyrkeren blevet herremandens lige, den herremand, der gennem århundreder i lovens medfør havde pint og plaget ham og levet af hans slid og slæb. Vornedskabet var ophævet tillige med alle adelens forrettigheder, herremandens og bispens domstol. Skatterne blev lige for alle, og alle landets borgere fik adgang til de civile og de militære poster.

Opregningen fortsattes: Livets sorger svandt bort en efter en, det var en lovsang over den ny guldalder, som begyndte for bonden, der en hel side igennem hævedes til skyerne og hævedes som den, der styrer og fører alle de andre. Han alene skulle æres, og for hans hellige plov skulle alle knæle ned.

Derefter blev rædslerne fra 1793 stemplet i heftige ord, og bogen tog fat på en højtravende ros over Napoleon, dette revolutionens barn, som havde forstået: "at drage den ud af den tøjlesløse friheds spor for at skabe landboernes lykke".

"Ja, det er nu sandt," henkastede Bécu, mens Jean vendte det sidste blad.

"Det er sandt," sagde gamle Fouan. "I min ungdom var det nu alligevel gode tider. Jeg har såmænd set Napoleon med egne øjne engang i Chartres. Dengang var jeg tyve år. Vi havde vor frihed og vi havde vor jord, det syntes vi svært godt om. Jeg husker, at fader ofte sagde, at han såede skillinger og høstede dalere. Så kom Louis XVIII, Charles X, Louis Philippe, nu har vi

Napoleon den Tredje, og det har jo heller ikke været så galt, undtagen nu lige sidste år. Men –"

Han ville have tiet stille med resten, men det slap ham uvilkårligt ud af munden:

"Men hvad kommer nu al den frihed og lighed mig og Rose ved? Mon vi er blevet federe af den i de halvt hundrede år, vi har slidt og slæbt?"

Og i nogle langsomme, smertelige sætninger gav han et kort udtog af hele bondens historie: Slaven dyrker jorden i lange tider under sin herres svøbe; han ejer intet, ikke engang sit eget legeme. Jorden, den han gør frugtbar i sit ansigts sved, den elsker han, den begærer han med lidenskab, han lever jo for den og med den hver time på dagen; han elsker den, som man elsker en kvinde, der tilhører en anden, en kvinde, som man må passe og pleje, men som man aldrig nogen sinde kan komme til at eje. Og endelig, efter at have lidt denne kval i århundreder, får bonden til sidst sit ønske opfyldt, får sin jord, erobrer, besidder den; den bliver hans, bliver hans fryd og hans glæde, hans livs kilde. Og denne ældgamle attrå, der så længe har været utilfredsstillet, forklarer hans kærlighed til marken, hans lidenskab for jorden, for så meget jord som muligt, for den fede muldjord, som han kan tage og føle på, veje i sin hule hånd. Men ak, hvor er den ikke ligegyldig og utaknemmelig, denne jord! Den bliver ikke varm, den frembringer ikke et korn mere, om man elsker den aldrig så højt. Sædekornet rådner, når regnen er for stærk, en haglbyge slår kornet ned, og to måneders tørke gør aksene golde; så kommer insekterne, der gnaver, frosten, der dræber, sygdom mellem kvæget, svamp og ukrudt, der gror op og ødelægger sæden; over alt lurer

fordærvelse. Kampen bliver ved, uafladelig, dag ud og dag ind, bestandig prøver bonden sig frem og bestandig må han være på sin post. Han for sin part havde rigtignok ikke ligget på den lade side, han havde tit nok raset over, at det ikke var tilstrækkeligt, når man gjorde alt det, man kunne. Han havde slidt sig op, så han nu var skind og ben; han havde ofret sig for sin jord, der næppe nok havde skaffet ham føden. Nu stod han dér, ulykkelig og utilfredsstillet, skamfuld over sin alderdoms afmagt, der nødte ham til at give jorden til en, der havde mere kraft i armen. Og den havde ikke en smule medlidenhed med hans stakkels gamle ben, der snart skulle lægges ned i den.

"Ja, sådan går det!" vedblev den gamle. "Mens man er ung og rask slider man sig op, og når man så endelig skulle have det lidt mageligt, er man gammel og syg, og må herfra. Ikke sandt, Rose?"

Moderen rystede på sit gamle hoved. Ja, det havde han ved Gud ret i; hun havde også arbejdet, og det mere og hårdere end nogen mand! Oppe før de andre havde hun alle dage været, for at feje, lave morgenmaden og skure, så det sved i fingrene; tusinde ting måtte hun passe så lang som dagen var, grisen, køerne og dejtruget, så hun aldrig kom til ro før længe efter, at de andre sov på deres grønne øren. Hun måtte være stærk som en hest, ellers havde hun da for længe siden ligget der!

Og hvad havde hun så, fordi hun havde stridt og stræbt? Rynker og alderdom, det var det hele! Når man livet igennem havde vendt en skilling fire gange, før man gav den ud, og havde nøjedes med brød og det bare vand, var gået i seng uden at tænde lys – måtte man endda prise sig lykkelig ved på sine

gamle dage at have fået skrabet så meget sammen, at man ikke behøvede rent ud at sulte ihjel.

"Nå ja," vedblev Fouan, "klage må man vel heller ikke! Jeg har ladet mig sige, at der er egne, hvor jorden er rent dårlig. For eksempel i Perche, dér er kun kampesten. Her er der da råd for at komme igennem, men arbejde må man jo tidligt og silde. Forresten synes jeg, at det går ned ad bakke nuomstunder. Der er ingen spørgsmål om, at jorden er mindre frugtbar end i min tid; dér, hvor man før kunne høste tyve tønder, får man nu knap femten, og i de sidste år er kornpriserne stadig gået ned; de siger som så, at der nu kommer korn fra de vilde; det ser slemt ud, de kalder det nok for en "krise". Ak ja, ulykker og jammer har vi nok af! Og det skal da ikke gøre os rigere, det, de snakker op om deres almindelige valgret, vel? Vi ved nok, hvor hårdt beskattet vort hartkorn er, og vore børn må lige godt ind i tjenesten. Det kan ikke hjælpe at gøre oprør, nej, mæn om det kan, det bliver hip som hap, og bonden bliver aldrig andet end bonde!"

Jean, der gik frem med orden, ventede for at læse slutningen. Der var igen blevet stille mellem hans tilhørere; han læste altså roligt videre:

"Lykkelige agerdyrker! Forlad ikke din landsby for at drage til byen, hvor alting koster penge: mælk, kød og grøntsager; dér vil du altid komme til at give mere ud end du virkelig behøver, fordi så mange unødvendige ting forekommer dig billige og fordelagtige. Har du ikke i din landsby luft og sol, et sundt arbejde og anstændige fornøjelser? Livet i den fri natur er det bedste; du ejer den sande lykke langt fra de prægtige sale; se blot til købstadfolkene, de tager ud til dig for at more sig, og

borgerne har kun ét mål, én tanke: trække sig tilbage og leve som du på landet, i naturens skød, plukke blomster, spise frugterne af træerne, spøge og lege i det grønne. Husk, du gode bondemand, at mammon er forgængeligt; hvis du har fred i dit hjerte, da ejer du den eneste sande lykke."

Her blev hans stemme ganske bevæget; han blev rørt, den store knøs, der var opvokset i byen, ved tanken om den landlige lykke, man her udmalede. De andre derimod sad stille og mørke, kvinderne bøjede over arbejdet, og mændene med hårde, stive ansigter.

Hvad mon den bog mente med sådan noget snak? Pengene var jo det eneste, der var værd at have – og de var fattige og elendige. Tavsheden begyndte at blive uhyggelig og trykkende; de tænkte alle på deres elendighed og deres gamle opsparede nag, da Jean kom med en fornuftig bemærkning:

"Men vist er det da, at alting går frem, når man lærer noget – alle ulykkerne i gamle dage skrev sig fra vor uvidenhed. Nu er man lidt klogere, og derfor går det noget bedre. Når man først rigtigt forstod sine ting, ville man bedre kunne dyrke sin jord."

Men her afbrød Fouan ham hidsigt; som gamle folk holdt han på gamle skikke:

"Å, lad os dog være fri for den snak om at lære noget. Jo mere man kan, des dårligere går det; hører I da ikke, jeg siger jer, at for et halvt hundrede år siden gav jorden mere end nu! Nej, den tåler ikke, at man udpiner den – den giver dog ikke mere, end den vil, den! Se kun på Hourdequin, han har brugt svære penge til alle sine opfindelser – nej, det er noget vrøvl alt sammen – det er spildt ulejlighed – bonden er og bliver bonde!"

Klokken slog nu ti, og ved Fouans ord, der afsluttede samtalen som et øksehug, rejste gamle Rose sig for at hente en gryde kastanjer, der stod og kogte i den varme aske ude i køkkenet. Kastanjerne hørte med til Allehelgensdag. Hun gav endda to flasker hvid vin for at gøre det hele rigtig festligt.

Nu var alle historier og bedrøvelige oplæsninger glemte, alle blev muntre og arbejdede med negle og tænder på at skrælle de kogte kastanjer, der endnu røg.

Den Høje puttede straks sin part i lommen, fordi hun spiste så langsomt. Bécu og Jesus Kristus slugte deres uden at skrælle dem – de kastede dem ind i munden på hinanden. Palmyre derimod, som var kommet sig lidt efter forskrækkelsen, pillede dem med største omhu og proppede Hilarion, som man propper et stykke fjerkræ, der skal fedes. Børnene "lavede pølse": Sjuskedorthe bed hul i kastanjen og trykkede indmaden ud – Delphin og Nénesse slikkede, efterhånden som pølsen var lang nok. Det smagte dejligt. Lise og Françoise fulgte børnenes eksempel.

Endelig pudsedes lyset for sidste gang, og de klinkede til afsked på godt venskab.

I stalden var der varmt og lummert, en rød damp steg op fra den fugtige strøelse, fårekyllingerne peb højt mellem de lange dansende skygger på bjælkeloftet.

Køerne fik kastanjeskallerne – de skulle da også være lidt med til gildet – og de tyggede dem langsomt og regelmæssigt.

Da klokken nu var blevet halv elleve, begyndte de at lave sig til at gå. Fanny brød først op og tog sin søn med sig. Derefter rejste Bécu og Jesus Kristus sig; men da de kom udenfor, blev de

lidt fortumlede af den kolde luft, så de kom i klammeri og havde megen møje med at stå på benene.

Man kunne høre Sjuskedorthe og Delphin trække afsted med deres respektive fædre, som de måtte puffe og støde til for at holde midt ad vejen, som var de stridige dyr, der har glemt stalden.

Hver gang døren gik, kom der et iskoldt vindstød ind fra den hvide, snedækkede vej. Men den Høje havde ikke hastværk, hun gav sig god tid til at binde tørklædet om halsen og få sine vanter på. Hun så ikke til Palmyre og Hilarion, der luskede af, rystende af kulde i deres tynde pjalter. Endelig var hun færdig og gik ind i sit hus ved siden af, hvis dør hun smældede hårdt i efter sig.

Nu var kun Lise og Françoise tilbage.

"Hør nu, korporal," sagde gamle Fouan, "De følger dem vel nok hjem? De skal jo samme vej til Borderiegården, ikke?"

Jean nikkede, mens de to unge piger bandt deres tørklæder over hovedet.

Stivnakke havde rejst sig og gik urolig og tankefuld frem og tilbage i stalden med et hårdt udtryk i ansigtet.

Siden Jean var blevet færdig med oplæsningen, havde han ikke oplukket sin mund. Denne historie om jord og ejendom havde gjort et dybt indtryk på ham. Han var rasende over, at han ikke havde fået hele arven efter faderen. Hvad skulle den deling til?

Andre tanker, forvirrede, uklare tanker jog rundt i hans stædige hoved; vrede, hovmod og trods pinte ham – han ville ikke give efter, ikke give gode ord.

Og dog var hans begærlighed efter besiddelse så stor, at han havde vanskelighed ved at bestemme sig; han ville – han ville

ikke – han var bange for, de andre skulle narre ham, hvad han så gjorde.

Med ét tog han en beslutning:

"Jeg går op og lægger mig – farvel!"

"Farvel, hvad skal nu det sige?"

"Det skal sige, at jeg må hjem på gården i morgen før daggry … Farvel da, hvis jeg ikke ser jer."

Faderen og moderen havde begge to stillet sig op foran ham.

"Men din part," spurgte de, "vil du da have den lod, der blev din ved trækningen?"

Stivnakke gik helt hen til døren, vendte sig om og sagde:

"Nej!"

Den gamle bonde rystede over hele legemet. Han rettede sig med et udbrud af sin forrige myndighed: "Det er godt, du er en slet søn. Nu får dine søskende hver sin del, og din giver jeg dem i forpagtning; når jeg engang dør, skal jeg nok ordne det således, at de kommer til at beholde den, så at du slet ingen ting får. Gå din vej."

Stivnakke stod tavs og urokkelig. Nu prøvede Rose på at tage sin stædige søn med det gode.

"Men herregud da, min dreng, vi gør jo ingen forskel på vore børn, vi holder jo lige så meget af dig som af de andre, din store tosse! … Vær nu fornuftig, du har dog mest lyst til at give efter."

"Nej!"

Og han gik op for at lægge sig.

Lise og Françoise var aldeles forbløffede ved dette optrin. De tog hinanden om livet, som de plejede, og gjorde nogle skridt i tavshed hen over den hvide sne, der blånede i nattens mørke.

Men Jean, der gik tæt bag ved dem, hørte snart, at de græd. Han ville trøste dem:

"Vær nu ikke så bedrøvede, han går nok i sig selv, når han har sovet på det."

"Å nej, så kender du ham kun dårligt," udbrød Lise, "han lod sig hellere slide i stykker, så stædig som han er … Nej, nej, det er forbi alt sammen."

Og så tilføjede hun med fortvivlet stemme:

"Å Gud, hvad skal jeg dog gøre med hans barn?"

"Der er ikke andet at gøre end at lade det komme til verden først," mumlede Françoise.

De kom alle tre til at le ad denne sætning. Men de unge piger var for nedtrykte, de begyndte igen at græde.

Da Jean havde fulgt dem helt hen til deres dør, gik han videre over sletten. Det sneede ikke mere, himlen var skyfri og oversået med stjerner, en rigtig høj frosthimmel, glimrende, blå og krystalklar, og Beaucesletten rullede ud så endeløs og hvid og flad og stille som et ishavs. Der herskede en dyb stilhed, frostnattens store, højtidelige fred. Alt det, han den aften havde læst, løb ham om i hovedet. Han tog sin kasket af for at køle sig, for det susede for hans øren. Han syntes, han trængte til helt at lade være at tænke. Han var også bedrøvet over den stakkels frugtsommelige Lise og hendes lille søster. Hans svære sko lød tungt på den frosne landevej.

Et stjerneskud gled stille ned ad himlen.

Langt borte lå Borderiegården; den højnede sig kun svagt over den hvide flade.

Lige da Jean drejede ind på stien, kom han i tanker om den mark, han her havde tilsået: han så til venstre – dér lå den

under sit hvide liglagen. Det var kun et tyndt lag, så fint og rent og dunlet; man kunne følge hver en plovfure, kunne se jordens slumrende legeme. Hvor de sædekorn sov sødt! Der er fred og hvile i det kolde skød, indtil den varme vårsol en lys morgen kommer og vækker den til live igen!

Anden del

1

Klokken var fire, det var lige i daggry, en rosenrød morgen i begyndelsen af maj. Borderiegårdens længer lå endnu i halvmørket og sov under den blegnende himmel, tre lange bygninger rundt om den store, firkantede gårdsplads. Midt for var fårehuset, laderne til højre og til venstre hestestald, kostald og våningshuset. Den fjerde side var lukket af porten, som en svær jernskodde forsvarligt stængede. Og på møddingen stod en stor, gul hane og galede med en klar trompetlyd, en anden svarede og så en tredje. Hanegalet skringrede fra gård til gård, fra den ene ende af Beauce til den anden.

Den nat havde Hourdequin, som han plejede, tilbragt hos Jacqueline i hendes værelse, et lille pigekammer, som hun havde fået lov at betrække med blomstret tapet og som var pyntet op med sirtsesgardiner og mahognimøbler. Til trods for hendes voksende magt havde hun stadig stødt på modstand, når hun havde forlangt at bebo hans afdøde hustrus værelse, det sovekammer, som han endnu værnede om med en rest af agtelse for den afdødes minde. Jacqueline var meget krænket over dette afslag, hun forstod godt, at hun aldrig rigtig blev kone på gården, før hun fik lov at ligge i den gamle egetræsseng med det røde kattunsomhæng.

Ved daggry vågnede Jacqueline og blev liggende på ryggen med åbne øjne, mens Hourdequin lå og sov. Hendes sorte øjne så drømmende ud for sig, hun kastede et blik på den sovende mand, tøvede lidt, men tog så pludselig en beslutning, stod hurtigt og forsigtigt op, kastede med skælvende hænder et skørt

over sig og ville ud af døren, da hun kom til at vælte en stol, der ved sit fald vækkede Hourdequin.

"Hvad? Står du op? Hvor skal du hen?"

"Jeg er bange for brødet, jeg må hen og se til det."

Hourdequin var nok lidt forundret over dette påfund, men han var fortumlet i hovedet og faldt snart i søvn igen, mens han stammede: "Det var da et underligt indfald, hvorfor skal hun nu se efter bagningen så tidligt på morgenen." Pludselig fo'r han op, grebet af en mistanke. Han så sig om efter hende, hun var borte; han var alene i dette pigekammer, hvor han havde sine morgensko, sin pibe og sin barberkniv. Den taske var vel igen rendt hen til en af karlene! I et par minutter lå han stille og tænkte sig om, blev rigtig vågen, og hele hans livs historie gled forbi ham.

Hans fader, Isidore Hourdequin, nedstammede fra en gammel bondeslægt i Cloyes, der i det sekstende århundrede var blevet købstadfolk. Alle havde de været ansatte ved saltskattevæsnet, og Isidore, der tidligt havde mistet sine forældre, var seksogtyve år gammel, da han ved revolutionen kom ud af sin stilling; men da han ejede en halvtredsindstyve tusinde francs, fik han det indfald at prøve sin lykke ved at købe de statsejendomme, som det tyvepak af republikanere bortsolgte ved auktion. Han var godt kendt dér på egnen, han så sig om, regnede efter og fik til sidst for 30.000 francs Borderiegården, den sidste rest af de gamle Rognes-Bouquevalers gods, der var 150.000 francs værd mellem brødre.

Ikke en af bønderne turde vove deres dalere og købe jordejendomme; kun borgerne, sagførere og pengemænd, drog fordel af denne revolutionære fremgangsmåde. Forresten var

det fra Isidores side ganske simpel spekulation, for det var ikke hans mening at belemre sig med en gård, nej, han ville sælge den for det, den virkelig var værd, så snart urolighederne var forbi, og således tjene penge. Men direktoriet kom, landejendommene sank stadig i værdi; han kunne ikke sælge, som han ville. Nu blev han en slave af sin ejendom, ville ikke slippe en stump af den, og måtte til sidst selv overtage driften af gården; på den måde kunne han måske også komme på den grønne gren. På denne tid ægtede han en proprietærdatter, der i medgift bragte ham halvhundrede tønder land, så havde han to hundrede, og således gik det til, at denne borgermand, der nedstammede fra bønder, vendte tilbage til sine forfædres gerning, men nu dyrkede han jorden efter stor målestok, som rig gårdejer, der trådte i den gamle, almægtige lensadels sted.

Alexandre Hourdequin, hans eneste søn, blev født i året 1804. Han var af sin fader blevet sat i den lærde skole i Châteaudun. Da Hourdequin så, hvor langsomt det gik for ham at samle penge ved gårdens drift, ønskede han, at hans søn skulle studere, men Alexandre var meget doven og havde kun lyst til landvæsnet, så at han ved faderens død straks overtog Borderiegården. Han var syv og tyve år gammel, og da han skulle giftes, tænkte han ikke på at få en pige, der bragte ham jord, han ville have penge, det var hans overbevisning at skulle gårdens drift blive indbringende, måtte der ske mange forbedringer, han var fuld af iver efter at prøve alle mulige ny metoder og dertil måtte der penge. Han fandt da også den medgift, han søgte, halvtreds tusind francs, da han ægtede en søster til prokurator Baillehache, en ikke ganske ung pige på to

og tredive år, der var overordentlig grim, men blid og elskværdig.

Nu begyndte den lange strid mellem ham og hans to hundrede tønder land. Først gik han temmelig forsigtigt til værks, men efterhånden som han arbejdede og stræbte år ud og år ind, blev han stedse ivrigere i denne kamp, der tit bragte ham skuffelse og ikke gjorde ham til en rig mand, men som dog tilfredsstillede den stærke, blodrige mands trang til virksomhed og livsnydelse.

I de sidste år gik det dog ikke efter hans hoved. Hans kone havde født ham to børn, en dreng, der af afsky for at være landmand frivilligt var gået med i krigen, og nu efter Solferino var blevet udnævnt til kaptajn, og en fin og yndig datter, som han elskede højt, og som skulle arve gården, siden hans utaknemmelige søn rendte verden rundt som en eventyrer. Han mistede sin hustru og to måneder efter døde hans datter. Det var en voldsom sorg. Kaptajnen så faderen knap nok én gang om året, så han stod pludselig alene; der var tomt omkring ham og ingen at arbejde for, ingen at efterlade frugten af sin stræben til!

Men om hans hjerte blødte, så kom der ingen klage over hans læber, han stod fast og blev ved at være myndig og ilter midt i sin sorg og ensomhed. Han brød sig ikke om bønderne, der spotsk skelede til hans moderne maskiner og blot ønskede ødelæggelse og fattigdom over denne købstadboer, der var dristig nok til at give sig af med deres håndtering. Og hvad skulle han forresten gøre? Hans jord lagde mere og mere beslag på ham: al sin tid, hele sin stræben, hele sin kapital havde han jo ofret; og for hver dag, der gik, lå udsigterne til et heldigt

resultat fjernere, med hver dag rykkede ulykken ham nærmere på livet.

Hourdequin var en bredskuldret mand med et svært, stærkt farvet ansigt; fra sine borgerlige forfædre havde han kun arvet små hænder. Han havde altid været en tyran over for sine tjenestepiger, og selv mens hans kone levede, tog han dem alle, ganske som det var den naturligste ting af verden. Det er en sjældenhed, at de fattige bønderpiger, der tager tjeneste på de større gårde, kan undgå herren eller karlene.

Madame Hourdequin levede endnu, da Jacqueline af barmhjertighed fik lov til at vaske op i køkkenet på Borderiegården. Gamle Cognet, der var en rigtig drukkenbolt, pryglede hende tidligt og silde, og hun var så mager og elendig, at man næsten kunne se hendes knogler gennem pjalterne. Og desuden fandt alle hende så grim, at drengene hujede efter hende, hvor hun gik. Hun så ud, som om hun knap var femten år, skønt hun allerede var fyldt atten. Hun hjalp til ved det grove arbejde, ved opvasken, i gården, var med at rense dyrene, så at hun blev endnu mere snavset og urenlig end før.

Men da konen var død, rettede hun lidt på sig. Alle karlene var kæreste med hende, og en dag, da hun skulle gå ned i kælderen med husbond, ville han også i kast med den lille, underligt grimme tøs; men hun forsvarede sig godt, bed og kradsede ham, så han til sidst måtte slippe hende. Fra nu af var hendes lykke gjort. I et halvt år gjorde hun modstand, gav sig lidt efter lidt. Fra gården steg hun op i køkkenet, blev rigtig kokkepige; så fæstede hun en ung tøs til hjælp, og til sidst blev hun så fin, at hun nu havde en voksen pige til sin opvartning.

Og den smudsige lille tingest, der var kommet i gårde, var nu blevet til en køn, mørkhåret pige. Fin og fiks så hun ud med det faste bryst og de slanke, spændstige lemmer. Hun var forfængelig, intet var for godt eller for dyrt for hende; hun overøste sig især med parfumer, selv om hun i grunden var alt andet end renlig.

Alle folk på egnen var ude af sig selv af forbavselse over denne historie: det var da forskrækkeligt, at sådan en velstående mand kunne være forlibt i sådan en spirrevip; for køn var hun da slet ikke, og mager og lille var hun, den Jacqueline, og så var hun datter af den gamle, fordrukne Cognet, der nu snart i en snes år havde siddet og hugget sten på landevejen! Det var rigtignok en net svigerfader og en artig rakkertøs! Det gik ikke op for bønderne, at den rakkertøs var deres hævn over den rige proprietær, var landsbyens hævn over gården, den elendige træhesterytters hævn over den borgermand, der var blevet velstående på hans bekostning.

Hourdequin var med sine 55 år ikke mere nogen ung mand; Jacqueline havde fået ham i sin magt, hun var blevet aldeles uundværlig for ham. Når hun ville være venlig og på sin katteagtige måde kælede for ham, glemte han alting, og tryglede hende om kærtegn, tiggede hende om at blive på gården efter heftige optrin, voldsomme skænderier, hvor han truede hende med at sparke hende ud af porten.

Dagen forud havde han været lige ved at give hende en ørefigen, fordi hun havde forlangt at ligge i den seng, hvor hans kone var død, og hele natten havde hun vendt sig bort fra ham for at forsøge sin magt. Nu lå han dér denne morgen i dette klamme værelse, og blev atter grebet af vrede og begær, for i den

senere tid havde han fået en anelse om, at hun var ham utro, når og hvor det behagede hende.

Han fo'r pludselig ud af sengen og udbrød ganske højt:

"Å, din taske, nu skal det gå dig galt, hvis du narrer mig!"

Hurtigt klædte han sig på og gik ned.

Jacqueline var smuttet gennem det stille hus, der endnu var halvmørkt i den gryende dag. Da hun løb over gårdspladsen, standsede hun og var lige ved at vende om ved synet af den gamle røgter Soulas, der allerede var oppe. Men hun gik alligevel videre, uden at bryde sig om ham. Hun gik uden om hestestalden, hvor fire af gårdens karle lå, og lige ind i et lille lukaf ved enden af bygningen, hvor der lige var plads til Jeans seng, halm og et tæppe, ikke engang lagner. Hun kyssede ham, så at han vågnede, og hviskede:

"Det er mig, din tosse, bliv ikke forskrækket … Lad os skynde os!"

Men han var bange for, at nogen skulle overraske dem dér i hans seng. Stigen til høloftet var lige ved siden af, der gik de op og lod lemmen stå åben.

Jean Macquart havde nu tjent dér på gården i to år. Da han kom hjem fra tjenesten, var han tilfældigvis havnet i Bazoches-le-Doyen sammen med en kammerat, der også var snedker. Han havde så fået arbejde hos dennes fader, der plejede at have to-tre svende; men han havde rent tabt lysten til håndværket, i de syv år, han havde været soldat, var han blevet vænnet både fra sav og høvl, så det var ham næsten umuligt at bestille noget ordentligt, han syntes, han var blevet et andet menneske.

I gamle dage i Plassans hamrede han løs på bjælkerne, lærenem var han just ikke, kunne lige læse, skrive og regne,

men han var meget betænksom, stille og ordentlig og havde vilje til at skabe sig en uafhængig stilling langt fra sin frygtelige familie. Den gamle Macquart behandlede ham som en dreng, snappede hans kærester bort for næsen af ham, og kom om lørdag aften hen på værkstedet for at lokke hans ugeløn fra ham. Da derfor hans moder var bukket under for prygl og overanstrengelse, fulgte han sin søster Gervaises eksempel – hun var løbet bort til Paris – og gik sin vej, for ikke at være nødsaget til at ernære sin døgenigt af en fader. Nu var han helt underlig. Doven var han ikke blevet, men hans tænkemåde og syn på livet var helt anderledes, end før han drog bort til sit regiment. Politik, som han før aldrig skænkede en tanke, beskæftigede ham nu meget, og fik ham til at anstille betragtninger over begrebet: frihed og lighed. Dertil kom også soldatervanerne og livet ved regimentet, hvor man enten lå og døsede på en kaserne eller blev kommanderet frem og tilbage i krigens stormende uro. Sit værktøj forstod han knap nok at håndtere, han drømte sig tilbage til felttoget i Italien, og han syntes, han trængte til lidt fred og ro oven på den støjende tilværelse; han havde lyst til at strække sig ud i græsset og blive liggende.

En dag sendte hans mester ham til Borderiegården for at gøre noget arbejde, der skulle vare omtrent i en måned: gulve skulle lægges om, vinduer og døre efterses, lidt af alle slags. Han var glad ved at være derude, og trak opholdet ud i seks uger.

Imidlertid døde hans mester, sønnen blev gift og flyttede hen til sin kones fødeby. Jean blev på gården, opdagede stadig mere, der trængte til at efterses, og arbejdede videre for egen regning.

Så kom høsten, han gav en håndsrækning med i den travleste tid. Seks uger gik atter, og da husbonden så, at han havde både evne og vilje til at arbejde i marken, fæstede han ham til at blive på gården. På mindre end et år blev den tidligere håndværkssvend en dygtig karl. Han kørte plov, han såede, han mejede, han høstede i den landlige fred, der tilfredsstillede hans trang til en roligere tilværelse. Det var forbi med at save og høvle. Han var født til at være bonde, med den forkærlighed for regelmæssigt arbejde, den stærke, sunde natur og den fornuftige langsomhed, han havde arvet fra sin moder. Han var fuldkommen lykkelig, og livet i den friske natur, som bønderne selv slet ikke forstår at skatte, nød han med en rest af følsomhed, der skrev sig fra, hvad han havde læst i små moralske børnebøger om nøjsomhed, dyd og hjertefred i naturens skød.

Der var nu også noget andet, som holdt ham tilbage på Borderiegården. Da han gjorde dørene i stand, kom Jacqueline tit og satte sig i høvlspånerne, og det var virkelig hende, der forførte ham, fordi hun var forelsket i denne store, stærke knøs med det stille, betænksomme ansigt.

Han gav efter, fordi han var bange for, at hun skulle gøre nar ad ham, og desuden følte han sig på sin side hendraget til dette fordærvede pigebarn, der så godt forstod sig på at fange mandfolk. Egentlig skammede han sig, og hans medfødte ærlighed gjorde indsigelser. Det var galt, syntes han, at bedrage husbonden, som han skyldte taknemmelighed. På den anden side var Jacqueline ikke gift med Hourdequin, og siden hun dog narrede denne med en og hver af karlene, gjorde det ikke så nøje til sagen, om han var kæreste med hende også. Men Jean

var alligevel ked af det, og hans uhyggelige fornemmelse voksede ved at se, at husbonden for hver dag blev mere og mere forelsket i hende. En skønne dag tog det hele nok en ende med forskrækkelse!

Hele tiden, mens Jean og Jacqueline lå deroppe i høet, havde han øren og øjne med sig; pludselig hørte han trin på stigen, med et spring fo'r han op, og med fare for at slå sig fordærvet, lod han sig falde ned gennem det hul, der brugtes til at kaste foderet ned i stalden. Hourdequins hoved viste sig netop i samme øjeblik over lemmen. Med ét blik opdagede han Jacqueline og skyggen af en mand, der flygtede. Han blev så betaget af raseri, at det slet ikke faldt ham ind, at gå ned for at se, hvem manden var; han fo'r løs på Jacqueline, og med et slag, der kunne have dræbt en okse, kastede han hende om på gulvet.

"Å, din rakkertøs, dér fangede jeg dig da til sidst!"

Hun hylede højt og nægtede rasende.

"Det er ikke sandt!"

Han måtte gøre vold på sig for ikke at sparke til hende.

"Jeg har jo set det med mine egne øjne! Vil du tilstå, eller du slipper ikke levende ned!"

"Nej, nej, det er ikke sandt!"

Og da hun endelig var kommet på benene, blev hun uforskammet, udfordrende og bestemt på at prøve, hvor vidt hendes magt gik.

"Desuden gad jeg nok vidst, hvad det egentlig kommer dig ved. Er jeg måske din kone? Siden du ikke vil give mig plads i din seng, kan jeg vel frit lægge mig, hvor jeg vil."

Og hun lo spotsk med sin kurrende duelatter.

"Så, se du kan flytte dig, at jeg kan komme ned. Jeg rejser i aften."

"Du kan rejse lige på øjeblikket!"

"Nej, i aften, som jeg siger. Du kan jo tænke dig om."

Han blev stående ude af sig selv og rystede af tilbagetrængt vrede, som han ikke kunne lade gå ud over nogen. Han var så ussel, at han ikke engang i dette øjeblik havde mod til at smide hende ud af gården. Men hendes galan kunne han dog hævne sig på, og han skulle ikke lægge fingrene imellem, hvis han blot vidste, hvor han skulle finde ham. Han var gået lige op på høloftet uden at se efter i karlenes senge, og da han gik ned, var de alle fire tilligemed Jean i færd med at klæde sig på. Hvem af de fem var det? Det kunne lige så godt være den ene som den anden, dog håbede han, at den skyldige på en eller anden måde skulle komme til at røbe sig. Han gav sine befalinger angående dagens arbejde, sendte ingen af dem i marken, blev selv hjemme og gik rundt på gården med knyttede næver og et ansigt, hvori man tydeligt læste den største lyst til at prygle en eller anden fordærvet.

Efter davren klokken syv rystede hele huset under husbonds rasende blikke. På gården var der fem karle til de fem plove, tre tærskere, to korøgtere, en fårehyrde og en lille svinedreng, i det hele tolv folk foruden tjenestepigen. I køkkenet fo'r Hourdequin løs på hende, fordi hun havde glemt at sætte skubstagerne tilbage på deres rette plads under loftet. Derefter gik han ud i laderne; der var to, den ene til havre og den anden til hvede; denne var uhyre stor, høj som en kirke med porte på fem meter; dér yppede han kiv med tærskerne, hvis plejle, påstod han, hakkede halmen itu. Så kom turen til kostalden, hvor han

indvendig rasede over, at alt var i så god orden, at han intet havde at skænde over, for midtergangen mellem de tredive velholdte køer var vasket og krybberne så rene, at det var en lyst. Han gik først og søgte efter et påskud til at give røgterne deres overhaling, da han udenfor i vandbeholderne, som de også skulle passe, opdagede et rør, der var tilstoppet af en spurverede. Her som over alt i Beauce blev nemlig regnvandet omhyggeligt opsamlet ved et indviklet tagrendesystem. Han spurgte hidsigt, om det var meningen, at han skulle dø af tørst for spurvenes skyld.

Uvejret brød dog først rigtigt løs over de fem plovkarle. Uagtet der var frisk strøelse under de femten heste, begyndte han straks at skrige op, at det var uforskammet at lade dyrene stå i sådan et svineri. Så tav han stille; han var selv flov over sin uretfærdighed, og blev først fornøjet, da han i et af de fire skur, hvor markredskaberne opbevaredes, var så heldig at finde en plov med knækket håndtag. Nu rasede han for alvor. De fem slubberter! De havde deres fornøjelse af at ødelægge hans ting med vilje! De skulle komme på porten alle som én, så havde den ene ikke noget at lade den anden høre. Mens han skældte dem ud, så han dem med gnistrende øjne ind i ansigtet; han ventede, at en bevægelse, en blegnen skulle røbe den, der var forræderen. Men ikke én rørte sig, og han måtte gå fra dem med uforrettet sag.

Han endte sit eftersyn i fårefolden, og dér fik han den tanke at udspørge gamle Soulas. Han havde været på gården i halvtreds år, og havde i sin lange tjenestetid ikke kunnet spare en øre sammen, fordi hans kone var en fordrukken og dårlig person, der nu heldigvis var død for nylig. Han var meget bange

for at få sin afsked på grund af sin høje alder, og nu var han ivrig efter at skrabe et par skillinger sammen. Det var jo muligt, at husbond gav ham lidt til hjælp, men der var ingen, der kunne vide, hvor længe husbond levede, og desuden gav han såmænd heller ingen ting hverken til en snaps eller til en pibe tobak, det var da vist nok. Så var gamle Soulas heller ikke rigtig gode venner med Jacqueline; han afskyede hende som gamle, skinsyge tjenere plejer at hade dem, der hurtigt kommer i gunst hos herskabet. Det bragte ham næsten til at gå ud af hans gode skind, når han måtte lystre den tøs, han havde set komme til gårde i smudsige pjalter. Havde hun måttet råde, var han vist for længe siden blevet jaget bort, og det gjorde ham yderst forsigtig, han ville blive i sin plads, derfor undgik han ethvert sammenstød, selv om han var temmelig sikker på at få medhold hos husbond.

Fårefolden var en lang bygning på 100 meter, hvor gårdens 800 får opholdt sig i rum, der var adskilte med tremmevægge: på den ene side var de gamle får, og på den anden lammene, lidt længere henne stod så vædderne, prægtige engelske dishley, krydsede med merinos, med et blidt og dumt udtryk i det store hoved med den krumme lidenskabelige næse. Når man kom ind i fårefolden, slog en kvælende ammoniakluft ud fra strøelsen, fra det gamle halm, som man i tre måneder fyldte nyt på, så at man med kroge måtte hæve krybberne, efter som gødninglaget blev tykkere og tykkere. Men der var dog luftigt; vinduerne var brede og høloftet ovenover var bygget af bjælker, der kunne tages bort, efter som foderbeholdningen hen på året mindskedes. Forresten hed det sig, at denne dyriske varme, denne gødningsdunst var nødvendig for fårenes trivsel.

Da Hourdequin stødte døren op, så han Jacqueline smutte ud den anden vej. Hun havde også tænkt på Soulas; hun var ængstelig, for hun var vis på, at han havde passet hende op, da hun gik ind til Jean; men den gamle havde været ganske som sædvanlig og havde slet ikke ladet sig mærke med, at han forstod, hvorfor hun var så særlig venlig mod ham i dag. Hourdequins mistanke bestyrkedes ved at se Jacqueline her i fårefolden, hvor hun ellers aldrig satte sin fod.

"Nå, fa'r Soulas," spurgte han, "er der intet nyt her i dag?"

Den gamle, magre, høje mand med det lange ansigt, der var gennemfuret af rynker, så dybe og skarpe, som var de skåret med en kniv i en egeknast, gav sig god tid, før han svarede:

"Nej, husbond, her er ingenting at fortælle, uden at fåreklipperne kommer om lidt og tager fat på deres arbejde."

Herren talte lidt med den gamle, for at det ikke skulle se ud, som om han var kommet for at udfritte ham. Lammene, der nu siden Allehelgensdag var blevet opdrættet her, skulle ud i midten af maj, så snart kløveren var god, hvorimod køerne sjældent blev sat på græs før efter høsten. Skønt Beaucesletten var så tør og havde så få græsgange, trivedes kvæget dog meget godt, og det var kun dovenskab og gammel vane, der var skyld i, at bønderne ikke holdt stude. Hver gård brugte også kun at holde en fem-seks svin, netop så mange, som de skulle bruge selv.

Hourdequin klappede fårene med sin feberhede hånd; de løftede hovederne og så på ham med deres blide, klare øjne, mens lammene trykkede sig brægende op mod tremmevæggen.

"Nå, så har du altså intet usædvanligt set i dag, fa'r Soulas?" spurgte han igen og så den gamle ind i øjnene.

Soulas havde naturligvis godt set Jacqueline, men hvad nyttede det at snakke om den ting? Fra sin afdøde kones tid, fra den tid, hun narrede ham og drak sig fuld hver evige dag, kendte han til bunds både fruentimmernes træskhed og mandfolkenes dumhed. Det var såmænd godt troligt, at Cognets tøs var den stærkeste, selv om han nu forrådte hende; og det kom bare til at gå ud over ham, så ville hun nok vide at skaffe sig af med en, der havde set, hvordan hun bar sig ad mod husbond.

"Set? Nej, hvad skulle her vel være at se?" sagde han med udtryksløse øjne og ligegyldig mine.

I gården stod Jacqueline, ængsteligt ventende, hun gad nok kunne høre, hvad der blev sagt i fårefolden. Hun lod, som om hun havde travlt med fjerkræet, de seks hundrede stykker høns, ænder og duer, som flagrede, rappede, kaglede og skrabede i møddingen, og da den lille svinedreng kom over gården med en spand valle til svinene, lettede hun sit hjerte ved at give ham en ordentlig ørefigen. Men et blik på Hourdequin beroligede hende aldeles; han havde ingenting fået at vide, den gamle havde holdt tand for tunge.

Nu blev hun rigtig kæphøj, og ved frokosten var hun udfordrende munter. Det svære arbejde i marken var endnu ikke begyndt, så man holdt kun måltid fire gange om dagen: davren om morgenen kl. 7, frokost kl. 12, mellemmad kl. 4 og endelig suppe og flæsk kl. 8. Folkene spiste i det store køkken ved et langt bord med en bænk på hver sin side. I et hjørne af arnen stod et komfur, ellers var alt gammeldags i køkkenet; i baggrunden sås bagerovnen, og alle slags kasseroller og køkkentøj skinnede blankpoleret langs de tilrøgede vægge. Den

store, grimme tjenestepige havde bagt den morgen, og en behagelig lugt af det friske brød steg op af det åbne dejtrug.

"Nå, så det er kun småt med appetitten i dag?" spurgte Jacqueline dristigt, da Hourdequin sidst kom ind.

Siden konen og datteren var døde, plejede han at sætte sig her ved bordet mellem sine folk som i gamle dage, for ikke at spise ganske ene; han havde sin plads for enden af bordet, mens Jacqueline tronede nede ved den anden bordende. De var fjorten, og pigen vartede dem op.

Da husbonden havde sat sig; uden at svare, talte Jacqueline om at lave det ristede brød til; det blev brækket i stykker i en terrin og overhældt med vin, som blev sødet med sirup. Og hun bad om mere sirup, lod som hun rigtigt ville gøre det godt for folkene, og kom med grovkornede vittigheder, der fik karlene til at le højt. Hvert ord havde dobbelt betydning, hentydede til, at hun den aften skulle rejse: man mødtes og man skiltes, og når man først var borte, var her måske mere end en, der kom til at fortryde, at han ikke havde taget for sig af retterne, mens han kunne. Fårehyrden spiste og lod som ingenting, det samme gjorde Hourdequin, men Jean var nødt til at le med de andre, skønt han var ærgerlig på sig selv og aldeles ikke fandt, at han her havde opført sig, som han burde.

Efter måltidet sagde Hourdequin, hvad der skulle gøres om eftermiddagen. I markerne var der kun et og andet, der skulle gøres færdigt: havren skulle tromles og brakmarkerne pløjes, inden de begyndte at slå vikker og kløver. Derfor blev også Jean og en karl til hjemme for at gøre høloftet rent. Husbond selv gik omkring med susen for ørene, yderst ilde til mode og uden at vide, hvad han skulle gøre med sig selv, eller hvad han skulle

bestille for at glemme sin sorg. Fåreklipperne havde sat dem til deres arbejde under ét af skurene i et hjørne af gården. Han stillede sig hen hos dem og så på dem.

Det var fem magre, gule fyre, der sad på hug med deres store, blanke stålsakse. Hyrden bragte fårene med alle fire ben bundet sammen, og lagde dem på det stampede lergulv i række; de lå som sække, kunne ikke rejse sig, blot løfte hovedet og bræge. Og når fåreklipperne tog fat på dem, tav de med ét og rørte sig ikke; de så ganske oppustede ud i deres tykke pels, som sved og støv havde dækket med en sortagtig skorpe. Men under den raske saks kom dyret frem af sin uld som en hånd af en mørk handske, ganske ren og lyserød mod den indvendige ulds gyldne sne. Mellem knæene på en høj, tynd karl lå et gammelt får på ryggen, med benene ud til siderne og hovedet løftet; dets bug var så hvid og fin som et menneskes hud. Klipperne fik otte skilling stykket, og en flink karl kunne godt besørge en snes får om dagen.

Hourdequin stod og tænkte på, at ulden var faldet i pris, og at han måtte se at få solgt den i en fart, inden den blev alt for tør og vejede mindre. Forrige år havde miltbrand hærget hjorderne rundt om i Beauce. Alt gik tilbage for ham; det var ødelæggelse og ruin; jordbrugerne dér gik fallit, siden kornpriserne blev ved at falde hver evige måned. Nu var han optaget af sine bekymringer for sin ejendom; han syntes, der blev så beklumret i gården, og han gik derfor ud for at kaste et blik på sine marker. Således endte altid hans uenigheder med Jacqueline: han skældte og smældte og gav så efter, pint af en lidelse, som kun synet af de grønne, bølgende kornmarker kunne dulme.

Å ja, den jord, den elskede han nu over alt andet, og ikke med bondens griske begærlighed, nej, han nærede en lidenskabelig, følsom kærlighed til den, for han havde følelsen af, at jorden var alles moder, at den havde givet ham livet, fra den stammede han og til den skulle han atter vende tilbage. Han mindedes det had, han i sin ungdom havde fattet til skolelivet, mindedes, hvor gerne han havde brændt sine bøger og hvor gerne han var blevet på gården, og dette had var kun udsprunget af den frihed, han før havde haft, mens han boltrede sig rundt på markerne og galoperede som en ung fole fra den ene ende af sletten til den anden, mens han berusede sig i frisk luft, der viftede om ham fra alle fire verdenshjørner.

Senere hen, da han havde overtaget faderens ejendom, elskede han den, som var det hans brud; hans kærlighed var modnet; han tog den i lovlig besiddelse og ville gøre den frugtbar. Og alt som årene gik, voksede denne ømhed; han gav den sin tid, sin formue, sit hele liv, ofrede den alt, som om jorden var en god, frugtbar hustru, hvis små luner man undskylder, ja, hvis troløshed man endogså må bære over med.

Mangen gang blev han heftig, når den var stridig, når den enten var for tør eller for fugtig og slugte sædekornet uden at give god høst, men så tvivlede han om sig selv, mente, at han havde været klodset eller uvidende. Det måtte vel være hans skyld, når hans elskede jord ikke gav den afgrøde, han ventede. Det var fra dette tidspunkt, hans lyst til at prøve ny metoder stammede: han gjorde alle mulige forsøg, og var bedrøvet over sin dovenskab i skolen, fortrød, at han ikke havde været på en af de landbohøjskoler, som både hans fader og han i sin tid havde gjort nar ad.

Hvor ofte var ikke hans forsøg strandet, hvor tit havde ikke folkene ødelagt hans maskiner, og hvor mange gange kom ikke hans kemiske gødningsstoffer forfalskede fra købmændene. Hans formue var smeltet sammen, Borderiegården indbragte ham næppe det tørre brød, og kornprisernes falden måtte nødvendigvis bringe ødelæggelse over ham. Og alligevel blev han ved sin jord, dér ville han leve og dér ville han dø, den havde været hans eneste kærlighed, han ville være den tro til det sidste.

Mens han nu gik ude på sin mark, faldt hans søn kaptajnen ham i tankerne. De to, de kunne rigtigt have arbejdet sammen. Men han ville slet ikke bryde sig om den dumme dreng, der rendte og slæbte om med sin slire! Nej, han havde ingen børn mere, han måtte finde sig i at dø alene.

Derpå kom han til at tænke på sin nabo Coquart. Det gik ikke synderlig bedre på hans gård, og dér dyrkede hele familien jorden – fader, moder, tre sønner og to døtre. Eller på Chamadegården, dér gad forpagteren ikke engang gøde jorden; hans kontrakt var snart udløbet, nu lod han ejendommen skøtte sig selv. Jo, det var vist, ulykke og elendighed over alt, man måtte slide og slæbe, men at klage var til ingen nytte.

Lidt efter lidt sneg sig en vuggende fred og en velgørende stilhed ind fra de grønne marker, han gik langs med. En mild regn i april havde bragt foderplanterne til at skyde smukt frem, og han glemte al sin sorg ved synet af en mark med dejlig purpurrød kløver. Han skød genvej over en pløjemark for at se til sine to karle. Den fede jord klæbede sig til hans fodsåler, han syntes, det var, som ville den holde på ham, og han følte sig ung og stærk, som da han var tredive år. Han havde kraft og mod til

at fortsætte kampen; hans kærlighed til sin jord var ham nok, hvad brød han sig om fruentimmer. De var alle sammen lige meget værd, Jacqueline var ikke værre end alle de andre, og man fik nøjes med den tallerken, man havde, når den bare var nogenledes ren. Han kom til at le ad denne undskyldning for sin feje overbærenhed med den taske. Han blev ved at gå i tre timer, talte og spøgte lidt med en bondepige, Coquarts tjenestepige, der kom ridende på et æsel fra Cloyes og viste sine ben.

Da Hourdequin kom hjem, så han Jacqueline stå i gården og sige farvel til kattene. Der var altid en hel flok, tolv, femten, tyve, ingen kendte rigtig tallet, for kattene fik killinger rundt omkring i halmen og kom så frem med en fem-seks små. Derpå gik hun hen til hundehuset, hvor gamle Soulas' to hyrdehunde, Kejser og Grib An, stod, men de knurrede, de kunne ikke tåle Jacqueline.

Middagen gik, som den plejede, til trods for denne rørende afsked. Herren spiste og talte som sædvanlig. Og da det led mod aften var der ingen, der ymtede et ord om at rejse. Alle gik til ro, og nattens mørke lagde sig over den stille gård.

Og den nat sov Jacqueline endelig i den afdøde madam Hourdequins værelse: i det fine sovekammer med den store seng og de røde gardiner. Der var et skab, et rundt bord og en højrygget lænestol, og ovenover et lille mahogniskrivebord hang i glas og ramme alle de medaljer, Hourdequin havde fået ved dyrskuer og landboudstillinger. Da Cognets tøs om aftenen bredte og strakte sig for at tage sengen i fuld besiddelse, lo hun samtidig på sin knurrende, triumferende måde.

Den næste dag, da hun igen ville flyve om halsen på Jean, puffede han hende bort: når husbond mente det så alvorligt, ville han ikke mere have med hende at bestille.

2

Nogle dage senere kom Jean gående fra Cloyes, og en fjerdingvej fra Rognes fik han øje på en kærre, der kørte så underligt. Der sad ingen på sædet, og hesten drev ganske langsomt afsted, som om den nok kendte vejen til stalden. Derfor gik den unge mand til og havde snart indhentet den. Han standsede hesten og kiggede ned i vognen: dér lå en mand på bunden, en olding på tresindstyve år, lille og tyk. Han var faldet bagover ned af sædet, og hans ansigt var aldeles blodrødt.

Jean blev så overrasket, at han gav sig til at tale ganske højt.

"Halløj, De dér! – Sover han? Eller er han fuld? Hvad for noget, det er jo "Fluen", det er jo de to unge pigers fader, jeg tror Gud hjælpe mig, han er død! Nå, det var rigtignok en slem historie!"

Men død var "Fluen" ikke, han havde fået et slagtilfælde og åndede endnu med besvær. Jean rettede ham op, så hovedet kom til at ligge højt, satte sig på sædet og piskede på hesten, så den slog over i rask trav; han var bange for, den gamle skulle dø mellem hænderne på ham.

Da han drejede ind på pladsen foran kirken, så han netop Françoise stå i døren til deres hus. Hun gjorde store øjne ved at se Jean sidde dér på vognen og køre deres hest.

"Hvad er det?" spurgte hun.

"Det er din fader, der ikke er rigtig rask."

"Hvor?"

"Dér, se selv."

Hun stod op på hjulet og så ned i vognen. Et øjeblik var hun ganske ude af sig selv, lod ikke til at forstå, hvad dette blårøde ansigt betød, hvis ene side var stærkt trukket nedad i krampe. Aftenen faldt på, en stor, brunrød sky belyste den døendes fordrejede træk med et stærkt genskin som fra en ildebrand. Så brast hun med ét i gråd og løb sin vej for at hente sin søster.

"Lise, Lise, å Gud, å Gud, skynd dig!"

Jean stod tvivlrådig alene, han kunne da ikke lade den gamle ligge dér i kærren. Stuegulvet lå tre trin under gaden, og han turde ikke alene slæbe den syge ned i det mørke hul. Desuden så han, at han ved at gå ind i gården, kunne slippe for trin. Gården var temmelig stor og omgivet med en grøn hæk; de to tredjedele var optaget af en pøl med smudsigt vand, og bag ved den lå køkkenhave og frugthave. Så lod han hesten selv finde vej, den standsede ganske rigtigt ved sit staldrum, der lå lige ved de to køers stald.

Nu kom både Lise og Françoise højt grædende til. Lise havde for fire måneder siden fået en lille dreng, og da Françoise kaldte på hende, sad hun og gav ham bryst; nu havde hun ham på armen, og han hylede højere end de to andre.

Françoise stod op på det ene hjul, Lise på det andet, og de jamrede sig på den mest hjertegribende måde, mens den gamle stadig trak vejret med en stønnende og pibende lyd.

"Fader, svar os! Er du syg? Hvad er der i vejen med dig? Å Gud, å du gode Gud! Er det i hovedet, du har ondt, siden du ikke engang kan svare os? … Fader, fader, å, svar os dog i Guds navn!"

"Gå ned, det er bedst at få ham ud af den vogn," sagde Jean meget betænksomt.

De tænkte ikke på at hjælpe ham, de græd blot endnu mere. Heldigvis kom nabokonen, mo'r Frimat, til ved denne hylen og jamren. Det var en høj, knoglet, gammel kone, som nu i to år havde passet sin lamme mand, og som ernærede ham og sig ved at dyrke sin smule jord selv, som var hun et lastdyr. Hun tog sagen med ro, lod til at finde det hele meget naturligt og gav Jean en håndsrækning, da den syge skulle løftes ned af vognen. Jean trak "Fluen" ved skuldrene ud af vognen, indtil mo'r Frimat kunne få fat i benene. Derpå bar de ham ind i huset.

"Hvor skal vi lægge ham?" spurgte den gamle kone.

De to unge piger var aldeles forstyrrede, de vidste ikke, hvad de skulle gribe til. Deres fader boede i et lille værelse, der var taget fra loftet, og derop kunne man vanskeligt komme. Nedenunder var der så køkkenet og det store værelse med de to senge, som han havde overladt sine døtre. I køkkenet var der ganske mørkt, så den gamle kone og Jean måtte stå stille med deres tunge byrde; de turde ikke gå videre af frygt for at støde imod noget.

"Nå, I må da tage en bestemmelse, her kan vi ikke blive stående."

Françoise fik nu endelig tændt et lys. I dette øjeblik kom mo'r Bécu, landpolitibetjentens kone; en anelse om noget usædvanligt havde ført hende hid; der er jo en hemmelighedsfuld magt, der spreder en nyhed som en løbeild fra den ene ende af en landsby til den anden.

"Men hvad er der dog i vejen med den kære mand? Å, nu ser jeg det, det er et poppelsislag. Skynd jer, sæt ham på en stol."

Men mo'r Frimat var af en anden mening. Det lignede da ikke noget at sætte en mand op, når han var så dårlig. Nej, de skulle

lægge ham på en af sengene. Og de skulle netop til at skændes, da Fanny kom, fulgt af Nénesse, hun havde været ude at købe nudler hos Macqueron, og dér havde hun hørt om ulykken, så var hun straks løbet herhen, hun var meget forskrækket og bedrøvet for kusinerne.

"Det er måske bedst at sætte ham, så kommer blodet bedre i bevægelse," erklærede hun.

Så blev den gamle da stablet op på en stol ved bordet, hvor lyset stod og brændte. Hagen faldt ned på brystet, arme og ben hang slapt ned. Det venstre øje stod åbent, den halve side af ansigtet var fortrukken, og den hængende mund stønnede stærkere.

Der blev stille rundt om, døden trådte ind i dette fugtige værelse med det stampede lergulv, de sprukne vægge og det store, sorte, tilrøgede arnested. Jean stod forlegen og ventede, mens døtrene og de tre koner stod med hængende arme og så på den døende mand.

"Det var måske rigtigst, om jeg kørte efter doktoren?" udbrød den unge mand.

Mo'r Bécu rystede på hovedet, og ingen af de andre svarede. Hvis det ingenting var, hvorfor skulle da de penge kastes bort? Og hvis det var forbi med den syge, så kunne den doktor jo alligevel ingenting gøre.

"Universalbalsam, det er udmærket," sagde mo'r Frimat.

"Jeg," mumlede Fanny, "jeg kan gerne hente min kamferspiritus."

"Det er nu også udmærket," erklærede mo'r Bécu.

Lise og Françoise stod aldeles forvirrede og hørte efter, men kunne ikke beslutte sig til noget. Den første vuggede sin lille

dreng, Jules, på armen, mens Françoise holdt en kop med vand i hånden, som faderen ikke havde kunnet drikke af. Og da Fanny så, hvor rådvilde de var, fo'r hun op mod Nénesse, der var aldeles fordybet i at betragte den døendes fortrukne ansigt.

"Se til, du skynder dig hjem og henter den lille flaske kamferspiritus, der står i skabet på hylden til venstre, hører du, til venstre i skabet. Og løb så ind på vejen til bedstefader og til din tante, den Høje, sig dem, at onkel Michel er meget dårlig, men se du tager benene med dig."

Da drengen med et spring var borte, blev konerne ved at tale frem og tilbage om tilfældet. Mo'r Bécu kendte en herre, han var blevet rask ved, at de i tre klokketimer havde kildet ham under fodsålerne. Mo'r Frimat kom i tanker om, at hun endnu havde lidt hyldete; hun havde i fjor købt for fire skilling til sin stakkels syge mand, det løb hun ind efter og kom tilbage med en lille pose; Lise gjorde ild på, efter at hun havde givet Françoise sin dreng. Nu kom Nénesse styrtende til.

"Bedstefader var allerede gået i seng, og den Høje, hun sagde, at hvis onkel Michel ikke havde kigget så dybt i flasken, ville han ikke have så hjerteondt."

Men Fanny så på flasken og råbte vredt:

"Dit tossehoved! Sagde jeg dig ikke to gange, at flasken stod til venstre? Kommer hun her rendende med eau de cologne!"

"Ja, men det er også rigtig godt!" gentog mo'r Bécu.

De tvang en kop hyldete i den syge ved at stikke en ske ind mellem hans sammenbidte tænder. Så gned de ham i hovedet med eau de cologne, men han var lige dårlig; det var til at fortvivle over. Hans ansigt var endnu mere højrødt, og de måtte

trække ham højere op på stolen, for han faldt rent sammen og var lige ved at glide ned på gulvet.

"Å," mumlede Nénesse, der vendte sig om i døren, "se bare, hvad mon det bliver for en regn, himlen har en underlig farve."

"Ja," sagde Jean, "det er en styg sky."

Og nu kom han tilbage til sin første tanke:

"Det er ligegodt bedst jeg kommer afsted efter den doktor."

Lise og Françoise så på hinanden med forvildede og ængstelige blikke. Endelig tog den yngste en beslutning:

"Ja, ja, korporal, kør bare til Cloyes efter dr. Finet, så ved vi da, at vi har gjort, hvad vi kan."

I forstyrrelsen havde ingen tænkt på at spænde hesten fra, og Jean behøvede derfor kun at sætte sig op på kærren. Man hørte den rasle hen ad den ujævne vej.

Så gav mo'r Frimat sig til at tale om at sende bud efter præsten; men det, mente de andre nu, var mere end her behøvedes. Og da Nénesse tilbød at gå den halve mil til Bazoches-le-Doyen, blev hans moder vred. Ja, nu skulle sådan en knægt straks rende ud med et uvejr hængende over hovedet, under sådan en truende himmel. Den gamle kunne jo hverken høre eller se, man kunne lige så gerne hente præsten til en kampesten.

Klokken slog nu ti på det store malede slagur. Der blev almindelig overraskelse. Det var da ikke muligt, at de havde været dér i to timer, og det uden at lægge to strå over kors. Og ingen af dem talte et ord om at gå hjem, nej, de ville blive og se enden på dette.

Et tipundsbrød lå på dejtruget tillige med en kniv. Døtrene, der til trods for deres sorg var blevet sultne, skar sig mekanisk

en skive hver og spiste det tørre brød. Derpå gjorde de tre koner ligeså. Brødet blev stadig mindre, der var hele tiden én, der skar og tyggede. De havde ikke tændt mere end det ene lys, og det glemte de at pudse; der var ikke videre hyggeligt i det halvmørke, fattige, nøgne bondekøkken, hvor den gamle mand sad og rallede ved bordet.

Omtrent en halv time efter at Jean var kørt, faldt "Fluen" pludselig forover ned på gulvet. Han stønnede ikke mere, han var død.

"Hvad sagde jeg? Men I ville jo endelig hente doktoren," bemærkede mo'r Bécu med gnaven stemme.

Françoise og Lise stod som bedøvede. Derpå brød de igen ud i høj gråd. Instinktmæssigt faldt de hinanden om halsen; de havde jo altid været kærlige søstre. Og de gentog hulkende:

"Å Gud, nu er vi to alene i verden … nu har vi slet ingen mere, å Gud, hvad skal der dog blive af os!"

Men den døde kunne da ikke blive liggende dér på det bare gulv. I en fart gjorde mo'r Frimat det nødvendige. De turde ikke flytte liget, men de trak en madras ud af en af sengene og fik "Fluen" lagt op på den, hvorefter de dækkede ham til med et lagen, der nåede op til hagen. Imidlertid tændte Fanny lysene i to andre stager, og satte dem på gulvet til højre og til venstre for hovedet.

Det var alt sammen meget godt, kun var der det venstre øje, som slet ikke ville falde til; tre gange havde de trykket det til, men bestandig gik det op igen; det var, som så det på folk fra dette sorteblå fortrukne ansigt, der stak af mod det hvide lagen.

Lise lagde nu Jules i seng, og satte sig til at våge over den døde. Tre gange talte Fanny og mo'r Bécu om at gå hjem, for mo'r Frimat havde sagt, hun skulle nok blive natten over hos de to søstre; men de rokkede sig alligevel ikke af pletten, de blev ved at snakke sagte sammen, mens de så på den døde. Nénesse havde fået fingre i flasken og lod eau de cologne strømme ud over sine hænder og sit hår.

Klokken slog nu tolv. Mo'r Bécu sagde højt:

"Nå, hvad siger I til den doktor? Vi havde såmænd tid til at dø alle sammen, inden han kom … Over to timer om at hente ham i Cloyes!"

Døren stod åben, og ind fra gården kom med ét et heftigt vindpust, der slukkede begge lysene ved den dødes hoved. De fo'r alle sammen i skræk, og mens de igen tændte dem, kom der et vindstød til, endnu frygteligere end det første; en langtrukken susen fo'r hen over den mørke slette og blev bestandig stærkere. Det lød, som kom en vild horde galoperende; grenene knækkede og kornet svajede i vinden. De løb alle hen i døren og så den kobberrøde uvejrssky vælte om på den sorte himmel. Og pludselig kom en støj som af en geværsalve, en regn af kugler faldt smældende og knaldende ned kor deres fødder.

Så lød et skrig, et fortvivlelsens skrig fra elendige mennesker, som uvejret ødelagde: "Haglen, haglen! Å Gud hjælpe os arme stakler!" Og blege, oprørte stod de og så på landeplagen.

Det varede næppe 10 minutter i det hele; det tordnede ikke, men store blå lynstråler fo'r uafladeligt hen over himlen, så lavt, at det så ud, som de berørte jorden; og natten var ikke længere så mørk, haglene lyste med utallige blege stråler, som var det

glaskugler. Støjen blev stærkere, som granatild, som et jernbanetog, der i fuld fart rumlede hen over en uendelig lang metalbro. Vinden susede med rasende kraft, haglene faldt på skrå og slog alt ned for fode, fejedes sammen i bunker og lagde sig på jorden som et hvidt dække.

"Haglene ... Å, gud fader ... Å, hvilken ulykke! Se bare, de er så store som hønseæg!"

De turde ikke vove sig ud i gården for at samle dem op. Uvejret tog til i heftighed; alle ruder blev knuste af haglkornene, og de faldt med sådan kraft, at et af dem slog et krus i stykker, mens andre rullede helt hen på den dødes madras.

"Der skal såmænd ikke fem stykker til et pund," sagde mo'r Bécu og vejede dem i hånden.

Fanny og mo'r Frimat så helt fortvivlede ud. "Alting er ødelagt! Det er den rene elendighed!"

Nu var bygen forbi. Man hørte vinden suse og pibe i det fjerne, og atter blev det dødstille. Himlen var begsort. En fin, tæt regn rislede ned, og på jorden kunne man kun se det tykke lag hagl, et hvidt dække, hvorfra der udstrålede et eget lys, som var en uendelig masse små natlamper tændt helt nede ved jorden.

Nénesse var styrtet udenfor og kom nu tilbage med et helt isstykke, større end en knyttet hånd, uregelmæssigt og takket, og mo'r Frimat, der havde ondt ved at være rolig, måtte nu afsted for at se, hvorledes det stod til udenfor.

"Jeg henter min lygte; jeg må se, hvad der er blevet ødelagt."

Fanny styrede sig endnu et par minutter. Hun blev ved med sine jeremiader: det var rent forskrækkeligt både for grøntsagerne og for frugttræerne! Hveden, havren og rugen,

det gik endda an, kornet var endnu så lavt, at det måske dog havde hyttet sig nogenlunde. Men vinen, å Gud, vinen! Og hun stod i døren, så ud i den mørke nat, rystede af skræk og uvished, mens hun søgte at beregne, hvor stor skaden var; og hun overdrev den, bildte sig ind, hun kunne se, hvor alt lå og våndede sig i dødskamp.

"Hør, børn," sagde hun til sidst, "jeg tager og låner en af jeres lygter, jeg må ud i vinhaven og se efter."

Hun tændte en af de to lygter og gik bort med sin dreng.

Mo'r Bécu havde ingen jord, hende var det i grunden et og det samme, men alligevel stønnede og tudede hun af gammel vane; af nysgerrighed holdt hun sig i nærheden af døren, hun stillede sig til sidst op dér og bemærkede med stor interesse, at der efterhånden tændtes lys over alt i landsbyen. Mellem skuret og kostalden var en åbning, gennem hvilken der var udsigt over hele Rognes. Bønderne var naturligvis blevet vækket af bygen, og de var alle mere eller mindre utålmodige efter at syne skadens størrelse. Derfor kom den ene lygte frem efter den anden, løb og dansede i den kulsorte nat, der var så mørk, at man ikke kunne skelne armen, der bar lyset. Men mo'r Bécu kendte hvert hus, og hun nævnede lidt efter lidt navnene på dem, der kom ud.

"Så, nu tænder den Høje lys! … Nu går Fouan ud … Nu hos Macqueron og nu hos Lengaigne … Å, Gud og fader være os fattigfolk nådig! Det er til at græde blod over … så, nu må jeg også afsted!"'

Lise og Françoise blev nu alene tilbage ved deres faders lig. Regnen strømmede stadig ned, og en fugtig vind strøg hen ad jorden og fik tællen til at løbe ned ad lysene. De skulle have

lukket døren, men det faldt ingen af dem ind; de var begge to for optaget af, hvad der foregik udenfor, og det trods den sorg, der havde ramt dem. Det var altså ikke nok, at der var lig i huset! Vorherre ødelagde alting for dem, så at de næppe nok vidste, om de havde en bid brød at putte i munden.

"Stakkels far," sagde Françoise sagte, "han ville rigtig være blevet bedrøvet. Gud ske lov, at han dog blev sparet for at se denne elendighed."

Og da Lise tog den anden lygte, føjede hun til:

"Hvor skal du hen?"

"Jeg sidder og tænker på mine ærter og mine bønner. Jeg kommer lige straks igen."

Lise gik over gården i regnen ud i køkkenhaven. Nu var kun Françoise hos den gamle, og hun stod på dørtærsklen og passede på lygterne, der dansede omkring derude i natten. Hun syntes, hun hørte Lise græde og jamre. Hun var så bedrøvet selv.

"Hvad er der?" udbrød hun højt. "Hvad er der i vejen?"

Ingen svarede; lygten gik hurtigere omkring, som var den rent forstyrret.

"Bønnerne er vel ødelagt? Hvad? Og ærterne, har de også lidt? ... Å Gud, vor frugt og vor salat!"

Men nu hørte hun et smertensudbrud derudefra. Hun måtte også afsted, og med skørterne samlede om sig fo'r hun lige ud i den øsende regn til søsteren. Den døde lå alene i køkkenet, ganske stiv under lagenet mellem de to lange, osende tællelys. Det venstre øje stod stadig åbent og stirrede på de gamle bjælker i loftet.

Ak, hvilken jammer og hvilken ulykke var der ikke kommet over den ganske landsby! Mellem de hoppende lygter skimtedes ødelæggelse og fattigdom, og man hørte uafladelig klageråb og gråd. Lise og Françoise gik rundt i deres have, vandet løb ned ad lygten, så den knap lyste, de måtte holde den helt ned til bedene, og i dens svage lyskreds så de deres bønner og ærter ligge knækkede ved roden, salaten skåret itu, rent til hakkemad, så den lige kunne smides på møddingen. Men værst var det gået ud over frugttræerne: de små kviste og frugterne var hugget af som med knive, selv på stammerne sås gabende flænger, hvor saften flød ud. Og henne i vinhaven var det den rene jammer. Lygterne vrimlede og fløj om som rasende under veråb og forbandelser. Vinstokkene var mejet af ved jorden, klaserne lå rundt om mellem blade og grene; ikke alene årets høst var ødelagt, men selve stokkene, der således var flået, måtte sikkert gå ud. Ingen tænkte på regnen; konerne græd højt, som ved en grav, og til trods for deres uvenskab gik Lengaigne og Macqueron og lyste for hinanden, og de svor og bandede, alt efter som ødelæggelsens vederstyggelighed oprullede sig i hele sin størrelse, mens lygterne fo'r forbi og mørket derpå igen lagde sig over alt. Den gamle Fouan ville også se, skønt han ingen jord havde mere. Lidt efter lidt brød alle ud i vrede: Hvad havde de dog forbrudt, siden de skulle straffes med en sådan landeplage! Der var da heller ingen sikkerhed eller retfærdighed til, når de således skulle lægges øde, når de således skulle være ofre for himlens luner!

Pludselig fik den Høje et formeligt anfald af raseri; hun samlede stene op, kastede dem op i luften, som ville hun ramme himlen, de ikke engang kunne skimte, og hun brølede:

"Å, dit asen deroppe! Kan du da heller ikke lade os være i fred!"

På madrassen i køkkenet lå "Fluen" forladt og stirrede med sit stive, åbne øje op i loftet, da to vogne standsede foran huset. Jean kom nu endelig tilbage med doktoren, efter at have ventet på ham i tre stive timer, og han kom i kærren, mens doktoren sad i sin egen enspænder.

Doktor Finet var en høj, mager mand, hvis ansigt var blevet gult af utilfredsstillet ærgerrighed. Han trådte rask ind. I sit hjerte afskyede han disse bønder, han måtte leve imellem, han påstod, det var deres skyld, at han aldrig var blevet til noget.

"Hvad, er her ingen? Så er den syge altså bedre."

Nu fik han øje på liget.

"Nå, for silde! Ja, jeg sagde Dem det jo nok; jeg ville ikke tage med. Det er evig og altid den samme historie: de sender bud, når patienten er død."

Denne unødvendige køretur midt om natten gjorde ham gnaven, og da Lise og Françoise just nu kom ind, blev han først rigtig vred ved at høre, at de først havde sendt bud efter ham to timer efter at faderen var blevet bragt hjem.

"Jeg vil bare fortælle jer, at I har slået ham ihjel. Jeg tror, I er gale! Eau de cologne og hyldete til en mand, der har fået et slagtilfælde. Og så ligger han her alene. Ikke for det, nu løber han såvist ingen steder."

"Men herregud, hr. doktor," stammede Lise grædende, "det var jo den haglbyge."

Doktoren blev pludselig opmærksom. Hvad for noget, havde det haglet? Han havde nu levet mellem bønder så længe, at han havde de samme interesser som de. Jean kom også til, og begge

brød ud i forundring, for de havde ikke fået et haglkorn på vejen fra Cloyes. Dér var intet ødelagt og her havde landeplagen hærget alting. Nå, det kunne man da kalde uheld! Fanny, mo'r Bécu og mo'r Frimat kom med deres lygter og var alle uudtømmelige i at fortælle om, hvad de havde set, og doktoren erklærede meget alvorlig:

"Ja, det er en ulykke, en stor ulykke, det er det værste, der kan hænde på landet."

En dump lyd, en slags gurglen afbrød dem. Den kom fra den døde, der lå helt glemt mellem de to lys. Alle tav og kvinderne slog kors for sig.

3

En måned gik. Gamle Fouan, der var blevet formynder for den fjortenårige Françoise, fik hende og Lise, som var ti år ældre, til at forpagte deres jord bort til fætteren, Delhomme, for at den kunne blive ordentligt passet; og de unge piger beholdt kun en stump eng. Nu, de var alene, måtte de ellers have taget en karl til hjælp, og det havde været alt for kostbart i disse tider, da lønnen stadig blev højere. Delhomme ordnede det hele for at gøre de unge piger en tjeneste og forpligtede sig til at løse kontrakten, så såre en af dem ville giftes og således kom i det tilfælde at måtte skifte med sin søster.

Imidlertid havde Lise og Françoise afstået hesten til deres fætter, den behøvede de jo ikke mere, og kun beholdt de to køer, den brogede og den røde, såvel som æslet Gideon. Desuden havde de stadig deres køkkenhave, som den ældste påtog sig at dyrke, mens den yngste skulle passe dyrene. Naturligvis var der således nok at tage vare for dem begge to, så lang som dagen var, men gudskelov, stærke og flinke var de da, og de skulle nok komme ud af det.

De første uger var det jo nok lidt besværligt, for de måtte råde bod på skaden, haglbygen havde anrettet; de måtte kulegrave og plante, og derfor var det også, Jean kom til at give dem en håndsrækning. Der var blevet en slags forståelse imellem dem siden den dag, han havde kørt deres døende fader hjem. Dagen efter begravelsen kørte han hen til dem, og derefter kom han ofte og fik sig en lille passiar, var venlig og forekommende, og en skønne dag tog han spaden ud af hånden

på Lise for at grave et bed færdigt. Fra den dag fik han den vane at hjælpe dem det par timer, han var fri.

Han ligesom hørte til huset, til det gamle fædrenehus, der var bygget af en Fouan for tre hundrede år siden, og som hele familien betragtede med ærbødighed. Når "Fluen" fordum klagede over, at han var blevet snydt ved delingen, svarede broderen og søsteren altid: "Og huset da, du glemmer nok rent huset."

Det stakkels gamle hus, sammensunket og faldefærdigt, sprukket og skævt, lappet sammen og stivet af over alt med brædder og planker. Det var fra begyndelsen af bygget op af sten og ler, senere hen var der bygget to vægge til af bindingsværk, og nu i dette århundrede havde de endelig lagt et skiferdække i stedet for stråtaget. Og således gik det til, at den gamle rønne endnu stod der, den var bygget en meter ned i jorden, som de plejede i den tid, vel sagtens for at have det lunere; men deraf fulgte den ubehagelighed, at vandet ved stærke regnskyl oversvømmede stuen, og det var forgæves, at de fejede det stampede lergulv i denne kælder, der lå altid smuds i alle kroge. Forresten var den nok så listigt bygget, med bagsiden mod, nord, mod den endeløse Beauceslette, hvor vinden susede og føg så lang som vinteren var; til den side var der kun et smalt lille køkkenvindue med skodder for, helt nede ved jorden, mens både de øvrige vinduer og døren vendte ud til den modsatte side, mod syd; det lignede disse fiskerhytter ved havet, hvor man kun gennem en lille sprække kan øjne bølgerne, men den stadige nordenvind havde fået hytten til at hælde, den var ganske foroverbøjet som en gammel, krumrygget kone.

Snart kendte Jean den mindste krog; han hjalp til, da de gjorde rent i den gamle "Flues" kammer, helt oppe i et hjørne af loftet, der simpelthen var skildret af med en bræddevæg, og hvor en gammel kiste med lidt halm brugtes til seng, desuden var der et bord og en stol.

Nedenunder kom han aldrig længere end i køkkenet, for han fulgte ikke efter de to unge piger ind i deres værelse, hvortil døren altid stod halvåben, så at man kunne se alkoven med de to senge, det store nøddetræsskab og et stort rundt, prægtigt udskåret, gammelt bord, som sikkert var tyvekoster fra slottet. Der var endnu et værelse bag ved dette, men det var så fugtigt, at faderen havde foretrukket at ligge ovenpå, han kunne næppe nok bruge det til at gemme kartoflerne i, for de lå og spirede. Derimod var familien næsten altid i køkkenet, i det store, tilrøgede køkken, hvor det ene slægtled havde afløst det andet; over alt sås der spor af strengt, langvarigt arbejde, smal kost, det stadige slid i denne slægt, der akkurat havde kunnet tjene fra hånden til munden uden at have en eneste skilling mere i december end i januar. En dør førte ind til kostalden, så køerne stod lige ved folkene, og når døren var lukket, kunne man se dem og holde øje med dem gennem en rude i skillevæggen. Så kom stalden, hvor Gideon nu stod alene, derefter et skur og et brændehul, så at de havde alting ved hånden. Ude i gården samledes regnvandet i den lille dam eller pøl, hvor de vandede dyrene og hentede vand til haven. Hver aften måtte der hentes drikkevand ved kilden nede i landsbyen ved vejen.

Jean holdt af at komme dér i huset, uden at gøre sig rede for, hvad der egentlig drog ham derhen. Den tykke, fornøjede Lise tog altid venligt imod ham; skønt hun kun var fem og tyve år, så

hun allerede noget gammel ud, og hun var ikke blevet kønnere siden sin barselsseng. Men hun havde gode, solide arme og tog så modigt fat på sit arbejde; sled og masede, råbte og lo, at man blev i godt humør bare ved at se på hende. Jean behandlede hende som gift kone, sagde "De" til hende, mens han blev ved at sige "du" til Françoise, der forekom ham at være et rent barn. Denne sidste var endnu ikke udslidt ak det svære arbejde, havde endnu sit ungdommelige, kønne, smalle ansigt, med den lille stædige pande, de sorte, stumme øjne og de tykke læber, som et fint mørkt dun kastede en let skygge over; men til trods for sine fjorten år, var hun allerede en voksen pige.

Lise havde opdraget hende, deres moder var død ung, og derfra skrev sig deres store kærlighed til hinanden, der hos den ældste ytrede sig som en virksom, støjende ømhed, og hos den anden som en stille, tilbagetrængt lidenskab. Alle sagde om lille Françoise, at hun havde et stift sind. Når hun havde sagt: Det er mit, og her er dit! kunne hun gerne lade sig slå ihjel, før hun gav efter, og desuden havde hun den tanke, at hun kun gjorde sin skyldighed, når hun elskede sin søster Lise af sit hele hjerte. Forresten var hun meget fornuftig, stille og forstandig, uden stygge påfund: kun var hun lidt forpint af den tidlige udvikling, og det gjorde hende undertiden noget lad og kræsen.

En dag gav hun sig også til at sige "du" til Jean, hun lod til at betragte ham som en ældre, godmodig ven, der legede med hende og drillede hende med at bilde hende alle slags narrestreger ind, blot fordi det morede ham, når hun var ved at kvæles af vrede.

En søndag eftermiddag i juni måned var Lise i færd med at luge sine ærter. Hun havde lagt Jules i skyggen under et

blommetræ, og dér var han blidelig indslumret. Solen brændte på, hun pustede af varme, som hun stod bøjet og rev ukrudtet op, da hun med ét hørte en stemme bag hækken:

"Hvad for noget, har vi ikke engang tid til at unde os lidt hvile om søndagen?"

Hun kendte straks Jean, rettede sig med røde arme og med blodet til hovedet, men lattermild som altid.

"Hvad skal man sige? Man kan hverken hvile søgne- eller helligdage! Arbejdet bliver ikke gjort, når man lægger armene overkors."

Nu kom Jean ind i gården.

"Lad nu bare være med det, jeg skal nok luge dét ærtebed, og det i en fart."

Men hun ville ikke vide af det, hun var lige straks færdig; og desuden, når hun ikke lugede, så var der andet at bestille, der var ingen tid til at dovne. Hun stod op kl. 4 hver morgen, og sad hver evige aften oppe og syede ved lys, aldrig så hun ende på arbejdet.

Han ville ikke gøre hende imod og satte sig ned under blommetræet, idet han passede på ikke at forstyrre Jules. Og han gav sig til at betragte hende som hun stod dér, sammenbøjet igen, med det snævre skørt, der strammede bagover og viste hendes solide ben; hun sled og rev i ukrudtet i den stegende solhede, blodet steg hende til hovedet og bragte årerne i hendes hals til at svulme.

"Nåda," bemærkede han; "det må man lade Dem, De har rigtignok en stolt skabelon."

Hun så smigret ud, og lo fornøjet uden at rejse sig. Han lo også, mens han samtidigt beundrede hendes arbejdsiver; han

syntes, hun var rask og flink som en karl. Og ingen attrå satte ham i bevægelse ved at se denne kvinde ligge der på alle fire, pustende og svedende. Han tænkte kun, at et sådant helbred og sådanne arme kunne man lede længe efter. Enhver mand kunne være tjent med en kone, i hvem der var sådant tømmer. Uden at ville det, bragte en tankeforbindelse ham til at buse ud med en nyhed, han ellers havde betænkt at tie stille med her.

"Jeg talte med Stivnakke i forgårs."

Langsomt rejste hun sig op. Men inden hun fik tid til at spørge videre, kom Françoise, der havde hørt Jean tale, farende ud af sin mælkestue bag ved stalden, med opsmøgede ærmer og mælk op ad armene.

"Nå, så du har set ham, det bæst!"

Hendes harme og uvilje voksede stadig; hun kunne ikke høre sin fætters navn uden at blive oprørt, som om hun skulle hævne en svær personlig krænkelse.

"Ja vist er han et asen," erklærede Lise med stor ro, "men det nytter nu ikke at skælde ham ud."

Hun satte hænderne i siden og spurgte alvorligt: "Nå, hvad sagde han så for godt, Stivnakke?"

"Å, ikke noget videre," svarede Jean forlegen og misfornøjet over at have bragt dette emne på bane. "Vi talte jo sådan om hans sager. Den gamle vil nok gøre ham arveløs, og han siger som så, at den gamle hverken dør i dag eller i morgen, og desuden bryder han sig pokker om det hele."

"Mon han ved, at Jesus Kristus og Fanny begge to har skrevet under, og at de har fået hver sin part?"

"Ja, det ved han godt, og han ved også, at gamle Fouan har bortforpagtet hans part til sin svigersøn Delhomme; han ved, at

prokuratoren var rasende, så rasende, at han havde svoret, at han skulle aldrig mere lade lodtrækningen gå for sig, før papirerne var skrevet under. Jo, jo, han ved såmænd, at det hele er ordnet."

"Nå, og han siger ingenting til det?"

"Nej, han gør ikke det."

Lise bøjede sig tavs ned og gav sig i færd med sit bed igen; lidt efter vendte hun hovedet og sagde:

"Hør, ved De hvad, korporal, jeg mener, at jeg kan få lov at blive siddende med Jules."

Jean havde hidindtil bestandig trøstet og opmuntret Lise, nu rystede han på hovedet:

"Jeg tror min sandten også, at det kommer til at gå på den måde."

Og han sendte Jules et sideblik; barnet lå i sit svøb og sov med det lille rolige ansigt i det klare sommerlys. Det var den velsignede unge, der var det kedelige ved sagen. Ellers kunne han jo så godt have giftet sig med Lise, siden hun nu var fri. Den tanke kom pludseligt frem hos ham, mens han sad dér og så, hvor frejdigt hun sled i det. Den forbavsede ham selv; hun havde aldrig gjort noget indtryk på ham, det faldt ham aldrig ind at spøge med hende, som med søsteren for eksempel. Han så just op, og dér stod Françoise med et vredt ansigt og øjne, der gnistrede så arrigt, at han måtte le, alt imens han var noget forvirret over den tanke, der var slået ned i ham.

Men nu hørtes der en underlig trompetlyd, en trutten, og Lise løb hurtigt fra sine ærter, idet hun udbrød:

"Så, der har vi Lambourdieu! Jeg må hen og bestille mig en kyse."

På vejen kom nu en lille tyk mand frem; han gik og blæste på trompet foran en lang vogn, som en grå hest trak. Det var Lambourdieu, en købmand fra Cloyes, der egentlig var manufakturhandler, men som lidt efter lidt havde udvidet sin handel og nu førte både tråd, garn, sko, strømper, ja selv isenkramvarer. En hel butik, som han trak om med sig fra den ene landsby til den anden i tre-fire miles omkreds. Bønderne købte næsten alt, hvad de havde brug for, hos ham, lige fra deres køkkentøj til deres bryllupsklæder. Hans vogn kunne åbnes og slås ned, så der kom en hel masse skuffer og et stort udvalg af alle mulige varer frem.

Da Lise havde gjort sin bestilling, tilføjede Lambourdieu:

"Og skal I så ikke have et nydeligt silketørklæde?"

Han trak et op af en æske og lod det flagre i solen. Det var rødt med gyldne palmegrene.

"Se bare, 3 francs! Det er spotpris! I skal have to for 5 francs!"

Lise og Françoise stod på den anden side af hækken, hvor Jules' bleer hang til tørring; de tog tørklæderne i hånden og så på dem med lystne blikke. Men de var fornuftige piger: de trængte ikke til dem, så det var urimeligt at kaste de penge bort. Og de skulle til at række dem tilbage, da Jean med ét besluttede at ægte Lise til trods for barnet. For at få en lejlighed til at tale med Lise om sagen med det samme, råbte han:

"Nej, nej, behold dem bare! Jeg forærer Dem tørklædet! … Å, sig nu ikke nej, det ville bedrøve mig; jeg giver det af et godt hjerte."

Han havde intet sagt til Françoise, og da hun blev ved at række sit tørklæde ud til kræmmeren, så han det, og han følte

én underlig sorg ved at bemærke, at hun blev lidt bleg og fik et bedrøvet træk ved munden.

"Men herregud, lille tosse, du skal naturligvis også have et! Jo, du skal, vær nu ikke igen trodsig og fornærmet!"

De to søstre stod og vægrede sig med smilende ansigter. Lambourdieu strakte hånden ud efter sine penge og kørte igen afsted med sin langstrakte vogn, og hans trutten tabte sig snart ved en omdrejning af vejen.

Nu ville Jean straks tale med Lise. Men døren til stalden måtte have været dårligt lukket, for pludselig så de æslet Gideon midt i køkkenhaven, ivrigt beskæftiget med at gnave gulerodstoppene. Denne Gideon var et stort, stærkt, rødligt æsel med gråt kors over ryggen; han havde mange indfald og spillede pigerne mangt et puds; han kunne godt med munden løfte klinken på dørene, han gik ind i køkkenet og tog brød, og når han fik skænd, viftede han med ørene, så man godt kunne se, han forstod hvert evige ord. Da de her greb ham på fersk gerning, satte han en skikkelig og uskyldig mine op, og da de truede ad ham og råbte på ham, tog han benene på nakken; men i stedet for at gå ind i sin stald, travede han rundt i gangene helt hen i den anden ende af haven. Så måtte de gøre jagt på ham, og da Françoise endelig fik ham fat, krøb han sammen, trak hovedet tilbage, gjorde sig tung, og ville næsten ikke gå. Hverken gode ord eller knubs virkede. Jean måtte også derhen, og han lagde ikke fingrene imellem, så Gideon mærkede, han havde med et mandfolk at gøre; for siden den gamle var borte, havde den listige Gideon fattet den dybeste foragt for kvinderegimentet og lystrede så lidt som muligt. Jules var imidlertid vågnet ved støjen og skrålede så højt, han

kunne. Og således gik det til, at Jean den dag ikke fik talt med Lise.

Otte dage gik. Der var kommet en underlig undselighed over den unge mand; nu turde han ikke komme frem med, hvad han havde på hjertet. Ikke fordi han syntes mindre godt om sin plan. Nej, ved nærmere overvejelse var fordelene ved dette giftermål gået op for ham; de kunne begge to vinde ved det. Han havde ingenting, det var sandt nok, men så var hun til gengæld belemret med barnet; han tænkte ikke således af lav beregning, han mente, at det kunne blive til lykke lige så vel for hende som for ham, om de fik hinanden. Desuden måtte han jo bort fra gården, når han fik sit eget hus at passe, og derved blev han fri for Jacqueline, der altid var efter ham, og som han alt for ofte viste sig svag imod. Derfor var hans beslutning taget, han ventede kun på en lejlighed til at erklære sig, og han var højst forlegen med, hvad han skulle sige, for trods soldaterlivet var og blev han undselig over for kvindfolk.

Endelig slap Jean en eftermiddag ved firetiden bort fra gården og gik til Rognes, nu skulle det være.

På den tid plejede Françoise at trække køerne på græs, og derfor tænkte han, han kunne træffe Lise alene hjemme. Men hans beregning slog fejl, og han gik helt fra koncepterne. Mo'r Frimat sad i køkkenet; hun var som god naboerske kommet ind for at give Lise en håndsrækning med at byge vasketøjet. Dagen forud havde de unge piger lagt tøjet i blød, og fra den tidlige morgen havde vandet kogt med bøgeaske og violrod i den store kedel, som hængte på den svære krog over en klar ild. Lise stod med bare arme og opløftet skørt, og øste med en gul lerkrukke vand af kedlen over sin vask, der lå i et stort kar: på bunden lå

lagner, så viskestykker, særke og så igen lagner. Mo'r Frimat overanstrengte sig ikke, men hun sad og holdt Lise med selskab, det adspredte hende selv at få sig en lille snak, og engang imellem tømte hun den spand, der stod under bygekarret, over i kedlen.

Jean ventede nok så tålmodigt, at hun skulle gå sin vej, men hun lod ikke til at have hastværk, talte om sin stakkels lamme mand, der nu kun kunne røre den ene hånd. Det var en stor sorg. De havde jo aldrig været velhavende, men da han endnu kunne bestille noget, forpagtede han jord, som han da tjente lidt ved, men nu var hun ganske alene og havde meget ondt ved at dyrke sin smule have; hun sled, samlede hestegødning op på landevejen, hun havde jo selv ingen kreaturer, og passede og plejede sin salat og sine bønner, hun vandede endog sine tre blommetræer og sine to abrikostræer, så at denne have indbragte hende forholdsvis meget, og hun hver lørdag kunne gå på torvet i Cloyes med to umådelig store kurve foruden de grøntsager, en nabo tog med på sin kærre. Hun kom sjældent hjem med mindre end en 10-15 francs i sin lomme, især i frugttiden. Men hun hylede bestandig over, at hun manglede gødning. Den smule, hun sankede op, eller det, hun fejede sammen efter sine kaniner og høns, var ikke tilstrækkeligt, så hun til sidst var begyndt at bruge menneskegødning, som bønderne ellers væmmedes ved. Det havde folk fået at vide, og det skadede hende naturligvis på torvet. Flere gange havde husmødrene vendt sig med afsky fra hendes prægtige gulerødder og store, dejlige kålhoveder. Og skønt hun var meget blid og medgørlig, bragte dette hende dog i raseri.

"Hør nu, korporal, er der nu nogen mening i det? Man har da lov at bruge det, Vorherre giver én, ikke? Nej, det er den bare, klare misundelse, de er misundelige på mig her i Rognes, fordi mine grøntsager er større og bedre end de andres, ikke korporal? Synes De vel, der er noget at væmmes ved?"

Jean var meget forlegen, han sagde til sidst:

"Ja, når jeg skal være ærlig, er det ikke videre lækkert; det er jo nu engang ikke skik og brug, måske er det kun sådan en indbildning, man har."

Denne oprigtighed bedrøvede den gamle kone. Hun var ellers ikke så slem til at rende med sladder, men nu blev hun bitter.

"Ja, ja, jeg mærker nok, at de allerede har snakket ondt om mig til Dem, men De skulle bare vide, hvor ondskabsfulde, de er! De skulle bare vide alt det, folk har at sige på Dem!"

Og så kom al sladderen fra landsbyen. I begyndelsen kunne de ikke fordrage ham, fordi han var håndværker, fordi han brugte sav og høvl i stedet for at dyrke jorden. Så da han tog fat på ploven, var det blevet rent galt, nu beskyldte de ham for at tage brødet ud af munden på de andre, og det oven i købet et sted, hvor han slet ikke hørte hjemme. Hvem vidste, hvor han kom fra? Han havde vel sagtens gjort noget slemt hjemme hos sig selv, siden han ikke turde være i sin fødeegn. Og så passede de ham og Cognets tøs op alle vegne, de sagde, at han og Jacqueline nok en skønne dag skaffede fa'r Hourdequin ud af verden for at stjæle alt, hvad han ejede.

"Å, det rak," mumlede Jean, ganske bleg af harme.

Lise, der netop hældte en krukke kogende vand over sit tøj, gav sig til at le, hun plejede tit at drille Jean med Jacqueline.

"Og siden jeg nu har sagt så meget, er det lige så godt, De får det alt sammen at høre," vedblev mo'r Frimat. "Hør nu, der er ikke den ting, de ikke fortæller om Deres gang her i huset. Forrige uge, ikke, gav De begge pigebørnene et silketørklæde, som de havde på i kirken om søndagen. Det er uforskammet, men de siger som så, at De er kæreste med dem begge to."

Nu rejste Jean sig, rystende af tilbagetrængt heftighed, og sagde:

"Hør nu, mo'r Frimat, jeg kan godt svare, mens I hører på det, det gør ingenting ... Ja, jeg vil spørge Lise, om hun vil gifte sig med mig, hører De, Lise? Jeg spørger, om De vil være min kone, og hvis De siger ja, gør De mig rigtig glad."

Hun hældte sin krukke ud i karret. Men hun forhastede sig ikke, vandede omhyggeligt sin vask; så stod hun dér med dampende arme og så ham alvorligt lige i ansigtet.

"Så det er altså Deres alvor?"

"Ja, mit ramme alvor, Lise."

Hun lod ikke til at blive overrasket. Det var jo en ganske naturlig ting. Men hun svarede hverken ja eller nej. Der var øjensynlig noget, der satte hende i forlegenhed.

"De skal ikke sige nej for Jacquelines skyld, Jacqueline ..."

Hun afbrød ham med en håndbevægelse, hun vidste godt, at Jacqueline fjasede med hver og en, det regnede hun ikke.

"Så er der også det, at jeg ikke har en skilling, jeg kan kun byde mig selv frem, hvorimod De har hus og jord."

Hun slog igen ud med hånden, sådan som hun var stillet, med et barn, var hun enig med ham i, at det vejede op mod hans fattigdom.

"Nej, vist ej, det er ikke det, der holder mig tilbage. Men det er Stivnakke."

"Jamen, han vil jo ikke."

"Nej, det er sandt nok, og jeg bryder mig ikke mere om ham, han har opført sig for stygt mod mig, men jeg synes alligevel, jeg må snakke med Stivnakke, førend jeg bestemmer mig."

Jean tænkte sig om et helt minut, derpå sagde han stille og fornuftigt:

"Som De vil da … det er også rigtigst for barnets skyld."

Mo'r Frimat, der med stor alvor tømte spanden op i kedlen, fandt sig beføjet til at holde med Lise, alt imens hun viste sig velvillig stemt mod Jean, der rigtignok var en flink karl, han var hverken stædig eller hidsig, det måtte man lade ham. I det samme hørte de Françoise komme hjem med de to køer.

"Hør engang, Lise," råbte hun, "kom her og se, nu har den brogede stødt sit ene ben."

Alle kom ud, og da Lise så koen, der haltede, og hvis venstre forben var ganske blodigt, brød hun ud i et af de voldsomme vredesanfald, som fordum bragte hende til at prygle Françoise, når hun som lille havde forset sig.

"Din pokkers tøs, nu har du vel som sædvanlig gået i tåget, hvad? Du er vel faldet i søvn på marken som forgangen dag."

"Nej, det forsikrer jeg dig. Jeg forstår ikke, hvorledes det er gået til, jeg havde tøjret hende, som jeg plejer, hun må vel have fået rebet om benet."

"Å, hold mund, det er ikke sandt! En af dagene slår du vel min ko ihjel for mig?"

"Din ko, din ko! … Du kunne gerne sige *vor* ko."

"Hvad for noget – vor ko! – skulle sådan en tøs have en ko."

"Ja, det halve af, hvad her er, det er mit, og jeg har vel lov at ødelægge det halve, hvis det kan more mig."

De to søstre stod ansigt til ansigt, ophidsede og fjendske. Dette var det første bitre skænderi i deres liv, der hidtil var hengået i kærlighed og enighed. Denne strid om mit og dit, hvor den ældste blev hidsig over den yngstes oprør mod hendes søsterlige myndighed, mens Françoise blev stædig og vred over Lises uretfærdighed, efterlod et smerteligt indtryk.

Den ældste gav imidlertid efter og gik sin vej ud i køkkenet, for ikke at give den anden en på øret. Og da den lille havde sat sine køer i stalden og gik hen til dejtruget for at skære et stykke brød, sagde ingen af dem et ord.

Lise var den, der først blev rolig. Det kedede hende at se søsteren gå rundt og surmule. Hun talte til hende og ville bringe hende til at tænke på noget andet ved en uventet nyhed.

"Nu skal jeg fortælle dig noget. Jean vil have, jeg skal gifte mig med ham, han spurgte mig om det før."

Françoise stod og spiste henne ved vinduet, hun fortrak ikke en mine, vendte sig ikke engang om.

"Hvad kommer det mig ved?"

"Det kommer dig da ved på den måde, at du får ham til svoger, og at jeg gerne ville vide, om du kan lide ham."

Hun trak på skulderen.

"Lide ham, hvorfor det? Enten det bliver ham eller Stivnakke, kan vel være mig det samme, når jeg bare selv må være fri både for den ene og for den anden! Men én ting må jeg sige jer, jeg synes, det er noget grimt noget, det hele!"

Og så gik hun med sit stykke brød udenfor.

Jean var ilde til mode, han søgte at slå det hele hen i spøg, som om hun var et uartigt barn, mens mo'r Frimat erklærede, at i hendes tid ville sådan en næsvis tøs have fået sin ende varmet, så den spyttede røde grise. Lise stod lidt alvorlig og tavs; hun passede sin vask. Derpå sagde hun:

"Ja, ja da, så bliver det ved det, korporal. Jeg siger hverken ja eller nej … Nu kommer høhøsten, jeg skal tale med vor familie, og jeg skal nok få at vide, hvad jeg skal holde mig til. Så kan vi bestemme os … Ikke sandt? Så siger vi det!"

"Ja, så siger vi det!"

Han rakte hende hånden, og hun gav den et kraftigt tryk. Der lå en varm damp om hele hendes person, mens hun som en god husmoder stod dér ved sin vask, fra hvilken der steg en behagelig duft af violrod og bøgeaske.

4

Jean havde nu i to dage kørt slåmaskinen på den strækning eng, der hørte til Borderiegården, langs Aigre. Fra den tidlige morgen til det blev mørkt hørte man dens regelmæssige klapren, og nu den morgen var han netop færdig med de allersidste skår, der regelmæssigt lagde sig ned bag ved hjulene i et lag fine, lysegrønne strå. Gården ejede ingen maskine til at sprede og vende høet, derfor havde Hourdequin ladet ham tage to høstpiger, Palmyre, der sled og arbejdede mere end en karl, og Françoise, der havde budt sig til for morskab. De var begge begyndt klokken fem, og bag ved ham gik de og vendte og spredte det halvtørre hø, som de derpå med deres høtyve samlede i småstakke, for at aftenduggen ikke skulle væde det for meget. Solen var stået op på en klar, skinnende, varm himmel, som en let brise kølede lidt. Et rigtig udmærket vejr til en god høslæt.

Da Jean efter frokost kom med sine to høstpiger, var høet allerede omtrent tørt; han tog en håndfuld op, følte, at stråene var ganske sprøde.

"Hør engang," sagde han, "nu vender vi det en gang til, og i aften kan vi godt begynde at sætte det i stak."

Françoise, der var i grå lærredskjole, havde bundet et blåt tørklæde over hovedet, så at den ene snip flagrede om hendes nakke, mens den anden skyggede for hendes ansigt og beskyttede hende for den stærke sol. Hun svingede sin høtyv, stak den i høet og kastede det i vejret, så vinden førte det med sig som gult støv. Stråene fløj, en fin, gennemtrængende duft strømmede ud fra dem, den varme, berusende duft af mejet

græs og visne blomster. Hun var selv meget varm og gik frem i denne høregn med fornøjet smilende ansigt.

"Å, min pige," sagde Palmyre med sin sørgmodige stemme, "man mærker nok, du er ung. Men i aften vil det alligevel værke i dine arme."

De var ikke alene på engen. Hele landsbyen slog og vendte hø langs Aigres bred. Delhomme havde begyndt før solopgang, for græsset er nemt at slå så længe det er vådt af natteduggen, hvorimod det længere op ad dagen bliver hårdt og tørt i solen; nu kunne man godt høre, hvor det peb og hvislede under leen, der stadig fo'r frem og tilbage.

Lige op til gårdens eng stødte to lodder, som tilhørte Macqueron og Lengaigne. På den første stod Berthe, fin og pyntet som sædvanlig, i en lys kjole med strimler og en stråhat på hovedet. Hun var fulgt med høstpigerne, fordi det morede hende, men nu var hun allerede træt og stod i skyggen af et piletræ, støttet på sin høtyv. Victor var i færd med at slå den anden lod for sin fader; han havde lige sat sig ned og med sin ambolt mellem knæene hamrede han på sin le. I fem minutter bragte hans hamren den varme luft til at dirre, og i den almindelige tavshed hørte man den stadige, hurtige lyd af hamren på stålet.

Françoise kom i dette øjeblik hen til Berthe. "Nå, du har allerede fået nok, ser jeg."

"Å ja, du – man er jo ikke vant til det arbejde."

De gav sig til at tale sammen, hviskede om Susanne, Victors søster, som Lengaigne havde sat i lære på en systue i Châteaudun, og som allerede et halvt år efter var stukket af til Chartres for at more sig. De sagde, hun var rendt med en

fuldmægtig hos en prokurator, og alle veninderne i Rognes hviskede og tiskede om den historie. At "more sig" betød i deres tanke lag med bruslimonade og sodavand mellem en hel flok mandfolk, der gjorde kur i beværtningens særskilte værelse for stamgæsterne.

"Ja, min pige, det er den rene sandhed!"

Françoise, der var noget yngre end Berthe, gjorde store øjne.

"Det var da en mærkelig morskab!" sagde hun til sidst. "Men hvis hun ikke mere kommer hjem, bliver hendes forældre jo ganske alene – Victor skal i tjenesten."

Berthe, der ligesom forældrene var vred på naboen, trak spotsk på skuldrene; det blæste han vist på, Lengaigne. Han var såmænd bare ked af, at hun ikke var hjemme og kunne trække kunder til butikken. Folk sagde, at før hun kom afsted til Châteaudun, havde hun været kæreste med en af sine onkler, en gammel fyr på over de fyrre – Uf! og så slog hun øjnene ned, mens hun fortalte, hvorledes det var gået til. Françoise gav sig til at le.

"Nej, nu har jeg aldrig hørt så galt!"

Hun tog igen fat på sit arbejde og gik bort fra Berthe, mens hun hele tiden rystede høet ud i solen. Man hørte stadig Victors hamren. Og da hun lidt efter kom i nærheden af det unge menneske, talte hun til ham.

"Nå, så skal du altså nu til at være soldat?"

"Ja, til oktober. Jeg har tiden for mig endnu."

Hun havde stor lyst til at spørge ham om søsteren, og skønt hun ikke havde tænkt at tale om det, fo'r det hende dog ud af munden.

"Hør du, er det virkelig sandt, som man fortæller, at Susanne nu er i Chartres?"

Han svarede med den største ligegyldighed:

"Ja, det lader til det. Og hvis det morer hende, kan hun jo gerne blive dér."

Nu så han skolemesteren Lequeu komme, som af en hændelse, og han begyndte straks:

"Se, dér kommer én for jomfru Macquerons skyld! Se, sagde jeg det ikke nok! Dér står han stille og er færdig ved at sætte næsen ned i håret på hende. – – Ja, snus du bare, dumme vigtigper! Hun går nu din næse forbi alligevel!"

Françoise måtte igen le, og Victor gav sig til at rive ned på Berthe. Det var vist nok, der var ikke meget ved den arrige skolemester, der gav børnene lussinger og var så lumsk, at ingen vidste, hvad han mente hverken om det ene eller om det andet, han gik og sleskede for datteren for at få fat i faderens penge. Men Berthe – å, hun var ikke en pibe tobak værd med alle sine fine skabagtige frøkenmanerer! Hun kunne for ham svinke afsted med sine strimlekjoler og sine fløjlsliv og stoppe sig ud med håndklæder, derfor blev hun alligevel ikke bedre, tværtimod – og hun vidste såmænd mange rare ting – man blev ikke så lidt klogere, når man gik i fin skole i Cloyes, end når man blev hjemme og passede køer i Rognes.

Nu fik Françoise øje på Lise, der gik på vejen hen imod engen. Hun gik hen til Jean, forklarede, at nu var hun bestemt på at tale med sin onkel Fouan om Stivnakke. De var for tre dage siden blevet enige om den sag, og hun lovede på tilbagevejen at sige ham udfaldet.

Da hun gik bort, hamrede Victor endnu. Palmyre og Françoise spredte hø midt i solskinnet, mens Lequeu meget forekommende var i færd med at vise Berthe, hvorledes hun skulle bære sig ad: han stak høtyven ned i høet, løftede den, og sænkede den så stiv som en rekrut ved eksercitsen. Og rundt om gik mændene og slog; stadig med den samme regelmæssige vuggen kastede de leen frem og trak den til sig i det uendelige, uden at standse.

Nu gjorde Delhomme holdt, rettede sig op i hele sin højde, så han så de andre over hovedet. Han tog strygespånen, der hang ved bæltet, hvæssede sin le med en lang, hastig bevægelse, bukkede sig så atter, og man hørte det slebne stål bide i engen med en høj hvislen.

Lise standsede ved Fouans hus. Først var hun bange for, at der ingen var hjemme, så stille var alt derinde. Rose havde solgt sine to køer og den gamle sin hest; der var altså ingen dyr, der rørte sig, og intet arbejde, der satte huset i bevægelse, hverken i stuen, i udhusene eller i gården.

Døren var imidlertid åben, og da Lise kom ind i den stille stue, der var mørk og uhyggelig til trods for munterheden udenfor, så hun gamle Fouan stå med et stykke ostebrød i hånden, mens Rose sad med hænderne i skødet og betragtede ham.

"Goddag i stuen! … Hvordan har tante det?"

"Jo tak!" svarede den gamle kone, hvis ansigt klarede op ved dette besøg. "Nu er vi jo store folk, vi hviler os fra morgen til aften."

Lise syntes også, hun skulle være venlig mod onklen.

"Og det går godt med appetitten, ser jeg!"

"Å," svarede den gamle, "det er ikke, fordi jeg er sulten. Men det får tiden til at gå, når man sådan tager sig en bid en gang imellem – dagen er jo lang nu om stunder!"

Han talte med en så sørgmodig mine, at Rose fandt sig beføjet til at udbrede sig om, hvor glade de måtte være ved at have gode dage og ingenting at bestille. Men det havde de da også ærlig fortjent, og det var på tide, de kom til at leve af deres penge. Nu kunne de ligge længe om morgenen, de behøvede ikke at bryde sig hverken om varme eller kulde eller om noget som helst; ja, det var rigtignok en forandring, nu kunne de rigtignok sige, at de levede som i Paradis!

Og nu begyndte den gamle mand også i høje toner at prise deres lykke. Men under denne tvungne glæde, under denne overdrevne lyksalighed kunne man mærke den dybe kedsomhed og den pinsel, det var for disse to arbejdsmennesker at henslæbe deres liv i lediggang. De sad dér med hænderne i skødet og havde intet mere at tage fat på, og de følte sig begge to, som var de tilovers her i verden, som var de forældede redskaber, der var kastet hen mellem gammelt skrammel.

Til sidst kom Lise frem med årsagen til sit besøg.

"Hør, onkel – jeg hørte forleden, at I havde talt med Stivnakke –"

"Stivnakke er en rigtig skarnsknægt!" råbte den gamle rasende, uden at give hende tid til at tale ud. "Hvis han ikke havde været så stædig som et gammelt æsel, havde jeg ikke haft det spektakel med Fanny."

Det var det første sammenstød mellem ham og børnene, som han nødigt talte om, men som han nu i sin bitterhed berørte.

Da han bortforpagtede Stivnakkes part til Delhomme, havde han forlangt firs francs for hver tønde land, mens Delhomme simpelthen ville gå ind på at betale to portioner af indtægten i stedet for én. Det var der mening i, og den gamle var rasende over, at han selv havde haft uret.

"Hvilket spektakel?" spurgte Lise. "Vil Delhomme ikke betale?"

"Å jo," svarede Rose. "Hvert kvartal, kl. 12 præcis, ligger pengene her på bordet. Men du ved nok, det er måden at give dem, fa'er taler om. Han er jo lidt vanskelig, og han synes, at de gerne kunne være lidt venlige; men nu, siden den historie med Stivnakke, kommer Fanny her hos os gamle og sætter en mine op, som om hun skulle til kongens foged, som om vi stjal noget fra dem."

"Ja," tilføjede Fouan, "de betaler, men det er det hele! Det er ikke nok, mener nu jeg. Vi er jo gamle, og vi vil tages lidt hensyn til, de er ikke kvit med pengene! De behandler os slet og ret som kreditorer. Og dog må man vel ikke klage over *dem* … når de blot alle gjorde deres skyldighed mod os."

Han holdt inde; en forlegen tavshed herskede i stuen. Denne hentydning til Jesus Kristus, som ikke havde betalt så meget som en skilling endnu, men drak alting op og behæftede jorden stykke for stykke, gjorde moderen rent elendig. Hun ville så gerne finde en undskyldning for sin lømmel, for sit hjertebarn.

Da faderen kom ind på dette emne, skyndte hun sig at sige:

"Å, herregud, du skal såmænd ikke ærgre dig over de tosserier! Vi har det jo så evig godt, hvad behøver du at bryde dig om dét? Når man har nok, har man nok."

Aldrig før havde hun været af en anden mening end manden.

Han så stift på hende.

"Du har for meget af munden, gamle! Vist har vi det godt – men jeg tåler ikke vrøvl, ved du nok!"

Hun blev ganske lille, skrumpede ligefrem sammen og sad stille og tavs på sin stol, mens han spiste sit ostebrød og langsomt tyggede den sidste mundfuld for at slå tiden ihjel. Der lå en søvnig sørgmodighed over den stille, gamle stue.

"Nå," vedblev nu Lise, "det var jo det, at jeg gerne ville vide, hvad Stivnakke har i sinde angående mig og den lille. Jeg har såvist ikke været slem til at plage ham, og det er snart på tide, han tager en bestemmelse."

De to gamle sagde ikke et ord.

Nu henvendte hun sig til faderen.

"I har jo set ham, han må da vel have talt til dig om mig. Hvad sagde han?"

"Ingenting, ikke et eneste ord har han mælet om den ting. Præsten går her og plager mig om at ordne det hele, ligesom der var nogen orden tænkelig, så længe den satans Stivnakke afslår at modtage sin part."

Lise sad i uvished og betænkte sig.

"Men tror farbroder da, han engang i tiden vil gå i sig selv?"

"Det er da ikke umuligt."

"Og tror I da så, han gifter sig med mig?"

"Det er der al udsigt til."

"Så råder I mig altså til at se tiden an."

"Ja, min pige, det kommer an på dig selv. Enhver må handle efter sit bedste skøn."

Hun tav, hun ville ikke tale om Jeans frieri, hun vidste ikke, hvorledes hun skulle få noget bestemt svar lokket ud af den gamle. Til sidst gjorde hun et forsøg:

"For I kan da vel nok forstå, at jeg ligefrem er syg af at gå her i den uvished, uden at have noget at holde mig til. Jeg må vide, enten Stivnakke vil eller ej. Herregud, farbroder, kunne I ikke spørge jeres søn?"

Fouan trak på skulderen.

"For det første har jeg sat mig for, at jeg ikke mere vil tale et ord til den skarnagtige knægt. Og for det andet er du et tossehoved, min pige. Hvorfor vil du tvinge den stædige karl til at sige nej nu, så kan han gerne af bare trodsighed blive ved med at sige nej. Lad ham være i fred nu, en skønne dag siger han vel ja, når han bare forstår, at han kan have fordel af det."

"Ja, det er vist nok," sluttede Rose, der atter snakkede manden efter munden.

Og andet fik Lise ikke for sin gang. Hun gik og lukkede døren efter sig. Der blev igen stille og døsigt i stuen, huset så ud, som var det tomt og øde.

På engen havde Jean og hans to høstpiger begyndt at sætte høet i stak. Françoise stod i midten på en bunke, og stablede det hø, Jean og Palmyre rakte op til hende med deres høtyve. Lidt efter lidt voksede stakken, hun stod hele tiden i midten og ordnede knipperne i krans, mens hun bestandig lagde nogle under sine fødder, hver gang muren nåede hende til knæene. Stakken begyndte at se godt ud, den var allerede næsten to meter høj, de to andre måtte række sig for at give hende knipperne, og arbejdet gik fra hånden under spøg og latter i den friske luft og den dejlige høduft, der steg dem til hovedet og fik dem til at komme med alle slags vittige indfald, som de råbte til hinanden.

Françoise især morede sig som et barn. Tørklædet var gledet ned, og med bart hoved og håret fuldt af tørt græs og blomster stod hun dér i solen på sin voksende stak, hvor hun sank i til livet. Hendes bare arme blev borte i høet og hvert knippe, de andre kastede i vejret, overøste hende med en regn af strå; hun forsvandt, lod som om hun kæmpede med bølgerne, alt mens de lo og spøgte og sagde grove ord, der bragte dem til at kvæles af latter.

Delhomme, der gik lidt derfra, blev gnaven over al den støjende munterhed, han vendte hovedet, uden derfor at holde op med sit arbejde. Å, den dumme tøs, det var vist noget net arbejde, hun dér besørgede, så fjantet, som hun var. Nu til dags blev pigerne rent tossede, ingenting bestilte de, havde kun fjas og stads i hovedet. Og han blev ved at slå, det ene skår lagde sig ved siden af det andet, mens den hastige le fo'r frem og tilbage. Solen sank og høstfolkene skyndte sig. Victor havde holdt op med sin hamren, men han havde intet hastværk, og da Sjuskedorthe tilfældigvis trak forbi med sin gåseflok, listede han efter hende hen under den række tætte piletræer, der voksede langs flodens bred.

"Så," udbrød Jean, "nu skal han hen at stryge sin le. Skærslibertøsen står og venter på ham."

Françoise brast atter i høj latter.

"Å snak – han er alt for gammel til Sjuskedorthe."

"Så, det tror du, hør nu bare efter, om de ikke sliber."

Og med munden efterlignede han lyden af slibestenens hvislen mod et knivsblad, og han gjorde det så godt, at selv Palmyre måtte krumme sig sammen, sådan kom hun til at le.

"Men Jean," udbrød hun, "hvordan har du det i dag, du er alt for grinagtig."

Høknipperne fløj stedse højere op og stakken voksede. Nu gjorde de nar ad Lequeu og Berthe, der havde sat sig ned, hun sad og kildrede ham på afstand med et halmstrå, jo, jo, skolelæreren kunne gerne gøre sig lækker, den steg gik nok alligevel hans næse forbi.

"Hvor han dog er ondskabsfuld," sagde Palmyre; hun var så uvant med at le, at hun formelig var ved at kvæles.

Så begyndte Jean at drille hende.

"Å, lad nu bare ikke så uskyldig. De er da ikke blevet to og tredive år uden at have haft en kæreste."

"Jeg? Nej aldrig."

"Hvad for noget? Ikke en eneste lille kæreste?"

"Nej, nej!"

Hun var blevet aldeles bleg, og stod dér med et alvorligt udtryk i det lange, magre ansigt, hvor slid og sorg havde udvisket ethvert spor af ungdom og friskhed, kun øjnene, de trofaste hundeøjne lyste og i dem læste man en uendelig hengivenhed. Hun så måske i tanken tilbage over sit elendige liv, uden venskab, uden kærlighed. Denne tilværelse, der slæbte sig hen i strengt arbejde så lang som dagen var, så at hun om aftenen faldt sammen i en stald træt til døden som et lastdyr. Hun stod stille med hænderne foldet over skaftet af høtyven, hun stirrede hen for sig, stirrede ud over dette landskab, som hun næppe havde haft tid til at se på.

Der blev et øjeblik stille omkring dem. Françoise stod oppe på sin stak og hørte efter, mens Jean igen tog fat på sit drilleri.

Han turde ikke rigtig komme frem med det, han ville sige, men til sidst slap det ham ud af munden.

"Så er det altså usandhed, de slemme rygter om Dem og Deres broder?"

Palmyres blege ansigt blev purpurrødt, og rødmen gav det for et øjeblik en ungdommelig glans. Overrasket og harmfuld stod hun og stammede i det. Hun kunne ikke straks finde ord til at nægte det, hun beskyldtes for.

"Å, det er dog for galt, at folk kan være så onde … at nogen kan tro sådan noget."

Françoise og Jean lo igen højt, talte begge to på engang og overvældede hende med spørgsmål.

Palmyre rettede sig, hendes harme og smerte brød frem til trods for hendes forvirring.

"Og sæt, det nu virkelig var tilfældet, hvad kom det så jer ved? Jeg er hans søster, og jeg kunne vel også være hans kone, siden alle pigerne støder ham bort."

To tunge tårer trillede hende ned ad kinderne, mens denne tilståelse brød frem af hendes sønderrevne moderhjerte.

"Hun har ret, hvad kommer det os ved," gentog Jean med sin alvorlige, skikkelige mine, rørt over at se hende så bevæget.

Forresten fik de snart travlt med noget andet. Jesus Kristus kom ud fra slottet, den gamle kælder, hvor han havde indrettet sig midt i brombærranker og andet krat; han stod oppe på vejen og kaldte af fuld hals på Sjuskedorthe, han svor og bandede, at den pokkers tøs nu igen var rendt sin vej og havde været borte i to stive timer uden at bryde sig om maden til ham.

"Din datter?" råbte Jean, "hun er henne under piletræerne, hun og Victor er vist i færd med at kigge stjerner."

Jesus Kristus knyttede hænderne og løftede dem truende i vejret.

"Så skulle da fanden tage ved den taske, der bringer skam over mit hoved, jeg må straks afsted efter krabasken."

Og han løb hjemad. Krabasken var en tyk, lang pisk, der hang bag hans dør til venstre, og som han brugte ved passende lejlighed.

Men Sjuskedorthe havde vist hørt ham, for det raslede i bladene, og to minutter efter kom Victor slentrende ud mellem piletræerne med en ligegyldig mine. Han så på sin le og gav sig endelig i færd med sit arbejde. Og da Jean spurgte ham, om han havde ondt i maven, svarede han:

"Ja, netop!"

Stakken var nu færdig, godt tre en halv meter høj, fast og afrundet foroven som en bikube. Palmyre kastede med de lange, magre arme de sidste knipper op til Françoise, der stod på stakken og så høj og smal ud mod den rosenrøde aftenhimmel. Hun var ganske forpustet af anstrengelse; sveden perlede på hendes ansigt, håret hang pjusket ned over panden, og hun havde arbejdet så ivrigt, at kjolelivet var gået op, så man så hendes lille, faste barm, mens skørtet var ved at glide ned over hofterne.

"Uh ha, hvor det er højt! Hent en stige!"

"Men tossehoved," sagde Jean, "sæt dig og lad dig glide ned."

"Nej, nej, det tør jeg ikke, det kan jeg ikke!"

Så råbte de to andre, de satte mod i hende og kom atter med grovkornede vittigheder. Jean stod neden for stakken med øjnene vendt op mod den unge pige, og lidt efter lidt ophidsede

det ham at se hende stå dér så højt oppe – han blev grebet af en heftig attrå efter at få hende fat, holde hende fast i sine arme.

"Men du kan tro mig, når jeg siger dig, at der ingen fare er på færde. Lad dig bare glide, jeg skal nok tage imod dig!"

"Nej, nej!"

Han stod ved stakken med åbne arme, viste hende sit brede bryst for at sætte mod i hende, og da hun endelig lukkede øjnene og lod sig glide, fik hun en så voldsom fart ned ad stakkens glatte side, at hun væltede Jean om på jorden, hvor hun blev liggende, halvkvalt af latter og stammede, at hun alligevel ikke havde stødt sig. Da han følte, at hun faldt i hans arme, varm og forpustet midt i den berusende høduft, sortnede det næsten for hans øjne og han trykkede hende fast op til sig, det blev ham med ét klart, at han for dette unge barn nærede en heftig lidenskab, der var vokset op under deres leg og støjende latter, havde betaget både hans hjerte og hans sanser og nu brød ud i lys lue.

"Å, men Jean dog, du knuser mig!"

Hun blev ved at le; hun troede, det var spøg, men han kom til at møde Palmyres store, runde øjne, og så fo'r han sammen og rejste sig, ravende som en beruset, der bliver ædru ved at se ned i en gabende afgrund. Hvad var dog dette? Det var jo ikke Lise, men denne unge pige, han ville have! Aldrig havde Lise sat ham i bevægelse eller bragt hans hjerte til at slå stærkere, mens han nu var lige ved at besvime alene ved tanken om at få et kys af Françoise. Nu gik det op for ham, hvad der drog ham til de to søstres hus. Men hun var jo et rent barn! Han var skamfuld og fortvivlet over dette.

Lise kom netop nu hjem fra de gamle Fouans. På vejen havde hun tænkt over sagen, hun foretrak egentlig Stivnakke, han var jo den lilles fader. De gamle havde i grunden ret; det var aldrig værd at handle overilet eller at forhaste sig. Den dag, Stivnakke bestemte sig til at sige nej, kunne hun jo altid sige ja til Jean. Derfor talte hun straks til Jean, så snart hun fik øje på ham:

"Der er intet bestemt svar at få. Farbror vidste ingenting, vi får så se tiden an."

Jean stod og så forvildet på hende, han fattede ikke, hvad hun mente. Pludselig kom han i tanker om sit frieri, barnet og Stivnakkes samtykke, hele denne sag, han for et par timer siden havde betragtet som fordelagtig for dem begge to.

Hastig sagde han nu:

"Ja, ja vist så, lad os bare se tiden an; det er også det bedste."

Natten faldt på, en stjerne blinkede allerede på den violblå himmel. I det tiltagende tusmørke skimtede man kun det bestemte omrids af stakkene, der rundede sig over den flade eng. Og i den stille aften strømmede den varme jords uddunstninger stærkere frem, og den mindste støj klang langt bort i den klare luft. Man kunne skelne stemmer af mænd og kvinder, hendøende latter, en hests prusten og klangen af markredskaber, der stødte sammen. I et hjørne af engen blev høstfolkene ved at slå, og det hvislede og susede i græsset, når leerne stødt og regelmæssigt fo'r frem og tilbage, mens mørket lagde sig over de flittige arbejdere.

5

To år var forløbet, og i Rognes var alt gået som sædvanligt, beboerne havde levet det samme virksomme, ensformige liv, vår og sommer havde afløst høst og vinter, stadig det samme arbejde, den samme hvile, den samme evindelige tingenes tilstand.

Nede på vejen, ved hjørnet af skolebygningen var en kilde, hvor alle koner og piger hentede deres drikkevand, for ved husene var kun damme med vand til dyrene og til haverne. Klokken seks om aftenen fortaltes dér alle mulige nyheder, behandledes de ubetydeligste begivenheder, og man udbredte sig i endeløse bemærkninger over en, der forleden dag havde haft lammesteg til middag, eller over en anden, hvis datter nu sidste kyndelmisse var kommet galt afsted, og i to år var bestandig de samme sladderhistorier på tapetet. Børn, der kom for tidligt, mænd, der drak sig fulde og bankede deres koner, altid slid og slæb og altid fattigdom og elendighed. Der var hændt mange ting og i grunden intet, der var værd at tale om.

Fouans, der i sin tid gav de gode folk så meget at tale om, da de gik på aftægt, levede så stille, at ingen tænkte på dem mere.

Stivnakke ville ikke give efter, så sagerne stod som før, og der var ikke tale om noget bryllup med "Fluens" ældste datter, der passede og plejede sin lille Jules.

Og nu Jean! Ham beskyldte de jo for at være gode venner med Lise, det var nok muligt, at de gjorde ham uret, men hvad skulle han ellers hvert øjeblik hos de to søstre? Det var ikke rigtig klart. Og der ville mangen gang have været kedeligt ved kilden, hvis Celina Macqueron og Flore Lengaigne ikke så tit havde sat

lidt liv i tingene, de var stadig forpinte af brødnid, og kom regelmæssigt i hårene på hinanden, hver gang mo'r Bécu i sit hjertes godhed prøvede på at bringe en forsoning i stand.

Midt i denne ensformighed hændte der pludselig to store begivenheder, der satte alles sind i bevægelse: det var det forestående valg og spørgsmålet om den meget omtalte vej fra Rognes til Châteaudun, og nu gik snakken som kæp i et hjul. De fyldte vandkrukker stod opstillet i en række, koner og piger kunne ikke komme bort for sladder, og det var nær kommet til slagsmål en lørdag aften.

Næste dag skulle netop den deputerede, monsieur de Chédeville, spise frokost på Borderiegården hos proprietær Hourdequin. Han gjorde en rundrejse i anledning af sit genvalg, og han vidste, at Hourdequin var meget formående dér i sognet, og derfor viste han sig meget venlig mod ham, skønt han som regeringens kandidat var temmelig sikker på at sejre. Han havde engang været i Compiégne, hele egnen kaldte ham "kejserens ven", og det var tilstrækkeligt: man betragtede ham som hørende til kejserens fortroligste omgang. Denne monsieur de Chédeville havde i sin tid været en stor dameven, havde gjort megen lykke ved hoffet på Louis-Philippes tid, og var i sit hjerte orléanerne hengiven. Hele sin formue havde han bortødslet og han ejede nu kun Chamadegården ved Orgères, hvor han aldrig satte sine fødder uden på sine valgrejser. Forresten var han i høj grad misfornøjet med forpagtningsafgiften, der stadig blev lavere, og var nu på sine gamle dage blevet grebet af lyst til at være med i det politiske liv og på samme tid tjene sig en formue ved spekulationer.

Han var endnu en smuk, høj mand med stramtsluttende frakke. Nu førte han et temmelig ordentligt liv, skønt hans øjne lyste ved synet af det første det bedste skørt, og folk sagde, at han havde i sinde at holde nogle meget vigtige taler i Kammeret om landbrugsspørgsmål.

Den foregående dag havde Hourdequin haft et meget heftigt optrin med Jacqueline, der absolut ville spise med ved bordet.

"Din deputerede! Jeg blæser ad din deputerede, tror du da, jeg har i sinde at spise ham? Du skammer dig altså ved mig?"

Men han holdt sig stiv, der blev kun dækket til to, og hun satte et surt ansigt op trods monsieur de Chédevilles galante mine; denne havde nemlig ved at se på hende forstået det hele og vendte ustandselig sit blik mod køkkenet, hvor hun i sin krænkede værdighed havde lukket sig inde.

Frokosten var næsten forbi, en æggekage, en forel fra Aigre og duesteg.

"Det, der ødelægger os alle sammen," sagde monsieur de Chédeville, "er denne handelsfrihed, som kejseren er så ivrig for. Ganske vist har det været gode tider siden traktaterne af 1861, og så har alle været henrykte. Men nu viser det sig, at denne velstand kun står på svage fødder, se bare, hvor alle priser er faldet. Jeg holder nu på beskyttelse – vi må forsvare os mod udlandet."

Hourdequin lænede sig tilbage på sin stol, han stirrede op i loftet, lagde sin gaffel fra sig og talte langsomt.

"Vi tjener nu kun to francs pr. tønde korn, hvis priserne bliver ved at falde, er det den sikre ødelæggelse for os. Og de siger, at Amerika for hvert år udfører mere og mere korn. De oversvømmer markedet. Hvad skal der så blive af os andre?

Hør, jeg har nu altid været for fremskridt, for frihed, men nu er jeg min sandten ved at sadle om! Ja, for vi kan da min salighed ikke krepere af sult; vi må beskyttes."

Han gav sig igen i færd med sin duevinge og vedblev:

"De ved vel, at Deres modkandidat, Rochefontaine, den store bygningsentreprenør i Châteaudun, er begejstret tilhænger af frihandelen?"

Og så talte de om Rochefontaine, der beskæftigede tolv hundrede håndværkere; det var en flink og virksom mand, meget formuende, der havde været rede til at tjene kejserdømmet, men som var blevet så fornærmet over, at præfekten havde nægtet at støtte ham, at han nu optrådte som oppositionens kandidat. Der var aldeles ingen udsigt til, at hans valg skulle gå igennem. Vælgerne fra landet betragtede ham som åbenlys fjende, fordi han ikke var på regeringens parti.

"Ja, naturligvis, det forstår sig!" svarede Chédeville, "han forlanger jo kun én ting: lave kornpriser, således at han kan betale sine arbejdere dårligere løn."

Proprietæren, som skulle til at skænke sig et glas rødvin, satte flasken ned på bordet igen.

"Ja, det er det forfærdelige!" udbrød han. "På den ene side står vi landmænd og må se at få nogenledes ordentlige kornpriser for vort korn, og på den anden side fabriksejerne, der har interesse af at få lave brødpriser for at knappe af på arbejdslønnen. Det er jo en kamp på livet, og hvad skal enden blive? Kan De sige mig det?"

Det var nemlig nutidens frygtelig brændende spørgsmål, den strid, der bragte samfundet til at ryste i sin grundvold. Og det

spørgsmål gik langt over den stakkels gamle hofmands forstand, så han indskrænkede sig til at virre med hovedet, mens han trak på skulderen.

Hourdequin fyldte sit glas og tømte det i ét drag.

"Der er ingen ende på det. Når bonden får noget for sine varer, må arbejderen sulte, og når arbejderen har brød, kreperer bonden. Hvad er der at gøre ved det? Jeg ved det ikke. Vi får vel æde hinanden!"

Han lagde albuerne på bordet og talte heftigt; hans hemmelige foragt for denne godsejer, der ikke gad dyrke sin ejendom, der intet begreb havde om den jord, der fødte ham, kunne spores i en vis spotsk dirren af hans stemme.

"De bad mig om emner til Deres tale, nu skal De få dem. For det første må jeg sige Dem én ting: De kan takke Dem selv for, at Chamadegården intet giver af sig. Deres forpagter gider ikke tage ordentlig fat, fordi hans kontrakt snart er udløbet, og han forudser, at De vil forhøje forpagtningsafgiften. Dem selv ser man aldrig noget til; De bliver gjort nar ad og snydt, hvor han kan – og det er jo ganske rimeligt! Desuden er det aldeles naturligt, at De bliver ødelagt, for det bliver vi alle sammen, både forpagtere og selvejere, jeg skal nemlig sige Dem, at Beauce er udpint, vort frugtbare Beauce, vor moder!"

Han udmalede dette videre. I hans ungdom f.eks. var Perche, ovre på den anden side af Loire, en fattig egn, besværlig og ufrugtbar, med meget lidt kornavl. Bønderne kom altid og bød sig til at hjælpe med ved høsten i Cloyes, Châteaudun og Bonneval. Nu havde den stigende arbejdsløn bragt Perche velstand; snart ville bønderne sidde bedre i det dér end i Beauce, for ikke at tale om, at kvægavlen var meget

indbringende. Markederne i Mondoubleau, i Saint-Calais og i Courtalain forsynede hele sletten med heste, okser og svin. I Beauce var der kun fåreavl. For to år siden, da der var udbrudt sygdom mellem fårene, havde der været megen elendighed over alt, og hvis landeplagen ikke var standset, ville det have været forbi med landmændene i Beauce.

Nu begyndte han at fortælle om sig selv, om sin trediveårige strid med jorden, en kamp, han var gået ud af som en fattig mand. Altid havde han manglet driftskapital, havde aldrig kunnet forbedre sine marker, som det burde gøres. Mergling var ikke kostbar, og dog var han den eneste, der lagde vægt på at mergle jorden. Med gødningsstofferne var det den samme historie, ingen gad prøve kunstig gødning. Alle naboerne gjorde nar ad ham, når han prøvede kemiske stoffer, hvis dårlige kvalitet gav de andre ret. Hvad sædskiftet angik havde han været nødt til at følge egnens skik, treårigt sædskifte uden at ligge brak, siden kunstig overrisling og dyrkning af lugede planter var blevet almindelig. En eneste maskine, tærskemaskinen, var man begyndt at anvende. Alting gik i den gamle slendrian, og når han, der var forstandig og ville gøre fornuftige fremskridt, blev overvældet af den uundgåelige rutine, hvorledes skulle det da gå med bønderne, der var så stædige og med fjendske øjne betragtede enhver forandring.

En bonde ville såmænd hellere dø af sult, end han ville tage en håndfuld jord, bringe den til en kemiker og få den undersøgt, hvad bestanddele den indeholdt, hvilken gødning, der passede bedst, og til hvilken kornart den bedst egnede sig. Nej, bonden pinte jorden ud, tænkte aldrig på at give den dens kraft tilbage, ville kun høre tale om én slags gødning, den, han

fik af sine to køer og sin hest, og den sparede han endog på, resten gik, som det kunne. Sædekornet blev kastet i flæng, det spirede, som det ville, og han bandede og svor, når det ikke kom ordentligt op. Når han ville bestemme sig til at dyrke sin jord på en videnskabelig og fornuftig måde, ville den indbringe ham det dobbelte. Men han var og blev uvidende og stædig, uden at have en skilling i forhånden, og han ville blot ødelægge jorden til syvende og sidst.

Dette var grunden til, at Beaucesletten, Frankrigs gamle kornkammer, der var så tør og så flad, der kun havde sin kornavl, det var grunden til, at den var i færd med at dø af udmattelse, træt som den var af at blive udsuget på alle måder af dumme, utaknemmelige bønder, som den i så mange år havde ernæret.

"Å, alt går i vasken," råbte han hidsigt. "Ja, vore sønner vil nok få at se, hvordan jorden går fallit. Ved De måske, at vore bønder, der fordum lagde skilling på skilling for at købe en jordlod, de længe havde haft lyst til, de samme bønder køber nu værdipapirer, spanske, portugisiske, ja mexicanske obligationer. Og aldrig er der tale om at vove hundrede kroner på at forbedre en tønde land. Tilliden er borte. De gamle går rundt i trædemøllen som udasede dyr, mens de unge kun har én drøm, at slippe væk fra køerne, vaske bondesveden af sig og rende ind til byen. Men allerværst er det dog, at oplysningen, denne oplysning, der skulle redde alt, gør dem end mere ivrige efter at komme bort fra marken, den giver de små en dum forfængelighed og smag for et falsk velvære. I Rognes f.eks. har de en skolemester, denne Lequeu, en fyr, der er rendt fra sin plov, og som nu er aldeles forpint af nag til den jord, han har

været nærved at komme til at dyrke. Hvad siger De til det? Hvordan skal børnene komme til at elske den stand, de hører til, når deres lærer daglig beder dem gå hjem på deres faders mødding, for dér passer sådanne fæhoveder og drønnerter bedst. Der skulle rådes bod på denne tingenes tilstand, ja, vel skulle der det. Andre skoler skulle der til, skoler, hvor man underviste efter en praktisk metode, med livet for øje, med fremadskridende kursus i landbrug. Se nu, min hr. deputeret, der har jeg givet Dem et emne, som De nødvendigvis bør behandle. Tal om det, læg vægt på at få sådanne undervisningsanstalter indrettede, for dér ligger vistnok vor frelse, hvis der endnu er nogen mulighed for frelse og hvis det ikke allerede er for silde."

Monsieur de Chédeville var adspredt, uhyre utilpas ved denne voldsomme ordstrøm; hastigt svarede han:

"Ja vist, naturligvis, naturligvis."

Da pigen satte desserten ind, en fed ost og frugt, lod hun døren stå åben, og ude i køkkenet sås Jacquelines fine profil. Den gamle hofmand bøjede sig frem, kneb øjnene sammen og søgte at tiltrække sig denne elskværdige dames opmærksomhed, derpå tilføjede han med sin blide stemme fra gamle dage, når han gjorde kur:

"Men, min gode proprietær, De taler jo slet ikke om de små ejendomsbesiddere?"

Han udtalte gængse meninger: de små ejendomsbesiddere, der skrev sig fra -89, var jo på alle måder begunstigede og de skulle genføde landbruget, alle skulle have jord, enhver skulle bruge sin forstand til at dyrke sin lille lod.

"Å, lad os bare ikke tale om dem," erklærede Hourdequin. "For det første var de små ejendomsbesiddere til før -89, og der var næsten lige så mange som nu om stunder, og desuden er der meget at sige både for og imod udstykningen."

Nu lagde han igen armene på bordet, spiste kirsebær og spyttede stenene ud. Han talte om, at her på egnen var lodder under tyve tønder land meget talrige, 80 af hvert hundrede. I den sidste tid havde næsten alle de folk, der tog tjeneste på de større gårde, købt små parceller, som de dyrkede i deres fritid. Naturligvis var dette udmærket, for så var agerdyrkeren knyttet til sin ejendom. Hvad der også talte til gunst for disse små selvejere, var, at de i almindelighed var mere oplyste, havde mere selvfølelse og værdighed; desuden plejede deres korn at være af bedre kvalitet, for ejeren arbejdede for sig selv og gjorde sit arbejde så godt, som han formåede.

Men hvor mange ulemper fulgte der ikke med disse udstykninger? Hele familien, mand, kone og børn sled sig op med hårdt arbejde for at leve, det var dette slid og slæb, der bragte befolkningen til at tage af rundt om på landet. Desuden fordrede disse små parceller megen kørsel, hvilket ødelagde vejene, forøgede udgifterne ved avlen, for ikke at tale om al den tid, der gik til spilde. Og nu maskiner! De var aldeles umulige på disse små agre, man måtte også med dem bruge det treårige sædskifte, som var højst ødelæggende for jorden, for både videnskaben og den sunde fornuft kunne jo sige, at der ingen mening var i at forlange to kornarter efter hinanden, først havre, så hvede. Kort sagt, denne udstykning i det uendelige var i færd med at blive en fare, så at man, efter at have begunstiget den, af frygt for de store godser atter skulle dannes, nu var ved

at lette mageskifte og sammensmeltning af lodderne ved at give dem fri for afgift.

"Hør nu på mig," vedblev han, "kampen er begyndt og den bliver bestandig hårdere mellem de store og de små bønder. Det ene parti, som jeg hører til, holder på de store ejendomme, vi mener, at vi har videnskaben og fremskridtet på vor side, vi vil mere og mere indføre brug af agerbrugsmaskiner, vi vil sætte store kapitaler ind på driften. Det andet parti tror kun på hver enkelt arbejder, og priser højt de små selvejere, de drømmer om et agerbrug i det små, hvor hver bruger sine egne kreaturers gødning, passer og plejer sin lille ager selv, sorterer sit sædekorn og efter bedste skøn tilsår hver lille parcel, derpå skal hver lille plante opelskes for sig, ja i mistbænke, under glasklokker. Hvem har ret, hvilket parti skal gå af med sejren? Ja, jeg vil være en skælm, om jeg ved det. Men så meget ved jeg, som jeg før sagde Dem, at der hvert år går store godsejere fallit og at deres jorder udstykkes rundt omkring; jeg ser godt, at de små ejendomme nu for tiden vinder terræn. Her i Rognes har vi et mærkeligt eksempel; en gammel kone, der ved at dyrke sin have tjener så meget, at både hun og hendes mand har det temmelig godt, mo'r Frimat hedder hun, rigtignok er det en have, hun dyrker på den måde; jeg kan ganske vist ikke tænke mig korn voksende i bede som hvidroer, og hvis bonden skulle frembringe alt selv, ville det gå os galt, hvis hele Beauce blev stykket ud som et dambræt; her avler vi kun korn. Nå, men tiden vil jo vise, om det bliver de store eller de små bønder, der får overtaget ..."

Her afbrød han sin tale og råbte:

"Og kaffen, bliver det til noget med den kaffe?"

Derpå tændte han sin pibe og vedblev:

"Det er jo muligt, at både det ene og det andet parti går bag af dansen, det ser således ud i øjeblikket; en ting er vis, nemlig at vort landbrug kæmper for livet, og at det snart vil være forbi med os landmænd, hvis vi ikke bliver taget under armene. Alt knuger os til jorden, skatter, udlandets konkurrence, den stadig stigende arbejdsløn, spekulationen, der trækker kapitalerne ind i fabriks- og finansforetagender. Gud bevares, løfter mangler det ikke på, amtmændene, ministrene, kejseren lover os guld og grønne skove. Men græsset gror, og imens dør horsemor! Vil De høre den rene sandhed? Den landmand, der nu til dags holder det gående, bruger enten sin egen eller andres kapital. Jeg har lidt i baghånden, så her går det endda så nogenledes, men jeg kender mere end én, der har måttet låne til seks procent, mens hans avl kun indbringer ham tre. Det må jo absolut ende med en fallit. En bonde, som må rejse lån, er kaput, han ender med tiggerposen på ryggen. I forrige uge blev der gjort eksekution hos en af mine nærmeste naboer, faderen, moderen og 4 børn blev kastet ud på gaden, efter at rettens folk havde beslaglagt kvæget, jorden og huset. Og nu har de dog i mange år lovet os lån på landejendomme til rimelige renter. Ja vist blæser det! Selv flinke, dygtige folk er led og ked af det hele væsen, de er fortvivlede over hvert barn, der fødes i huset, og de betakker sig for en tilvækst til en familie, dér allerede har så ondt ved at komme ud af det. Når der ikke er brød til alle, tager indbyggerantallet af, og så står det dårligt til med et folk."

Monsieur de Chédeville, der tydeligvis slet ikke kunne følge med, smilede ængstelig og mumlede:

"Man kan just ikke sige, at De ser tingene fra den lyse side."

"Nej, det har De ret i; der er tider, hvor jeg har lyst til at løbe fra det hele," svarede Hourdequin muntert. "Men nu har jeg også tålt det vrøvl i tredive år. Jeg fatter ikke, hvorfor jeg alligevel holder stand, i stedet for at sælge gård og jord og tage fat på noget andet. Det er vel blevet til en vane eller måske håber jeg stadig på, at en forandring til det bedre skal indtræffe, og jeg kan vel lige så gerne tale rent ud af posen, ikke sandt? Når man først har givet sig i kast med den pokkers jord, så kan man ikke slippe den, om det så skulle koste ens liv. Se derhen, dér på det skab, det er måske dumt af mig, men det trøster mig alligevel, når jeg ser på den."

Han strakte armen ud og pegede på en sølvpokal med klart, hvidt tøj om for at beskytte den mod fluerne; det var en præmie, han engang havde fået ved et dyrskue. Disse dyrskuer og landbrugsudstillinger, hvor han altid fik præmier, ansporede ham til at holde ud, ophidsede hans ærgerrighed og var en af grundene til hans ihærdighed.

Skønt hans gæst så i høj grad træt ud, blev han dog siddende ved sin kaffe, og han var ved at skænke sig det tredje glas cognac, da han kom til at se på uret og fo'r op med et udråb:

"Nå for pokker! Er klokken to! Og jeg som skal i sognerådet! Ja, vi skal afgøre en sag om en landevej. Vi vil nok betale halvparten, men resten så vi gerne, staten overtog."

Den deputerede rejste sig med et lettet udtryk:

"Hvad er det, De vil have," sagde han fornøjet, "der kan jeg ganske sikkert være Dem til hjælp, den ting skal jeg med lethed ordne. Skal jeg køre Dem til Rognes i min enspænder, siden De har så travlt?"

"Ja, tak, det var rigtignok udmærket!"

Hourdequin gik ud for at bede karlen spænde for vognen, som var blevet stående midt i gården.

Da han igen kom ind, var den deputerede forsvundet, men til sidst fik han øje på ham ude i køkkenet. Han havde lukket døren op, og nu stod han smiskende foran Jacqueline og sagde hende smukke ting, mens han bøjede sig så tæt ned til hende, at hans ansigt næsten berørte hendes: de to forstod hinanden til fuldkommenhed, et blik havde været tilstrækkeligt!

Da den fremmede steg op i sin vogn, holdt Jacqueline et øjeblik Hourdequin tilbage for at hviske til ham:

"Nå, den fremmede herre er rigtignok anderledes elskværdig end du; han syntes ikke, jeg behøver at puttes til side!"

Undervejs, mens de rullede afsted mellem agrene, kom proprietæren tilbage til sin jord, til sin kære, stadige tanke. Han kom nu frem med skrevne optegnelser, for allerede i flere år havde han holdt et nøjagtigt regnskab. Der var måske ikke tre gårdejere i Beauce, som kunne sige det samme, og de små selvejere trak på skuldrene, de forstod ikke engang, hvad nytte det skulle gøre. Og det var dog det eneste middel til at komme på det rene med, hvilke dele at driften, der var fordelagtige; desuden gav regnskabsførelsen en nøjagtig fortegnelse over indkøbspriserne og selvfølgelig også over udsalgspriserne. Hos ham havde hver karl, hvert dyr, hver kornsort, ja hvert redskab sin side, afdelt i to spalter, med kredit og debet, så han bestandig havde rede på, hvor der var tab og hvor der var vinding.

"Så ved jeg da i det mindste," sagde han med sin støjende, godmodige latter, "hvordan jeg bærer mig ad med at ruinere mig."

Men med ét holdt han op at tale, og bandede mellem tænderne. I et par minutter, alt mens vognen kørte fremad, havde han søgt at komme på det rene med, hvad det var, der foregik lidt derfra på vejkanten. På trods af, at det var søndag, havde han sendt en maskine ud på en nyslået vikkemark, en ny maskine til at vende og sprede hø, og karlen, der ikke ventede husbonden dér i dette øjeblik, og ikke brød sig om køretøjet, som han ikke kendte, stod med tre bønder og var i færd med at gøre nar ad maskinen, som Hourdequin lige havde købt og som skulle prøves, fordi det hastede med vikkerne.

"Se," sagde han, "se bare på den træsko, og så knager den som et gammelt trisseværk, den ødelægger græsset, gør foderet giftigt, tre får er allerede døde, det er virkelig sandt!"

Bønderne lo skadefro og så på den nymodens maskine, som om den var et udenlandsk dyr. En af dem erklærede:

"Ja, det er nu alt sammen den Ondes påfund, han vil skade os fattigfolk. Hvad mon vore fruentimmer skal bestille, når de ikke mere har den smule fortjeneste med at sprede hø?"

"Å, det blæser de ad, de rige," sagde karlen og gav maskinen et spark. "Nå, kan du se at komme afsted, dit skrummel!"

Hourdequin havde hørt hvert ord. Han bøjede sig hidsigt ud af vognen og råbte:

"Gå hjem, Zéphyrin, og få din løn udbetalt! Du er ikke mere i min tjeneste!"

Karlen stod aldeles forbløffet, og de tre bønder slentrede afsted med hånlatter og spotteord, som de ikke engang lagde skjul på.

"Der ser De selv," sagde Hourdequin og lænede sig tilbage i sædet, "sådan går det! De tror ligefrem, de brænder sig på vore

ny redskaber! Og de behandler mig som en købstadbeboer; de gør mindre arbejde hos mig, end hos de andre gårdejere, de siger, jeg har penge nok og råd til at betale! Mine naboer holder med dem; de påstår, det er min skyld, at folkene arbejder dårligt, og at det ville snart være umuligt at få jorden ordentlig dyrket, hvis der her på egnen var mange af mine lige."

Enspænderen kørte ind i Rognes ad vejen fra Bazoches-le-Doyen, og den deputerede fik øje på fader Godard, der kom ud fra Macquerons, hvor han den søndag havde spist frokost efter gudstjenesten. Herved kom han i tanker om sin valgtale, og han spurgte Hourdequin:

"Sig mig, hvorledes stiller sognet sig i henseende til religionen?"

"Å," svarede proprietæren ligegyldigt, "folk går nok i kirke, men det er også det hele!"

Han lod vognen holde foran Macquerons kro. Værten stod i døren sammen med præsten.

Hourdequin forestillede sin fuldmægtig, der var klædt i en gammel fedtet jakke.

Celine kom løbende til, ren og pæn i sin sirtseskjole, og skubbede familiens stolthed, Berthe, frem, hun var fin og pyntet som sædvanlig i en nydelig lilla, smalstribet silkekjole. Imidlertid kom der liv i landsbyen, der lå og døsede i søndagshvilen, der blev overraskelse ved dette mærkelige besøg! Bønderne kom ud i deres døre og børnene tittede undseligt frem bag mødrenes skørter. Hos Lengaigne var der især røre; han strakte hals med sin ragekniv i hånden, og Flore holdt inde med at afveje for otte skilling tobak for at trykke

ansigtet op mod ruden. Begge to var lige ved at få et tilfælde af misundelse over at se herrerne gå ind til deres konkurrent.

Lidt efter lidt kom både store og små, flokkede sig sammen; hele Rognes vidste snart den store nyhed, at den deputerede var hos Macquerons. Kromanden selv var aldeles overvældet; han gentog stadig, at det var ham en stor ære, at han følte sig stolt osv. Men monsieur de Chédeville hørte slet ikke på ham, han var ganske optaget af Berthes kønne unge ansigt, og hendes lyse øjne, der dristigt mødte hans. Moderen fortalte, hvor gammel hun var, hvor hun havde gået i skole, og hun selv nejede, smilede og bad herren træde indenfor.

"Ja, med største fornøjelse, mit smukke barn!" udbrød han.

Imidlertid havde fader Godard fået fat i Hourdequin og var i færd med at gøre ham indlysende, hvor påtrængende nødvendigt det var, at Rognes fik sin egen præst. To gange om året kom han med det samme andragende, anførte de samme grunde: sin alder, sine mange forretninger, sine stadige sammenstød med beboerne i Rognes, for ikke at tale om kirkens interesse.

"Sig nu ikke nej!" tilføjede han, da han så proprietæren gøre en undvigende håndbevægelse. "De kan da gerne tale min sag, jeg kan vente på svar!"

Og da monsieur de Chédeville netop ville følge efter Berthe ind i stuen, fo'r han hen til ham med sin stædige og godmodige mine:

"Om forladelse, hr. deputeret! Den stakkels kirke her er i sådan en tilstand! Jeg må tillade mig at vise Dem den, De må se at skaffe os lidt understøttelse til en reparation. Her præker jeg for døve øren – å, De må endelig selv komme og se!"

Den gamle hofmand ville nødig med; men nu kom Macqueron og meldte, at flere af sognerådsmedlemmerne havde siddet i tinghuset og ventet på sognefogeden i over en halv time, og så sagde han ganske ligefremt til den fine herre:

"Ja, gør De det; gå hen og se på kirken med pastoren, så får De tiden til at gå, indtil jeg er færdig i sognerådet og derpå kører vi sammen hjem til mig."

Monsieur de Chédeville måtte følge med præsten. Flokken var vokset og flere sluttede sig til den; de blev dristigere og dristigere, alle havde de et eller andet, de ville bede om.

Da Hourdequin og Macqueron kom ind i tinghuset, fandt de tre sognerådsmedlemmer, Delhomme og to andre. Salen var et stort hvidtet rum. Møblerne bestod af et langt, umalet træbord og tolv stråstole; ind i væggen mellem de to vinduer, der vendte ud til landevejen, var muret et skab, i hvilket der opbevaredes forskellige dokumenter og arkivsager, og rundt om på hylder langs væggene stod opstablet en hel del brandspande, som en borgermand engang havde skænket sognet og som man ikke kunne finde anden plads til, for der var hverken sprøjte eller sprøjtehus i Rognes.

"Mine herrer!" sagde Hourdequin høfligt, "jeg beder Dem om forladelse, men jeg havde fremmede til frokost. Vor deputerede var hos mig."

Ingen rørte en mine, så han vidste ikke, om de tog denne undskyldning for gode varer eller ej. De havde forresten godt set Hourdequin komme kørende med monsieur de Chédeville, og de var alle optaget af det forestående valg, men det var nu deres mening, at det var bedst ikke at tale for hastigt.

"Det var da som pokker!" bemærkede Hourdequin nu, "vi er jo kun fem, så kan vi jo ingenting få afgjort."

Heldigvis kom nu Lengaigne anstigende. Først havde han betænkt at blive hjemme, for dette vejspørgsmål brød han sig ikke om; han håbede endog ved sin fraværelse at forhindre afstemningen. Men siden han havde set monsieur de Chédeville, var han ved at forgå af nysgerrighed, og derfor kom han lige i sidste øjeblik.

"Så, nu er vi da seks, nu kan vi altså stemme," udbrød sognefogeden.

Og da Lequeu med sin sædvanlige hovne og mugne mine viste sig med protokollen under armen, var der intet mere til hinder for at rådet blev sat. Men Delhomme stod og talte sagte med sin nabo smeden, en høj, mager, sortsmudset mand ved navn Clou. De tav stille, da de så, at der blev lagt mærke til dem, dog ikke, inden de andre havde opfanget et navn, Rochefontaines, oppositionskandidatens. Så kom hver med sit besyv, de trak på skuldrene og smilede hånligt ad denne mand, som ingen af dem kendte det ringeste til.

De holdt nu på fred og orden, tingene skulle blive, som de var, lydigheden mod øvrigheden var dog det, der sikrede alles velfærd. Hvad mon sådan en karl bildte sig ind? Mon han troede, han var stærkere end regeringen? Han kunne såvist ikke få kornpriserne op. Det var dog en utrolig vigtighed således at stille et program op, det var let nok at love guld og grønne skove, alle vidste jo nok, at loven var ærlig, men holden besværlig. De sluttede med at rive ned på ham alle som én, kaldte ham en lykkejæger, en snyder, der rejste rundt i landet

for at tilvende sig landbefolkningens stemmer, som han tilvendte sig deres skillinger.

Hourdequin, der meget godt vidste, at Rochefontaine holdt på handelsfrihed og altså i grunden var af samme mening som kejseren, lod ganske roligt Macqueron snakke op i sin iver for bonapartismen, mens Delhomme langsomt kom med sine snusfornuftige erklæringer. Lengaigne, der ikke turde udtale sig på grund af sin stilling som tobaksforhandler, stod henne i en krog og brummede, for hans standpunkt var meget republikansk. Uagtet Chédevilles navn ikke en eneste gang blev nævnt, var de dog alle enige om, at han var deres mand, alle lå de på maven for regeringens kandidat.

"Nå, mine herrer," sagde Hourdequin til sidst, "skal vi ikke tage fat på vore sager?"

Han havde sat sig ved bordet, i formandens lænestol, der var mægtigere end de andres. Kun hans fuldmægtig satte sig ned, de fire andre blev stående, to ved bordet og to støttede på vindueskarmen.

Lequeu leverede nu et papir til sognefogeden og gik med værdig holdning ud af salen efter at have hvisket et par ord til Hourdequin.

"Mine herrer, her er et brev til rådet fra skolemesteren."

Brevet blev læst op. Det indeholdt en ansøgning om lønforhøjelse, begrundet på det arbejde, han havde. Alle ansigterne fik et stift udtryk ved at høre, at han forlangte 30 francs' pålæg, de var så gerrige med sognets midler, som om hver skilling skulle ud af deres egen lomme. Skolens udgifter oprørte dem især, der var ikke engang tale om diskussion, ansøgningen blev enstemmigt tilbagevist.

"Nå, ja så lader vi ham altså vente. Han er for hidsig, den unge mand, og lad os så komme til sagen om vor vej."

"Med tilladelse," faldt Macqueron ind, "jeg ville gerne tale et par ord om præsten."

Hourdequin så overrasket ud, nu forstod han, hvorfor fader Godard havde spist frokost hos Macqueron. Hvad gik der dog af kromanden, siden han gav sig af med den slags sager? Forresten gik det med hans andragende som med skolemesterens. Det nyttede ikke, han anførte, at sognet havde penge nok til selv at lønne en præst, og at det virkelig var dårligt, således at lade sig nøje med, hvad der blev tilovers i Bazoches-le-Doyen, de andre trak på skuldrene og spurgte, om gudstjenesten blev bedre af den grund. Nej vist ikke nej, så skulle præstegården istandsættes, en præst kostede alt for meget, og en halv times tid hver søndag var såmænd aldeles tilstrækkeligt.

Sognefogeden, der var lidt stødt over sin fuldmægtigs vigtighed, sluttede sagen med de ord:

"Der er ingen grund til at bevilge midler til en præst her i Rognes – den sag har rådet allerede afgjort, og lad os nu engang komme til den vej, det må dog have en ende. Vær så god, Delhomme, at kalde på Lequeu. Bilder han sig ind, det fæ, at vi skal tale om hans brev til langt ud på aftenen?"

Lequeu, der stod på trappen og ventede, trådte højtidelig ind, og da han hørte, hvorledes det var gået med hans ansøgning, blev han stående fornærmet, og man så tydeligt, at han med møje beherskede sit raseri, å, de bondebæster, det var dog noget rak. Men han var nødt til at gøre gode miner og hente

tegningen til den omtalte vej, der lå henne i skabet, og som han nu udfoldede på bordet.

Rådet kendte godt denne tegning. Den havde ligget i skabet i flere år. Men ikke desto mindre kom de alle hen til bordet, bøjede sig over tegningen og tænkte over sagen endnu en gang. Sognefogeden regnede alle de fordele, Rognes ville få af vejen, op på sine fingre: en jævn skråning, der ville blive bekvem for dem, der kørte til kirke, desuden sparedes der en hel mils kørsel til Châteaudun, og så fik sognet alligevel kun to en halv kilometer at vedligeholde, for deres nabosogn, Blanville, havde allerede påtaget sig at sørge tor resten af strækningen, der forenede sig med hovedlandevejen fra Châteaudun til Orléans.

De hørte efter med blikket fæstet på kortet, men ingen åbnede munden til svar. Det var opkøbet af de grunde, som stadig havde været en hindring for dette vejanlæg. Alle ville tjene penge ved det, enhver var ivrig efter at få at vide, om vejen kom til at gå over hans jord, så at han i dyre domme kunne sælge sin jord til sognet. Når han ingenting kunne tjene, var der ingen som helst grund for ham til at stemme for, at de andre kunne putte dalerne i lommen? Han blæste den jævne skråning et langt stykke. Hans hest kunne jo bare slide lidt mere i det, de gange, han kørte til kirke.

Hourdequin behøvede ikke at få dem til at tale for at kende deres mening. Han selv var kun ivrig for vejen, fordi den kom til at løbe forbi hans gård og ville lette adgangen til flere af hans agre. Macqueron og Delhomme havde ligeledes jord, hvor vejen skulle lægges. Det var tre stemmer, men hverken smeden eller det andet sognerådsmedlem havde nogen som helst interesse for sagen, og Lengaigne var ligefrem imod den, først fordi den

intet indbragte ham selv, og så fordi hans fjende Macqueron tjente penge ved den. Hvis smeden og den anden stemte imod, ville der være tre på hvert parti. Hourdequin blev urolig.

Endelig begyndte forhandlingen.

"Hvad skal den vej til? Hvad nytte gør den? Vi har allerede en vej. Det er såmænd bare for at smide pengene ud, tage fra den ene og putte i den andens lomme, det er dog en underlig fornøjelse. Med dig, Macqueron, er det nu en anden sag, du har jo sagt, du forærer sognet din jord."

Det var en finte til kromanden, der for længe siden havde fortrudt sit anfald af gavmildhed og nu løj med største frækhed.

"Jeg, hvad har jeg lovet? … Hvem har sagt det?"

"Hvem? Men du selv, for Satan! Og i vidners overværelse, skolemesteren f.eks. var til stede, spørg du bare ham. Ikke sandt, Lequeu?"

Skolemesteren, der var rasende på dem alle sammen, slog ud med hånden. Hvad kom deres kævlerier ham ved? Han blandede sig ikke i deres smudsige historier!

"Nå, så det er således at forstå!" vedblev Lengaigne; "så der er ingen ærlighed til i verden mere! Så kan man jo lige så gerne være et dyr! Nej, nej! Jeg vil ingenting høre om jeres vej, det er jo det rene, skære tyveri!"

Nu lagde sognefogeden sig imellem; han så, at der snart ville blive spektakler.

"Å hør, lad os nu holde os til sagen! Vi kan ikke tage hensyn til den slags personligheder. Sognets vel bør først og fremmest ligge os på hjerte!"

"Ja, det er vist!" erklærede Delhomme med vægt. "Den ny vej vil blive af stor vigtighed for hele sognet. Men vi må lige godt

vide, hvorledes vi sidder i det. Amtmanden siger jo bestandig: "Bestem jer til at give en vis sum, så får vi se, hvad tilskud regeringen kan gøre!" Og hvis nu regeringen ingenting gør, hvorfor skal vi så sidde her og spilde vor tid med at stemme?"

Nu fandt Hourdequin, at øjeblikket var belejligt; han kom altså frem med den vigtige nyhed, han havde gemt til sidst.

"Ja, mine herrer, angående regeringens tilskud kan jeg meddele Dem, at vor deputerede, monsieur de Chédeville, har forpligtet sig til at udvirke, at regeringen påtager sig halvdelen af udgifterne ved vejanlægget. Som De måske ved, er han kejserens ven; han behøver blot at lade et ord falde om den sag en dag ved bordet."

Selv Lengaigne lod til at blive overbevist, der lagde sig et saligt udtryk over alle sognerådsmedlemmernes ansigter, som om sakramentet blev båret forbi.

Og Chédevilles genvalg var i hvert fald sikret: kejserens ven, det var deres mand, han kunne både skabe penge og embeder, han var en agtværdig, en mægtig mand, han var den rette at vælge. Forresten nikkede de bare stiltiende med hovedet, den slags ting var det overflødigt at tale om, det forstod sig af sig selv.

Alligevel var proprietæren ikke rigtig rolig, for smedens mørke ansigt gjorde ham bekymret. Han rejste sig, gik hen og så ud af det åbne vindue; og da han dér fik øje på Bécu, befalede han ham i al hemmelighed at hente fatter Loiseau og bringe ham død eller levende.

Denne Loiseau var en gammel, døv bonde, som de for spøg havde valgt til medlem af sognerådet, hvor han aldrig satte sine ben, det gjorde ham så underlig ør i hovedet, sagde han. Hans

søn tjente på Borderiegården, og den gamle var aldeles i lommen på Hourdequin. Da han kom, nøjedes denne med at brøle ham ind i øret, at det var vejen, der var tale om. De andre var allerede ivrigt i færd med at skrive deres stemmesedler, og de satte næsen ned på papiret og skyggede for med hånden, for at ingen skulle se, hvad der kom til at stå. Derefter skred de til at stemme, om sognet så skulle give halvparten af bekostningerne ved vejanlægget. Sedlerne blev puttet ned i en blikkasse, der lignede en kirkebøsse. Der viste sig at være en pragtfuld majoritet, der var seks stemmer for og en eneste imod – Lengaignes. Den pokkers smed havde dog stemt med. Og så hævedes forsamlingen, efter at de alle havde skrevet deres navne i protokollen, hvor skolemesteren havde indført beslutningen og ladet plads stå åben til afstemningen. De gik deres vej uden en hilsen, uden et håndtryk, og trampede ned ad trappen i hælene på hinanden.

"Å, det er sandt," udbrød Hourdequin og kom tilbage til Lequeu, der stod og ventede, "Deres ansøgning om lønforhøjelse er enstemmig afvist … Rådet finder, at skolen allerede koster for meget."

"Bondebæster!" råbte den unge mand, da sognefogeden var borte, han var grøn i ansigtet af tilbagetrængt arrigskab, mens han tilføjede: "Gå I hen i jeres svinesti, dér hører I hjemme."

Mødet havde varet i to timer, og foran tinghuset traf Hourdequin Chédeville, der netop var færdig med at spadsere rundt i landsbyen. Først havde præsten trukket ham om og vist ham kirkens hele elendighed: hver en sprække i taget, hver en knækket rude, de nøgne vægge, og da han endelig slap ud af sakristiet, der trængte til at males, faldt han i kløerne på hele

landsbyens befolkning, der lidt efter lidt var blevet dristig og nu alle havde noget at fordre eller en ansøgning at indgive. En slæbte ham hen til landsbyens fælles dam, som aldrig mere blev renset af mangel på penge; en anden bad om et vaskehus ved Aigres bred på et sted, han viste den deputerede, og en tredje forlangte, at vejen uden for hans dør skulle gøres bredere, for at han kunne vende med sin vogn. Ja, det gik så vidt, at en gammel kone trak ham ind til sig, viste ham sine hovne ben og spurgte ham, om de ikke i Paris vidste noget middel mod den dårlighed. Han var aldeles fortumlet og ør, smilede til højre og til venstre, gav den nedladende og lovede både det ene og det andet. Ja, det var vist, det var sandt, det var en fin herre, der ikke var storsnudet mod fattigfolk!

"Nå, tager vi så afsted?" spurgte Hourdequin, "de venter på mig hjemme."

Men nu kom Celine og hendes datter Berthe løbende og bad og tiggede monsieur de Chédeville om endelig at træde ind et øjeblik, og han ville hellere end gerne, han åndede frit ved at være fri for påhænget og befinde sig i nærheden af den unge dames klare øjne.

"Nej, nej!" sagde proprietæren, "i dag har vi ikke tid; det må være til en anden gang!"

Han næsten skubbede den forbløffede gamle herre op i vognen, mens han på præstens spørgsmål svarede, at sognerådet lod sagen angående kirken være i bero.

Kusken piskede på sin hest, vognen rullede afsted gennem landsbyen, der var begejstring over den nedladende og godmodige deputerede. Kun fader Godard var opbragt, og gik rasende sin halve mil hjem til Bazoches-le-Doyen.

Fjorten dage efter blev Chédeville valgt med stort flertal, og allerede i slutningen af august måned havde han holdt sit løfte og skaffet det tilskud til vejanlægget, som sognet ønskede, så der straks kunne tages fat på arbejdet.

Om aftenen, da det første spadestik var gjort, stod den magre, mørkhårede Celina ved kilden og hørte på mo'r Bécu, der med hænderne under forklædet ustandselig snakkede løs. I en hel uge havde dette vejspørgsmål sat sladdersøstrene i bevægelse: de talte kun om de penge, nogle fik, mens de andre var ved at dø af misundelse. Og mo'r Bécu passede hver evige dag at meddele Celine alt, hvad Flore Lengaigne sagde, det var såmænd ikke for at sætte dem sammen, det ved Vorherre, tværtimod, det var for, at det kunne komme til en forklaring, for det var da den eneste måde, de kunne blive enige på. Koner og piger hørte efter, glemte deres arbejde og satte hænderne i siden, mens de fulde krukker stod ved deres fødder.

"Ja, så siger hun, at det hele var en aftale mellem sognefogeden og Macqueron, bare for at stikke pengene for grundene i deres egne lommer. Og desuden siger hun, at Deres mand, ham kan man ikke stole på, han taler med to tunger."

I dette øjeblik viste Flore sig netop med sin vandkrukke i hånden; og da den tykke og fede madam kom til, brød Celine, der følte sig dybt krænket, straks ud i ukvemsord, satte hænderne i siden og skældte ud, talte om Suzannes opførsel og anklagede hende selv, mens den anden stod i sine nedtrådte slæber og nøjedes med i en grædende tone at gentage:

"Nej, hun er dog en rakkermær, hun er dog en rakkermær!"

Mo'r Bécu lagde sig imellem, ville endelig have, de skulle være venner og kysse hinanden, hvilket foranledigede, at de nær var

kommet i totterne på hinanden. Derpå rykkede hun ud med en nyhed:

"Hør nu bare, ved I, at "Fluens" døtre skal have 500 francs?"

"Hvad siger du? Det er da ikke muligt!"

Og så var kævleriet straks glemt, de stak hovederne sammen og snakken gik mellem vandkrukkerne.

Akkurat! Vejen deroppe gik jo netop langs "Fluens" mark; først fik de grunden godt betalt, og desuden fik deres jord mere værdi ved at vejen gik dér forbi. Det kunne man kalde held.

"Men," sagde Flore, "så er Lise jo ligefrem blevet et godt parti med samt sin dreng. – Den lange dumme korporal var dog ikke så tosset dengang!"

"Hvis Stivnakke ikke alligevel går ham i vejen," tilføjede Celine. "Hans egen lod vinder heller ikke så lidt ved hele denne indretning med den vej."

Mo'r Bécu vendte sig om og stødte til hende med albuen.

"Hys – ti bare stille!"

Dér kom Lise fornøjet svingende med sin krukke. Og så tog sladderen atter rask fat omkring kilden.

6

Lise og Françoise havde solgt den røde, den blev alt for fed, kælvede ikke mere, og en lørdag havde de derfor bestemt at tage til Cloyes og købe en ko på torvet. Jean havde lovet at køre dem derind i en kærre fra gården. Han havde bedt husbonden om lov den eftermiddag, og køretøjet fik han tilladelse til at tage; Hourdequin havde jo hørt tale om, at Jean var forlovet med "Fluens" ældste datter. Og giftermålet var virkelig også bestemt; Jean havde i det mindste lovet selv at gå hen og tale med Stivnakke engang i næste uge for at spørge ham, hvad hans mening var. Nu ville Lise have besked og giftes enten med den ene eller med den anden.

Henad kl. et kørte de afsted, Lise ved siden af Jean og Françoise alene på det bageste sæde. Fra tid til anden vendte han sig om og smilede til den unge pige, hvis knæ rørte ved hans ryg. Det var alligevel kedsommeligt, at hun skulle være 15 år yngre end han; og når han nu endelig efter megen betænkning og megen opsættelse havde besluttet at ægte Lise, var det ham en glæde at tænke på, at han således kom til at leve i Françoises nærhed. Når alt kommer til alt, gør man jo så mange ting uden egentlig at vide hvorfor, når man en gang har taget en bestemmelse.

Ved indkørslen til Cloyes satte han bremsen på og lod hesten løbe ned ad den stejle skråning ved kirkegården; og dér, hvor Rue Grande krydsede Rue Grouaise, hvor de skulle ind i gæstgivergården *Le Bon Laboureur*, pegede han med sin pisk på en mand, der gik ned ad Rue Grouaise.

"Se dér – er det ikke Stivnakke?"

"Jo, vist er det ham," erklærede Lise. "Han skal nok ind til prokuratoren … Gud ved, om han skulle have i sinde alligevel at overtage sin part?"

Jean knaldede smilende med pisken.

"Ja, det kan man aldrig vide, han er en snu fyr!"

Stivnakke lod, som om han ikke så dem. Han slentrede afsted med kroget ryg, og de så alle tre efter ham. De tænkte stiltiende, at nu kunne man vel komme på det rene med sagen op ad dagen.

I gæstgiverens gård steg Françoise uden at sige et ord ned fra vognen. Der var fuldt op af fraspændte køretøjer, der stod hvilende på vognstængerne, og der var liv og røre i den gamle bygning.

"Nå, skal vi så gå på torvet?" spurgte Jean, da han havde sat sin hest ind i stalden.

"Ja vist så, og det lige på øjeblikket."

Men før de gennem Rue du Temple kom hen på kvægtorvet, gik de langsomt ned ad Rue Grande mellem frugtsælgersker og grøntkoner, der sad langs fortovene. Jean havde en stor silkekasket, lang, blå bluse over sorte klædesbenklæder, og pigerne var ligeledes i søndagspudsen, håret var stoppet op under den lille runde hue, de havde begge mørke, tætsluttende liv og stålgrå skørter, og derover et stort bomuldsforklæde med smalle, rosenrøde striber. De holdt ikke hinanden i hånden, men gik bagefter hinanden med hængende arme midt i stimlen.

Der var en vrimmel af tjenestepiger og husmødre, der puffede og stødte til hinanden foran bønderkonerne, som

falbød deres varer fra to kurve, der ganske simpelt stod foran dem.

De sagde goddag til mo'r Frimat, hvis hænder var ganske opsvulmede og rødblå af at have slæbt den tunge byrde lige fra Rognes. Hun havde alle slags grøntsager: salat, bønner, blommer, ja tre levende kaniner væltede ud af hendes store kurve. En gammel mand havde just læsset en vognfuld kartofler af og solgte dem nu skæppevis. To koner, moder og datter, stod ved et gammelt dårligt bord og falbød klipfisk, spegesild og røgede sild, en hel rest saltede sager, der just ikke var fri for at være noget harske. Og Rue Grande, der ellers var så øde, til trods for sine smukke butikker, sit apotek, sin isenkramhandel og især sit parisermagasin, Lambourdieus modebasar, var alt for smal om lørdagen, og der var fuldt alle vegne i butikkerne, mens der var sort af mennesker på gaden rundt om bønderkonernes kurve.

Lise og Françoise, fulgt af Jean, nåede således efterhånden hen i Rue Beaudonnière, hvor der solgtes fjerkræ. Der stod det ene store hønsebur ved siden af det andet, hanerne galede, og ud mellem tremmerne stak ænderne forskræmte deres hoveder. I kasser lå slagtede og plukkede høns pænt ordnede i rækker. Bønderkonerne sad dér i mængde; hver havde bragt en fem-seks pund smør, et par snese æg og ost til torvs, der var flødeost og sødmælksost, der var små og store, gule, hvide og gråagtige. Flere var kommet med tre-fire par høns, bundet sammen ved benene. Husmødrene købslog, folk stimlede sammen foran gæstgivergården *Au Rendez-vous des poulaillers* for at se på et helt læs æg, der holdt og skulle læsses af. Mellem de mænd, der stod her og hjalp til ved vognen, var Palmyre. Når hun ikke havde

arbejde i Rognes, påtog hun sig, hvad der kunne falde for i Cloyes og slæbte ofte byrder, der var ved at tynge hende til jorden.

"Hun slider såmænd for sit brød," bemærkede Jean.

Menneskemassen blev stedse tættere. Den ene vogn kom rullende efter den anden fra Mondoubleau, i luntetrav kørte de over broen. Til højre og til venstre slyngede Loire sig i bløde snoninger mellem flade og grønne enge, til venstre gik byens haver lige ned til vandet og syrener og guldregn dyppede grenene i floden. Højere oppe lå et garveri og lidt derfra en vandmølle, en stor bygning, hvis tag var hvidt af melet, der uophørligt dryssede ned fra de store ventiler.

"Nå," gentog Jean, "skal vi så gå hen og se på den ko."

"Ja, ja vist så."

De gik nu tilbage ad Rue Grande, stod atter stille på St. Lubins Torv lige for rådhuset, hvor kornmarkedet blev holdt. Lengaigne havde bragt 4 sække og stod nu med begge hænderne i lommerne. Hourdequin var også kommet til torvs, ham så de stå mellem en del bønder. Han så nedslået ud og lod til at være vred. Han havde håbet på en stigning, men kornpriserne var meget flove, og han var bange for, at de inden aften skulle falde 25 centimer. Macqueron gik forbi med sin datter Berthe under armen, han havde en fedtet, snavset frakke på, hvorimod hun var i hvid, klar kjole og havde en stor rosenbuket på hatten.

Da Lise og Françoise endelig drejede ind i Rue du Temple, hvor der var opslået kramboder med alle slags varer, blev de meget forundrede og udbrød på engang:

"Nej, men dér er jo tante Rose!"

Det var ganske rigtig gamle mo'r Fouan; hun var kommet til byen sammen med Fanny, der skulle køre med havre for sin mand. Fanny havde spurgt, om moderen kunne more sig ved denne tur. Begge to ventede ved en skærsliberkærre, den gamle skulle have sin saks slebet hos den samme skærsliber, som havde gjort den i stand i de sidste tredive år.

"Hvad for noget? Er I også kommet til byen?"

Fanny vendte sig og fik øje på Jean, så tilføjede hun:

"Nå, så I er ude at more jer?"

Men da hun hørte, de skulle købe en ko i stedet for den røde, fulgte hun med; hun havde desuden afleveret sin havre, så hun havde intet at forsømme.

Jean gik nu et stykke bagefter de fire fruentimmer, der spadserede ved siden af hinanden, og således kom de ud på St. Georges' Torv, hvor kvægmarkedet holdtes.

Det var en stor, firkantet plads bag kirken, hvis gamle tårn med uret hævede sig højt over den. Tætte lindealléer gik helt rundt om den, på de to sider var der afvisersten med kæder imellem, og langs de to andre var der lange tværstænger, hvor kvæget stod bundet. Den ene side af torvet, den, der vendte ud til haverne, var ganske overgroet med græs, rigtig som en eng, mens den modsatte var nedtrampet og fuld af støv; dér lå beværtningssteder med forskellige skilte: *St. Georges' Kro*, *Bondens Hvile* osv.

Lise og Françoise måtte trænge sig gennem menneskemassen midt på torvet. Mellem de mange blå bluser, af alle mulige forskellige blå toner, fra det stærkt mørkeblå ny lærred, lige til det blege, lyse blå på de bluser, der var vasket tyve gange, mellem alt det blå så man kun de små, runde, hvide

fruentimmerhuer. Nogle damer slog hist og her en glinsende silkeparasol op. Latterudbrud og små hvin hørtes nu og da i den livlige summen af så mange menneskestemmer, der undertiden overdøvedes af en brølen eller en vrinsken. Et æsel gav sig med ét til at skryde højt.

"Denne vej," sagde Lise og vendte hovedet.

Hestene stod i baggrunden, bundet ved tværstangen, de havde hverken trense eller grime, kun et reb om halsen og om halen. Til venstre var køerne, de stod næsten alle frit, sælgeren holdt dem kun ved grimen, og spadserede lidt om med dem, for bedre at vise dem for mulige købere. Grupper standsede tid efter anden og så på dem, og der var ingen som lo, kun få talte.

De fire fruentimmer stod straks stille foran en hvid og sortbroget ko, som et par bretagnere, mand og kone, ville sælge. Konen stod forrest, hun var meget mørk, så stædig ud, manden holdt sig lidt bag ved hende, stille og bestemt. I hele fem minutter varede denne beskuen, de betænkte sig uden at sige et eneste ord eller veksle et blik, derefter gik de deres vej og stillede sig op foran en anden ko, en snes skridt længere borte. Det var et meget stort dyr, kulsort, som en ganske ung pige bød frem. Hun var køn, som hun stod dér støttet på en lang knortekæp. Således gik de endnu i nogen tid stille om og så sig for, langs hele rækken af de køer, der var til fals.

Til sidst kom de tilbage til den første ko og faldt atter i staver foran den. Men nu begyndte det at blive alvorligt. De stod lige ret op og ned og undersøgte dyret med gennemtrængende blikke. Konen sagde forresten heller ingenting, hun så til den anden side, som om hun slet ikke lagde mærke til, at de var kommet tilbage og havde stillet sig i række. Imidlertid bøjede

Fanny sig hen og hviskede noget til Lise, en bemærkning om koen. Rose og Françoise talte også sagte sammen, så blev de atter tavse og undersøgelsen begyndte på ny.

"Hvad skal den koste?" spurgte Lise med ét.

"Fire hundrede francs," svarede bondekonen.

De lod, som de blev aldeles forfærdede over denne pris, og da de søgte efter Jean, så de ham til deres store overraskelse stå og tale med Stivnakke, som med en god, gammel ven. Stivnakke var kommet fra Chamadegården for at købe en gris, og han stod netop og tingede med en bonde, der havde et par stykker bag i sin vogn, hvor de hvinede og bed hinanden i ørene, så blodet flød.

"Vil du lade mig få den for 20 francs?"

"Nej, for tredive."

"Å, gå hjem og læg dig."

Og Stivnakke kom nok så frejdig og smilende over hele ansigtet hen og hilste på sin moder og sine kusiner, som om han havde set dem den foregående dag. De tog forresten det hele med megen ro, lod ikke til at mindes kævlerierne og uvenskabet. Kun moderen, som havde hørt, at han havde været hos prokuratoren, fæstede sine små øjne på ham for om muligt i hans ansigt at læse, hvad han havde sagt til Baillehache. Men dér fik hun intet at vide. Ingen talte et ord om den sag.

"Nå, så du skal købe dig en ko, Lise? … Det siger Jean … Se derhenne, der står en, der er god, det er den bedste på hele torvet, en ekstrafin ko."

Og så pegede han netop på den sortbrogede.

"Fire hundrede francs, ellers tak," sagde Françoise.

"Ja, min tøs, du skal få den for fire hundrede francs," og så gav han hende et spøgefuldt klask i ryggen.

Men hun blev vred, hun slog igen så hårdt, hun kunne, med en rasende mine.

"Lad du mig bare være, du. Jeg fjaser ikke med mandfolk."

Han lo endnu højere, vendte sig til Lise, der stod stille og alvorlig, hun var lidt bleg.

"Hør du, Lise, skal jeg hjælpe dig, hvad? Jeg skal skaffe dig den sortbrogede for tre hundrede francs. Vil du vædde fem francs?"

"Ja, for mig gerne, hvis det kan more dig."

Rose og Fanny nikkede bifaldende, for de vidste nok, at når den fyr kom til torvs, var han stædig, uforskammet, løgnagtig og snu, så han fik sine varer betalt to gange deres værdi, mens han selv købte ind til spotpris. Derfor lod de ham også gå nærmere med Jean og holdt sig tilbage, som om de ikke havde noget med ham at skaffe.

Stimlen var blevet tættere omkring kvæget, folk kom fra den solbeskinnede plads ind under lindetræerne.

Der var et stadigt røre, blussene blev mørkere i skyggen og bladene kastede et bevægeligt grønt skær over de stærkt farvede ansigter. Forresten var der endnu ingen, der købte, der var ikke blevet solgt et eneste stykke kvæg, skønt det var mere end en time, siden markedet var begyndt. Folk betænkte sig, så sig om, skelede til varerne, mens de langsomt slentrede frem og tilbage foran køerne.

Men over hovederne på mængden hørtes pludselig støj og spektakel, det var to heste, der stejlede og bedes, mens de rasende vrinskede og trampede voldsomt i stenbroen.

Kvinderne blev bange, flygtede, mens stærke piskesmæld knaldede som geværskud ud i luften og bragte dyrene til ro. Og på den åbne plads ved de to hestes fødder slog en flok duer ned, trippede rundt og nippede havren op af gødningen.

"Nå, mutter, hvad skal De så have for koen?" spurgte Stivnakke.

"Fire hundrede francs."

Først lod han, som han tog det for hendes behagelige spøg, sagde vittigheder til manden, der stadig holdt sig tilbage, stum og ubevægelig.

"Hør gamle, går mutter med i købet til den pris?"

Men alt imens han gjorde nar, så han dyret efter i sømmene, og syntes rigtig godt om det, det måtte være en god malkeko, den havde fine horn og store øjne, bugen var lidt svær og gennemfuret af årer, benene var temmelig spinkle, halen tynd og sad højt. Han bøjede sig ned, så, at yveret var stort og tilpas blødt at malke. Derefter støttede han sin ene hånd på koen, og begyndte at købslå, mens han nok så snedigt følte på knoglerne i ryggen og krydset.

"Ja, fire hundrede francs, det er nu lige godt at gøre nar ad mig. Vil I lade mig få den for tre hundrede?"

Og da han havde overbevist sig om, at alting var i orden, at koen så ud til at være et udmærket dyr, gentog han:

"Nå, passer det jer, at lade mig få den for tre hundrede francs?"

"Nej, fire hundrede!" svarede bondekonen.

Han gik sin vej – kom igen – og så bestemte hun sig til at indlade sig med ham.

"I kan stole på, at I ikke bliver narret med den ko. Den bliver to år til pinse, og om fjorten dage skal den kælve … den kan såmænd enhver være godt tjent med at få."

"Tre hundrede francs," gentog Stivnakke.

Da han atter gjorde mine til at gå sin vej, kastede hun et blik til sin mand og råbte:

"Hør nu engang. Vil I give tre hundrede og halvtredsindstyve francs, så slår jeg til for at få en ende på det."

Han stod stille og gav sig til at rive ned på koen. Den var dårligt bygget, havde intet ordentligt kryds; det var let at se, at den var holdt på sultefoder, og måtte stå i det mindste i to år, før man kunne have nogen fordel af den. Desuden påstod han, at den havde stødt benet, hvilket slet ikke var tilfældet. Han løj ganske åbenlyst og frækt i den hensigt at gøre konen vred og få hende til at miste sin koldblodighed. Men hun trak bare på skulderen.

"Tre hundrede?"

"Nej, tre hundrede og halvtreds."

Hun lod ham gå.

Han gik hen til Lise og de andre, sagde dem, at han nok skulle få koen til den pris, han bød, men at de skulle give sig til at spørge på en anden.

Og så stillede selskabet sig op foran den store, sorte ko, som den kønne unge pige holdt ved grimen. Den kostede netop kun tre hundrede francs.

Han lod, som han fandt prisen rimelig, roste dyret, og kom så med ét tilbage til den første.

"Så skal jeg altså gå andet steds med mine penge?"

"Hvad skal man sige! Hvis jeg kunne, så solgte jeg den vel, men det er ikke muligt til den pris, I byder! – I kommer til at give mig lidt mere!"

Hun tog koens yver, viste ham det og sagde:

"I kan da selv se, det er et nydeligt dyr – en rigtig malkeko."

Han indrømmede det ikke, men svarede blot:

"Tre hundrede francs."

"Nej, tre hundrede og halvtreds!"

Denne gang var det alvor – de kunne ikke blive enige.

Stivnakke tog Jean under armen for at vise, at han opgav den handel. Fruentimmerne kom hen til dem; de var af den mening, at koen var sine 350 francs værd mellem brødre. Især syntes Françoise godt om den og var opsat på at tage den til den pris. Men nu blev Stivnakke vred. Hun var vel ikke så tosset at lade sig sådan snyde! Og i en stiv klokketime holdt han stand; mens kusinerne stod hos og rystede af ængstelse, hver gang en køber standsede og så på koen.

Men han slap den heller ikke af sigte; det hørte med, sej måtte man være. Der var såmænd ingen, der forhastede sig med at få pengene op af lommen, og han ville nok se det fæ, der betalte den ko med mere end 300 francs! Og han fik ret, ingen kom frem med pengene og tiden gik.

Nu prøvede de heste henne på vejen. En karl ophidsede med råb og skrig en stor, hvid hest, som han galoperede ved siden af så rask, hans ben kunne bære ham, mens Patoir, dyrlægen, tyk og højrød stod plantet med begge hænderne i lommerne og så til og gav råd med høj røst.

I beværtningsstederne summede en mængde gæster, der gik ud og ind i det uendelige, for at drikke lidkøb og handle. Man

kunne næppe høre ørenlyd for al den larm og støj. Her var en kalv blevet skilt fra sin moder og brølede ustandseligt; hist hylede en puddelhund og flygtede haltende ud af menneskemassen, der havde trådt den på poterne. Når alt en sjælden gang blev stille, kunne man høre ravnene skrigende kredse om kirketårnet.

Og gennem den varme dunst fra kvæget trængte der nu og da fra en nærliggende smedje en afskyelig lugt af svedent horn. Bønderne lod deres heste sko nu, da de var i byen.

"Bliver det så til noget – skal det være de 300 francs?" gentog den utrættelige Stivnakke, idet han nærmede sig bondekonen.

"Nej, 350!"

En anden køber var imidlertid kommet til og tingede også.

Nu greb Stivnakke koen i mulen og tvang den til at vise tænder.

"Nej, nu skal jeg ikke have den – den har jo et sår i munden!"

Dette var for meget for konen; hun begik den fejl at blive hidsig. Det var netop det, han ønskede; hun blev grov, hun skældte ud, og han gav hende det glatte lag til svar. Folk stimlede sammen om dem og lo. Bagved stod manden stadig ubevægelig; nu stødte han til konen og sagde pludselig:

"Lad den gå for 320!"

"Nej, 300!"

Stivnakke gik igen, men nu kaldte hun ham tilbage med kvalt stemme:

"Så tag den da, stædige asen, og træk af med den. Men se I kan skynde jer, for ellers tror jeg, jeg giver jer en lige i synet."

Hun rystede af vrede, var helt ude af sig selv. Han derimod lo støjende og tilbød hende nok så galant at give et kys i tilgift.

Lise gik straks nærmere, hun trak bondekonen med sig om bag et træ og gav hende pengene.

Françoise holdt allerede koen ved grimen, men Jean måtte skubbe bag på, for den ville nødig gå med. I to timer havde de ikke siddet et øjeblik, Rose og Fanny havde ganske tålmodigt stået og ventet på udfaldet, og nu skulle de se at komme hen til gæstgivergården.

Men Stivnakke var borte, og de fandt ham endelig hos manden, der solgte grise; han var lige i færd med muntert at dunke ham på maven, for manden havde alligevel solgt grisen for tyve francs. Da han skulle betale, følte han først på hvert pengestykke nede i lommen, tog kun den aftalte sum op, og talte den om igen inden i hånden. Så var der et helt optog, da han ville putte grisen i en pose, han havde bragt med sig under sin bluse, for lærredet gik itu og grisens forben og tryne stak ud; men han kastede den alligevel over skulderen og gik afsted med den sprællende gris, der gryntede og hvinede i vilden sky.

"Men hør engang, Lise," sagde han, "du glemmer vist mine fem francs, jeg har vundet!"

Hun rakte ham dem for spøg, det faldt hende ikke ind, at han ville tage dem; men dér tog hun slemt fejl; han lod dem nok så frejdig forsvinde i sin lomme. Derpå styrede de langsomt hen til gæstgivergården *Le Bon Laboureur*, hvor deres vogn stod.

Torvetiden var snart forbi. Pengene glimtede i solen og klingrede på bordene i beværtningerne. De fleste handler afgjordes i sidste øjeblik. I et hjørne af St. Georges' Torv stod kun nogle få stykker kreaturer, der ikke var blevet solgt.

Lidt efter lidt trak mængden hen til Rue Grande, hvor grønthandlerne var i færd med at rydde fortovet og bringe

deres tomme kurve bort. På det sted, hvor der var blevet solgt fjerkræ, lå nu kun halm og fjerkræ strøet over alt.

I gæstgivergårdene blev vognene kørt frem og hestene løst fra jernringene på fortovene. Hen ad alle veje, i alle retninger rullede vognene; vinden pustede de blå bluser op, mens kærrerne skrumplede hen over den ujævne stenbro.

Lengaigne kørte forbi i trav; han havde fået købt sig en ny hakke. Macqueron med datter gik endnu i butikkerne, og mo'r Frimat vandrede hjem på sin fod, belæsset så hun var ved at segne, for hendes store kurve var fulde af hestegødning, som hun havde samlet op. Uden for apoteket i Rue Grande stod Palmyre aldeles udaset og ventede på en mikstur, som hun skulle have med hjem til sin broder, der i en hel uge havde været syg, en eller anden afskyelig medicin, som kostede hende det halve af det, hun møjsommeligt havde tjent den dag.

"Fluens" døtre og deres ledsagere fik travlt, da de noget borte fik øje på Jesus Kristus, der aldeles beruset kom dinglende midt ad gaden. De havde hørt, at han i dag havde lånt på sin sidste parcel. Han lo himmelhøjt og pengene klingrede i hans store lommer.

Da de til sidst kom hen til gæstgivergården, sagde Stivnakke med flot mine:

"Vil I allerede afsted? Hør du, Lise, du skulle såmænd blive her med din søster og spise sammen med mig."

Hun blev aldeles overrasket, og da hun så hen til Jean, tilføjede Stivnakke:

"Jean kan også blive, vi skal have det så morsomt alle fire!"

Rose og Fanny vekslede et øjekast. Det var sikkert nok, at den fyr mente noget med dette tilbud, men på hans ansigt kunne

man intet læse. Nå, det var jo lige meget, men i hvert fald ville de ikke være til ulejlighed.

"Ja," sagde Fanny, "det er rigtigt, bliv I bare! Jeg må afsted med moder. De venter mig hjemme."

Françoise, der ikke havde sluppet koen, erklærede nu ganske tørt og bestemt:

"Ja, jeg tager også hjem!"

Og hun var stædig; ærgerlig over at blive opholdt, ville hun straks hjem med sit dyr. De måtte føje hende, så utålmodig blev hun. Så bandt de koen fast til bagsmækken, og de tre fruentimmer steg op i vognen.

Først nu dristede Rose sig til at gøre sin søn et spørgsmål:

"Har du ingen besked til din fader?"

"Nej, jeg har ikke," svarede han.

Hun så ham lige ind i ansigtet og spurgte atter:

"Så er der altså virkelig intet, jeg skal sige ham fra dig?"

"Hvis der er noget, så skal I nok få det at vide, når tiden kommer."

Fanny rørte ved sin hest med pisken, og de rullede afsted, mens koen lod sig trække bagefter vognen; det var let at se, at den kun nødigt fulgte med.

Lise blev alene tilbage med Stivnakke og Jean.

Klokken var blevet seks, og de satte sig alle tre ved et bord i en stue, der gik ud til skænkestuen. Stivnakke havde ikke sagt, om han trakterede, men han havde været ude i køkkenet og bestilt en æggekage og en kanin.

Mens Stivnakke var borte, havde Lise sagt til Jean, at nu skulle han se at få talt med den anden, for at denne sag en gang kunne komme i orden, men æggekagen var spist og de var i

færd med kaninen, inden den undselige Jean havde fået et ord frem, om det han havde på hjertet.

Desuden lod det heller ikke til, at Stivnakke tænkte på den ting, han lo af fuld hals og stødte til kusinen og til Jean under bordet for løjer. Derefter kom talen på alvorlige ting, de snakkede om den ny vej, og skønt de ikke så meget som berørte den sum penge, Lise skulle have for sin grund, tænkte de dog alle sammen på de fem hundrede francs.

Stivnakke blev atter lystig, drak og klinkede, det var tydeligt at se på hans grå øjne, at han håbede at ordne sagen på en måde, der var fordelagtig for ham, hans part fik større værdi ved det ny vejanlæg, Lises også, og nu kunne det ligefrem blive en god forretning at ægte den gamle kæreste.

"Nå, børn, vi skal Fanden gale mig have en tår kaffe."

"Tre kopper kaffe," bestilte Jean.

En time til gik hen med at drikke kaffen og tømme en lille karaffel brændevin, før Stivnakke erklærede sig. Han begyndte at tale om sagen, trak sig tilbage, brugte omsvøb, aldeles som da han tingede om koen. Lige med ét vendte han sig om mod Lise med det spørgsmål:

"Hvorfor har du ikke taget Jules med til byen?"

Hun gav sig til at le, nu forstod hun, at han havde bestemt sig. Hun gav ham et fornøjet og trofast klask i ryggen og svarede kun:

"Å, den Stivnakke, han er dog en pokkers fyr."

Og det var det hele. Han lo også. De var enige, de to.

Jean havde været temmelig forlegen, nu blev han også munter og så lettet ud. Han fik endogså munden på gang.

"Hør du," sagde han, "det var på høje tid, du meldte dig, jeg skulle til at tage din plads."

"Ja, det hører jeg. Å, jeg var ganske rolig, jeg vidste nok, I ingenting afgjorde, før I havde talt med mig."

"Naturligvis, det forstår sig. Det var jo bedst for hende, at det blev dig, for drengens skyld. Det var Lise og jeg enige om, ikke sandt, Lise?"

"Ja, det er den rene sandhed. Det er vist."

De så alle tre rørte ud, de var perlevenner. Jean var aldeles ikke skinsyg, tværtimod, han lod meget ivrig for dette giftermål, og da Stivnakke bandede på, at de da min salighed måtte drikke et glas, bestilte han en flaske øl. De satte sig rigtigt til ro, og med albuerne på bordet talte de om de sidste dages regnskyl, der havde slået kornet ned.

I skænkestuen sad Jesus Kristus med en gammel bonde, der var lige så drukken som han selv, og de gjorde et forfærdeligt spektakel. Forresten var der ikke en eneste af bønderne, der ikke skreg op, spyttede og røg i den rødlige damp fra lamperne, men Jesus Kristus' stemme overdøvede alle de andre og rungede gennem stuen. Han spillede seksogtres, og der var opstået kævleri om det sidste spil mellem ham og hans kammerat, der med stor ro sad og rugede over sin gevinst. Han lod forresten til at have uret, de kunne ikke blive enige, og Jesus Kristus brølede således op, at værten måtte skride ind, men nu rejste den krænkede Jesus Kristus sig og gik rundt til alle bordene for at vise sine kort og få medhold af de andre gæster. Der var ingen, der gad høre på hans vås, så han blev ved at råbe og kom til sidst hen til den gamle, der stille og trodsigt stak skældsordene i lommen uden at svare et ord.

"Kujon! Fæhund! Kom lidt udenfor, så skal du få ordentlig klø."

Men lige på en gang blev han rolig, satte sig ned foran sin modstander og sagde:

"Hør nu lidt, jeg kan et spil. Vil du prøve det, hvad?"

Han tog en håndfuld francs op af lommen, en femten, tyve stykker, og stablede dem op på bordet foran sig.

"Se dér, gør du nu ligedan."

Den gamle fik lyst til at være med, tog stiltiende sin pengepung frem og lagde lige så meget på bordet, som den anden.

"Så, nu tager jeg en af din bunke, og så gør jeg sådan."

Han greb pengestykket, lagde det højtideligt på sin tunge og slugte det.

"Nå, nu gør du det samme. Tag af min bunke, og så beholder man alle de francs, man kan få ned. Det er det hele."

Med opspilede øjnene nikkede den gamle og fik med megen møje en francs ned. Men Jesus Kristus bad ham bare ikke forhaste sig, alt mens han selv slugte det ene pengestykke efter det andet, som om det var svesker, så at der snart dannede sig en beundrende kreds omkring ham:

"Nåda, det var rigtignok en pokkers fyr, sådan som han kunne stikke penge under vesten."

Den gamle bonde skulle til at sluge den fjerde, da han lænede sig bagover, sorteblå i ansigtet og næsten kvalt, han stønnede og fægtede med armene og var nærved at opgive ånden.

Jesus Kristus rejste sig hoverende, han havde fået en halv snes ned, det var da altid en halv snes francs, han der havde narret fra sin modstander.

Stivnakke var gået fra bordet; han var ærgerlig på Jesus Kristus og urolig for, at der skulle blive vrøvl, hvis den gamle bonde ikke slap helskindet fra den historie, derfor lod han hurtigt spænde for, og da han ikke gjorde mine til at betale regningen, men stirrede hen for sig, tog Jean sin pung op og gav opvarteren penge, skønt det var Stivnakke, der havde indbudt dem til at spise med sig. Dette satte den påholdne fyr i rigtig godt lune. I gården, hvor de to vogne holdt, tog han Jean ved skuldrene og rystede ham venskabeligt.

"Hør du, du skal være med. Vort bryllup skal stå om tre uger. Jeg har været hos prokuratoren og skrevet under, alle papirerne er i orden."

Derpå hjalp han Lise op i sin vogn.

"Så, hopsa! Nu kører jeg dig hjem. Jeg kan lige så gerne køre om ad Rognes, det er ingen omvej at tale om."

Jean måtte således køre alene hjem; han kørte bag efter de to andre og fandt dette ganske rimeligt.

Cloyes var igen stille og øde, det så ud, som om hele byen var faldet tilbage i sin gamle døsighed. Lygterne kastede et gult skær over de stille gader, torvedagens liv og røre var forstummet, kun en drukken bonde, der havde forsinket sig, ravede hjemad med usikre skridt.

På landevejen var det mørk nat, snart kunne Jean ikke øjne den vogn, hvori Stivnakke og Lise kørte. Det var forresten det' samme, han var glad over det udfald, sagen havde fået, og lige med ét begyndte han at fløjte, han følte sig fri og glad i den svale nattevind.

7

Høslættens tid var igen for hånden, vejret var dejligt med klar himmel og en mild sommervind, brylluppet skulle stå St. Hansdag, der det år faldt på en lørdag.

Fouans havde pålagt Stivnakke først og fremmest at indbyde den Høje, da hun var den ældste i familien. Hun forlangte at tages hensyn til, hun var rig, og de var alle sammen bange for hende. Derfor kom både Stivnakke og Lise i søndagspuds for at bede hende være med til brylluppet, først i kirken og siden til gildet, der skulle holdes hos bruden.

Den Høje sad ganske alene og strikkede i sit køkken, og uden at sagtne sine pindes fart så hun stift på dem, lod dem tale ud, gentage, hvad de allerede havde sagt. Til sidst lød hendes skarpe stemme:

"Til bryllup, jo vist så. Nej tak for mig, det skal jeg ikke have noget af! Hvad skulle jeg dér efter? Det er godt nok for dem, der vil rende efter morskab og fjas."

De havde set, at blodet steg hende til hovedet og farvede det gule ansigt ved tanken om dette festmåltid, som ikke skulle koste hende noget, de var visse på, at hun nok ville sige ja, men det var skik og brug at lade sig nøde og gøre sig kostbar.

"Å, tante, vær nu rimelig, vi må endelig have dig med."

"Nej, vist ikke, det passer sig kun dårligt for mig. Jeg har ingen tid og heller ingen kjole at tage på. Det vil blot blive udgift for mig. Man kan godt undvære den slags fornøjelser."

Ti gange måtte de gentage indbydelsen, og langt om længe sagde hun med en gnaven mine:

"Ja, ja da, når det endelig skal være, så kommer jeg. Men det er rigtignok også kun, fordi det er jer – ellers rørte jeg mig såvist ikke af pletten."

Og da hun mærkede, at de ikke lavede sig til at gå, havde hun en hård kamp at bestå med sin gerrighed, for det var skik og brug at byde et glas vin ved slige lejligheder. Til sidst gik hun ned i kælderen, skønt der i køkkenet stod en halvfuld flaske. Men hun havde en rest sur vin dernede, som hun gemte og bød sine fremmede; hun kunne ikke selv drikke den, så sur var den, hun plejede at sige, at den var udmærket til at jage plageånder på døren. Hun skænkede to glas, og betragtede de unge mennesker så stift, at de var nødt til at drikke ud, uden at skære ansigter, skønt vinen rev dem i halsen.

Samme eftermiddag begav Lise og Stivnakke sig til *Roseblanche* for at indbyde Badeuils. Men her kom de lige midt i en gruelig historie.

Den gamle monsieur Charles gik ude i sin have og var øjensynlig i en meget oprørt stemning; der måtte være hændet ham noget højst usædvanligt, mens han var i færd med at beskære en af sine slyngroser, for han holdt endnu sin rosensaks i hånden og stigen stod op ad muren. Han beherskede sig imidlertid og bad dem gå ind i dagligstuen, hvor den lille Élodie sad og broderede med en net og artig mine.

"Nå, så I skal giftes om otte dage! Det kan jeg lide, børn. Desværre kan vi ikke have den fornøjelse at tage del i festlighederne, for min hustru er i Chartres, hvor hun bliver i det mindste i fjorten dage."

Han kastede et blik hen til den unge pige og trak øjenbrynene op,

"Ja, i denne tid under de store markeder er der meget at bestille og min kone er da taget derned for at give sin datter en hjælpende hånd … De forstår, forretningen må passes, og min kone er Estelle til megen nytte, så meget mere, som vor svigersøn Vaucogne slet intet bestiller. Og så er min hustru lykkelig ved at gense huset, hvor vi har levet 30 år af vort liv!"

Han blev rørt, hans øjne løb i vand ved tanken om fortiden. Det var sandt, hans kone havde otte hjemve efter det lille hus i Rue aux Juifs. Hun længtes efter de travle tider, og rejste afsted forynget og munter, efter at have modtaget to store kys af sin datterdatter, som hun lovede at give hendes moder fra hende om aftenen i sukkervarefabrikken.

"Å, det var da forskrækkelig kedsommeligt!" udbrød Stivnakke, der virkelig var ærgerlig over ikke at få den fine familie med. "Men kunne den lille kusine da ikke skrive til tante om at komme hjem den dag?"

Élodie løftede hovedet og viste et blegfedt ungt ansigt, omgivet af tyndt gult hår. Hendes hudfarve var så blegsottig, at ikke engang landluften kunne give hende lidt ungdommelig friskhed.

"Å nej," svarede hun sagte, "det kan slet ikke gå an. Bedstemoder har sagt, at hun absolut må blive dér i fjorten dage; der er gjort store bestillinger, og hun har lovet at tage en stor pose sukkergodt hjem med til mig, hvis jeg er artig."

Det var ganske rigtigt en from løgn, bedsteforældrene fortalte deres barnebarn. Hver gang de besøgte hendes moder, havde de godter, der efter deres sigende kom fra butikken i Chartres, med hjem til Élodie.

"Ja, men," foreslog Lise, "så kom De, onkel, kom og tag den lille kusine med – det vil more hende."

Men Badeuil hørte ikke efter; han var adspredt og ophidset, det var øjensynligt. Han gik hen til vinduet og så ud, som om han passede på en eller anden, og man kunne mærke, at han var rasende, men søgte at tæmme sin vrede. Nu måtte han alligevel have luft; han sendte den unge pige ud af værelset:

"Gå ud og leg lidt, min søde pige!"

Ikke så snart var hun gået – hun var så vant til at blive sendt bort, når de voksne talte sammen – før han stillede sig op midt i stuen og lagde armene over kors, mens hans glatte, fede, gule ansigt dirrede af retfærdig harme.

"Aldrig har jeg set magen! Det er aldeles uhørt forfærdeligt! … Her står jeg og beklipper min slyngrose, og så går jeg op på det øverste trin, bøjer mig, intet anende, ud over muren – og hvad ser jeg? … Gud forbarme sig! Jeg ser Honorine – ja! Honorine, vor egen pige – med en mandsperson! Og det ved vor egen havemur!"

Han blev helt borte af raseri, og gav sig til at gå op og ned i stuen med teatralske, besværgende armbevægelser.

"Nu skal hun lige øjeblikkelig komme på porten, den tøjte, det afskum! … Ikke en kan vi beholde, alle bliver de besvangrede, det er ikke til at holde ud! Efter et halvt års forløb er de med deres tykke maver umulige i et anstændigt hus! Og denne her var jeg så fornøjet med, hun var både flink og villig til sin gerning! Den menneskelige forvorpenhed har nu til dags ingen grænser – dette er dog for galt!"

Lise og Stivnakke var rent forbløffede, men var ganske enige med monsieur Charles af ærbødighed for ham.

"Nej, det er vist nok, det! Det er sandt for dyden ikke pænt, nej, det er ikke pænt!"

Atter stod han stille foran dem.

"Når jeg tænker på, at Élodie kunne være gået op på den stige, så stivner mit blod af rædsel! Hun, der ikke aner noget som helst! Vi formelig passer på hendes mindste tanke! Ja, det er til at gyse over! … Hvad mon min hustru ville have sagt til den historie!"

Han så ud af vinduet og fik øje på Élodie, der af barnlig nysgerrighed havde sat foden på stigens nederste trin. Han hældede sig rædselsslagen ud og skreg med halvkvalt stemme, som om han så hende hænge over et bundløst svælg:

"Élodie, Élodie! Gå, gå derfra, for den almægtige Guds skyld, rør ikke den stige!"

Han blev næsten afmægtig, faldt ned i en lænestol og vedblev at jamre over tjenestepigernes usædelighed. Hvorledes skulle han dog kunne værne om barnets renhed, når tyendet opførte sig således, han havde ondt nok ved at beskytte hende mod bøndernes grovhed og dyrenes uanstændighed. Men det bragte ham virkelig til fortvivlelse, når der i hans eget hus stadig skulle findes et arnested for udsvævelser og forvorpenhed.

"Dér kom hun ind," udbrød han pludselig, "nu skal I bare se!"

Han ringede og modtog Honorine med en streng mine i sit dommeransigt, der med møje var lagt i værdige og korrekte folder.

"Vil jomfruen øjeblikkelig pakke sin kuffert og rejse. Jeg betaler måneden ud."

Pigen var mager og lille, hun så fattig og flov ud, stammede og søgte at undskylde sig.

Nu rejste Badeuil sig i sin fulde højde, strakte armen ud og pegede majestætisk på døren.

Da den havde lukket sig efter pigen, brød han atter løs:

"Har man set magen til sådan en tøs – der bringer skændsel over mit hus!"

"Ja, det må onkel nok sige!" svarede Lise og Stivnakke ærbødigt.

Og så tilføjede den sidste:

"Så er det en aftale, at onkel kommer til brylluppet med den lille kusine?"

Monsieur Charles var stadig oprørt, han rystede af sindsbevægelse. Med en ængstelig mine gik han hen og så sig i spejlet, og kom beroliget tilbage.

"Hvor skal jeg komme hen? Å, nå, ja til jeres bryllup. Det var ret, børn, det var ret, at I gifter jer! I kan stole på, at jeg skal komme; men tage Élodie med, det lover jeg ikke. I ved nok, ved et bryllup siges der ofte ting, der ikke rigtig egner sig for et barns øren. Så I, hvordan jeg jagede den taske på døren? Ja, jeg tåler nu en gang ikke, at fruentimmer gør vrøvl! … Farvel da, jeg skal nok komme!"

Delhommes, som derpå blev indbudt, sagde Ja efter det sædvanlige afslag og den sædvanlige nølen.

Nu var der kun Jesus Kristus tilbage; men han blev for hver dag umuligere, var oppe at skændes med dem alle, lavede de værste historier sammen og vidste ikke, hvad han skulle finde på for at bringe familien i vanrygte; derfor kom de overens om slet ikke at bede ham med, skønt de i grunden rystede og bævede for, at han skulle hævne sig ved et eller andet utroligt påfund.

Hele landsbyen levede i forventning! Det var en stor begivenhed, dette bryllup, som var opsat så længe. Sognefogeden, Hourdequin, havde lovet at være med i kirken, men til gildet kunne han ikke komme, da han netop den aften måtte møde i Chartres i anledning af en proces. Og han havde lovet, at madam Jacqueline skulle komme, siden de havde været så høflige at indbyde også hende.

De havde også tænkt på at indbyde fader Godard, for at selskabet skulle blive rigtig fint, men præsten ville ikke høre tale om den ting. Han var rasende, fordi brylluppet skulle stå St. Hansdag; da han havde en høj messe i sin egen sognekirke, hvordan skulle han så bære sig ad med at være i Rognes om formiddagen? Men både Lise, Rose og Fanny blev ved deres, de bad ham ikke med til gildet. Han gav endelig efter, kom kl. 12, affærdigede vielsen i huj og hast med en hidsig mine, som de alle var i højeste grad fornærmede over.

Forresten var det bestemt, at kun familien og nogle venner skulle med, det skulle gå af så temmelig i stilhed på grund af brudens stilling og den lille, der nu gik i sit tredje år. Alligevel havde de hos konditoren i Cloyes bestilt en stor postej og så desserten, og den skulle være ekstra; de ville dog vise, at selv om de ikke gjorde stort bryllup, forstod de at være flotte ved given lejlighed. Altså skulle de have det samme, som der havde været, da den rige gårdejer Coquart fra Saint-Juste holdt sin ældste datters bryllup: en kransekage, to slags creme og fire fade med sukkergodt og konditorkager. Til middag var der først kødsuppe, så saltmad, fire stegte høns, fire kaniner i ragout, oksesteg og kalvesteg. Og alt det var til femten personer omtrent, de vidste endnu ikke bestemt, hvor mange de blev.

Hvis der blev mad til overs, kunne de blive og spise levningerne den næste dag.

Bryllupsmorgenen var himlen lidt overtrukken, men det klarede snart op og blev dejligt varmt vejr. Bordet stod dækket i det rummelige køkken over for skorstenen, hvor stegene stod på spid, og hvor store gryder skrupkogte over en livlig ild. Og der blev så hedt derinde, at både vinduer og døre måtte lukkes op på vid gab, så den gennemtrængende søde duft af det nyslåede hø snart fyldte hele huset med vellugt.

Rose og Fanny havde hele dagen forud måttet hjælpe Lise og Françoise. Kl. 3 blev der røre, da konditorens vogn kørte op foran huset; alle konerne i landsbyen fløj ud i dørene, og den pragtfulde dessert blev straks sat på bordet, for at de kunne, se, hvad virkning den gjorde. I dette øjeblik kom den høje anstigende; hun kom i god tid, satte sig med sin stok mellem sine knæ og tog ikke øjnene fra maden. Det var forskrækkeligt at se på sådan en ødselhed! Hun havde ikke den dag smagt en bid, for rigtigt at kunne tage for sig af den gode mad, der intet kostede hende.

Mandfolkene, Stivnakke, Jean, der havde været forlover, gamle Fouan, Delhomme og hans søn Nénesse, alle i sort frakke, sorte benklæder og høj sort hat, som de beholdt på hovedet, var i færd med at spille so-i-hul ude i gården. Monsieur Badeuil kom alene, Élodie var sendt tilbage til kostskolen i Châteaudun; han stillede sig op for at se på spillet og gjorde dybsindige bemærkninger over det.

Men da alt var færdigt, måtte de vente på Jacqueline. Lise, Fanny og Françoise tog knappenålene af deres kjoler, som de havde fæstet op for ikke at tilsmudse dem ved madlavningen.

Lise var i blåt, Françoise i lyserødt, det var silketøjer i skrigende farver, som Lambourdieu havde fået prakket dem på og som de havde betalt i dyre domme, fordi de efter hans udsagn var sidste parisermode. Mo'r Fouan havde sin violette poplinkjole på; den kom frem ved højtidelige lejligheder og havde i de sidste fyrre år været med ved alle de bryllupper, der holdtes i Rognes. Fanny var i grønt; hun havde sit guldtøj på: ur og kæde, broche, ringe og ørelokker.

Hvert øjeblik løb et af fruentimmerne ud på vejen, hen til hjørnet ved kirken for at se, om fruen fra gården ikke snart kom. Saucen blev brændt, suppen for fed – den var øst op og stod og blev kold i tallerkenerne … Dér er hun, dér er hun!

Og nu kom vognen. Jacqueline sprang let ned. Hun så nydelig ud, var smagfuldt og smukt klædt i en simpel sirtses kjole, hvid med røde prikker; ikke en broche, ikke en ring, kun to små diamanter i ørene, en foræring fra Hourdequin, der havde sat hele egnen i oprør. Men de var alle sammen forundrede over, at hun ikke sendte karlen tilbage, da han havde sat vognen i stalden. Karlen hed Tron, var en slags kæmpe, med hvid hud, rødt hår og et barneansigt. Han var kommet fra Perche og havde i de sidste fjorten dage været gårdskarl på Borderiegården.

"Tron bliver her også," sagde hun ganske frejdigt, "han kører mig så hjem."

I Beauce er folkene fra Perche ikke videre afholdte; de beskyldes for lumskeri og løgnagtighed. De så på hinanden og vekslede betydningsfulde øjekast. Nå, så det var altså den ny kæreste, Cognets tøs havde fået sig, det store skrummel!

Stivnakke var i meget godt lune den dag, han havde været fuld af løjer lige fra morgenstunden, og nu svarede han lystigt:

"Ja, det forstår sig, når han kommer med madam Jacqueline, så er han velkommen."

Og da Lise nu bad dem begynde, satte de sig til bords under støj og højrøstet tale. Der manglede tre stole, så de måtte tage tre gamle taburetter uden sæde, som de lagde et bræt over.

Snart klang skeerne mod tallerkenerne. Suppen var kold, fedtet flød om i den. Men det var der ingen, der brød sig om, gamle Fouan gjorde den bemærkning, at den nok igen blev varm i maven på dem, og hele selskabet var ved at forgå af latter. Så begyndte spisningen for alvor, de faldt over hønsene, over kaninerne, alt forsvandt midt i en frygtelig smasken og tyggen. Hjemme var de uhyre nøjsomme, men når de var ude, gik det ud på at få så meget proppet ned som muligt.

Den Høje passede sin mad uden at sige et ord, hendes kæber arbejdede uafbrudt, og det var aldeles utroligt, hvad denne skindmagre, firsindstyveårige kone fortærede uden at føle sig det mindste besværet. Fanny og Françoise havde påtaget, sig at besørge anretningen, for at Lise kunne få lov at sidde i fred, men hun havde ingen ro på sig, fo'r op hvert minut, smøgede ærmerne op og måtte selv ud for at hælde en sauce op eller tage en steg af spiddet.

Snart begyndte gæsterne at være hjælpsomme. Der var altid en eller anden, som var oppe fra sin plads, enten for at skære brød eller for at byde et fad rundt. Stivnakke skulle forestå drikkevarernes udskænkning, men han kunne ikke overkomme det; for at det skulle gå hurtigere, havde han stukket hul på et oksehoved, og der fyldte han så efterhånden krusene, men han

kunne ikke få ro til at spise, så Jean måtte løse ham af, ellers havde han ikke fået en bid. Delhomme havde rigtig sat sig til ro; han erklærede med sin fornuftige mine, at drikkevarer måtte der til, ellers kvaltes man i al den mad.

Da postejen kom på bordet, blev der højtidelig stilhed. Den var så stor som et karethjul og monsieur Charles var endog så høflig at bemærke, at end ikke i Chartres havde han set noget lignende.

Gamle Fouan, der var munter, blev vittig og sagde:

"Hør engang, hvis nogen har ondt i maven, skulle han prøve den grødpose, den ville være krabat."

Hele selskabet vred sig af latter, især Jacqueline, der fik tårer i øjnene. Hun stammede og sagde flere vittigheder, der blev borte i lattersalverne.

Brud og brudgom sad lige over for hinanden. Stivnakke mellem sin moder og den Høje, Lise mellem gamle Fouan og monsieur Charles, de andre sad, som de ville, Jacqueline ved siden af Tron, der ikke tog sine blide, dumme øjne fra hende, Jean hos Françoise; den lille Jules sad mellem dem, de havde begge to lovet at tage sig af ham, men allerede ved postejen blev barnet sygt, fordi han havde forspist sig, og måtte af bruden bringes i seng.

Nu sad Jean altså side om side med Françoise. Hun var meget urolig, ophedet og rød i ansigtet af den stærke ild fra skorstenen, frygtelig træt og alligevel ophidset. Han ville hele tiden hjælpe hende med anretningen og rejste sig fra sin plads, men hun løb fra ham og var desuden meget optaget af at holde Stivnakke stangen; han blev altid drilagtig, når han var i godt lune, og havde været efter sin svigerinde, lige siden måltidet

begyndte. Hver gang hun kom i nærheden af ham, kneb han hende, hun slog efter ham med en rasende mine, men greb ethvert påskud til at rejse sig og gå hen til ham, der så atter kneb og fik dask; det var, som følte hun sig, til trods for sin tilsyneladende vrede, tiltrukket af svogerens drilleri. Hun klagede til Jean over, at hun var både gul og blå.

"Så lad være at gå derhen," svarede Jean.

"Nej, det lader jeg rigtignok ikke være med, han skal ikke bilde sig ind, jeg bryder mig en snus om ham."

Da det blev mørkt, tændte de seks lys. De havde uden ophold spist i tre samfulde timer, da de endelig henved klokken ti gik løs på desserten. Nu begyndte de også at drikke kaffe, ikke én kop eller to kopper, men store spølkummer! De blev mere og mere vittige og spøgefulde: kaffe var en sund drik, den kunne sætte liv i kludene, det var rigtig udmærket for dem, der havde alt for godt et sovehjerte, og så lo alle, så de var ved at gå under bordet.

"Ja," sagde Fanny til Delhomme, "drik du bare, du kunne nok trænge til at blive lidt livlig."

Manden rødmede, mens Nénesse sad med åben mund af lutter ivrighed for at proppe sig med de gode sager. Lidt efter forsvandt drengen, og de fandt ham først, da de skulle hjem, liggende i den sødeste søvn mellem de to køer.

Den Høje var den, der holdt længst ud. Kl. 12 sad hun endnu ved konditorkagerne, aldeles målløs af sorg over, at det var hende umuligt at få dem alle til livs. Crêmefadene var slikket, og der var ikke en krumme tilbage af kransekagen. Gæsterne blev efterhånden mere og mere berusede; de skiftede plads, samlede sig i grupper om det ret fedtede bord og lagde armene

i den spildte vin. De havde flere gange gjort forsøg på at få sunget en sang, men det var ikke blevet til noget; nu sad kun Rose med et saligt smil og nynnede på en vise fra sin ungdom, hvis gammeldags omkvæd hun i det uendelige gentog, mens hun slog takt og nikkede med det rystende hoved.

De var for få til at danse, desuden foretrak mandfolkene at tømme brændevinsflaskerne og ryge deres piber, som de bankede ud på dugen, før de stoppede dem igen. I en krog sad Fanny og Delhomme og udregnede for Tron, hvor meget det unge par fik at leve af, og de var uhyre nøjagtige i deres beregning; det fik aldrig ende, hver tomme jord blev takseret, de kendte hele Rognes på deres fingre, ja, de vidste, hvor meget linned og dækketøj der i hvert hus gemtes i dragkisterne. Ved den anden ende af bordet havde Jacqueline fået fingre i monsieur Charles; hun så på ham med sit mest uimodståelige smil og sine smukke, kokette øjne, der spillede af nysgerrighed. Hun frittede ham ud.

"Nå så der er morsomt i Chartres? Der er fornøjelser, som det er værd at være med til?"

Og han svarede hende med en pompøs beskrivelse af byens seværdigheder: han talte i høje toner, om den skønne spadseregang, om de prægtige, skyggefulde alléer, der som et bælte snor sig om byen. Især nede ved Eurefloden var der altid svalt, selv i den varmeste sommertid. Så var der domkirken, og den udbredte han sig over med dybtgående kendskab, i en ærbødig tone, man mærkede nok, at han var en mand, der var besjælet af den rette følelse for religionen. Ja, den var et af Frankrigs skønneste mindesmærker; nu var den alt for stor i disse vantroens tider, den stod næsten altid tom midt på den

store plads, hvor kun gudfrygtige kvinder færdedes om søgnedagene, og han selv havde tydelig følt denne forladthed, da han en søndag tilfældigt var kommet derind til eftermiddagsgudstjenesten; en isnende kulde slog ham i møde fra det rummelige skib, de farvede ruder udbredte et trist tusmørke over kirken, og han havde været nødt til at vænne sine øjne til mørket, før han kunne skelne to små pigeskoler, der så ud som to flokke myrer, der sad og sang med tynde, skingrende stemmer, som tabte sig under de høje hvælvinger. Ja, det var i sandhed sørgeligt, at man således lod kirkerne stå tomme for at flokkes på caféer og beværtningssteder.

Jacqueline så højst forbavset ud; hun vedblev at se på ham med udfordrende smil. Til sidst spurgte hun ham halvt højt:

"Ja, men hør nu en gang … damerne … damerne i Chartres …"

Nu forstod han, hvor hun ville hen. Han så højtidelig ud, men den almindelige fuldskab gjorde ham åbenhjertig. Hun var uhyre optaget af at få besked om dette mysterium, men han, som vinen havde gjort sørgmodigt faderlig, talte om det hårde arbejde.

Klokken var nu henved et, og gæsterne begyndte at tale om at gå i seng; men just i dette øjeblik udstødte Lise og Fanny et skrig. Gennem det åbne vindue fløj en håndfuld snavs ind på de fine kjoler og ødelagde dem fra øverst til nederst. Hvad var det for et svin, der kunne falde på sådan noget? De løb til vinduet og så ud på vejen, der var ingen at øjne. Men de var alle sammen enige om, at det var Jesus Kristus, der således havde villet hævne sig, fordi han ikke var blevet indbudt.

Fouans og Delhommes tog afsked, monsieur Charles ligeledes. Den Høje gik rundt om bordet for at se, om der ikke

skulle være noget mere at spise, og endelig bestemte hun sig til at sige Farvel, med den bemærkning, at Stivnakke og hans kone sikkert ville komme til at gå med tiggerposen. Og mens de andre berusede ravede hen ad vejen, lød hendes faste trin ledsaget af det regelmæssige slag med stokken i stenene.

Tron havde spændt for madame Jacquelines vogn, og da hun stod på vogntrinnet, vendte hun sig om og spurgte:

"Du kører vel ikke hjem med os, Jean? … Vel?"

Jean var ved at rejse sig, men betænkte sig, han overlod hende med glæde til sin kammerat. Og da han så, hvorledes hun trykkede sig op til ham, kunne han ikke lade være at le, mens vognen rullede bort. Han ville så gå hjem til fods og satte sig et øjeblik hen på en stenbænk i gården, hvor Françoise træt og ør ventede på, at gæsterne skulle tage bort. De nygifte var gåede til ro, og hun havde lovet at lukke huset, før hun selv gik i seng.

"Å, hvor man sidder godt her!" sukkede hun efter en lang tavshed.

Og nattens højtidsfulde ro lagde sig over alle ting. Himlen var oversået med stjerner. Høet duftede på engene nede ved floden, så at luften var fuld af blomsterlugt.

"Å ja, her sidder man godt," gentog Jean til sidst. "Man bliver så let om hjertet."

Hun svarede ikke, og han så, at hun var faldet i søvn. Hun var ved at glide ned af bænken, nikkede med hovedet og endte med at støtte det op mod Jeans skulder. Så blev han siddende dér uden at røre sig vel en hel time, mens mange forvirrede tanker rørte sig i ham. Onde tanker kom over ham, men svandt atter. Hun var alt for ung, men det forekom ham, at når han blot ville

have tålmodighed, ville hun alene blive ældre og således nå ham i alder.

"Hør, Françoise nu må du gå hen og lægge dig. Du kunne blive syg af at sidde her og sove."

Hun fo'r op. "Ja – ja vist så – det er bedst at komme i seng – farvel, Jean!"

"Farvel, Françoise!"

Tredje del

1

Nu havde Stivnakke da endelig overtaget sin part, var kommet i besiddelse af den jord, han så inderlig havde ønsket, og som han i hele to år havde nægtet at tage imod i et anfald af vrede, der var forårsaget af begærlighed, nag og stædighed! Han fattede nu næppe nok selv grunden til, at han så længe havde stået imod; egentlig havde han hele tiden haft den mest brændende lyst til at underskrive dokumentet, men han var bange for, at de andre skulle kalde ham for nar, han rasede over, at han ikke kunne få hele arven, der nu var udstykket, splittet ad. Men da han først var gået i sig selv, var hans lidenskab tilfredsstillet, han var glad over at eje sin jord, og én ting fordoblede denne glæde: tanken om, at det var de to andre, søsteren og broderen, der var blevet narret, for hans lod var ved det nye vejanlæg blevet den fordelagtigste ejendom. Han så dem aldrig uden at hånle og sige til sig selv, idet han listigt kneb øjnene sammen: "Det var nok jer, der den gang gik i vandet alligevel!"

Men det var ikke det hele. Han var uhyre tilfreds med det parti, han havde gjort; Lises to tønder land stødte lige op til hans lod, det faldt ham ikke ind at tænke sig nødvendigheden af, at de engang måtte deles mellem de to søstre, den tanke skød han i ethvert fald fra sig, det kunne de altid tale om, den tid, den sorg, og når det engang blev nødvendigt, håbede han nok, han skulle kunne finde på udvej.

Når han regnede Françoises arv med, havde han tre tønder land pløjejord, halvanden tønde land eng og omtrent en halv tønde vinmark, dem ville han beholde, før skulle han lade sig

flå, og især ville han aldrig af med den lod, der lå langs vejen, og som målte henimod tre tønder land. Hverken broderen eller søsteren havde mage til det stykke, og når han talte om det stykke, pustede han ligefrem kinderne op af bare stolthed.

Der gik et år, og i hele dette år nød Stivnakke den fryd at eje, at besidde sin jord. Aldrig i den tid, han tjente hos andre, havde han pløjet således, som han nu pløjede sin egen ager: det var hans ejendom, den skulle dyrkes, vendes op og ned på, gøres frugtbar! Om aftenen kom han hjem træt og udaset, med et plovjern, der skinnede som sølv.

I marts harvede han sin vintersæd, i april sin havre, han passede og plejede sin mark, tænkte kun på sit arbejde. Når der ikke var mere at gøre, gik han alligevel i marken, blot for at se sin elskede ejendom. Han gik rundt, tog en håndfuld muldjord, en fed klump, knuste den, smuldrede den mellem fingrene og var lykkelig, når han mærkede, at jorden hverken var for tør eller for fugtig, det var, som lugtede han det gode korn, der skulle vokse op af den.

Således strakte den grønne Beauceslette sig ud for hans blik lige fra november til juli, fra det øjeblik, da de grønne spirer pippede frem, lige til de gule aks vuggede sig på ageren. Han ville have den for øje bestandig, og derfor havde han taget skodderne fra køkkenvinduet, der vendte ud til sletten; dér stillede han sig op, og så kunne han se milevidt ud i landet, dér strakte den vide flade sig endeløs og bar. Ikke et træ, intet uden den række telegrafstænger, der stod langs landevejen fra Châteaudun til Orléans, og som løb lige så langt, øjet rakte. Allerførst var der kun som et grønligt skær over den brune muldjord i de firkantede agre, det var så svagt og fint, at man

lige kunne skimte det. Så voksede spirerne op, blev tykkere, hver kornsort fik sin særegne farve, og langt borte kunne han skelne hvedens gulgrønne tone. Agrene strakte sig i det uendelige, i alle retninger, afbrudt hist og her af røde firkanter, hvor der voksede purpurkløver.

På den tid af året står Beauce klædt i sin ungdommelige forårsklædning, ensfarvet og frisk i al sin ensformighed. Og stråene voksede frem, de blev til et hav, et bølgende, dybt, bundløst kornhav. Om morgenen, når vejret var smukt, løftede en rosenrød tåge sig op over jorden. Efterhånden som solen steg frem på den klare himmel susede lette, regelmæssige vindpust hen over marken, og der gik som en dønning over hele det store, grønne hav, alle farvetonerne blev lysere i den bølgende bevægelse, vindpust vatrede kornbølgerne, og solen kastede et gyldent skær over dem. Havren blånede, mens de dirrende rugaks fik et violet anstrøg. Den ene dønning afløste den anden, ustandselig løb den ene bølge ud i den anden, mens det luftede som i rum sø. Når aftenen faldt på og solens sidste stråler skinnede på en hvid mur, lignede den et sejl, mens klokketårnene var høje master, når de i aftenbelysningen trådte frem og ragede op over et bakkedrag. Nattekulden lagde sig over kornmarkerne, og deres lighed med det susende, svale hav blev endnu mere fremtrædende; en skov, der svandt bort i det tiltagende mørke, kunne godt være en plet land i det fjerne.

Når det var dårligt vejr, betragtede Stivnakke også denne slette, der lå ved hans fødder, som fiskeren, der står på skrænten og ser ud over havet, når stormen berøver ham hans daglige brød. Han så, hvorledes uvejret trak sammen, så de sorte skyer samle sig og dække himlen, drage et blyfarvet dække

over synskredsen, så røde glimt på spidsen af hvert strå, når lynene flammede rundt om. Han så skypumpen drage op langt ude i horisonten, først en lille bitte rødbrun sky, der vred sig som et tyndt reb, derefter en brølende masse, der væltede sig frem som et rædsomt uhyre, og bag ved den så han høsten ødelagt. Hvor uvejret var slået ned, var der en fure, flere tusind meter bred, og dér var alting nedtrampet, knust, tilintetgjort.

Hans agre havde intet lidt. Han beklagede sine naboer, mens han indvendig følte en ondskabsfuld glæde over, at han var blevet sparet. Og alt, som kornet voksede frem, voksede hans glæde med det. Bag ved det bølgende hav var allerede en grå landsby blevet usynlig, nu sås kun Borderiegårdens røde tage, og de forsvandt også, efterhånden som kornhavet steg. Kun en mølle med sine vinger stak op som et vrag af et strandet skib. Over alt var det korn, kornhavet, der steg over sine bredder, dækkede jorden med sin uendelige grønne, bølgende flade.

Når han om aftenen satte sig til bordet, plejede han at sige:

"Bare nu sommeren ikke bliver for tør, så skal vi min sandten nok få det, vi kan spise!"

Nu havde Stivnakke indrettet sig i den gamle "Flues" hus. Ægtefolkene havde fået det store værelse og Françoise nøjedes med faderens lille loftskammer, der var blevet pudset op og møbleret med en feltseng, en gammel dragkiste, et bord og to stole. Hun passede køerne og levede som før søsterens giftermål. Men til trods for den ydre forståelse, ulmede dog et, stridsemne mellem de to søstre. Dagen efter Lises bryllup havde gamle Fouan som Françoises formynder trængt ind på sin søn for at få ham til at ordne søsterens arv, så den sag var afgjort, og man senere hen var fri for bryderi. Men det ville

Stivnakke aldeles ikke høre tale om. Hvad i al verden skulle det gøre godt for? Françoise var alt for ung, hun behøvede ikke endnu at tage sin arv i besiddelse. Der var jo ingen forandring sket; hun skulle vedblive at bo hos søsteren som før, Lise skulle klæde og føde hende, hun kunne da umuligt have det bedre.

Til alt det havde den gamle kun ét svar: han rystede på hovedet. Man vidste aldrig, hvad der kunne hænde, og det var altid bedst at have sine sager i orden. Françoise selv var enig med sin formynder. Hun ville have besked på, hvad der var hendes, så kunne hun altid bestemme sig til at lade sin svoger bestyre ejendommen. Alligevel fik Stivnakke sin vilje sat igennem ved sin stædighed og en tilsyneladende godmodighed og ligefremhed. Og så blev den sag slået hen. Han talte over alt jord om, hvor pænt det var at være gode venner og komme godt ud af det med sin familie.

"Enig må man være, leve i god forståelse, det er dog det bedste!"

De første ti måneder hengik også nok så fredeligt, uden skænderi mellem søstrene eller mellem ægtefolkene; men lidt efter lidt indtrådte der en forandring. Den viste sig i begyndelsen som gnavenhed. De blev ufordragelige mod hinanden, surmulede og sagde hinanden drøje sandheder. Bestandig ulmede spørgsmålet om Mit og Dit som ilden under asken og ødelagde lidt efter lidt det gode forhold mellem Lise og hendes søster. De holdt dog endnu af hinanden, men det var forbi med deres gamle ømme kærlighed. Nu var der ingen, der nogensinde, når aftenen faldt på, mødte dem med armene om hinandens hals, indhyllede i det samme sjal.

Françoise sørgede, for siden der var kommet en mand i huset, forekom det hende, at hun havde mistet en søster. Hun havde før haft alt tilfælles med Lise, nu var denne mand kommet imellem dem, og han var således blevet en hindring, en skillevæg, og havde taget det hjerte, der før udelukkende tilhørte hende. Hun kunne ikke lide at kysse Lise, når hun havde set Stivnakke kysse hende, og hun gik bort med en sur mine, som om hun var vred over at en anden havde drukket af hendes glas. Og hvad ejendomsretten angik, havde hun bibeholdt sine barnagtige meninger, hun var stædig og påståelig til det yderste: det er Mit og det er Dit – og siden hun nu ikke længere kunne have sin søster for sig selv, fik det at være det samme, men hun ville have det, der var hendes: hun ville have halvdelen af hus og jord.

Der var også en anden årsag til Françoises forbitrelse, en årsag, som hun ikke var ganske klar over selv. Hidtil havde hjemmet på grund af "Fluens" enkemandsstand været fri for ethvert forvirrende elskovspust, men nu boede der en mand, et brutalt handyr, der var vant til at behandle pigerne, og hvis drøje spøg fik væggene til at ryste og trængte gennem tankernes sprækker. Hun forstod ved hjælp af sine erfaringer fra dyrelivet alt, hvad der foregik, og hun væmmedes og oprørtes. Om dagen foretrak hun at gå ud, for at de kunne have det i fred og ro, og hvis de om aftenen, når de stod fra bordet, begyndte at le, skreg hun til dem, om i det mindste at vente, til hun var færdig med afdækningen. Når hun så nåede op på sit værelse, smækkede hun døren voldsomt til, mens hun mellem de sammenknebne tænder fremstammede skældsord, men alligevel troede hun stadig at høre alt, hvad der foregik nedenunder. Med hovedet

begravet i hovedpuden og tæppet trukket lige op til næsen, brændte hun af feber og pintes af overgangstidens uro.

De andre sagde, at hun var helt forandret, hun gav efter for ethvert lune, var munter og lystig i det ene øjeblik og hidsig eller kort for hovedet i det næste. Om morgenen, når Stivnakke ganske ugenert gik halvnøgen gennem køkkenet, så hun efter ham med rasende øjne. Hver evige dag kivedes hun med Lise om ubetydeligheder, om en kop, hun slog itu: den kop havde hun lov at slå i stykker, den var lige så godt hendes, i det mindste havde hun da ret over halvdelen, ikke? Hun kunne ødelægge det halve af alt, hvad de ejede, hvis det morede hende. Og hver gang dette spørgsmål om hendes ret kom op, blev hun hidsig og var vred i flere dage efter.

På dette tidspunkt var Stivnakke selv ofte i dårligt humør. Jorden led, det havde været forfærdelig tørt vejr, i over seks uger var der ikke faldet en eneste dråbe regn; og han kom hjem fra marken med knyttede næver, aldeles syg af at se sin høst ødelagt, rugen stod elendigt, havren var tynd og hveden var forbrændt af solen, før den fik sat aks. Han led formelig med sin mark, havde trykken for brystet, var stiv i alle lemmer, utilpas og vred.

En morgen kom han for første gang op at skændes med sin svigerinde. Det var meget varmt, han kom ind i stuen med opknappet skjorte efter at have vasket sig ved brønden, og da han satte sig ved bordet for at spise, så Françoise, mens hun rettede an for ham, fornærmet på ham og udbrød til sidst:

"Å, hør, du kunne gerne klæde dig på, det er snart for ækelt at se på dig."

Han var dårlig oplagt og blev hidsig:

"Hvad pokker behøver du at gå her og passe på mig? Lad være at se på mig, hvis du ikke kan tåle det."

Françoise blev rød i hovedet og stammede, mens Lise nu var uklog nok til at blande sig i striden og tilføje:

"Ja, det er også sandt, man kan blive ked af dit gnaveri. Rejs ud og tjen, hvis vi ikke er dig tilpas."

"Det kan du være sikker på, jeg skal gøre," udbrød Françoise arrigt og smældede døren i efter sig.

Men næste morgen var Stivnakke igen skikkelig, forsonlig og lystig. Om natten var himlen blevet overtrukket, og i tolv timer havde det nu regnet, en varm tæt sommerregn, der forfriskede hele egnen; han havde lukket vinduet op, og lige fra morgenstunden havde han siddet dér og set ud over sletten, set på regnen, der faldt i strømme. Han sad med hænderne i lommen, mens han strålende af glæde gentog:

"Nu kan vi sagtens, nu er vi stadsfolk, siden Vorherre påtager sig at gøre vort arbejde. Sådan at sidde og drive, det indbringer mere, end om man gik og asede ude i marken fra morgen til aften til ingen nytte."

Langsomt, stille og ustandselig rislede regnen ned; han sad og hørte, hvorledes Beauce sugede vandet til sig, denne Beauceslette, uden floder, uden kilder, der var så tørstig. Det mumlede og rislede rundt omkring, alting drak og blev læsket, alting grønnedes og blev frodigt i den velgørende regn. Kornet rettede sig, blev friskt og ungt igen, aksene svulmede, faste og fulde af mel. Og han var som jorden, han drak ungdom og velvære på samme tid.

Han stillede sig igen ved vinduet og udbrød:

"Bliv ved, bliv bare ved, det er dalere, der regner ned til os."

Pludselig vendte han sig om, døren gik, og han så med forbavselse gamle Fouan træde ind i stuen.

"Hvad kor noget? Er du dér, fader? … Er du ude på jagt efter frøer i dette velsignede vejr?"

Den gamle fik sin gamle, blå bomuldsparaply slået ned og kom ind i stuen; sine træsko lod han blive stående ved døren.

"Det var en udmærket vanding, den. Ja, vi trængte jo hårdt," sagde han roligt.

I det år, der var hengået, siden han havde delt sin ejendom, siden papirerne var underskrevet og indført i protokollerne, havde han intet andet haft at bestille end at gå her og se til de marker, han havde afstået sine børn. Der kunne man næsten altid træffe ham luskende omkring, glad eller misfornøjet, eftersom ageren stod, når det tegnede til en dårlig høst, skældte han ud på de unge, de forstod ingenting, tog galt fat på arbejdet, og det var altid deres skyld, når der var noget i vejen. Også han var i godt humør over regnen.

"Nå, og så kom du lidt herud for at se til os i dag?" vedblev Stivnakke.

Françoise havde siddet tavs; nu sagde hun højt og bestemt:

"Nej, det er mig, der har bedt farbroder komme."

Lise stod ved bordet og bælgede ærter; hun lod armene synke og fik pludselig et hårdt udtryk i ansigtet. Stivnakke var lige ved at fare op, men satte sig til ro; han var bestemt på ikke at blive vred og smilede nok så fornøjet.

"Ja," forklarede den gamle langsomt, "Françoise var i går henne og talte med mig. Nu ser I da selv, at jeg havde ret, da jeg rådede jer til at ordne jeres sager straks. Når enhver får sit, bliver der intet skænderi, tværtimod, så er man fri for kiv og

spektakel. Og nu synes jeg, vi skulle gøre en ende på det! Hun er i sin gode ret, det ved I jo, når hun forlanger at få rede på, hvad der tilkommer hende. Jeg er hendes formynder, og det er min pligt at varetage hendes sager. Lad os derfor nu bestemme en dag, vi kan træffes hos prokurator Baillehache i Cloyes."

Men nu kunne Lise ikke tie stille længere, hun brød løs:

"I skulle hellere sende os politiet på halsen. Måske vi stjæler hendes ejendom? Må jeg spørge, om jeg render rundt til alle og enhver og fortæller, at hun er så studs og ufordragelig, at hun næsten ikke er til at komme ud af det med herhjemme."

Françoise skulle lige til at give svar på tiltale, da Stivnakke; der havde taget hende om livet bagfra som i spøg, råbte:

"Men hvad er dog dette for narrestreger? Herregud, vi driller hende nok engang imellem, men vi holder jo alligevel af hinanden, ikke sandt? Det ville rigtignok være pænt, om man skulle kives med sine søskende."

Den unge pige vrissede og rev sig løs; skænderiet skulle lige til at begynde igen, da Stivnakke udstødte et glædesudråb ved atter at se døren gå:

"Jean, nå da, du er ordentlig gennemblødt, en druknet mus."

Jean var løbet derover fra gården – det gjorde han tit – og havde kun kastet en tom sæk over skuldrene; vandet drev af ham, men han lo og fandt det meget fornøjeligt. Mens han rystede sig henne ved døren, gik Stivnakke igen til vinduet, han blev stadig mere elskværdig og behagelig af glæde over den dejlige bløde, der ustandselig rislede ned over hans mark.

"Å, det regner, så det er en fornøjelse at se på! Nej, det er ligefrem morsomt, så det bløder alting igennem."

Så vendte han sig om til de andre:

"Du kommer, som om du var kaldet, Jean! – De to dér skulle lige til at ryge i totterne på hinanden … Françoise vil have sin arv og tage fra os."

"Hvad siger du? Det unge barn!" udbrød Jean aldeles forbløffet.

Hans attrå var blevet til en dulgt, men voldsom lidenskab, og hans eneste glæde var at se Françoise her hos søsteren, hvor han blev behandlet som en gammel ven. Hvis han ikke havde ment, at hun var alt for ung til en gammel karl som han, havde han for længe siden friet til hende, og han ventede og ventede, men alligevel forekom det ham, at aldersforskellen var lige betydelig. Ingen lod til at ane, at han kunne tænke på hende, hverken hun selv eller Lise eller Stivnakke. Derfor var det også, at de modtog ham ligefremt, med ham var der ingen fare.

"Et barn! Ja, det er netop det, hun er," sagde Stivnakke og trak faderligt på skuldrene.

Men Françoise sad trodsig med nedslagne øjne:

"Jeg vil have, hvad der tilkommer mig."

"Det er også det klogeste," mumlede gamle Fouan.

Nu tog Jean hende blidt om håndleddene og trak hende hen til sig, og således blev han ved at holde hende, mens hans hænder rystede ved at være hende så nær, han talte til hende med sin godmodige og skikkelige stemme, der skælvede, mens han bad hende så bønligt om at blive hos søsteren. Hvor ville hun da hen? Til fremmede folk? Tage ud at tjene i Cloyes eller i Châteaudun? Havde hun det da ikke meget bedre her i dette hus, hvor hun var født og opvokset, mellem alle dem, der holdt af hende?

Hun stod og hørte på ham, og hans bevægelse smittede hende, for selv om det aldrig faldt hende ind at betragte Jean som en, der kunne være forelsket i hende, plejede hun dog for det meste at gøre, hvad han bad hende om; hun nærede et varmt venskab for ham, og desuden var hun lidt bange for ham, hun syntes, han var så fornuftig og så alvorlig.

"Jamen fordi jeg vil have, hvad der tilkommer mig," gentog hun lidt mindre trodsig, "behøver jeg jo ikke at tage her hjemme fra."

"Ih, du er en lille tosse," faldt Stivnakke ind, "hvad skal du med din arv, når du bliver her hos os? Du har jo alting her i huset lige så godt som vi, hvad skal vi så give os til at dele for? Nej, det er der ingen mening i. Hør nu på mig, den dag, du får i sinde at gifte dig, skal du nok få, hvad der tilkommer dig."

Jean så hele tiden på Françoise, og da Stivnakke talte om at gifte hende bort, sortnede det næsten for hans øjne.

"Forstår du; når du skal giftes, på din bryllupsdag!"

Hun svarede ikke, men så lidt fortumlet ud.

"Og så er det bedst, lille Françoise, at du går hen og giver din søster et kys til forlig."

Den tykke, støjende Lise bar ikke nag; hun gav sig til at græde, da Françoise tog hende om halsen. Stivnakke var velfornøjet over, at den sag var blevet opsat, og han råbte, at de min sandten skulle drikke forlig i et godt glas vin. Derpå kom han med fem glas, hentede først en flaske og så en til.

Den gamle Fouans garvede ansigt fik farve, mens han erklærede, at han havde sagt, hvad han syntes, fordi det altid var bedst at gøre sin pligt.

De drak alle sammen på godt venskab og klinkede hver især med hinanden.

"Den er god, den vin," sagde Stivnakke, og satte glasset hårdt ned mod bordet, "men I kan sige, hvad I vil, den regn derude er meget bedre. Se nu bare, se hvor det øser ned, det kan man kalde en velsignelse."

Og dér stod de alle i en klynge ved vinduet, de faldt i henrykkelse, det var, som kunne de se kornet vokse og grønnes under den milde, velgørende regn, der stille og tæt gennemblødte markerne.

2

Gamle Rose blev med hver dag svagere, hendes ben svigtede hende ofte, derfor sendte hun en dag bud efter Palmyre, for at hun skulle skure og gøre rent i huset. Fouan var gået i marken, som han plejede, og mens den stakkels Palmyre lå på knæ og skurede af alle kræfter, fulgte den gamle kone hende skridt for skridt, og de gentog begge to i det uendelige de samme historier.

Først snakkede de om, hvor slemt Palmyre havde det, nu pryglede hendes broder hende hvert øjeblik. Ja, idioten, krøblingen var blevet ondskabsfuld, og da han ikke kunne beregne, hvor hårdt han slog med sine umådelig store hænder, var hun altid angst for, at han en dag skulle gøre det af med hende. Men alligevel tålte hun ikke, at de andre blandede sig i den sag, hun ville være alene med sin broder, og hun fik ham også som oftest stillet tilfreds med den uendelige ømhed, der fyldte hendes moderhjerte.

Forrige uge havde der været et sådant spektakel, at hele landsbyen endnu talte om det, han havde således mishandlet hende, at alle folk var stimlet sammen og havde været nødt til at rive hende fra ham. Gamle Rose spurgte hende ud desangående. Palmyre holdt op at skure; hun lå i sine drivvåde pjalter, men hun ville ikke svare tanten; hun var vred.

"Hvad kom det i grunden dem ved? De behøvede slet ikke at komme og snuse hos os. Vi er ikke tyve, hverken han eller jeg, det ved jeg da."

"Jamen, herregud, min pige, hvis det nu virkelig er sandt, det, der fortælles om jer, så er det slet ikke, som det skulle

være."

Den ulykkelige blev et øjeblik liggende med et forpint ansigt. Hun stirrede hen for sig, så sank hun helt sammen og stammede i afbrudte sætninger, mens hun atter tog fat på sin gulvklud og fo'r frem og tilbage med de stakkels magre arme.

"Ikke som det skulle være! Ja, det er der nu ingen, der ved … Præsten har ladet mig hente og truet mig med Helvede. Ja, det bliver da i alt fald ikke min søde dreng, der kommer i Helvede! Han kender ingen forskel på godt og ondt, hr. pastor, sådan svarede jeg, han er så uskyldig som det barn, der blev født i går, og hvis jeg ikke havde passet og plejet ham, var han så vist død for mange tider siden, og det ville måske have været det bedste, for hans lykke her på jorden er det ikke værd at tale om. Så er det mig, det kommer til at gå ud over, og det må jo blive min egen sag! Når han engang kvæler mig i et af sine anfald, får jeg nok at vide, om Vorherre har tilgivet mig eller ej."

Nu svarede Rose med en fornuftig mine:

"Ja, du har måske ret, min pige! Med den ting er der intet at stille op. Men hvordan det nu er eller ikke, så er det ikke et liv, der er til at holde ud for dig."

Og nu fulgte der en endeløs jeremiade over, at enhver havde sit kors at bære her i denne verden. Der var nu hende selv og hendes gamle, det var rent ud forskrækkeligt, alt det, de havde at trækkes med, siden de i deres hjerters godhed havde givet deres børn alt det, de ejede og havde! Det var hendes kæphest, hun var aldeles uudtømmelig, når hun tog fat på det emne.

"Å, Gud bedre det, det ender jo med, at man lever uden at der bliver taget mindste hensyn til én! Når man har sat tre skarnsunger i verden, har man kun sorg og kvide! … Men de

skulle dog betale, hvad de er deres gamle forældre skyldig i penge!"

Og vel for tyvende gang udtalte hun sig om, at Delhommes var de eneste, der betalte, ja, de betalte punktligt deres halvtreds francs hvert kvartal! Stivnakke derimod kom altid bagefter, ville gerne luske sig fra sine forpligtelser. Nu var det ti dage, siden han havde lovet at komme med de penge. Og nu Jesus Kristus, det var ikke bedre, for han lod som ingenting, de havde ikke set hvid eller skilling fra ham! Den samme morgen havde han endda været fræk nok til at sende Sjuskedorthe ned til dem, og tøsen havde klynket og jamret for at låne fem francs til faderen, der var syg og måtte have sig en kop suppe. Syg! Ja vist, hans sygdom, den kendte hun nok, han drak som en svamp! Men hun var da også kommet på døren, den pokkers tøs, med den besked, at hvis ikke faderen selvsamme aften kom med sine halvtreds francs, så skulle de sende ham fogeden på halsen!

"Men det var nu bare for at jage ham en lille skræk i blodet, for herregud, han ejer dog ikke en ond blodsdråbe, den sølle dreng!" tilføjede Rose og blev rørt over sin yndling.

Da det mørknede, kom gamle Fouan hjem, og mens de spiste, jamrede hun videre, mens han sad stille og dukkede med hovedet. Var det da ikke forskrækkeligt, at de i stedet for de seks hundrede francs kun fik to hundrede af svigersønnen, med nød og næppe hundrede af Stivnakke, og slet ingen af den ældste søn! Det var lige halvdelen af det, der med rette tilkom dem. De snydere havde hos prokuratoren skrevet under, havde været i retten. Ja, de blæste lov og ret et langt stykke!

Henne i en mørk krog lå Palmyre og tørrede stengulvet af. Hun gentog i en sørgmodig tone hver en af den gamles sætninger; det lød som omkvædet i en klagesang.

"Ja, det ved den søde Gud, hver har sit kors, det ender med at tage livet af én!"

Rose bestemte sig endelig til at tænde lys, da den Høje trådte ind med sit strikketøj. Om sommeren var der ingen bindestuer, men hun var så gerrig, at hun hver aften sad en times tid ved broderens tællelys, og arbejdede, før hun i mørke gik i seng. Hun satte sig straks til ro, og Palmyre, der endnu skulle polere kasserollerne, turde næppe trække vejret af skræk for bedstemoderen.

"Hvis du skal bruge varmt vand, min pige," sagde Rose, "så tag hul på et knippe pindebrænde."

Hun tav et øjeblik, gjorde sig umage for at tale om andre ting, for når den Høje var til stede, holdt Fouans ikke af at beklage sig; de vidste nok, at deres elendighed bare voldte hende glæde, og at det morede hende at høre dem jamre over, at de havde givet deres ejendom til børnene. Men Rose var i dag så oprørt, at hun måtte have luft.

"Å, hør, Palmyre, du kan såmænd godt komme hele knippet på ilden. Og det kalder de et knippe! Nogle rådne kviste og tørre blade! Jeg tror, Fanny river alt snavset sammen i sit brændeskur, når der skal sendes brænde til os gamle!"

Fouan sad ved bordet med et fyldt glas foran sig. Han fo'r op mod konen.

"Hold mund for pokker med den evige snak! Det er noget snavs, det ved jeg lige så godt som du. Hvordan tror du, den smager, den vin, Delhomme giver mig? Det er det bare svineri!"

Han løftede glasset op mod tællelyset,

"Se bare engang! Hvad mon det er, han kommer i den vin? Det er ikke engang det vand, han skyller tønden af med! Og han er dog nogenlunde manérlig. De to andre lod os såmænd gerne krepere af tørst uden så meget som at hente os en drik vand ved kilden!"

Han drak sit glas ud i ét drag. Men han spyttede straks efter.

"Uh, det er edder og forgift! Det er måske hans mening at gøre det af med mig med det samme."

Og nu gav begge de gamle deres sorg frit løb. De lettede deres forpinte hjerter uden at bryde sig om den Højes nærværelse. De tog fat på en uendelig jeremiade, og når manden var træt, tog konen fat.

Først var der mælken: 10 potter om ugen skulle de efter aftalen have, der var aldrig mere end 6 potter, og skønt den ikke gik gennem præstens hænder, var den forsvarlig døbt. Og nu æggene! De bestilte dem vist hos hønsene, aldrig havde gamle Rose set æg så elendigt små på torvet i Cloyes, de var til at vise frem, og så var det så svært at få dem bragt derhen, at de for det meste var halvrådne, før de kom. Osten! uh, sikken en ost! Hver gang Rose tog en bid, fik hun den græsseligste mavepine. Hun sprang hen og viste Palmyre en af dem, tvang hende til at smage på den. Ikke sandt, den var modbydelig? Det var himmelråbende! Der måtte bestemt være kommet mel eller måske stødt gibs i den!

Nu var det Fouans tur. Han hylede over, at han kun kunne ryge for to skilling tobak om dagen, og så kom Rose i tanker om sin tår kaffe, som hun ikke mere fik, og derpå stemmede de begge i med en klagesang over deres gamle hund: den havde de

været nødsaget til at drukne i går, fordi den spiste mere, end de nu havde råd til at give den.

"Alt har jeg givet til de skarn," råbte den gamle, "og nu blæser de mig et stykke. Å, vi tager vor død over det, vi går her hver evige udslagne dag og raser over, at de behandler os så skammeligt."

Til sidst holdt de inde, den Høje havde ikke svaret et ord, men hele tiden siddet og set på dem med sine stive, onde rovfugleøjne.

"Det har I rigtig godt af, begge to," udbrød hun endelig.

Men netop i dette øjeblik kom Stivnakke ind, Palmyre var færdig og benyttede lejligheden til at smutte ud af den åbne dør med de femten sous, som Rose havde stukket til hende. Stivnakke blev stående midt i stuen, han rørte sig ikke, han var for forsigtig til at tale først. Der gik et par minutter. Den gamle blev nødt til at begynde:

"Nå, så endelig kommer du. Det var heldigt, nu har vi ventet på dig i ti dage."

Sønnen trak på skuldrene og svarede langt om længe:

"Ja, hver har sit at passe. Man gør, hvad man kan."

"Det er meget sandt, men efter den regning kunne vi da gerne sidde her og dø af sult, mens du har, hvad du behøver. Du har skrevet papiret under, og det er din skyldighed at betale i rette tid."

Stivnakke gav sig til at le, da han så, at den gamle blev vred.

"Å hør engang, fader, hvis du synes, jeg kommer for silde, kan jeg jo gå min vej igen. Jeg synes, det er al ære værd, at jeg kommer med pengene. Der er dem, som rent glemmer at betale."

Denne hentydning til Jesus Kristus foruroligede Rose, hun turde ikke blande sig i samtalen, og hun nøjedes med at trække manden i frakken. Han slog vredt ud med hånden og blev så igen rolig.

"Nå, lad os så ikke tale mere om det. Giv mig dine 50 francs, jeg har kvitteringen færdig."

Stivnakke havde ingen hast, han stak hånden ned i lommen. Den Høje var ham øjensynlig til ulejlighed; hun lod sin strikkestrømpe synke ned i skødet og så på ham med stive øjne i forventning om at se ham komme frem med pengene. Faderen og moderen var begge gået hen til sønnen, og under disse tre par øjne, der ikke forlod ham, tog han endelig en beslutning og begyndte at tælle pengene op.

"En," sagde han og lagde den på bordet.

De andre fulgte efter, stadig langsommere. Han vedblev at tælle dem med en stemme, der efterhånden blev sagtere og sagtere. Da han var nået til niogtyve, stoppede han, måtte rode dybt ned i sin lomme, og råbte så højt og bestemt:

"Og så tredive!"

De gamle stod og ventede, men der kom ikke flere den gang.

"Hvad skal det sige? Tredive!" brød Fouan endelig løs. "Der skal være halvtreds! Har du i sinde at gøre nar ad mig lige op i mine åbne øjne? Forrige gang kom du med 40 francs, og denne gang er der kun 30!"

Stivnakke begyndte nu at hyle. Gud bedre det! Alting gik dårligt i år. Kornpriserne faldt, havren var elendig. Ja, hans hest var oven i købet dårlig, bugen svulmede op, så at han to gange havde måttet hente Patoir. Det blev såvist til den bare

elendighed. Han vidste ikke, hvorledes han skulle komme ud af det.

"Ja, det bliver din sag," gentog den gamle rasende. "Kom straks med de 50 francs, eller jeg sender dig fogeden."

Imidlertid faldt han til ro; han kunne jo tage de 30 francs som afdrag og begyndte at tale om at forandre kvitteringen.

"Men så skal du give mig de 20 francs, der mangler, i næste uge. Det sætter jeg på papiret."

Stivnakke havde hurtigt skrabet pengene til sig.

"Nej, tak, det skal vi ikke have noget af! Vi skal være kvit. Giv mig kvitteringen, eller jeg stikker af! ... Ja, nu skal vi gøre det med; jeg skulle øse mine penge ud, og så alligevel være i gæld til jer."

Der blev et frygteligt skænderi. Fader og søn var lige stædige, gentog og råbte de samme ord og sætninger, den ene var rasede over ikke straks at have stukket pengene i lommen, den anden holdt fast på pengene, bestemt på ikke at slippe en eneste, hvis faderen ikke gav ham kvitteringen. For anden gang måtte Rose trække sin mand i jakken, og så gav han på ny efter.

"Dér, din forbandede snyder, dér har du papiret! Du fortjente, jeg smed dig det lige i synet, dit asen! Kom så med pengene."

Derpå byttede de, og da Stivnakke havde fået sin vilje, begyndte han at le. Han gik fornøjet og tilfreds sin vej og sagde venligt farvel til hele selskabet.

Fouan satte sig derimod udmattet ned ved bordet. Før den Høje igen tog fat på sit strikketøj, trak hun på skulderen:

"Dumme fæ!" kastede hun heftigt sin broder i ansigtet.

Der blev et øjeblik ganske stille i stuen; derpå gik døren op. Jesus Kristus trådte ind. Sjuskedorthe havde meldt ham, at broderen i dag betalte, og nu havde han passet på, når Stivnakke gik, for så at besøge forældrene. Han kom med sit blideste smil, han var simpelthen ikke endnu blevet ganske ædru efter sviren i går. Så såre han var kommet over dørtrinnet, fløj hans øjne lige hen på pengene, som Fouan uforsigtigt havde ladet ligge på bordet.

"Å, er det dig, Hyacinthe!" udbrød Rose, glad over at se ham.

"Ja, såmænd er det så! Helsen og sundhed! Godaften i stuen!"

Og så kom han frem i stuen uden at tage øjnene fra pengene, der i lysets skin lyste som små måner. Faderen vendte hovedet, fulgte hans blik i et anfald af ængstelse. Hurtigt lagde han en tallerken over bunken for at skjule dem. For sent!

"Ja, jeg er en rigtig fæpande!" tænkte han, arrig over sin glemsomhed. "Det har den Høje ret i!"

"Det var ellers godt, du endelig kom, for lige så vist som dette lys brænder, ville jeg have sendt dig fogeden på halsen i morgen den dag!"

"Ja, det sagde Sjuskedorthe," jamrede Jesus Kristus ydmygt, "og derfor er jeg selv kommet herhen. Du kan da umuligt have i sinde at tage livet af mig. Betale? Gud bedre det! Hvordan skal jeg betale, der knap har det tørre brød! Vi har solgt rub og stub … å ja, det er den rene sandhed! Du kan jo selv komme og se ad, hvis du ikke vil tro mig. Der er hverken lagner på sengen eller møbler i stuen, ikke så meget som bag på min hånd, og syg og elendig er jeg oven i købet …"

En spotsk latter afbrød ham, men han lod, som han intet hørte, og blev ved at hyle:

"Måske ser jeg ikke dårlig ud, sådan videre, men rask, det, er jeg såmænd langtfra; jeg går her og hoster og hiver, evig og altid, jeg mærker nok, at jeg ikke har langt igen. Havde jeg bare en skefuld suppe! Men når man ikke engang kan få lidt varmt i livet, så ser det galt ud, det ved du da selv, det er virkelig for drøjt. Det ved Gud, jeg skulle så gerne betale, hvad jeg skylder, hvis jeg vidste, hvor jeg skulle tage pengene fra, vidste jeg det, skulle du nok få, og så kunne jeg da sætte et stykke kød over ilden til en skefuld suppe. Det er over fjorten dage, siden jeg har set kød, det ved den evige Gud ..."

Rose begyndte at blive rørt, mens Fouan blev vred. "Du har sviret alting op, din slyngel, din dagdriver. Du kan have godt af at sulte lidt. Den gode jord, der i så mange år har været i familien, den har du nu sat overstyr. Ja, du og din tåbelige tøs, I har levet højt i måneder, nu kommer smalhans, men nu kan I også have godt af at spæge jeres kød."

Jesus Kristus brød ud i lydelig hulken.

"Man skulle ikke tro, du var min kødelige fader. Du er en dårlig fader, der fornægter dit eget kød og blod. Jeg er alt for godhjertet, derfor sidder jeg i det, som jeg gør! Hvis du ingen penge havde, var det noget andet, men her flyder pengene om på bordet, og du kan nænne at støde din søn bort! Men jeg skal gå fra dør til dør, hos fremmede skal jeg tigge, og det bliver rigtignok flovt for dig."

Rose var rent ude af det, hun foldede hænderne, så bønligt på Fouan og mumlede:

"Å, herregud, for én gangs skyld ..."

Men han rystede harmfuldt på hovedet og afbrød hende:

"Nej, vist ikke nej, han gør bare nar ad os. Hold mund, dit bagbæst, er der nogen mening i at vræle på den måde! Du skræmmer jo alle naboerne op, vi bliver syge af at høre det ståhej."

Men hans ord bragte kun drukkenbolten til at skråle endnu værre:

"Jeg har ikke sagt jer alting, i morgen kommer de og udpanter mig. Ja, jeg har skrevet en veksel, og Lambourdieu lader fogeden pante mig ud, å, jeg er et stort svin, jeg bringer bare skam og skændsel over dig, å, å, dit drukne svin, du skulle hellere gå på hovedet i Aigre, så fik du måske slukket din tørst, å, det må have en ende, å Gud, bare jeg dog havde tredive francs, å! ..."

Fouan, der blev aldeles ør af dette skrål, fo'r op ved denne talstørrelse. Han tog tallerkenen af pengene. Hvad nyttede det at skjule dem, siden det afskum alligevel vidste, hvor mange der var, og kunne tælle dem gennem porcelænet.

"Det er alle pengene, du forlanger? Men er du da rent tosset, for Satan, hold dog mund, vi kan ikke holde dit brøleri ud, og tag så halvdelen! Men se så til, du kommer afsted, og lad os blive af med dig."

Jesus Kristus blev pludselig rask. Han betænkte sig et øjeblik, derpå sagde han ganske roligt:

"Femten? – Nej, det er lige så meget som ingenting. Lad mig få tyve, så skal jeg lade dig have fred."

Og da han til sidst fik de tyve francs, blev han lystig og munter, og fik de gamle til at le ved at fortælle dem om det puds, han lige havde spillet Bécu. Han havde lagt liner ud i den del af floden, hvor fiskeriet var bortforpagtet, og så var

landpolitibetjenten faldet på hovedet i vandet, da han i embeds medfør ville tage dem bort, og der var oven i købet slet ingen kroge på snørerne, det hele var bare grin!

Derpå tog han til takke med et glas vin af den, Delhomme leverede de gamle, og til sidst gik han efter til gavns at have skældt den gerrige svoger ud. Sådan en skidt knægt, at byde sin fader sådan noget forbandet sprøjt.

"Han er dog i grunden god og skikkelig," sagde Rose, da han havde lukket dørene efter sig.

Den Høje stod op, lagde sit strikketøj sammen og lavede sig til at gå. Hun så først på svigerinden, så på broderen, og idet hun gik, råbte hun med en stemme, der dirrede af tilbagetrængt harme:

"Ikke en hvid, hører I! Kom aldrig og bed mig om en hvid, I to gamle fæhoveder!"

Udenfor stødte hun på Stivnakke, der kom ud fra Macqueron meget forbavset over at møde Jesus Kristus, som gik og klingrede med pengene i lommen. Han havde en anelse om, hvor de kom fra.

"Ja, vist så, det store svinebæst går med dine penge. Nu kan du tro, han sidder og svirer og gør ordentlig nar ad dig!"

Aldeles ude af sig selv af raseri gav Stivnakke sig til at dundre på de gamles dør med knyttede næver. Hvis de ikke hurtigt havde lukket op, havde han vist slået fyldingen ind.

De to gamle var allerede halvt afklædte for at gå til ro. Moderen havde taget sin hue og sin kjole af; de grå hår hang ned om hendes kinder. Og så såre døren gav efter, fo'r han ind mellem dem og skreg med kvalt stemme:

"Mine penge, mine penge!"

De blev helt forskrækkede og bestyrtede, fattede ikke, hvad han mente.

"Bilder I jer ind, at jeg slider og slæber for den forbandede driverts skyld? Han skal måske gå omkring og drikke og svire, og det er mig, der skal føde ham? Nej, det skal minsæl blive løgn, kan I tro!"

Fouan ville nægte det, men den anden afbrød ham heftigt:

"Nå, så I lyver også! … Jeg siger, han har fået mine penge. Jeg så det, jeg hørte mine penge klingre i hans lommer, i den stodderprins' lommer! Mine surt fortjente penge, dem skal han have lov at drikke op! Hvis jeg tager fejl, så kan I jo bare vise mig dem. Ja, hvis I har dem endnu, så kom frem med dem, vis mig dem, jeg skal nok kunne kende dem – hører I, kom frem med dem."

Han blev stædig, gentog vel tyve gange denne sætning, der ophidsede ham stadig mere. Han slog til sidst i bordet med knyttet næve, svor, at han ikke skulle tage dem tilbage, sagde, han ville blot se, om de var der endnu. Og da de to gamle stod og stammede i det, brød han ud i raseri.

"Han har alligevel fået dem, det er tydeligt! Så skulle Satan tage mig, om I nogensinde mere ser en hvid fra mig. For jer ville jeg endda nok slide og pine mig ud, men for det dovne øg … Nej, før ville jeg dog hugge armene af mig!"

Imidlertid begyndte den gamle at blive vred.

"Så, nu kan det være nok, hører du! Du har ikke noget med vore sager at gøre. De penge var mine, ikke? Og altså kunne jeg gøre med dem, hvad jeg ville."

"Hvad er det, du der kommer med?" vedblev Stivnakke, ligbleg med knyttede næver. "Vil du have mig til at tale rent ud

af posen, hvad? Nå, så mener jeg, du skulle skamme dig ved at pine og plage dine børn, når du har, hvad du behøver. Å, nægt det bare ikke! Pengene ligger et sted her i stuen, det ved jeg meget vel!"

Den gamle fægtede med armene, kunne af bestyrtelse næppe komme til orde og havde ikke kræfter nok til som i gamle dage at stoppe munden på sønnen.

"Nej, nej, ikke en hvid har jeg, og vil du så se, du skrubber af."

"Ja, når jeg først har set efter, set efter," gentog Stivnakke, der allerede begyndte at trække skufferne ud og at banke på væggen.

Nu blev Rose bange for, at fader og søn skulle komme op at slås, hun tog sønnen ved armen og stammede:

"Er du gal! Vil du tage livet af os?"

Han vendte sig hidsig imod hende, greb hende om håndleddene, og uden at have medlidenhed med det stakkels gamle, trætte ansigt råbte han, så højt han kunne:

"Å, hold du din mund, for det er alt sammen din skyld. Det er dig, der har givet Hyacinthe pengene, du har aldrig brudt dig en sur sild om mig, du er en gammel tyvekvind!"

Og han stødte til hende så hårdt, at hun næsten mistede bevidstheden og faldt over mod væggen. Hun udstødte en dump klagelyd. Et øjeblik stod han og betragtede hende, derpå fo'r han ud af døren, og smældede den i med en rasende mine, mens han bandede og svor.

Næste morgen kunne Rose ikke stå på benene. Der gik bud efter doktoren, som kom tre gange, uden at det blev bedre med hende. Den tredje gang lå hun på sit yderste, så doktor Finet tog gamle Fouan til side og bad, om han måtte skrive dødsattesten

med det samme, så var han fri for at komme igen, det plejede han at gøre, når patienterne boede langt borte.

Imidlertid lå hun hen i seks og tredive timer. Doktoren sagde, at det var alderdom og slid, at vi alle må den vej, når vi ikke kan mere. Men i Rognes, hvor historien snart kom ud, var alle enige om, at hendes sønner havde skræmt livet af hende.

Der var mange mennesker med til begravelsen. Stivnakke og hele familien opførte sig ordentligt.

Graven var kastet til; gamle Fouan kom hjem og gik alene omkring i det hus, hvor de to nu i halvtredsindstyve år havde delt ondt og godt. Han stod op og spiste et stykke ost og brød. Så slentrede han gennem det tomme hus og den gamle have; han vidste ikke, hvorledes han skulle døve sin sorg. Ingenting havde han at bestille, derfor gik han op på sletten til sine gamle marker for at se, hvorledes kornet stod.

3

På denne måde levede gamle Fouan i et helt år, alene og forladt i sit hus. Hele dagen igennem stavrede han om, gik rundt med rystende hænder uden at bestille noget. I timevis stod han stille foran de mugne krybber ude i stalden, derfra gik han hen til den tomme lo, stillede sig op i døren og faldt i staver. Han gravede og plantede lidt i haven; men hans kræfter tog af, han blev mere og mere krumbøjet, det var, som drog jorden ham til sig, som kaldte den på ham, og to gange havde de samlet ham op, han var faldet om i sit salatbed og kunne ikke selv komme på benene igen.

Siden han havde givet de tyve francs til Jesus Kristus, fik han kun penge af Delhomme, for Stivnakke havde på det bestemteste erklæret, at han hellere ville møde i retten med faderen end se sine surt erhvervede skillinger gå i lommen på sin slyngelagtige broder. Og Jesus Kristus kom engang imellem og pinte den stakkels gamle mand, der gav ham penge for at blive fri for al den larm, han gjorde.

Nu syntes Delhomme, det var for galt at lade den svage, gamle svigerfader bo alene, han så, hvorledes han over alt blev snydt og misbrugt, og derfor foreslog han Fouan, at han skulle flytte hen til sin datter. Dér skulle han nok få det godt, og så var der ingenting mere at betale.

Da Stivnakke den næste dag fik dette at høre, kom han farende og gav samme tilbud, mens han udmalede sin sønlige hengivenhed. At give penge til at smide ud af vinduet, det skulle han ikke have noget af; men så snart der var tale om faderen, fulgte det da af sig selv, at han kunne komme, hvad

dag det passede ham, og det skulle ikke mangle hverken på mad eller på en god seng. I sit hjerte var han overbevist om, at søsteren kun ville have den gamle hjem til sig for at få fingre i de sparepenge, han stadig mistænkte faderen for at have stukket til side. Det var mest af stolthed, han bød faderen sit hus; han stolede på at få afslag, men på den anden side pinte den tanke ham alligevel, at den gamle skulle bo hos søsteren og spise nådsensbrød hos Delhomme.

Forresten ytrede Fouan aldeles ingen lyst til at være hos nogen af dem; han blev næsten forskrækket over forslaget. Nej, nej, det kunne der nu slet ikke være tale om! Det var bedre at spise det tørre brød hjemme end steg hos andre, det var ikke så bittert. Han ville dø i sit hus, dér hvor han havde levet.

Og således gik det indtil midt i juli, til Saint-Henris dag, der altid blev højtideligholdt i Rognes, da Saint-Henri var landsbyens skytshelgen. Der blev danset i et telt nede ved Aigre, og på landevejen over for tinghuset var der opslået tre boder; der var skiveskydning, en krambod og en tombola, hvor man vandt brystsukker og makroner.

Den dag var Baillehache just på Borderiegården til frokost; han var gået til Rognes for at tale med Delhomme, der bad ham se ind til den gamle Fouan for at tale ham til rette. Prokuratoren havde flere gange siden Roses død rådet den gamle til at flytte hen til Fanny og sælge sit hus, der ikke var til nogen nytte, det var alt for stort nu. Han kunne godt få en tre tusind francs for det, og Baillehache havde endog tilbudt at forvare pengene og betale ham renterne, når den gamle havde brug for en klatskilling.

Delhomme gik med prokuratoren, og de traf Fouan som sædvanligt trippende omkring; han stod modløs og med hængende arme foran en bunke brænde, som han ikke kunne overkomme at få savet. Den morgen rystede de gamle hænder endnu stærkere end de plejede, for den foregående dag havde Jesus Kristus igen været på færde og næsten skræmt livet af den gamle. Han ville have en snes francs til at svire op næste dag ved festen for Saint-Henri, og derfor havde han spillet sin store komedie: brølet, så man kunne blive tosset af at høre på ham, krøbet rundt på knæ for faderen, truet med at dræbe sig, ja havde ligget og fægtet med en lang kniv, han til det brug havde med i sit ærme. Og så havde Fouan ganske rigtigt punget ud, hvilket han nu med angst og ruelse tilstod for prokuratoren.

"Herregud, hvad skulle jeg gøre? I mit sted ville De have båret Dem lige sådan ad. Jeg kan ikke holde det spektakel ud – nej min sandten om jeg kan!"

Så benyttede Baillehache lejligheden:

"Ja, fatter, det var akkurat det, jeg ville tale med Dem om. Det er ikke til at holde ud, dette her, det bliver Deres død. I Deres alder er det uforsigtigt at bo her sådan mutters alene, og hvis De ikke rent vil lade Dem lægge øde, så må De rigtigt gøre som Deres datter siger, og flytte hen til hende."

"Nå, så det mener prokuratoren også er det bedste," mumlede Fouan.

Han skelede til Delhomme, der lod som om den sag ikke vedkom ham. Men da denne så den gamles mistroiske øjekast, tog han alligevel ordet:

"Ja, far, De ved selv, at jeg ingen lyst har til at sige noget. Jeg ved vel, at De tror, jeg har fordel af at have Dem i huset, men

det er min sandten langtfra; det bliver en ordentlig ulejlighed på mange kanter. Men herregud, det kreperer én jo at se, hvor dårligt De har det, når De kunne leve i ro og fred."

"Nå, ja, ja, det er godt nok alt sammen," svarede Fouan, "men jeg må betænke mig på det. Når jeg har taget en bestemmelse, kan jeg vel bare sige til, ikke?"

Og hverken svigersønnen eller prokuratoren kunne få andet ud af ham. Han sagde, de plagede ham, hans herskesyge fra fordums tid var blevet til denne underlige gammelmandsstædighed, der ikke engang kunne føje sig selv, når det gjaldt hans eget velvære.

Foruden den vage rædsel over intet eget hus at have – han vidste bedst, hvorledes han sørgede over ingen mark at eje mere – sagde han nej, blot fordi han mærkede, at de andre ville have ham til at sige ja. De slubberter havde naturligvis på en eller anden måde fordel af at få ham trukket til Delhomme. Men han havde ikke i sinde at flytte, før det passede ham.

Da Jesus Kristus var kommet hjem med pengene, havde han været så fornøjet, at han havde været uforsigtig nok til at vise Sjuskedorthe dem; derefter var han faldet i søvn med pengene i hånden, for forrige gang havde den pokkers tøs stjålet fra ham af de penge, han havde gemt under hovedpuden, og siden havde hun benyttet sig af, at han var kommet fuld hjem og påstået, at han bestemt måtte have tabt dem på vejen. Han vågnede op i forskrækkelse, for i søvne var pengene trillet ud af hans hånd, men han fandt dem til al held og lykke i sengen, de var ganske varme, og hans tænder løb i vand ved tanken om at drikke dem op hos Lengaigne; i morgen skulle det ordentlig gå

løs, en skælm den, der kom hjem med en eneste skilling i lommen.

Hele morgenen gik Sjuskedorthe og sleskede for ham, ville have et par francs – bare et lille bitte par, sagde hun. Han stødte hende til side, ja, var ikke det mindste taknemmelig for de æg, hun havde stjålet til hans æggekage. Nej, han holdt grumme meget af hende, og hun skyldte ham al mulig datterlig omsorg, men penge, penge var kun for mandfolk.

Hun klædte sig på, rasende arrig; hun tog sin blå poplinkjole på, en af faderens foræringer fra de flotte dage; og så meldte hun ham, at nu gik hun ud at more sig. Hun var næppe kommet en snes skridt, fra døren, før hun vendte sig om og råbte:

"Fader, se engang hvad jeg har, fader!"

Og i sine små fingre holdt hun et splinternyt pengestykke, der skinnede som en sol. Han troede, hun igen havde stjålet fra ham, og blev ganske bleg. Men ved nærmere eftersyn lå alle pengene i hans lomme, den pokkers tøs havde vel tjent sig penge ved sine gæs, det syntes han, var nok så fiffigt. Han smilede faderligt, og lod hende tage tilbens.

Jesus Kristus var kun streng i ét stykke. Det var når der var tale om sædeligheden. Derfor blev han også aldeles rasende, da han en halv times tid senere gik ned til festen. Ligesom han var i færd med at lukke døren, kaldte en pyntet bondemand nede på vejen ad ham:

"Halløj, Jesus Kristus, hør lidt!"

"Hvad er der på færde?"

"Du skulle se lidt efter din datter!"

"Hvorfor det?"

"Jo, hun fjaser med et par knægte derhenne."

Så løftede han de knyttede hænder op mod himlen og råbte fuld af retfærdig harme:

"Så! Jeg arme mand! Nu må jeg have fat i krabasken. Den Helvedes tøs vanærer mig jo."

Han gik ind, tog pisken ned fra sømmet bag døren og listede sig med kroget ryg og krabasken under armen bag buskene ned ad vejen til for at gribe de skyldige på fersk gerning.

Men aldrig så snart kom han frem, før Nénesse, der stod på udkig, advarede Sjuskedorthe og Delphin og brølede af fuld hals:

"Tag jer i agt, der kommer Jesus Kristus!"

Han havde set pisken og tog benene på nakken ind over markerne, fulgt af Delphin, som Sjuskedorthe trods hastværket fik stukket sine penge til.

"Gem dem til siden, ellers tager han dem naturligvis fra mig."

Nu kom Jesus Kristus som en stormvind, jorden rystede under hans trampen, og pisken svang han i luften, så den knaldede som pistolskud.

"Nå, din afskyelige taske, nu skal du få dig en ekstra omgang!"

Sjuskedorthe kom ikke afsted så hurtigt som drengene, så hun fik et ordentligt slag over benene. Uden at svare et ord, galoperede hun nu afsted, med spring som et gedekid. Hendes fader plejede ved slige lejligheder at genne hende hjem med pisken og så at lukke hende inde. Derfor gjorde hun sig umage for at dreje af over sletten og slippe fra ham ved at gøre ham træt, og denne gang var det nær lykkedes hende, for de mødte monsieur Charles, der gik til festen med Élodie.

Han havde set Jesus Kristus komme bag på datteren og var ved at sprække af dydig harme. Og det allerværste det var, at denne græsselige tingest, denne Sjuskedorthe, nu opdagede og genkendte ham og kom farende for at søge beskyttelse hos ham.

Han stødte hende vredt til side, men nu kom Jesus Kristus med pisken, og for at undgå den fo'r hun rundt om onklen og den aldeles forfærdede kusine, der stod med store, opspilede øjne og ikke fattede, hvad der gik for sig. Jesus Kristus brølede og skældte, bebrejdede datteren hendes utilgivelige opførsel i de rædsomste udtryk, mens han også løb rundt om monsieur Charles, knaldende med pisken af alle kræfter.

Den gamle borgermand var rent ud fortumlet over denne forfærdelige runddans. Han greb til sidst den udvej at putte Élodies hoved ind under sin frakke og trykke hende så fast op til sig, at hun hverken kunne høre eller se denne rædsel. Til sidst blev han så ør, at han næsten tabte besindelsen og brød ud i grovheder selv.

"Men vil din forbandede rakkertøs da ikke skrubbe af? Hvad er det for en Helvedes familie, jeg skal trækkes med i dette uanstændige hul af en landsby?"

Sjuskedorthe indså, at, når monsieur Charles ikke skred ind, var hun fortabt, og et par stærke slag væltede hende ganske rigtigt om, ja rev en stor tot hår af hende, derfor opgav hun ævred og søgte blot at nå hjem hurtigst muligt. Hun sprang over hække, satte over grøfter, fo'r gennem vinmarker, behændig og let som en rå. Men hendes ben var for korte og kampen for ulige, så piskesmældene regnede ned over hendes runde skuldre, over hendes lille ryg, og over hele den spinkle

skikkelse, men det endte med, at hun i grunden fandt det hele ganske morsomt, og hun lo krampagtigt, da hun med et spring fløj ind i deres hule og satte sig hen i den fjerneste krog, hvor pisken ikke kunne nå hende.

"Nu kommer du øjeblikkelig herud med dine penge," sagde faderen, "nu skal du have det til straf."

Hun svor, at hun havde tabt dem, men han lo vantro og undersøgte hendes lomme, hvor han intet fandt, hvilket atter bragte ham i raseri.

"Nå du har givet dem til din elsker!"

Endelig gik han sin vej, lukkede døren af udvendig og råbte til Sjuskedorthe, at hun kunne sidde dér til næste morgen, for han kom ikke hjem den nat.

Han havde næppe vendt ryggen til, før hun gav sig til at se sine skrammer efter – hun havde fået en tre-fire blå pletter – derpå satte hun sit hår op og rettede på sin kjole. Så pillede hun ganske roligt låsen fra døren, det var noget, hun havde en vis øvelse i, hvorefter hun gik sin vej uden så meget som at lukke den efter sig. Tyvene, pyt med dem, de ville rigtignok få en lang næse, hvis de kom og snusede dér i huset.

Hun vidste nok, hvor hun skulle træffe Nénesse og Delphin, i en lille lund ved bredden af Aigre. Og dér ventede de ganske rigtigt på hende. De talte nu deres penge, Nénesse havde 3 francs og Delphin fem og tyve centimer. Da denne havde givet hende pengene tilbage, var hun ædelmodig nok til at erklære, at de skulle solde dem alle op sammen. De gik nu til festen. Hun trakterede, efter først at have købt sig en højrød sløjfe, som hun satte på håret.

Jesus Kristus var imidlertid gået til Lengaignes, og dér traf han Bécu med blankpoleret politiskilt uden på en splinterny bluse. Han fo'r øjeblikkelig løs på ham.

"Hør engang, du dér, du passer rigtignok dine sager! Jeg skal klage til amtmanden over dig, du skulle have en ordentlig tilrettevisning, fordi du lader din forbistrede knægt rende efter min datter."

Nu blev Bécu vred.

"Din datter, ja det var en net én! – Det er hende, der fører Delphin på gale veje! … Jeg vil være et asen, om jeg ikke en af dagene overleverer hende i øvrighedens hænder."

"Ja, det kan du jo bare prøve på."

De to mænd stod og så lidt på hinanden med vrede blikke, men pludselig slog de om, og deres harme forsvandt.

"Vi må se at komme overens, lad os gå ind og få os en snaps," sagde Jesus Kristus.

"Jeg har ikke en skilling," svarede Bécu.

Så trak den anden glad et nyt femfrancs-stykke op af lommen, kastede det i vejret og satte det for sit ene øje.

"Nåda du, hvad siger du til det? Det skal vi lade springe! Kom ned, du gamle kadaver, i dag giver jeg en omgang – du har tit nok holdt for."

De gik ind i værtshuset, idet de godtede sig og langede hinanden velvillige puf ud. I år havde Lengaigne haft et godt indfald: Ejeren af det telt, hvor de i fjor havde danset, ville ikke komme til Rognes mere, da han intet tjente ved ballet, og nu havde Lengaigne indrettet det således, at der skulle danses i hans lo, som stødte op til skænkestuen og hvis dør vendte lige ud til landevejen, ja, han havde ladet slå hul på væggen, så man

fra beværtningen kunne gå lige ind i balsalen. Dette indfald trak hele Rognes til hans værtshus i dag, så at Macqueron var ved at gå ud af sit gode skind af misundelse.

"To flasker, og det straks, en til hver!" brølede Jesus Kristus.

Da Flore kom med dem, strålende over hele ansigtet og ør over al den søgning, opdagede han, at han havde afbrudt Lengaigne, der stod op og læste et brev højt for en klynge bønder. Han spurgte, hvad det var, og fik til svar i en vigtig tone, at det var et brev fra Victor, der nu var i tjenesten.

"Nå, så det er det? Han kan sagtens," sagde Bécu fuld af interesse. "Og hvad siger han for godt? Det må du læse op for os."

Lengaigne begyndte forfra:

"Mine kære forældre! Dette skriver jeg til jer, for at I kan vide, at jeg er i Lille i Flandern; vi har været her en måned mindre end syv dage. Det er ikke noget dårligt sted, kun er der den ting, at vinen er farligt dyr, vi må betale 80 centimer for en flaske ..."

Alle fire sider i dette brev, der var skrevet med pæn og ordentlig skrift, indeholdt meget lidt om andre ting. De samme sætninger gentoges om og om igen. Forresten var de alle forfærdede over, at vinen var så dyr. Ja, der var rigtignok steder, hvor det ikke var spøg at ligge i garnison.

I de sidste linjer skimtedes et forsøg på at slå forældrene en plade for 12 francs til et par sko, han havde mistet.

"Å, nej da, se mig til den rad," gentog Bécu, "nu er han min salighed ved at blive til noget."

Efter de to flasker forlangte Jesus Kristus to til og af den finere slags; han betalte efterhånden som de drak for at

imponere de andre, han dundrede i bordet med pengestykkerne og satte huset på den anden ende. Da den første femfranc var drukket op, kom han frem med en til og erklærede, at når den slap op, vidste han nok, hvor han skulle hente flere af den slags.

Således gik hele eftermiddagen; gæsterne gik ud og ind og blev stadig mere berusede. De, der ellers til hverdag var så tavse og afmålte, brølede, spyttede og hamrede med knyttede næver i bordet. En høj, mager bonde fik det indfald at lade sig barbere, og Lengaigne satte ham ned midt imellem gæsterne og skrabede på hans barkede kinder, som om det var en gris, der var blevet skoldet. En anden afløste ham, da han var færdig, og det gik løs med latter og højrøstet munterhed.

Og samtidig stod munden ikke på dem, de rakkede ned på Macqueron, der ikke turde gå uden for sin dør. Det kunne da den fæpande af en fuldmægtig takke sig selv for, at søgningen gik fra ham, balsalen kunne da vel ikke flyttes over i hans krostue. Man måtte indrette sig på bedste måde. Men han holdt sagtens mere af at stemme for anlæg af veje, så han kunne få sine grunde solgt for tre gange så meget, som de var værd, efter at han først havde spillet den flotte og "skænket" dem til sognet. Denne hentydning efterfulgtes af en tordnende latter.

Tykke Flore, for hvem denne dag var en triumf, løb til døren og slog en udfordrende latter op, hver gang hun bag ruderne lige overfor fik et glimt at se af Celines grønne, misundelige ansigt.

"Cigarer, madam Lengaigne!" bestilte Jesus Kristus med stentorstemme. "Men af de dyre, af dem til ti centimer stykket!"

Det blev mørkt, og Lengaigne var i færd med at tænde petroleumslamperne, da mo'r Bécu kom ind for at hente manden. Men han var ivrigt beskæftiget med at spille kort.

"Kom nu med, hører du! Klokken er over otte. Vi må da engang have mad."

Han så stift på hende med en majestætisk, drukken mine.

"Gå ad Helvede til med samt din mad!"

Nu strømmede Jesus Kristus over af velvilje.

"Madam Bécu, hør engang, nu skal vi tre slå til søren! Jeg trakterer, hører De, madam Lengaigne! Kom frem med det bedste, huset formår! Skinke, kanin, dessert! Og vær ikke bange for betalingen! Kom engang og se! – – Vent nu lidt!"

Han lod, som om han ledte langt nede i lommerne, og lige med ét trak han så igen en femfranc op.

"Kuk engang! Å, dér er den!"

De vred sig af latter, en tyk bonde var lige ved at kvæles. Den pokkers Jesus Kristus, han kunne da ligegodt altid hitte på sjov. Og et par af gæsterne kom hen og befølte ham, som om de troede, at de kunne finde femfrancs'er rundt omkring under skindet på ham.

"Hør nu, mutter Bécu," gentog han, mens de spiste, "hør nu mutter, vi to skal have os en svingom. Ikke?"

Hun var rædsomt snavset; hun havde ikke tænkt, hun skulle komme med til gilde, og hun smiskede over hele det gamle, spidse ansigt, der mindede om en rusten synål, mens Jesus Kristus kneb hende i benene under bordet.

Klokken var ti, og dansen begyndte. Gennem døråbningen sås de fire lamper, der med tyk messingtråd var gjort fast i loens bjælker. Clou, smeden var der med sin basun, tilligemed

rebslagerens brodersøn fra Bazoches-le-Doyen, der spillede violin. Enhver kunne gå frit ind, og man betalte ti centimer for hver dans. Det stampede lergulv var blevet vandet for støvets skyld. Når musikken holdt op, hørte man skuddene ude fra skiveskydningen knalde med regelmæssige mellemrum. Og landevejen, der ellers lå mørk og øde, var stærkt oplyst af lamperne fra de to andre markedsboder, kramboden, der strålede af forgyldning, og tombolaen med spejle og højrøde gardiner som et lille tempel.

"Se dér, der kommer jo min egen lille pige!" råbte nu Jesus Kristus med rørt stemme og fugtige øjne.

Og det var ganske rigtig Sjuskedorthe, der kom anstigende med sine to tilbedere, Delphin og Nénesse. Hendes fader lod slet ikke til at blive forbavset over at se hende, uagtet han havde lukket hende inde hjemme. Foruden den røde sløjfe, der skinnede i håret, havde hun nu også fået et halsbånd af eftergjorte koraller, der strålede mod hendes solbrændte hud. Forresten var de trætte af at drive om foran boderne og aldeles klistrede og forspiste af alt det sukkertøj, de havde sat til livs. Delphin var i bluse og barhovedet, et rundt, stædigt lille bondehoved, der kun var fornøjet i det frie og skulkede fra skole i alle mulige smuthuller på egnen. Nénesse lignede derimod en købstaddreng; han var forpint af forfængelighed og ville nødig se ud som en bonde. Han var klædt i jakke og benklæder, som var købt færdige hos Lambourdieu, en af disse snævre dragter, der laves i dusinvis i de dårlige udsalg af klædningsstykker i Paris; på hovedet havde han en bulehat, han foragtede bøndernes kasketter.

"Kom her, min søde tøs!" kaldte Jesus Kristus, "så skal du smage? … hvad? … det er ikke dårligt?"

Og han lod hende drikke af sit glas, mens mo'r Bécu med en streng mine spurgte Delphin, hvor han havde gjort af sin kasket.

"Den har jeg tabt!"

"Tabt? Kom straks herhen og få en lussing!"

Men Bécu bad for ham:

"Å, lad ham være fri for en gangs skyld! Så du er ude og more dig, din rad?"

"Nå, gå så og leg," sagde Jesus Kristus faderligt, "men lad mig nu se, at I er kønt artige."

"Uf," sagde Nénesse med væmmelse, "de er fulde som svin."

Sjuskedorthe brast i latter.

"Ja, det tror jeg! Ellers havde de vist ikke været så omgængelige."

Nu gik dansen lystigt, man hørte kun basunens trutten, der overdøvede den spinkle violin. Det stampede ler, som var blevet for kraftigt vandet, klumpede sig sammen under støvlesålerne, og fra de dansendes gennemsvedte jakker og kjoleliv steg en stram lugt op og blandede sig med lampeosen. Men mellem to danse fik de alle sammen travlt med at se på Macquerons Berthe, der kom ind i en pragtfuld silkekjole, akkurat mage til den, byskriverens datter i Cloyes havde haft på til St. Lubinus-festen. Hvad for noget, havde hun virkelig fået lov til at gå til dans? Eller var hun gået uden tilladelse? Desuden lagde de også mærke til, at hun hele tiden dansede med hjulmandens søn, som hun ikke måtte tale til, fordi forældrene var i uvenskab.

Skønt Jesus Kristus var plakatfuld, opdagede han dog skolemesterens sure ansigt henne i døren til skænkestuen. Lequeu betragtede Berthe, der dansede med sin kavaler. Jesus Kristus måtte hen og drille ham.

"Hør, hr. skolelærer, skal De da ikke også have Dem en svingom med kæresten?"

"Kæresten? Hvem mener De?" svarede Lequeu aldeles grøn i ansigtet af arrigskab.

"Naturligvis den fine frøken med de livlige øjne dérhenne!"

Lequeu vendte ryggen til drukkenbolten; han var ærgerlig over, at denne havde gennemskuet ham, men foretrak at iagttage en overlegen tavshed; det var både det klogeste og udtrykte bedst den foragt, han nærede for disse bondebæster.

Nu kom Lengaigne til, og ham fik Jesus Kristus da straks fat i. Nå, havde han hørt, hvor den sure blæksprutte var blevet tørret af? Jo vist, nu skulle sådan en pjalt straks rende af med de gode partier!

Der kom stadig flere bønder ind i dansesalen, og da de spurgte til Victor, kom brevet atter frem: "Kære forældre! Dette skriver jeg til jer, for at I kan vide, at jeg nu er i Lille i Flandern ..." Og så hørte de opmærksomt efter; der var dem, som havde hørt det fem, seks gange, men de kom alligevel til og var igen rædselsslagne over den dyre vin: stod dér virkelig 80 centimer? – Ja vist så: 80 centimer!

"Det var da et forbandet sted at være!" gentog Bécu.

I dette øjeblik viste Jean sig. Han gik straks ind og så sig om i dansesalen, som om han søgte efter nogen. Derpå kom han tilbage og så skuffet og urolig ud. I de sidste to måneder havde han ikke været hos Stivnakkes så tit som før; han følte, at han

ikke blev så venligt modtaget som i gamle dage. Han havde vel sagtens ikke været i stand til at skjule sin voksende tilbøjelighed for Françoise, og det havde svogeren lagt mærke til. Det var ham naturligvis imod, det passede ikke i hans beregning.

"Godaften!" sagde Jean og gik hen til det bord, hvor Fouan og Delhomme sad og drak en flaske øl.

"Godaften, korporal, kom og drik et glas med os?" bød Delhomme høfligt.

Jean sagde tak, klinkede og vedblev:

"Det er da sært, at Stivnakke ikke er her i aften."

"Se, dér kommer han akkurat," sagde den gamle.

Og ganske rigtigt var det Stivnakke, der kom alene, hvilket lagde en skygge over Jeans alvorlige ansigt. Den anden gik langsomt skænkestuen rundt, udvekslede håndtryk og sagde godaften, derpå kom han hen til faderen og svogeren, men han ville hverken sidde ned eller drikke et glas.

"Skal Lise og Françoise ikke til dans i aften?" spurgte Jean endelig med lidt usikker stemme.

Stivnakke så ham lige ind i ansigtet med sine små grå øjne.

"Françoise er gået i seng, det passer bedst for sådan et ungt pigebarn."

Men nu blev de afbrudt af et kævleri, som de måtte høre efter. Jesus Kristus og Flore var blevet uenige, for han ville have en flaske rom til en bolle punch, og hun mente, det var bedst, han ikke fik mere at drikke.

"Nej, nu er det nok, du har drukket dig en god tår over tørsten."

"Hvad er det, hun står og våser om? Tror den dumme kælling ikke, jeg kan betale? Jeg kan købe hele din knaldhytte, kan jeg! ...

Jeg behøver bare at snyde min næse, se nu engang."

Han skjulte en femfrancs i den hule hånd, lod som han pudsede sin næse i fingrene, og kom så frem med pengestykket, som han triumferende spadserede rundt i stuen med.

"Nå, så hun det? Ja, sådan er det altid, når jeg har snue."

Nu rystede huset af bifaldsråb, Flore gav efter og kom med en flaske rom og sukker. En punchebolle måtte også skaffes til veje.

Jesus Kristus, den slubbert, tog alles opmærksomhed, han stod og rørte om i punchen, med løftede albuer og det røde ansigt oplyst af flammerne, der gjorde luften end mere tung og hed i dette rum, som allerede var kvælende af lampeos og tobaksrøg.

Stivnakke, der blev oprørt ved synet af pengene, brød nu løs:

"Du er dog et topmålt asen, at stå her og drikke dig fuld for de penge, du har snydt fader for."

Den anden tog den sag ganske gemytligt.

"Ja, snak du bare, brorlil, du må vist være fastende, siden du kommer med sådant noget sludder."

"Jeg siger, at du er en slyngel, og at du bestemt ender i tugthuset! ... Du har lagt vor gamle mo'r i graven ..."

Drukkenbolten bankede med skeen i punchebollen og flammerne slog voldsomt op om ham, mens han var ved at kvæles af latter.

"Værs'agtig, snak du bare! Hvis det ikke er dig, der har lagt mo'r i graven, så må det vel være mig!"

"Og jeg siger også, at sådanne karle, som du og dine lige, I fortjener ikke det brød, I spiser! Når jeg tænker på, at den jord, som de gamle har døjet så meget for at erhverve, den har du nu lånt på, forgældet, smidt hen til fremmede!"

Nu tog Jesus Kristus til genmæle. Hans punch slukkedes; han satte sig ned, lænede sig bag over på sin stol, og alle gæsterne tav for at høre, hvorledes han ville klare sig.

"Jorden!" brølede han, "din jord! Ja, kom bare og tal om din jord, den blæser dig et stykke, gør den! Du er slave af den, den stjæler alting fra dig, dine fornøjelser, dine kræfter, dit liv, og så gør den dig ikke engang til en rig mand. Nej, se på mig! Jeg bryder mig fanden om jorden, jeg lader fem være lige, jeg giver den i det højeste et godt spark og jeg lever af mine penge, har mine kronede dage! Å, du er et rigtigt høved!"

Bønderne lo, men Stivnakke måtte samle sig, før han kunne finde svar på broderens udfald. Han stammede:

"Drivert! Uduelige karl! Du bestiller ingenting, og så praler du oven i købet af det skændige liv, du fører!"

"Jorden! Det er noget vrøvl!" tog Jesus Kristus, der nu var kommet i ånde, atter fat. "Du er langt tilbage i tiden, siden du endnu taler om det vås! Jorden er lige så godt min som din, den er alles og ingens! Den tilhørte vor gamle, og han måtte stykke den ud til os, ikke? Du, du må vel sagtens også engang i tiden dele med dine børn. Nå, hvordan går det så? Den går og kommer, den tager til og tager af, den tager da forresten mest af, for du er da ikke så farlig stor en herre med den smule ejendom, når din fader havde tre gange så meget. Jeg gad nu ikke have sådan en ussel stump, det er jo ligefrem ækelt! Nu har jeg da også fået has på klatten! Og så desuden holder jeg på at sætte mine penge ordentlig fast, men ser du, brorlil, jordejendomme, det er en dårlig ting nu for tiden; de er ved at gå i vasken! Nej, ikke en hvid vil jeg vove dér! Det er en skidt

forretning, og vi er kaput alle sammen. Det bliver til fallit, bankerot, og ikke andet. I bliver narret alle som én!"

Lidt efter lidt var der blevet dødstille i krogene. Ingen lo mere, og de urolige bondeansigter vendte sig mod den lange djævel, der i sin fuldskab talte rent ud af posen, og kom frem med de underlige meninger, han havde dannet sig i sit omflakkende liv. Ud af ham talte den vilde soldat, dagdriveren og politikeren fra krostuen. Det mest fremtrædende hos ham var dog kommunisten fra -48, der stadig tilbad "menneskerettighederne fra -89".

"Frihed, lighed og broderskab! Vi må gå tilbage til den store revolution. Vi er blevet skammeligt snydt ved delingen, borgerne har fået alting, men vi skal Fanden knuse mig nok få dem til at udlevere os vor part! Er vi måske ikke lige så gode som de? Er der nogen ret og retfærdighed i, at den skidt knægt på Borderiegården har så meget, mens jeg ingenting har? Jeg fordrer, hvad der tilkommer mig med rette, jeg vil have min part, alle skal vi have hver vor part."

Bécu var for drukken til at forsvare den lovlige myndighed, han nikkede bifaldende uden rigtigt at forstå meningen; alligevel havde han endnu så megen forstand tilbage, at han kunne komme med en indvending:

"Ja, ja vist, det er vist og sandt! Men kongen, han er og bliver kongen! Og mit er ikke dit!"

En bifaldsmumlen lød gennem stuen, men nu tog Stivnakke striden op:

"Å, hør dog ikke på det bæst! Han skulle smides ud!"

Latteren begyndte på ny. Jesus Kristus blev aldeles rasende, rejste sig op og fægtede om i luften med knyttede næver.

"Vent I bare, til det igen går løs! Ja, så skal vi to snakkes et ord ved, din feje bondehøvl! Du er så vigtig nu, fordi du har sognefogeden og fuldmægtigen og din deputerede, jo han er en fed fyr, din deputerede! Ikke? Du er færdig ved at slikke støvet af hans støvler, bare fordi du bilder dig ind, at han skal hjælpe dig at blive af med dit korn til en ordentlig pris. Jeg beder jer alle sammen rejse og ryge ad Helvede til, både dig, sognefogeden, fuldmægtigen, den deputerede og politiet! I morgen er det måske os andre, der har overtaget; og jeg er ikke alene på mit parti, der er alle de stakkels djævle, som er kede af at sulte, og så er der alle bønderne, ja, netop, I går nok med, når I først er blevet kede af at fede borgerne, mens I næppe selv har det tørre brød! ... Så skal det gå dem galt, alle de rige! Vi skal slå hovedet ned i maven på dem, og så tager vi, hvad vi har lyst til! Hører du, brorlil, din ejendom, din jord, den tager nu jeg, så spytter jeg på den, hører du det!"

"Ja, prøv det, kom an, jeg skal skyde dig ned som en gal hund, at du ved det!" råbte Stivnakke, der var så vred, at han styrtede ud og smældede døren i efter sig.

Lequeu havde i nogen tid stået og lyttet med tilsyneladende ligegyldig mine, nu gik også han; han ville som embedsmand ikke sætte sin stilling på spil ved at høre mere af den snak.

Fouan og Delhomme så ned i deres ølglas og sagde ikke et ord, de skammede sig, men tav stille; de vidste nok, at hvis de blandede sig i striden, ville drukkenbolten kun skrige værre op. Ved bordene rundt om begyndte bønderne at blive vrede; hvad skulle dette betyde? Var deres ejendom ikke deres med rette? Og hvem skulle komme og tage deres jord fra dem? De brummede og skulle til at kaste sig over "socialisten", da Jean rejste sig. Han

havde hele tiden siddet og set på Jesus Kristus, havde fulgt hvert ord, denne havde sagt, med et alvorligt ansigt, som om han prøvede, hvad der vel kunne være sandt i de ting, der bragte den anden i harnisk.

"Jesus Kristus," sagde han nu ganske roligt. "De skulle meget hellere tie stille med alt dette her! Det nytter ikke at tale om det, og hvis De tilfældigvis har ret, så bærer De Dem dumt ad, for på den måde får De ingen moders sjæl til at holde med Dem!"

Jeans koldblodige optræden og fornuftige bemærkning beroligede med ét Jesus Kristus. Han kastede sig ned på sin stol med den erklæring, at han brød sig pokker om det hele, når det kom til stykket. Og han begyndte atter på sine spilopper, omfavnede mo'r Bécu, hvis mand var faldet i søvn af fuldskab; derefter drak han af punchebollen, mens latteren igen rungede gennem tobakstågen.

I loen gik dansen stadig, Clou blæste på sin basun, og dens tordnende lyd overdøvede aldeles den spinkle violins toner. De dansende svedte, så de dampede; støvet stod dem op om ørene; man så Sjuskedorthes røde sløjfe hvirvle rundt, hun fo'r afsted med Nénesse og Delphin. Berthe var der også endnu, hun var tro mod sin tilbeder og dansede næsten kun med ham; de unge karle, hun havde afslået at danse med, stod i en krog og skumlede over hende.

"Kom, lad os gå hjem i seng!" sagde Fouan til sin svigersøn.

Og udenfor, da Jean havde sagt farvel til dem, blev den gamle ved at gå uden at sige et ord, det så ud, som tænkte han over noget, han havde hørt den aften, og lige med ét lod det til, at han havde taget en beslutning, for han vendte sig til Delhomme med de ord:

"Jeg tror, jeg sælger knaldhytten, og flytter over til jer! … Det er nu så min bestemmelse. Godnat!"

Han gik alene hjem med langsomme skridt. Men hans hjerte var tungt. Han stødte hvert øjeblik mod stene på vejen; en forfærdelig sørgmodighed bragte ham til at vakle som en beruset. Han havde allerede givet sin mark fra sig, snart ville han ikke engang have tag over hovedet mere! Det forekom ham, som om han hørte, hvorledes de rev skifertaget ned over hovedet på ham. For fremtiden skulle han ikke have et sted, der var hans eget! Han skulle flakke om som en stodder, både nat og dag, uden rist eller ro; og når det regnede, skulle den tætte, fine kolde regn gennembløde ham lige til skindet.

4

Den varme augustsol stod op klokken fem og kastede sine brændende stråler hen over Beaucesletten, ned på det modne korn, der bølgede under den bede sommerhimmel. Siden de sidste heftige regnskyl var kornet vokset og blevet gult lidt efter lidt. Nu havde havet skiftet farve, nu rullede det sine blonde flammebølger ved det mindste vindpust. Korn, korn, stadig korn, ikke et hus, ikke et træ, kun en uendelighed af gult, skinnende, bølgende korn! Undertiden, i vindstille hang aksene dorske ned og en tung duft af frugtbarhed strømmede op fra jorden; det var, som hørte man kornene svulme i den dirrende, hede luft. Og ved synet af denne endeløse slette, denne kæmpehøst, kom den tanke uvilkårlig frem: mon mennesket nogensinde kunne komme til ende med den, mon dette lille kryb ikke ville blive rent borte i denne umådelige kornoversvømmelse!

På Borderiegården var rughøsten endt, nu tog Hourdequin fat på hveden. Forrige år var hans mejemaskine gået itu, og fortumlet og modløs over sine folks tværhed og mangel på god vilje var han selv begyndt at tvivle på de ny opfindelsers fortræffelighed; og lige siden Kristi Himmelfartsdag havde der været lejede høstfolk på Borderiegården. Som det var skik og brug var de fra Perche, fra Mondoubleau; de var tolv i tallet: anføreren, en lang tør én, 5 andre karle, fire koner og to piger. De var i en kærre kommet til Cloyes, hvor Hourdequins vogn havde hentet dem. Hele flokken lå om natten i fårefolden, der på denne årstid var tom, de sov på halm mellem hinanden, piger, koner og mænd, og lå halvnøgne i den svære varme.

Det var på denne årstid, Jacqueline havde mest mas. Dagens og nattens komme afgrænsede arbejdsdagen: Klokken 3 om morgenen måtte man ud af fjerene og hen imod klokken ti om aftenen kunne man strække sin mødige krop. Hun måtte være den første på benene om morgenen for at kunne give folkene deres davre klokken fire og den sidste til at lægge sig, efter at have anrettet hovedmåltidet klokken ni: flæsk, kød og kål. Imellem disse to måltider var der to andre: brød og ost til frokost, kødsuppe ved middagstid og mælkebrød til vesperkost; i alt fem rigelige måltider, fugtede med æblemost og vin; for høstfolk, der arbejder hårdt, er forslugne. Men det gik for hende som en leg: hun havde muskler af stål og var smidig som en kat; og denne modstandskraft over for trætheden var så meget mere overraskende, som hun samtidigt overvældede Tron, dette umælende bæst, med sin kærlighed. Hourdequin så intet, vidste intet om det. Han havde sin høstfeber, en særegen feber, den årlige store krise af jordlidenskab, hele hans indre sitrede, hovedet brændte, hjertet bankede, kødet rystede ved synet af de modne aks, der faldt for leen.

Nætterne var dette år så hede, at Jean ofte ikke kunne holde ud at blive i det aflukke nær ved hestestalden, hvor han sov. Han gik ud, foretrak at spadsere påklædt op og ned på brostenene i gården. Det var ikke alene hestenes utålelige kropsvarme og gødningens uddunstninger, der jog ham ud, det var søvnløshed, det var det bestandige billede af Françoise, den evindelige indbildning, at hun kom og at han tog og krystede hende ømt ind til sig. Nu, da Jacqueline, der var optaget andet steds, lod ham i fred, forvandlede hans venskab for denne pige sig til et heftigt begær. Tyve gange havde han i denne

våndefulde halvsøvn svoret, at nu skulle han gøre alvor af det den næste dag, men når han så om morgenen havde kølet sit hoved i en spand koldt vand, betoges han af væmmelse: han var alt for gammel for hende; og den følgende nat begyndte lidelserne igen.

Da høstfolkene kom, opdagede han blandt dem en kvinde, han to år tidligere havde stået i forhold til; da var hun ugift, nu gift med en af mændene. En aften, da han i denne pinefulde sindstilstand listede sig gennem fårestien, kom han til at træde hende, der lå mellem manden og en broder, der begge snorkede med åben mund, på fødderne. Hun gav efter uden modstand. Og i de følgende tre uger kom han igen hver nat.

I den anden uge af august gik arbejdet rask fra hånden. Høstfolkene begyndte at meje i de nordre agre og gik så ned mod Aigre; og neg for neg faldt den uendelige flade, hver gang leen fo'r frem, tog den en rund bid ud af det bølgende hav. De små kryb, der druknede i det kæmpestore arbejde, kom sejrrige ud af det. Alt som de langsomt skred frem, kom den flade jordbund med de hårde stubbe frem, og dér trampede så høstpigerne om med bøjet ryg. På den tid af året var der liv på den store, ensomme Beauceslette, det myldrede af folk, vogne og heste. Så langt øjet rakte, sås skarer af høstfolk, der gik i den samme skrå retning med den samme vuggende bevægelse, nogle så nær, at man tydeligt kunne høre leen hvisle mod stråene, andre som sorte prikker, som myrer, helt ude i horisonten. Og mens myretuen var i fuld virksomhed, mistede sletten stykke for stykke sin rige kappe, sin eneste sommerprydelse, og den lå pludselig nøgen og bar.

I de sidste dage havde det været frygtelig varmt, især en dag, da Jean kørte neg sammen på en mark nær ved Stivnakkes lod; han skulle sætte en stak på otte meter, og med 3000 neg. Halmen spaltede sig af tørke, og over det korn, der endnu ikke var mejet, dirrede heden, man skulle næsten tro, aksene stod i brand, så varm var luften. Og ikke et blad, der skærmede og kølede, kun folkenes korte skygge hen over jorden. Lige fra om morgenen tidligt havde Jean gået og svedt under denne ildhimmel, mens han læssede sin vogn sagde han ikke et ord, kun når han kom hen imod Stivnakkes ager med sit læs, så han sig om efter Françoise, der langsomt gik bagefter svogeren og samlede kornet, alt som han mejede det.

Stivnakke havde været nødsaget til at tage Palmyre til hjælp i høsten; Lise kunne det ikke nytte at gøre regning på, for hun var frugtsommelig, og om morgenen havde han ærgret sig således over at se, hvor kluntet hun tog på arbejdet, at han havde sendt hende hjem og bedt hende blive dér og først komme i marken med deres mellemmad klokken fire.

"Nå," sagde Stivnakke, der sled i det for at få et stykke mejet færdigt, "jeg er helt stegt på ryggen og min tunge er så tør som en høvlspån!"

Han rettede sig; han gik med bare fødder i de tunge sko, havde kun et par blå lærredsbenklæder og skjorte på; denne stod åben foran i brystet, og man så hvorledes sveden drev ned ad hans hårde bryst.

"Jeg må hen og drikke mig en slurk!"

Og så gik han hen og tog en flaske æblemost, der lå under hans frakke. Da han havde sat flasken for munden og drukket, tænkte han på Françoise.

"Er du ikke tørstig?"

"Jo!"

Françoise tog også flasken og drak efter Stivnakke uden videre, og mens hun stod der bøjet bagover, så han fra siden på hende. Sveden haglede også af hende, kjolen var gået op i halsen og man så den hvide hud; under det blå hovedtørklæde skinnede de store sorte øjne i det tavse, bestemte ansigt, der nu var glødende hedt i solvarmen.

Uden at sige noget tog han atter fat på sin le og gik videre med en gyngende bevægelse, mens man hørte leens taktfaste hvislen ved hvert skår, han mejede, og hun fulgte bagefter foroverbøjet, i højre hånd holdt hun en segl, hvormed hun samlede en favnfuld korn, som hun derpå satte i hob ved hvert tredje skridt. Når hun engang imellem rettede sig og med bagen af sin hånd tørrede panden, råbte Stivnakke med hæs stemme:

"Vil du se, du ikke dovner, her er ingen tid til at ligge på den lade side!"

På ageren ved siden af gik Palmyre. Dér var kornet mejet for tre dage siden og hobene var tørre, så hun nu kunne binde neg. Hende passede han ikke på, for under påskud af, at hun allerede var gammel og udslidt, og at han ville tabe, hvis han gav hende en krone i dagløn som de andre høstpiger, blev hun betalt for hvert hundrede neg, hun bandt. Hun havde endog været nødt til at tigge ham om at blive antaget, og han snød hende, betalte hende alt for dårligt med en mine, som om han gjorde en god gerning.

Den ulykkelige tog en favnfuld korn, så meget som hendes stakkels, magre arme kunne spænde om, og så bandt hun det

sammen med et halmbånd, hun holdt i beredskab. Det var et hårdt arbejde, som mændene selv plejer at gøre; derfor var hun også aldeles udmattet, hendes bryst fladtrykt af den tunge byrde og hendes arme aldeles forpinte af at trække i halmbåndene. Hun havde bragt en flaske med, og den fyldte hun engang imellem henne i en lille dam i nærheden. Vandet var ildelugtende og lunkent, men hun drak det alligevel, skønt hun allerede i flere dage havde haft diarré og var ved at segne af hede og overanstrengelse.

Men himlen var blevet lyseblå, det var som blev hele hvælvingen hvidglødende, og solens stråler brændte som ild. Det var den tid, hvor høstfolkene hvilede i den lummerhede middagsstund. Delhomme og hans folk, der satte negene sammen i traver, fire forneden og et ovenpå som en bikube, var allerede forsvundet og havde lagt sig til ro i en eller anden grøft. Den gamle Fouan gik endnu lidt omkring, men snart forsvandt også han. Han havde nu i fjorten dage boet hos svigersønnen, siden han havde solgt sit hus.

Op mod den tomme synskreds over de korte stubbe i den dirrende varme sås kun den Højes tørre skikkelse; hun stod og betragtede en stor kornstak, som hendes folk var i færd med at sætte op. Hun lignede et gammelt vissent træ, som hverken hede eller sol mere kunne bide på, som hun stod dér rank uden en sveddråbe, frygtelig og harmfuld over at se sine folk sove.

"Å, nu kan jeg minsæl ikke mere; nu svider det snart vabler i huden!" udbrød Stivnakke.

Han vendte sig til svigerinden:

"Kom! Nu lægger vi os til at sove."

Han så sig om efter lidt skygge, men ikke et træ og ikke en busk var at øjne. Solen brændte over alt. Endelig opdagede han, at der var en stribe korn ved den anden ende af marken i en hulning.

"Halløj, Palmyre, hvil dig nu også lidt."

Hun gik et halvhundrede skridt fra dem og svarede med udslukt stemme, der næppe nåede dem:

"Nej, nej, det har jeg ikke tid til."

Hun var det eneste væsen, der arbejdede på den solhede mark. Hvis hun ikke bragte sine halvanden francs hjem om aftenen, fik hun prygl af Hilarion, for han ville have penge til brændevin. Men hendes kræfter begyndte at svigte hende; det knagede i hendes magre lemmer ved hver bevægelse, hun gjorde, ved hvert et neg, hun bandt. Hun blev dog ved at gå der med det askegrå ansigt, der var slidt og udvisket som en gammel mønt; hun lod den brændende sol udsuge sin sidste kraft i den fortvivlede anstrengelse som et lastdyr, der slider og slæber, til det styrter.

Stivnakke og Françoise havde lagt sig ned ved siden af hinanden. De lå stille, dampende af sved, med lukkede øjne uden at mæle et ord. De blev snart overvældet af en blytung søvn, der varede omtrent en time i den stille hede luft.

Da Françoise atter lukkede øjnene op, så hun at Stivnakke havde vendt sig om imod hende og lå og betragtede hende med de underlige øjne, der i den senere tid ofte havde ængstet hende. Hun lukkede igen sine øjne, lod som hun sov, men lige med ét, mens hun kneb øjnene i, fo'r han løs på hende.

"Svin – asen!" stammede hun og stødte ham voldsomt fra sig.

Han lo med en forvildet mine og gentog:

"Å, du er en lille tosse, en rigtig lille tosse!"

I dette øjeblik kom Palmyres ligblege ansigt til syne oven over kornet. Men hende regnede Stivnakke ikke mere, end om det havde været en ko, der rakte hovedet frem. Og hun gav sig virkelig også igen i færd med sine neg uden at bryde sig om dem. Og atter hørte man det knage i hendes lemmer, hver gang hun bukkede sig.

"Tosse," gentog Stivnakke, "Lise skal ikke få noget at vide."

Men ved søsterens navn stred Françoise endnu mere imod, og nu brugte hun alle sine kræfter, slog og sparkede, så at han måtte slippe hende. Det var også på høje tid, for nu så Stivnakke Lise komme med mellemmaden.

Han gik hende i møde og ved tanken om, at Françoise måske ville sige til søsteren, hvad der var foregået, fortrød han, at han ikke havde gjort det af med hende med det samme. Men Françoise sagde ikke noget; hun satte sig blot op mellem negene med korslagte arme og et stædigt, uartigt ansigt. Og da han gav sig til at meje, blev hun ganske roligt siddende, som om arbejdet ikke kom hende ved.

"Hvad skal det nu sige?" spurgte Lise, der også havde lagt sig ned, træt af gangen. "Skal du ingenting bestille?"

"Nej, jeg gider ikke mere!" svarede Françoise arrigt.

Nu begyndte Stivnakke, der intet turde sige til Françoise, at skælde sin kone ud. Hvordan var det, hun lå dér som en so og varmede sin mave, det var ækelt at se på. Han tog hende i armen og rejste hende op med vrede miner. Hun kunne godt selv tage fat og samle op efter ham.

"Siden du ingenting tager dig til," sagde hun til Françoise, "så gå du hjem og se efter huset – sæt middagsmaden over."

Uden at svare, gik Françoise sin vej.

I den kvælende varme var der atter liv og virksomhed over Beauces agre, de små sorte prikker vrimlede igen i en uendelighed mellem de gule stubbe.

Delhomme og hans to karle gjorde deres traver færdige, mens den Høje så sin store stak højne sig. Hun støttede sig arrigt til sin stok, og hendes fingre kløede efter at smække de dovne karle ordentligt over ryggen med den. Fouan så til, kom hen og faldt i staver over sin svigersøns arbejde og slentrede endelig bort med tunge skridt. Den gamle var fuld af sorg og savn over intet at eje, over at være overflødig her midt i de andres travlhed.

Françoise gik med svimlende hoved langs den ny vej, da hun pludselig hørte en stemme, der kaldte hende ved navn.

"Halløj, Françoise, denne vej! Kom lidt herhen!"

Det var Jean, halvt skjult af negene, som han hele dagen havde kørt sammen fra de omliggende marker. Han havde igen læsset af vognen, og hans heste stod ubevægelige i solheden og ventede. Den store stak skulle først sættes næste dag, og han havde derfor kun lagt negene tilrette i tre store langagtige bunker, der dannede som en stue, et dybt, fredeligt hul mellem halmen.

"Kom du kun! Det er mig."

Ganske mekanisk kom Françoise hen til ham; hun så sig ikke en gang om. Hvis hun havde vendt sig, ville hun have set Stivnakke strække hals, overrasket ved at se hende dreje ind på marken.

Jean spøgte med hende.

"Nå, du er rigtig blevet stolt; du ser knap til den side, hvor jeg går."

"Man ser dig så sjældent nu om stunder," svarede hun, "du kommer ikke mere og ser til os."

Så beklagede han sig over, at Stivnakke var uvenlig mod ham. Men hun hørte næppe efter, hendes tanker var andetsteds, og hun svarede kun med enstavelsesord.

Hun havde kastet sig på halmen, som om hun var meget træt. Hun var optaget af én ting, tænkte kun på ét: denne mand, der havde anfaldet hende henne i marken; hun syntes, hun hørte og så ham, og hun var underlig betaget både af attrå og ængstelse; ganske åndeløs lukkede hun øjnene.

Også Jean tav.

Ved at se hende ligge dér med halvtlukkede øjne bankede blodet stærkt i hans tindinger. Dette møde kom ham aldeles uventet, han ville ikke lade sig rive med, ville ikke misbruge dette unge barns troskyldighed. Men det susede og stormede for hans øren, han havde så længe holdt af hende, så tit tænkt på hende, at hun skulle blive hans, når han ikke kunne sove om natten. Han lagde sig ned ved siden af hende, tog først hendes ene hånd, så dem begge, trykkede dem, som ville han knuse dem, men vovede ikke engang at kysse dem.

Hun trak dem ikke til sig, men så drømmende på ham, med tunge, trætte øjne, uden at smile, uden at rødme, med et underligt forpint udtryk i det smalle, unge ansigt. Det var dette stumme, næsten smertefulde blik, der med ét bragte ham rent ud af ligevægten …

"Nej, nej," stammede hun, "jeg beder dig … det er grimt …"

Men hun gjorde ingen modstand, det forekom hende, at jorden svandt bort under fødderne på hende og i denne svimmelhed forstod hun ikke ret, hvad der foregik: var det den anden, der atter havde fat på hende? …

Da Françoise igen åbnede øjnene, så hun sig stort omkring uden at sige et ord eller gøre en bevægelse; Jean ville sige noget, men kunne ikke finde noget at sige, og fik derfor den tanke at omfavne hende, men hun trak sig tilbage, hun ville ikke en gang have, at han rørte ved hende.

"Ja, jeg må gå," stammede han, "bliv du her lidt endnu."

Hun svarede ikke, men så lige ud for sig med et stift, åndsfraværende blik.

"Ikke sandt? Vent her en fem minutters tid, for at de ikke skal se os gå bort sammen."

Endelig besluttede hun sig til at åbne munden:

"Det er godt. Gå bare."

Og det var det hele. Han knaldede med pisken, bandede over hestene og gik sin vej ved siden af vognen med langsomme skridt og bøjet hoved.

Imidlertid kunne Stivnakke ikke begribe, hvorfor Françoise blev borte bag ved negene, men da han så Jean gå sin vej, fik han en mistanke. Uden at sige noget om det til Lise, listede han sig afsted og satte med ét spring over negene, ned hvor svigerinden lå.

"Nå, dér griber jeg dig på fersk gerning, din taske! Den stodderprins er det, du render og leger kæreste med, mens du sparker mig bort!"

Han tog igen fat på hende, men hun stred kraftigt imod; for anden gang måtte han give afkald og i raseri fremstammede

han:

"Jeg tænkte det jo nok. – Jeg burde for længe siden have smidt ham på døren!"

Og nu strømmede han over af skældsord; hun sad ganske stille, bleg og stiv, og skønt vreden kogte i hende, lod hun, som om hun var ganske rolig. Til alle hans grovheder havde hun kun ét svar:

"Hvad kommer det dig ved. Hvis det morer mig, har jeg min fri vilje!"

"Ja, det skal vi få at se, du skal komme på døren, det lover jeg dig, og det lige straks … Jeg skal sige til Lise, hvorledes jeg fandt dig, det kan du være sikker på! …"

Nu skubbede han hende foran sig hen imod den mark, hvor hans kone gik og arbejdede.

"Ja, sig du bare til Lise alt, hvad du lyster! Hvad bryder jeg mig om det? … Jeg rejser fra jer, hvis jeg har lyst."

"Hvis du har lyst, din taske! … Ja, det skal vi få at se – du skal blive sparket ud af huset, skal du!"

For at skyde genvej trak han hende over det stykke mark, der endnu ikke var blevet delt mellem søstrene, og med ét stod han ganske stille, det faldt ham ind, at hvis han jagede hende bort, måtte der skiftes mellem hende og Françoise, og han så sin mark udstykket, ja måske i hænderne på hendes galan.

Denne tanke slog pludselig koldt vand i blodet på ham, fik hans harme til at svinde bort. Nej, det var da alt for dumt, man kunne da ikke således smide alting fra sig, fordi sådant et pigebarn fandt på at gøre kunster. Piger, dem er der nok af, men jord! Det er noget andet, og når man først har den, gør man bedst i at beholde den. Han sagde ingenting, sagtnede sin

gang, var ærgerlig og tænkte på, hvorledes han skulle gøre sig gode venner med Françoise, inden de nåede Lise. Endelig tog han en beslutning.

"Hør nu, Françoise, du ved nok, jeg er ikke for skænderi og spektakel, men jeg blev jo lidt ærgerlig, fordi du slet ikke bryder dig om mig, ellers kan jeg ikke sige, jeg har lyst at gøre Lise sorg, især nu i denne tid ..."

Hun troede, han var bange for, at hun skulle forråde ham.

"Ja, det kan du være vis på, hvis du siger noget til Lise, så skal hun få alting at vide!"

"Å, det er jeg ikke bange for!" svarede han med stor sindsro. "Så siger jeg blot, at du lyver, at du vil hævne dig på mig, fordi jeg kom bag på jer!"

Da de nu nærmede sig Lise, vedblev han hastigt: "Nå, men så bliver dette mellem os ... Vi kan altid tale om det en anden gang."

Lise var begyndt at undre sig over, at søsteren kom tilbage med Stivnakke, der nu gav sig til at fortælle, at den pokkers tøs havde stillet sig henne bag en stak, hvor hun stod og surmulede. I det samme blev han afbrudt af et hæst skrig, der fik dem til at tænke på andre ting.

"Hvad er dette? Hvem var det, der skreg således?"

Det var et forfærdeligt skrig, et langt, jamrende hvin, som lignede et dyrs dødsskrig. Det lød hen over markerne i den glødende, ubønhørlige solhede.

"Hvad? Hvad er det? En hest, ganske sikkert, der brækkede benene!"

De vendte sig om, Palmyre stod endnu oprejst mellem halmen i stubmarken ved siden af, hun trykkede en favnfuld

korn op mod sit hule bryst og søgte at binde den sammen til neg; men nu udstødte hun igen et angstskrig, slap hvad hun holdt på, og tumlede om midt i kornet, lynslået af den stærke solhede, som hun nu i tolv timer uafbrudt havde udholdt.

Lise og Françoise løb til, Stivnakke slentrede ligegyldig bagefter dem, mens høstfolkene fra de omliggende marker ilede til for at se, hvad der var på færde, Delhommes, Fouan og den Høje, der gik og skubbede stene bort med sin stok.

"Hvad er det?"

"Det er Palmyre, som har fået et anfald."

"Jeg så hende falde om."

"Ih, du gode Gud!"

Og dér stod de alle rundt om hende, fuld af den uforklarlige rædsel, bonden har for sygdom, de så på hende, men ingen vovede at røre ved hende. Hun lå med ansigtet opadvendt og armene ud til siderne, som var hun korsfæstet på den jord, der så hurtigt havde slidt hende op og nu havde dræbt hende. Der måtte være sprunget et blodkar i hende, for en tynd blodstribe løb ud af hendes mund. Men det var snarere af mangel og overanstrengelse, af hårdt arbejde, at hun døde; hun lå der mellem stubbene så tør og mager, en elendig pjalt, skind og ben, uden alder, uden køn, og udåndede sit sidste svage suk omgivet af høstens svulmende frugtbarhed.

Imidlertid kom den Høje til, hendes bedstemoder, der aldrig havde talt til hende, der altid havde fornægtet hende.

"Jeg tror, hun er død."

Og så stødte hun til staklen med sin kæp. Legemet med de åbne, brustne øjne og den krampagtigt fordrejede mund rørte

sig ikke. På hagen begyndte blodet at stivne. Så vedblev bedstemoderen:

"Ja, hun er død, det er sikkert nok! … Det er bedre end at ligge andre til byrde."

Alle stod stille og så forskrækkede ud. De turde vel ikke røre ved hende eller flytte liget, før sognefogeden havde været der. Først talte de sagte, men snart begyndte de at skrige op, som de plejede.

"Nu henter jeg min stige derhenne," sagde langt om længe Delhomme, "den kan vi bruge til båre. En død må ikke ligge på den bare jord, det er ikke rigtigt."

Men da han kom tilbage og ville lægge et par neg under liget, gav Stivnakke ondt af sig.

"Nå, du skal nok få dit korn igen – vær ikke bange!"

"Ja, det gør jeg også regning på."

Lise, der blev en smule skamfuld over mandens gerrighed, skyndte sig at lægge et par neg tilrette til hovedgærde, og dér lagde de så Palmyres lig.

Françoise stod og faldt i sørgelige tanker ved dette pludselige dødsfald; hun så med sørgmodige blikke på den ulykkelige og undrede sig over, at dette engang havde været en kvinde. Hun og Fouan blev hos den døde. Den gamle var ganske tavs, men han så ud, som han mente, at de ikke var mest at beklage, der rykkes bort.

Da solen gik ned og folkene skulle vandre hjem, kom to mænd efter båren. Det var ingen tung byrde og der behøvedes ingen afløsning; alligevel gik flere med og der dannede sig et helt følge. De skød genvej over markerne for at undgå

landevejen. På negene blev liget stift, og bag ved hovedet lå aksene og svajede og gyngede i takt efter mændenes gang.

Nu lå varmen som en rødlig tung damp over jorden. I synskredsen, på den anden side af Loiredalen sank solen ned i en tåge og kastede et gyldent skær henover Beaucesletten. Alt forgyldedes i denne smukke høstaftens belysning. Det korn, der endnu stod på marken, havde små rosenrøde flammespidser, stubbene skinnede højrødt, og rundt om i det uendelige, hen over dette gyldne hav, hævede stakkene deres runding; de så umådelig store ud, guldflammede på den ene og mørke på den anden side i solens sidste stråler. Skyggerne blev stedse længere hen over sletten. Fred og stilhed herskede snart over alt, kun højt oppe i luften slog en lærke sin dirrende aftentrille. De udasede høstfolk gik tavse, og fulgte stille efter båren med bøjede hoveder, og man kunne tydeligt høre stigen knirke under den døde, der blev bragt hjem på det modne korn.

Den aften betalte Hourdequin sine høstfolk for deres arbejde. Det havde været et godt år, ikke meget korn var slået ned af regn eller hagl og ikke et eneste uvejr i høstens tid. Derfor kom også forkarlen med sine folk nok så glad og bragte neget med de kunstfærdigt sammenflettede aks til Jacqueline, der behandledes som kone på gården. Og høstgildet var meget muntert; der blev spist tre bedekøller og fem kaniner, og de klinkede så længe med hinanden, at de alle sammen var berusede, da de gik til ro. selv Jacqueline havde fået lidt for meget og var lige ved at falde Tron om halsen lige for næsen af Hourdequin.

Jean var ganske ør i hovedet, da han gik ind i sit lukaf. Selv om han var dødtræt, kunne han ikke sove, tanken om Françoise

lod ham ikke have fred; næppe havde han lagt sig, før hun stod for hans blik. Og han pintes af ønsket om atter at møde hende i morgen og de næste dage – altid! I det samme fo'r han sammen, der var noget der strøg sig op ad ham, en kvinde lod sig glide ned i sengen ved hans side: det var høstpigen fra Perche, der var blevet forbavset over, at han ikke kom den sidste nat. Straks stødte han hende bort, men derpå krystede han hende ind til sig i et kvælende favntag.

Netop ved den tid fo'r Françoise op af søvne, stod op og åbnede sit vindue, som hun måtte have lukket. Hun drømte, at der var nogen, som sloges, og at hundene stod nede og rev og sled i døren. Men så snart nattevinden havde svalet hende lidt, kom hun til at tænke på de to mænd – Jean og Stivnakke – der begge ville have hende, og af hvilke den ene havde fået sin vilje med hende. Hun tænkte ikke frem i tiden, tog ingen bestemmelse; det, der var foregået, løb hende rundt i hovedet.

Men nu spidsede hun øren, det var altså ingen drøm? Der hørte hun jo en hund hyle nede ved floden. Så huskede hun sig om. Det var Hilarion, som lige siden nattens frembrud havde ligget og hylet ved siden af Palmyres lig. De havde forsøgt at få ham bort, men han havde klamret sig til båren, havde bidt og sparket om sig; det havde været dem umuligt at rive ham bort fra den, der havde været alt for ham. Nu hylede han uden ophør, hylede som et vildt dyr, og hans jammerskrig lød ud i nattens stilhed.

Françoise stod længe gysende og hørte på det.

5

"Bare den brogede ikke går hen og kælver på samme tid som jeg!" sagde Lise hver morgen.

Og Lise faldt i staver i stalden over koen, der var umådelig tyk. Aldrig havde hun da set et dyr med sådan en bug – den var som en tønde på de spinkle ben. De ni måneder var udløbet netop på St. Fiacre-dagen; Françoise havde opskrevet dagen, da hun trak koen til tyren. Uheldigvis var Lise for sit vedkommende ikke så sikker på dagen.

Den brogede blev forkælet af hele familien. Nu havde de haft den i 10 år, og den hørte til dér i huset. Om vinteren gik de alle ud i stalden, og der brugtes intet brændsel; de varmede sig ved koens uddunstninger, og den brogede holdt meget af dem, især af Françoise, som aldrig kom i nærheden, uden at den blev ganske fugtig i øjnene af kærlighed. Den slikkede hende med sin skrubbede tunge, så hendes arme blødte, greb hende med tænderne i kjoleskørtet og trak hende helt hen til sig for at have hende i nærheden.

Derfor passede og plejede hun den også rigtig godt, gav den varmt at drikke, gik ud med den, når vejret var rigtig godt, kort sagt, vågede over dyret tidligt og silde. Forresten var det ikke alene omsorg for koen, men hun tænkte også på pengene, den var værd, og mælk, smør og ost. Det ville være et stort tab, hvis den brogede gik hen og døde.

Der var nu gået en fjorten dages tid efter høsten. Hos Stivnakke var alt ved det gamle, Françoise gjorde sit arbejde, som om intet var forefaldet mellem hende og svogeren. Det var,

som havde han rent glemt den sag, og hun undgik at tænke på det.

Hun havde engang mødt Jean og bedt ham at komme hjem til dem. Han passede hende derfor op, hvor han kunne, og tiggede hende om at møde ham en aftenstund. Men det ville hun ikke høre tale om; hun blev helt forskrækket, og skjulte sin kulde under påskud af, at hun måtte være forsigtig; senere hen måske, når hun bedre kunne undværes i huset. Og en aften, da han traf hende på vejen til Macquerons, hvor hun skulle købe sukker, ville hun på ingen måde følge ham lidt på vej, talte hele tiden op om den brogede, som hun stadig måtte have et øje med.

Og netop dagen før St. Fiacre blev Lise efter middagsmaden, om aftenen, grebet af stærke smerter, just som hun sammen med sin søster var i stalden for at se til koen, der brølede sagte og klagende.

"Sagde jeg det ikke nok," udbrød hun rasende, "vi er samtidige!"

Men hun ville ikke lægge sig.

Hen imod klokken ti om aftenen, da den lille Jules var bragt til sengs, blev Stivnakke træt af at vente, så han gik hen at sove, mens Lise og Françoise blev siddende nede i stalden hos den brogede, hvis smerter tog til. De begyndte begge to at blive lidt ængstelige, klappede dyret, talte venligt til det, bragte det sukker, som det slet ikke ville tage, det stod med hængende hoved og rystede af og til over hele legemet. Hele natten vågede de to søstre; de gjorde alt for at lindre koens smerter, ja de varmede viskestykker og lagde på den, mens den blissede, den

ko, de havde købt i Cloyes, stod og så forbavset på dette lys, som den ikke var vant til at se om natten.

Da solen stod op og der endnu ingen kalv var at se, bestemte Françoise sig til at løbe ind efter mo'r Frimat, der havde ord for at være forfaren i adskillige ting, hun havde hjulpet mange køer, så man kom ofte til hende og bad om råd og hjælp i vanskelige tilfælde, og så blev de også fri for at sende bud efter dyrlægen. Så snart mo'r Frimat havde set på den brogede, trak hun på skulderen.

"Den ser ikke rigtig godt ud. Hvor længe har den haft det på den vis?"

"Vel i over tolv timer."

Hun gik rundt om dyret, så den efter med hovedrysten og al slags misfornøjede fagter, der forskrækkede de to andre i høj grad.

"Ja, jeg ved ikke rigtig, hvad jeg skal sige, lad os se det an lidt endnu."

Da Stivnakke kom hjem fra marken til frokost, blev også han bange, talte om at hente Patoir, skønt han rystede ved tanken om denne ekstraudgift.

"Dyrlægen," sagde mo'r Frimat spydigt, "for at han skal tage livet af dyret? Fatter Saucisses ko døde rigtig mellem hænderne på den karl i forrige uge! Nej, lad du hellere mig."

Imidlertid forværredes den brogedes tilstand synligt, den rystede over hele kroppen, så sig om med forvildede, bønlige blikke og brølede.

Françoise foldede hænderne og bad:

"Å herregud, lad os dog få hentet Patoir, jeg kan ikke holde ud at se det stakkels dyr pines, lad os hellere spendere de penge.

Hent bare Patoir!"

Da natten faldt på, besluttede Stivnakke sig til sidst til at trække vognen frem.

Mo'r Frimat beskæftigede sig ikke mere med koen, siden der var tale om dyrlægen, men nu fik pludselig Lise ondt og måtte sætte sig, det var dog også et uheld! Ja, hun havde jo nok tænkt sig det, hun og den brogede ville komme på samme tid. Ingen kunne undgå sin skæbne. mo'r Bécu var også kommet til, og de to kloge koner meddelte hinanden deres mening om Lises tilstand. De var urolige, og mo'r Bécu bestemte sig til at kalde på Stivnakke, der var i færd med at spænde for.

"Hør, din kone er dårlig, var det ikke det bedste, I fik doktoren med hjem?"

Han stod aldeles forfærdet med opspilede øjne. Var de gale? Hvad skulle det kællingeri til? Nej tak, han ville så skam ikke betale for dem alle sammen.

"Nej, vist ikke nej," udbrød Lise mellem to anfald. "Det går såmænd nok, bryd jer bare ikke om mig. Vi kan ikke sådan smide pengene ud af vinduet."

Stivnakke piskede på hesten og kærren rullede ad Cloyes til i det tiltagende tusmørke.

Da han to timer efter kom tilbage med Patoir, fandt han alting ved det samme: den brogede lå på siden og stønnede, og Lise krympede sig som en orm og var halvvejs gledet ned af stolen; nu havde det varet i fireogtyve timer.

"Nå, hvem er det så, der har brug for mig?" spurgte dyrlægen, der altid var i godt humør.

Og så vendte han sig smilende til Lise, og sagde Du til hende:

"Ja, ja, da, mutter, hvis du ikke trænger til mig, så se du bare til, du kommer i seng jo før jo heller, du ser mig ud til allehånde."

Hun svarede ikke, men blev siddende på stolen.

Han gav sig til at undersøge koen:

"Den ser ikke godt ud, jeres ko, altid sender I for sent bud efter mig."

Françoise brød ud i gråd.

"Å, herregud, red vor ko, min egen brogede, der holder så meget af mig."

Og Lise var aldeles bleg, selv Stivnakke, der ellers ikke var medlidende med andre, jamrede og klagede over koen.

"Red vor ko, vor egen gode, gamle ko … Den har i så mange år givet os så god mælk, å, De må redde vor ko."

"Ja, men forord bryder ingen trætte – hvis jeg skal redde jeres ko, må jeg skære kalven itu."

"Å, kalven, skidt med kalven, men bedste monsieur Patoir, red bare vor ko."

Dyrlægen havde medbragt et stort blåt forklæde; nu lånte han et par lærredsbenklæder. Derpå gik han hen i en krog bag den blissede og kom frem igen, kun iført benklæder og forklæde. Da han nærmede sit godmodige doggeansigt til den brogede, holdt hun op at klage sig, hun blev vel forbavset, men ingen af de andre tænkte på at smile ved at se ham i denne lette dragt.

"Så, lad os få lysene tændt!"

Men nu måtte mo'r Frimat og mo'r Bécu tage Lise under armene og føre hende ind i seng; hun var så dårlig, at hun ikke kunne gøre modstand, men da hun gik gennem køkkenet, hvor et enligt tællelys brændte, fordrede hun, at alle dørene skulle stå

åbne, så kunne hun dog altid høre lidt, hvad der foregik i stalden, hvor Françoise og Stivnakke blev siddende på hug og lyste for Patoir.

Men da dyrlægen tog sin kniv frem, blev Françoise bleg som et lig, tabte sit lys og løb sin vej, idet hun råbte:

"Min stakkels, gamle brogede! … Å Gud, dette kan jeg ikke tåle at se på, det kan jeg ikke tåle!"

Patoir blev vred, han måtte slippe sin kniv og give sig til at slukke halmen, som lyset havde tændt ild i.

"Så skulle da pokker tage ved sådan en tosset tøs! Hun giver sig også af med at have fornemmelser! … Vil hun ryge os som et par skinker!"

Og Françoise flygtede ind i stuen, hvor Lise lå i fødselsveer.

"Jeg dør! Å, lad det få en ende! Å Gud, å Gud!"

"Det er en datter!" erklærede mo'r Frimat.

"Nej, nej," sagde Lise, "jeg vil have en søn!"

Ti minutter efter var alt i orden, og ingen skulle have troet, at der havde fundet en fødsel sted dér, hvis den lille ikke uafbrudt havde pebet, mens de vaskede den i varmt vand. Men da den var svøbt og lå i sin vugge, faldt den lidt efter lidt til ro, og moderen, der var ganske udmattet, faldt hen i en blytung søvn.

Ved ellevetiden, da begge nabokonerne var gået, sagde Françoise til Stivnakke, at det var bedst, han gik op på loftet og lagde sig dér; hun havde lagt en madras på gulvet, hvor hun ville hvile sig for ikke at forlade sin søster. Han svarede ikke noget, men røg i tavshed sin pibe ud. Alt var stille, man hørte kun dén sovende Lises tunge åndedræt. Da så Françoise knælede ned på sin madras ved fodenden af Lises seng, væltede Stivnakke, der stadig tav stille, hende pludselig bagover. Hun vendte sig om og

forstod straks efter hans sammentrukne og røde ansigt, hvad han ville. Det var tydeligt, at han ikke havde opgivet tanken om at tage hende, hun stødte ham tilbage og slog fra sig. Det blev en dump, åndeløs kamp.

Han kendte hende godt nok til at vide, at hun ikke ville give sig til at skrige. Hun stred virkelig også imod uden at mæle et ord, for stolt til at kalde på sin søster, hun ønskede ikke at blande nogen ind i deres forhold, selv ikke hende. Han tog vejret fra hende, han var på nippet til at overmande hende. Men pludselig gav han et undertrykt skrig af smerte fra sig. Stadig uden at sige et ord havde hun boret sine negle ind i hans hals; han blev rasende og gjorde en hentydning til Jean.

"Hvis du tror, at du skal få ham, din somikkel … aldrig, hvor gammel du så end bliver."

Til svar sendte hun ham et sådant spark i maven, at han udstødte et brøl; i en fart kom han på benene og kastede et forskrækket blik hen til sengen; hans hustru sov stadig med samme rolige åndedræt. Så gik han alligevel med en skrækkelig truende mine.

Da Françoise havde fået lagt sig til rette på madrassen, stirrede hun i den store stilhed frem for sig med vidt åbne øjne. Hun ville ikke, aldrig ville hun, hvor megen attrå hun end følte. Og hun forbavsedes, for den tanke, at hun kunne ægte Jean, var aldrig faldet hende ind.

6

I to dage havde Jean haft travlt på de agre, Hourdequin ejede nær ved Rognes, hvor han havde sat en tærskemaskine i gang. Jean havde en vogn og to heste, han bragte negene fra stakkene deromkring, og når de var tærsket, kørte han kornet hjem på gården; maskinen stønnede fra morgen til aften, fyldte luften med en voldsom uafbrudt susen og buldren, mens et gyldent støv fløj omkring den i solen.

Jean var syg af længsel, han brød sit hoved med at finde ud af, hvorledes han igen skulle få Françoise at se. Det var nu snart en måned siden, han her på dette samme sted havde holdt hende i sine arme, og nu smuttede hun bestandig forskræmt fra ham; han var ved at fortvivle over det, for med hver dag, der gik, tænkte han mere på hende, og hans kærlighed blev bestandig mere overvældende og betagende. Alt mens han drev sine heste frem, spurgte han sig selv, om det ikke var det allerbedste ganske rolig at gå til Stivnakke og fri til Françoise. Der var endnu intet åbenbart uvenskab imellem dem. Han råbte altid goddag og godaften, når de mødtes, men han havde en dårlig samvittighed – den holdt ham tilbage. Og da tanken om et ægteskab først havde sat sig fast i hans hoved som det eneste middel til at få hende, fik han snart overbevist sig selv om, at det oven i købet var hans pligt og skyldighed at ægte pigen, at han ville bære sig ad som en dårlig karl, hvis han opsatte sit frieri.

Men næste morgen, da Jean gik ved sin maskine, blev han bange, og det var ikke blevet til noget den dag, hvis han ikke netop havde set Stivnakke og Françoise gå i marken sammen.

Han kom nu til at tænke på, at Lise altid havde kunnet lide ham … han ville hellere tale med hende alene, og derfor løb han i en hast derhen, efter at han først havde bedt en kammerat passe et øjeblik på hestene.

"Hvad, er det dig, Jean!" råbte Lise, der allerede var nok så frisk efter den lille piges fødsel. "Hvor bliver du ellers af, man ser aldrig noget til dig nu! Hvad har du på hjerte i dag?"

Han undskyldte sig. Derpå gik han lige løs på sagen, og som alle undselige mandfolk bar han sig så kluntet ad, at hun godt kunne tro, det var hende, han gjorde en kærlighedserklæring, for han mindede hende om, at han havde holdt af hende, at han gerne havde taget hende til kone. Men så tilføjede han pludselig:

"Og se derfor ville jeg jo gerne have Françoise, hvis I ville give jeres samtykke!"

Hun så så himmelfalden ud, at han blev ganske forvirret og begyndte at stamme i det:

"Ja, Gud bevares. Jeg ved nok, det er ikke sådan at løbe til. – Jeg kom bare for at tale med jer om den ting."

"Jeg skal ikke nægte," svarede hun til sidst, "at jeg er lidt forbavset, for den ting lyder jo lidt underlig; der er så stor forskel på jeres alder. Først må man da høre, hvad Françoise mener om det."

Han havde foresat sig at tale rent ud af posen; han håbede så, de ville anse giftermålet for nødvendigt, men nu fik han skrupler i sidste øjeblik. Det var jo meget muligt, at Françoise slet ikke havde tilstået sin søster, hvad der var foregået mellem dem, måske havde hun ikke sagt det til nogen, og havde han så

ret til at tale om det først? Det gjorde ham modløs; han følte sig latterligt gammel på grund af sine treogtredive år.

"Ja, naturligvis," mumlede han, "vi må vel tale med Françoise om det. Der er ingen, der skal tvinge hende."

Forresten betragtede Lise ham med milde øjne. Det var tydeligt, at hun intet havde mod partiet. Hun var endog meget imødekommende.

"Det må I selv om, Jean. Jeg er nu ikke af Stivnakkes mening, at hun er for ung. Hun går jo i sit attende år. Og hun kan mageligt gifte sig, og så desuden om man også holder nok så meget af sin søster, er det dog bedre at have en tjenestepige, som jeg har noget at sige over. Françoise gør jo kun, hvad der er efter hendes hoved. Hvis hun siger Ja, siger jeg ikke Nej! Du er en skikkelig karl, og de yngste ægtemænd er ikke altid de bedste ..."

Dette sidste udbrud kom ganske uvilkårligt, og det talte om den langsomt voksende splid mellem søstrene, denne uenighed, der hver dag blev mere synlig, og som havde ligget og ulmet mellem dem fra den dag, Lise var blevet gift og Stivnakke var flyttet ind dér i huset.

Jean var glad og kyssede Lise på begge de tykke kinder, da hun tilføjede:

"Nu skal vi netop have den lille døbt, hele familien spiser her i dag, kom så med, så kan De selv spørge fa'r Fouan, der er Françoises formynder – altså, hvis pigebarnet intet har imod Dem!"

"Det er rigtigt!" udbrød han, "så kommer jeg her og spiser til middag hos jer!"

Og han gik med lange skridt hen til sine heste, kørte dem hele dagen og knaldede med pisken så lystigt, at det lød som raketter, der går til vejrs, når en fest skal til at begynde.

Stivnakkes lille pige skulle da endelig efter mange opsættelser døbes den dag. Først havde Lise forlangt, de skulle vente, til hun var helt rask, hun ville sidde med ved bordet; derpå havde hun fattet den ærgerrige plan at få Badeuils til at være gudmoder og gudfader. Da disse havde været så nedladende at tage mod indbydelsen, måtte der ventes, for fruen var atter i Chartres for at give sin datter en håndsrækning i anledning af septembermarkedet, der igen havde givet huset i Rue aux Juifs fuldt op at bestille.

Forresten – det havde Lise sagt Jean – skulle det kun være den nærmeste familie: Fouan, den Høje og Delhommes, foruden gudfaderen og gudmoderen. Men i sidste øjeblik opstod der vanskeligheder med fader Godard, der var i ét raseri over Rognes' beboere.

Han bestræbte sig for at vise kristelig tålmodighed, de fem kilometer, han hver søndag måtte trave, alle de drillerier, disse vantro bønder beredte ham, alt det fandt han sig i, så længe han endnu stadig håbede, at sognerådet til sidst ville bestemme sig til at lønne en præst. Men nu var hans tålmodighed lige ved at briste. Efter det sidste møde var ethvert håb tilintetgjort, rådet ville ikke høre tale om istandsættelse af præstegården, og sognefogeden havde ganske tydeligt sagt, at budgettet allerede var overlæsset. Macqueron var den eneste, der endnu holdt gode miner med gejstligheden på grund af sine underfundige, ærgerrige planer, som han ikke meddelte de andre.

Præsten var derfor meget streng mod sine sognebørn i Rognes, gav dem kun det mindst mulige i retning af messe og præken, ingen bønner og ingen ekstra røgelse eller lys. Derfor lå han i stadige spektakler med fruentimmerne. I juni var det rent galt. Det var nær blevet til formeligt slagsmål i anledning af konfirmationen. Hver søndag efter gudstjenesten læste han med sine fem konfirmander, tre piger og to drenge, men da de desuden én gang om ugen skulle skrifte, ville han ikke gå til Rognes, men befalede børnene at gå til skrifte i Bazoches-le-Doyen. Nu var mødrene rasende! Det lignede da ingenting, at lade disse unger rende den lange vej frem og tilbage. Ingen vidste, hvad de kunne hitte på undervejs.

Men harmen brød først ud i lys lue, da fader Godard ganske bestemt afslog at højtideligholde konfirmationen med sang i Rognes' kirke. Den skulle holdes i hans egen sognekirke, og ville børnene være med, fik de ulejlige sig til Bazoches-le-Doyen. I over fjorten dage var koner og piger ved kilden ved at kvæles af vrede. Havde man kendt magen til præst! Døbe dem, vie dem, begrave dem, det ville han, men konfirmere dem i deres egen kirke, som sig hør og bør, dét ville han ikke!

Men han stod fast på sit. De fik kun en stille messe; de fem konfirmander blev i en fart ekspederet, ikke en bøn fik de ud over taksten, og da mødrene grædende af ærgrelse bad og tiggede ham om en aftengudstjeneste, blev han ude af sig selv af hidsighed. Nej, ikke en snus fik de! Der havde været højtidelig gudstjeneste med sang, lys og røgelse i hans egen sognekirke; dér kunne de jo være kommet. Men de lå i åbenlys fejde med Vorherre selv! Siden den tid behøvedes der kun en dråbe for at få bægeret til at flyde over og forårsage et åbenbart

brud mellem fader Godard og hans anneks. Det mindste sammenstød måtte fremkalde en katastrofe.

Da Lise var henne hos præsten for at tale med ham om den lilles dåb, sagde han, at den skulle blive besørget næste søndag, efter gudstjenesten. Men hun bad om det ikke kunne blive tirsdag kl. 2, da gudmoderen først kom tilbage fra Chartres tirsdag morgen, og han gav endelig efter, idet han pålagde hende at være præcis, "for," råbte han efter hende, "jeg venter ikke et minut."

Tirsdag kl. 2 stod fader Godard i kirken, stønnende af træthed og pjaskvåd af en byge, han havde fået undervejs. Der var ingen kommet endnu. Kun Hilarion gik rundt om døbefonten og slæbte med nogle store fliser, som havde ligget dér i umindelige tider. Siden søsterens død levede han af almisser, og nu havde præsten, der engang imellem stak en skilling til ham, fundet på at sætte ham til at bære disse fliser ud af kirken, hvor de længe havde været ham i vejen.

I nogle minutter stod Godard og så på dette arbejde, så fo'r han pludselig op:

"Men jeg tror, sandt for dyden, de gør nar ad mig! Klokken er ti minutter over to!"

Han så ud af døren. På den anden side af kirketorvet lå Stivnakkes hus nok så fredeligt, dør og vinduer var lukkede og ikke et menneske var dér at se.

Bécu stod ganske roligt ved klokkerebet og røg en pibe.

"Men så ring dog, Bécu!" råbte han, "så kommer de måske, de sinker!"

Og Bécu, der var drukken som sædvanlig, gav sig til at hale i rebet.

Præsten iførte sig sin messehagel. Han havde allerede indført det nødvendige i kirkebogen og ville nu besørge dåben uden kordrengene, som altid drillede sjælen ud af livet på ham. Da alting var i stand, blev præsten utålmodig. Ti minutter gik atter. Klokken blev ved at ringe, hårdnakket og pinagtig ud over den øde landsby.

"Men hvad tænker de på? Mon jeg skal afsted efter dem og drive dem sammen med en kæp på deres rygstykker?"

Endelig åbnedes døren i Stivnakkes hus, og den Høje viste sig; hun skred henimod kirken, lig en gammel ond dronning, rank og stiv som en tidsel trods sine femogfirs år. Familien var i fortvivlelse: alle de fremmede var på pletten, undtagen gudmoderen, som de lige siden morgenstunden havde ventet hvert øjeblik. Monsieur Charles var aldeles bestyrtet, gentog ustandselig, at dette var rent mærkværdigt; han havde jo i går fået brev fra madam Badeuil, der måske ville blive i Cloyes et par timer, at hun sikkert ville komme før kl. 12. Lise var urolig, hun kendte præsten, og hun fik det indfald at sende den Høje ud for at få ham til at vente med mere tålmodighed.

"Hvad skal dette sige?" råbte han, så snart han fik øje på hende. "Skal det være i dag eller i morgen? … I bilder jer måske ind, at I kan lade jeres præst vente på den måde!"

"Nu kommer vi ret straks, Deres Velærværdighed, nu kommer vi," svarede den gamle kone med urokkelig ro.

Nu kom netop Hilarion ud af kirken med det sidste stykke flise, og han gik forbi hende slæbende den store sten. Han vraltede afsted på de krumme ben, men han segnede ikke under den tunge byrde; han var så stærk, at han kunne have

løftet en okse; han savlede som sædvanlig, men der sås ikke en sveddråbe på hans pande.

Fader Godard var rasende, over den gamles ro og fo'r nu løs på hende:

"Hør engang, siden jeg nu træffer Dem, det er rigtignok ikke pænt af Dem, der har så mange penge, at De lader Deres eneste dattersøn gå omkring og tigge."

Hun svarede hårdt:

"Hans moder ville ikke lystre mig! Jeg har intet at skaffe med hendes barn."

"Nå, så det har I ikke! Men nu har jeg da sagt Dem min mening, og nu vil jeg blot bede Dem tage Dem lidt i agt, for hvis De bliver ved at være så hård og gerrig, så kan De være vis på at komme i Helvede! … Deres dattersøn ville være død af sult, hvis jeg ikke havde hjulpet ham, og nu i dag har jeg ladet ham bære disse fliser ud, bare for at give ham lidt at bestille."

Da præsten nævnede Helvede, havde et spotsk smil kruset den Højes læber. Hun plejede at sige, at hun vidste alt for godt, hvad Helvede var – det var at leve her i verden som en stodder! Men da hun så Hilarion slæbe på fliserne, kom hun til at tænke over, at man måske kunne benytte hans stærke arme. Aldrig havde hun troet, at han duede til noget med de elendige kommodeben.

"Hvis han vil bestille noget," sagde hun til sidst, "så kunne der vel findes arbejde til ham også."

"Hans plads er i Deres hus, tag ham hjem til Dem."

"Ja, det kan vi tales ved om. Han kan jo se hen til mig i morgen en gang."

Hilarion havde forstået, hvad hun sagde, og han begyndte således at ryste, at han tabte stenen og nær havde knust sine fødder med den. Og da han gik bort, kastede han et blik til sin bedstemoder, et sky, forskrækket blik, der fik ham til at ligne et dyr, som lusker af, efter at det har fået en dragt prygl.

En halv time gik, og der kom stadig ingen.

Bécu var træt af at ringe, han stod igen i solen og røg sig en pibe. Den Høje blev også ganske roligt stående, som om hendes nærværelse var al den høflighed, der skyldtes præsten, som imidlertid for hvert minut blev mere og mere harmfuld. Han gik uafladelig til døren og kastede lynende blikke over torvet hen mod Stivnakkes hus.

"Men så ring dog, Bécu!" råbte han igen. "Hvis de ikke inden tre minutter er på pletten, går jeg min vej, så sandt jeg lever!"

Og mens klokken som vanvittig fo'r frem og tilbage, så de opskræmte ravne skrigende fløj rundt om tårnet, sås Stivnakke og hans familie langsomt at gå ud af huset, en for en. Lise var ude af sig selv: gudmoderen var endnu ikke kommet, så man var endelig blevet enig om at begive sig på vej til kirken, i det håb, at hun muligvis da kom.

Der var knap to hundrede skridt at gå, og fader Godard tog ikke just venligt imod dem.

"Må jeg spørge, om det er meningen at gøre nar af mig her i mine åbne øjne! Jeg kommer her en hverdag, jeg føjer mig efter jer og nu har jeg ventet en stiv klokketime. Se til, I kan tage benene med jer!"

Og han puffede dem hen mod døbefonten, moderen med den lille, faderen, bedstefaderen, Delhomme, Fanny, ja, han sparede

end ikke en gang monsieur Charles, der med værdighed kom anstigende i sin sorte frakke.

"Deres Velærværdighed," begyndte Stivnakke i en overdrevent ydmyg tone, der næsten lød som drilleri, "hvis Deres Velærværdighed ville have den godhed at vente et lille øjeblik endnu."

"Hvem skal jeg nu vente på?"

"På gudmoderen, Deres Velærværdighed."

Fader Godard blev højrød i hovedet; det så ud, som om han skulle få et slagtilfælde. Han stammede:

"Så må I tage en anden."

De så på hinanden; Delhomme og Fanny rystede på hovedet, og Fouan erklærede:

"Nej, det kan umulig lade sig gøre; det ville da ligefrem være en grovhed."

"Jeg beder tusinde gange om forladelse, Deres Velærværdighed," sagde monsieur Charles, der fandt sig beføjet til at skride ind og vise sig som den fine mand, "det er rigtignok på en måde vor skyld. Min hustru havde så bestemt lovet at være her i morges – hun er i Chartres –"

Dette var for meget for fader Godard, der i en opbragt tone udbrød:

"I Chartres – i Chartres … Det er meget kedeligt, monsieur Charles, at De skal have noget med dette at bestille; men min værdighed kan umuligt tåle dette. Det er for galt – det går over alle grænser!"

Han vedblev:

"Hver gang jeg kommer til Rognes, må jeg tåle en ny uforskammethed; de fornærmer og håner Gud i min person! Og

nu skal jeg gøre alvor af min trussel, i dag går jeg min vej, ryster støvet af mine fødder og sætter dem ikke mere i denne ugudelige landsby! – – Hils jeres sognefoged fra mig og sig ham, at han kan søge en anden præst og betale ham, hvis han ellers bryder sig om det! Jeg for min part skal nok tale med biskoppen, jeg skal sige ham, hvad slags folk I er; jeg er ikke bange for bebrejdelser fra den side. Ja, I skal nok få at se, hvem han holder med. I kan få lov at leve uden nogensinde at høre Guds ord, som rene dyr!"

De stod omkring ham, hørte nysgerrigt på ham, men var egentlig aldeles ligegyldige for hans trusler; de var praktiske og var i grunden hverken bange for Vorherre eller for hans straf og vrede. Hvad skulle de ryste og bæve for, de lo jo ad Djævlen og troede ikke længere, at storm og hagl og uvejr var i en hævnende Guds hånd. Det var så vist bare at spilde sin tid, nej, så var det da rimeligere at gemme sin respekt til politiet og gendarmerne, så længe de havde overtaget.

Præsten så nok Stivnakkes spotske mine og den Højes ringeagt ved hans ord, han så Delhomme og Fouan tage hans harme med den største ro; det var dog ellers alvorlige mennesker. Og disse bønder, der gled fra ham, gjorde ham aldeles ude af sig selv:

"Ja, jeres kreaturer er mere troende end I! Farvel – så kan I jo dyppe jeres hedningebarn henne i dammen i stedet kor at få det døbt!"

Han fo'r hen og rev sin messehagel af sig, styrtede gennem kirken med sådan en hidsighed, at folkene, han således lod i stikken, blev stående aldeles fortumlede med vidt opspilede øjne og mund.

For at sætte kronen på værket, skete det, at just som præsten i fuld fart stormede ned ad Macquerons ny gade, så man en vogn komme rullende med madame Charles og Élodie. Fruen forklarede, at hun var stået af i Châteaudun for at se til sin kære lille pige, og så havde hun fået lov til at tage hende med sig og beholde hende i to dage. Hun var meget ked af, at hun således var blevet forsinket; hun havde ikke en gang holdt stille ved *Den hvide Rose* for at sætte sin kuffert af.

"Vi må løbe efter præsten," sagde Lise. "Barnet er da ikke en hundehvalp, det skal min sandten døbes!"

Stivnakke tog fart, de hørte ham galopere afsted, men præsten havde forspring, han kom over broen, gik op ad skrænten og så først Stivnakke ved omdrejningen af vejen.

"Hr. pastor! Hr. pastor!"

Endelig vendte præsten sig om og standsede sin gang.

"Hvad er der?"

"Nu kom gudmoderen … det kan da umulig være pastorens alvor at nægte vort barn dåben?"

Han stod lidt; derpå stormede han i samme gangart ned ad skrænten i hælene på bonden, og således kom de tilbage til kirken uden at have udvekslet et ord på vejen. Derefter besørgede han forretningen i strygende fart, skyndte på gudfader og gudmoder, da de fremsagde trosbekendelsen, hældte vand på barnet, tørrede hidsigt sine hænder og fik fadderne til at skrive under i kirkebogen.

"Hr. pastor!" sagde nu madame Badeuil, "jeg har en æske sukkermandler til Deres Velærværdighed, men den ligger i min kuffert."

Han slog ud med hånden og gik, efter at han havde gentaget:

"Og så farvel, denne gang er det ramme alvor!"

Stivnakke og hans familie var ganske forpustede af dette hastværk; de stod og så hans sorte kjole flagre om hjørnet. Alle landsbyens beboere var på marken, kun en to-tre børn stod og ventede på at få sukkermandler. Midt i stilheden kunne man høre tærskemaskinens uophørlige buldren og susen i det fjerne.

Da de var kommet hjem, blev de enige om at drikke sig et glas vin, og så at samles til middag klokken syv, den var ikke mere end fire nu – det var da for kedeligt at sidde der at se på hinanden i tre timer. Og da de to flasker og glassene var satte frem på køkkenbordet, fik madame Charles lyst til at pakke sin kuffert ud og vise dem, hvad hun havde med til dem. Først trak hun kappen og dåbskjolen frem, begge dele kom lidt for silde, og derpå kom 6 æsker sukkermandler, som hun gav til Lise.

"De kommer da fra moders butik?" spurgte Élodie, der stod og så til.

Madame Charles var et øjeblik i forlegenhed for svar. Så sagde hun roligt:

"Nej, min egen pige, sukkermandler er ikke hendes specialitet!"

Og så vendte hun sig til Lise:

"Nu skal du se, hvad jeg har til dig, linned, min pige, brugt linned, det er udmærket at have i sit hus … Jeg har fået det af min datter, du kan tro, jeg har ordentlig plyndret hendes skabe til dig!"

Da fruen talte om linned, kom de alle nærmere, Françoise, den Høje, Delhommes, ja, selv gamle Fouan, og de stillede sig nu i en kreds om kufferten, mens den gamle dame kom frem med en hel bylt gammelt forvasket tøj, hvorfra der

udstrømmede en gennemtrængende moskuslugt. Først var der meget fine lærredslagener i pjalter, så kom gamle særke, som kniplingerne var sprættet af.

Fruen pakkede ud, rystede hvert stykke og forklarede:

"Ja, lagenerne er jo ikke ganske ny – nu er det fem år siden, de blev taget i brug; der er nok et stort hul på midten, men du kan såmænd lave mange ting af dem."

De skulle alle se, de følte på boniteten med en bifaldende hovedrysten, især fruentimmerne, både den Høje og Fanny kneb læberne sammen med en misundelig mine; Stivnakke lo ved sig selv, han havde lyst til at sige vittigheder, som han holdt tilbage af agtelse for den gamle dame, mens Delhomme og Fouan var meget alvorlige, fulde af agtelse for linnedet, det var jo dog efter jordejendom den egentlige velstand.

"Å, hvad er det dog for en underlig lugt! Det lugter så stærkt!" råbte nu lille Élodie. "Er det alt sammen moders linned?"

Madame Charles svarede uden tøven:

"Naturligvis, min søde pige … Det vil sige, det er hendes butiksjomfruers. Du kan tro, der skal noget til i en forretning."

Da Lise og Françoise havde lagt tøjet ned i skabet, blev der klinket, og man drak barnets skål, det havde i dåben fået navnet Laure efter gudmoderen. Derefter faldt de i snak.

Monsieur Charles sad på kufferten, og han var så utålmodig efter at høre nyt fra forretningen, at han spurgte sin kone ud, uden at bryde sig om de andres nærværelse. Han tænkte altid med savn og stolthed på den tid, da han havde bragt huset på fode med så megen energi. Det var kun dårlige nyheder, fruen bragte ham. Naturligvis, det måtte man lade Estelle, hun var både bestemt og fornuftig, men manden! Gud bedre det, han

var hende kun til liden hjælp, han sad og hang med en pibe i munden så lang, som dagen var, og lod både hus og forretning skøtte sig selv.

Der blev drukket en flaske til, kufferten blev sat op på vognen, og Badeuils gik bagefter til *Den hvide Rose*. De ville se, hvorledes det stod til hjemme, før de samledes for at spise hos Stivnakke.

Da de fremmede var gået, tog Stivnakke sin frakke af, han var ærgerlig over denne spildte formiddag, og så gav han sig til at tærske henne i et hjørne af gården, hvor der var brolagt, for næste dag havde han brug for en sæk korn. Men det kedede ham at stå således alene, han manglede det taktfaste dobbeltslag af de to plejler, derfor kaldte han på Françoise som plejede at hjælpe ham, hun var stærk, og havde et par udmærkede arme. Skønt det var både et langvarigt og trættende stykke arbejde at tærske på den måde, havde Stivnakke dog aldrig villet gøre det anderledes, han sagde, som de små selvejere, at han holdt mest af at tærske selv, efterhånden som han havde brug for kornet.

"Halløj, kommer du så, Françoise!"

Lise stod ved komfuret over en kalveragout og havde bedt søsteren se efter ribbensstegen, der sad på spid, så hun ville ikke have, at Françoise skulle gå fra køkkenet. Men Stivnakke var dårligt oplagt og talte om at smøre dem begge to.

"Så skulle da Satan tage jer, jeg skal komme og give jer gryderne over hovedet. Jeg er vel nødsaget til at tjene brødet, når I vil stå i mad til op over ørene og lade de andre æde mig ud af huset."

Françoise havde allerede fået sin gamle kjole på for at passe maden, så hun var snart rede. Hun tog sin plejl ned af sømmet, den var ganske glat af hendes hænder, og der var surret seglgarn om forneden, for at den ikke skulle glide. Med begge hænder svang hun den over hovedet og lod den falde ned på neget med et rask slag og således blev hun ved, løftede armene højt op; plejlen bøjede sig om et hængsel og faldt ned taktfast og kraftig som en smedehammer, mens Stivnakke stod lige overfor og lod plejlen falde ned, når hun løftede sin. De blev snart varme, slagene faldt hurtigere, man så kun de to træstykker flyve op, springe tilbage og svirre over deres nakke, som var det en fugl, der med et bånd om benene anstrengte sig for at flyve op med hurtige vingeslag.

Efter ti minutters forløb udstødte Stivnakke et lille kort skrig. De holdt inde et øjeblik, han vendte neget, og så gik det løs igen for atter at standse efter ti minutters forløb. Seks gange blev neget vendt, inden alt kornet var tærsket ud af aksene, og halmen atter blev bundet sammen. Det ene neg fulgte efter det andet, og i hele to timer hørtes der i huset kun plejlenes taktfaste slag, der overdøvede tærskemaskinens brummen i det fjerne.

Blodet var steget Françoise op i kinderne, hendes håndled var lidt hovne, hun var varm over hele legemet og en hed luftning bølgede om hende, hun trak vejret dybt, hendes læber var halvåbne, små halmstrå og avner sad fast i det pjuskede hår. Og hver gang hun løftede armene, strammedes den snævre kjole, så man kunne følge det kraftige unge legemes afrundede former. En knap var sprunget af kjolelivet, og når armmusklerne spændtes, når plejlen svingede op, så Stivnakke

et glimt af hendes bryst, der skinnede hvidt ved siden af den solbrændte hals. Det var, som gjorde det ham endnu ivrigere til arbejdet, og plejlene susede gennem luften, kornet sprang omkring, haglede ned om dem, mens de to flinke tærskeres slag faldt jævnt og hurtigt på neget.

Klokken kvart i syv, da aftenen faldt på, kom Fouan og Delhommes.

"Ja, vi to vil være færdige her først!" råbte Stivnakke. "Nå, frisk mod, Françoise!"

Hun blev ved at tærske, ophidset af arbejdet og støjen. Og således stod de, da Jean, der havde fået lov at gå ud, indfandt sig. Han fik et voldsomt anfald af skinsyge ved at se dem sammen, lige ivrige i det fælles arbejde, varme og forpustede. Françoise blev overrasket og forlegen ved at se Jean, hun holdt inde. Stivnakke vendte sig om og blev stående ganske ubevægelig af vrede og overraskelse:

"Hvad vil du? Hvem har haft bud efter dig?"

Men nu kom Lise netop hen for at hilse på Fouan og Delhommes. Hun skyndte sig og råbte i en fornøjet tone:

"Å, det er sandt, jeg har glemt at sige dig det: Jean var her i morges, og så bad jeg ham spise med i dag!"

Hendes mands ophedede ansigt fik så rasende ét udtryk, at hun hastigt føjede til for at undskylde sig:

"Jeg tror såmænd også, fa'r Fouan, at han har noget at bede Dem om."

"Hvad skulle det vel være?" spurgte den gamle.

Jean stod og rødmede og stammede, han var ærgerlig over, at sagen skulle komme på tale på den måde og i de andres nærværelse. Forresten afbrød Stivnakke ham hidsigt (det blik,

Lise havde tilkastet Françoise, havde givet ham tilstrækkelig besked):

"Han er vel aldrig blevet så tåbelig! Nej, hun kommer til at gå din næse forbi, din gamle rad!"

Den uforskammede tiltale gav Jean mod, han vendte Stivnakke ryggen og henvendte sig til den gamle: "Ja, fa'r Fouan, sagen er ganske simpel … De er jo Françoises formynder og så er det Dem, jeg må spørge, om jeg må få hende, ikke sandt? Hvis hun vil have mig, så vil jeg gerne have hende! Jeg spørger, om hun vil gifte sig med mig?"

Françoise, der endnu holdt sin plejl i hånden, blev så forbavset, at hun lod den falde. Hun burde dog have ventet det, men det var aldrig faldet hende ind, at han ville vove at fri til hende så snart. Hvorfor havde han ikke spurgt hende selv først? Hun var helt fortumlet, hun vidste ikke, enten hun var glad eller bedrøvet! Og dér stod hun, ophedet og forpustet af det strenge arbejde, mellem de to mænd, brystet hævede og sænkede sig, blodet fo'r hende til hovedet med sådan magt, at de formelig syntes, de kunne mærke, hvorledes der strålede varme ud fra hendes kinder.

Stivnakke lod ikke gamle Fouan komme til orde. Han sagde med stigende raseri:

"Nej, han er skam ikke bange! Den gamle karl på tre og tredive bilder sig ind, at en ung pige på atten år vil have ham! Ikke mindre end femten års forskel! Det er jo ligefrem væmmeligt!"

Det begyndte at koge i Jean.

"Hvad kommer det dig ved, hvis hun og jeg er enige."

Og så vendte han sig om mod Françoise for at høre hendes mening. Men hun stod ganske stiv, som om hun ikke forstod, hvad der gik for sig. Nej kunne hun ikke sige, men hun sagde heller ikke Ja. Desuden så Stivnakke på hende, som om han ville slå hende ihjel, hvis hun sagde Ja. Hvis hun giftede sig, mistede han hende og måtte af med hendes jordlod; denne tanke var ved at gøre ham gal.

"Men hvad går der at jer, fader og Delhomme? Synes I ikke, det ville være skammeligt at give det barn til den gamle stodder, der ikke engang er her fra egnen? Ingen ved, hvorfra han kommer og hvor han har turet om i verden. Sådan en skidt snedkersvend, der er blevet bonde, vel sagtens fordi han har gjort en eller anden skarnsstreg dér, hvor han har hjemme!"

Bondens had til håndværkeren fra købstaden brød ud i lys lue.

"Hvad angår det dig, hvis hun synes om mig!" gentog Jean, der lagde bånd på sig, og havde bestemt, at han ikke ville være den, der først talte om, hvad der var foregået mellem ham og den unge pige. "Françoise, men tal dog! Hører du, Françoise!"

"Å, herregud!" råbte Lise, der hellere end gerne ville gifte søsteren bort og være af med hende, "det er også sandt, hvad har du at sige, hvis de to er enige? Hun behøver ikke dit samtykke. Gud ved, hvorfor hun ikke beder dig gå hjem og lægge dig! Du bliver også for utålelig til sidst."

Stivnakke mærkede nok, at sagen ville gå i orden, hvis den unge pige fik lov at komme til orde, og han var især bange for, at når de andre fik hele sandheden at vide, skulle de finde dette giftermål ganske rimeligt. Nu kom netop den Høje ud i gården, fulgt af Badeuils og den lille Élodie. Og så vinkede han ad dem,

at de skulle komme nærmere uden endnu rigtig at vide, hvad han ville sige. Derpå brølede han så højt, han kunne, mens han truede ad sin kone og sin svigerinde med den knyttede næve:

"Aldrig i mine dage har jeg set to sådanne fruentimmer. I er begge to lige modbydelige! Ja, nu skal I få det at vide alle sammen. Jeg er gode venner med dem begge, derfor tør de også spille mig på næsen … Med dem begge, siger jeg jer."

Badeuils stod aldeles rædselsslagne; så styrtede fruen hen mod Élodie, som om hun ville dække hende med sit legeme og forhindre hende i at høre, hvad der blev sagt. Hun skubbede hende hen imod køkkenhaven, idet hun selv råbte så højt, hun kunne:

"Kom, skal du bare se salaten, kom og se på kålen, å, det var da en dejlig kål, der står her!"

Stivnakke blev ved at råbe de frygteligste grovheder ud over gården – en smudsig ordstrøm flød fra hans læber, fuld af de afskyeligste udtryk. Lise kunne slet ikke forstå dette angreb, hun trak på skulderen og gentog:

"Han er såvist blevet gal, det er ikke muligt, at han er ved sine fulde fem!"

"Men så sig da, at han lyver!" råbte Jean til Françoise.

"Ja, naturligvis lyver han," svarede den unge pige ganske roligt.

"Nå, så jeg lyver?" vedblev Stivnakke, "nå, så det er løgn. Du glemmer vist den dag i kornstakken. Men nu kan I to tasker tro, jeg skal lære jer noget andet!"

Denne vanvittige frækhed gjorde Jean aldeles fortumlet. Hvor kunne han nu fortælle, at det var ham, der havde taget

Françoise? Det syntes ham grimt, især hvis hun ikke bekræftede hans udsagn.

De andre holdt sig klogeligt fra at blande sig i den sag. De så ikke engang overraskede ud, de tænkte sagtens, at hvis dette var sandt, havde Stivnakke ret over dem begge to.

Stivnakke mærkede, at han havde vundet sejr, og han vendte sig om til Jean med en sikker mine:

"Og hør så en gang, din stodder, prøver du for fremtiden at sætte din næse inden for min dør, så skal da få med mig at bestille. Kan du nu se, du stikker af, og det straks, her er intet for dig at gøre. Hvad, du vil ikke gå? Nå, vent bare et øjeblik!"

Han tog sin plejl op og svingede den over hovedet, og Jean fik lige tid til at snappe den anden, Françoises plejl, for at afparere slaget. De andre råbte og ville skille dem ad, men de så så rasende ud, at ingen turde gå imellem dem; de gik til siden, for plejlene rakte over hele gården. Nu stod de alene og svingede de frygtelige våben; de sagde ikke et ord, men bed tænderne sammen, og man hørte kun de hårde træstykker slå mod hinanden ved hver parade.

Stivnakke slog først, og Jean, der stod med bøjet hoved, ville have fået hjerneskallen splintret, hvis han ikke var sprunget tilbage. Hurtigt rettede han sig, løftede armene, og plejlen faldt ned, som skulle den knuse Stivnakke, der parerede. Nu fo'r de tunge træstykker tilbage i vild flugt, som en flok sårede fugle.

Tre gange hørtes sammenstødet, det suste og knaldede i luften. Hvert øjeblik ventede de at se en af de kæmpende falde om, og slagsmålet kunne ikke vare længe ved på den måde; en af dem måtte snart blive på pletten.

Delhomme og Fouan styrtede endelig frem, da kvinderne i det samme udstødte et skrig. Jean var styrtet om i halmen. Stivnakke havde givet ham et slag over benene, men heldigvis var det ikke faldet med fuld kraft. Jean kunne rejse sig og svingede sit våben med et raseri, som smerten fordoblede. Plejlen beskrev en stor bue, faldt til højre, mens Stivnakke parerede til venstre, havde den truffet nogle millimeter mere til venstre, havde Jean knust den andens hoved. Nu strejfede han kun øret, slaget kom på skrå over armen, som blev knækket med en lyd, som om et glas blev slået itu. Hånden hang slapt ned. Plejlen faldt til jorden.

"Mord!" hylede Stivnakke, "han har slået mig fordærvet!"

Aldeles forvildet, med blodskudte øjne stod Jean ganske stille og slap sit våben. Derpå så han sig om, som fattede han ikke alt dette, der var foregået så hastigt, og så gik han haltende sin vej, idet han rasende og fortvivlet slog ud med hånden.

Da han drejede om hjørnet og gik ud mod sletten, opdagede han Sjuskedorthe, der havde kigget gennem hækken og set hele slagsmålet. Hun lo alt, hvad hun kunne, hverken hun eller faderen havde været indbudt til dåben, så hun luskede om i nærheden for at se, hvorledes det gik til. Nå, Jesus Kristus ville da grine sin mave itu, når hun fortalte ham, hvorledes denne lille familiefest var spændt af, og det ville more ham at høre, at hans kære broder havde fået en arm knækket. Hun vred sig af latter, som om nogen kildede hende, ja, det var med nød og næppe, hun kunne stå på benene, sådan morede hun sig.

"Å, korporal, du slår en proper næve, å, ha, ha, ha!" råbte hun, "det sagde "kniks" i armen, det var rigtignok sjov!"

Han gad ikke svare, gik langsomt videre med sørgmodig mine. Og hun gik bagefter, fløjtende efter sine gæs, som hun havde taget med sig. Under påskud af at følge dem på græs, kunne hun stå stille rundt omkring bag hække og havemure. Jean gik mekanisk hen til sin tærskemaskine, der stadig arbejdede i den tiltagende aftenskumring. Han tænkte på, at nu var det hele forbi, nu kunne han aldrig mere gå til Stivnakkes, nu ville de aldrig give deres samtykke til, at han fik Françoise. Det var dog for dumt. I ti minutter var alt blevet ødelagt: han havde ikke yppet kiv, og alligevel var det ham, der havde slået Stivnakke, netop da det så ud, som om sagen skulle klare sig for ham. Og nu var alt forbi! Forbi! Maskinen susede og brummede og det lød ud i tusmørket som et langtrukkent klageskrig.

Men da Sjuskedorthe drev hjemad med sin gåseflok, mødte hun på en korsvej fa'r Saucisses gæs, der gik alene tilbage til landsbyen. De to gaser, der førte an, stod stille, løftede det ene ben og vendte næbbene mod hinanden, og alle gæssene vendte næbbene til samme side som deres respektive anfører, mens de løftede samme ben. Et øjeblik stod de aldeles ubevægelige, det så ud, som om de var to patruljer, der udvekslede parolen. Derpå drejede den ene gase med sine runde, tilfredse øjne til venstre, mens den anden gik ligeud og passede sine forretninger, hver med sin vraltende flok efter sig.

Fjerde del

1

Fra maj måned, efter at lammene var solgt, havde gamle Soulas og de to glubske hunde, Kejser og Grib, drevet alle Borderiegårdens får, vel 400 stykker, på græs hver evige dag. Svinedrengen Auguste var ham behjælpelig, og indtil høsten græssede fårene på brakmarkerne, i kløveren og vikkerne eller også langs vejkanten, men for tre uger siden, da kornet var kørt ind, blev fårefolden sat op i stubmarken under den varme septembersol.

Det var en sørgelig tid. Beaucesletten lå dér, nøgen og skaldet, med sine bare marker, uden en busk eller et grønt træ. Sommerens varme, den fuldstændige vandmangel, havde gjort jorden så tør, at den slog revner; og da al plantevæksten var død, lå der kun de smudsige pletter af vissent græs eller de strittende stubbe, der bredte sig i det uendelige over de firkantede agre, det så så tomt ud, som om en ildebrand havde hærget så langt øjet rakte.

Ja, der var blevet et gult skær liggende over jorden, et uhyggeligt, uvejrssvangert lys: alt skinnede gult, så underlig sørgmodig gult, den afsvedne jord, de afmejede stubbe, de opkørte, knoldede markveje med dybe, ujævne hjulspor. Det mindste vindpust jagede store støvskyer op, og dækkede både grøftekant og hække med et gråt lag aske. Og den blå himmel med den klare sol gjorde dette sørgelige, bare landskab endnu bedrøveligere.

Den dag blæste det netop stærkt, heftige og varme vindstød satte store skymasser i bevægelse, og når solen af og til kom frem, brændte dens stråler som et glødende jern. Lige fra om

morgenen havde Soulas gået og ventet på, at der fra gården skulle blive bragt vand ud til ham og hans får, for dér, hvor han nu var, fandtes der ikke en vandpyt. Fårene lå inde i folden og stønnede af tørst, mens de to hunde lå og strakte sig udenfor med tungen hængende ud af halsen.

Hyrden sad støttet op til vogterhuset, det stod på hjul, så at han kunne køre det med sig, når han flyttede folden. Inde i det lå han og sov, dér gemte han sine klæder og sin mad. Om formiddagen fandt han lidt ly mod sol og vind i dets skygge, men da middagsstunden nærmede sig, faldt solens stråler lodret, derfor rejste han sig og gav sig til at se, om Auguste ikke snart kom.

Endelig kom den lille svinedreng og råbte:

"Nu er de her straks med vandet, der var ingen heste i morges."

"Nå, dit dumme fæ, og så tænkte du vel ikke på at tage en flaske vand med til mig."

"Nej, det glemte jeg … jeg har fået noget at drikke selv."

Soulas langede ud efter drengen for at give ham en lussing, men denne undgik den ved et sidespring. Den gamle bandede og svor, men bestemte sig til sidst til at spise sin tørre mad, skønt han var næsten kvalt af tørst. Auguste holdt sig klogelig i en vis afstand fra ham, men var nødt til at række ham et otte dage gammelt brød, nogle valnødder og lidt ost, og så satte de sig begge til at spise frokost, mens de to hunde passede på og af og til snappede en skorpe, der var så hård, at den knasede mellem deres tænder.

Trods sine 70 år arbejdede den gamle lige så godt med sine kæber som drengen med sine tænder. Han holdt sig rank, var

sej og knudret som en gammel tjørnekæp, med det magre ansigt, der var furet som en træstamme, under det filtrede, afblegede, jordfarvede hår. Og lille Auguste fik da sin lussing alligevel, en ordentlig sinkadus, så han trillede om i vognen, hvor han var i færd med at gemme resten af deres måltid.

"Dér, dit høved, har du en slurk oven i købet."

Klokken blev to og endnu var ingen vogn at se. Varmen var taget til, aldeles utålelig nu, da vinden helt havde lagt sig. Så kom der atter vindstød, og støvet stod op i en hvirvel, i en slags kvælende, blindende røg, der gjorde dem endnu mere forpinte. Hyrden ventede med tålmodighed uden en klage. Endelig kom der en grynten af tilfredshed over hans tørre læber.

"Så, dér er de, det var, fanden tage mig, også på tide!"

Og ganske rigtigt, to vogne, knap så store som en knyttet hånd, sås nu i synskredsen, den første kørte Jean, og på den havde Soulas straks opdaget vandtønden, mens den anden, hvor Tron var kusk, var læsset med melsække, som skulle til møllen, hvis høje skrog man så 500 meter borte på en bakke. Denne vogn standsede på landevejen, Tron gik med vandtønden ind til fårefolden. Han stod stille ved hver ny mark, de skulle over, han fulgte blot med for at drive og få sig en sladder med Jean og Soulas, men han sagde, han ville hjælpe dem at vande fårene.

"Er det meningen, at vi skal ligge her med tungen ud af halsen?" råbte hyrden.

Fårene havde også lugtet vandet, de kom nu styrtende i flok, trykkede sig op mod stakitværket og strakte hovederne ud mellem tremmerne, mens de brægede ynkeligt.

"Vent nu bare lidt," svarede Jean, "her er nok til jer alle sammen."

Truget blev sat frem og fyldt gennem en trærende, og da der var en læk i den, stod hundene og drak under den. Soulas og Auguste satte munden til renden, så tørstige var de begge to. Hele hjorden drak, man hørte kun vandets forfriskende rislen og menneskenes og dyrenes velbehagelige nedsvælgen. De var alle sammen lykkelige over at læske sig og plaske i det kolde vand.

"Nå," sagde endelig gamle Soulas med fornøjet stemme, "hvis I nu var rigtig flinke, så gav I mig en håndsrækning, jeg skal have flyttet min fold."

Det ville både Jean og Tron med glæde. På de store stubmarker måtte folden gerne flyttes hver anden eller tredje dag. Så var stedet afgræsset og på den måde blev marken på samme tid gødet stykke for stykke. Mens hyrden, Auguste og de to hunde holdt øje med fårene, trak karlene stakitværket op, flyttede det et halvt hundrede skridt længere bort og rammede igen pæle ned i en stor firkant, hvor hjorden så af sig selv søgte hen, endog før der var lukket til.

Til trods for sin høje alder rullede Soulas selv sit tunge vogterhus bagefter. Så vendte han sig om til Jean:

"Hvad er der i vejen med dig, du går her omkring med et sandt bededagsansigt?"

Og da karlen sørgmodigt rystede på hovedet, bedrøvet som han var, fordi han mente, Françoise var tabt for ham, tilføjede den gamle:

"Nå, sådan at forstå! Så det er et pigebarn, du går og sørger over? De Helvedes fruentimmer, halsen skulle drejes om på

dem alle til hobe!"

Den godmodige, store Tron stod og hørte efter med sit smukke, skikkelige ansigt og gav sig til at le.

"Ja, sådan hedder det altid, når I er blevet gamle."

"Gamle! Du ved ikke, hvor gammel jeg er," svarede Soulas med ringeagt. "Pas du dig selv, min dreng, du skulle hellere, mens legen endnu er god, holde op at lege kæreste med en, jeg nok kunne nævne."

Denne hentydning til madame Jacqueline fik karlen til at rødme op over begge øren. En morgen havde Soulas overrasket dem i laden bag en bunke sække. Og rasende på denne opvaskertøs, der nu var så slem mod sine fordums medtjenere, var han endelig gået hen for at åbne øjnene på husbond, men ved det første ord havde herren sat et så forfærdeligt ansigt op, at den gamle atter var blevet stum, og havde besluttet at tie, til Cognets tøs drev ham til det yderste og fik ham jaget på porten. Siden den tid levede de på krigsfod, han var bange for, at hun skulle berøve ham hans plads, og hun ventede med at forlange dette, til hun havde magt nok over Hourdequin, som satte megen pris på sin hyrde. I hele Beauce var der ingen, der forstod så godt at vogte og græsse sine får, intet blev ødelagt eller gik til spilde, han passede, at de græssede marken ren uden at efterlade et eneste græsstrå.

Den gamle snakkede videre, i dag var der kommet en usædvanlig lyst til at tale over den tavse mand, der trængte til at lette sit hjerte en gang imellem.

"Å ja såmænd, hvis min satans kælling ikke havde sat rub og stub overstyr, alt som jeg sled og slæbte, så skulle det ikke vare mange timer, inden jeg pillede af fra gården; det er mange

stygge ting, man dér må se og høre. Se nu denne Cognets tøs! Det er såvist ikke for hendes dyds skyld, at hun er kommet så højt på strå. Det kan krepere en, at husbond lader en sådan taske bo i sin salig hustrus eget kammer, og at hun skal sidde alene til bords med ham, som om hun var hans ægteviede hustru. Vi kan sagtens alle sammen vente, at han en skønne dag kører os ud af gården, og husbond med oven i købet! – Fanden til mær!"

Ved hver sætning knyttede Tron hænderne. Han kunne blive rasende, og da blev han lumsk og meget farlig på grund af sin kæmpemæssige styrke.

"Så, nu kan det være nok!" råbte han. "Hvis du var på min alder, havde du allerede fået en lussing for længe siden. Hendes lillefinger er mere værd end hele din krop!"

Men Soulas trak spotsk på skulderen ad den trussel. Han, der ellers aldrig smilede, lo nu med en hul, rusten latter, der lød som en gammel talje, der knagede.

"Fæ, store tossemikkel! Du er lige så dum, som hun er snu! Hun kan såmænd få dig til at tro, at månen er lavet af en grøn ost. Alle sammen har de været kæreste med hende. Jeg har gået her omkring i mange år, og jeg har tit set mere, end folk kunne lide, men hendes mage har aldrig levet. Hun var ikke fyldt fjorten år, da hun begyndte sine kunster, og det med en gammel stodder, fatter Mathis, nede i stalden; pukkelrygget var han tilmed. En anden gang, da hun stod og ældtede brød, da var det den lille svinedreng Guillaume, der nu er soldat; hver og en, den første den bedste, og alle vegne, i halmen, på jorden … nå, ja langt borte behøver man ikke at søge efter hendes galaner, her står en, som jeg så en morgen på høloftet –"

Nu lo han igen, og det listige sideblik, han tilkastede Jean, syntes denne ikke videre om; han tav stille og vendte ryggen til, da talen begyndte at dreje sig om madame Jacqueline.

"Lad bare ingen vove at røre hende nu!" brummede Tron, der rystede af vrede som en hund, man tager et kødben fra. "Jeg skal nok få ham til at glemme at trække vejret."

Tron gik tilbage til sin vogn, men Jean blev endnu lidt hos Soulas for at hjælpe ham med at ramme pælene længere ned i jorden. Da den gamle så, hvor tavs og nedtrykt han var, begyndte han igen:

"Det er da vel ikke Cognets tøs, der gør dig tung om hjertet?"

Karlen rystede på hovedet.

"Så er der en anden? Men hvem kan det være? Jeg har aldrig set jer sammen."

Jean så på hyrden og tænkte, at det undertiden kunne være nok så godt at benytte sig af en gammel mands erfaring. Desuden trængte han til at lette sit hjerte, og derfor fortalte ham alting, hvad der var foregået mellem ham og Françoise, og at han nu var bange for, at han aldrig skulle få hende, fordi han var kommet op at slås med Stivnakke. Han havde endog været bange for, at denne skulle stævne ham på grund af den knækkede arm, der endnu forhindrede ham i at bestille noget, skønt den var omtrent helbredet. Men Stivnakke var sagtens af den mening, at man helst skal lade være med at give politiet lejlighed til at stikke næsen i sine sager.

"Nå, så det er derfor, du går og hænger med hovedet?"

Han betænkte sig et øjeblik, derpå erklærede han:

"Du skal gå til fa'r Fouan og fortælle ham det hele. Det er meget muligt, at han giver sit samtykke."

Jean blev aldeles overrasket over, at dette ikke før var faldet ham ind. Nu var folden i stand, og han sagde farvel til den gamle med den faste beslutning at tale med Françoises formynder samme aften.

Og mens han gik længere og længere bort, stillede den gamle hyrde sig på sin post som sædvanlig. Han stod der mager og høj og skar slettens vandrette linje som en grå tværstreg. Den lille svinedreng lå med begge hundene i skygge af vogterhuset.

Vinden havde igen med ét lagt sig, tordenskyen var trukket mod øst, og det var hedt, ned fra den klare blå himmel brændte solen.

Om aftenen gik Jean en time tidligere end han plejede fra sit arbejde; han ville gå hen til Delhommes for at tale med Fouan, før han spiste til aften.

Men på vejen så han dem i deres vinmark, hvor de var i færd med at pille blade af rundt om klaserne. Det havde regnet i slutningen af forrige måned, druerne havde ondt ved at blive modne, derfor måtte det gode vejr benyttes. Den gamle var ikke med i marken, derfor skyndte Jean sig; han håbede, at træffe ham alene hjemme. Han ville helst tale alene med ham.

Delhommes hus lå i den anden ende af Rognes, når man var kommet forbi broen; han havde nylig bygget ny lade og udhuse, der tilligemed våningshuset lå omkring en temmelig stor gårdsplads i en uregelmæssig firkant. Gården blev fejet hver eneste dag, og møddingen var som lavet efter en lineal.

"God aften, fa'r Fouan!" råbte Jean fra vejen med lidt usikker stemme.

Den gamle mand sad i gården med en stok mellem sine knæ og bøjet hoved, han sad i så dybe tanker, at han slet ikke hørte

noget, og Jean måtte kalde engang til, før han så op og genkendte ham.

"Å, er det dig, korporal, nå, så du kommer her forbi i dag?"

Han tog venligt mod Jean, uden at se vred ud, over at denne kom ind, men Jean turde alligevel ikke straks komme frem med sit ærinde; han vidste ikke, hvorledes han skulle få sagt, at han havde fået sin vilje med Françoise. De talte om det gode vejr, om den gavn, druerne havde af solskinnet. Å ja, bare otte dage lige så smukt vejr, så fik de god vin det år!

Nu ville Jean gøre sig behagelig for den gamle:

"Nå ja, I er nu en rigtig stadskarl, fa'r Fouan! Der er da ikke en mand her i landsbyen, der har så gode dage."

"Ja, det er vist nok, det!"

"Når man har sådan flinke børn, som I, kan man sagtens, ja, for man skal lede længe før man finder deres lige!"

"Ja, ja vist så, men enhver har jo alligevel sådan sine vanskeligheder!"

Han så mørk frem for sig. Siden han var flyttet hen til svigersønnen, havde Stivnakke ikke betalt ham en øre under påskud af, at hans penge aldrig i evighed skulle gå i Fannys lomme. Jesus Kristus havde aldrig betalt noget som helst, og da Delhomme klædte og fødte ham, havde han heller intet givet ham, siden svigerfaderen var kommet i huset hos ham. Men det var alligevel ikke pengemangel, der gjorde den gamle sørgmodig; han fik jo af prokurator Baillehache hver månedsdag 12 francs 50 centimer i rente af de penge, der var kommet ind ved husets salg, det var nok til at klatte bort, til tobak og en snaps nu og da hos Lengaigne, og en kop kaffe hos Macqueron, for Fanny var meget nøjeregnende, og kaffe eller

brændevin kom kun frem af skabet, når en eller anden var syg. Og skønt han således kunne more sig og intet manglede hos sin datter, holdt han dog ikke af at være hos hende, og med hver dag, der gik, blev han mere sørgmodig.

"Å, ja, såmænd," svarede Jean. Og uden at vide, at han netop rørte ved den gamles ømme sted, tilføjede han: "Det er jo sådan sin sag at være hos andre og ikke have sit eget hjem."

"Ja, det har du ret i. Det er netop det, jeg mener," brummede Fouan med vred stemme.

Og han fo'r op, som blev han grebet af en uimodståelig lyst til at gøre oprør.

"Nu går vi ind og får os et glas vin. Jeg skulle tro, jeg havde lov til at byde en ven ind med mig!"

Men allerede på dørtærsklen blev han igen frygtsom:

"Å hør, korporal, tør fødderne godt af – her er et farligt vrøvl med den renlighed her i huset!"

Jean trådte kejtet ind; han ville gerne have lettet sit hjerte, førend de andre kom hjem.

I køkkenet skinnede alt af renlighed: kobberkasserollerne var blanke, ikke et støvgran var at se på møblerne, og stengulvet var slidt af skuring. Men der var tomt og koldt, som om ingen boede der. Ved ilden, der var dækket til med aske, stod en gryde med kål fra den foregående dag og holdt sig varm.

"Skål, korporal!" sagde den gamle, der havde taget to glas og en optrukken flaske ud af skænken.

Jean hånd rystede lidt, da han tømte sit glas; han var ikke rigtig vel til mode ved sin egen dristighed. Derefter satte han det fra sig med en mine, som om han havde brændt sine skibe, og tilføjede hurtigt:

"Hvad siger du om det, Fanny har ikke siden i går talt et ord til mig, fordi jeg spyttede på hendes gulv. Spytte! – Spytte gør da vel enhver, og det har man da lov til! Jeg vil spytte, når det passer mig. Nej, jeg vil hellere gå min vej end således evig og altid at skulle høre vrøvl!"

Så skænkede han sig et glas til. Han var lykkelig over at have fundet én, han kunne beklage sig til, og han lod ikke Jean komme til orde, men lettede sit hjerte ret til gavns.

Det var kun ubetydeligheder, han havde at klage over. Han var harmfuld over, at hans svigersøn og datter ingen overbærenhed viste med hans småfejl, over at de ville tvinge ham til i ét og alt at følge husets skik. Men mishandling eller virkelig hårdhed kunne ikke have opbragt den gamle mand i højere grad. Når hans datter med sin lidt skarpe stemme gjorde en bemærkning om ham, følte han en smerte, som havde han fået en ørefigen. Og desuden var Fanny ualmindelig pirrelig, hun blev stødt og surmulede ved det mindste ord, der på nogen måde kunne bringe misstemning, så at forholdet mellem hende og faderen for hver dag blev mere og mere spændt. Hun, der ved delingen bestemt havde været den bedste, blev nu bitter og urimelig, var altid på nakken af den gamle, tørrede af og fejede op efter ham, og lod ham ikke have fred, hvad han så tog sig for. Alt sammen var det kun småting, men det var blevet til en ren pine for den gamle mand, der gik og græd i krogene, når han var alene.

"Herregud, fa'r Fouan, man skal ikke tage alt op i en ond mening," gentog den skikkelige Jean efter hver klage, "man må bære over med hinanden, have tålmodighed, så bliver man nok enige til sidst!"

Men Fouan, der nu havde tændt et lys, ville ikke høre tale om tålmodighed; han talte sig vred, og blev mere og mere ophidset.

"Nej, nej, jeg har fået nok. Å, havde jeg såvist anet, hvad der ventede mig her! Det havde været bedre for mig at krepere end at sælge mit hus. Men de tager slemt fejl, hvis de tror, at de har mig i en pose! Jeg vil hellere hugge sten på vejgrøften end blive i dette Helvede."

Han var ved at kvæles af vrede, måtte sætte sig ned, og den unge mand benyttede sig af dette ophold til at tale om, hvorfor han egentlig var kommet.

"Hør engang, fatter, jeg ville gerne tale om den sag fra forleden. Jeg er såmænd ked nok af, at det gik, som det gik, men I så jo selv, at jeg måtte værge mig, den anden fo'r jo løs på mig. Men Françoise og jeg er nu ligegodt enige om sagen, og I er den eneste, som nu kan ordne det for os to. I kommer til at gå til jeres søn og forklare ham det hele."

Den gamle så alvorlig ud, så rystede han forlegen på hovedet og ledte efter svar, da Delhommes kom hjem og afbrød samtalen. De lod ikke til at blive forundrede over at se Jean og hilste venligt på ham, som de plejede. Men Fanny havde øjeblikkelig set flasken og de to glas på bordet. Hun tog dem bort og hentede et viskestykke, derpå sagde hun skarpt til faderen, som hun i to dage ikke havde henvendt et ord til:

"I ved jo, fader, at jeg ikke vil vide af den slags."

Fouan rejste sig, han rystede af vrede ved denne tilrettevisning i en fremmeds påhør.

"Hvad satan er der nu igen i vejen. Jeg må vel have lov til at byde en ven et glas uden at spørge om din tilladelse. Luk så af for din vin, så kan jeg drikke vand."

Nu var det Fanny, der blev rasende, ærgerlig over således at blive beskyldt for gerrighed. Hun var ganske bleg, da hun svarede:

"I kan drikke alt, hvad der er i huset, I kan drikke, til I styrter, men jeg tåler ikke, at I sidder her og tilsmudser mit bord med jeres glas, der sætter mærker som i en krostue."

Tårerne steg Fouan op i øjnene, men han fik det sidste ord alligevel:

"Lidt mindre renlighed og lidt mere venlighed ville ikke være af vejen, min pige."

Og mens hun hidsig tørrede bordet af, stillede han sig op henne ved vinduet og så ud i den mørke nat; hele hans væsen bævede af undertrykt fortvivlelse.

Delhomme sagde aldrig, hvad han mente, men hans tavshed støttede Fannys faste og fornuftige optræden. Han ville ikke lade Jean gå, før denne havde tømt flasken med dem, glassene bragte Fanny nu på en tallerken. Og hun undskyldte sig rolig og med halvhøj stemme:

"Ingen gør sig nogen forestilling om alle de vanskeligheder, der er med gamle folk. De er fulde af særheder og dårlige vaner, og de vil hellere dø end rette sig efter andre. Vor gamle er der ikke noget ondt i, han er for svag til at være ondskabsfuld nu, men jeg ville før passe fire køer end sådan en stædig, gammel mand."

Jean og Delhomme nikkede med hovedet. Men nu blev han afbrudt af Nénesse, der kom ind i fuldt puds og med bulehat på hovedet. Han lignede en forklædt pige med den lange hals, de blå øjne og det kønne, glatte ansigt. Han havde stadig afsky for landbrug og agerdyrkning, og nu skulle han have en plads i

Chartres hos en restauratør, der havde en stor dansesalon. I lang tid havde forældrene været imod denne plan, de ville have deres søn skulle være bonde, som de var, men til sidst havde moderen, hvis forfængelighed følte sig smigret ved sønnens fine fornemmelser, fået faderen til at give efter. Og lige fra morgenstunden af havde Nénesse været ude for at more sig og tage afsked med sine kammerater.

Han så et øjeblik lidt forlegen ud ved at træffe fremmede i stuen. Derpå tog han mod til sig:

"Hør engang, moder, jeg vil indbyde mine venner til at spise med mig hos Macqueron. Jeg må have et par skilling."

Fanny så stift på ham og åbnede allerede munden for at sige Nej. Men hun var så forfængelig, at Jeans nærværelse holdt hendes afslag tilbage. Deres søn kunne sagtens give en snes francs ud, det havde de da endelig nok råd til. Og hun gik ud af stuen uden at sige et ord.

"Har du en kammerat med dig," spurgte Delhomme sønnen.

Han så en skygge ved døren, og han genkendte den, der stod udenfor.

"Hvad, er det dig, Delphin! Kom du kun ind, min dreng!"

Delphin kom frem, hilste og skrabede med fødderne. Han var i blå lærredsbenklæder og bluse, tunge bondesko, uden halstørklæde og allerede solbrændt og barket af markarbejdet.

"Nå," vedblev Delhomme, der godt kunne lide den dygtige knøs, "du skal vel også til Chartres en af dagene, kan jeg tænke?"

Delphin spilede øjnene op, derpå erklærede han med stor bestemthed:

"Nej, fanden tage mig, om jeg skal! Jeg ville krepere i den by."

Delhomme kastede et sideblik til sin dreng, mens Delphin nu kom sin ven til undsætning.

"Det kan være godt nok for Nénesse, han har fine klæder og kan spille på klaphorn."

Faderen smilede, for han var uhyre stolt af sønnens musikalske anlæg.

Imidlertid kom Fanny igen ind med en håndfuld sølvpenge; og langsomt talte hun tyve francs op i Nénesses hånd; pengestykkerne var ganske hvide – de havde ligget under en bunke korn; hun stolede ikke på sine skabe, men skjulte små pengesummer rundt omkring i alle mulige kroge, i kornet, mellem kullene, i sandet, så at pengene, når de kom frem, havde alle mulige farver, hvide, sorte og gule.

"Nå, ja, det går jo an," sagde Nénesse til tak. "Kommer du så, Delphin?"

Og de to unge fyre gik, man kunne høre dem le, mens de fjernede sig.

Nu tømte Jean sit glas, da han så fa'r Fouan, der ikke havde vendt sig fra vinduet, gå ud i gården. Han sagde farvel, og traf den gamle stående ude i den mørke nat.

"Hør nu, fa'r Fouan, vil I ikke nok gøre mig den tjeneste at tale med Stivnakke, så at jeg får Françoise? … I kan jo råde over hende. I behøver kun at sige et ord, så er den sag i orden."

Den gamle gentog med brudt stemme:

"Det kan ikke lade sig gøre, det kan ikke lade sig gøre!"

Derefter slap sandheden ham ud af munden; han tilstod, at han ikke kunne holde det ud hos Fanny og at han allerede i morgen den dag flyttede hen til Stivnakke, som havde tilbudt

ham at bo dér. Om han også skulle få prygl af sønnen, ville han hellere det end pines ihjel af datterens knappenålsstik.

Dette drev Jean til det yderste, og han tilstod endelig, hvad der var foregået den dag i høsten.

Den gamle bonde tænkte sig lidt om og spurgte så:

"Er hun frugtsommelig?"

Jean, der vidste, at hun ikke kunne være det, svarede:

"Muligvis!"

"Ja, vi må alligevel se tiden an! Hvis hun er frugtsommelig, må vi jo se, hvad vi kan gøre."

I dette øjeblik kom Fanny ud og kaldte på faderen, nu var suppen på bordet.

"Gå fanden i vold med din suppe! Nu går jeg i seng."

Og han gik op på sit værelse uden aftensmad, så vred var han.

Jean gik med langsomme skridt tilbage til gården, han var så bedrøvet, at han slet ikke lagde mærke til den vej, han gik. Natten var varm og lummer, den mørkeblå himmel var tæt bestrøet med stjerner. I den stille luft følte man tydeligt, at uvejret atter trak op, og i øst sås genskinnet af fjerne lyn. Og da han endelig så op, opdagede han til venstre mange hundrede øjne, der skinnede som lys og vendte sig mod ham; det var fårene i folden, som han netop gik forbi.

Hyrdens stemme lød hen til ham:

"Nå, Jean, hvordan gik det så?"

Hundene lå stille ved siden af Soulas, de rørte sig ikke, for de lugtede, at det var en af gårdens folk. Den lille svinedreng lå i en plovfure, han kunne ikke holde det ud for varme inde i vogterhuset. Og kun den gamle mand stod oprejst på den flade

slette i den stille nat. "Nå, min søn, fik du den sag bragt i orden?" Uden en gang at standse, svarede Jean med træt stemme:

"Han sagde, vi måtte vente, se tiden an!"

Han var allerede kommet forbi folden, da svaret nåede ham gennem den dybe, højtidelige tavshed.

"Ja, vist så, I må se tiden an!"

Jean gik videre. Beaucesletten strakte sig langt ud, knuget i en blytung søvn. Over alt kunne man føle den stumme sørgmodighed over de trøstesløse stubbe og den solsvedne tørre jord, der formelig lugtede af varme, man kunne høre græshoppernes sang, der knitrede i den hede luft som kulgnister i asken. Kun stakkenes runding afbrød markernes sørgelige ensformighed. Hvert øjeblik drog uhyggelige blårøde lyn en hastigt udslukt ildfure hen over himlen lavt nede ved synskredsen.

2

Straks næste morgen flyttede gamle Fouan hen til Stivnakke. Der var ikke megen ulejlighed ved den flytning; to bylter gangklæder, som den gamle absolut selv ville besørge, og som han måtte bære en ad gangen. Delhomme prøvede flere gange at tale ham tilrette, men han gik sin vej, og ville slet ikke hverken høre på sin svigersøn eller svare ham.

Hos Stivnakke gav de ham det store værelse bag ved køkkenet, hvor de hidindtil kun havde gemt kartofler og roer til køerne. Det værste var, at der kun var et lille vindue, to meter fra gulvet, så der var kun dårligt lys, og på det stampede lergulv lå rester af grøntsager, der udbredte sådan en fugtighed, at der ned ad væggene randt store, gulagtige dråber. Desuden blev der slet ikke gjort i stand, der blev kun fejet rent i det ene hjørne, hvor sengen, en jernseng, skulle stå, ellers var der et umalet fyrretræsbord og en stol, men den gamle mand lod til at være overmåde vel tilfreds.

Nu var Stivnakke stolt. Al den tid, faderen havde været hos Fanny, var han ved at revne af misundelse, thi han vidste kun alt for vel, at folk i landsbyen sagde som så: Ja, Delhommes kan sagtens have den gamle, de har råd til det, mens Stivnakkes, Gud bedre det, kun har fra hånden i munden. Derfor proppede han den gamle, især i begyndelsen, han ville fede ham, så kunne de da se, at der var både til at bide og til at brænde i hans hus.

Og så var der jo renterne af de penge, der stod hos prokurator Baillehache, dem ville den gamle naturligvis testamentere til den af børnene, der havde ham hos sig. Desuden måtte Delhomme udrede de to hundrede francs nu,

da han ikke længere havde svigerfaderen på kost, og det gjorde den skikkelige mand nok ganske sikkert. Stivnakke gjorde regning på de penge. Han havde modent overvejet det hele og udregnet, at han ville blive betragtet som en god søn, at han ingen udgifter ville få af faderen, at han havde grundet håb om at arve, og desuden håbede han at få fat i de penge, han stadig mistænkte Fouan for at have stukket til side, da delingen var kommet i stand, skønt det aldrig havde været ham muligt at få vished desangående.

For den gamle mand oprandt nu en lykkelig tid. Han blev kælet for og opvartet, de viste ham frem til naboer og genboer; nåda, han så da rigtig godt ud, han blev ikke sultet, det var da let at se. De to små, Jules og Laure, løb omkring og legede med ham, var bestandig om ham med deres barnlige munterhed og beskæftigede ham så lang som dagen var. Men især var han glad over at få lov til at pleje sine særheder, og at gøre, hvad han ville, for Lise var en flink kone i sit hus, renlig og ordentlig, og hun kendte ikke sådan som Fanny til pirrelighed og gnaveri. Derfor fik Fouan lov at spytte på gulvet; han gik ud og ind, som han havde lyst, og kunne spise hver gang, det faldt ham ind. Bønder har den vane at skære sig en rundtenom, når de går forbi spisekammeret og ikke har andet at bestille.

Således gik tre måneder, og nu var december kommet med frygtelig kulde. Vandet frøs i lerkrukken ved den gamles seng, men han beklagede sig ikke, ja, da tøvejret slog ind, da vandet rislede ned ad murene og hen ad gulvet, fandt han det aldeles i sin orden, det havde han været vant til hele sit liv. Når han blot fik sin tobak og sin kaffe og var fri for vrøvl, som han kaldte det, så var ingen konge lykkeligere end han.

Den første gang, han følte sig utilpas dér i huset, var, da han en dag kom ind i sit kammer og her traf Stivnakke i færd med at kaste Françoise om på kartoflerne. Pigebarnet, der forsvarede sig tappert uden et ord, samlede sig sammen, tog de roer, hun skulle hente til kreaturerne, og gik ud af stuen.

Da den gamle var blevet alene med sin søn, skændte han på ham og satte ham harmfuldt i rette.

"Du skulle skamme dig, dit asen, at du ikke kan lade det unge barn gå i fred! … Jeg så godt, at hun slet ikke vil vide af dig at sige."

Men Stivnakke ville aldeles ikke tåle faderens indblanding.

"Hvad Satan rager det dig," råbte han ude af sig selv af raseri, "hold dine øjne hos dig selv, det vil jeg hare råde dig til, ellers kunne det komme til at gå dig galt."

Siden den lille piges fødsel og slagsmålet med Jean var Stivnakke igen begyndt at forfølge sin svigerinde. Så snart hans arm var blevet rask, var han begyndt at overfalde hende, hvor han så lejlighed dertil, overbevist om, at fik han kun én gang sin vilje med hende, ville hun derefter komme, så snart han fløjtede. Var det ikke den bedste måde at forpurre ægteskabet på: at bevare pigebarnet og at bevare jorden? Hos ham blandedes disse to lidenskaber uløseligt sammen: bondens rasende besiddelsestrang og mandens umættelige sanselighed. Hans kone var blevet et ganske uformeligt kødbjerg, og da hun ammede, havde hun altid Laure hængende ved brystet, mens den anden, hans svigerinde, havde et ungt og friskt legeme. For øvrigt underkendte han ikke den ene for den anden og hvorfor skulle han ikke have de to søstre, hvis de gav ham lov til det? Det

var det eneste rigtige middel til at knytte venskabet og undgå denne deling af jorden, som fyldte ham med gru.

Fra det øjeblik, fa'r Fouan havde overrasket sønnen i sin stue, blev der uenighed i huset, for han var gået til Lise og havde sagt hende lige rent ud, hvorledes hendes mand opførte sig, for at hun skulle forhindre ham i at bære sig således ad. Lise skreg op og bad den gamle passe sine egne sager og derpå fo'r hun løs på søsteren: det var såmænd hendes egen skyld, og hun måtte tage skade for hjemgæld, når hun gav sig af med mandfolk, for mandfolk, det var nogle store svin alle til hobe.

Men den aften var der alligevel sådan et skænderi mellem hende og manden, at hun næste morgen viste sig med et blåt øje, som hun af en fejltagelse havde fået i samtalens løb. Fra det øjeblik af var der spektakler hver evige dag; der var altid to, som var i totterne på hinanden, undertiden var det mand og kone, eller de to søstre, eller også var de ved at ryge sammen alle tre.

Der opstod efterhånden et alvorligt fjendskab mellem Lise og Françoise; deres fordums kærlighed forvandledes til had, der uden synlig årsag brød ud i stridigheder hvert minut på dagen. Og den egentlige grund var Stivnakke, denne mand, der var kommet mellem de to søstre som en tvistens spire, og dog var Lise ikke skinsyg, hun kendte Françoise og vidste, at hun var alt for stolt til at give efter. Men hun var vred på søsteren, fordi hun var skyld i den ufred, der var kommet ind i huset og havde gjort det til et sandt Helvede.

Hun blev tyk og fed, og jo mere fedt hun lagde på sig, desto mageligere blev hun, hun var glad og fornøjet, levede i en varig egenkærlighed og ønskede at se fred og tilfredshed omkring sig. Det var ikke til at holde ud, alt dette skænderi, det ødelagde

jo hele tilværelsen, og man kunne dog være så lykkelig, når man bare ville. Å, den pokkers tøs, det er hendes skyld det hele. Hun havde fordærvet alt ved sin ufordragelighed og studse egenrådighed.

Hver aften, når hun lagde sig til sengs, råbte hun til Stivnakke:

"Hun er min søster, det er godt nok, men lad hende bare holde sig i skindet, ellers kommer hun ud af huset, det lover jeg dig for!"

Men det ville han aldeles ikke høre tale om.

"Ja, det var rigtig et godt indfald. Så ville folk få noget at rende med. De satans fruentimmer! Jeg skal smide jer begge to i dammen, så får I vel koldt vand i blodet og holder mund med jeres evindelige kævlerier."

To måneder gik på denne måde. Lise var ude af sig selv over det spektakel, der var omkring hende, og hun var harmfuld på den trodsige tøs, der ikke kunne holde fred. Fra nu af blev Françoise husets syndebuk. Alle faldt de over hende, når der var noget i vejen. Alt svært arbejde blev væltet over på hende, hun fik uafladeligt skænd og tilrettevisninger.

Lise tålte ikke, at hun hvilede sig et øjeblik, hun jog hende op ved daggry og lod hende gå i seng så sent om aftenen, at det stakkels barn ofte faldt i søvn med klæderne på, så træt var hun. Stivnakke kneb og puffede hende, når han kunne komme til, men om smerten så også bragte hende tårerne i øjnene, var hun dog for stolt til at klage sin nød for Lise, når denne var til stede.

Undertiden var det hende dog for meget, hun gav ham en ørefigen, så hårdt hun kunne, men da blev der et ligefremt slagsmål. Stivnakke pryglede hende og under påskud af at skille

dem ad, dundrede Lise af alle kræfter løs på dem begge to med sine træsko. Lille Laure og broderen Jules hvinede om kap, alle hundene rundt om hylede og naboer og genboer ynkede den stakkels pige. Gud ved, hvorfor hun blev i sådan et helvede, hun var såmænd tålmodig, det var vist og sandt.

Hele Rognes forundrede sig over det. Hvorfor løb hun ikke sin vej? De, der forstod sig på den slags sager, rystede på hovedet: hun var ikke myndig før om halvandet år; og løbe bort nu, uden at få sin arv, det var alt for dumt, hun vidste nok, hvad hun gjorde. Hvis gamle Fouan, hendes formynder, blot havde holdt med hende og stået hende bi, havde det endda kunnet gå an. Men han havde det selv ikke så godt hos sønnen, som han kun nødig ville i klammeri med. Desuden havde Françoise selv bedt ham holde sig uden for den sag, hun skøttede ikke om andres hjælp og mente, hun kunne forsvare sig selv.

Nu endte hvert skænderi med de samme grovheder.

"Men så skrub af, skrub dog af."

"Ja vist så; nej, der gør I regning uden vært! Før var jeg dum nok til at ville tage herfra. Nu lader jeg mig hellere slå ihjel, end jeg rokker mig ud af pletten. Jeg vil først have min arv, min part af både hus og jord, og jeg skal nok få, hvad der tilkommer mig, det kan I stole på."

I de første måneder efter at Stivnakke havde overrasket Jean og Françoise i høstakken, var hans bestandige frygt, at hun skulle være blevet frugtsommelig, han talte dagene, og han holdt hemmeligt øje med hendes figur, for et barns komme ville have ødelagt alt, da ægteskabet så havde været nødvendigt. Da hun bemærkede hans undersøgende blik, morede det hende at narre ham ved allehånde kunster, indtil hun en morgenstund

blev grebet af frygt for det morderblik, han så på hende med; fra det øjeblik opgav hun alle sine narrerier.

Da Jean fik at vide, hvorledes Stivnakke behandlede Françoise, talte han om at slå ham fordærvet, han passede den unge pige op og tiggede hende om at give efter for hans bønner, men hun ville intet høre om det. Til sidst, da han trængte ind på hende, sagde hun, at de måtte vente, til de blev gift.

Det var første gang, hun nævnede deres ægteskab, indtil da havde hun stadig undgået enhver hentydning til hans frieri, hun ville intet love og intet forpligte sig til. Nu var Jean fornøjet, det var en afgjort sag, de skulle have hinanden, men først når hun blev myndig, når hun fik rådighed over sin ejendom og kunne forlange, at der blev aflagt regnskab.

Hver gang Françoise nu traf Jean, var det altid det samme emne, samtalen drejede sig om.

"Se, nu har det asen igen knebet mig," sagde hun og hægtede sit liv op eller løftede sit skørt op.

Jean så på mærkerne og sagde koldt og bestemt: "Det skal han få betalt, vis du bare de blå pletter til naboer og genboer … Men tag ikke selv hævn over ham, vi vil have retten på vor side, når vi engang sagsøger ham."

"Og så holder Lise med ham."

"Din søster går det nok galt, det kan du være vis på. Lad os være tålmodige. Hvis du ikke giver efter, kan han ikke få magt over dig, og resten bryder vi os ikke om. Vi to er enige, det er hovedsagen, vi skal sagtens få ret."

Gamle Fouan var med i hver uenighed, selv om han så vidt muligt undgik at tage parti; ofte når han kom hjem, fandt han

huset i oprør, og hans nærværelse beroligede ingen af de stridende parter.

Hidindtil havde han fået rigeligt af alt, hvad han behøvede, men nu begyndte de at knibe på brødet og der var ikke tale hverken om snaps eller om kaffe. Han blev ikke proppet som i begyndelsen, nej, hvert et stykke brød, der blev skåret for tykt, skaffede ham bebrejdelser, han skulle lade lidt blive tilbage til de andre. Jo mindre man bestilte, jo mere spiste man nok! Det var den omvendte verden. De holdt øje med ham og plyndrede ham, når han hvert kvartal hentede sine rentepenge hos Baillehache. Det gik så vidt, at Françoise stjal skillinger hos sin søster for at købe lidt tobak til ham, for hende gav de aldrig penge. Desuden havde den gamle mand ikke godt af at bo i det fugtige kammer, han lå i træk, for han havde slået en rude ud, og den havde de stoppet en visk halm i, fordi de ikke ville bekoste en ny.

Å, det var nogle skarnsunger! Den ene var ikke bedre end den anden. Han gik og småskændte fra morgen til aften og fortrød blodigt, at han nogensinde var flyttet fra Delhommes; han indså nu, at han havde båret sig dumt ad. Men det talte han aldrig om, det skjulte han omhyggeligt, for han havde hørt, at Fanny skulle have sagt: "Fader! Han kommer nok en gang og beder mig på sine knæ om at få lov til at være hos mig!" Og derfor kunne der aldrig være tale om Delhommes, de ord lød bestandig for hans øren og tyngede som en sten på hans hjerte. Han ville hellere dø af sult og af vrede hos Stivnakke end at krybe til korset og bede Fanny om godt vejr.

En dag, da Fouan var til fods på hjemvejen fra Cloyes, hvor han hos prokuratoren havde hentet sine penge, kom Jesus

Kristus slentrende hen ad vejen, lige som faderen havde sat sig på en grøftekant for at tælle sine penge efter. Jesus Kristus var gået ud for at se lidt til kaninhullerne, da han fik øje på faderen, der var så fordybet i at regne og tælle sine penge i sit lommetørklæde, at han slet ikke lagde mærke til den lange slubbert.

Jesus Kristus gjorde sig så lille som muligt, krøb ganske sagte helt hen til den gamle, og dér så han til sin store forbavselse, at Fouan omhyggeligt knyttede en betydelig sum, vist omtrent 80 francs, ind i et hjørne af sit lommetørklæde: hans øjne lyste, og han smilede, så hans spidse ulvetænder kom til syne. Straks kom han til at tænke på den gamles sparepenge. Det var jo tydeligt nok, at han hvert kvartal hævede penge i en bank, samtidig med at han gik til Baillehache. Først fik Jesus Kristus lyst til at opføre en hylescene og slå faderen en plade på 20 francs, men ved nærmere eftertanke syntes han, det var for lidt. Han fattede en anden plan: ganske sagte, som han var kommet, sneg han sig igen bort, han gled hen i græsset langs grøftekanten som en snedig snog; og gamle Fouan havde ingen anelse om, at han var blevet beluret, da han hundrede skridt længere henne på landevejen traf sin søn, der på sin sædvanlige dovne friskfyrmanér drev hen ad landsbyen til.

De fulgtes ad, snakkede sammen; naturligvis rakkede Fouan ned på Stivnakkes, det var nogle afskum, der vist havde til hensigt at sulte ham ihjel, og den godhjertede Jesus Kristus fik tårer i de store, blide øjne. Han ville naturligvis frelse sin fader ud af de skarns kløer, og foreslog ham at flytte hen på slottet og bo hos ham. Det skulle han tænke over! Hos ham var der ingen, dér ville ærgre sig, nej, der var sjov fra morgen til aften.

Sjuskedorthe lavede mad til dem, og den var ikke til at kimse ad, hendes mad, altså når der var mønt i huset.

Fouan var aldeles himmelfalden over dette forslag; han kunne ikke rigtig fatte Jesus Kristus' ømhed, den foruroligede ham. Han rystede på hovedet. Nej, vist ikke nej, han var for gammel til således at rende fra hus til hus og komme i nye forhold hvert år.

"Ja ja, fa'r, meningen er god. Nu kan I tænke over det i ro og mag. I ved så, at I ikke behøver at mangle tag over hovedet. Kom I kun til mig, når I har fået nok af det rak derhenne."

Og Jesus Kristus sagde farvel. Han kunne ikke fatte, hvad den gamle brugte sine penge til, og at han *havde* penge, var han nu endelig sikker på. Sådan en pæn lille bunke fire gange om året måtte udgøre omkring 300 francs. Hvis han ikke gav dem ud, puttede han dem til side. Det var nok værd at få lys i den sag, og det måtte være en køn lille skilling at få fingre i.

Den dag – det var en mild, fugtig novemberdag – forlangte Stivnakke øjeblikkelig af fa'r Fouan de 37 francs 50 centimer, som han havde fået hos prokuratoren. Det var en overenskomst mellem dem, at Fouan skulle give sin søn de penge, tillige med de halvtreds francs fra Delhomme, for kost og logi. Men i dag var seks francs af en fejltagelse kommet ind i hjørnet af lommetørklædet, og hvor meget end den gamle talte, der var og blev kun 31 francs 50 centimer til Stivnakke; denne blev hidsig, kaldte den gamle en snyder og beskyldte ham for, at han havde drukket og sviret de 6 francs op.

Fa'r Fouan var helt forskrækket; han stod med hånden i lommen, holdt på sit lommetørklæde og var i den dødeligste angst for at sønnen skulle få det indfald at undersøge ham. Han

svor og bandede, stammede og undskyldte sig, han måtte så vist have gået og tabt dem, han havde vel sagtens revet dem op med sit lommetørklæde. Og nu blev huset igen sat på den anden ende for de seks francs. Stivnakke var desuden i dårligt lune, for da han kørte hjem med sin harve, havde han set Jean og Françoise smutte om bag en mur. Françoise var gået ud for at hente grøntfoder til sine køer, og nu varede det syv lange og syv brede, inden hun kom ind, for hun anede nok, hvad der ventede hende til velkomst. Det begyndte at skumre, og Stivnakke gik hvert øjeblik rasende ud i gården for at se, om den forfløjne tøs ikke snart kunne vende næsen hjemad. Han bandede og kom med sine sædvanlige grovheder, uden at se til fa'r Fouan, som havde sat sig på en stenbænk, hvor han trak frisk luft og afkølede sig efter striden med sønnen. Man skulle næsten tro, det var forår, så mildt og dejligt var vejret efter den solvarme novemberdag.

Nu hørtes skridt, der steg op ad skråningen, og Françoise kom frem. Hun gik bøjet under vægten af et stort knippe græs, som hun havde bundet ind i en gammel sæk; hun pustede og stønnede og blev næsten borte under sin tunge byrde.

"Din helvedes tøs, du gør nok nar ad mig, hvor bliver du af? Ligner det noget at drive rundt, når du har nok at bestille herhjemme?"

Han puffede til hende, så hun tabte knippet og faldt om på det, og han styrtede sig netop over hende, da Lise viste sig i døren for at skælde hende ud.

Det var for mørkt til, at gamle Fouan rigtigt kunne skelne, hvad der foregik, men han så godt, at Lise ganske roligt stod og

så til, mens de andre brødes. Til sidst slap Françoise løs og råbte:

"Svin! Asen! Aldrig skal du få din vilje, aldrig!"

Lise lukkede munden på hende med en ørefigen, da den gamle, der rasende havde rejst sig fra stenbænken, kom hen til dem, svingende sin stok.

"I er nogle skændige mennesker begge to! Vil I straks lade hende være i fred! Nu kan det være nok, hører I?"

Der kom lys i vinduerne hos naboerne, som blev ængstelige ved at høre slagsmålet, og Stivnakke skyndte sig at skubbe sin fader og Françoise ind i køkkenet, hvor et tællelys brændte og lyste for Laure og Jules, der sad i en krog og rystede af skræk. Lise kom ind; hun var forstummet, da den gamle kom frem. Han vendte sig nu til hende:

"Du er for modbydelig og for tåbelig. Jeg så dig godt stå ved siden af uden at hjælpe din søster."

Nu slog Stivnakke i bordet, så det dundrede.

"Så, nu holder I alle mund! Den første, der siger et ord, får en lussing!"

"Og hvis jeg nu alligevel vil tale," spurgte Fouan med rystende stemme, "slår du så mig?"

"Dig lige så godt som enhver anden! Hold din mund!"

Françoise gik tappert mellem de to mænd.

"Å, farbroder, lad endelig være at blande dig i den sag! Du så jo nok før, at jeg er stor nok til at forsvare mig."

Men den gamle ville ikke høre på hende.

"Nej, nej, dette angår ikke dig, dette må jeg tage mig af!"

Og så løftede han stokken.

"Nå, så du ville slå din fader, din røver! Nej, det er nok bedst, jeg giver dig en over rygstykkerne!"

Hurtigt rev Stivnakke stokken ud af den gamles hånd, og kastede den hen i en krog af stuen, derpå stillede han sig tæt hen til faderen, så ham spotsk i øjnene og talte ham lige ind i ansigtet.

"Vil Du holde dig hos dig selv og ikke stikke din næse i, hvad der ikke rager dig? Bilder du dig ind, at jeg vil tåle din vigtighed? Du glemmer nok, hvem du taler med?"

Et øjeblik stod de og målte hinanden med rasende blikke. Siden sønnen havde overtaget sin ejendom, havde han lagt sig ud, og stod dér sikkert og fast med de fremspringende kæber, det vilde buldogansigt og den smalle, tilbageløbende pande, mens faderen, der var udtrættet af 60 års strengt arbejde, var tørret hen, skrumpet ind og med hver dag blevet mere og mere kroget og bøjet; jorden kaldte ham til sig, og i hans smalle, rynkede ansigt sås nu kun den uhyre store næse.

"Hvem du er? Ja, det ved vel ingen bedre end jeg, siden jeg er din fader."

Stivnakke hånlo.

"Ja, jeg har ikke bedt dig være min fader! Sådan går det nu en gang i verden, hver har sin tid. Og æblet falder ikke langt fra stammen, *jeg* tåler heller ikke vrøvl. Én gang for alle: pas dig selv, eller det kommer dig dyrt at stå."

"Dig kommer det dyrt at stå, det er jeg vis på; aldrig har jeg vovet at tale således til min fader!"

"Ham havde du såvist slået ihjel, hvis han ikke havde været så fornuftig at dø af sig selv."

"Det er løgn i din hals! Og det ord skal du min salighed få lov at tage i dig!"

Atter søgte Françoise at lægge sig imellem. Selv Lise ville mægle, hun var elendig og fortvivlet over de ny skænderier. Men både fader og søn puffede dem til side, gik nærmere til hinanden, stod ansigt til ansigt, lige trodsige, pukkende på den enevældige myndighed, der gik i arv fra fader til søn i den familie.

Fouan prøvede på at rette sin krogede skikkelse, ville genfinde sin fordums magt som familiens overhoved. I et halvt århundrede havde han svunget tugtens svøbe, kone og børn og husdyr havde rystet for hans blik, da han både havde penge og kraft.

"Vil du straks sige, at du har løjet, dit forbandede bæst, sig du har løjet, eller jeg giver dig en dragt prygl, så sandt jeg lever."

Med løftet hånd stod han og truede som før, når han ville have de andre til at krybe i et musehul.

"Vil du sige, at du har løjet."

Stivnakke, der i sin ungdom løftede albuen og afparerede lussingen med klaprende tænder, nøjedes nu med hånligt at trække på skuldrene og at se faderen lige ind i øjnene.

"Skab du dig bare ikke, du skræmmer ingen mere! De manerer passede sig, da du var herre i huset."

"Jeg er herre her, jeg er din fader."

"Gamle komediantspiller! Du er ingenting, er du … Nå, så du vil ikke passe dig selv?"

Han så den gamles rystende hånd nærme sig, greb den, og holdt den knuget i sin store næve.

"Så skulle da pokker komme efter sådan en gammel, stædig karl. Her skal jeg stå og gøre mig gal, for at du kan få i dit tåbelige hoved, at vi allesammen blæser dig et stykke. Du dur jo ikke for en sur sild. Du koster bare penge. Når man er blevet gammel, når man har været nødsaget til at give sin ejendom fra sig, gør man bedst i at tie stille og pille af."

Han rystede den gamle, understregede hver sætning og skubbede ham til sidst rystende og bævende hen mod en stol ved vinduet, hvor han kraftesløs sank ned. Og dér blev han siddende lidt og snappede efter vejret, ude af sig selv af fortvivlelse over at se sønnen trampe på hans fordums myndighed. Det var forbi alt sammen, han var ikke til mere, siden han af sin egen gode vilje havde overdraget alt til sine børn.

Der blev dødstille i køkkenet, alle stod de med hængende arme som lamslåede. Børnene sad stille som mus, de var bange for, der skulle vanke en lussing; men det varede kun et øjeblik, så gik hver til sit arbejde, som om intet var forefaldet.

"Og grøntfoderet," spurgte Lise, "skal det ligge og drive ude i gården?"

"Nu skal jeg tage det ind og sprede det," svarede Françoise.

Fouan stod stiv og stille i den mørke krog. To tunge tårer trillede ned ad hans kinder. Han huskede alt for godt den aften, han blev uenig med Delhommes, og nu måtte han opleve en sådan aften en gang til, måtte føle den samme ydmygelse over, at han intet havde at sige mere, måtte atter sidde og bide sin harme i sig. De havde kaldt tre gange på ham, men han var for vred til at sætte sig til bords med dem. Han rejste sig op og gik hastigt ind i sit kammer, uden at sige ét ord.

Næste morgen ved daggry gik han fra Stivnakkes og flyttede ind hos Jesus Kristus.

3

Den aften, gamle Fouan flyttede ind på "Slottet", således kaldtes den kælder, hvor krybskytten havde indrettet sig, gik det meget muntert til ved måltidet. Sjuskedorthe stod ærbødig bag sin fader og farfader og vartede dem op. Den gamle havde givet fem francs, og henne fra skorstenen kom en dejlig lugt af brune bønner og kalvesteg med løg, som den lille forstod at lave, så man slikkede sine fingre efter det. Da hun skulle sætte fadet med bønnerne på bordet, var hun nær ved at tabe det af bare latter. Jesus Kristus satte sig ned med et brag.

Gamle Fouan, der havde været alvorlig og sørgmodig, måtte til sidst le med. Han nikkede bifaldende. Det mindede ham om hans ungdom, da han selv var bekendt for en vittig hund. Den pokkers fyr smittede ham med sin munterhed, han lagde armene på bordet og følte sig veltilpas her lige over for sønnen, der betragtede ham med et rørt udtryk i de store, svømmende øjne.

"Du kan bande på, fatter, at vi to skal slå mangen basseralle af sammen. Du skal nok få at se, hvor jeg skal muntre dig. Det er bedst at more sig, så længe man kan; når man har fået en skefuld jord i munden, er det for sent at fortryde, at man nægtede sig den glæde, man kan få her i verden."

Fouan hørte på sønnens ord, der gjorde sin virkning på den gamle mand, som hele sit liv havde været ædruelig og nøjsom.

"Ja, du kan såmænd have ret. Man skulle vist hellere bruge det, man har, og blæse de andre et stykke. – Skål min dreng!"

Sjuskedorthe kom nu med kalvestegen, og i det samme hørte man en lyd, der lignede et menneskes skrig. Pludselig vendte

Jesus Kristus sig mod sin datter og spurgte alvorligt:

"Hvad er det, du siger?"

Hun sagde ikke noget, hun måtte sætte sig ned og holde sig på maven.

De klaskede hinanden i hænderne, stak hovederne sammen og blev efterhånden mere og mere lystige, alt som deres fuldskab tog til. Sjuskedorthe, der stod og hørte efter deres vittigheder, lo, så hun næppe kunne holde sig på benene.

Fra den dag levede de i fryd og gammen. Den gamle fik Sjuskedorthes "værelse", det var et rum i kælderen, som var delt af med brædder, og han var skikkelig nok til at sove helt henne bag ved i en slags hule ind i klippen, hvor der efter sagnet skulle findes en indgang til uhyre store underjordiske gange, som ved en sammenstyrtning var blevet lukket til.

Det værste var, at slottet, det rævehul, sank hver evige vinter, når de store regnskyl rev jord og sten med sig ned ad skråningen; ja hele Jesus Kristus' bolig, både de gamle stensætninger og den smule murværk, han havde klinet op, ville for længe siden være faldet sammen, hvis ikke de hundredårige linde, der voksede ovenover på skrænten, havde holdt det hele sammen med deres umådelige rødder. Men når foråret kom, var slottet en yndig skyggefuld krog, en grotte, der forsvandt under brombærranker og tjørnebuske. Den vilde rose, som skyggede for vindueshullet, var oversået med blomster og ned foran døren faldt et gardin af sødt duftende gedeblade, som man måtte tage til side, når man ville ind.

Det var naturligvis ikke hver aften, at Sjuskedorthe lavede kalvesteg og brune bønner. Det var kun, når Jesus Kristus kunne lokke nogle penge fra den gamle, og da den lange

slubbert var temmelig skikkelig, tog han det altid med det gode og brugte aldrig tvang. De første dage af måneden levede de gerne godt, så brugte de de 16 francs fra Delhomme, men det gik især løs hvert kvartal, når Fouan havde været i Cloyes og hævet sine rentepenge hos Baillehache.

I førstningen gav han kun 25 centimer ad gangen, han ville have, pengene skulle vare des længere, og han pintes af sin indgroede nærighed; men lidt efter lidt lod han den lange, lystige fætter råde, han morede sig over de utrolige historier, denne opvartede ham med, lo, så tårerne stod ham i øjnene, og når Jesus Kristus begyndte på sine spilopper, fik han den ene franc lokket ud af den gamle efter den anden.

Fouan syntes, det var ganske fornøjeligt at spise sig mæt i god mad og at tage sig en tår over tørsten; hvad skulle han spare efter? Pengene blev dog alligevel brugt. Og det måtte man lade Jesus Kristus: han delte med den gamle. Fouan morede sig for de penge, sønnen snød ham for, den lange lømmel, der aldrig lagde to strå over kors, var alligevel bedre end Stivnakke, den slyngel; det mente forresten Jesus Kristus også selv, og han plejede gerne at sige det ved enhver given lejlighed.

I førstningen var han så rørt over faderens flothed, at han skød tanken om sparepengene fra sig og intet gjorde for at finde ud af, hvor den gamle havde sit gemmested; hans fader skulle min sandten have lov til at glæde sig ved dem, når han var villig til at give dem noget at solde for. Og det var først i den sidste halvdel af måneden, når der var ebbe i den gamles' lommer, at han begyndte at anstille betragtninger over, hvor faderen egentlig puttede sine skillinger hen. For nu var det ikke muligt at presse en øre ud af den gamle.

Jesus Kristus brummede, når Sjuskedorthe kom vimsende med et stort fad kartofler og det uden smør; han fastede og var i grunden rasende ved at tænke på, at når man bare kunne få fingre i de penge, kunne man igen leve højt, og det kunne man ligeså godt gøre i dag som i morgen. Men når smalhans var til huse, strakte og rakte han sine lange dovne lemmer og betvang sin gnavenhed, så at han alligevel fik den gamle og pigebarnet til at le over sine gale streger og utrolige påfund.

Gamle Fouan havde forresten ikke grund til at klage, selv mod slutningen af måneden, for både fader og datter satte sig i bevægelse for at finde lidt til at putte i gryden, og den gamle gik ofte med på ekspeditionerne.

Første gang, han så Sjuskedorthe fiske en høne med snøre over en mur, blev han smækvred. Men næste gang kunne han ikke bare sig for at le ad hende. Hun var krøbet op i et træ, sad skjult mellem bladene, og lod en fiskekrog med et stykke kød som madding hænge ned mellem en flok ænder, der kom vraltende hen ad vejen; med ét fo'r en stor andrik løs og slugte både madding, krog og snor og i samme nu gik den til vejrs og i en håndevending blev halsen drejet om på den. Naturligvis var denne fremgangsmåde ikke videre rosværdig, men – nå herregud – sådanne dyr, der går frit omkring, burde jo i grunden tilhøre den, der kunne tage dem, og når man hare ikke stjæler penge, er man dog ganske hæderlig.

Fra nu af følte han den mest levende interesse kor den lille listige tøs og hendes dristige felttog ind på næstens ejendom. Og det hun kunne finde på, var undertiden aldeles glimrende. En dag stjal hun en sæk æbler og fik ejermanden til at hjælpe sig med at få dem båret hjem, en anden gang malkede hun køer i

en flaske, ja hun stjal tøj, der hang til tørre, sænkede det med sten ned i Aigre, hvor hun om natten dykkede og hentede det. Hun strejfede uafladeligt rundt på veje og stier under påskud af at græsse sin gåseflok, i timevis kunne hun sidde på en grøftekant og lure med en søvnig mine, som om hun mindst af alt tænkte på at gøre noget galt, ja, hendes gæs var lige så gode som hunde: gasen peb og underrettede hende om, når der var fare på færde.

Hun var nu blevet atten år, men hun var stadig ikke meget større, end da hun var tolv; stadig smidig og slank som en poppel, med det smalle gedeansigt, de grønlige øjne og munden trukket op til venstre. Hun gik klædt i faderens gamle bluser, var som en vild og gal dreng, der kun brød sig om sine dyr og ikke tænkte på kæresterier; men når hun legede og fo'r omkring med en jævnaldrende knægt, var hun langtfra knibsk. Hendes bedstefader, som hun morede og opmuntrede, plejede at sige om hende, at hvis hun ville være lidt mindre tyvagtig og lidt mere anstændig, ville hun være en fiks tøs, der både var renligere og skikkeligere end de fleste andre.

Men hvad der især morede Fouan, var at følge med Jesus Kristus, når han drev om på markerne. Alle bønder, selv de skikkeligste, er i grunden krybskytter, og han fulgte med stor interesse sin søns fremgangsmåder; han satte doner, lagde bundliner ud, var fuld af de listigste påfund, lå i en stadig krig med landpolitibetjenten og gendarmerne. Så såre disses uniformer skimtedes ved omdrejningen af en vej eller mellem kornet, lod både fader og søn, som om de tog sig en uskyldig søvn på grøftekanten, men aldrig så snart havde lovens håndhævere vendt ryggen til, før Jesus Kristus lå på alle fire og

så sine indretninger efter, mens Fouan med det skikkelige gamle bondeansigt sad og passede på, at de trekantede hatte virkelig fjernede sig.

I Aigre gik der udmærkede foreller, som man fik godt betalt hos en købmand i Châteaudun; men det værste var, at dem måtte man i timevis ligge på maven og passe på, så listige var de. Ofte strejfede de helt hen til Loirefloden, hvor de tog fede ål på den mudrede bund. Forresten havde Jesus Kristus fundet på et ret nemt fiskeri: han tømte ved nattetid de folks hyttefade, der boede ved floden. Ellers var fiskeri kun en adspredelse for Jesus Kristus, hans egentlige lidenskab var jagt, og han ødelagde vildtet i flere miles omkreds, intet var ham for småt, hverken vagtler eller agerhøns, hverken sangfugle eller lærker. Han brugte sjældent bøsse – et skud kunne høres så langt ud over det flade land – men der udklækkedes ikke et kuld agerhøns i kløveren eller i vikkerne, uden at han så godt kendte stedet, at han kunne gå lige til og fange kyllingerne om morgenen, når de søvndrukne og dugvåde slog øjnene op. Han satte limpinde og doner for lærker og vagtler, og han slog med sten ind i de tætte flokke af sangfugle, som høststormene blæste sammen.

I tyve år havde han hærget egnen, og jægerne rasede over, at der ikke mere fandtes en kanin på skrænterne langs Aigre. Kun harerne slap fra ham; dér var ikke ret mange, og de løb bort over den vide slette, hvor det var farligt at forfølge dem. Å, disse harer, der var på Borderiegårdens jorder! Det var hans kære, stadige tanke, for deres skyld udsatte han sig gang efter gang for at blive nappet, når han ikke kunne modstå at sende dem et

skud hagl. Når Fouan så ham tage bøssen ned, blev han hjemme; det var for tåbeligt, det ville dog en gang ende galt.

Og en dag gik den gamles spådom naturligvis i opfyldelse. Nu må det bemærkes, at Hourdequin var ude af sig selv af harme over dette krybskytteri, og havde givet de strengeste befalinger til Bécu, som var ærgerlig over altid at blive holdt for nar og til sidst havde taget nattekvarter i en stak for at passe vildttyvene op. En morgenstund fo'r han op ved et bøsseskud, der blev affyret lige for næsen af ham, så at han kunne lugte krudtet. Det var Jesus Kristus, der lå på lur bag stakken og nu lige havde skudt en hare.

"Så skulle da Satan tage ved dig! Er det dig, der er på spil!" råbte Bécu og bemægtigede sig bøssen, som den anden havde lagt fra sig for at samle sin hare op. "Din lange rad, tænkte jeg det ikke nok!"

På kroen var de som to violer og en bas, men herude på marken undgik de hinanden, for Bécu var bestemt på at gøre sin skyldighed, hvis han fik fingre i den anden, og Jesus Kristus var ikke den, der med det gode lod sig nappe.

"Ja, og hvad så? Gå ad Helvede til – og giv mig min bøsse!"

Bécu var ikke just henrykt over sin fangst. Han plejede at skyde til højre, når Jesus Kristus var til venstre. Det var jo til ingen nytte at bringe en kammerat i forlegenhed. Men denne gang kunne han umuligt lukke øjnene. Og så er man i det mindste høflig, når man er kommet i fedtefadet.

"Din bøsse! Er du gal, dit bæst! Den beholder jeg, og den skal afleveres på tinghuset, forstår du det. Og se til, du står stille og holder dig i skindet, ellers får du min salighed en kugle i livet!"

Jesus Kristus var tvivlrådig og kunne ikke bestemme sig til at styrte ind på Bécu, der holdt på bøssen. Han rasede, og da han så Bécu styre hen mod Rognes, gav han sig til at gå i hælene på ham, stadig bærende haren, der gyngede frem og tilbage over hans arm. De gik et par tusind meter, men uden at udveksle et eneste ord; en gang imellem tilkastede de hinanden et hadefuldt sideblik. Med hvert minut syntes et sammenstød mere og mere uundgåeligt, og dog blev de stadig ærgerligere over dette satans uheldige møde.

Bag ved kirken gjorde krybskytten et sidste forsøg på at få sagen ordnet i mindelighed.

"Hør du … hør, gamle dreng … skab dig ikke, hvad? Kom ind hos mig og drik en snaps!"

"Nej, jeg skal hen og afgive rapport på tinghuset!" svarede den anden højtideligt.

Han blev ved sit, som en gammel soldat lystrede han sin ordre og ville intet høre. I nærheden af Slottet stod han dog stille, og da Jesus Kristus tog ham i armen for at trække ham ind, lod han sig bevæge til en indrømmelse:

"Det er lige godt det samme, har du pen og blæk, så kan jeg sætte min melding op hos dig – papiret må være i orden, forstår du vel."

Da Bécu trådte ind i kælderen, stod solen op, og gamle Fouan røg sin pibe uden for døren; han forstod øjeblikkelig, hvad der var hændet, og blev meget urolig så meget mere som Bécu på en yderst embedsmæssig måde forlangte pen og blæk, hvilket endelig med megen møje blev skaffet frem. Og så satte landpolitibetjenten sig ned og begyndte straks med stor anstrengelse at forfatte en melding om det forefaldne. Hans

stive gamle fingre kneb hårdt om den rustne pen, og albuerne var en halv mil fra hinanden.

Imidlertid vinkede Jesus Kristus til sin datter, der satte tre glas og en flaske frem, og allerede ved den femte linje var Bécu rent udtømt, han vidste hverken ud eller ind og løb sur i sine snørklede sætninger. Han måtte have et glas for at klare hovedet, og det hjalp utroligt på hele forstanden. Der måtte både en og to flasker frem, og to timer senere sad de tre mænd og talte højt og venskabeligt sammen: de var meget berusede, og den kedsommelige historie fra om morgenen var aldeles gået i glemmebogen.

"Hør, du skinhellige hanrej," råbte Jesus Kristus, "du ved jo, at jeg holder til med din kone!"

Det var sandt, men nu var Bécu fuld, og så var han ikke god at komme nær. Han fo'r op, svingede en tom flaske og brølede:

"Hold mund, jeg tåler ikke den snak, du er et stort svin."

Flasken knustes i tusinde stykker mod muren, lige ved siden af Jesus Kristus, der sad med sit blide, salige smil. For at berolige den fornærmede hanrej, bestemte man sig til at spise haren straks, og når Sjuskedorthe lavede hareragout, lugtede den så godt, at hele Rognes slikkede sig om munden. Det blev et festmåltid, som varede hele dagen, og de sad endnu og gnavede ben, da aftenen faldt på. Så blev der tændt to tællelys. Gamle Fouan fandt aldeles tilfældigt et par francs, og Sjuskedorthe blev sendt til torvs efter en flaske cognac. Og da folk sov på deres grønne øre, sad de dér endnu og drak. Jesus Kristus famlede efter noget at tænde sin pibe ved, og da han fik fat i Bécus rapport, stammede han med en drukken latter:

"Å, nå, den havde jeg nær glemt, det er bedst den bliver besørget."

Mens de to andre lo, så de var ved at revne, lavede han en fidibus af den og holdt den hen til sin pibe: "Så, nu er den i orden."

Det var ved denne tid, at Jesus Kristus fik sig en ven.

En dag, da han ville skjule sig i en grøft – gendarmerne var under opsejling – fandt han pladsen optaget, der lå allerede en, som heller ikke gerne ville i kast med de uniformerede. De to kom i snak med hinanden. Leroi med tilnavnet Kanonen, var en skikkelig fyr, en tømmersvend, som havde forladt Paris for to år siden. Han var blevet indblandet i nogle kedelige historier og foretrak derfor at leve på landet; han drev fra den ene landsby til den anden, arbejdede otte dage på hvert sted, og gik rundt på gårdene, når tømmermestrene ikke havde brug for ham.

Nu var det kun sløjt med arbejdet, så han måtte tigge sig frem og leve af grøntsager og frugt, som han stjal, hvor han kunne komme til, derfor var han også ilde set over alt, og var glad, når han fik lov at tilbringe natten i en kornstak. Hans ydre indgød just ikke tillid, pjaltet og smudsig som han var, med et forsultent, stygt og lastefuldt udtryk i det magre, gustne ansigt med det tynde strittende skæg; han skræmte fruentimmerne, så de smækkede døre og vinduer i, når de fik øje på ham.

Hvad som værre var: han havde en forfærdelig mund, snakkede om at hugge hovedet af de rige folk, om at svire med andres koner, til man styrtede, og drikke af andres vin, til man kreperede. På samme tid, som han udstødte disse trusler med en mørk, uhyggelig stemme, knyttede han hænderne og fægtede i luften. Han havde i Paris' arbejderkvarterer tilegnet

sig en masse oprørske læresætninger om sociale lighedskrav, der strømmede fra hans læber i flammende ord.

I to år havde han huseret dér på egnen; når tusmørket faldt på, kom han drivende og bad om nattely i en krog. Han satte sig ved ilden og skræmte næsten livet af folk ved sin præken om bål og brand, og næste dag var han igen borte, for så atter at vise sig en uges tid efter ved samme uhyggelige tid og med de samme fæle historier og spådomme. Derfor blev han nu for det meste jaget bort; ingen ville have noget at bestille med denne ildevarslende person, der drog rundt uden mål og med.

Kanonen og Jesus Kristus var straks blevet venner.

"Å, du," sagde denne, "du kan forbande dig på, at jeg fortryder min øllebrødsbarmhjertighed i -48. Allesammen skulle jeg have stukket ihjel den gang, hver en sjæl i Cloyes skulle jeg have ekspederet! Kom, gamle, lad os få os en snaps!"

Og så tog han Kanonen med sig til Slottet, delte sin seng med ham, og blev lidt efter lidt grebet af en vis ærefrygt, alt efter som den anden udviklede sine meninger angående samfundets omordning. To dage efter gik Kanonen. Fjorten dage senere kom han tilbage og forsvandt den næste morgen ved daggry. Og fra den tid af viste han sig af og til hos Jesus Kristus, spiste, snorkede, lod som han var hjemme og bandede på, at inden seks uger skulle storborgerne få lov at række hals.

Fouan holdt ikke af denne fyr, han beskyldte ham for at være en driver og en landstryger, og spåede ham, at han ganske sikkert ville ende på skafottet. Denne galgenfugl satte den gamle i så dårligt humør, at han gik udenfor med sin pibe, så snart Kanonen kom anstigende. Desuden var det allerede på hældingen med den gode forståelse mellem fader og søn, og

den gamle var ikke mere så henrykt over sønnens spilopper, siden det var kommet til et alvorligt skænderi mellem fader og søn.

Hidindtil havde Jesus Kristus solgt sin jord, stykke for stykke, men kun til Stivnakke og Delhomme, og hver gang havde den gamle givet sin underskrift, det var ham det samme, når jorden blot ikke gik ud af familien. Men nu hændte det, at slubberten havde lånt penge på den sidste lod, og da han ikke ville ud med en skilling i rente af lånet, talte kreditoren om at sætte marken til auktion. Prokurator Baillehache havde rådet til at sælge jorden underhånden, da en auktion medførte svære omkostninger.

Nu var ulykken den, at hverken Stivnakke eller Delhomme ville høre tale om at købe marken; de var rasende over, at Fouan lod sig flå af den lange dagdriver, og de ville ikke have noget med ham at bestille eller på nogen måde hjælpe, så længe den gamle blev på Slottet.

Auktionsplakaterne blev slået op, det var den første jordlod, der gik ud af familiens besiddelse. Den gamle kunne ikke sove for denne tanke. Den jord, som hans fader og farfader så inderligt havde attrået og slidt så hårdt for, den jord, som de havde ruget over og plejet med så megen nidkærhed, at se den smelte sammen og smuldre hen i processer og gebyr til øvrigheden, se den miste sin værdi og gå over i naboernes hænder for spotpris! Han rystede af harme, var så elendig, at han hulkede som et barn:

"Å, den Jesus Kristus var dog et topmålt asen, en dagdriver, et æsel!"

Der var frygtelige spektakler mellem fader og søn. Jesus Kristus lod den gamle skælde så meget, han lystede, og svarede ikke, når Fouan udtømte sig i bebrejdelser og jeremiader, så han formelig hylede af sorg.

"Å, du er en morder, du kunne lige så godt tage en kniv og skære at stykke kød ud at min krop! Sådan en dejlig mark, en mark, der ikke har sin lige, en mark, hvor alting vokser og trives af sig selv, når man bare puster på den. Du burde skamme dig, du burde før rende hovedet mod væggen, end lade sådan en mark komme i en andens hænder! En anden! Fanden stå i det! Det er det, der kreperer mig! Du har da heller ikke ære i livet, din forbandede drukkenbolt! Hele ulykken kommer af, at dit svinebæst har siddet og drukket pengene op! Jeg ulykkelige mand, der skal gå og se på sådan en elendighed!"

Og når han var ved at kvæles, når han faldt sammen af udmattelse, sagde sønnen med stor ro:

"Du må være et stort fæ, at du gider tage dig den sag så nær. Driv mig en lussing, hvis det kan lette dig! Men du tager ikke verden med ro, det må jeg oprigtigt sige dig! Hvad er der egentlig i vejen? Jorden? Jorden, den kan du dog for pokker ikke æde dig mæt i. Du ville vist sætte et net fjæs op, hvis du fik en tallerkenfuld jord sat på bordet for dig! Jeg har lånt på jorden, nå, det er nu min måde at få penge ud af den. Og om den også bliver solgt, så er det vel ikke så farligt – Jesus Kristus vor frelser blev også solgt – og får vi et par francs i overskud, så tager vi os et glas; det er dog det vigtigste! Når vi først er døde, har vi min salighed tid nok til at have jorden for os selv!"

Men til trods for denne uenighed mødtes fader og søn i et fælles had til fogeden, den lille monsieur Vimeux, en temmelig

dårlig person, der påtog sig de kedsommelige sager, som hans kollega i Cloyes ikke gad have med at gøre, og som en aftenstund vovede sig til Slottet med en tilsigelse.

Vimeux var en lille, meget smudsig mandsling, ansigtet var en busk gult skæg, hvorfra en rød næse og et par rindende øjne kiggede frem. Han bar sorte klæder og en høj hat, alt sammen plettet, dårligt holdt og slidt, og var bekendt rundt om i sognet for de frygtelige prygl, han fik af bønderne, hver gang han kom til dem i embeds medfør og ikke havde hjælp i nærheden. Der gik historier om, hvorledes bønderne havde knækket tykke kæppe på hans rygstykker, om at de havde givet ham et ufrivilligt bad i gadekæret, forfulgt ham et par kilometer hen over markerne med høtyve, ja, en håndfast bondekone og hendes datter havde endog en gang tildelt ham et livfuld ris efter alle kunstens regler.

Jesus Kristus kom netop hjem med sin bøsse, og fa'r Fouan sad og røg sin pibe på en træstamme, da han fik øje på Vimeux.

"Så, der kan du se, hvor du vanærer din familie, dit dovne asen!"

"Vent, så skal du bare se løjer!" mumlede krybskytten med sammenbidte tænder.

Men da Vimeux fik bøssen at se, standsede han i ærbødig afstand fra Jesus Kristus. Hele hans ynkelige lille skikkelse i den standsmæssige sorte, snavsede dragt rystede fra hoved til fod.

"Hr. Jesus Kristus," sagde han med en tynd stemme, "jeg kommer i forretningsanliggender, det ved De vel nok, nu lægger jeg papiret her og ønsker Dem en god rolig nat!"

Han havde lagt dokumentet på en sten og ville skyndsomst fjerne sig, da Jesus Kristus brølede efter ham:

"Så skulle da Satan tage ved sådan en fogedsnude! Skal jeg lære dig at være høflig mod pæne folk? Vil du se, du bringer mig dit papir, og det i en lynende fart!"

Og da staklen stod aldeles forstenet uden at turde gøre et skridt, lagde Jesus Kristus bøssen til kinden.

"Nu får du et skud hagl, hvis du ikke rubber dig lidt! … Nå, se du samler papiret op og kommer herhen med det! … Nå, bliver det til noget? … *Helt herhen,* din tossede kujon, eller jeg skyder!"

Vimeux stod ligbleg og rystede. Han kastede et bønligt blik til fa'r Fouan, men denne sad ganske rolig og røg sin pibe, han var alt for harmfuld over de "omkostninger", rettens folk i bøndernes øjne repræsenterede.

"Bliver det i dag eller i morgen? … Nå, det var endda godt! Kom så med dokumenterne! Nej, ikke som om du tog på dem med en ildtang! Kom frem med en pæn fornøjet mine – forekommende skal det være, eller jeg trykker løs! … Nå, det var ret, sådan skal det være!"

Vimeux var omtrent lammet af den lange slubberts hånlatter; han stod og blinkede med øjnene og ventede på, hvilken ny behagelighed Jesus Kristus holdt i beredskab til ham, det blev vel et næveslag eller en lussing.

"Nu kan du gøre omkring!"

Han forstod nok meningen, men blev alligevel stående stiv som en pind.

"Vend dig om, eller jeg skal vende dig!"

Fogeden så nok, at her var intet at stille op. Han føjede sig og vendte sin stakkels smalle ryg til. Jesus Kristus tog formelig sigte og gav ham et så velment spark bagpå, at han faldt på næsen fire skridt borte. Den stakkels mand rejste sig med

besvær og tog benene på nakken, da han hørte Jesus Kristus brøle efter sig: "Tag dig nu i agt, nu trykker jeg løs!"

Han lagde bøssen til kinden; Vimeux lå igen så lang, han var, på jorden, denne gang tabte han sin høje hat, og den trillede hen mellem stenene. Han kom op og løb efter den, alt hvad han kunne, mens Sjuskedorthe, der var kommet til ved støjen, lå på jorden og vred sig af latter. Fa'r Fouan måtte tage piben af munden for bedre at le. Å, den pokkers Jesus Kristus, han var en doven slyngel, men sjov, det kunne han finde på som ingen anden!

Næste uge måtte den gamle alligevel bekvemme sig til at sætte sit navn på begæringen om auktion. Baillehache havde fundet en køber, og det klogeste var at gøre, som han sagde.

Nu bestemte de, at både fader og søn skulle tage til Cloyes den tredje søndag i september, dagen før Sankt Lubinus-festen. Gamle Fouan skulle også hæve renterne af de penge, han havde stukket til side, og mente at benytte sig af lejligheden og slippe fra sønnen på en eller anden måde.

Just som Fouan og Jesus Kristus stod ved Cloyes' port og ventede ved bommen på, at et tog skulle køre forbi, blev de indhentet af Stivnakke og Lise, der kom kørende. Straks faldt de to brødre i klammeri og overøste hinanden med skældsord, indtil bommen gik op. Og Stivnakke, som i galop kørte ned ad skråningen, så hans bluse blev pustet op af vinden, måtte vende sig om for at brøle de frygteligste grovheder efter broderen.

"Hold du bare mund, dagdriver, jeg føder og klæder din fader!" skrålede Jesus Kristus efter ham og satte begge hænder for munden som en råber.

Hos prokuratoren i Rue Grouaise var der ikke videre morsomt for gamle Fouan, især da kontoret var fuldt af folk, der benyttede torvedagen til at besørge deres forretninger. Han måtte sidde og vente to stive timer; det mindede ham om den dag, han var kommet ind for at skifte med sine børn. Han skulle hellere være gået hen og have hængt sig den ulyksalige lørdag! Da prokuratoren endelig var at få i tale, og han skulle skrive under, søgte han efter sine briller, tørrede dem af, mens hans øjne løb i vand, så at han ingenting kunne se, hans hånd rystede så stærkt, at de måtte sætte hans fingre på papiret og vise ham, hvor han skulle skrive sit navn, og der kom en stor blækklat ved siden af navnet. Det havde været så drøjt for ham, at han svedte ved det og så sig helt forvildet om, han var til mode som efter en operation, som søgte han efter et ben, de havde sat af. Prokuratoren talte strengt til Jesus Kristus, og da de gik, lod han dem vide, at han fandt det meget urigtigt at skifte i levende live, man burde sætte en større afgift på den slags afståelser, ellers blev de alt for hyppige.

Udenfor, på gaden, ved porten til gæstgivergården sneg den gamle sig bort fra Jesus Kristus; det var forresten ikke svært, for den snu fyr mærkede godt, hvad den gamle havde i sinde, og lod som ingenting, mens han indvendig morede sig over, at faderen bildte sig ind, at han kunne narre ham.

Fouan skyndte sig straks hen til Rue Beaudonnière, hvor skatteopkræveren Hardy boede i et enligt lille hus med have foran. Han var en svær, blodrig mand, med sort velplejet skæg. Bønderne havde stor respekt for ham, de sagde, at Hardy nok lod godmodig, men at han med sin snak kunne få dem til, hvad det skulle være. Han tog imod dem i et lille kontor, der var delt i

to dele ved et slags rækværk. Dér stod ofte et helt dusin bønder stablet sammen. For øjeblikket var der kun Stivnakke, som lige var kommet ind.

Stivnakke kunne aldrig bekvemme sig til straks at betale sine skatter. Når han i marts fik sin skattebillet, var han rasende en hel uge. Så ventede han altid til sidste øjeblik, før han betalte, og i stedet for at gøre det på én gang, var han på kontoret hver måned, når han tog til torvs i Cloyes. Hver gang var det den samme pinsel, han var ganske syg dagen forud og bragte sine penge med et ansigt, som om han skulle bestige skafottet. Å, den helvedes regering! Den kunne rigtignok snyde og udpresse fattigfolk.

"Nå, er De dér," sagde Hardy muntert, "det var heldigt, De kom, nu skulle jeg netop sende Dem lidt stemplet papir."

"Det ville have været en net historie," brummede Stivnakke. "Jeg vil blot sige Dem, at de seks francs, De har lagt på min grundskat, dem betaler jeg ikke! … Nej, det er for uretfærdigt."

Hardy gav sig til at le.

"Nå, begynd nu ikke med de komedier igen. Hver måned kommer De med den samme vise. Jeg har jo tit nok forklaret Dem, at Deres indkomster er steget, siden De har beplantet den eng nede ved Aigre. Det går ligningskommissionen ud fra."

Men Stivnakke blev ved sit. Nå, så hans indkomster var steget, det var noget godt vrøvl. Ligningskommissionen havde vist glemt, at floden havde revet et stort stykke at hans eng ved sidste oversvømmelse, der var da heller ingen retfærdighed til.

Hardy svarede ganske roligt, at den klage slet intet havde på sig, og under påskud af at give indgående forklaringer, overvældede han bonden med talstørrelser og tekniske udtryk,

så han hverken vidste ud eller ind. Derefter vedblev han med sin ironiske mine:

"Men De har ganske Deres frihed, behold blot Deres penge, så skal jeg med stor fornøjelse sende Dem fogeden."

Forvildet og forskrækket bed Stivnakke harmen i sig. Når man ikke er den stærkeste, må man alligevel bøje sig, og hans mangeårige nag til skattevæsnet forøgedes ved den skræk, han følte over for domstole og embedsmænd, som han i sit hjerte betragtede som dagdrivere.

Langsomt kom han frem med sin pung. Hans tykke fingre rystede; han havde på torvet fået mange småpenge, og nu vendte og drejede han hver en skilling, før han lagde den fra sig. Tre gange talte han dem om, det var kobberpenge, og hans hjerte blødte ved at se den store bunke, han måtte af med. Endelig så han Hardy indkassere pengene, og så fik han øje på den gamle, der ikke straks havde genkendt sønnen, og nu stod ganske forbavset, da denne vendte sig om mod ham.

"Goddag, monsieur Hardy," stammede han, "jeg kom just her forbi, og så fik jeg lyst til at hilse på Dem, nu ses vi jo kun så sjældent."

Stivnakke lod sig ikke narre. Han hilste og skyndte sig ud, og fem minutter efter kom han atter ind i kontoret, som om han havde glemt noget, netop som Hardy udbetalte den gamle femoghalvfjerds francs i blanke penge. Hans øjne lynede, men han så ikke en gang hen til faderen, og lod som om han ikke havde lagt mærke til, at den gamle hastigt havde kastet lommetørklædet over pengene og skrabet dem ned i sin lomme.

Denne gang gik de bort sammen; Fouan var rent ude af det, han gik og skævede til sønnen, der lod til at være i udmærket

humør og viste sig umådelig kærlig mod faderen. Han slap ham ikke af syne, ville endelig køre ham hjem i sin kærre og fulgte med helt ind i gæstgivergården, hvor de traf Jesus Kristus og den lille Sabot fra Brinqueville, der også var bekendt som en lystig fætter. De skreg op og lo ad hinandens vittigheder, og Stivnakke satte sig ned og drak med dem i to timer.

Mens de havde sat ti flasker til livs, var der efterhånden kommet en forsoning i stand mellem de to brødre. Fa'r Fouan, der altid blev i godt humør, når Jesus Kristus fandt på løjer, fortalte historier fra den tid, kosakkerne var dér på egnen, og alle tre var de snart drukne.

Stivnakke kørte både Fouan og Jesus Kristus hjem. Lise, som manden havde talt sagte med, var også rigtig venlig mod dem. Der var fred og enighed, alle gjorde de sig lækre for den gamle. Men da vindunsterne begyndte at fordele sig lidt, fik Jesus Kristus sådan sine egne tanker: når Stivnakke var så elskværdig, måtte den forbandede knægt have opdaget, hvorledes det havde sig med den gamles penge; nej holdt, det skulle han ikke have noget af. Han havde været fintfølende nok til ikke at tage pengene fra den gamle, men han var da ikke sådan en torskepande, at han atter lod faderen falde i kløerne på Stivnakke; den sag skulle han nok ordne, og det med det gode, uden spektakler, siden der nu en gang var fred og forsoning i familien.

Da de var kommet til Rognes og den gamle skulle af vognen, fo'r begge sønnerne til og kappedes om at vise sig opmærksomme og forekommende.

"Fader, støt dig på min skulder!"

"Fader, giv mig hånden!"

De tog imod ham og hjalp ham ned på vejen. Dér stod han mellem de to listige fyre med et ulykkeligt ansigt, det var jo tydeligt nok, at de havde fået vished om hans smule skillingers tilværelse.

"Hvad går der af jer, at I er så forskrækkeligt kærlige imod mig lige med ét?"

Deres venlighed gjorde ham ganske ængstelig. Han holdt mere af deres fordums hensynsløshed. Han var da også en ulykkelig mand, nu skulle de vel pine og plage ham for det par skilling. Og han var ganske fortumlet, da han kom hjem til Slottet.

Dér sad netop Kanonen, som de ikke havde set i over to måneder, og ventede på sin ven Jesus Kristus. Så såre han fik øje på dem, råbte han:

"Hør du, din datter er rendt ind i Pouillards skov med et mandfolk."

Faderen var ved at få et tilfælde af raseri. Blodet steg ham til hovedet, mens han kom med den sædvanlige sætning:

"Nu vanærer hun mig, den taske."

Den svære pisk kom ned fra sømmet bag døren, og han fo'r hen mod den lille lund nede ved foden af skrænten. Men Sjuskedorthes gæs stod på vagt; gasen lugtede faderen og kom frem med hele sin flok. Den kom løbende; strakte sin lange hals og hvæsede truende, mens alle gæssene løftede vingerne og stillede sig i slagorden med de gule næb vidt opspærrede og rede til at bide dem, der kom nær. Pisken knaldede, man hørte gæssene flygte mellem de raslende blade, men Sjuskedorthe var advaret og havde allerede taget benene på nakken.

Da Jesus Kristus kom tilbage og hængte sin pisk op, var han overvældet af en filosofisk sørgmodighed. Hans datters uforbederlige forfløjenhed bragte ham måske til at se mildere på menneskelig skrøbelighed. Måske var ære og værdighed blevet ham ligegyldig.

Han rystede sit uredte, fordrukne hoved og sagde til Kanonen:

"Vil du vide min mening? Hele stadsen er ikke et skud krudt værd mellem brødre!"

Og han lettede på benet hen imod dalen, der nu hvilede i nattens skygge, som om han dermed ville tilintetgøre jorden.

4

Det var i begyndelsen af oktober. Vinhøsten stod for døren, alle var glade og fornøjede, og de familier, i hvilke der var uenighed, plejede at blive forsonet ved et glas af den nye vin. Hele landsbyen lugtede af vin, og ingen tænkte på andet end at more sig; det endte med, at mændene blev drukne og kvinderne frugtsommelige.

Så snart Jesus Kristus var stået op dagen efter at de havde været i Cloyes, gav han sig til at søge efter den gamles penge; for det var da ikke tænkeligt, at han slæbte rundt med papirer og penge, han måtte bestemt have et eller andet gemmested. Men skønt Sjuskedorthe hjalp faderen, skønt de næsten vendte op og ned på hvert et stykke i huset, fandt de ingenting den dag, det var først en uges tid senere, at krybskytten tilfældigt tog en gammel, revnet gryde ned fra en hylde, og dér opdagede han under nogle linser et bundt papirer, omhyggeligt indsvøbt i et stykke voksdug, der skrev sig fra et gammelt hattefoer. Forresten var der ikke et pengestykke at finde. Pengene måtte være puttet et andet sted hen, og der måtte være en ganske net bunke, den gamle havde jo nu i 5 år ikke givet en skilling ud. Det var værdipapirer, statsobligationer: 300 francs til 5 pct.

Mens Jesus Kristus så dem efter og snusede til dem, faldt der et andet papir ud, et stykke stempelpapir med en stor og ubehjælpsom håndskrift, og det, han dér læste, forbavsede ham i høj grad. Nåda, nu fik han såmænd at vide, hvor den gamles penge gik hen!

Aldrig i sine dage havde han hørt magen! Fjorten dage efter at han havde delt sin ejendom mellem børnene, var fa'r Fouan

blevet syg, så elendig var han over intet mere at eje, over ikke at have så meget som der kunne ligge bag på en hånd. Og da var det, han havde begået denne dårskab, en dårskab, som man ofte træffer hos gamle forelskede mænd, der giver deres sidste skilling til en taske, som gør nar af dem i deres åbne øjne. Han, der i sin tid havde været så snu, havde ladet sig tage ved næsen af den gamle snyder fa'r Saucisse!

Han måtte være utrolig forpint af attrå efter at besidde lidt jord, den attrå, de er født og bårne med, og som aldrig dør hos disse gamle mænd, der er udslidte af at dyrke og frugtbargøre jorden, og han måtte have været svært betaget af den rasende trang til besiddelse, siden han havde truffet en overenskomst og sat et dokument op med fa'r Saucisse, i hvilket denne forpligtede sig til at efterlade ham sin jordlod, på den betingelse, at Fouan hver dag skulle udbetale den anden 75 centimer så længe, han levede. En sådan handel var jo vanvid, når man var 76 år og modparten ti år yngre. Nu må det rigtignok bemærkes, at fa'r Saucisse havde været lumsk nok til at lægge sig syg just på den tid; han hostede, som om hans liv var sin ende nær, så at den anden, der var rent tosset af begær efter jordlodden, havde skyndt sig at slutte en overenskomst, der forekom ham så fordelagtig.

Hvordan det nu var eller ikke, så beviste dette pokkers papir, at når man er forelsket, enten det nu er i en pige eller i en mark, så gør man bedst i at holde sig i skindet og ikke være for rask med at sætte sit navn under noget, for nu var det fem år siden, og de 75 centimer havde fa'r Saucisse fået hver evige morgen i hele den lange tid, og jo mere den jord kostede Fouan, des større pris satte han på den, des heftigere attråede han den. At

tænke sig, at han var fri for alle de ubehageligheder og al den anstrengelse, det hårde arbejde havde voldt ham i hans lange liv, at han kunne dø i fred og ro, lægge armene over kors og sidde stille og se til, når de andre sled og asede med den utaknemmelige jord! Og at han så alligevel ikke kunne holde sig fra den, men måtte give den sin sidste skilling, sin sidste blodsdråbe! Å ja, menneskene er dårer, og de gamle har ikke bedre forstand end de unge.

Jesus Kristus ville først stikke hele bundtet til sig, både stempelpapiret og de andre. Men han kunne alligevel ikke rigtig bekvemme sig til sådan en streg, så måtte han bort fra egnen. Papirer er ikke som klingende mønt, dem bliver man ikke så let af med igen; og rasende på den gamle tor hans dumhed lagde han igen det hele ned i gryden under linserne.

Men det var ham umuligt at tie stille med den historie. Allerede næste dag kendte hele Rognes handelen med fa'r Saucisse, de 75 centimer om dagen for en dårlig jordlod, der såvist ikke var 3000 francs værd – i fem år udgjorde det allerede næsten 1400 francs, og levede den gamle snyder bare fem år endnu, havde han både jorden og pengene.

Folk gjorde nok nar ad Fouan, men han, som de næppe gad se til, siden han havde afstået sin ejendom, steg betydeligt i alles agtelse, da de fik at høre, at han havde penge på rente og kunne købe jord.

Især vakte det opsigt i hans familie. Fanny, der var stødt på faderen, fordi han boede hos drukkenbolten i stedet for atter at flytte ind til hende, bragte ham nu linned, gamle skjorter, der havde tilhørt Delhomme. Dette gjorde hun ikke så meget, fordi hun var nærig, men snarere af en ubevidst agtelse for faderen,

der dog var familiens overhoved, siden han ikke var nogen stodder, men besad lidt formue.

Den gamle mødte imidlertid hendes venlighed med stor hårdhed; han mindede datteren om hendes ytring: "Fa'r, han kommer nok en skønne dag og tigger mig på sine knæ om at få lov at være hos os!" og så modtog han hende med de ord: "Nå, det er nok dig, der kommer og beder mig på dine knæ om at flytte hjem til dig!" Fanny var ved at kvæles af harme. Hun græd af skam og ærgrelse, da hun kom hjem, hun, der var så bondestolt og så pirrelig, at hun til trods for sin retskaffenhed, sin arbejdsomhed og sin velstand lå i skænderi med næsten alle folk dér på egnen. Delhomme måtte love, at han for fremtiden skulle udbetale faderen pengene hvert kvartal; for hun – det svor hun højt og dyrt – hun skulle aldrig mere henvende et ord til ham!

Stivnakke satte dem alle i forbavselse: en dag kom han gående til Slottet, for at kigge ind til dem, som han sagde. Jesus Kristus lo i skægget og satte en flaske brændevin frem, og så klinkede de. Men hans spotske mine forandrede sig til den største overraskelse, da han så broderen trække halvtreds francs op af lommen og brede dem ud på bordet med de ord:

"Hør, fader, vi skal dog en gang gøre vort regnskab i orden! Her har du penge for det sidste kvartal!"

Det var dog en satans knægt! Her havde han i flere år ikke givet faderen en hvid, og nu skulle han komme og gøre sig lækker for ham på den måde! Men da den gamle strakte hånden ud for at tage pengene, standsede han ham og skrabede i hast pengene til sig igen.

"Stop lidt, fa'rlil! Det var bare for at vise dig, at jeg har dem til dig. Jeg gemmer dem hos mig, så ved du, hvor du kan finde dem!"

Jesus Kristus begyndte at blive vred.

"Føj for pokker! Hvis det er meningen, at du vil have fader hjem med dig straks ..."

Men Stivnakke slog det hen i spøg.

"Hvad for noget, bliver du skinsyg? Om fader var den halve tid hos mig, så var det da kun ganske naturligt ... fader, hvad siger du til det? ... Nå, skål! du kan jo betænke dig, før du tager nogen bestemmelse."

Da han skulle til at gå, indbød han dem til næste dag at være med til høsten på hans vinmark. De skulle proppe sig med druer, så meget de bare kunne. Kort sagt: han var så venlig, at de andre fandt, at han ganske vist var et skarn, men alligevel morsom at have med at gøre, når man blot ikke lod sig tage ved næsen af ham.

De fulgte ham et stykke på vej for morskabs skyld. Nedenfor skrænten mødte de monsieur og madame Badeuil, der med Élodie gik hjem til "Den hvide Rose"; de havde spadseret en tur langs floden. Alle tre var i dyb sorg. Madame Estelle, som den lille piges moder blev kaldt, var død i juli måned, død af overanstrengelse, for hver gang madame Charles kom hjem fra Chartres, sagde hun, at hendes stakkels datter sled sig op, sådan arbejdede hun for at passe forretningen i Rue aux Juifs, som hendes dagdriver af en mand for hver dag brød sig mindre og mindre om.

Stakkels monsieur Charles! Begravelsen havde været frygtelig rystende for ham. Élodie havde de ikke haft med, og de havde

først meddelt hende den sørgelige efterretning, da moderen allerede i fjorten dage havde sovet i sorten jord. Hans hjerte havde snøret sig sammen, da han efter så mange års forløb atter stod ved nr. 19, ved dette gulmalede nummer 19 med de grønne tremmer, de var hans livs gerning. I dag var det behængt med draperier, den lille indgangsdør var åben, og ligkisten stod i gangen mellem de fire vokslys. Det var som balsam på hans sorgfulde hjerte at se den deltagelse, hele kvarteret viste i denne sørgelige anledning.

Begravelsen var i alle måder en skøn handling. Da kisten blev båret ud på gaden, slog alle naboer og genboer kors for sig. Under en opbyggelig stilhed gik toget til kirken; husets fem damer fulgte i sorte kjoler – alle fandt, de havde "ført sig" nydeligt; en af dem udgød endog tårer ved graven.

Hvad det angik, kunne monsieur Charles kun være tilfreds. Men den smerte, han led næste dag, da svigersønnen Hector Vaucogne viste ham rundt i forretningen, det var ikke til at beskrive. Den havde allerede tabt sit ry, man mærkede, at der manglede en fast hånd, alle mulige friheder gik i svang, som aldrig ville være blevet tålt i hans tid. Han følte sig dog overbevist om, at de fem damers gode holdning i ligfølget havde gjort dem så fordelagtigt bekendte i byen, at huset ikke ville savne søgning den første uge. Da han endelig havde forladt nr. 19, var han forpint og ængstelig for dets fremtid, det havde han ikke lagt skjul på for Victor. Nu da salig Estelle, således havde han udtrykt sig, nu da salig Estelle ikke mere stod ved Hectors side og kunne styre det hele, nu *måtte* han se til at blive et bedre menneske, se alvorligt at passe sin forretning, ellers ville han forøde hele hendes arv.

Stivnakke bad dem være med at høste hans vin, men de sagde nej på grund af sorgen. De havde bedrøvede ansigter, talte langsomt og sagte, rystede sorgfuldt på hovedet. Alt, hvad de kunne gøre, var at komme og smage på den nye vin.

"Og det er såmænd kun for vor stakkels lille Élodies skyld," erklærede madame Charles. "Hun har kun lidt glæde her hos os to gamle. Herregud, det stakkels barn er jo nu sytten år, hun kunne da ikke stadig blive i pensionatet."

Élodie stod stille og hørte til, mens hun slog øjnene ned og blev rød i kinderne uden nogen anledning; hun var blevet høj, men var stadig tynd og bleg som en lilje, der vokser i skyggen.

"Men hvad vil De gøre med den store voksne frøken?" spurgte Stivnakke.

Élodie rødmede igen, da bedstemoderen svarede:

"Ja, det ved vi endnu ikke rigtig. Hun skal få lov at gøre, hvad hun vil, vi vil såmænd ikke tvinge hende."

Imidlertid havde Fouan taget monsieur Charles under armen og trukket ham lidt til side, for med en nysgerrig mine at spørge:

"Nå, går det godt med forretningen?"

"Forretningen, jo vist så! Jeg har netop i dag talt med en mand fra Chartres, og vi er grumme bekymrede i den anledning. Den forretning går i vasken. De slås på gangene, men de betaler ikke! Min svigersøn er en døgenigt!"

Han lagde armene over kors og trak vejret dybt, han måtte lette sit betyngede sind og fortælle om en skrækkelig ting, der lige siden morgenstunden havde pint og plaget ham.

"Og nu skal De høre noget aldeles utroligt. Vil De tænke Dem, den usling går på café! … På café, når man har én i sit eget hus."

"Så ser det skidt ud," erklærede Jesus Kristus med overbevisningens styrke.

De tav, for madame Charles og Élodie kom nærmere med Stivnakke.

De talte alle om den afdøde, den unge pige sagde, hvor bedrøvet hun var over ikke en gang at have fået sagt farvel til sin moder, og hun tilføjede på sin enfoldige måde:

"Men stakkels moder blev jo revet så hastigt bort, midt i al den travlhed med den store bestilling sukkermandler."

"Ja, der skulle være en stor fin dåb," skyndte madame Charles sig at tilføje, mens hun blinkede til de andre.

Forresten var de alle højtidelige, og fulde af medfølelse rystede de på hovedet. Den unge pige så på en ring, hun havde på fingeren, og som hun kyssede:

"Se, det var alt, hvad jeg fik efter moder. Bedstemoder trak den af hendes finger og bragte mig den. Hun havde gået med den i tyve år, den skal jeg aldrig skille mig ved."

Det var en gammel simpel forlovelsesring, der var ganske tyndslidt. Man kunne se, at den, der havde båret den, havde arbejdet og taget fat, havde skuret og skrubbet og tørret af over alt.

"Når du har slidt den lige så meget som din moder," sagde monsieur Charles med kvalt stemme, "så kan du med god samvittighed lægge dig til hvile. Hvis den kunne tale, ville den lære dig, hvorledes man med orden, arbejdsomhed og sparsommelighed erhvervede sig sit udkomme."

Med øjnene fulde af tårer trykkede Élodie atter ringen til sine læber.

"Ja, min pige," sagde madame Charles "derfor skal du også bruge den som forlovelsesring, når vi en gang gifter dig bort."

Men denne tanke overvældede den unge pige med en sådan rørelse, at hun ganske forvirret kastede sig om halsen på sin bedstemoder og skjulte sit ansigt ved hendes barm.

Den gamle dame klappede hende og smilede.

"Nå, nå, min egen pige, du behøver ikke at blive undselig for det. Den tanke må du vænne dig til, og det er heller ikke noget slemt eller stygt. Du ved jo nok, at jeg ikke ville tale om stygge ting i min søde Élodies nærværelse. Din fætter spurgte før, hvad vi havde i sinde med dig, nå, først vil vi finde en mand til dig … så, se nu op, gnid dig ikke op mod mit uldne sjal, du bliver hed og rød i huden af det."

Derpå vendte hun sig til de andre og sagde med inderlig tilfredshed:

"Ikke sandt, hun er sød og velopdragen? Hun aner ikke nogen verdens ting."

"Ak ja, hvis vi ikke havde den engel," vedblev monsieur Charles, "hvis hun ikke var vor trøst, så ville vi være alt for bedrøvede over det, jeg før sagde … Desuden har mine roser og nelliker lidt meget i år, og jeg fatter ikke, hvad der går for sig i min voliere, alle fuglene er dårlige i denne tid. Heldigvis har jeg til gengæld lidt glæde af mit fiskeri. I går fik jeg såmænd en forel på tre pund! Herregud, når man sådan bor på landet, skal man da have lidt fornøjelse."

De tog afsked. Badeuils lovede at komme igen og smage på den nye vin; Fouan, Stivnakke og Jesus Kristus gjorde nogle skridt i tavshed, derpå kom deres tanker frem i ord.

Den gamle udbrød:

"Den, som får forretningen med den lille pige, han kan sige, at han har skudt papegøjen."

Trommen gik i Rognes, nu skulle vinhøsten begynde, og mandag morgen var hele byen i bevægelse; for alle beboerne havde hver sin vinhave, og ikke en familie manglede ved appellen, alle drog ud på skrænterne, der gik ned mod Aigre. Men hvad der især gjorde opsigt var, at der aftenen forud, just som mørket faldt på, var kommet en præst – en præst, som sognet selv skulle lønne. Det havde været for mørkt til, at man rigtig havde kunnet tage ham i øjesyn, og derfor var de alle uhyre nysgerrige og sladderen gik med største ivrighed. Denne gang var der virkelig noget at snakke om!

Efter at fader Godard var blevet uenig med sin menighed i Rognes, havde det ikke været muligt at få ham til at sætte sine ben i landsbyen. Han døbte, skriftede og viede dem, der ulejligede sig til Bazoches-le-Doyen; hvad de døde angik, ville de sagtens have fået lov at vente, men dette punkt stod endnu ikke klart, desformedelst at ingen var faldet på at gå bort under denne store kirkestrid. Fader Godard havde bestemt erklæret, at han hellere lod sig afsætte fra sit kald end præke Guds ord i så vederstyggelig en landsby, hvor han blev behandlet så skændigt, hvor de alle var vantro drukkenbolte og gudsforgåede kroppe, der ikke en gang troede på Djævlen; og det var øjensynligt, at biskoppen var på hans side, for han ventede ganske roligt, at den oprørske hjord skulle falde til føje.

Således var Rognes uden præst – ingen gudstjeneste, ingen messe, ingenting, helt og holdent i vild tilstand. I førstningen fandt folk det lidt underligt, men – nå ja, i grunden gik det hverken værre eller bedre end i fader Godards tid. De vænnede

sig til det; det regnede og blæste som sædvanlig, og sognet sparede en artig skilling.

Siden det altså ikke var aldeles nødvendigt at have en præst, siden erfaringen viste, at høsten ikke blev dårligere i den anledning, og at ingen døde af at være præst foruden, så mente mange, at det gerne kunne blive, som det nu en gang var. Og det var ikke alene de røde, som Lengaigne, nej, det var rigtig fornuftige, stille mænd, Delhomme f.eks.; andre syntes, det var ærgerligt ingen præst at have, ikke fordi de var gudfrygtigere end det andet parti, men sådan at leve hen uden præst, det lod dog så fattigt, det var, som om man ikke havde råd til eller var for nærige til at betale sådan en mand; det lignede ingenting, at nabosognene skulle tro, at Rognes var et elendigt hul, der ikke kunne give et par skilling ud til ingen nytte. I Magnolies var der kun 283 indbyggere – 10 mindre end i Rognes – og de havde en præst, som de ved enhver lejlighed rev deres naboer i næsen, og det med en så hånlig latter, at det nok en dag ville ende med slagsmål. Desuden var der jo fruentimmerne, de havde sådan deres gamle vaner, og der var ikke et af dem, der ville finde sig i at komme i brudeseng eller i jorden uden præst. Manden gik også en gang imellem i kirke, fordi det var skik og brug. Kort sagt: fra Arilds tid havde der været præster, og om også de blæste ham et stykke: præst *ville* de have alligevel.

Spørgsmålet kom selvfølgelig for i sognerådet, og Hourdequin, der uden at følge religionens forskrifter alligevel støttede kirken af princip, begik den politiske fejl ikke at tage parti for ikke at lægge sig ud med nogen af parterne. Sognet var fattigt, havde byrder nok, hvorfor skulle man så påtage sig den præstegårds istandsættelse oven i købet? Og desuden håbede

han på en forsoning med fader Godard. Men nu ville skæbnen, at Macqueron, der forhen havde været højst ugunstigt stemt for "sortkjolerne", skulle sætte sig i spidsen for de misfornøjede og dem, der syntes, at det var en skam at leve uden præst. Denne listige Macqueron nærede sagtens i sit stille sind håb om at styrte Hourdequin som sognefoged og træde i hans sted, og desuden hviskedes der om, at han arbejdede for Rochefontaine, den fabriksejer fra Châteaudun, der atter ville stille sig op mod Chédeville ved næste valg.

Hourdequin, som netop på denne tid havde fuldt op af bekymringer og modgang hjemme på gården, var ved at miste interessen for sognets anliggender og lod sin snu fuldmægtig have frit spillerum, så hele sognerådet snart var på hans side og stemte for det tilskud, der forlangtes til at lønne en egen sognepræst og gøre præsteboligen i stand. Siden han havde taget betaling for sine grunde, efter først at have budt sognet dem gratis, blev han betragtet som en gavtyv, men de tog meget hensyn til hans mening – klog havde han da bevist, han var. Kun Lengaigne stemte imod denne beslutning, der efter hans mening ville bringe Rognes i jesuitternes hænder. Også Bécu brummede, for han måtte jo rømme præstegården og haven og flytte ind i en lille rønne.

I en hel måned havde håndværkerne haft travlt med at gipse og hvidte, sætte ruder ind, og lægge skifer på taget, og således kunne den nye præst drage ind i sin oppudsede bolig dagen før vinhøsten tog sin begyndelse.

Fra daggry blev store tønder, hvor den ene bund var slået ud, kørt hen til skrænten. Koner og piger sad i dem med deres hankekurve, mens mandfolkene gik ved siden af og drev

hestene frem. Der var en hel række vogne, og der lød munter tale og høj latter fra den ene til den anden. Lengaignes vogn kom tilfældigt til at køre lige bag efter Macquerons, og Celine og Flore, der nu i et halvt år ikke havde henvendt et ord til hinanden, blev ved denne lejlighed atter gode venner. Mutter Bécu var med Flore, og Celine havde sin datter Berthe med. Samtalen kom øjeblikkelig til at dreje sig om den nye præst. Ordene faldt i takt med hestenes hovslag og fløj lystige ud i den friske morgenluft.

"Jeg så ham hjælpe karlen med at få sin kuffert ind."

"Nå, så det gjorde du! – Hvordan ser han ud?"

"Ja, det var så mørkt – men han så ud til at være lang og tynd, og med et Store Bededags-ansigt, bleg og uanselig, men rigtig skikkelig!"

"De siger, han kommer fra Auvergne, fra bjergene, hvor der ligger sne højt op over husene i over det halve år!"

"Gud fri os! Så må han da være glad her hos os."

"Ja, det må du nok sige! Du ved, han hedder Madeleine!"

"Nej – Madeline!"

"Å, Madeleine eller Madeline, det er nu da alligevel ikke noget navn for et mandfolk!"

"Det kan være, han kommer op i vinmarkerne og ser til os. Macqueron lovede at få ham med sig …"

"Tror I virkelig det! Så må vi se efter, hvordan han er!"

Vognene holdt ved foden af skrænten på vejen langs Aigre. Og i hver lille vinmark mellem stokkene var konerne allerede i fuld virksomhed; de gik med bøjet ryg og afskar med en segl klaserne, som de fyldte i kurvene. Mændene havde nok at gøre med at tømme dem i deres store bærekurve og bringe dem ned

i tønderne. Så såre en vogn var læsset, kørte han den hjem med høsten og fyldte de store kar, hvorpå den atter kom tilbage med tomme tønder og begyndte på en frisk.

Duggen var den morgen faldet så rigeligt, at kjolerne snart var gennemvåde; heldigvis blev det højt vejr, og solen rådede hurtigt bod på den skade. I hele tre uger var der ikke faldet en dråbe regn, og druerne, som de var rent fortvivlede over, fordi sommeren havde været alt for fugtig, var nu i en fart blevet modne og søde; derfor var det også, at den klare, varme høstsol satte dem alle sammen i så godt humør, at de råbte og sang og sagde grovkornede vittigheder, der fik piger og koner til at kvæles af latter.

"Stakkels Celine!" sagde Flore til mo'r Bécu, idet hun rettede sig og kastede et blik ind i den nærmeste vinhave; "hun var så stolt af sin Berthes fine frøkenhud; se nu bare, hvor hun allerede ser falmet og gul ud i ansigtet."

"Ja, sådan går det, når man ikke sørger for at få sine døtre gift! Macquerons skulle såmænd ikke være så hovne og kimse ad hjulmandens søn."

Hun bøjede sig igen og skar druerne af. Så vedblev hun, idet hun rystede på hovedet:

"Ja, den skolemester går da forresten også og snuser om Berthe."

"Han!" udbrød Flore. "Den nærige karl! Han rodede gerne pengene op af skarnet med sin spidse næse! Se, der er han netop; han skal hjælpe frøkenen! Det er en køn fyr!"

Men nu tav de stille.

Victor, der var vendt tilbage fra tjenesten for knap fjorten dage siden, kom og hentede deres kurve og tømte dem af i

Delphins bærekurv; Lengaigne, den dovne stud, havde fæstet Delphin til hjælp; han påstod, at han selv var ganske uundværlig hjemme i butikken. Og Delphin, der aldrig var kommet uden for Rognes, der mere og mere voksede fast og slog dybere og dybere rødder i sin fødeegn, stod med åben mund og faldt rent i staver over Victors flotte manerer og raske væsen.

Victor havde også forandret sig; han havde knebelsbart og fipskæg, og så ud som en rigtig friskfyr med sin felthue, der sad på det ene øre, og som han gik med, fordi han bildte sig ind, den klædte ham. Men fyren tog meget fejl, hvis han troede, at Delphin betragtede hans flothed med misundelige blikke. Det nyttede ikke, han snakkede op om sine bedrifter på kasernen, eller lavede utrolige historier om, hvorledes de havde soldet – bonden rystede på hovedet; han var ganske vist forbavset, men havde på ingen måde lyst at bytte med den anden. Nej, ellers mange tak! Det var for dyrt betalt, hvis han skulle rives ud af sin fredelige krog! To gange havde han sagt nej til glimrende tilbud fra den restauratør, hvor hans ven Nénesse tjente.

"Men, du pokkers hjemmefødning! Du *skal* jo dog en gang i tjenesten lige så godt som vi andre!"

"I tjenesten! Nå ja, det er da ikke så vist endda. Det var jo ikke helt umuligt, at jeg kunne trække et højt nummer!"

Alle Victors spottegloser fik ham ikke til at forandre mening … Sikken kujon, stor og svær som han var! Og han læssede den ene kurvfuld efter den anden på Delphin, uden at han så meget som rørte sig eller bøjede skulderen under den tunge byrde.

På Macquerons vinmark trippede Berthe om med fine manerer, hun havde en saks i stedet for segl, var bange for torne

og hvinede, når en hveps fløj op; desuden var hun rent elendig, fordi hendes tyndsålede sko blev gennemvåde. Og hun lod sig kurtisere af skolemesteren, skønt hun i sit hjerte afskyede ham, blot fordi det smigrede hendes forfængelighed, at den eneste lidt oplyste mand i Rognes gjorde stads af hende. Til sidst tog han sit lommetørklæde for at tørre hendes sko af. Men deres opmærksomhed blev nu hendraget på noget højst mærkeligt.

"Ih, du gode Gud!" mumlede Berthe. "Hun har rigtignok en fin kjole! ... Jeg hørte nok, hun var kommet i går aftes på samme tid som den nye præst!"

Det var Suzanne Lengaigne, der havde vovet sig hjem til sin fødeby efter tre års ophold i Paris, hvor hun havde ført et mere end muntert liv. Hun var kommet aftenen forud, havde sovet længe den morgen, og ladet sin moder og Victor gå til vinhøst; hun ville så komme senere hen på dagen og forbavse de indfødte ved sin pragt. Og den opsigt, hun gjorde, var også stor; for hun mødte i en blå silkekjole, en stærk blå farve, der stak af mod himlens blødere tone. Som hun stod dér, i det klare solskin mellem vinløvets gulgrønne blade, så hun virkelig pragtfuld ud og vandt en knusende sejr. Hun var straks med i munterheden, talte og lo højt, bed i klaserne, som hun løftede op og lod falde ned i sin mund, og spøgte med Delphin og Victor, der viste sig meget stolt af den fine søster; men mo'r Bécu tabte næse og mund af beundring, ja fik tårer i øjnene af rørelse! Forresten var hun ikke ene om at beundre Suzanne. Alle høstfolkene holdt op med deres arbejde, stod stille og betragtede hende, de kunne næppe kende deres bysbarn igen, så stor og smuk, som hun var blevet. Før var hun såmænd ikke værd at lægge mærke til, men nu! Nu så hun rigtignok pokkers godt ud; det var sagtens, fordi

hun så godt forstod at rede sit purrede lyse hår ned over sit fikse ansigt! Og alt som de undersøgte hende, alt som de så, hvor fint hun var klædt, og hvor rask og fornøjet, hun så ud, steg hun i deres agtelse.

Celine blev aldeles grønbleg, hun kneb munden sammen, glemte sit arbejde, stod ret op og ned mellem Berthe og Lequeu.

"Nåda, det må jeg sige, Flore fortæller jo til alle og enhver, at hun har heste og vogn, og det må vel være sandt, når hun har råd at gå klædt på den måde."

"Å, sådan nogle tasker!" sagde Lequeu, der ville gøre sig behagelig, "man ved jo nok, hvordan de kommer til penge!"

"Hvad gør det, hvordan de får dem!" vedblev Celine med bitterhed, "når de dog har alle dem, de skal bruge!"

Men i dette øjeblik fik Suzanne øje på Berthe, sin præstekammerat, og kom venligt hen mod hende:

"Goddag, hvordan har du det?"

Hun så stift på Berthe, og da hun bemærkede, hvor bleg og falmet denne så ud, rettede hun sig stolt over sin egen friske farve og gentog:

"Du har det vel godt, ikke sandt?"

"Tak, rigtig godt," svarede Berthe stille og trykket af den andens åbenbare overlegenhed.

Denne dag var en sejr for Lengaignes; Macquerons var aldeles slået af marken. Celine sammenlignede sin datters spinkle og magre skikkelse med Suzannes prægtige, blomstrende figur. Var det retfærdighed? Sådan en taske gik og så rask og frejdig ud, mens hendes datter, der førte et dydigt levned, var bleg og indfalden. Var det retfærdigt? Nej, dyden

blev ikke belønnet her i verden, og det nyttede intet at opføre sig, som det sig hør og bør.

Suzanne gjorde lykke hos alle. Hun kyssede børnene og sagde, at de var voksede, og talte med de gamle om, hvad der var sket i hendes fraværelse. Hvordan man nu er eller ikke er, behøver man ikke at bryde sig om folks dom, når man blot har penge. Og hun var egentlig god, hun var ikke stolt, besøgte gamle venner og glemte ikke sin fødeby nu, da hun var blevet rig.

Klokken elleve satte de sig ned for at spise en bid ost og brød. Ikke fordi de var sultne, de havde dér gået og spist druer fra den tidlige morgen, så de var ganske klæbrige i munden og maven var spændt som et trommeskind. Hvert øjeblik måtte en af kvinderne forsvinde bag et gærde, det vakte latter, men snart måtte mandfolkene følge eksemplet. Det blev en almindelig renselsesfest.

Just som de var færdige med mellemmaden, kom Macqueron anstigende med fader Madeline. Nu var Suzanne glemt, ingen havde øje for andet end for den ny præst. Når de skulle sige deres mening rent ud, kunne de ikke påstå, at det første indtryk havde været tiltalende. Han lignede en humlestang, og så ud, som om han fulgte lig. Imidlertid standsede han ved hver vinmark, hilste og havde et venligt ord til hver især, og til sidst fandt de, at han alligevel ikke var så tosset, både høflig og venlig, men ben i næsen, det havde han såvist ikke, ham kunne de sagtens få krammet på, han skulle nok lade være at gøre sig udtilbens som den stædige og ufordragelige fader Godard. Da han vendte ryggen til, gjorde de så småt nar ad ham. Nu var han kommet op på skrænten, dér blev han stående og kastede et

blik ud over den flade, grå Beauceslette, og en underlig fortvivlet sørgmodighed greb ham, hans store, grå øjne fyldtes med tårer ved synet af den vide horisont, han var jo vant til de smalle kløfter og de høje bjergkamme i Auvergne.

Stivnakkes mark lå netop dér, hvor Madeline var standset. Lise og Françoise skar klaser af, og Jesus Kristus, der var kommet i god tid med gamle Fouan, var allerede ganske beruset af alle de druer, han havde proppet sig med, mens han lod, som han arbejdede. Druerne gærede så hastigt i ham og fyldte ham med så megen luft, at han opførte sig på den mest uhøviske måde, og præstens nærværelse lagde aldeles ikke bånd på ham.

"Du er da også et asen!" råbte Stivnakke. "Kan du ikke være manérlig, når pastoren står her lige ved."

Men Jesus Kristus ville aldeles ikke gå ind på, at han havde forsyndet sig mod god tone.

"Det er jo ikke for at være grov mod hr. pastoren, det er bare for min egen fornøjelse."

Fa'r Fouan havde, som han udtrykte sig, taget sig en stol og sat sig på jorden, han var træt og fornøjet over det smukke vejr og den gode høst. Han smålo, for den Høje, hvis mark lå ved siden af, kom hen for at hilse på ham. Hun begyndte nok også at få agtelse for ham, siden hun havde hørt om obligationerne. Derpå gik hun i stor hast bort; hun havde fået øje på Hilarion og havde set, at han benyttede hendes fraværelse til at hugge i sig af druerne, og nu faldt hun over ham med sin stok: sådan et svin, der ødelagde mere, end han kunne tjene.

"Nå, når hun en gang lægger sig til at dø, er der ingen, der vil sørge over hende," sagde Stivnakke og satte sig ned ved siden af faderen for at være behagelig mod den gamle. "Det er dog

uforskammet at mishandle den sølle stakkel, fordi han er lige så dum og lige så stærk som et æsel."

Derefter rakkede han ned på Delhommes, hvis lod lå længere nede ved vejen. Det var den bedste vinhave dér på egnen, og der var ti mand om at høste i den. De passede deres vinstokke med stor omhu og høstede druer, der både i kvalitet og i kvantitet stod langt over naboernes. Derfor var de også stolte, blandede sig ikke i de andres støjende munterhed, men passede alvorligt deres høst uden at se til højre eller til venstre. De var sagtens for trætte til at gå op og hilse på deres fader, mente Stivnakke, for de lod, som de slet ikke så ham. Den sure karl, den Delhomme, var nu alligevel et godt høved med al sin sliden og slæben og sin store retskaffenhed. Og nu Fanny, en rigtig stivstikkerske, der altid var stødt over et eller andet; hun ville vel have, at man skulle ligge på knæ for hende, og slet ikke lægge mærke til hendes uforskammede manérer.

"Du kan tro mig, fa'r," vedblev Stivnakke, "jeg holder rigtig meget af dig; men både min broder og min søster … du ved slet ikke, hvor jeg har taget mig nær, at du dér gik fra os for den smule vrøvl!"

Og så kastede han al skylden på Françoise, som Jean satte nykker i hovedet, men nu var hun da blevet ordentlig. Hvis hun igen begyndte på sådanne optøjer, var han på det rene med sig selv, at han ville smide hende ud i gadekæret, så blev hun vel skikkelig.

"Hør nu, fa'r, tænk dig om! Var det ikke bedre, du kom hjem til os igen – hvad!"

Fouan tav forsigtig stille. Hans søns tilbud var ham slet ikke nogen overraskelse, og han ville intet bestemme sig til, før han

havde set tiden lidt an.

Stivnakke blev ved, efter at han havde forsikret sig om, at Jesus Kristus var uden for hørevidde.

"Du må dog tilstå, at din plads ikke er hos den stodderprins. En skønne dag finder vi dig vel myrdet. Og hør nu, jeg skal give dig både kost og husly, og desuden skal du få dine penge hvert kvartal."

Faderen så aldeles forbavset på sønnen.

Da han endnu ikke svarede, ville Stivnakke tvinge ham til at tage en bestemmelse.

"Og så skal du få din kaffe, snaps og tyve centimer til tobak hver evige, gudskabte dag! Du skal få det som i Paradis."

Det gik for vidt, det kunne aldrig være muligt. Den gamle blev ængstelig. Sandt var det jo, at han ikke var videre glad på Slottet; men hos Stivnakke begyndte vel spektaklerne igen.

"Ja, jeg skal tænke over det," sagde han og rejste sig for at afbryde samtalen.

De blev ved at høste, til natten faldt på. Vognene kørte uafbrudt frem og tilbage med tønder. I vinhaverne, som den nedgående sols stråler kastede et gyldent skær over, under den klare, rosenrøde himmel gik kurvene rask omkring, og alle var de mere eller mindre berusede af den masse druer, der blev slæbt afsted. Der hændte Berthe et uheld: hun fik et sådant anfald af mavepine, at hun end ikke kunne løbe afsides; hendes moder og Lequeu måtte stå for, men fra nabovinmarken opdagede man uheldet.

Til sidst gik det hjemad. Delhommes førte an, den Høje tvang Hilarion til at gå ved siden af og hjælpe hesten at trække. Lengaignes og Macquerons gjorde følgeskab; de smeltede hen i

drukken velvilje og glemte alt brødnid. Men det, der vakte mest opsigt, var fader Madelines høflighed mod Suzanne: han tog hende for en fin dame, fordi hun var så smukt klædt; og han gik ved siden af hende ærbødigt konverserende, mens hun med fornemme lader spurgte ham, hvornår gudstjenesten fandt sted i hans kirke. Bag dem kom Jesus Kristus, som var aldeles drukken, og som, for at vise ringeagt for gejstligheden, igen begyndte på sin uhøviske spøg. Suzanne måtte bide sig i læben for ikke at briste i latter, præsten lod, som han intet hørte, og de gik side om side i alvorlig og adstadig samtale, udvekslende fromme tanker, mens vinhøstens støjende munterhed og fuldskab rullede i bølger bag dem.

Da de var nær ved landsbyen, forsøgte Fouan at få Jesus Kristus bragt til tavshed, men han var aldeles umulig og erklærede, at hr. pastoren vist aldrig ville tage anstød af en uskyldig spøg.

Næste uge var det, Stivnakke havde indbudt familien til at smage på sin nye vin. Badeuils, Fouan, Jesus Kristus og fire-fem andre skulle komme klokken syv og spise bedekølle, valnødder og ost. Der skulle rigtig være gilde. Den dag havde Stivnakke sat sin vin på tønderne – seks oksehoveder var blevet fulde.

Men naboerne var ikke kommet så vidt: en af dem var ikke færdig med høsten, og han havde hele morgenstunden været oppe i karret og stampet sine druer, en anden stod med en lang stang og passede på gæringen, en tredje, som havde en perse, lagde affaldet sammen i gården i en rygende bunke. I hvert hus var man ligeledes travlt beskæftiget, og fra de varme kar, fra de dryppende perser, fra tønderne, der flød over, fra hele Rognes

strømmede vinånden frem, og i dens stærke dunster kunne gerne alle mennesker beruse sig.

Da gamle Fouan den dag forlod Slottet, bragte en anelse ham til at putte sine papirer og obligationer til sig. Han kunne lige så gerne gemme dem hos sig, for det forekom ham, at han en dag havde lagt mærke til nogle listige blikke, som Jesus Kristus og Sjuskedorthe havde sendt ad hylden til. De gik alle tre betids afsted og kom til Stivnakke netop på samme tid som monsieur og madame Badeuil og lille Élodie.

Den aften var det fuldmåne, og den skinnede så klar og rund, at det var ganske lyst.

Da Fouan trådte ind i gården, fik han øje på Gideon, æslet, der stod i skuret med hovedet nede i en lille balje. Han undrede sig slet ikke over, at dyret var ude af stalden – han kendte nok lurifaks og vidste, at den kunne finde på alle mulige rævestreger og udmærket godt forstod at løfte klinken af stalddøren med sin tunge; men denne balje forekom ham mistænkelig. Han gik derhen og så nu, at det var en balje fra vinkælderen, som Stivnakke havde ladet stå fuld af vin fra persen. Den satans Gideon, nu stod han og var i færd med at tømme den.

"Hej, Stivnakke, skynd dig og kom! Dit æsel har et net stykke arbejde for her!"

Stivnakke viste sig i køkkendøren.

"Hvad er der i vejen?"

"Se – Gideon har drukket det hele."

Gideon stod midt i hurlumhejen og slubrede ganske roligt vinen i sig. Den havde vist længe drukket, for der kunne mageligt rummes en snes potter i den balje; og nu var den ganske tom, mens Gideons bug var tyk som en tønde. Og da

den nu løftede hovedet, løb vinen ud ad dens næsebor, og en rød stribe oppe under øjnene viste, at den havde dyppet hovedet helt ned i vinen.

"Å, det er dog også et pokkers dyr!" brølede Stivnakke og kom løbende. "Altid på spil! Aldrig har jeg da set magen til lumsk bæst."

Ellers, når Gideon fik skænd, plejede den nok at se ud, som om den blæste dem et langt stykke, og vifte med de lange øren, men i dag var den ualmindelig fræk: den ligefrem lo dem op i øjnene og vuggede sit store hoved med en henrykt mine, uden at vise gnist af anger over sine udskejelser; og da Stivnakke puffede til den, dinglede den.

Fouan måtte støtte den med skulderen.

"Men det svin er jo pærefuld!"

"Så fuld som et asen, det kan man rigtignok sige," bemærkede Jesus Kristus og så med broderlig beundring på Gideon. "En hel balje på én gang – sikken en fyldebøtte!"

Stivnakke fandt det slet ikke morsomt, og hverken Lise eller Françoise lo. For det første var der gået 20 potter vin til spilde; men det var ikke så meget tabet, der ærgrede dem, som det var Gideons upassende opførsel i Badeuils nærværelse. Både monsieur Charles og madame Charles satte fornærmede ansigter op for Élodies skyld.

Og nu ville ulykken, at Berthe og Suzanne, der var ude at spadsere sammen, skulle møde fader Madeline lige uden for huset, og de stod alle tre stille. Det var såmænd en nydelig historie: alle de fine folk, der skulle se på sådanne optøjer!

"Fa'r – skub til den," hviskede Stivnakke, "vi må se at få det bæst ind i stalden."

Fouan skubbede. Men Gideon var i høj grad tilfreds med tilværelsen og ville ikke lade sig rokke af pletten. Forresten gjorde den sig ikke udtilbens, den så drukken og glad ud, stod og savlede med åben mund og et velvilligt udtryk i de fugtige, omtågede øjne. Den dinglede og satte benene langt fra hinanden, og samlede sig efter hvert skub, som om den tog Fouans anstrengelse for en kostelig spøg. Men da Stivnakke også tog fat, fik spøgen en brat ende; æslet væltede, rullede om på ryggen, sprællede med alle fire i luften og gav sig til at skryde så stærkt, som om dets hensigt alene var at vise, hvor umådelig lidt det agtede alle de fine folk, der stod og betragtede det.

"Å, dit afskum! Dit skadelige dyr! Jeg skal lære dig at spolere dig selv på den måde." Og så bearbejdede han det med sine støvlehæle.

Jesus Kristus var kuld af medfølelse og lagde sig imellem.

"Nå, herregud, du får bære lidt over med Gideon; man kan ikke forlange, den både skal være fornuftig og drukken på én gang. Den hverken hører eller sanser, det kan jeg svare dig for! Lad os hellere hjælpe den til at hitte hjem i sin bås."

Badeuils var gået lidt til side; de var i høj grad forargede over dyrets usømmelige opførsel. Élodie vendte hovedet bort og rødmede, som om hun ikke kunne tåle at se på noget så upassende. Ved døren stod præsten, Suzanne og Berthe og så misbilligende og tavse på dette optrin. Naboerne begyndte at samle sig og kom ganske ugenert med spottegloser. Lise og Françoise var grædefærdige af skam og ærgrelse.

Imidlertid forsøgte Stivnakke at bide sin harme i sig og arbejdede tillige med Fouan og Jesus Kristus på at få Gideon på ret køl. Men det var ingen let sag, for det gamle dyr var så tung

som bare satan; og når de med megen møje havde fået forkroppen stablet op, faldt bagkroppen tungt sammen. Alle tre sled og stivede den at med knæ og albuer, og endelig lykkedes det dem ved forenede anstrengelser at få den til at stå, ja, den gik endda et par skridt, men – med ét lå den der igen med benene i vejret. Og de skulle have den slæbt over hele gårdspladsen, aldrig i livet fik de den i stald.

De tre mænd svor og bandede, mens de gik rundt om Gideon for at se, hvor de bedst skulle tage fat. Endelig fik Jesus Kristus den idé at stille den op ad skuret og derfra at slæbe den, støttet op til muren, rundt om gårdspladsen til stalddøren. Det lod til at gå, skønt den kalkede væg skrabede huden af dyret. Formodentlig syntes Gideon ikke om denne fornemmelse, for pludselig rev den sig løs, slog bag ud og galoperede afsted.

Den gamle var nær blevet sparket omkuld, og de to brødre råbte:

"Stands den, stands den dog!"

Nu så man i månens klare, hvide lys, hvorledes Gideon med vilde spring fo'r om i gården, mens de lange øren viftede på den vanvittigste måde om hovedet på den. De havde maset for meget med den, nu havde den fået kvalme. Den standsede med stive ben, ville atter fare afsted, men så strakte den hals, gylpede forskrækkeligt, dinglede som en drukkenbolt og kastede op, så vinen stod ud af munden på den og strømmede hen over gården som en rød bæk.

Et støjende latterudbrud hørtes nu ved døren, det var bønderne, som var stimlet sammen dér, fader Madeline var ved at få ondt og blev trukket bort af Suzanne og Berthe, der var uhyre oprørte og harmfulde. Men det var især familien Badeuils

fornærmede miner, der tilkendegav, hvor højst forargeligt et sådant skuespil var; ja, det var ligefrem stridende mod den høflighed, man skyldte sine gæster og de forbigående.

Élodie var rent opløst i tårer, hun hang om halsen på sin bedstemoder og spurgte, om Gideon ikke var ved at dø. Og skønt monsieur Charles med sin fordums myndighed og imperatorgestus råbte: "Hold op, hold straks op!", vedblev dette uhøviske dyr med sin usømmelige adfærd, så det flød ud over gården. Derpå gled den ud, og væltede sig rundt i sølen og aldrig har en drukkenbolt i en rendesten vakt mere forargelse og større harme hos de omkringstående. Det var, som om det satans dyr havde til hensigt at bringe vanære over sin herre og hans familie. Det gik over alle grænser. Lise og Françoise flygtede med hænderne for øjnene og gemte sig inde i huset.

"Så, hold dog op, og se at få den slæbt bort."

Der var virkelig ikke andet at gøre, for Gideon, der nu lå som en klud, var ved at falde i søvn. Så hentede Stivnakke en båre, seks mand hjalp ham med at læsse æslet på den, og de bar det bort, mens det lå slængt hen og allerede snorkede så kraftigt, at det lød, som om det skrød for igen at gøre nar af dem allesammen.

Naturligvis ødelagde denne kedsommelige hændelse stemningen ved måltidet. Men lidt efter lidt glemte de Gideon og gjorde så god besked med den nye vin, at de henad klokken elleve ikke havde noget at lade æslet høre.

Fa'r Fouan var meget oplivet. Måske gjorde han alligevel bedst i at tage tilbage til den yngste søn, for dér var i det mindste god vin. Han var gået ud for at trække lidt frisk luft, og mens han stod i mørket, kom han til at høre, hvorledes

Stivnakke skældte Lise ud, fordi hun ikke var venlig nok mod svigerfaderen. Hun var en gås, var hun, hun skulle naturligvis rigtig sleske for den gamle, ellers flyttede han ikke til dem, og de fik ikke fingre i pengene. Den gamle blev med ét ædru, følte efter i sin lomme, om papirerne lå, hvor han havde stukket dem hen, og da de havde sagt farvel og kysset hinanden til afsked, da Fouan igen var kommet hjem på Slottet, var han fast bestemt på at blive, hvor han var. Men just den nat så han noget, der næsten skræmte livet af ham: den snu Sjuskedorthe listede i bar særk rundt i hans kammer, gennemsøgte hans frakke, vest og benklæder, vendte hans strømper, ja kiggede i hans sko. Det var tydeligt, at Jesus Kristus havde mærket, at papirerne var borte og at han havde sat Sjuskedorthe til at lede dem op for at få fingre i dem, som Stivnakke sagde.

Og nu var det den gamle rent umuligt at blive liggende, det han havde set og hørt, fo'r ham rundt i hovedet og forhindrede ham fra at lukke et øje. Han åbnede vinduet og så ud. Natten var månelys, og fra Rognes steg vinhøstens voldsomme dunster op til ham. Hvad skulle han gøre? Hvad skulle der blive af ham? Hans stakkels skillinger, dem skulle han såvist sy fast på sig for fremtiden. Og hvad nyttede det så alligevel, både den ældste og den yngste af sønnerne ville jo bestjæle og snyde ham. Det bedste var sagtens at blive hos Jesus Kristus og have et øje på hver finger. Han rystede over hele sit stakkels gamle legeme.

5

Der gik nogle måneder, vinteren var forbi og foråret kom. I Rognes gik alt i den gamle gænge, langsomt og sikkert skred arbejdet frem i sin ensformighed.

I juli, midt i den lammende solhede, satte dog valgene egnen i bevægelse. Denne gang var det en vigtig sag. Alle talte om, at der var ugler i mosen, og ventede med utålmodighed, at valgkandidaterne skulle gøre deres rundrejse.

Netop den dag, de ventede fabriksejeren Rochefontaine fra Châteaudun til Rognes, brød der et frygteligt skænderi løs mellem Lise og Françoise. Her så man tydeligt, at om man end lever den ene dag som den anden i de samme omgivelser, forandrer man sig dog, det sidste bånd mellem de to søstre, der så ofte havde været ved at brydes, men som lige så ofte atter var blevet knyttet, var nu slidt så tyndt ved de evindelige skænderier og den stadige kiv, at det en skønne dag brast, brast for bestandig og det i anledning af en ren ubetydelighed.

Om morgenen, da Françoise drev sine køer ud, var hun standset et øjeblik for at tale med Jean, som hun traf ved kirken. Det var også for at drille Stivnakkes, at hun stod dér lige foran huset, og da hun kom ind, modtog Lise hende med disse ord:

"En anden gang, når du skal snakke med dine mandfolk, gør du bedst i at vælge et andet sted end lige uden for vore vinduer."

Stivnakke, der stod og sleb en kniv, hørte på.

"Mine mandfolk!" gentog Françoise. "Dem behøver jeg såmænd ikke at gå ud af huset for at træffe; hvis jeg havde lyst, kunne jeg hente et, ikke gennem vinduet, men lige fra din seng, hvor det svin gerne havde taget mig, om jeg havde villet."

Denne hentydning til Stivnakke gjorde Lise rasende. I lang tid havde hun kun haft et ønske, at få sin søster ud af huset for at få fred, selv om hun derefter skulle ligge og føre proces og miste halvdelen af sin ejendom. Ja, hun fik af den grund prygl af sin mand, der stadig ville gå frem med list og håbede på en gang at få sin vilje med svigerinden, så at han fik både hende og hendes part i sin magt for bestandig. Lise var for hver dag blevet mere og mere ærgerlig over ikke at være herre i sit hus, hun pintes af en særegen skinsyge mod sin søster, misundte hende hendes ungdom, hendes fulde barm og hendes hvide arme; hun var nok rede til enhver indrømmelse for husfreds skyld.

"Din taske!" skreg hun arrigt, "du går her og låner ham øjne i ét væk ... Det er ikke så sært, at han ikke kan lade dig i fred, din dumme tøs!"

Françoise blev aldeles hvid i sit ansigt, således oprørtes hun over søsterens løgn. Hun svarede stille og med koldt overlæg:

"Det er godt, nu skal dette have en ende, vent bare fjorten dage endnu, så skal I blive fri for mig, hvis det er det, I ønsker! Ja, om fjorten dage, når jeg er fyldt de enogtyve, så går jeg min vej."

"Nå, så du vil være myndig! Det er det, du har regnet ud, så vil du gøre vrøvl. Nå, men hør nu, din afskyelige tøs, nu skal du ikke vente fjorten dage. Du skal afsted lige på øjeblikket, hører du! Lige på øjeblikket!"

"Ja, det er mig det samme, de trænger til en pige henne hos Macquerons. De vil såmænd hellere end gerne have mig. Farvel!"

Og Françoise gik; det var snart besørget, der veksledes ikke flere ord mellem dem. Stivnakke slap sin kniv og fo'r hen for at stifte fred med et par lussinger, som han så ofte havde gjort. Men han kom for sent: Françoise var borte, og Lise fik en næsestyver, så blodet løb hende ned over ansigtet. Pokker til fruentimmer! Nu var det sket, det han havde gået i så lang tid og været bange for og gjort alt muligt for at forebygge! Pigebarnet var borte og nu skulle de til at trækkes med masser af kedsommelige historier. Han så i ånden, hvorledes jord og hus tillige med pigebarnet slap ham ud af hænderne.

"Jeg skal snart være hos Macquerons," brølede han, "hun skal få lov at følge med hjem, om jeg så skal drive hende afsted med en kæp over rygstykkerne."

Hos Macquerons var der vendt op og ned på alting i anledning af Rochefontaine, som de den dag ventede til Rognes. Siden sidste valg var man blevet ugunstig stemt mod monsieur de Chédeville. Han var ikke længere "kejserens ven", nogle sagde, at han havde vist for åbenlyst sympati for familien Orléans, andre mente, at hans unåde havde sin årsag i en lidt skandaløs historie med et bud i deputeretkammerets unge kone, der var blevet dødelig forelsket i ham til trods for hans fremrykkede alder. Hvad der nu var sandt eller ikke, vist var det, at amtmanden nu beskyttede Rochefontaine, den fordums oppositionskandidat, hvis værksteder en af ministrene nylig havde beæret med sit besøg, og som havde skrevet en pjece om frihandelen, der havde gjort megen lykke på højere steder, ja som selve kejseren havde talt om.

Ærgerlig over således at lades i stikken, havde Chédeville atter stillet sig til genvalg, han kunne kun dårligt undvære sine

dagpenge som deputeret for at holde det gående, for hans forpagtningsafgift var ikke tilstrækkelig. Chamadegården var overlæsset med hypoteker, halvvejs ødelagt. Og således var det nu den omvendte verden, godsejeren stod som oppositionskandidat, mens fabrikanten befandt sig på regeringens side.

Skønt Hourdequin var sognefoged, var han dog tro mod monsieur de Chédeville, og han havde besluttet at stå og falde åbent og ærligt med sin kandidat uden at tage hensyn til vink fra højere steder. For det første fandt han det uværdigt at dreje sig som en vejrhane, alt eftersom vinden blæste fra amtmandens bolig, og desuden, når han endelig skulle vælge mellem frihandel og beskyttelse, kom han til sidst til den overbevisning, at det sidste var frelse, mens det første ville være landboernes sikre ødelæggelse. I længere tid havde han ladet sognets sager skøtte sig selv, han havde hjemme på gården fuldt op af bekymringer både over Jacqueline og over landbruget. Evig og altid måtte han passe på den taske, så han havde ladet sin fuldmægtig Macqueron besørge de løbende forretninger; derfor blev han meget forbavset, da hans interesse for valgene atter førte ham til forsædet i sognerådet, og han mærkede, at Macqueron havde forandret sig, satte sig op imod ham, hvor det lod sig gøre, og i det hele viste ham en fjendtlig kulde.

Det var Macquerons rænker, han i så lange tider havde spundet med en indianers list og udholdenhed, der nu endelig skulle komme for dagens lys.

Hos denne bonde, der var blevet velhavende og nu levede, smudsig og uordentlig, som en rig mand uden at have det mindste at bestille, var der lidt efter lidt vokset en stor

ærgerrighed frem. Lediggangen pinte ham, og hans eneste beskæftigelse var tanken om at beklæde en eller anden vigtig post dér i sognet. Han kunne godt træde i stedet for Hourdequin i rådet. Lige fra det øjeblik, dette var blevet ham klart, begyndte han at skade sognefogeden på den mest underfundige måde, idet han ved enhver lejlighed benyttede sig ak det medfødte had, alle Rognes' beboere nærede til deres fordums herremænd og til sønnerne af de købstadsfolk, der nu var kommet i besiddelse af jordejendommene. De havde fået dem for spotpris, det var vist nok; det var ligefrem tyveri, var det. Fattigfolk kunne aldrig have held med sig, nej, men tyve og røvere, på dem fløj stegte duer ind i munden. Sådan nogle slubberter, der ikke bestilte andet end skovle penge ind.

For nu slet ikke at tale om de nydelige historier, der gik for sig på Borderiegården. Denne Cognets tøs, som husbonden havde hentet ud af karlenes senge, jo, det var en net en! Alle mulige sladderhistorier blev kogt op og gik fra mund til mund, og de mindst agtværdige var for det meste de strengeste i deres dom. Og sognerådsmedlemmerne var kommet til det resultat, at købstadsfolk burde blive hjemme og dér snyde og bedrage deres bysbørn; de havde intet at gøre på landet. Til at styre et sogn ordentligt skulle der en bonde og en bondes søn.

Det var netop i anledning af valgene, at Hourdequin mærkede den første opsætsighed. Da han talte om deres deputerede Chédeville, blev alle medlemmerne stive i ansigtet. Og da Macqueron så, at sognefogeden endnu stod på den gamle godsejers side, følte den snu karl, at her var en udmærket lejlighed til at kaste Hourdequin af sadlen. Derfor stillede han sig aldeles overstrømmende af tjenstiver på amtmandens parti

for Rochefontaine. Han skreg op, at han som sognefogedens fuldmægtig gjorde sin pligt og skyldighed ved at tage parti for regeringens kandidat, og at alle hæderlige mænd måtte støtte ham.

Denne sætning var tilstrækkelig, sognerådsmedlemmerne behøvede ingen yderligere lærdom, de var alt for bange for at blive fejet ud og holdt derfor af princip med den, der var den stærkeste, med den, der fik magten, for at alt kunne blive ved det gamle og kornpriserne stige en smule. Delhomme, den fornuftige og hæderlige mand, der tænkte således, trak både Clou og de øvrige med sig.

Det, der fordærvede Hourdequins stilling, var, at Lengaigne, den røde oppositions- og revolutionsmand, holdt med ham, fordi han var ude af sig selv af misundelse over Macquerons stigende myndighed.

Snart blandede bagateller sig med i spillet. Sognefogeden blev beskyldt for at være "rød", for at være af samme mening som de stoddere, der skreg på republik bare for at udpresse bønderne. Det gik så vidt, at fader Madeline, der troede, at han skyldte Macqueron sit kald, blev helt fortumlet og i sin befippelse arbejdede for fabrikanten, skønt han godt vidste, at biskoppen i sit hjerte ønskede monsieur de Chédeville valgt.

Men det, der slog hovedet på sømmet, var et rygte, der nu udbredtes i Rognes: det hed sig, at sognefogeden havde stukket det halve af regeringens tilskud til det meget omtalte vejanlæg i sin egen lomme. Hvorledes det var gået til, ja, det kunne ingen forklare, og dermed blev den sag så meget værre og mere hemmelighedsfuld. Da Macqueron blev spurgt ud desangående, satte han en bedrøvet og forskrækket mine op;

han så ud som en mand, der på grund af sin stilling ikke er i stand til at give videre oplysninger i den sag. Det var simpelthen ham selv, som havde udspredt rygtet i den hensigt at få slået en streg over sin egen historie om grundene, som han først havde skænket sognet og siden ladet sig betale i dyre domme.

Kort sagt, hele Rognes og omegn var i oprør. Rådet var delt i to partier; på den ene side Macqueron og de øvrige medlemmer med undtagelse af Lengaigne, på den anden sognefogeden, der først nu begreb, hvor alvorlig hans stilling var og på hvor svage fødder, hans myndighed stod.

Allerede for 14 dage siden havde Macqueron gjort en rejse til Châteaudun, blot for at indsmigre sig hos Rochefontaine. Han havde indstændigt bedt ham at beære hans hus med sin nærværelse, hvis han kom til Rognes, og derfor havde han den eftermiddag ikke ro på sig et eneste minut, men fo'r uafladelig ud og ind for at passe kandidaten op. Han havde sagt det til Delhomme, smeden og et par andre sognerådsmedlemmer, der sad og tømte en flaske, mens de ventede.

Fa'r Fouan og Bécu var der ligeledes; de fik sig et slag kort, mens Lequeu, skolemesteren, hang over en avis, han havde taget med hen på kroen, hvor han aldrig tog sig så meget som en snaps. To af gæsterne mishagede og foruroligede i høj grad Macqueron: det var Jesus Kristus og hans hjertensven Kanonen, den omvandrende håndværkssvend; de sad ved en flaske brændevin og stak hovederne sammen med en spotsk mine. Kromanden skævede flere gange til dem, forgæves søgte han efter et påskud til at kaste dem ud, men de to banditter sad mod sædvane aldeles ordentligt og skrålede ikke op, som de

ellers havde for vane, de så bare ud, som om de gjorde nar af hele selskabet.

Klokken slog tre, og kandidaten, der havde lovet at være i Rognes henimod klokken to, var endnu ikke kommet.

"Celine!" råbte Macqueron med ét, "har du hentet fin rødvin op af kælderen, vi må byde vor kandidat et glas, når han kommer."

Celine, der vartede sine gæster op, sagde, at det havde hun desværre glemt, og nu fo'r han selv ned i kælderen.

I stuen ved siden af, hvor tråd- og båndhandelen var, stod Berthe og rullede et stykke rosenrøde silkebånd op for nogle bønderpiger, hun havde som sædvanlig fine lader som en flot butiksjomfru.

Françoise var allerede i fuld virksomhed og støvede af i skabene med en kost, selv om det var helligdag. Fuldmægtigen, der greb enhver lejlighed til at gøre sig vigtig, havde straks taget imod Françoise og følte sig yderst smigret over, at hun tyede til ham og søgte beskyttelse i hans hus. Hans kone trængte til hjælp i butikken, den unge pige skulle få kost og bolig hos dem, så længe hun var uvenner med Stivnakkes, som hun svor på, hun aldrig mere ville sætte sine ben hos, om det så skulle koste hendes liv.

Pludselig kørte en landauer med to prægtige heste op for døren. Rochefontaine steg ud af vognen, højst forundret og stødt over, at ingen tog imod ham. Han blev stående et øjeblik og tøvede med at gå ind i kroen, da Macqueron kom op af kælderen med en flaske i hver hånd. Og nu blev der en jamren; han var så befippet, at han ikke vidste, hvad han skulle gøre med sine flasker, han stammede ganske elendig:

"Ah, monsieur Rochefontaine! Det var da også uheldigt! Her har jeg nu gået og ventet på Dem i to samfulde timer, uden at røre mig af pletten, og så fordi jeg bare et øjeblik går ned i kælderen, ja, det ved Gud, det var for at hente en flaske vin til Dem. Må jeg byde Dem et glas, hr. deputeret?"

Rochefontaine, der endnu ikke var mere end kandidat, og som burde være blevet rørt over at se den stakkels mands forvirring, lod til at blive endnu ærgerligere. Det var en høj, ung mand, knap 38 år, med kort hår og med fuldskæg, korrekt, men ikke moderne klædt. Han havde et kort, koldt væsen, en bydende stemme, hele hans fremtræden viste, at han var vant til at blive adlydt, var vant til at give befalinger, som hans 1200 arbejdere uden tøven lystrede. Det så ud, som om han havde i sinde at holde streng tugt over sine vælgere.

Celine og Berthe kom nu også løbende, Berthe kastede et dristigt blik fra sine lyse øjne til den fremmede herre:

"Gør os dog den ære at træde indenfor."

Han vendte sig om, målte hende med et gennemtrængende blik, og gik endelig ind, men blev stående og ville ikke sætte sig.

"Må jeg forestille Dem vore venner fra sognerådet," sagde nu Macqueron. "De længes meget efter at gøre Deres bekendtskab, ikke sandt, mine herrer?"

Delhomme, Clou og de øvrige rejste sig, ganske forvirrede over deres kandidats kolde og stive optræden. Deres høflighed steg til agtelse og denne slaviske frygt, som enhver kraftig viljesytring af en, der har magt, frembragte hos dem. Og det var i den dybeste tavshed, at de lyttede til det program, han udviklede for dem: hans teorier, der stemte overens med kejserens, især hans fremskridtsplaner, som han skyldte den

officielle beskyttelse, der blev ham til del i år. Derpå lovede han jernbaner, landeveje, kanaler, ja en kanal gennem Beaucesletten, en kanal, der endelig skulle slukke den tørst, som pinte egnen fra Arilds tid. Bønderne faldt i forbavselse. Hvad mente han med det? Skulle der nu komme vandløb i markerne? Han blev ved, han truede dem, der stemte imod ham, med strenghed, og rådede dem til at betænke sig vel, ellers gik det dem galt. Nåda, det var vist bedst at holde sig gode venner med sådan en brøsig herre, ellers fik de sagtens det, de kunne have godt af i lang tid.

"Naturligvis, ganske vist, De har aldeles ret," gentog Macqueron efter hver en af kandidatens sætninger, mens han dog var en smule uhyggelig ved hans hårdhed.

Men Bécu nikkede kraftigt, sådan skulle det være, det lignede da noget, og gamle Fouan så ud, som om han mente, at den fyr havde ben i næsen, selv Lequeu, der ellers aldrig plejede at bryde sig om noget, var blevet ganske rød i ansigtet, om det var bifald eller harme, der bragte ham blodet op i kinderne, vidste ingen. Kun de to slubberter, Jesus Kristus og Kanonen, var fulde af ringeagt og sad med en umådelig overlegen mine; for resten sagde de intet, men nøjedes med at smile hånligt og trække på skuldrene.

Da Rochefontaine var færdig med sin tale gik han hen imod døren. Macqueron brød ud i beklagelser:

"Hvad for noget! Ville hr. fabrikanten da ikke gøre ham den ære at drikke et glas?" '

"Nej, tak, jeg har allerede forsinket mig; jeg må afsted til Magnolles, til Bazoches – til tyve forskellige andre steder. Godaften!"

Berthe fulgte ham ikke en gang ud denne gang; hun gik tilbage til trådhandelen og sagde til Françoise:

"Sikken en ubehøvlet karl! ... Hvis jeg måtte råde, skulle det rigtignok være den forrige, den gamle, der skulle vælges."

Rochefontaine var lige kommet til sæde i sin landauer, da han vendte hovedet ved at høre en pisk knalde. Det var Hourdequin, som kom rullende i sin beskedne gig med Jean til kusk. Det var ved et rent tilfælde, at Hourdequin havde fået nys om oppositionskandidatens ankomst, en af gårdens karle havde set ham komme, og nu var han ilet til for at se faren i øjnene.

Han var så meget mere ængstelig, som det ikke var ham muligt at få Chédeville til at vise sig. Han rendte vel efter et eller andet skørt.

"Hvad for noget!" råbte han muntert til Rochefontaine. "Jeg vidste ikke, at De allerede havde åbnet felttoget."

De to vogne holdt lige op ad hinanden. Hverken Hourdequin eller Rochefontaine steg ud, og de talte lidt sammen, efter at de havde bøjet sig ud af vognen for at give hinanden hånden. De kendte hinanden, for de havde flere gange spist til middag sammen hos borgmesteren i Châteaudun.

"Nå, så De arbejder imod mig?" spurgte Rochefontaine med ét.

Hourdequin blev et øjeblik bragt ud af fatning ved at se, at den pokkers karl var så vel underrettet, for som sognefoged havde han ikke lyst til at stille sig alt for åbenlyst på nogen af valgkandidaternes side. Men han var heller ikke bange for at lægge sine kort på bordet, og da han ville holde samtalen i en venskabelig tone, svarede han ligefremt og muntert:

"Nej, jeg arbejder ikke *mod* nogen – jeg arbejder *for* mig selv … Min mand er den, der vil yde mig og mine beskyttelse. At tænke sig, at kornpriserne er så lave, at jeg ikke kan tjene en øre! Det var bedre at lægge armene over kors og ganske roligt krepere."

Den anden fo'r øjeblikkelig op:

"Ja vist, kom her og snak om beskyttelse! Om overdreven vurdering, urimelig told på udenlandsk korn, for at drive landets kornpriser i vejret! I vil sulte Frankrig ud, sætte fire punds brødet til 72 centimer, det bliver jo fattigfolks død. Hvordan kan en fremskridtsmand som De vove at komme med den slags umuligheder!"

"Fremskridtsmand, fremskridtsmand!" gentog Hourdequin med sin flotte mine. "Naturligvis er jeg fremskridtsmand, det forstår sig! Men det er en pokkers dyr fornøjelse, så dyr, at jeg snart må opgive den. Maskiner og kunstig gødning og alle disse nymodens opfindelser og fremgangsmåder, det ser godt nok ud, det er uhyre fint udtænkt, men det har kun en eneste ulempe: det ødelægger én efter den sunde fornufts grundsætninger."

"Fordi De ikke kan give tid, fordi De gør fordring på øjeblikkelige, fuldstændige resultater, fordi De mister tålmodigheden, når De skal prøve Dem frem; ved at tvivle om kendsgerninger kommer De så vidt, at De ikke tror på noget som helst!"

"Det kan gerne være. Jeg har altså kun prøvet mig frem, nå, lad gå, men må jeg så bede om et ridderkors for mig, så kan andre skikkelige fyre gå videre og drage nytte af mine forsøg, jeg har fået nok!"

Hourdequin brast ud i en høj latter over denne spøg; han mente, samtalen nu måtte have en ende med den. Men Rochefontaine vedblev livligt:

"Det er altså Deres mening, at arbejderne skal sulte ihjel?"

"Aldeles ikke; men det er min mening, at bonden skal leve."

"Men jeg, der beskæftiger 1200 arbejdere, jeg kan dog umuligt forhøje daglønnen, så går jeg fallit. Hvis kornpriserne blev, som De ønsker, ville mine folk dø som fluer."

"Nå, men jeg, tror De ikke, jeg har folk? Når vi ikke kan komme af med vort korn, sidder smalhans til højbords, og mangen stakkels djævel ligger og kreperer rundt om i vejgrøften."

Derpå tilføjede han, stadig leende:

"Naturligvis taler enhver for sit! Hvis jeg ikke får brødet ordentligt solgt, går jorden fallit, og hvis jeg får det, jeg forlanger, må fabrikkerne lukkes! Arbejdslønnen stiger, med den mit tøj, mine redskaber, tusinde uundværlige ting, å, det er et net roderi, og det ender med, at vi alle sammen kører fast!"

Landbrugeren og fabriksherren, beskyttelsesvennen og frihandelsmanden så hinanden ind i øjnene, den ene smilede med tilsyneladende godmodighed, mens den anden rynkede panden med åbenlyst uvenskab malet på sit hårde ansigt. Det var nutidens krig, den økonomiske kamp for livet.

"Vi skal nok tvinge bonden til at føde arbejderne," sagde Rochefontaine.

"Ja, lad os bare se det," svarede Hourdequin, "men bonden skal først selv have sit daglige brød."

Nu stod han af vognen, og den anden sagde navnet på en landsby deromkring til sin kusk, da Macqueron, der var

ærgerlig over, at vennerne havde hørt de to mænds samtale, råbte, at nu skulle de alle klinke, men kandidaten sagde atter nej, rakte ikke hånden til nogen, men lænede sig tilbage i sin landauer og rullede rask afsted under de prægtige hestes lydelige hovslag.

Ved det andet hjørne af vejen stod Lengaigne i færd med at stryge sin ragekniv af. Han, der havde været vidne til hele optrinnet, lo nu spotsk og sagde ganske højt:

"Nu spytter jeg dig i synet, og så siger du tak."

Hourdequin var gået ind for at drikke sig et glas. Så snart Jean havde bundet hesten til en af vinduesskodderne, kom han også ind. Françoise havde gjort tegn til ham, og nu fortalte hun ham hele historien; han blev så bevæget, var så bange for, at han på nogen måde skulle skade hendes rygte, at han gik ud og satte sig på en bænk i skænkestuen, efter at han først havde mumlet noget om, at han senere måtte tale med hende for at få den sag ordnet.

"Nå, det må jeg da sige, hvis I stemmer for den karl, må I være svært forlegne," udbrød Hourdequin og satte sit glas ned på bordet.

Hans samtale med kandidaten havde bestemt ham til at tage kampen op, åben og ærlig, så fik udfaldet blive, hvad det ville. Og nu skånede han ikke fabriksherren, sammenlignede ham med Chédeville, sådan en skikkelig mand, ikke stolt og altid villig til at hjælpe, rigtigt en fin gammel herre, mens denne her lange stivstikker, denne nymodens millionær, nåda! Han så op og ned ad folk, ville ikke en gang smage et glas vin, han var sagtens bange for, der skulle være gift i den! Det var der da

heller ikke nogen mening i. Sådan en kandidat kunne de da aldrig tænke på at stemme for.

"Hvad er det egentlig, I har mod Chédeville? Han har jo i mange år været jeres deputerede, og I har været fornøjet med ham i alle måder. Og så slipper I ham for en karl, som I ved forrige valg ikke gad se til, den gang regeringen var imod ham. Men så husk jer dog om i pokkers skind og ben."

Macqueron ville ikke tage åbenlyst til genmæle, han gav sig noget at bestille, lod, som han gik konen til hånde. Alle bønderne hørte på deres sognefoged uden at fortrække en mine i deres træede ansigter. Til sidst tog Delhomme ordet:

"Når man ikke kender folk."

"Men nu må I da kende den fyr, ved jeg. I har da alle hørt ham sige, at han vil have kornpriserne sat ned, at han vil hjælpe den udenlandske kornindførsel til at knuse vort hjemlige marked. Jeg har jo allerede forklaret jer, at det er den sikre ødelæggelse for jer. I må da være nogle fæpander, hvis I tager ham efter de smukke løfter. Nå ja, stem I bare, men I kan stole på, han vil gøre ordentlig nar af jer bagefter, og det har I ærligt fortjent, børn."

Et ubestemt smil viste sig på Delhommes' barkede ansigt. Al den snuhed, der lå og slumrede på bunden af denne mands indskrænkede og retskafne sind kom frem i nogle langsomme sætninger.

"Ja, lad ham bare snakke, vi andre kan jo tro, hvad vi vil. Enten det bliver ham eller den anden, det kommer ud på ét. Vi vil kun en ting, vi vil have, at regeringen skal stå fast, ellers går det dårligt med forretningerne, og så er det da det klogeste, ikke sandt, at vi sender dem den deputerede, de selv vil have

derinde. Vi er fornøjede, når den herre fra Châteaudun bare kan komme overens med kejseren."

Ved disse ord stod Hourdequin aldeles forstenet. Men det var jo Chédeville, der var kejserens ven. Det var dog en ussel slaveyngel, altid var de den underdanig, der piskede dem og smed føden til dem. Nu kom den atter for en dag, denne usle trældomsfrygt og denne nedarvede egenkærlighed. De så intet, hørte intet, forstod intet ud over det daglige brød.

"Så skulle da Satan have noget med jer at skaffe! Jeg sværger jer, at, den dag, I vælger denne Rochefontaine, tager jeg min afsked. Tror I, jeg er en nikkedukke eller en vejrhane, der drejer sig, efter som vinden blæser? Hvis de banditter af republikanere sad til højbords på slottet derinde, tror jeg min salighed, I ville gå med dem."

Macquerons øjne skød lyn: endelig havde han nået sit mål! Sognefogeden var selv gået i fælden, for han var så lidt afholdt, at det løfte, han gjorde, var tilstrækkeligt til at sikre Rochefontaines valg.

Men nu hørte de Jesus Kristus, som de havde glemt i krogen, hvor han sad med sin ven Kanonen; han lo himmelhøjt, så alles blikke vendte sig mod ham. Han havde lagt armene på bordet, hagen støttede han på hænderne, og han gentog, mens han så rundt på bønderne:

"Sikken en flok høveder, sikken en flok høveder!"

Og netop som han sagde dette, kom Stivnakke ind. Hans blik løb stuen rundt, han opdagede først Françoise og så Jean, der sad på bænken ved væggen og hørte efter, mens han ventede på sin husbond; nå, både pigebarnet og hendes galan var der, nu skulle det gå løs.

"Så, se dér kommer min broder, han er nu det største høved af dem alle!" skrålede Jesus Kristus.

En truende mumlen lød gennem skænkestuen, og de skulle lige til at kaste den gavflab på døren, da Kanonen blandede sig i samtalen og med den rustne stemme, der så ofte havde skreget op i de socialistiske forsamlinger i Paris, tog til orde:

"Hold mund, min dreng! De er ikke så dumme, som de ser ud til. Hør nu en gang, I bønder, hvad ville I monstro sige, om vi ved tinghusdøren slog en plakat op, en plakat, hvor der med store bogstaver stod: Bekendtgørelse fra den revolutionære kommune: Alle skatter ophævede! Krigstjenesten ophævet! Hvordan mon det ville smage jer, I muldvarpe!"

Den virkning, hans ord gjorde, var overordentlig stor, så stor, at Delhomme, Fouan, Nagel, ja endogså Bécu sad aldeles forstenede med vidtopspilede øjne. Lequeu slap sin avis, Hourdequin, der allerede var nået hen til døren, vendte sig om, Stivnakke glemte Françoise og satte sig på et hjørne af bordet. Alle så de på den pjaltede landstryger, der var egnens skræk, og som levede af de almisser, han aftvang folk og det, han kunne rapse hist og her. Forrige uge havde de jaget ham ud af Borderiegården, hvor han var kommet luskende i skumringen. Derfor var han nu hos den stodder Jesus Kristus på Slottet, hvorfra han måske forsvandt næste dag.

"Nå, børn, det var nok ikke så galt endda, ser jeg," vedblev han smilende.

"Nej," indrømmede Stivnakke, "det kan ikke nægtes. I går var jeg igen på amtstuen for at betale mine skatter. De kommer igen uden standsning, de flår os med deres udsugninger."

"Og så være fri for at sende de unge karle i tjenesten," udbrød Delhomme, "jeg, der betaler, for at Nénesse kan blive fri, jeg ved min sandten nok, hvad det koster."

"For ikke at tale om," tilføjede Fouan, "at hvis vi ikke kan punge ud, tager de vore sønner og skyder dem ned for os."

Kanonen rystede på hovedet med et triumferende smil.

"Nåda du," sagde han til Jesus Kristus, "dér kan du se, de er ikke så tossede."

Derpå fortsatte han:

"De råber på, at I er konservative, at I aldrig vil med til fremskridt, at I holder igen, jo vist så, I holder på jeres fordel, ikke? I kommer nok med, når I ser alt det, fremskridt og frihed vil indbringe jer. Har jeg ikke ret? Når I fik lov at beholde jeres sønner, var der vist ikke den ting, I var bange for at gøre, ellers var I jo hestedumme."

Bønderne var holdt op med at drikke, de var utilpas ved denne tale. Han morede sig over de ansigter, hans tilhørere satte op, og fortsatte med en spotsk mine:

"Derfor er jeg ganske rolig, jeg kender jer til bunds, I har tit nok jaget mig med stenkast bort fra jeres huse. I kommer nok med os, det sagde den tykke herre dér for lidt siden, I kommer såmænd nok med os, med de røde, med socialisterne, når vi sidder til højbords i kejserens slot."

Hourdequin havde hørt efter med opmærksomhed, nu trak han på skulderen:

"De spilder Deres veltalenhed, højstærede."

Men Kanonen smilede stadig med overbevisning. Han lænede sig bagover, gned sin skulder kærtegnende mod væggen og forklarede, hvad han mente med den revolution, der

hemmeligt taltes om fra gård til gård og som skræmte bønderne, fordi de slet ikke forstod den. Først skulle kammeraterne i Paris bemægtige sig magten, det ville måske gå meget roligt til, det var muligt, at de ikke behøvede at skyde så mange ned, som man bildte sig ind, hele det store skrummel ramlede sagtens sammen, når man pirrede lidt ved det; det var pilråddent. Når de så var uindskrænkede herrer, inddroges alle de store formuer, så at penge og redskaber blev folkets ejendom. Så skulle der oprettes et nyt samfund, en umådelig fællesbestyrelse, fra hvilken arbejde og velvære ligeligt skulle uddeles. På landet ville det være endnu lettere at ordne. Dér skulle man simpelthen inddrage landejendommene, man tog jorden …

"Ja, prøv bare på det," afbrød Hourdequin atter taleren. "I ville blive net modtaget med høtyve og leer. Ikke den usleste selvejer ville udlevere jer så meget, som der kunne ligge bag på en hånd."

"Har jeg sagt noget om, at fattigfolk skulle plyndres?" svarede Kanonen spotsk. "Vi måtte da være nogle gode tosser, om vi gjorde os til uvenner med småfolk. Nej, den skal respekteres, den smule jord, de fattige stakler slider hårdt for at dyrke og passe. Og vi tager kun stykker på et par hundrede tønder land fra de store herrer af den slags, som lader deres folk svede og trælle for at tjene penge, som de kan stikke i lommen. Jeg tror fanden gale mig ikke, at Deres naboer kommer med deres høtyve og ler for at give Dem en håndsrækning mod os! De vil vist bare se til og være rigtig fornøjede!"

Macqueron brast i latter, som om det hele var en prægtig spøg, og de andre stemte i med, men Hourdequin blev bleg; han

mærkede godt den understrøm af ældgammel uvilje, der gik igennem bøndernes påtagne munterhed: den stodder havde ret, der var ikke én af de tilstedeværende, selv den ærligste, der ikke ville hjælpe til at plyndre Borderiegården i påkommende tilfælde.

"Men jeg da," spurgte Stivnakke med alvor, "jeg, der kun har tre-fire tønder land, jeg fik altså lov til at beholde mit?"

"Naturligvis, kammerat, men vi er vis på, at senere hen, når I ser, hvad jeres naboer opnår, vil I komme af jer selv og beder om at få jeres jordlod indlemmet i den fælles ejendom. Den skal dyrkes efter stor målestok, med svær driftskapital, maskiner og andre opfindelser, alt, hvad videnskaben har frembragt. Jeg forstår mig ikke på landbrug, men I skulle høre kloge folk fra Paris forklare det; de siger, at det er forbi med landmændene, at landbruget går sin undergang i møde, hvis det ikke bliver indrettet på den måde. Ja, I skal komme til at tilbyde os jeres jord!"

Stivnakke rystede vantro på hovedet; det gik over hans forstand, men han forholdt sig dog rolig, da ingen bad ham om noget. Hourdequin lyttede igen, hans nysgerrighed var vakt, da landstrygeren snakkede om dette store landbrug i fællesskab. Bønderne ventede på, hvad enden ville blive, som når de var på komedie. Lequeu, hvis blege ansigt var blevet højrødt, havde to gange åbnet munden for at give sit besyv med i laget, men hver gang bed han som en forsigtig mand sine ord i sig.

"Og min part!" råbte Jesus Kristus med ét. "Hver skal have sin part. Frihed, lighed og broderskab!"

Nu blev Kanonen hidsig; han løftede hånden, som om han ville give vennen en ørefigen.

"Vil du blot holde mund med din dumme snak om frihed, lighed og broderskab! Hvem behøver at være fri? Det er en god sludder! Vil du igen i lommen på storborgerne? Nej, vi vil tvinge folket til at være lykkeligt! Vil du måske finde dig i at være en fogeds eller en anden embedsmands ligemand? Broder, som du siger! Fæpande, som du er! Det er med det vrøvl, at dine republikanere i 48 lavede alt det svineri!"

Jesus Kristus blev helt bestyrtet og erklærede, at han var stemt for revolutionen.

"Å, gå hjem og læg dig, eller hold din mund! Hvad! 89 – 93! Ja, den vise kender vi udenad. De løgne har de tudet os ørene fulde af alt for længe. Det er det bare tevand ved siden af det, der nu skal sættes i gang! I skal få en anden snak at høre, når folket en gang bliver enehersker! Og den tid nærmer sig med stærke skridt, alting knager og brister, og jeg skal love dig for, at vort århundrede, som de siger, vil få en slutning, der kan sige sparto til 93! Det bliver en hovedrengøring, en patentudfejning og en ekstraudluftning, der kan vaske sig!"

Det gøs i dem alle, og selv drukkenbolten rykkede sig bort fra vennen; han blev uhyggelig til mode ved den tanke, at det skulle være forbi med broderskabet.

Jean havde hørt opmærksomt efter, nu syntes han, det var for galt.

Men Kanonen stod op med lynende øjne og en seermine:

"Og den tid skal komme og må komme! Det er som en sten, der slynges i vejret og en gang må falde ned igen. Og her er ingen præstehistorier, historier fra den anden verden, historier om ret og retfærdighed, som ingen nogensinde har set i virkeligheden, lige så lidt som noget menneske har set

Vorherre. Nej, her taler vi kun om den trang, hver og én har til lykke! Ikke sandt, børn? I skal forstå, at det, vi vil, er den størst mulige sum af lykke ved det mindst mulige arbejde! Vi lader maskinerne slide i det, og vi passer dem i tre-fire timer om dagen. Hvem ved, måske vil der komme de maskiner, der passer sig selv, så vi kan lægge hænderne i skødet. Og så skal vi more os! More os på alle måder, tre gange mere end nu til dags, fordi vi er tre gange så raske. Ingen fattige, ingen syge, ingen gamle, alt skal være ordnet bedre end nu; intet slid og intet hårdt arbejde, gode sygehuse, stiftelser for de gamle! Et sandt paradis! Al vor videnskab skal gå ud på at gøre os livet sødt! Den sande glæde er at leve og at nyde livets goder!"

Stivnakke blev revet med, han dundrede i bordet og brølede:

"Væk med skatter og krigstjeneste! Væk med vrøvl og bekymringer! Bare glæde og fornøjelse, det er jeg med til, det skriver jeg under!"

"Naturligvis," erklærede Delhomme eftertænksomt. "Man måtte jo være sin egen uven, om man ikke skrev det under."

Fouan nikkede tilligemed Macqueron, smeden og de øvrige. Bécu stod aldeles forbløffet, han løb sur i sine idéer angående lov og ret og øvrighed, og han måtte hen og hviske til Hourdequin, om det ikke var bedst, sådan en snøbel blev puttet i hullet, han fornærmede jo kejseren. Men sognefogeden beroligede ham og trak på skulderen. Lykken, jo pyt! Nu bildte de sig ind, de kunne opnå den gennem videnskab, ligesom de før drømte om den ved ret og retfærdighed. Måske var der mere rimelighed i det, men i hvert fald blev det ikke i dag, de kom til målet. Men så lavede han sig igen til at gå, kaldte på Jean, der var helt optaget af ordvekslingen, da endelig Lequeu tog ordet;

nu kunne han ikke holde sig tilbage mere, det måtte ud, om det så skulle ud gennem sidebenene på ham.

"Det er udmærket alt sammen," brød han ud med sin sure stemme, "med mindre I ikke er kreperet alle til hobe, inden alle de dejlige ting kommer i stand, kreperet enten af sult eller af gendarmernes kugler, hvis sulten gør jer umedgørlige."

De så på ham uden at fatte, hvad han mente.

"Ja, hvis kornet derovre fra bliver ved at komme til Frankrig, vil ikke en bonde kunne tjene det tørre brød her om et halvt hundrede år. Og I bilder jer da vel ikke ind, at jeres smule jord kan hamle op med Amerika? Inden vi har fået tid til at prøve den nymodens fremgangsmåde, er vi jo aldeles oversvømmede af deres frembringelser! Jeg læste forleden en bog, hvori der vidtløftigt forklares, at I kan pakke sammen, og det lige så godt først som sidst!"

Men til trods for sin heftighed fik han et indtryk af alle de forfærdede ansigter, der vendte sig imod ham, og han sluttede ikke sin sætning, men slog arrigt ud med hånden og satte sig på ny med påtaget iver til at studere sin avis.

"Det er netop det oversøiske korn, der ødelægger os andre!" erklærede Kanonen, "og derfor må folket bemægtige sig de store ejendomme, ellers er det ude med os!"

"Og jeg," sluttede Hourdequin, "siger alle, der gider høre på mig, at det korn ikke skal ind – så kan I jo på tinghuset stemme for Rochefontaine, hvis I vil af med mig og bringe kornpriserne til at falde endnu mere!"

Han steg op i sin vogn, fulgt af Jean. Derpå smældede karlen med pisken, efter at have kastet et meget sigende blik på

Françoise. Og så sagde han til sin husbond, der nikkede bifaldende:

"Det kan ikke nytte at tænke alt for meget på de sager, man bliver rent tosset i sit hoved."

I skænkestuen hviskede Macqueron ivrigt med Delhomme, mens Kanonen med en flot mine tømte brændevinsflasken, og spøgende kaldte den forbløffede Jesus Kristus: "Frøken 93".

Stivnakke fo'r med ét op; han var faldet i dybe tanker og vågnede ved at høre Jean køre bort. Han måtte samle sig, før han kunne fatte, hvorfor Françoise stod ved siden af Berthe i døren, hvor de havde plantet sig for at høre, hvad der blev sagt. Han ærgrede sig over at have spildt sin tid med det politikvrøvl, når han havde alvorlige sager i hovedet. Han havde en længere samtale med Celine, der overtalte ham til at afgøre den ting i mindelighed og ikke gøre spektakler straks; det var dog bedre, at Françoise kom hjem med det gode, når de havde talt hende til rette. Og så gik han med den trussel, at han skulle komme efter hende med et stykke reb og en god kæp, hvis hun ikke snart faldt til føje.

Næste søndag blev Rochefontaine valgt til deputeret. Hourdequin havde søgt om sin afsked hos amtmanden for at undgå at få den, og nu valgte rådet til sognefoged Macqueron, der bredte sig og var færdig at revne af uforskammet sejrsstolthed.

6

Der gik en hel uge. Françoise ville på ingen måde hjem til søsteren, og det kom til et afskyeligt optrin på selve landevejen. Stivnakke ville trække hende hjem med magt og tog fat i hendes hår, men måtte slippe, da den unge pige bed hans tommelfinger til blods.

Macqueron blev nu bange og erklærede hende, at hun ikke kunne blive i hans hus, da han som sognefoged umuligt kunne opmuntre og støtte hende i hendes opsætsighed mod familien, men den Høje kom just til, og hun tog den unge pige hjem med sig. Nu var hun 88 år, og hun tænkte kun på sin død, fordi hun ved et uhyre indviklet testamente havde i sinde at sætte splid mellem sine arvinger og skabe en uendelighed af processer og kævlerier. Under det påskud, at de alle skulle have del i arven, og ingen skulle forurettes, havde hun fået opsat et utal af bestemmelser, der sikkert ville bringe dem i hårene på hinanden; så at hun kunne lægge sig til at dø med den trøsterige tanke, at om hun end ikke kunne tage sin ejendom med sig, så ville de andre ikke få megen fornøjelse af den.

Det var hendes største glæde at se familien i klammeri til gavns. Derfor var hun også rigtig i sit es, da hun tog Françoise i sin beskyttelse. Rigtignok ville der blive en mere at føde, men hun lovede sig selv, at den gode pige nok skulle få lov at arbejde for brødet. Straks den første dag satte hun hende til at gøre huset rent fra øverst til nederst. Og da Stivnakke kom anstigende blev hun stående og holdt ham stangen med sit ondskabsfulde, gamle gribbeansigt, og den brøsige fyr, der hos Macquerons talte om at splitte hele huset ad, stod stammende

og famlende, lamslået ved tanken om, at han let kunne gøre sig uvenner med den skrækindjagende gamle faster, der så uden tvivl ville slette hans navn af testamentet.

"Jeg har brug for Françoise, og hun bliver hos mig indtil videre," svarede hun. "Hun synes ikke om at være hos jer, og desuden er hun nu sin egen herre; hun er myndig og I skal aflægge hende regnskab for hendes fædrene arv. Der skal være orden i alting!"

Stivnakke måtte gå hjem med uforrettet sag, aldeles rasende over alle de kedsommeligheder, der trak sammen over hans hoved.

Otte dage efter, midt i august, blev Françoise 21 år. Nu var hun sin egen herre, men hun var ikke synderlig bedre stillet end før, for hun rystede og bævede for fasteren, og hun sled sig op i dette kolde, gerrige hus, hvor alting skulle være blankt af sig selv, hun fik kun koldt vand, og så måtte hun lægge kræfter til, hverken sæbe eller børste fik hun lov at bruge.

En dag, da hun havde været fræk nok til at give hønsene et par håndfulde byg, var den gamle nær ved at slå hende fordærvet med sin knortekæp. Folk sagde, at hun spændte Hilarion for ploven, og om dette end var overdrivelse, så var det sandt nok, at hun ikke behandlede ham bedre end et dyr. Hun slog og pryglede ham, sled ham op, overlæssede ham med det hårdeste arbejde, og lod ham ligge halvdød af anstrengelse, hun gav ham tilmed så lidt at spise, affald og gamle skorper, som et svin ville have vraget, at han stadig var ved at dø af sult, mens han rystede af skræk for hendes stok og for hendes små runde øjne. Da det gik op for Françoise, at hun skulle gå i spænd med Hilarion, havde hun kun én tanke: at komme bort fra den Høje.

Og således gik det til, at hun lige på en studs blev til sinds at gifte sig.

Hun ville simpelthen have en ende på denne tilværelse. Hun syntes, hun ville hellere dø end flytte tilbage til Lise, og hun blev forstokket i sin idé om ret og uret, hårdnakket og påståelig, som hun havde været lige fra barn. Hun havde jo soleklar ret, det var en formelig skam, at hun i så lang tid havde slået sig til tåls. Hun lukkede aldrig munden op om Stivnakkes uforskammethed, hun havde kun hårde ord om søsteren, det var bare Lises skyld, at de ikke kunne enes. Nu, da alt var forbi mellem dem, nu havde hun kun én ting i hovedet: hun ville have sin part, den skulle Lise af med. Fra morgen til aften beskæftigede den tanke hende, og hun var fuld af harme over, at der skulle så mange omsvøb til, for at kunne få, hvad der med rette tilkom hende. Hvad skulle det dog sige? Dét var mit, og dét var dit; der behøvedes kun tre minutter til at afgøre den sag. Det var sagtens for at bedrage hende, at der måtte alle de anstalter til.

Hun mistænkte hele familien og kom til den slutning, at hun måtte gifte sig, for hendes mand var vel den eneste, der ville varetage hendes krav og få en ende på dette. Sandt nok, Jean havde ikke så megen jord, som der kunne ligge på en hånd, og han var 15 år ældre end hun. Men hun havde ingen anden frier, ingen af de unge karle havde lyst til at blande sig i Stivnakkes historier, så bange var de for ham og hans hensynsløshed. Og desuden, i betragtning af, hvad der var foregået mellem dem, var det alligevel bedst, hun tog ham, han var jo både skikkelig og brav. Ham kunne hun lige så godt gifte sig med som med en anden, når hun ellers ikke havde andre i tankerne, én måtte hun

have, der kunne forsvare hende og stå på hendes side, for det første ville det ordentlig ærgre Stivnakke, og for det andet ville hun da også have en mand lige så vel som Lise.

Jean holdt stadig af hende. Vel var hans følelser blevet en god del roligere i den lange tid, der var hengået. Men han var altid kærlig mod hende, og betragtede sig som hendes fæstemand, siden de havde udvekslet løfter. Han havde tålmodigt ventet, hun skulle blive myndig – det var jo hendes vilje – og han havde gjort sit, for at hun ikke skulle overile sig over for Lise. Og skønt han dadlede hendes pludselige brud med søsteren, gentog han dog altid, at hun havde ret, kort sagt, når hun ville tale med ham om fremtiden, var han rede til at indfri sit løfte og ægte hende.

Således blev deres bryllup bestemt en dag, da de mødtes bag den Højes stald. Der var en gammel, ormædt bom over en smøge, og de to stod hver på sin side af den, han udenfor, hun indenfor med armene støttede på den gamle bjælke.

"Hør en gang, korporal," sagde hun og så ham ind i øjnene, "hvis du vil endnu, så vil jeg nok."

Han så også stift på hende og svarede på sin stille, betænksomme måde:

"Jeg var holdt op at tale med dig om den sag, fordi det kunne se ud, som om det var din ejendom, jeg tragtede efter. Men du har ret, det er bedst, vi gør alvor af det nu."

De tav stille en stund. Han lagde blidt sin hånd på den unge piges, som hun støttede mod bommen. Endelig blev han ved:

"Og så skal du ikke tænke videre over det med Cognets tøs, nu er det snart tre år siden, jeg har så meget som rørt ved hendes lillefinger."

"Ja, det er som med mig," erklærede hun, "du skal heller ikke tage dig nær den snak, Stivnakke førte, du ved jo, hvad det svin brøler op om mig, hvor han kan komme til – du tror det måske?"

"Det tror de alle heromkring," mumlede han for at undgå at svare på spørgsmålet.

Da hun blev ved at se på ham, tilføjede han tøvende: "Ja, når du vil høre sandheden, så troede jeg det, og jeg lagde ikke dig det til last, jeg kender jo den karl."

"Men når jeg nu sværger, at der aldrig har været noget os imellem."

"Så tror jeg dig på dit ord."

For at vise hende, at han var glad over, hvad hun havde sagt, tog han sagte hendes hånd og beholdt den i sin, mens han vedblev at læne sig op til bommen.

"Du lod til at være fornøjet ved at bo hos ham, du blev heller ikke vred, når han spøgte med dig eller puffede til dig."

Hun blev lidt forlegen, og hendes frimodige, sanddru øjne mødte ikke længere hans blik.

"Og så var du heller ikke venlig imod mig; husker du, hvor ofte du stødte mig fra dig? Men nu er det alligevel bedst, at det gik, som det gik, og at du ikke fik noget barn den gang."

Han brød af og gjorde hende opmærksom på, at hun trådte i rendestenen.

"Tag dig i agt, du bliver våd om fødderne."

Hun flyttede sig lidt og sagde så:

"Ja, ja da, så er vi to altså enige?"

"Vi er enige – bestem, hvad dag, der passer dig!"

De kyssede ikke en gang hinanden, de gav hinanden hånden over bomtræet som et par gode venner. Derpå gik hver til sit.

Om aftenen, da Françoise meddelte sin tante, at det var hendes vilje at gifte sig med Jean, fordi hun trængte til en mand, der kunne tage sig af hendes sager, svarede den Høje først ikke et ord. Hun sad ret op og ned og så frem for sig med de stive, runde øjne, udregnede hvad tab og vinding og hvad morskab, hun kunne få ved det, og først, da hun havde sovet på det, gav hun Françoises beslutning sit bifald. Hele natten havde hun ligget og tænkt over sagen; hun sov kun meget lidt, og lå med åbne øjne lige til daggry for at finde på noget, der kunne drille og pine familien. Dette giftermål forekom hende så skæbnesvangert for alle, at hun optog meddelelsen om det med ungdommelig iver. Hun indså, hvor mange ubehageligheder og bryderier det kunne og måtte føre med sig, både for den ene og for den anden part; i sine tanker gjorde hun vanskelighederne endnu større, uoverkommelige, bestemte, at hun nok selv skulle ordne det, så der kom endeløst splid og evindeligt klammeri ud af det. Derfor erklærede hun også straks næste morgen til Françoise, mens hun truende svingede sin stok, at, siden hendes broderdatters kødelige søster svigtede hende, skulle hun nok være hende i moders sted, og så skulle de bare se løjer!

Allerførst sendte den Høje bud efter sin broder Fouan; hun ville snakke med ham om hans formynderregnskab. Men der var ingen forklaring at få ud af den gamle. Han havde aldrig bedt om at blive formynder og desuden var det prokurator Baillehache, der havde indrettet det hele, så det måtte han svare til! Og da han mærkede, at den Høje ville Stivnakke til livs, lod han, som det rablede for ham. Hans høje alder og bevidstheden

om hans egen svaghed gjorde ham rent fortumlet; han ville ikke lægge sig ud med noget menneske.

Hvorfor skulle han gøre sig uvenner med Stivnakke? Nu havde han to gange været lige på nippet til at flytte tilbage til ham, når Hyacinthe og Sjuskedorte hele natten havde lusket om og gennemsøgt hans kammer; ja Sjuskedorthe havde endog haft den frækhed at stikke sine bare arme ind under hans hovedgærde for at lede efter de papirer og stjæle dem fra ham. De ville såvist en skønne dag tage livet af ham deroppe på den stodderprins' slot, hvis han ikke stak af og kom i sikkerhed hos Stivnakkes. Da den Høje mærkede, hun ingenting fik ud af ham, lod hun ham gå, efter først at have jaget ham en grundig skræk i livet og truet ham både med foged og stævning, hvis der var rørt ved pigebarnets arv.

Derefter skræmte hun Delhomme, der var medlem af familierådet, så at han kom hjem i en sådan tilstand, at Fanny sporenstregs fo'r hen til den Høje med den erklæring, at de hellere ville betale straks end rodes ind i proces og lovtrækkeri.

Det gik rigtig godt for den Høje, det blev ligefrem morsomt! Nu gjaldt det om at vælge! Skulle hun først tage fat på arvespørgsmålet, eller skulle hun straks gøre anstalter til brylluppet?

I to nætter tænkte hun over dette, så tog hun det parti at ordne giftermålet først. Det ville ærgre Stivnakkes mest, når Françoise blev gift, og så, støttet af sin mand, forlangte sin arv efter faderen.

Så gik hun i gang med sagen, fo'r om som en ung pige, fik fat i sin broderdatters papirer, forlangte Jeans attester, ordnede alting både hos præst og sognefoged, ja gik så vidt i sin iver, at

hun lånte de unge folk de nødvendige penge; de måtte rigtignok underskrive et papir, hvor summen for renternes skyld blev sat dobbelt så stor, som den var.

Det, der pinte hende sjælen ud af livet, var alle de glas vin, hun måtte byde venner og bekendte i anledning af brylluppet; men heldigvis var der endnu lidt tilbage af den eddikesure vin, der var så umulig at få ned, at folk nok lod være med at kigge for dybt i glasset.

Hun bestemte, at det intet stort bryllup skulle være, da hele familien jo lå i klammeri; efter vielsen skulle de simpelthen klinke og drikke det unge pars skål i den Højes fæle vin. Badeuils sagde nej. De angav som undskyldning alt det bryderi, de havde af deres svigersøn. Fouan var bange, så han lagde sig til sengs og sagde, han var syg. Af familien kom altså kun Fanny og Delhomme, der havde påtaget sig at være Jeans forlover for at vise, at han agtede den skikkelige karl. Brudgommen havde kun indbudt sine forlovere, sin husbond Hourdequin og en af sine medtjenere fra Borderiegården.

Hele Rognes var i oprør, og alle stod i dørene for at se på dette brudefølge. De vidste kun alt for vel, hvorledes brylluppet var kommet i stand, og hvor meget spektakel, det ville drage efter sig.

På tinghuset gjorde Macqueron sig umådelig vigtig, han ville vise sig i hele sin myndighed for sin formand. I kirken hændte noget temmelig pinligt: fader Madeline besvimede, mens han viede dem. Han var syg, længtes efter sine bjerge her midt i det flade Beauce: desuden pintes han ved at se sine sognebørns vantro, han var aldeles ude af sig selv ved at høre kvindernes idelige skænderier, og turde ikke mere true dem med Helvede

og Skærsild. De havde snart mærket, at ham kunne de have krammet på, og det gik så vidt, at de gav ham deres befalinger angående gudstjenesten og ritualet. Alligevel var både Celine, Flore og alle de andre fulde af den dybeste medfølelse over, at han var faldet med ansigtet ned på altret, og de var enige om, at denne tildragelse varslede en tidlig død for enten brud eller brudgom.

Det var bestemt, at Françoise skulle blive ved at bo hos den Høje, indtil hun havde fået sin del af arven, for hun havde sat sig i hovedet, at huset, det ville hun have. Hvorfor skulle de så indrette sig for atter at flytte om fjorten dage? Jean skulle også blive i sin tjeneste, indtil alt var i orden. Han gik så hjem til den Høje hver aften.

Deres bryllupsaften var underlig sørgelig for dem begge, skønt de i grunden var ret glade over at være kommet sammen; men alligevel græd Françoise, som om hun skulle kvæles, og mens hun hulkede, som skulle hendes hjerte briste, erklærede hun, at hun ikke havde noget mod ham. Hun vidste bare slet ikke, hvad hun græd for, men holde op – det var hende da rent umuligt. Naturligvis var disse tårer ikke videre opmuntrende for brudgommen, og de følte ingen glæde sammen. Dog var de rigtig gode venner til trods for denne underlige utilpashed, der kom over dem begge to. De tilbragte natten uden at sove og talte længe sammen om, hvorledes huset og jordens drift skulle ordnes, når de fik begge dele.

Straks næste morgen ville Françoise have sin part. Men nu havde den Høje ikke mere hastværk; for det første ville hun trække sin morskab i langdrag og pine familien med knappenålsstik, for det andet var hun overmåde tilfreds med at

have Jean og Françoise til at varte op og gøre arbejdet ude og inde. Jean måtte hver aften slide i det to timer, fordi han beboede et af den Højes værelser, så hun så gerne, at de blev så længe, som det lod sig gøre.

Alligevel gik hun da til Stivnakke og spurgte, hvorledes han mente at ordne sagen. Hun fordrede i Françoises navn huset, det halve af pløjemarken og det halve af engen, mens hun ville overlade søsteren sin part af vinmarken, der omtrent i værdi svarede til huset. Det var både retfærdigt og rimeligt; for når de således i mindelighed kunne komme overens, sparede de alt det, rettens folk ellers stak i lommen, og det var ikke så lidt!

Den højes besøg satte Stivnakke i et sådant sindsoprør, at han måtte gå ud af stuen; han kunne ikke tåle at høre hende tale ud. Han måtte jo skåne hende for hendes skillingers skyld, og han følte, at hvis han skulle være til stede, mens hun regnede alle svigerindens fordringer op, ville han fare løs på den gamle kone og prygle hende. Lise blev således ene med sin faster, blodet fo'r hende til hovedet, og hun stammede, så vred var hun:

"Huset! Hun vil have huset, den skidttøs, den uforskammede taske, der ikke så meget som har ladet mig vide, at hun holdt bryllup! Ja, det er godt, men nu kan faster hilse hende fra mig og sige hende, at den dag, hun går ind som kone i huset, ligger jeg i sorten muld."

Den Høje sad ganske rolig:

"Nå, du vil også have huset, ja, derfor behøver du da ikke at få et tilfælde, du har lige så god ret til det som din søster, nu kan vi jo se, hvorledes det kan ordnes."

Og i hele to dage gik hun frem og tilbage mellem de to søstre, bragte den enes grovheder til den anden, gjorde dem i den grad ophidsede mod hinanden, at de var nærved at blive alvorligt syge af ærgrelse. Den Høje blev ikke træt og fremhævede, hvor meget hun måtte holde af sine broderdøtre for at døje så mange ubehageligheder. Til sidst blev de da enige om, at jorden skulle deles, men at huset og kreaturerne skulle sættes under auktionshammeren, siden der ikke var råd for at komme overens i mindelighed. Og begge søstrene svor på, at de ville have huset og det for enhver pris, om de så skulle sælge den sidste trævl, de ejede og havde.

Altså kom Grosbois atter for at måle og dele jordlodderne. Der var eng, vinmark og pløjemark, og den var det især Stivnakke hængte ved, for den stødte just op til den ager, han havde arvet efter faderen, så det var en mark på 3 tdr., ikke en bonde i Rognes havde mage til det stykke jord. Derfor var han ved at kvæles af raseri, da Grosbois kom anstigende med sine pæle og sin vinkelhage. Den Høje var til stede for at passe på. Derimod fandt Jean det fornuftigst at blive hjemme, han var bange for at komme i skænderi og slagsmål med Stivnakke. Der blev straks uenighed, for Stivnakke ville have sin mark delt ved en linje, der skulle gå langs Aigredalen, så blev hans ager ikke skåret over, men fasteren forlangte en lodret linje, ene og alene for at drille manden og gøre vanskeligheder. Hun gik af med sejren; han knyttede næverne og bed sin vrede i sig, skønt det kogte i ham.

"Så skulle da Satan tage ved det! Hvis jeg altså ved lodtrækningen får nr. 1, er min ager skåret midt over."

"Ja, min søn, det bliver din sag at finde det rigtige nummer."

I en hel måned havde Stivnakke raset uden ophør. Først var pigebarnet sluppet ham af hænderne, og tanken om, at en anden nu var gift med hende, var nær ved at gøre ham gal. Nu tog denne anden også hans jord fra ham, bemægtigede sig både den og pigen! Han ville lige så gerne have hugget en af sine hænder af. Det fik endda være med Françoise, for piger var der alligevel nok af, men jorden, den jord, han så længe havde betragtet som sin lovlige ejendom, som han højt og dyrt havde svoret aldrig at give fra sig! Det sortnede for hans øjne, og han søgte efter midler til at blive fri for at dele marken, han tænkte på at lade det komme til håndgribeligheder for at slå Jean ihjel, og frygten for gendarmerne var det eneste, der holdt ham tilbage.

Endelig skulle modparterne mødes hos prokurator Baillehache, hvor Lise og Stivnakke første gang skulle være i stue sammen med Françoise og Jean, som den Høje ledsagede under det påskud, at hun ville stifte fred og passe på, at det ikke gik for vidt.

De trådte alle fem ind, stive og tavse. Stivnakkes tog plads til højre, og Jean blev stående til venstre bag ved Françoises stol, som om han ville vise, at han egentlig ikke hørte til, men kun var til stede for at give sin kone den nødvendige bemyndigelse. Og den Høje satte sig mellem dem, mager og rank, hun vendte sit afpillede fuglehoved fra den ene til den anden og så grisk og skadefro på dem alle med sine runde, hvasse øjne. De to søstre lod, som de ikke kendte hinanden, hverken så eller talte til hinanden, sad stille med hårde, hadefulde ansigter. Men de to mænd udvekslede et blik, et hastigt stikkende blik, så skarpt som en knivsod.

"Mine venner," begyndte prokurator Baillehache, som tog deres vrede miner og harmfulde lader med stor ro, "allerførst skal vi nu ordne delingen af jeres jordlodder, det er I jo enige om?"

Og denne gang måtte begge parter skrive under først. Dokumentet var i stand, der stod plads åben til loddernes nummer, og de satte altså deres navn på, før lodtrækningen gik for sig, så kunne der intet klammeri komme sidenefter.

Da Françoise trak nr. 2, måtte Lise tage nr. 1 og Stivnakke blev aldeles mørkerød i ansigtet, så voldsomt fo'r blodet ham til hovedet. Altid skulle han have uheld! Dér blev hans parcel skåret i to dele. Den forbandede tøs og hendes mandfolk fik deres lod lige midt i hans dejlige ager.

"Så skulle da også Satan i Helvede," svor han mellem tænderne, "Fanden skulle tage ved den hele kommers."

Prokuratoren bad ham huske, hvor han var.

"Ja, men det er også sandt, dér skærer den lod nu vor mark," bemærkede Lise uden at se på søsteren. "Måske var det muligt i mindelighed at få dette gjort om? Det ville vi gerne have, og det kunne da heller ingen have skade af?"

"Nej!" svarede Françoise kort.

Den Høje nikkede fornøjet: det bragte uheld at forandre på det, skæbnen havde afgjort. Og hendes gule øjne lyste og skinnede af skadefryd over, at Lise og hendes mand havde fået noget at ærgre sig over, hvorimod Jean ikke fortrak en mine, men stod stille bag sin kones stol; det var hans faste bestemmelse at holde sig uden for det hele både med hånd og med mund.

"Nå," tog prokuratoren til orde, "lad os så få ende på den sag!"

Søstrene havde været enige om at vælge ham til at tage sig af salget af huset og kreaturerne. Auktionen skulle holdes den anden søndag i indeværende måned på prokurator Baillehaches kontor, og auktionsvilkårene bestemte, at køberen kunne tage huset i besiddelse fra hammerslaget. Efter endt auktion skulle endelig Baillehache skride til at ordne regnskabet mellem arvingerne. Alt dette mødte ingen modsigelse fra nogen af parterne.

Men nu blev Fouan, der skulle møde i egenskab af formynder, ført ind af en skriver, som forhindrede den døddrukne Hyacinthe i at trænge sig med ind i kontoret. Skønt det var over en måned siden, Françoise havde fyldt sine 21 år, havde Fouan endnu intet værgemålsregnskab aflagt, og det gjorde sagen mere indviklet. Derfor måtte man først have dette fra hånden, for at intet ansvar skulle hvile på den gamle. Han så fra den ene til den anden med sine små opspilede øjne, mens han rystede over hele legemet af skræk for at komme i kast med øvrigheden.

En udskrift af regnskabet var færdig, og prokuratoren gav sig til at læse den op. Alle lyttede til med plirrende øjne, ængstelige for ikke at følge med, og for at misforstå just det ord, der kunne gøre dem ulykkelige alle til hobe.

"Har I noget at bemærke?" spurgte Baillehache, da han var færdig.

De sad rent fortumlede. Hvad mente han med det? Det var jo muligt, at de havde glemt et og andet, og at de således kunne komme til at miste noget.

"Med forlov!" tog den Høje pludseligt til orde; "men dette her er da aldeles ikke et regnskab, som Françoise kan være tjent

med. Min broder må da være både blind og døv, hvis han ikke kan se, at hun bliver snydt!"

Fouan stammede:

"Hvor – hvordan da? Jeg har ikke stjålet en hvid fra hende – det tør jeg gøre min ed på!"

"Jeg mener, at siden Lise blev gift – og det er snart fem år siden – har Françoise hjulpet til i huset som tjenestepige, og selvfølgelig skylder Stivnakkes hende løn!"

Ved dette uventede forlangende fo'r Stivnakke op, og Lise så ud, som om hun skulle forgå af harme.

"Løn! Hvad for noget? Af sin søster? – Nej stop, det var dog for uforskammet!"

Prokurator Baillehache måtte lægge sig imellem; han forsikrede dem, at den umyndige var i sin fulde ret, når hun fordrede løn, hvis hun ville stille den fordring.

"Ja, jeg vil!" sagde Françoise. "Jeg vil have alt, hvad der tilkommer mig."

"Nå, men så det, hun spiste?" skreg Stivnakke ude af sig selv. "Hun kunne artigt gøre kål både på brød og sul! Hun er ikke blevet tyk og fed af at slikke murene!"

"Og så linned og klæder?" fortsatte Lise arrigt. "Og vask! Det var forskrækkeligt, så hun kunne slide og jaske sit tøj af!"

Françoise svarede ærgerlig:

"Hvis jeg sled så meget, var det vel fordi jeg ikke var så bange for at tage fat på jeres arbejde!"

Atter måtte prokuratoren mægle. Han forklarede dem, at her måtte aflægges regnskab – løn på den ene side, føde, klæder og vask på den anden. Han tog en pen og prøvede at få rede på det efter de forskellige oplysninger, de gav ham. Det var frygteligt.

Françoise, med den Høje i ryggen, kom med store fordringer, regnede op al den nytte, hun havde gjort: der var køerne og der var rengøringen i huset, der var opvasken og markarbejdet, hvor hun havde hjulpet sin svoger som en karl. Stivnakkes skruede også deres fordringer op det bedste, de havde lært, regnede måltiderne ud, løj angående klædningsstykkerne, forlangte penge for de foræringer, de havde givet den unge pige på fest- og fødselsdage. Men til trods for deres udregnen viste det sig, at det alligevel var dem, der skyldte hende 186 francs.

De sad aldeles forfærdede, med rystende hænder og lynende øjne, og tænkte over, om de ikke kunne finde på noget mere, som kunne formindske denne store sum. Men den Høje var gnaven over, at de var blevet enige så hurtigt. Hun fo'r løs på Fouan og spurgte ham, om han ikke huskede, hvor mange dage det var, Françoise var gået med og høstet på Borderiegården forgangen år, da han boede hos sin yngste søn. Var det fem eller seks dage til 1 franc 50 centimer?

Françoise råbte, at det var seks – Lise, at det var fem. Og den gamle, der var helt fortumlet, gav dem begge to ret. Françoise fik imidlertid sin krig sat igennem, men nu kom Stivnakke i tanker om, at doktoren tre gange havde set til Françoise, da hun havde været syg for to år siden, det var seks francs, og resultatet blev altså, at de kom til at skylde hende i alt 189 francs.

"Nå, er I så færdige?" spurgte prokuratoren.

Stivnakke sad aldeles tilintetgjort, knust under denne masse penge, der stadig blev større; han stred ikke længere imod, troede, at nu var målet fuldt. Han mumlede med klagende stemme:

"Hvis I vil flå skjorten af kroppen på mig, så værs'god."

Den Høje havde imidlertid gemt det bedste til sidst, en rigtig himmerigsmundfuld, som de alle havde glemt.

"Ja, hør nu lidt! I snakker ikke et ord om de 500 francs, I fik for den lod, der blev taget til den ny vej."

Stivnakke fløj op, øjnene stod ham ud af hovedet, og munden åbnede sig af forfærdelse. Hertil var intet at sige; dette forlangende var uomstødelig retfærdigt: han havde fået pengene, og de måtte deles. Et øjeblik søgte han en eller anden udvej, men da han ingen så, blev han næsten vanvittig af afmægtig harme og fo'r løs på Jean.

"Dit asen! Din stodderprins! Det er din skyld det hele! Var du ikke kommet, så havde der ikke været splid og kiv i familien, vi havde levet sammen og altid været gode venner."

Jean, der hele tiden havde iagttaget en fornuftig tavshed, måtte nu forsvare sig.

"Rør mig ikke, eller jeg slår igen!"

Françoise og Lise havde hastigt rejst sig og stod nu hver foran sin mand. Hadet skinnede dem ud af øjnene, de viste begge klør og var rede til at flå hinanden. De skulle lige til at fare i hårene på hinanden, for hverken den Høje eller Fouan skøttede om at lægge sig imellem, og det ville sikkert været kommet til slagsmål, hvis ikke Baillehache havde aflagt sit sædvanlige rolige væsen.

"Men så skulle da pokker tage ved jer! Kan I ikke holde jer i skindet, til I kommer ud på gaden! Det er da for galt, at I aldrig kan blive enige, uden at I skal slås først."

Da de endelig, rystende af raseri, havde sat sig ned, tilføjede han:

"Så, er I nu enige, hvad? Nå, så er vi færdige med det værgemålsregnskab; vi skriver under og derpå går vi over til at tale om auktionen over huset. Vi må da have en ende på dette. Gå nu jeres vej for i dag, og se, I opfører jer ordentligt. Gør I dumheder, kan det komme jer dyrt at stå."

Denne udtalelse havde en mærkværdig beroligende indflydelse på dem alle.

Men ved døren stod Jesus Kristus; han overdængede dem med grovheder, og brølede, at det var uforskammet af dem at rode en gammel skikkelig mand ind i alle deres modbydelige historier bare for at snyde og bedrage ham, naturligvis. Og rørt og kærlig – som han plejede at være, når han havde fået en tår over tørsten, – hjalp han faderen op i en kærre med halm i, som en nabo havde lånt ham, og som han nu kørte den gamle hjem til Slottet i.

Stivnakkes gik deres vej, og den Høje trak Jean og Françoise ind på gæstgivergården, hvor hun lod dem traktere sig med en kop kaffe; hun strålede over hele ansigtet.

"Det har ellers været en morsom tur!" sagde hun og puttede resten af det huggede sukker i sin lomme.

Da de var kommet hjem, fik den Høje et nyt indfald. Så såre de var i Rognes, løb hun ind til fa'r Saucisse, de sagde, at han var en af hendes gamle kærester, og da Stivnakkes havde svoret, at de ville drive prisen på huset op, om de så skulle ruineres ved det, mente hun som så, at hvis den gamle bonde også kom og bød over, ville de andre måske blive bange og lade ham få det; han var deres nabo, og det var meget rimeligt, at han kunne have lyst til at udvide sig. Han slog straks til, for hun lovede ham en foræring.

Og da auktionen blev holdt, gik alting ganske som hun havde forudset. Atter stod Stivnakkes over for Françoise, Jean og den Høje som på Baillehaches kontor, og der var også flere bønder, som nok ville have huset, hvis det var at få til rimelig pris. Men i tre-fire bud, kastet hen i en hård tone af søstrene, gik det op til sin egentlige værdi 3500 francs. Og da Françoise havde budt 3800 francs, standsede hun. Så trådte fa'r Saucisse til, sagde 4000, ja, gik til 4500. Stivnakke og Lise så forfærdede på hinanden, dette var rent umuligt. Tanken om den store sum gennemisnede dem ligefrem. Men nu bød Lise alligevel 5000. Og hun blev aldeles knust, da den gamle bonde straks sprang op til 5200. Det var for meget, huset blev ham tilslået for 5200 francs. Stivnakke lo i skægget, det var en køn skilling at putte i lommen, og det var en trøst at vide, at Françoise og hendes skidtknægt heller ikke fik deres vilje sat igennem.

Alligevel brast Lise i høj gråd, da de kom hjem i det gamle hus, hvor hun var født, og hvor hele hendes liv var hengået. Stivnakke var heller ikke rigtig veltilpas, og han lettede sit hjerte ved at overfuse hende: han ville såvist have spenderet sin sidste hvid og skilling, men de fruentimmer har jo intet hjerte i livet, de ruttede kun med pengene, når der var tale om stads og fjas. Han løj, for det var netop ham, der ikke ville gå videre, og så sloges de.

Å, det stakkels gamle fædrene hus, det var tre hundrede år siden, det var bygget af en af forfædrene, nu stod det dér, det var både vindt og skævt, sprukket og revnet, sammensunket og opklinet i alle ender og kanter, det lå næsten på næsen under den evindelige blæst, der fo'r hen over Beauceslettens vide flade. Herregud, nu havde dog familien haft ly dér i tre

hundrede år, de betragtede det som en slags helligdom og regnede det som en god del af arven.

Stivnakke blev mere og mere ophidset ved at høre på Lises jeremiader og gav hende en lussing, så hun faldt overende, men hun var oppe igen i en håndevending og svarede med et spark, der nær havde knækket skinnebenet på manden.

Næste dags aften var der alligevel ganske anderledes postyr. Da brød det først rigtig løs. Så fik de at vide, at det var for Françoise, at fa'r Saucisse havde gjort bud, og at hun, bemyndiget af manden, havde fået ikke alene huset, men både Gideon og den brogede. Hos Stivnakkes blev der en sådan elendighedens fortvivlelse, at den ikke kunne have været større, om lynet var slået ned midt imellem dem. Mand, kone og børn lå langs henad gulvet og græd og hylede af raseri over, at de var blevet så skændigt narrede af den elendige unge tøs, og hvad der gjorde dem næsten afsindige var, at de blev til spot og spe for hele Rognes, så ærkedumme som de havde været. Det var dog for galt at gå således i fælden og lade sig smide ud af deres eget hus. Nej, det skulle der, sådan bandede de, ikke blive noget af. Det skulle blive løgn.

Da den Høje ved aftenstid kom anstigende for i sin broderdatters navn høfligt at spørge, hvornår det passede dem at flytte ud, glemte Stivnakke al mulig respekt og kørte hende på døren med de ord:

"Gå Fanden i vold!"

Hun gik bort, uhyre tilfreds, idet hun råbte, at nu sendte hun ham kongens foged.

Næste dag kom Vimeux, bleg og ængstelig, endnu uslere end sædvanlig, han bankede beskedent på, mens alle

sladderkællingerne i nabolaget holdt døren på klem for at være med til den spas. Ingen svarede, og han bankede stærkere, ja vovede sig til at kalde, han forklarede, at han kom med tilsigelse om, at de havde at fraflytte stedet. Med ét åbnedes loftslugen og en stemme brølede: "Gå ad Helvede til!" mens et helt vandfad fuldt af smudsigt vand udgød sig over den sølle Vimeux, der måtte gå sin vej med sin tilsigelse, våd til skindet. I over en måned var hele landsbyen ved at forgå af latter over dette kostelige optrin.

Men den Høje var øjeblikkelig taget til Châteaudun med Jean for at tale med en prokurator, som forklarede hende, at der måtte mindst hengå fem dage, før man kunne skride ind, da man måtte give en kendelse, før udsættelsen kunne gå for sig, ved hvilken udsættelse fogeden kunne forlange gendarmernes bistand. Den Høje ville gerne vinde blot en dag, men det var ikke muligt, så hun meldte til alle – det var tirsdag – at lørdag aften skulle Stivnakkes kastes på gaden af gendarmerne som tyvepak, hvis de ikke inden den tid bekvemmede sig til at pakke sammen, og pille af med det gode.

Da dette kom Stivnakke for øre, knyttede han næverne og rystede dem i luften. Han skreg til hver, der gad høre på ham, at de ikke fik ham levende ud af huset, og at soldaterne skulle blive nødt til at rive murene ned over hovedet på ham. Og rundt om i egnen vidste de ikke rigtig, om han skabede sig gal, eller om han virkelig var forrykt, sådan opførte han sig i afmægtig vrede. Han fo'r rundt på landevejene, stående op i sin vogn piskede han på hesten og lod den galopere afsted uden at varsko nogen, uden at svare, når de andre kaldte på ham; ja, midt om natten var der nogen, der ville have set ham, så hér, så dér, ingen

vidste, hvor han kom fra, det var vel den Lede selv, han havde haft i tale. En karl, der havde vovet sig hen til ham, havde fået et slag af pisken lige i synet. Han udbredte skræk og angst over hele landsbyen, der levede i en stadig ophidselse.

En morgen opdagede de, at han havde lukket sig inde, og lidt efter hørtes en gruelig skrigen og støjen i huset, de syntes, det var Lise og børnene, der hylede om kap. Naboer og genboer var helt oprørte, de holdt råd, og en gammel bonde tilbød endelig at sætte en stige til vinduet, for at de fra den kunne få rede på, hvad der gik for sig. Men vinduet blev smækket op på vid gab, og Stivnakke væltede stigen med den gamle bondemand, så denne nær havde brækket benene. Måske det kom de andre ved, hvad han tog sig for? Han truede dem, fægtede med armene og skrålede af fuld hals, at de bare kunne prøve at blande sig i hans sager, så skulle han snart hjælpe dem. Værst var det, at Lise nu også viste sig med begge børnene, hun overfusede dem med grovheder og beskyldte dem for at stikke deres næser, hvor ingen havde haft bud efter dem.

Ingen havde mere lyst til at mægle mellem de to. Men hver gang de skreg og råbte hos Stivnakkes, gøs det i naboerne, der stod rundt om og lyttede til alle de gruelige ting, der blev brølet derinde. Nogle troede, at Stivnakke havde en eller anden idé med det kommers, andre var overbevist om, at han virkelig var gået fra forstanden, og at dette ville tage en ende med forskrækkelse. Men ingen fik rede på den ting.

Om fredagen – dagen efter skulle de sættes ud – opførte Stivnakke en hel komedie, der satte alle Rognes' beboere i bevægelse. Han mødte sin gamle fader ved kirken og gav sig til at tudskråle, faldt på knæ foran den gamle og bad ham om

forladelse, fordi han havde været slem imod ham. Det havde måske bragt al den ulykke over ham. Han bønfaldt faderen om at flytte tilbage til ham; det lod til, han indbildte sig, at det var det eneste, der kunne hjælpe ham i hans elendighed. Fouan var ked af, at han således støjede op på offentlig gade, så han lovede at komme, når alt dette klammeri mellem søstrene var forbi.

Endelig oprandt lørdagen. Stivnakkes ophidselse tog til med hvert minut. Fra den tidlige morgen til henad aften bestilte han ikke andet end uafladelig at spænde for og fra, uden at nogen forstod hvorfor, og folk flygtede, når de så ham komme farende i fuld galop; de blev helt forstyrrede af at se på hans afsindige kørsel uden mål og med.

Lørdag kl. 8 satte han igen hesten for vognen; men denne gang blev han stående i porten, kaldte på naboerne, når de gik forbi, og halvkvalt af hulken og hånlig latter fortalte han, hvad der var hændet ham, med de groveste udtryk. Ja, det var en pæn historie, at man skulle have vrøvl af en tosset tøs, der ikke var en pibe tobak værd! Ja, hans kone var nu ikke et hår bedre! Og nu kom den gamle historie om, hvorledes han havde været gode venner med dem begge to, han skånede dem ikke, det var, som blev han vanvittig af vrede, og ikke vidste, hvilke afskyeligheder han skulle finde på for at vanære svigerinden og konen. Lise kom til sidst ud, og der blev stort skænderi, han gennempryglede hende uden at bryde sig om, hvem der så på det, og puffede hende ind i gården, hvor hun erklærede, at hun var glad over, at han også havde fået et par ordentlige ørefigener. Og så blev han stående for at se, når rettens folk kom; han skældte ud og gjorde nar: hvad mon de tog sig for,

bare de ikke var gået fejl i byen? Nu begyndte han at triumfere – han mente ikke, de kom den dag.

Klokken var over fire, før Vimeux kom med gendarmerne. Stivnakke blev aldeles hvid i ansigtet og smækkede hastigt porten i. Han havde måske troet, at det dog ikke ville komme til denne yderlighed. Der blev dødstille inde i huset. Denne gang var Vimeux kæk nok – han havde jo soldaterne i ryggen – så han dundrede løs på døren med begge hænder. Ingen svarede. Gendarmerne måtte altså skride ind og det gamle hus rystede under kolbeslagene. En hel stimmel, mænd, koner og børn var fulgt med dem, alt, hvad der kunne krybe og gå i Rognes, stod og ventede på udfaldet af denne belejring. Og med ét gik porten op, Stivnakke stod oppe i sin vogn; han piskede på hesten og kom i fuld galop kørende lige ud mod sværmen. Han brølede, så det overdøvede angstskrigene:

"Nu vil jeg hen og drukne mig, nu vil jeg hen og drukne mig!"

Aldrig havde de hørt magen! Han ville sagtens køre lige lukt ned i Aigre med hest og vogn og hele stadsen!

"Pas på dér! Jeg vil ud og drukne mig!"

De nysgerrige fo'r forfærdede til side, mens pisken knaldede over hovedet på dem. Men da han drev hesten ned ad skråningen i en fart, som ville han splintre vognen, løb mændene til for at standse ham. Den pokkers fyr, han var trodsig og stædig nok til at tage sig den dukkert, bare for at drille de andre! Så stoppede de ham, tog fat i bidslet, måtte op i vognen og slås med ham. Og da de endelig fik ham overmandet og kom tilbage med ham, mælede han ikke et eneste ord; han lå stiv som en pind med sammenbidte tænder og lod det

uundgåelige ske, siden alt hans raseri intet formåede imod skæbnens vilje.

I dette øjeblik kom den Høje med Jean og Françoise, for at de skulle tage huset i besiddelse. Og Stivnakke nøjedes med at se dem lige ind i ansigtet med et stygt, ildevarslende blik, der vogtede på hver en af deres bevægelser. Men nu kom Lise, hun hvinede og skreg og teede sig som en besat. Gendarmerne sagde, hun skulle pakke sit tøj sammen og komme afsted. Og hun måtte sagtens lystre, siden hun havde sådan en pjalt af en mand, der ikke kunne forsvare hende og smøre dem alle igennem. Hun satte hænderne i siden og fo'r løs på Stivnakke:

"Fæpande! Idiot! Du står her og ser på, at de smider os ud! Du har ingen ære i livet! Hvad? Siden du ikke giver de asner, hvad de har godt ak! Å, din kujon, du er ikke noget mandfolk!"

Hun stod lige foran ham, og da hun, aldeles rasende over hans ubevægelighed, råbte ham lige ind i ansigtet, puffede han til hende så hårdt, at hun hylede højt, men han sagde ikke en stavelse, så kun på hende med det stive, skumle blik i de gule øjne.

"Nå, mutter, kan vi så tage benene med os!" sagde Vimeux stolt. "Vi går ikke ud af stedet, før I har leveret nøglerne til den ny ejer."

Nu tog Lise som en rasende fat på flytningen. I de sidste tre dage havde hun båret flere ting, markredskaber og det vigtigste af køkkentøjet, ind til mo'r Frimat, nabokonen; og de andre forstod, at hun alligevel var forberedt på udsættelsen, for hun var kommet overens med den gamle om, at hun foreløbig skulle leje hendes hus, der var for stort for de to enlige folk, som kun forbeholdt sig ét kammer, den lamme mands værelse. Møblerne

og kreaturerne var jo solgt tillige med huset, så Lise skulle kun have sit linned, sine sengeklæder og nogle småting med sig, og det fløj nu ud gennem dør og vinduer, ud i gården, mens de to små hylede og skrålede og troede, deres sidste time var slået. Laure klamrede sig krampagtigt til moderens skørt, mens Jules lå på maven midt i flyttegodset. Da Stivnakke ikke rørte en finger for at hjælpe sin kone, tog de skikkelige gendarmer fat og lagde pakkerne op på vognen, der holdt forspændt for døren.

Men Lise fik et nyt anfald, da hun bag ved den Høje fik øje på søsteren og Jean. Hun fo'r hen imod dem og overøste dem med alle de skældsord, hun i sin harme kunne opfinde:

"Nå, så dér kommer du for at se på os, din rakkertøs, ja, se nu, se nu og glæd dig over vor nød og elendighed; du kunne lige så gerne have suget blodet ud af os, din tyvekvind, tyvekvind, tyvekvind!"

Hun formelig kvaltes, mens hun kastede dette ord i ansigtet på søsteren, hver gang hun bragte en ny pakke ud af huset. Françoise stod stiv og stille, hun lod, som hun var kommet for at se efter, at den anden ikke tog noget med sig af det, der tilkom hende, og hun fulgte Lises bevægelser med sårende blikke. Nu fik hun just øje på en køkkenstol, der hørte med til møblerne.

"Den er min!" udbrød hun hårdt.

"Din! Vær så god, hent den selv!" skreg den anden og kastede den ud i pølen.

Huset var tomt, Stivnakke tog hesten ved tømmen, Lise samlede sine sidste pakker – børnene – op, tog Jules på den ene arm og Laure på den anden, og da hun endelig skulle forlade

deres gamle bolig, gik hun hen til Françoise og spyttede hende i ansigtet:

"Tak for denne gang!"

Søsteren spyttede øjeblikkelig igen.

"Selv tak!"

Og med dette hadefulde afskedsord tørrede de sig langsomt i ansigtet, mens de så stift på hinanden, nu var de fjender for bestandig, havde intet, der bandt dem til hinanden, uden det samme blod, der fuldt af nag og had løb i deres årer.

Endelig skulle de bort, og til slutning truede Stivnakke og brølede højt:

"Vi kommer snart igen!"

Den Høje fulgte efter dem, hun ville være med lige til det sidste; desuden var hun bestemt på, nu, da Stivnakkes var besejrede, at vende sig mod de andre; de havde haft sådant hastværk med at komme fra hende og så havde de det alt for godt, det måtte hun se at forpurre!

Naboerne stod længe og talte sagte sammen. Françoise og Jean var gået ind i deres hus.

Netop som Stivnakkes var i færd med at pakke deres sager ud inde hos mo'r Frimat, blev de meget overraskede ved at se gamle Fouan, der ganske forstyrret og med et sky blik, som om han var bange for, at nogen var efter ham, sagde til sin søn:

"Du skulle vel ikke have en lille plads til mig? Jeg ville gerne blive her med det samme!"

Han havde nylig haft en forskrækkelse hjemme på Slottet. Allerede i lang tid havde han mærket, at så snart han om aftenen lukkede øjnene, begyndte Sjuskedorthe at lede efter obligationerne, som han havde skjult udenfor i et hul inde i

klippen. Hendes fader brugte hende, for hun var let og behændig, og hun sneg sig rundt som et firben. Det lod også til at more tøsen, der stadig blev mere og mere ivrig i sine undersøgelser; hun var overbevist om, at bedstefaderen gemte sine papirer på sig hele dagen, og hun rasede over ikke at kunne opdage, hvor han puttede dem hen om aftenen; der var ingenting i hans seng, hun listede sine tynde arme ind under madras og tæppe, så snedigt, at den gamle næppe anede, at hun var ham så nær.

Men den dag, lige efter frokost, blev Fouan svimmel, fik ondt og faldt om. Og da han kom til sig selv igen, så mat, at han endnu ikke kunne åbne øjnene, lå han stadig på gulvet, og han mærkede fuld af angst, at Jesus Kristus og Sjuskedorthe var i færd med at klæde ham af. I stedet for at hjælpe den gamle stakkel, havde de kun haft én tanke, at benytte lejligheden til at undersøge ham ret til gavns. Men trods den iver, begge gik til værks med, fandt de ingenting. Hvor mon han dog havde sit skjulested? Man kunne næsten få lyst til at lukke maven op på ham for at se, om papirerne ikke var dér! En usigelig rædsel overfaldt den gamle mand, han turde ikke røre sig af frygt for, at de så skulle gøre det af med ham; han lå ganske stille, som om han endnu var bevidstløs med lukkede øjne, og lod dem vende og dreje sig som en gammel klud. Men da han endelig slap fra dem, flygtede han så hurtigt, hans ben kunne bære ham, det var ham umuligt at sove én nat til på Slottet.

"Har I så en lille plads til mig?" gentog han.

Stivnakke så opmuntret ud ved igen at have faderen hos sig. Det var penge, der kom til huse.

"Ja, vist så, du gamle! Hvor der er hjerterum, dér er også husrum! Du bringer os lykke! Hvis det indbragte noget at have hjertet på rette sted, havde jeg min sandten været en rig mand for længe siden!"

Françoise og Jean var gået ind i det tomme hus. Natten faldt på, og tusmørket bredte sig over den tavse bolig. Alt var så gammeldags under fædrenetaget, hvor familien i tre hundrede år havde stridt og stræbt, at der var noget højtideligt over de gamle værelser, noget af den stille alvor, der ligger og ruger i krogene i de gamle landsbykirker. Dørene stod på vid gab, det var, som havde en stormvind suset hen under de mørke loftsbjælker; stole lå væltede om på gulvet i flytningens uorden og opløsningstilstand. Huset lå som forladt.

Og med små skridt gik Françoise rundt i alle stuerne og så sig om. Underlige følelser, uklare minder steg op i hendes sjæl. På dette sted havde hun leget som lille barn. Her i køkkenet, nær ved bordet, havde hendes fader draget det sidste suk. Inde i det store kammer havde Lise og Stivnakke boet. Mon hun endnu skulle pines ved at tænke på dem? Hun følte vel, at Stivnakke stadig var der i huset, for af hver en krog steg mindet om hans voldsomhed frem for hende: her havde han puffet til hende, dér havde hun bidt ham, fordi han ikke ville slippe hende, over alt, hvor hun så hen, fandt hun minder, der plagede og ængstede hende.

Da Françoise vendte sig om, blev hun helt overrasket ved at få øje på Jean. Hvad skulle den fremmede mand her i deres gamle hjem? Han så også ganske forlegen ud, turde ikke røre ved nogen ting, stod som var han på besøg. En følelse af ensomhed overvældede hende, hun var fortumlet over ingen glæde at føle

ved den sejr, hun her havde vundet. Hun havde jo tænkt, at alt skulle være fryd og gammen, når hun som kone drog ind her og triumferede over søsterens nederlag. Og nu brød hun sig i grunden slet ikke om det hele, var utilpas og bedrøvet i sit sind. Måske var det tusmørket, der gjorde hende sørgmodig; hun og manden famlede om fra det ene værelse til det andet i det mørke hus, de kunne ikke en gang få sig til at tænde et lys, så underlig var de til mode begge to.

Men nu hørte de støj i køkkenet, og de kom til at le ad Gideon, der, som han plejede, kom luskende ind og undersøgte skænken, som stod åben. Og ude i stalden stod den gamle brogede ko og brølede.

Så tog Jean ømt Françoise i sine arme og kyssede hende blidt, som om han ville sige, at de nok skulle blive lykkelige her.

Femte del

1

Under den mørke, skyfulde novemberhimmel spredte bønderne gødning over Beaucesletten så langt øjet rakte. Fra morgen til aften kørte tungt læssede arbejdsvogne hen ad markvejen; fra den gamle halm steg en tæt damp op i den fugtige, råkolde luft, det var, som bragtes der varme til jorden. Rundt om højnede de små bunker sig; gammel strøelse og gødning lagde sig som et bølgende hav hen over agrene; på nogle marker begyndte folkene allerede at sprede bunkerne, og de kastede en smudsig, sortagtig tone over jordbunden. Det var forårets ny spirekraft, som trængte ned i marken, af det døde skulle der igen opstå liv, og over den endeløse slette svævede en mægtig lugt af al denne gødning, der skulle frugtbargøre agrene og give menneskene brød.

En eftermiddag kørte Jean et svært læs til sin ager oppe på sletten. I en måned havde han og Françoise nu boet i det gamle hus, og deres liv var gledet hen i virksom ensformighed. Da han kom til sin mark, fik han øje på Stivnakke, der med en greb i hånden var i færd med at sprede den gødning, han i forrige uge havde kørt hen på lodden lige ved siden af Jeans. De to mænd tilkastede hinanden et blik. Tit og ofte traf de sammen, var nødt til således at arbejde side om side – de var jo naboer – og Stivnakke pintes og plagedes ved disse møder, for Françoises lod skar hans store mark i to dele og tvang ham hvert øjeblik til omveje. Aldrig vekslede de et ord sammen. Det var meget muligt, at de en skønne dag slog hinanden fordærvede, hvis de kom i klammeri med hinanden.

Jean havde imidlertid givet sig til at læsse af sin vogn. Han stod oppe i den og tømte den med sin greb, da Hourdequin tilfældig kørte forbi; proprietæren, der godt kunne lide sin forrige karl, holdt sin hest an og gav sig i snak med ham. Hourdequin var blevet gammel, så forgræmmet ud; han havde bekymringer af alle slags.

"Men, Jean, hvorfor prøver du ikke at bruge kunstig gødning?"

Og uden at vente på svar, vedblev han at tale, som om han ville døve sine egne tanker. Alle disse gødningsstoffer, det var det vigtige spørgsmål; han havde nu forsøgt alt muligt, han havde lige gennemgået denne feber, der undertiden kommer over landmændene. Han havde gjort det ene forsøg efter det andet: havde gødet med tørre blade, med drueaffald, med kemiske stoffer, derefter med knuste gamle ben, med kogt kød, tørret blod fremstillet som pulver, og han var grumme ked af, at der intet stort slagteri var dér på egnen, så at han kunne gøre et forsøg med frisk, flydende blod. Nu var han begyndt med mudder, aske og kulaffald, og især satte han sin lid til uldaffald fra en klædefabrik inde i Châteaudun. Hans grundsætning var, at alt, hvad der kom fra jorden måtte være godt. Han havde bag ved sin gård ladet lave en uhyre stor grav, som han fyldte alt muligt i: ådsler, smuds, køkkenaffald, fejeskarn; det var en guldgrube, mente han.

"Med fosforsurt salt har jeg undertiden haft en udmærket høst."

"Ja, vist så," svarede Jean til sidst, "men man bliver tit slemt snydt!"

"Å ja, du har ret, hvis du køber hos de handelsrejsende, der drager omkring på landet; der skulle helst være en kemiker på hvert torv; det er så vanskeligt at passe på, at der ingen bedragerier sker, det er så let at forfalske de kunstige gødningsstoffer … Dér er målet for vor stræben, men inden det er nået, er vi alle sammen døde og borte. Vi må finde os i at stride og stræbe for dem, der kommer efter os!"

Lugten af den gødning, Jean læssede af, satte ham i godt lune; han holdt af den, det forekom ham, som var det selve jordens frugtbarhed, der opfyldte luften omkring dem.

"Naturligvis," vedblev han efter et ophold, "intet står over staldgødning. Men den har man aldrig nok af! Og så forstår man ikke altid at behandle den rigtigt, meget går til spilde … Se nu din, den er ødelagt af solen, du har ikke sørget for at dække den til!"

Jean sprang ned af sin vogn, der nu var tømt, og gav sig til at fordele gødningen i små bunker. Hourdequin fulgte ham midt i den varme damp, som indhyllede dem begge.

"Tænk," sagde Hourdequin, "at alene Paris' latrinmængde ville kunne gøde 50.000 tønder land! Det er regnet ud. Og det lader man gå til spilde! Kun en ringe del laves om til patentgødning … Hvad mener du? 50.000 tønder land! Ser du hele Beaucesletten dækket med det, og kornet vokse!"

Han slog ud med hånden over omegnen, ud over den vide Beauceslette. Og i sin iver så han Paris, hele Paris, gyde denne frugtbargørende latrinstrøm ud over landet. Det var den store by, som gav tilbage til markerne det liv, den havde modtaget fra dem.

Men i dette øjeblik hørte han en stemme, som fik ham til at vende hovedet. Han blev forbavset ved at se Lise stående oppe i sin kærre, der holdt på vejen, hun råbte til sin mand:

"Hør, jeg må til Cloyes efter doktoren; den gamle er faldet om og ligger besvimet i sit kammer. Jeg tror, han er ved at dø … Gå hjem og se til ham, mens jeg er borte!"

Og uden at vente på svar, piskede hun på hesten og kørte så rask afsted, så både hun og køretøjet hurtigt blev mindre og mindre, mens de rullede og hoppede hen ad den lige landevej.

Stivnakke gav sig god tid med at sprede sine sidste bunker, så gik han brummende:

"Se så, skulle han nu have den gamle liggende syg! Det var vel bare skalkestykker for at blive passet og plejet! Men når han betænkte sig ret, var det måske alvor alligevel, siden Lise havde været så rask til at køre efter doktor, det kostede jo penge."

Og så tog han sin frakke på for at gå hjem.

"Han dér," sagde Hourdequin, der havde set efter Stivnakke, "han sparer på sin gødning. Men gerrig bonde får mager høst, vil man køre godt, får man smøre godt! Det er ellers en karl, som ikke er god at have til uven, pas på, Jean! Hvordan skulle det også gå her i verden: her er så mange slyngler og dårlige fruentimmer over alt! Jorden vil ikke vide af os at sige mere, den er led og ked af os alle til hobe; det er da tydeligt!"

Han kørte hjem til sin gård, sørgmodig og modfalden, netop som Stivnakke kom trampende ind i Rognes.

Og Jean, der nu var alene, gjorde sit arbejde færdigt og lagde sin gødning i bunker, der dampede op mod himlen og samledes i en fin blå tåge, der lagde sig over sletten som et slør helt ude i

synskredsen, og Beauce lå dér indhyllet i den stærke, lunkne damp lige til frosten kom med klar luft.

Stivnakkes boede stadig hos mo'r Frimat; de havde hele huset med undtagelse af et kammer til gården, som hun havde forbeholdt sig og sin lamme mand. Da hun allerede længe hverken havde haft hest eller køer, kunne Stivnakkes sætte deres kreaturer i stalden, men de havde dårlig plads, især var de kede af, at de ikke havde en lille plet have, hvor de kunne dyrke lidt køkkenurter og høste lidt frugt, for mo'r Frimat havde ikke afstået dem sin have, den dyrkede hun selv, og i den sled og gravede hun for at skaffe sig selv og sin syge mand et par skilling til lidt ekstra. Alene dette ville have fået Stivnakkes til at se sig om efter en anden bolig, hvis de ikke havde mærket, at det var Françoise højst ubehageligt at have dem dør om dør med sig. Der var kun en mur imellem de to huse, og de snakkede med vilje højt om, at det kun var foreløbig, de tog til takke her hos mo'r Frimat – dér blev de såvist ikke gamle – de kom snart til at flytte tilbage til deres gamle hus; det kunne aldrig slå fejl, så det var da ikke umagen værd at indrette sig på noget andet sted.

Hvordan det skulle gå til, at de igen kom hjem? Ja, det var dem ikke ganske klart; men det var denne sikkerhed, denne vanvittige overbevisning om noget, der lå uden for al sandsynlighed, der opbragte Françoise og forbitrede hende glæden over at være kone i det gamle fædrene hjem; for ikke at tale om, at Lise ofte satte en stige til muren og råbte grovheder ind til hende. Siden delingen endelig var kommet i orden hos Baillehache, påstod hun, at de havde snydt hende, og var fuld af

de værste beskyldninger, som hun kom med, hver gang hun hørte Françoise på den anden side af skillemuren.

Da Stivnakke endelig kom hjem fra marken, fandt han den gamle liggende på sengen i sit kammer, et usselt lukaf bag køkkenet under loftstrappen. Børnene passede på bedstefaderen – Jules var nu otte og Laure tre år gammel – og de gik og legede med den gamles vandkande, som de hældte vandet ud af, så det flød henad lergulvet; det skulle forestille en bæk.

"Nå, gamle, hvad er dette her?" spurgte Stivnakke og stillede sig hen ved sengen.

Fouan var kommet til sig selv igen. Hans vidtopspilede øjne drejede sig langsomt og fæstede sig stift på sønnen, men han rørte ikke hovedet og lå som lamslået.

"Hør nu, far, i denne tid har vi travlt i marken; gør nu ingen knuder, og se til, at I kommer på benene!"

Og da Jules og Laure i det samme slog vandkanden itu, langede han dem et par lussinger ud, så de skrålede af fuld hals. Den gamle lå ganske stille med de stive, vidtåbne øjne; nå ja, så var der vel intet at gøre ved den ting, nu fik de se, hvad doktoren sagde. Stivnakke var gnaven over, at han havde måttet gå hjem fra marken, og gav sig til at kløve brænde i køkkenet, så spildte han da ikke sin tid.

Forresten varede det ikke længe, inden Lise kom tilbage med doktor Finet, der længe og omhyggeligt undersøgte den syge, mens Lise og manden ængstelig stod og ventede. Hvis den gamle døde, ville det være en lettelse for dem, men ingen vidste, hvor længe sådan en sygdom kunne vare, og den kunne komme til at koste svære penge, og hvis han døde, inden de havde fået

fat i hans sparepenge, ville både Fanny og Jesus Kristus naturligvis komme med fordringer. Lægens lange tavshed forøgede deres uro, og da han endelig satte sig ned i køkkenet for at skrive en recept, bestemte de sig til at spørge ham ud.

"Så er han da farlig syg? ... Det kan måske vare over en uge? ... Å, sikken masse, De skriver op, det er da en grulig lang historie!"

Dr. Finet svarede ikke, han var så vant til bøndernes ængstelige spørgsmål, og han vidste, hvor bange de var for sygdom; derfor havde han taget det parti at behandle dem som heste uden at indlade sig på forklaringer. Han havde stor erfaring og plejede at helbrede dem bedre, end mangen dygtigere mand ville have været i stand til at gøre det. Men den beskedne stilling, han indtog, og som han påstod, han kunne takke bønderne for, at han aldrig kom ud af, gjorde ham hård imod dem, hvilket forresten kun forøgede den tillid, de nærede til ham og hans medikamenter. Når de bare gjorde gavn for alle de penge, de kostede.

Ganske forskrækket over den lange recept blev Stivnakke ved:

"Tror doktoren så, at han bliver bedre, når han får alt det, De dér skriver op?"

Lægen nøjedes med at trække på skuldrene. Han var igen gået hen til den syge, som han betragtede med opmærksomhed, han var overrasket over at konstatere lidt feber efter en let hjernekongestion. Med uret i hånden talte han atter pulsslagene, uden at udspørge den gamle, der lå og så stift på ham med en sløv mine. Og da han endelig tog bort, sagde han ganske roligt:

"Den sygdom kommer vist til at vare en tre ugers tid … Jeg kommer igen i morgen. I skal ikke blive forbavsede, hvis han snakker over sig i nat."

Tre uger! Stivnakkes hørte kun disse ord og stod aldeles forstenede. Det ville jo komme til at koste mange penge, hvis der hver aften skulle skrives sådan en remse op! Det værste var, at nu måtte Stivnakke selv op i kærren og tage til Cloyes efter lægemidlerne. Det var lørdag, og gamle mo'r Frimat, der kom hjem fra torvet, fandt Lise alene hjemme i et sådant humør, at hun ikke gad tage sig noget for. Da den gamle kone hørte, hvad der var gået for sig, begyndte hun også at jamre sig: aldrig havde hun held med sig; hvis hun havde været hjemme, kunne hun i det mindste have bedt doktoren se til sin syge mand, med det samme han var dér i huset!

Efterretningen om gamle Fouans sygdom bredte sig snart i Rognes; Sjuskedorthe kom løbende, og det var ikke muligt at få hende på døren, før hun havde rørt ved bedstefaderens hånd og kunne melde sin fader, at den gamle endnu var i live. Ikke så såre var den lille frække tøs gået, før den Høje kom anstigende; det var tydeligt, at Fanny havde sendt dem hende på halsen. Hun stillede sig op ved broderens seng, så vist på ham, og erklærede, at han så godt ud af øjnene; derpå gik hun bort med en rynken på næsen, der skulle betyde, at denne gang blev det bestemt ikke alvor med ham. Så gjorde familien sig ikke mere ulejlighed i den anledning. Hvad kunne det også nytte; det var ikke umagen værd, siden det slet ikke så ud til, at den gamle skulle himle.

Lige til klokken tolv den nat var huset i oprør. Stivnakke kom hjem i et frygteligt humør. Der var sennepskager til benene, en

mikstur, den syge skulle have hver klokketime, og et afførende middel, der skulle tages, hvis der indtrådte nogen bedring i den gamles tilstand. Mo'r Frimat ville gerne være hjælpsom, men klokken ti blev hun søvnig, hun var træt, og kedede sig ved at se på det gamle, sløve ansigt henne i sengen; derfor gik hun ind og lagde sig. Stivnakke havde lyst til at gøre ligeså og skændte på Lise. Hvad skulle det forestille, at de stod dér og faldt i staver over den gamle? Det blev han så sandt ikke bedre af! Nu fantaserede han, talte højt om en mængde usammenhængende ting, snakkede, som om han var i marken og arbejdede hårdt som i sine velmagtsdage. Og Lise blev uhyggelig til mode over disse gamle historier, der stammende kom over den gamles læber, hun syntes, det var, som om farbroderen allerede var død og nu gik og spøgede; hun lavede sig til at følge mandens eksempel og gå i seng, men først ville hun lægge den gamles klæder ordentlig sammen. Hun rystede dem pænt ud og ledte efter i alle lommerne, hvor hun kun fandt en gammel kniv og en stump sejlgarn. Og da hun havde hængt klæderne ind i skabet, så hun midt på en af hylderne, den kunne gerne have bidt hende, en lille rulle papir. Hun fo'r sammen. Dér lå jo obligationerne! Dem, de så længe havde søgt og ledt efter på alle mulige og umulige steder, og som nu lå dér lige for næsen af hende! Den gamle måtte have været i færd med at lægge dem på et andet skjulested, da han var blevet syg!

"Stivnakke, Stivnakke!" kaldte hun med så forandret stemme, at han kom farende ind i den tro, at faderen var på det sidste.

Han stod også ganske betuttet. Men så blev han revet med af glæde, tog konen i hænderne, og de hoppede rundt som et par gedekid. De glemte helt den syge, der nu havde lukket øjnene

og lå ganske stille, mens han hele tiden talte højt. Nu var han i færd med at pløje sin ager.

"Nå, hyp da, kan du se, du kommer afsted, dit stædige øg … Hyp, det er så hårdt som kampesten … Hyp, nå, træk til!"

"Stille, tys!" hviskede Lise og vendte sig ængstelig om.

"Å pyt!" svarede Stivnakke, "han hører så vist ingenting. Han er ikke ved sin samling."

Begge to satte sig ved sengen; de var aldeles betaget af glæde.

"Forresten," vedblev hun, "kan da ingen beskylde mig for at have søgt efter noget! Papirerne er ligefrem faldet mig i hænderne! … Kom og lad os se dem efter!"

Han foldede dem ud og lagde højt summerne sammen.

"To hundrede og tredive og halvfjerds – det bliver akkurat 300 … Ganske rigtigt – det mente jeg også, der omtrent måtte være, at regne efter de renter, han hvert kvartal henter i Cloyes … Det er dog sært, at sådant et grimt, krøllet stykke papir alligevel er penge – lige så godt som klingende mønt!"

Men Lise tyssede atter på ham; hun blev forskrækket over at høre den gamle le, han tænkte måske på den gode høst, på det år, under Charles den Tiende, da der var så meget korn, at ingen havde plads nok i sin lade.

"Nå, der var da noget! Det er mageløst, så det forslår! Å ja, denne gang var det da synd at klage!"

Og han lo, så det lød, som skulle han kvæles, for på hans ubevægelige ansigt sås ikke så meget som et smil.

"Han drømmer!" sagde Stivnakke og trak på skulderen.

Der blev stille i stuen. Mand og kone sad og så eftertænksomt på papirerne.

"Men hvad nu?" hviskede Lise til sidst. "Nu må vi da give ham dem tilbage."

Manden rystede bestemt på hovedet.

"Å ja, lad os bare gøre det – ellers søger han efter dem og gør spektakel, og så får vi vrøvl med familien."

Hun tav stille for tredje gang. Nu græd den gamle; han hulkede og jamrede i umådelig fortvivlelse, det var, som græd han over sig selv og hele sin tilværelse. Han gentog med en stemme, der stadig blev mere hul og sørgelig:

"Å ja, å ja – det er den bare elendighed alt sammen, alt sammen, bare jammer og elendighed!"

"Bilder du dig ind," vedblev nu Stivnakke heftigt, "at jeg giver de vigtige papirer til den gamle tosse, der ikke ved, hvad han selv siger? Han kunne godt finde på at brænde dem eller rive dem itu! Nej, det skal vi ikke have noget af!"

"Ja, det er da forresten sandt nok!" hviskede Lise.

"Nå, ja, lad os så ikke tale mere om den ting, men kom nu i seng … Hvis han forlanger dem igen, så skal jeg påtage mig at klare den sag. Og lad bare de andre prøve på at komme med vrøvl."

De gik til ro, efter at de havde skjult obligationerne under marmorpladen på en gammel dragkiste; dér mente de, de lå sikrere end i en aflåset skuffe. Den gamle lå alene i mørke; de var bange for, han skulle stikke ild på huset, hvis de lod ham have lys; han vedblev at græde og snakke hele natten igennem.

Næste dag fandt doktoren, at den gamle var roligere, bedre end han havde ventet. Å ja, de gamle udslidte arbejdsheste, de er sejere, end man tror. Feberen var forsvundet, så han ordinerede jern og kinin, styrkende ting, dyr medicin, så både

Stivnakke og Lise korsede sig, og da lægen ville til at gå, måtte han med magt rive sig løs fra mo'r Frimat, der havde passet ham op denne gang og absolut ville have ham til at se til den lamme.

"Men herregud, morlille, har jeg ikke tit nok sagt jer, at jeres mand og den afvisersten er akkurat ét og det samme … Jeg kan da for pokker ikke puste liv i stok og sten, ved jeg! … I ved jo også, at her kun er én udvej, og jo snarere der løses op for ham derinde, desto bedre var det for ham og jer!"

Han piskede på sin hest, og hun satte sig til at græde på afviserstenen. Vist så, tiden faldt hende ofte lang, nu havde hun i tolv samfulde år plejet og passet den syge mand; og alt som dagene gik, blev hun jo også ældre; hun gyste ved tanken om, at hun snart var for affældig til at dyrke sin smule have! Men herregud, hun var rent ude af sig selv, når hun tænkte på at miste den stakkels gamle krøbling, der var som et barn, og som hun forkælede og puslede om, når hun havde tid. Den raske arm, den han kunne røre, begyndte også at blive underlig døsig i bevægelserne; nu måtte hun stikke ham piben ind i munden!

Otte dage efter forbavsede gamle Fouan lægen ved at stå op; nå, helt rask var han vel ikke, og benene rystede ikke så lidt under ham, men gå, det ville han alligevel; han påstod, at man ikke sådan gik hen og døde, når man var bestemt på at komme sig. Bag ved patienten stod Stivnakke og smålo, for allerede den anden recept havde han slet ikke brugt; han erklærede, at det fornuftigste var at lade sygdommen "passe sig selv". Alligevel havde Lise en dag, hun var på torvet, været godmodig nok til at hente mikstur efter en recept, lægen den foregående dag havde skrevet, og da Finet om mandagen gjorde sit sidste besøg,

havde Stivnakke skadefro meddelt ham, at den gamle nær havde fået et tilbagefald.

"Jeg kan ikke vide, hvad de har kommet i den flaske, men miksturen gjorde ham rent ussel igen."

Den aften bestemte gamle Fouan sig til at tale. Lige siden han var kommet oven senge, havde han trippet om med en ængstelig mine; han var endnu lidt omtåget, han huskede ikke, hvor han havde puttet papirerne hen. Han snusede og ledte og pinte sig for at klare hukommelsen. Derpå faldt det ham ind, at han måske slet ikke havde skjult dem, men glemt dem på hylden. Dog ville han nødig tale om den ting, for hvis han tog fejl, hvis ingen havde fundet dem, var det jo dumt at tale om dem, at tilstå for de uærlige børn, at han så længe havde gemt det par skilling, han med så megen møje havde skrabet sammen. I to dage kæmpede han; men lidt efter lidt stod det klart for ham, at han den morgen, han blev syg, havde lagt pakken på hylden i sit skab for senere at stikke den ind i en sprække i loftet, som han havde opdaget fra sin seng. Og nu var det ham klart, at de havde bestjålet og plyndret ham, nu ville han tale.

De havde lige spist. Lise satte tallerkenerne til side, og Stivnakke fulgte faderen med et spotsk, drillende blik. Lige siden den gamle var stået op af sengen, havde han ventet, at han ville snakke om den sag; nu sad han og gyngede på sin stol og var vis på, at nu ville det komme; han læste det tydeligt i den gamles ophidsede, ulykkelige ansigt. Til sidst holdt faderen op at trippe rundt på gulvet og standsede lige foran sønnen.

"Mine papirer?" spurgte han med hæs, halvkvalt stemme.

Stivnakke kneb øjnene sammen med en højst forbavset mine, som om han aldeles ikke forstod hvad den gamle mente.

"Hvad? Hvad er det, du snakker om? Papirer? Hvad for papirer?"

"Mine penge!" brummede den gamle, og rettede sig med ét i vejret, truende som i gamle dage.

"Dine penge? Nå, så du har altså penge nu for tiden! Mindes jeg ret, så svor du tidligere højt og dyrt, at vi havde kostet dig så meget, at du ikke havde hvid eller skilling! … Å, gamle rævepels, så du har alligevel stukket penge til side?"

Han blev ved at gynge på stolen; det morede ham at drille faderen med at vise ham, hvor fin en næse han havde haft; for han var den første, der havde anet disse sparepenges tilværelse.

Fouan rystede over hele legemet.

"Giv mig dem igen!"

"Skal jeg give dig dem igen? Skulle jeg have dem? Men jeg har jo ingen anelse om, hvor de er."

"Du har stjålet dem fra mig! Giv mig dem, og det straks! Ellers skal jeg tage dem fra dig med magt!"

Og gammel som han var, tog han sønnen i skulderen og rystede ham; men nu rejste Stivnakke sig, tog fat i ham og holdt ham fast som i en skruestik, mens han råbte ham ind i ansigtet:

"Ja, ja, vist har jeg dem, og jeg beholder dem også! Forstår du mig, gamle tosse, der ikke mere ved, hvad du selv siger! … Og det var på tide, jeg fik dem fra dig. – – Dine papirer! – Du skulle lige til at flå dem i stykker – ikke sandt, Lise, han skulle til at flå dem itu?"

"Ja, det er vist og sandt! Han vidste ikke af sig selv!"

Fouan stod aldeles forbløffet og hørte på den historie. Var han virkelig begyndt at gå i barndom, siden han slet intet kunne huske om den ting? Hvis han havde været ved at rive papirerne itu som et barn, der leger med billeder, var han jo ikke en pibe tobak værd mere, og det var bedst, de straks tog livet af sådant et unyttigt kræ. Han blev helt elendig, faldt sammen og stammede grædende:

"Å, lad mig få dem tilbage!"

"Nej!"

"Lad mig få dem igen, nu er jeg jo rask!"

"Nej, på ingen optænkelig måde! Det kunne godt falde dig ind at tænde din pibe med dem!"

Og fra dette øjeblik afslog Stivnakke på det bestemteste at udlevere obligationerne. De talte om dem til alle og enhver, fortalte en hel historie, hvordan de akkurat var kommet tidsnok til at tage dem ud af hænderne på den syge, der ville rive dem itu; ja, en aften viste de mo'r Frimat en rift i obligationerne. Ingen kunne da fortænke dem i, at de havde forhindret en sådan ulykke; skulle de måske lade ham flå vigtige papirer i tusinde stykker? Alle holdt med dem, skønt alle var overbevist om, at det ikke var gået til, aldeles som de fortalte.

Jesus Kristus var meget harmfuld: at tænke sig, at den Stivnakke straks skulle få fingre i de papirer, som han så møjsommeligt havde søgt og ledt efter. Og han kunne blive rasende, når han huskede på, at han havde holdt papirerne i sin hånd og været dum nok til at lægge dem tilbage! Og så kaldte folk ham alligevel for en kæltring! Han svor, at hans broder nok skulle blive nødsaget til at aflægge regnskab, så snart den gamle var død.

Fanny erklærede også, at den sag skulle undersøges; men det brød Stivnakke sig ikke en smule om, så længe den gamle ikke tog pengene igen eller anbragte dem på anden måde.

Fouan slæbte sig fra hus til hus, fortalte over alt, hvorledes det var gået til. Så tit han kunne få nogen til at høre på sig, jamrede han over den ulykke, der var overgået ham. Og således kom han også en dag ind til sin broderdatter.

Françoise var i færd med at hjælpe Jean at læsse gødning på en vogn. Mens han stod nede i møddinggruben og tømte den, havde hun travlt oppe i vognen med at stampe gødningen sammen, for at der kunne blive plads til så meget som muligt.

Den gamle stod ved siden af den, støttet på sin stok, og tog straks fat på sin jeremiade:

"Ikke sandt? Det er da ærgerligt, at de skal have lov at tage mine egne penge fra mig, og så vil de ikke ud med dem! … Hvad ville I nu gøre i mit sted?"

Françoise lod ham gentage sit spørgsmål tre gange. Hun var ked af hans snak, og hun viste ham kun ligegyldighed, da hun ville undgå enhver anledning til klammeri med Stivnakkes.

"I ved jo godt selv, farbroder," svarede hun til sidst, "at den sag ikke kommer os ved! Vi er glade ved, at vi intet har at skaffe med de skarnsmennesker derinde."

Og så vendte hun ham ryggen, blev ved at arbejde med gødningen, uden at bryde sig om den kvælende lugt, der steg op omkring hende.

"Ja, men jeg har da ikke mistet min forstand! Det er tydeligt, ikke?" vedblev Fouan, som om han ikke havde hørt Françoises svar. "De burde dog give mig mit tilbage. Tror I kanske, at det kunne falde mig ind at ødelægge mine obligationer?"

Hverken Jean eller Françoise mælede et ord.

"Så måtte jeg da være tosset, og det er jeg ikke; det kan I da bevidne."

Nu rettede Françoise sig i sin fulde højde, hun stod oppe på læsset og så sund og kraftig ud; hun satte begge hænder i siden, barmen svulmede, nu var hun en voksen, stærk kvinde.

"Å nej, nej, det bliver der ikke noget af, farbroder. Jeg har sagt dig, at vi ikke vil blandes ind i jeres skarnagtige historier! … Og hør nu; siden vi taler om det, er det bedst, jeg siger dig, at du helst må lade være at komme herind til os."

"Skal det sige, at du viser mig døren?" spurgte den gamle med rystende stemme.

Jean syntes, han måtte mægle.

"Nej, men vi vil ikke have skænderi. Vi kunne få spektakler i tre dage, hvis de andre så, at du var her hos os … Enhver vil have fred i sit hus; det er så naturligt, ikke?"

Fouan stod ganske stille, så fra den ene til den anden med sine stakkels sløve øjne. Så gik han sin vej.

"Godt! Hvis jeg skulle komme til at trænge til hjælp, må jeg altså gå jeres dør forbi."

De holdt ham ikke tilbage, skønt de var ilde til mode, for endnu havde ingen af dem et hårdt hjerte, men hvad skulle de gøre? Ham kunne de dog ikke hjælpe, og de ville hverken få fred dag eller nat; det var vist nok. Mens manden hentede sin pisk, samlede Françoise omhyggeligt den spildte gødning op og kastede den op på læsset.

Næste dag forefaldt der et heftigt optrin mellem gamle Fouan og sønnen. Hver evige dag kom den gamle med den samme

sætning, det var blevet en fiks idé hos ham: "Giv mig dem tilbage!" Og den anden svarede ufravigelig: "Gå hen og læg dig!"

Men efterhånden blev striden alvorligere, især siden faderen var begyndt at lede efter det skjulested, hvor Stivnakke gemte hans papirer. Nu var det ham, der gik og snusede og søgte i hver en krog, undersøgte træværket, bankede på væggene for at høre, om det lød hult. Uafladelig fo'r hans øjne rundt om i stuerne; han tænkte ikke på andet, og aldrig så snart var han ene, før han puffede børnene til side og gav sig til at lede.

Den dag kom Stivnakke uventet hjem og traf ham liggende fladt hen ad gulvet. Stivnakke var ved at forgå af raseri, for nu brændte tampen: han ledte under dragkisten, og obligationerne lå netop oven på den under den tunge marmorplade.

"Så skulle da pokker tage ved dig, gamle tossehoved! Kryber du nu rundt som en snog? Vil du se, du kommer på benene, eller jeg skal lette dig!"

Han trak i ham og hjalp ham arrigt op.

"Nå, er du så færdig med at sætte næsen i hver en krog? Jeg er led og ked af dine halvtossede manerer, hører du!"

Fouan var ærgerlig over, at han var blevet grebet på fersk gerning, og gentog med en stemme, der rystede af harme:

"Giv mig dem tilbage!"

"Gå hjem og læg dig!" brølede Stivnakke ind i ansigtet på ham.

"Å, her er jeg for ulykkelig; nu går jeg min vej."

"Ja, vær så god – lykke på rejsen! Og hvis du nu kommer her igen, har du min salighed ikke megen ære i livet."

Han havde taget den gamle ved armen og sat ham uden for døren, som han lukkede til efter ham.

2

Fouan gik ned mod Aigre. Hans vrede havde pludselig lagt sig, han stod stille nede på vejen, ganske fortumlet og uden at vide, hvor han skulle gå hen. Klokken slog tre på kirkeuret, en råkold blæst gennemisnede ham, og han rystede af kulde, for han havde ikke en gang haft tid til at tage sin hat – det var gået i sådan en fart. Heldigvis havde han dog sin stok i hånden. Først tog han vejen ad Cloyes til, men da han ikke vidste, hvorfor han egentlig gjorde det, gik han tilbage til Rognes med sin sædvanlige slæbende gang. Ved Macquerons dør fik han lyst til en snaps; men han huskede, at han ikke havde en skilling hos sig, og desuden turde han næppe vise sig, han var bange for, historien allerede var kendt over hele landsbyen. Det forekom ham, at Lengaigne, som netop stod i sin dør, betragtede ham så underligt, som om han var en stodder. Lequeu ved skolevinduet hilste ikke på ham. Og det var ikke så sært, nu havde de jo igen plyndret ham, han havde ingenting, og denne gang havde de taget den sidste hvid fra ham!

Nede ved floden støttede han sig et øjeblik op mod broens brystværn. Tanken om natten, der nærmede sig, pinte ham. Hvor skulle han finde husly? Han havde jo ikke en gang tag over hovedet! Han misundte Bécus hund, der løb forbi, den havde dog et hul med lidt halm i, hvor den kunne sove. Han tænkte efter, han var noget ør i hovedet efter det anfald af vrede, der havde gennemrystet ham. Hans øjne faldt i, og han ledte i sin hukommelse efter en eller anden krog deromkring, hvor han kunne søge ly mod kulden. Det var som et mareridt, han syntes, hele egnen gled forbi ham, bar og nøgen, mens den kolde vind

fejede hen over sletten. Men han tog sig sammen, samlede sine sidste kræfter. Hvad kunne det nytte at opgive ævred? Det var da ikke muligt, at sådan en gammel mand skulle ligge på vejen og dø af kulde.

Mekanisk gik han over broen og stod foran Delhommes lille gård. Han drejede straks til side, da han mærkede, hvor han var, og gik om bag ved våningshuset, for at de ikke skulle se ham. Men dér måtte han igen gøre holdt, trykke sig op mod muren til kostalden, hvor han hørte sin datter Fannys stemme. Mon han tænkte på at søge ly hos hende? Det var ham ikke ganske klart, det var, som havde gammel vane ført hans fod i den retning. Han syntes, han så ind i huset; dér lå køkkenet til venstre, hans kammer ovenpå ved høloftet. Hans gamle nag til Fanny svandt hen, han blev så underlig blød om hjertet, at benene rystede under ham, ja, havde han ikke støttet sig til muren, var han vist faldet om. Længe blev han således stående med den gamle, krogede ryg mod huset. Fannys stemme lød ud fra stalden, uden at det var ham muligt at skelne ordene; måske var det denne lyd, der rørte ham. Men hun skændte vist på sin pige, hendes stemme lød højere, hård og tør, uden et eneste usømmeligt ord sagde hun så sårende ting, at pigen hulkede.

Den gamle led ved at høre på dette, så at hans rørelse svandt bort; han var sikker på, at hvis han bankede på datterens dør, ville hun have modtaget ham med dette hårde tonefald. Det forekom ham, at hun sagde: Far, han kommer nok og beder os på sine knæ om at give ham husly. Den sætning, der for bestandig havde skilt dem ad. Nej! Han ville hellere dø af sult, hellere ligge under en hæk end se hende triumfere med sin stolte, dydige mine. Han rettede sig og gik langsomt bort.

For at undgå landevejen, hvor han bildte sig ind, at man så efter ham, gik han langs Aigres højre bred, og snart var han midt i vinmarkerne. Han måtte vist have tænkt at komme op på sletten uden at gå gennem Rognes, men så hændte det, at hans vej faldt lige forbi Slottet, hvorhen hans ben også syntes uvilkårligt at bære ham, som en gammel hest, der søger til stalden, hvor den plejer at få sin havre. Han var åndeløs af at gå op ad skrænten, derfor satte han sig et øjeblik ned for at puste. Der var ingen tvivl om, at Jesus Kristus ville modtage ham med åbne arme, hvis han kom og sagde: "Jeg vil føre klage for retten over Stivnakke, hjælp mig!" Og så ville der blive holdt gilde om aftenen.

Dér, hvor han sad, kunne han lugte, at de fik noget godt til middag. Sulten og forkommen, som han var, listede han sig nærmere og genkendte Kanonens stemme; desuden kunne han lugte, at Sjuskedorthe havde lavet brune bønner, og dem forstod hun at tilberede; det var den ret, Jesus Kristus plejede at traktere vennen med, når denne kom tilbage til Slottet efter en længere fraværelse. Den gamle mand havde god lyst til at gå ind og spise med de to banditter, der sad og skrålede op med piben i munden. Han strakte allerede hånden ud efter dørklinken, da Sjuskedorthes skingrende latter lamslog ham. Det var især hende, der nu skræmte ham – han huskede på, hvorledes hun sneg og snoede sig rundt i hans kammer, når hun troede, at han sov. Hvad kunne det også nytte, om Hyacinthe hjalp ham til hans skillinger, hvis denne Sjuskedorthe så igen bestjal og plyndrede ham? Med ét gik døren op og den pokkers tøs kiggede ud – hun måtte have hørt den gamle røre sig udenfor.

Han fik akkurat tid til at skjule sig bag en busk, og luske afsted, mens hendes grønne katteøjne skinnede ud i mørket.

Da Fouan var kommet op på sletten, følte han en slags lettelse; han var fri for alle sine plageånder, han var glad over at være her alene, selv om han skulle dø. Længe, længe gik han lige ud og vendte så om, gik samme vej tilbage, uden mål og med. Det var mørk nat, den kolde vind gennempiskede ham; undertiden måtte han vende ryggen til, når vindstødene blev alt for stærke, og han var helt forpustet, mens blæsten susede over hans bare hoved med det tynde, hvide hår. Klokken slog seks; nu var hele Rognes i færd med at spise, mens han var ved at få ondt af sult og måtte sagtne sin gang.

For anden gang gik han i retning af Borderiegården, gjorde så et brat sving og blev helt overrasket ved atter at stå ved flodbredden. Nu kom der en byge, der faldt tæt og voldsomt og gennemblødte ham; han gik videre, fik endnu to byger og rystede af kulde og træthed. Snart standsede han atter, uvilkårligt var han gået hen til det gamle hus, dér hvor nu Jean og Françoise boede. Men nej, dér kunne han heller ikke banke på, dér havde de jo også jaget ham bort. Atter styrtede regnen ned, så stærkt, at han blev overvældet af modløshed. Han listede hen til Stivnakkes dør og kiggede hen til køkkenet, hvorfra en stærk lugt af hvidkålssuppe slog ham i møde. Hele den stakkels gamle mands legeme rystede; han var våd til skindet, kulden trængte ham gennem marv og ben, trangen til mad og varme gjorde ham uendelig fej og ydmyg.

Men nu hørte han Lise, der sad ved bordet, sige til manden:

"Og den gamle! Hvad skal vi gøre, hvis han nu ikke kommer hjem?"

"Å, pyt, bryd dig bare ikke om det!" svarede Stivnakke; "han er alt for madkær til at blive borte, når sulten først driver ham hjemad!"

Fouan gik bort med varsomme skridt – nu var han bange for, de skulle blive ham var her ved denne dør – som en våd hund, der kommer hjem med halen mellem benene. Han var halvkvalt af skam og fattede den beslutning hellere at dø end nogensinde at bede om godt vejr hos den søn!

Han skulle nok vise dem, at han ikke var så madkær som de troede. Nu gik han atter ned ad skråningen og satte sig på en fældet træstamme foran smedens dør. Hans ben svigtede ham på den mørke, ensomme landevej; de lange aftener var begyndt med bindestuer og sammenkomster inden døre; på gaden i landsbyen sås ikke en levende sjæl. Vinden havde lagt sig, men regnen strømmede ned, jævn og tæt som en syndflod. Han syntes ikke, han havde kræfter til at søge ly noget steds, han sad som naglet fast til træstammen med sin stok mellem knæene, mens vandet rislede ned på hans skaldede isse; ubevægelig og sløv sad han, fortumlet af al den jammer og elendighed, der var kommet over ham på hans gamle dage. Men han gik ikke i rette med skæbnen: sådan var det nu en gang her i verden; når man hverken havde børn eller hus eller noget, måtte man se at undvære både føde og nattely.

Klokken slog ni, den slog ti. Regnen tog til; men nu begyndte lygterne at bevæge sig rundt om. Folk gik fra bindestuerne; han vågnede lidt op af sin døs ved at se den Høje, der vel sagtens kom hjem fra Delhommes, hvor hun var gået hen for at spare sit lys den aften. Han rejste sig, det var svært for ham at komme op, så svært, at det ligefrem knagede i hans gamle, stive ben,

men han kunne ikke nå døren til hendes hus på samme tid som hun; og dér stod han og betænkte sig, tøvende og ængstelig.

Men nu skulle det træffe sig så, at han kom i en uheldig stund, for den Høje var just i overmåde dårligt lune på grund af en rigtig kedsommelig historie, der i forrige uge var hændet hende. En aften, da hun og Hilarion sad alene hjemme, havde hun fået det indfald at sætte ham til at kløve lidt brænde, bare for at beskæftige ham, før han skulle i seng – stærk var han da! Og da hun syntes, han tog så dovent på øksen, blev hun stående i brændeskuret og overøste ham med skældsord. Indtil denne time havde den stakkels vanskabte knøs med de frygtelige kræfter ladet sig skræmme af den skrækindjagende bedstemoder og lystret hende uden så meget som at løfte øjnene fra jorden, endsige knurre. Men hun burde have taget sig i vare, for i de sidste dage havde han ikke været så tålmodig som han plejede. Nu begik hun den fejl at ophidse ham ved at slå ham over nakken med sin stok. Han kastede øksen og så vist på hende. Denne opsætsighed bragte hende rent ud af fatning, og hun gav sig til at prygle løs på ham, hvor hun kunne komme til.

Dette var for meget for Hilarion, han styrtede over den gamle, og han ville sikkert have gjort det af med hende, hvis hun ikke havde grebet øksen og med et velrettet hug havde kløvet hovedet på knøsen. Ved hendes skrig kom naboerne løbende til, hun fortalte dem, hvorledes det var gået til. Hilarion døde først næste dag. Politiet var kommet til stede, forhørsdommeren også, kort sagt, alle mulige kedsommeligheder havde hun måttet døje. Nu var det heldigvis overstået, hun var atter rolig og fattet, men dybt såret over den

menneskelige utaknemmelighed. Det skulle være vist, så meget havde hun da lært af denne tildragelse: aldrig i livet skulle hun være tossegod nok til at række sin familie en hjælpende hånd.

Fouan måtte hanke på; den Høje hørte ikke den sagte, ængstelige banken. Endelig kom hun til døren med det spørgsmål:

"Hvem dér?"

"Det er mig."

"Hvad for en "mig"?"

"Mig – din broder!"

Hun havde naturligvis godt genkendt hans stemme, men hun havde intet hastværk; det morede hende at pine ham. Efter et øjebliks tavshed vedblev hun:

"Nå, og hvad vil så du mig?"

Han stod og rystede, turde ikke svare; men så lukkede hun op, stillede sig i døren og spærrede vejen for ham med sine magre arme, så at han måtte stå ude i den øsende regn, der ustandselig strømmede ned over ham.

"Jeg ved meget godt, hvad du vil mig. Jeg har hørt det i aften hos Delhommes … Ja, du har igen ladet dig udplyndre til skindet! Du har ikke en gang kunnet passe på de usle skillinger, du havde stukket til side; og nu mener du, jeg skal tage mig af dig! Ikke?"

Og da hun så, at han ville undskylde og forklare sig, blev hun hidsig:

"Og hvis jeg ikke i forvejen havde sagt dig, hvorledes det ville gå, så skulle jeg endda tie stille nu. Men jeg har tit nok gentaget for dig, at man måtte være både dum og doven for at give sin ejendom fra sig! … Du har ærligt og redeligt fortjent, at dine

skarnsunger nu jager dig ud, så du driver om på landevejen som en stodder, som en tigger, der ikke har det sted, hvortil han kan hælde sit hoved!"

Med hænderne bønligt udstrakt mod hende stod den gamle mand og græd, ja han forsøgte at trænge sig forbi hende ind i stuen. Men hun gav ikke efter, hun vedblev at give sin harme luft:

"Nej, nej; gå hen til dem, du har givet alt det til og bed dem give dig nattely. Jeg skylder dig intet, vel? Så skulle jeg vel igen beskyldes for at have blandet mig i jeres sager. Forresten var det mig det samme; men du har givet din ejendom fra dig, og det kan jeg aldrig i evighed glemme dig ..."

Og så rettede hun sig, rejste den rynkede hals, så på ham med de griske øjne og slog døren i for næsen af ham.

"Det har du alt sammen godt af; gå hen og krepér på landevejen."

Fouan stod stiv og stille foran den ubarmhjertigt lukkede dør, mens regnen styrtede ned med ensformig susen. Endelig vendte han sig om og gik bort fra søsterens hus, ud i den mørke, råkolde, begsorte nat.

Hvor gik han hen? Det kunne han aldrig siden mindes. Hans fødder gled i vandpytterne, og han famlede med hænderne for ikke at støde imod huse eller træer. Han tænkte på ingenting, vidste af ingenting, kunne ikke mere finde vej i denne afkrog af en landsby, hvor han dog kendte hver en sten; alt forekom ham så underlig fremmed, som om det var et fjerntliggende frygteligt sted, hvor han vankede om, mutters ene og forvildet, forladt af alle mennesker. Han drejede først til venstre, var bange for huller, styrede så igen til højre og standsede rystende

og bævende; der var jo i mørket farer, der truede ham fra alle sider. Og da han til sidst stødte mod et plankeværk, gik han langs med det, indtil han kom til en lille dør, som åbnede sig. Her mistede han fodfæste og tumlede ned i et hul.

Dér lå han godt; regnen trængte ikke ind, og der var lunt og varmt; men nu hørte han en grynten; han var altså i en svinesti, og svinet, der troede, at det skulle have noget at spise, puffede ham i siden med trynen. Han forsvarede sig så godt han kunne, men han var så afkræftet, at han var bange for, at svinet skulle få overmagten, hvis han ikke gik sin vej. Han kunne ikke slæbe sig frem; han satte sig med ryggen op mod grisehuset, dets fremspringende tagskæg ydede ham dog lidt ly mod regnen, men dråberne vedblev at gennembløde hans ben, mens vinden isnende fo'r hen over hans våde klæder. Han misundte svinet og var gerne gået ind til det, men han hørte det hele tiden kradse og gnave på døren med en grådig snøften.

Ved daggry vågnede Fouan op af den døs, han var faldet i. Han skammede sig ved at tænke på, at hele egnen vidste, at han var jaget bort og nu drev om på landevejen som en tigger. Når man ingenting ejer og har, kan man hverken vente retfærdighed eller medlidenhed. Han listede sig langs hækkene, ængstelig for at se et vindue åbnes og en eller anden tidligt opstået kone komme til syne, der så kunne få øje på ham, som han luskede afsted dér i al sin elendighed. Regnen strømmede ned, han gik hen ad sletten til og skjulte sig bag et kornhæs. Og hele dagen gik med at skjule sig, med at flygte fra det ene smuthul til det andet, så forvildet og så ør i hovedet var han, at han hver anden time bildte sig ind, at han var opdaget, og gik hen til et andet

gemmested. Den eneste tanke, han nu husede, var, om det kunne vare meget længe, inden det var forbi med ham.

Nu led han ikke så meget af kulde, det var mest sulten, der pinte ham. Det kunne sagtens vare endnu en nat og måske en dag til. Så længe det var lyst, holdt han stand, han ville hellere have en ende på det her end vende tilbage til sin søn. Men da mørket brød frem, blev han overvældet af en forfærdelig angst, en rædsel for atter at tilbringe en nat som den foregående i denne strømmende, isnende regn. Han rystede, kulden trængte ham til marv og ben, sulten gnavede ham og blev rent utålelig. Da nattens mørke havde bredt sig over himlen, følte han sig så forladt, som om han druknede i den sorte, rislende strøm; han vidste ikke, hvad han gjorde, han kunne ikke styre sig, og uvilkårligt fik hans dyriske natur overhånd, og uden at han ville det, stod han i Stivnakkes køkken.

Stivnakke og Lise sad netop ved bordet og spiste resten af hvidkålssuppen fra den foregående dag. Da døren gik op, vendte han hovedet og så Fouan stå dér, tavs og dampende i de gennemblødte klæder. Han så længe på ham uden at sige et ord, endelig brød han ud: "Jeg vidste jo nok, at du ingen ære havde i livet!" Den gamle stod stiv og stille, åbnede ikke munden. "Nå, kone, giv ham så alligevel hans mad, siden sulten har drevet ham hjem."

Lise havde allerede rejst sig og havde øst en tallerken suppe op, og Fouan tog skålen, satte sig i en krog på en skammel, som om han ikke mere ville sidde til bords med sine børn, og nu slugte han maden med den største grådighed. Hele hans legeme dirrede, så heftig var hans sult. Stivnakke spiste ganske roligt færdig, gyngede på stolen, stak store stykker ost på sin

kniv og puttede dem langsomt i munden. Han så på den gamles slugvornhed, og mens han spotsk fulgte skeens bevægelser, sagde han:

"Nå, det lader til, at den lille spadseretur i den friske luft har givet dig madlyst. Men lad os blive fri for den slags komedier i fremtiden, ellers ville du snart ødelægge os med din appetit."

Faderen spiste videre med samme grådighed uden at det lod til, at han lagde mærke til sønnens spottende ord. Og så blev denne ved:

"Se mig til den gamle spasmager, der bliver borte om natten! Han har nok været ude at more sig … Nå, det har nok taget på kræfterne, hvad?"

Intet svar, den samme stædige tavshed; man hørte kun, hvorledes han sank den ene skefuld efter den anden.

"Hører du, jeg taler til dig!" råbte Stivnakke endelig arrigt, "du kunne gerne være så høflig at svare mig!"

Fouan så ikke en gang op fra sin tallerken. Hans stive, tågede øjne var fæstet på maden. Det så ud, som var han mange tusinde mile borte, som ville han sige, at han ene og alene var kommet hjem for at spise, at hans mave nok var til stede, men at hans hjerne ikke var der mere. Han skrabede ivrigt tallerkenen, der skulle intet spildes. Lise, der var rørt over at se, hvor sulten den gamle var, tillod sig at lægge sig imellem:

"Så, lad ham nu være i fred, siden han vil spille den stumme!"

"Jamen, jeg vil have mig frabedt, at han igen gør nar af mig!" vedblev Stivnakke hidsigt. "En gang, det lader jeg passere. Men hør, du stædige gamle mand, lad dette være dig en lære for fremtiden. Hvis du atter gør vrøvl, skal du få lov at krepere udenfor på landevejen!"

Fouan var færdig, han rejste sig med besvær fra skamlen og stadig stum i denne dødens tavshed, der ligesom gjorde ham større, vendte han dem ryggen og slæbte sig hen til sit lukaf under trappen, hvor han fuldt påklædt kastede sig på sin seng. Søvnen overvældede ham øjeblikkelig, han sov ind uden et suk og lå så stille, som om han allerede var død.

Lise så på ham og blev ganske uhyggelig til mode; men Stivnakke, der også havde rejst sig, trak på skulderen:

"Å, pyt, død! Nej, det var ikke så vel!"

Men han måtte have drevet ordentligt omkring for at være således tilredt! Om morgenen lå han aldeles i samme stilling som før, og han blev ved at sove – vågnede først efter seks og tredive timers søvn.

"Så, er du dér igen!" hånlo Stivnakke. "Godmorgen! Jeg troede, du ville blive ved på den måde; den var ikke så bekostelig!"

Den gamle så ikke på ham, svarede ikke og gik ud på vejen, hvor han satte sig ned for at trække lidt frisk luft. Og således blev han ved. Det lod til, at han havde glemt sine obligationer; i det mindste talte han aldrig om dem, søgte ikke efter dem, var sløv, eller havde taget sit parti; men med Stivnakkes havde han intet at gøre mere, udvekslede ikke et blik og ikke et ord, lukkede sig inde i den fuldstændigste tavshed, som var han allerede død og begravet. Han havde aldeles brudt med dem, blev ved at leve sammen med dem, sov og spiste dér i huset, så dem og færdedes mellem dem fra morgen til aften, men ikke et ord kom der over hans læber, stum og blind som en skygge gik han om mellem de levende. Da de blev kede af at lægge mærke til ham uden at få så meget som et kvæk til svar, lod de ham

være i fred. Stivnakke, ja selv Lise holdt op at henvende ordet til ham, behandlede ham som et umælende dyr, eller som et møbel, der skiftede plads, og brød sig ikke om, enten han var i stuen eller ej. Hesten og køerne indtog en vigtigere plads i husstanden.

Gamle Fouan havde kun én ven: den lille Jules, der snart var ni år. Mens den fireårs Laure så på ham med forældrenes kolde øjne og viklede sig ud af hans arme, muggen og lumsk, som om også hun var vred over at føde denne unyttige mund, var Jules glad ved den gamle, løb gerne i hælene på ham og kom udmærket godt ud af det med bedstefaderen. Han var det sidste bånd, der knyttede Fouan til de andre, han gik bud mellem fader og søn, når et Ja eller et navn var aldeles uundgåeligt. Hans moder gav ham besked, for han var den eneste, der kunne få et ord ud af den gamle. Forladt, som han var, hjalp den lille dreng ham, og gik ham til hånde med et og andet, hjalp ham at rede hans seng om morgenen, bar hans mad hen til ham, for han sad henne ved vinduet med skålen på sit skød; aldrig havde han villet sætte sig på sin fordums plads ved bordet med de andre. Så legede de sammen.

Fouan var lykkelig, når han traf Jules udenfor, så tog han barnet ved hånden, og de spadserede da langt bort, lige ud ad landevejen, og da lettede han sit hjerte for alt, hvad der tyngede ham, han snakkede og snakkede, så hans lille kammerat blev ganske ør i hovedet. Han udtrykte sig kun med besvær, havde vanskeligt ved at finde ord for sine tanker; det var nu så sjældent, at han talte, at han var ved at miste tungens brug. Men oldingen, der stammede i det, og drengen, der kun havde fuglereder og brombær i hovedet, forstod hinanden rigtig godt,

og de kunne tale sammen i timevis. Han lærte den lille at sætte doner op, lavede ham et bur til græshopper. Når han vankede om med den spinkle barnehånd i sin, rundt om på denne egn, hvor han hverken havde familie eller jord eller noget, han kunne hælde sit hoved til, var det alt, hvad han ejede og havde her i verden, det eneste bånd, der endnu knyttede ham til livet.

Forresten var Fouan som strøget ud af de levendes tal. Stivnakke handlede i hans sted, hentede hans penge og skrev under for ham, under påskud af, at den gamle gik i barndom. Renterne af den sum, der var kommet ind for huset, blev ham udbetalt af prokurator Baillehache. Delhomme havde gjort vanskeligheder ved at give de to hundrede francs til andre end til den gamle selv, og derfor forlangte han, at Fouan skulle være til stede ved udbetalingen. Men aldrig så snart havde den skikkelige Delhomme vendt ryggen til, før Stivnakke skrabede pengene til sig. Det udgjorde 350 francs, men alligevel jamrede og klagede Stivnakke og påstod, at der gik lige så meget og mere med til at mætte den gamle. Aldrig med et ord nævnede han obligationerne: de kunne ligge i fred; senere blev der vel råd for at ordne den sag. Hvad renterne angik, så sagde han, at han brugte dem alle sammen til fa'r Saucisse, som efter overenskomsten skulle have 75 centimer hver dag. Han sagde, at den handel måtte ikke gå i stykker, der stod for mange penge på spil.

Men folk mente, at Stivnakke næsten havde skræmt livet af fa'r Saucisse med sine trusler, der havde fået den gamle til at løse ham fra kontrakten og tilbagelevere halvdelen af de penge, han havde fået af Fouan, vel henved tusinde francs. Når den gamle fyr ikke talte om dette, var det, fordi han ikke skøttede

om, at folk blandede sig i hans sager, fordi han nødig ville være ved, at han havde ladet sig tage ved næsen af Stivnakke. Denne snu fyr havde nu den idé, at det blev gamle Fouan, der først kom i jorden, svag og elendig som han var; man behøvede såmænd bare at knipse til ham, hvis man ville være af med ham – hans liv hang vistnok kun i en tråd.

Således gik et år hen, og skønt den gamle med hver dag blev svagere, levede han dog stadig; men han var ikke længere den gamle, nette bondemand med den pæne, ragede hage og det kortklippede kindskæg, med ny blå bluse og sorte benklæder. Hans magre ansigt var blevet til ingenting; kun den store, benede næse blev længere og længere, bøjede sig ned mod jorden. Og for hvert år blev hans ryg mere kroget, hans gang mere slæbende, nu havde han vist ikke langt at gå, før han nåede sin grav. Han måtte støtte sig til to stokke; hele ansigtet var overgroet med et langt, hvidt, smudsigt og uredt skæg. Han sled sin søns gamle, hullede og plettede klæder, var så uordentlig, at det var fælt at se ham, når solen skinnede, for ingen stodder eller tigger var mere pjaltet og urenlig end han; man kunne ligefrem blive bange for at komme i nærheden af ham. Og i al denne nedværdigelse var kun dyret blevet tilbage; han var så grådig, at han kastede sig over sin suppe, aldrig fornøjet, aldeles umættelig, han gik og proppede sig med brød, når der ellers intet var i huset, ja han rapsede lille Jules' mellemmad, når denne ikke passede på. Derfor satte de ham på knap kost, gav ham ikke det, han kunne spise; de påstod, han ville spise sig fordærvet, hvis de lod ham selv råde.

Stivnakke mente, at han var blevet således under sit ophold på Slottet, og det var ganske rigtigt; denne mand, der hele sit liv

igennem havde været nøjsom og ædruelig, som havde levet af vand og brød hele sit liv, havde hos sin ældste søn fået smag på brændevin, kødspiser og anden overdådighed; laster og dårlige vaner får i almindelighed hurtigt overhånd, og en søn kan let fordærve sin fader til dårlighed. Lise havde været nødsaget til at sætte sin vinflaske under lås og lukke for den gamle; og når suppegryden stod på ilden og småkogte, måtte hun sætte Laure til at stå skildvagt ved den. Siden den gamle en dag havde taget en kop kaffe hos Lengaigne, var der blevet sagt både til denne og til Macqueron, at de ingen betaling fik, hvis de for fremtiden gav Fouan kredit.

Han levede bestandig i sin højtidelige tavshed, men undertiden, når det traf sig, at hans tallerken ikke var fuld, eller når vinflasken blev taget bort, uden at de havde skænket for ham, så han stift på Stivnakke med afmægtigt raseri malet i de griske øjne. Det var sagtens meningen, at de ville sulte ham ihjel!

"Ja, vær så god, glo du bare på mig," sagde Stivnakke. "Du tager fejl, hvis du tror, jeg har lyst at føde unyttige skabninger! … Når man er så grådig, får man rigtig se at tjene det brød og det sul, man skal have; det er en skam, at se en gammel mand være så forslugen!"

Fouan, der var blevet dødeligt fornærmet på Delhommes for et uvenligt ord af Fanny, var nu kommet så vidt, at han her hos sønnen tålte alt muligt, både hårde ord og hård behandling. Det var, som havde han rent glemt sine andre børn; han lod stå til, så træt og modløs, at tanken om, at der var nogen som helst mulighed for, at han kunne komme bort, ikke en gang faldt ham ind; desuden ville det sagtens ikke blive bedre for ham

andet steds, hvorfor skulle han så forsøge at forandre noget? Når Fanny mødte ham, gik hun stiv forbi ham, hun havde svoret, at hun ikke ville være den, der talte først.

Jesus Kristus havde nogen tid været vred på den gamle, fordi han således var løbet bort fra Slottet; men en aften havde de truffet hinanden og så havde sønnen, der i grunden var godmodig, trakteret ham så grundigt, at der havde været det frygteligste spektakel hos Stivnakke over, at Fouan kom beruset hjem. Lise havde været nødt til at vaske hele køkkengulvet, og manden havde lovet, at næste gang den gamle kom hjem i den tilstand, skulle han få lov at sove rusen ud i grisestien. Fouan var blevet klog af skade og holdt sig for fremtiden borte fra den godmodige søn, ja havde været stoisk nok til at afslå forfriskninger, som Hyacinthe flere gange i sit hjertes overflødighed havde budt på. Ofte så han også Sjuskedorthe drive sine gæs forbi, når han hvilede sig på grøftekanten. Hun plejede at stå stille, ransage ham med sine hvasse grønne øjne og snakke lidt med ham, mens gåseflokken stod på et ben bag ved hende og ventede med løftet hoved og plirrende øjne. Så opdagede han en skønne morgen, at hun havde stjålet hans lommetørklæde fra ham, og siden den dag svingede han sine stokke for at jage hende bort, så snart han i det fjerne fik øje på hende. Hun lo blot, og morede sig med at pudse sine gæs på ham og gik ikke, før en eller anden forbigående truede hende med prygl, hvis hun ikke lod sin bedstefader være i fred.

Imidlertid kunne Fouan dog stadig stavre omkring, og det var ham en stor trøst, for han havde bevaret den største interesse for landbruget; ofte gik han op til sin gamle lod for at se til den, se hvorledes kornet stod dér, hvor han havde arbejdet

så ivrigt i fordums tid. Langsomt vandrede han langs markvejen, kroget og støttet på sine to kæppe, stod tit stille, nu ved én ager, så ved en anden, kunne læne sig til stokkene i timevis, ubevægelig som et træ, der var skudt frem på dette sted og gået ud, tørret hen af alderdom. Hans tomme blik skelnede ikke mere mellem hvede, havre eller byg. Alt løb i ét for ham og halvt udviskede minder steg op for hans øje: i det år havde den mark indbragt så og så meget; selv årstal og datoer gik i ét efterhånden, og han havde kun én blivende fornemmelse: denne jord, som han så inderligt havde attrået, som han med så megen fryd havde besiddet, den jord, som han i 60 år havde viet alle sine bedste kræfter, alle sine tanker, hele sit hjerte, hele sit liv, denne utaknemmelige jord var en andens ejendom og vedblev at give sin afgrøde uden at gemme noget til ham, der dog havde elsket den så højt!

Han sank næsten sammen, en sådan sørgmodighed lagde der sig over hans forpinte sjæl ved den tanke, at jorden ikke kendte ham mere, at han intet havde tilbage af den, ikke hvid eller skilling, ja ikke en gang én mundfuld brød, og at han nu kunne lægge sig til at dø, at hans ben skulle smuldre hen i denne jord og give den ny ungdom, ny frugtbarhed! "Å ja, å ja – for at komme så vidt var det så vist ikke umagen værd at have slidt sig op!" Når han kom hjem fra marken, kastede han sig på sin seng, så overvældet af træthed, at man næppe kunne høre hans åndedræt.

Men alt som tiden led, blev det ham stedse besværligere at bruge benene, og den sidste interesse, han endnu havde bevaret, svandt, alt som det blev vanskeligere for ham at røre sig. Til sidst kunne han ikke vinde ud af landsbyen. Når vejret

var smukt, plejede han at gå hen til et af sine yndlingssteder, bjælkerne foran Clous smedje, broen over Aigre og en stenbænk uden for skolen, og han listede langsomt fra det ene sted til det andet, var en hel time om at komme hundrede skridt frem, slæbte træskoene efter sig, som var det tunge arbejdsvogne, humpede og bøjede sig, så gammel og svag var han. Ofte sad han på bjælkerne og faldt i staver en hel eftermiddag, mens han slikkede solskin. Han sad sløv og stirrede hen for sig uden at gøre en bevægelse; ingen hilste på ham, ingen gad tale til ham, han var blevet en ting! Selv piben var han led og ked af, han røg næsten ikke mere, sådan tyngede den på hans tandløse gummer, for nu ikke at tale om det frygtelig trættende arbejde, det var at få den stoppet og tændt! Han ville kun én ting: sidde ganske stille på samme sted; han rystede, når han skulle gøre en bevægelse, og frøs, selv når han sad i den brændende middagssol.

Nu havde han givet afkald både på sin vilje og på sin myndighed, og nu var det gået således ned ad bakke med ham, at han var som et gammelt udslidt dyr, der ligger forladt og ene i dødskampen og pines, fordi det alligevel mindes, at det en gang var et menneske. Men han klagede sig ikke, han var jo fortrolig med den tanke, at en gammel stiv hest skal dræbes, når den ingen nytte gør for havren. En olding var jo til ingen nytte og kostede kun penge! Han havde jo selv ønsket, at hans fader måtte dø. Hvis nu hans børn var kede af ham, kunne det på ingen måde sætte ham i forundring eller volde ham sorg. Det var så naturens gang.

Når en nabo spurgte ham: "Nå, fa'r Fouan, hvordan står det til?" brummede han så: "Å ja, det er svært at komme herfra, og

det er dog ikke viljen, det mangler på!"

Og han mente, hvad han sagde. Han længtes efter døden, ønskede, at der snart måtte "løses op for ham", nu, da han var nøgen, og jorden kaldte ham tilbage til sit skød.

Men en sorg skulle endnu ramme ham. Jules blev træt af ham, lille Laure fik ham lokket fra den gamle. Når den lille pige så broderen gå og more sig med bedstefaderen, var det, som blev hun skinsyg; hun kaldte arrigt på ham og fik et ondskabsfuldt udtryk i sine sorte, lynende øjne. Han var ækel og kedelig, den gamle! Det var meget bedre at lege sammen og være fri for ham! Og når Jules ikke ville gå med, plejede hun at klamre sig til ham og trække i ham. Så gjorde hun sig så indsmigrende og sød, at han over hende glemte at hjælpe sin gamle kammerat. Lidt efter lidt kom han til at hænge ved hende, hun slap ham ikke, bar sig ad som en voksen kvinde, der har sat sig i hovedet at gøre en erobring.

En aften sad gamle Fouan uden for skolen og ventede på Jules; han var så mat, at kun tanken om drengen havde fået ham til at stige op ad skråningen. Men nu kom Laure ud med broderen, og da den gamles rystende hånd famlede efter drengen, lo hun hånligt: "Så, dér er han igen efter dig, det gamle hængetræ! Slip du ham bare!"

Derpå vendte hun sig om til de andre skolebørn: "Synes I ikke også, at Jules er et rigtigt fæ, der gider trække om med ham, hvad?"

Jules blev blodrød i ansigtet, mens kammeraterne hujede og pegede fingre ad ham; han ville vise sig og sprang bort fra bedstefaderen, idet han råbte det samme som Laure:

"Gamle hængetræ, du keder mig!"

Ganske fortumlet, med tårevædede øjne, vaklede Fouan, som om jorden gled bort under fødderne på ham, som om alting styrtede sammen, fordi den lille hånd blev revet ud af hans! Børnene lo alle sammen, og Laure tvang Jules til at være med til at danse rundt om den gamle mand, mens de sang af fuld hals.

Alting løb rundt for gamle Fouan, og han var to timer om at nå hjem alene, så elendig var han. Og så var det forbi; drengen holdt op med at bringe ham hans mad og hjælpe ham at rede sengen, hvis halmsæk ikke blev vendt to gange om måneden. Han havde nu ikke længere barnet at tale med, og han åbnede aldrig mere sin mund; hans ensomhed var blevet dobbelt så stor og dobbelt så sørgelig. Han talte aldrig et ord om noget eller til nogen.

3

Pløjningen var næsten tilendebragt, og i den grå, kolde februarmorgen kom Jean med sin plov hen på den største ager, hvor han endnu havde to gode timers arbejde tilbage. Det var et lille stykke af marken, hvor han ville så hvede og prøve en skotsk art, som hans forrige husbond havde anbefalet, ja denne havde endog tilbudt ham at give ham et par skæpper såkorn i den anledning.

Jean satte ploven i, hvor han havde sluppet den foregående dag, og mens han tog fat på håndtagene, råbte han til sin hest:

"Nå, hyp da!"

Den stærke regn, der var kommet efter meget solskin, havde gjort lerjorden hård så dybt ned, at jernet kun med besvær trængte ned og skar strimlen løs. Man kunne høre den fede græstørv gnides mod ploven, der vendte den, idet den med det samme gravede det lag gødning ned, der dækkede marken. Undertiden gav en hindring eller en sten et stød.

"Hej, hyp da!"

Og med udstrakte arme passede Jean, at furen blev skåret lige, så lige, at man skulle tro, den var trukket efter en lineal; mens hesten med højt hoved og fødderne i furen trak stadigt og støt. Når ploven sad fast, gjorde han den løs fra ukrudtet og smudset ved et ryk med begge hænder, så gled den atter frem, og bag ved den sås jorden, der bølgende løftede sig og viste sit indre frem.

Ved enden af marken vendte han om og tog igen fat. Snart steg der ligesom en beruselse op til ham fra den jord, han pløjede; der kom en mægtig dunst frem, den dunst, der svæver

over fugtige kroge, hvor gærende spirer ligger gemt. Hans tunge gang, hans stive blik gjorde ham også ør. Aldrig blev der en rigtig bonde ud af ham! Han var ikke født på landet, han var og blev den fordums håndværkssvend, soldaten fra det italienske felttog, og alt det, der går bondens øje forbi, alt det lagde han mærke til, alt det følte, hørte, så han! Han følte den højtidelige fred derude på den udstrakte slette, han mærkede moder Jords mægtige åndepust, enten solen skinnede eller regnen strømmede ned. Altid havde han haft lyst til at leve i fred ude på landet. Men det var en stor fejltagelse, han havde begået den dag, han havde bildt sig ind, at han kun behøvede at give slip på høvlen og tage fat på ploven for at tilfredsstille denne medfødte trang til fred og ro! Jorden selv, den er stille og rolig, god mod dem, der elsker den; men disse landsbyer, der ligger klinet op ad den som snyltedyrs reder, disse menneskelige insekter, der lever af den, er nok til at vanære den og gøre den pestbefængt, så man ikke kan komme den nær. Han mindedes aldrig at have haft så megen sorg og bekymring, som siden han var kommet til Borderiegården.

Jean måtte lette lidt på håndtagene; ploven gik for tungt. En let bøjning i furens retning gjorde ham gnaven. Han vendte, passede bedre på, idet han atter opmuntrede hesten:

"Nå, min dreng, hyp da!"

Å ja, sorg og bedrøvelse havde det ikke skortet på i disse ti år! Først den lange ventetid, inden han fik Françoise, så den endeløse strid med svogeren! Ikke én dag var gået uden at der var sket stygge ting, uden at der var blevet sagt onde ord! Og nu, da Françoise endelig var hans – de havde været gift snart i to år – kunne han nu med sandhed sige, at han var lykkelig?

Han holdt stadig af hende, men han havde godt mærket, at hun ikke gengældte hans kærlighed, at hun aldrig ville komme til at holde af ham, som det var hans ønske at holdes af, helt og fuldt ud. De levede i god forståelse, det gik dem godt, de var flittige og lagde penge op. Men det var alligevel ikke, som han havde tænkt sig deres ægteskab; når han om natten holdt hende i sin favn, mærkede han kun alt for godt, at hun var kold mod ham, at hendes sind og tanke var langt borte. Om fire måneder skulle hun føde et barn, men heller ikke dette havde bragt dem nærmere til hinanden.

Han led især ved den tanke, der stadig stod klarere for ham, den tanke, der først var kommet frem i hans sjæl den aften, de drog ind i det gamle hus: følelsen af, at han var en fremmed for sin hustru, en mand fra en anden egn, født og opelsket Gud ved hvor, en mand, der tænkte og handlede anderledes end hendes egne bysbørn, én, der var anderledes skabt end beboerne i Rognes, én, hun aldrig ret kunne knytte sig til, selv om han var hendes barns fader. Kort efter at de var blevet gifte, var hun en dag så rasende forbitret på Stivnakkes, at hun fra Cloyes havde bragt et stykke stempelpapir for at sætte testamente op for sin mand, for det var blevet hende sagt, at døde hun uden børn, ville hus og jord tilfalde søsteren, kun møblerne og rede penge skulle manden arve, men senere hen havde hun betænkt sig, og papiret lå endnu ubeskrevet i skuffen. I al hemmelighed gjorde det ham bitterlig ondt, ikke fordi han var nærig, men fordi han heri så en mangel på kærlighed til ham. Men nu, nu, da de ventede en arving, var jo det testamente forresten overflødigt, men alligevel gnavede den tanke ham, hver gang han kom til at se papiret i kommodeskuffen.

Jean stod stille, lod sin hest puste. Han selv søgte at ryste sin sørgmodighed af sig i den kolde luft. Langsomt lod han sit blik glide hen mod den vide synskreds, over den endeløse slette, hvor andre plovkørere i det fjerne smeltede sammen med den grå himmel. Han undredes ved at se gamle Fouan komme fra Rognes ad den ny vej; han måtte vel have fået lyst til at se et glimt af markerne, det hændte ham endnu en gang imellem. Derpå bøjede han igen hovedet og faldt i tanker ved synet af den åbne fure ved sin fod: den var gulagtig og kraftig i bunden, den oppløjede græstørv, der var vendt op mod lyset, mens gødningen underneden begraves i et fedt frugtbart leje, og hans betragtninger blev vage: hvor det dog var en mærkelig ting, at man således måtte kulegrave jorden for at få brød! Han tænkte også på, hvor sørgeligt det var for ham, at Françoise ikke holdt af ham; han tænkte på det lille barn, der skulle fødes til verden og på alt det slid og slæb, man havde, uden at man dermed følte sig lykkeligere. Nu tog han atter fat på ploven og råbte:

"Nå, hyp, kom så!"

Jean var næsten færdig, da Delhomme, der kom hjem fra en nabogård, stod stille ved marken.

"Hør en gang, korporal, har De hørt det? … Vi skal nok have krig!"

Jean slap håndtagene, rettede sig pludselig, og blev helt forundret over det indtryk, denne efterretning gjorde på ham.

"Krig? Hvad vil det sige?"

"Ja, med prøjserne, efter hvad der siges. Det står i aviserne!"

Med øjnene stift fæstede hen for sig stod Jean der, og mindet om krigen i Italien, om slagene dér, om blodbadene, drog forbi ham, han huskede, hvor glad han havde været over at slippe

helskindet hjem derfra. På den tid længtes han så heftigt og inderligt efter at leve i fred i en krog af landet! Og nu, ved at høre ordet "krig" udtalt her ved landevejen, fo'r blodet ham til hovedet!

"Ja, hvad skal man sige. Hvis prøjserne ikke kan lade os være i ro … så kan vi da ikke lade os spille på næsen af dem!"

Delhomme var ikke af den mening. Han rystede på hovedet, erklærede, at det var den rene ødelæggelse for bondestanden, hvis kosakkerne kom igen, som efter Napoleons fald. Det indbragte ingenting at ligge der og slås; det var meget bedre at få sagen ordnet i mindelighed.

"Dette her siger jeg for de andre … Jeg har sat penge hos prokurator Baillehache. I hvert fald kommer Nénesse ikke af sted, i morgen skal han trække."

"Det forstår sig," sluttede Jean rolig, "mig angår den sag heller ikke; jeg har været med og nu er jeg gift, for mig må de slås, så meget de lyster! Nå, så det er prøjserne, ja, så kan vi jo banke dem af, som vi gjorde ved østrigerne! Det er det hele!"

"Farvel da, korporal!"

"Farvel!"

Delhomme gik sin vej, standsede lidt længere henne for igen at fortælle nyheden, og således blev han ved, så at truslen om den forestående krig fløj hen over Beaucesletten under den askegrå himmels sørgmodighed.

Da Jean havde pløjet sin ager til ende, faldt det ham ind, at han lige så gerne straks kunne gå til Borderiegården og hente det såkorn, Hourdequin havde lovet ham. Han spændte fra, lod ploven stå ved enden af marken og sprang op på sin hest. Da han red bort, kom han til at tænke på Fouan, han så efter ham,

men kunne ikke få øje på ham. Den gamle havde sagtens sat sig i ly bag ved et højt halmhæs, der var blevet stående på Stivnakkes ager.

I Borderiegården bandt Jean sin hest og gav sig til at kalde, men ingen svarede, alle folkene var sagtens ude i marken, og han gik ind i køkkenet, hvor han med den knyttede hånd dundrede i bordet. Nu hørte han endelig Jacquelines stemme nede fra kælderen, hvor mejeriet var. Man kom derned gennem en lem, der gabede ved selve foden af trappen og som var så farlig, at de altid var bange for, der en dag skulle ske en ulykke.

"Hej, hvem er det?"

Han satte sig på hug på det øverste trin af den stejle og smalle trappe, og hun kendte ham straks.

"Se se, er det dig, korporal?"

Han kunne nu også se hende, som hun stod dér i den halvmørke mælkestue, der kun oplystes gennem et kældervindue. Hun havde travlt mellem mælkefade og siebøtter, hvorfra vallen dryppede ned i et stort stentrug; hun havde smøget ærmerne helt op til skuldrene, og hendes arme var ganske hvide af fløde.

"Kom kun herned! Du er da ikke bange for mig, ved jeg!"

Hun sagde "Du" til ham som i forrige tider, og smilede på sin udfordrende måde. Men han var forlegen og blev siddende på trappen.

"Jeg skulle hente noget såkorn, som husbond har lovet mig."

"Å ja, det er rigtigt; vent, så kommer jeg; jeg ved, hvor det ligger!"

Og da hun kom op i det klare dagslys, fandt han, at hun så frisk og ung ud, som hun stod dér og så på ham med de

smukke, udfordrende øjne. Til sidst spurgte hun i en spøgende tone:

"Så du giver mig ikke en gang et kys? Fordi du er blevet gift, kan du godt blive ved at være høflig!"

Han kyssede hende på kinderne, to rigtige smækkys for at vise hende, at det kun var venskab. Men hendes blik forvirrede ham, og han vidste ikke, hvor han skulle se hen for at undgå hendes øjne. Aldrig havde han over for sin hustru, som han elskede så højt, haft en sådan følelse.

"Nå, kom så," vedblev Jacqueline, "nu skal jeg selv vise dig dit såkorn. Du kan tænke, jeg er ganske alene hjemme, selv pigen er på torvet."

Hun gik over gården og ind i laden, drejede om bag en stabel sække, og der op mod væggen lå hveden i en bunke, som nogle brædder holdt sammen. Han var fulgt efter hende, stadig forlegen over at være alene med hende i denne afsides krog. Han lod straks, som om han var aldeles optaget af hveden:

"Å, det var da en udmærket fyldig kærne!"

Men nu lo hun og drejede samtalen hen på det emne, der interesserede hende.

"Lad mig høre lidt om din kone, hun er frugtsommelig, ikke? Har I det godt sammen?"

Han blev blodrød, og det morede hende at se, hvor flov hun kunne gøre ham. Så forsvandt med ét hendes smil, og hun sagde:

"Ja, du ved vel, at jeg har haft en del modgang i den sidste tid – nu er det da heldigvis overstået, og jeg har ikke mistet noget ved det."

En skønne dag var nemlig Hourdequins søn Leon kommet hjem; i mange år havde kaptajnen ikke sat sine ben på sin faders gård, og allerede den første aften var han blevet klar over Jacquelines stilling, da han så, at hun beboede moderens værelse. Jacqueline blev en del forskrækket ved at se husets søn, for hun havde næret den plan at ægte husbonden og komme til at arve gården. Men kaptajnen var forsigtig nok til at forsøge et gammelt kneb for at blive af med den snu kvinde; han ville have, at faderen skulle overraske hende sammen med den hjemvendte søn, men Jacqueline gennemskuede ham, hun gav den dydige, græd og jamrede i høje toner, og erklærede; at hun på timen ville forlade et hus, hvor man ikke behandlede hende med den tilbørlige agtelse. Det kom til et frygteligt optrin mellem fader og søn; Leon prøvede på at åbne Hourdequins øjne, det gjorde kun sagerne så meget værre. To timer efter tog han bort, og da han steg til vogns, råbte han, at han hellere ville miste alt, hvad han ejede, end at se på faderens forblindelse, og hvis han nogensinde vendte tilbage til sit hjem, skulle det ene og alene være for at kaste denne tøjte ud af gården.

Jacqueline blev i sin sejrsstolthed alt for fordringsfuld; hun bildte sig ind, at hun kunne vove alt. Hun erklærede husbonden, at efter en sådan skandale, som hele egnen talte om, var hun aldeles nødsaget til at forlade ham, hvis han ikke gav hende sit navn. Ja, hun begyndte at pakke sine sager sammen. Men Hourdequin, der var ude af sig selv efter bruddet med sønnen, gav hende et par ørefigener, der nær havde slået hende sønder og sammen, og så var der ikke mere tale hverken om afrejse eller giftermål; det var gået op for hende, at hun var gået for hastigt til værks. Alt blev imidlertid ved det gamle, hun

var den, der styrede huset, boede i madam Hourdequins kammer, spiste alene med husbond, gav befalinger, gjorde afregning og havde nøglen til kassen i sin varetægt, ja hun var så herskesyg, at Hourdequin måtte spørge hende til båds i ethvert vigtigt anliggende.

Med ham gik det slemt ned ad bakke; han blev gammel, og hun mente snart, hun skulle få bugt med ham angående giftermålet, hvis hun bar sig lidt fiffigt ad. Han havde i den første vredesrus svoret at gøre sønnen arveløs; nu gik hun og bearbejdede ham for at få ham til at sætte et testamente op til fordel for hende, og hun bildte sig ind, at hun allerede var gårdens ejerinde, for han havde halvvejs givet hende sit løfte en aften, da de lå i sengen.

"Det var nu slet ikke for meget, om han var lidt taknemmelig imod mig," således sluttede hun; "du kan da begribe, det er ikke for hans kønne øjne, at jeg nu i årevis har anstrengt mig for at more ham!"

Jean måtte le. Alt mens hun talte, stod hun og stak hænderne ned i kornbunken, og når hun tog dem op, var de ganske pudrede af fint støv. Han så på denne leg og gjorde uvilkårligt en bemærkning, som han straks angrede:

"Nå, og hvordan går det med Tron?"

Hun blev ikke stødt, talte ganske roligt, som til en gammel ven.

"Ja, jeg holder jo meget af den store tosse! Men han er virkelig så urimelig. Vil du tænke dig, at han giver sig til at være skinsyg! Ja, han er rasende på mig af skinsyge på husbond – det er dog for galt!"

Jean lo igen. Men hun var ganske alvorlig, så bekymret ud, for hun havde en hemmelig rædsel for denne kæmpekarl; hun vidste, han var både lumsk og falsk som alle folk fra Perche. Han havde truet hende med at kvæle hende, hvis hun bedrog ham. Hun trak let på skuldrene, som om hun ville sige, at det kom hun vel nok over – hun var vant til at sno sig. Og smilende vedblev hun:

"Nej, da priser jeg dig, korporal! Vi to kunne da blive enige, ikke sandt?"

Uden at tage sine farlige øjne fra ham vedblev hun at røre om i kornet, og han glemte alt, både kone og det barn, der skulle fødes. Han greb hende om begge armene, lod sine hænder glide op ad dem, som melet gjorde fløjlsagtige, lige til de nåede hendes barnebarm. Det var netop det, hun havde ønsket fra første øjeblik, hun havde set ham, sidde på trappen, dels fordi hun huskede på, at de før havde været gode venner, dels også, fordi det morede hende at tage ham fra en anden kvinde: hans lovlige hustru, og derved vise, at det var hende, der var den stærkeste, der var den, han foretrak. Jean havde allerede taget fat i hende og kastet hende om på korndyngen, da røgteren Soulas' høje, magre skikkelse dukkede frem bag sækkene, mens han heftigt rømmede sig.

Jacqueline rev sig hurtigt løs, mens Jean aldeles forbløffet stammede:

"Nå, ja, ja, så bliver det derved, så kommer jeg igen og henter det såkorn … å, det er da rigtig en mageløs hvede, den!"

Jacqueline så rasende på den gamle røgter, der ikke gjorde mine til at gå sin vej, og hun mumlede med sammenbidte tænder:

"Det er dog for galt. Altid er han i hælene på mig, den gamle spion. Han skal såmænd snart få rejsepas, det svarer jeg for!"

Jean skyndte sig ud af laden, gik hen og løste sin hest i gården, skønt Jacqueline fra sovekammeret gjorde tegn til ham. Men han ville bort, så hurtigt som muligt, og gentog, at så kom han en anden dag. Han gik sin vej til fods, trak sin hest ved tøjlen, da Soulas, der stod i porten og ventede på ham, tiltalte ham:

"Så er det da rent forbi med al mulig ærlighed her i verden! Det havde jeg ikke troet om dig, Jean … Men du skulle dog gøre hende den tjeneste at sige hende, at hun gør bedst i at holde tand for tunge, ellers kunne det være, at jeg også tog bladet fra munden. Lad hende bare prøve på at forklage mig hos husbond, så skal hun min sandten se løjer!"

Men Jean ville ikke høre mere; han slog vredt ud med hånden, den sag angik ikke ham! Han var skamfuld, oprørt over sin troløshed mod Françoise, som han dog troede, han havde kær; og dog var han aldrig så underlig betaget i hendes nærhed. Var det muligt, at han holdt mere af denne Jacqueline? Hele hans fortid vågnede i ham, og hans harme voksede, da han tydeligt følte, at han ikke havde glemt hende og at han alligevel ville gå tilbage til hende, skønt han vidste, hvor lidt hun var værd. Og derfor sprang han heftig op på sin hest, satte den i galop for så hurtigt som muligt at komme hjem.

Den eftermiddag fik Françoise lyst til at gå ud og slå en favnfuld grøntfoder til sine køer. Det var hendes arbejde, og hun bestemte sig til at gå hen i marken, fordi hun vidste, at hendes mand var der i nærheden, ellers holdt hun ikke videre af at gå derop alene, hun var bange for at træffe Lise eller

Stivnakke, der begge to stadig søgte at yppe kiv med hende i anledning af den lod, der lå midt i deres ager.

Hun tog en le; hesten kunne så bære knippet hjem. Men da hun var kommet op på skrænten, blev hun overrasket over ikke at se Jean; hun havde forresten ikke sagt ham, at hun ville komme. Ploven stod i et hjørne af pløjemarken; men hvor kunne manden være henne? Og det allerværste var, at hun fik øje både på søsteren og hendes mand, der med arrige miner stod lige i nærheden og fægtede med armene. De havde sagtens været i besøg i en nabolandsby, og så var de standsede ved marken i forbigående, for de var i søndagsklæder og havde intet i hænderne. Hun var lige ved at vende om, men så harmedes hun over sin egen fejhed, hun havde da vel lov til at gå hen til sin egen mark, og så vandrede hun videre med sin le over skulderen uden at sagtne eller påskynde sin gang.

Sandt var det, at hver evige gang Françoise således mødte Stivnakkes, kom hun i stort sindsoprør. I hele to år havde de ikke talt et eneste ord sammen. Men hun kunne ikke se ham uden at fare sammen. Måske var det harme, måske var det en anden følelse, hun kunne ikke gøre rede for det.

Flere gange på denne samme vej havde hun set ham, og altid havde han vendt sig om efter hende to-tre gange og fæstet sine grå, gulspættede øjne stift på hende. Og altid var der faret en gysen igennem hende; hun måtte gå hurtigere, mens han sagtnede sin gang, så hun var nødt til at gå forbi ham, mens deres øjne mødtes et sekund; når hun så følte, at han gik bag ved hende, blev hun så underlig ængstelig, at hun måtte gøre vold på sig selv for at flytte fødderne. Sidste gang, hun havde truffet ham, var hun blevet så fortumlet, at hun var faldet, så

lang hun var, da hun ville springe ind på sin kløvermark. Stivnakke havde så slået en høj latter op.

Og om aftenen, da Stivnakke skadefro fortalte Lise, om hvorledes søsteren var faldet i grøften, så de på hinanden, mens den samme tanke faldt dem ind; blot den afskyelige tøs kunne have slået sig fordærvet med samt sit barn, så fik manden ingenting, og både jord og hus kom tilbage til dem. Den Høje havde fortalt dem om testamentet, der ikke var blevet sat op, og som nu, da barnet ventedes, ikke var til nogen nytte. Ja, de skulle da også bestandig have uheld med sig, der var såmænd ingen udsigt til, at skæbnen skaffede dem af med moder og barn 1 og de kom tilbage til dette senere hen på aftenen, blot for at have noget at tale om. Folk døde da ikke af, at man talte om deres død! Men hvis nu Françoise døde uden børn, ja, så ville det rigtignok være en retfærdig skæbnens tilskikkelse! Lise var så vred, at hun svor, Françoise var ikke mere hendes søster, og hun skulle gerne hjælpe med til at få hende ud af verden, hvis der ikke behøvedes andet, for at de kunne få deres retmæssige ejendom igen og komme ind i det hus, hvorfra hun så skændigt havde jaget dem bort.

Stivnakke var ikke så hidsig; han mente, at det kunne være nok, om den lille blot døde; for barnets tilværelse gjorde for bestandig ende på hans forhåbninger om atter at komme i besiddelse af ejendommen.

Da Stivnakke og Lise havde lagt sig i sengen, pustede hun lyset ud med en særegen latter og sagde derpå, at hun ikke kunne få flere børn. Efter et øjebliks stilhed spurgte han, hvorfor hun sagde dette, og hviskende gjorde hun ham en tilståelse.

Fra den tid af pinte og plagede tanken om dette barn, der skulle have hus og jord, ham, så han aldrig så Françoise, uden at han var ved at springe i flint af raseri.

"Så skulle de da også ske al landsens ulykke!" brølede Stivnakke, idet han atter så på den nys pløjede mark. "Den tyveknægt har pløjet en hel fod ind i min lod! Se selv: dér står afviserstenen, det er da tydeligt!"

Françoise kom nærmere, rolig og stille, uden at vise, hvor ængstelig hun var. Nu forstod hun, hvorfor de fægtede med armene; Jeans plov havde sagtens gjort en bøjning ind i deres mark. Det var den stadige anledning til kiv og strid, der gik aldrig en måned, uden at dette spørgsmål om Mit og Dit forårsagede skænderi. Det måtte ende med slagsmål og proces, det tvivlede hun intet øjeblik om.

"Hører du," vedblev han, idet han hævede stemmen. "I er inde på vor lod; jeg skal lære jer!"

Men uden en gang at vende hovedet, gik den unge kone ind på kløvermarken.

"Vi taler til dig," råbte Lise rasende. "Kom her hen, så skal du selv se, om vi lyver … Kom her, hører du!"

Og hun mistede aldeles selvbeherskelsen over søsterens tavshed, hun gik hen imod hende med knyttede næver.

"Det lader til, du vil gøre nar af os i vore åbne øjne? Jeg er den ældste af os to, og du skylder mig vel lidt respekt. Jeg skal nok få dig til at bede mig om forladelse; ja, om forladelse på knæ for din nedrige opførsel mod mig."

Hun stod lige foran Françoise, rystende og forblindet af harme.

"På knæ, hører du, på knæ, og det straks!"

Uden at svare et eneste ord, stum som den aften, de blev sat ud af huset, spyttede Françoise Lise i ansigtet. Og Lise skreg højt, da Stivnakke voldsomt stødte hende til side:

"Lad mig om den sag!"

Ja, han skulle få lov til at gøre med hende, hvad han ville, han kunne gerne slå hende ihjel, knække ryggen på hende, som var hun et dårligt træ; han kunne kaste hende for hundene; hun skulle nok tage sig selv i agt for at lægge sig imellem; hun skulle snarere hjælpe ham! Og så blev Lise stående stiv og stille, passede på, at ingen skulle komme og overraske dem. Rundt om dem, under den grå himmel, strakte den tavse, endeløse slette sig; ikke en sjæl var at øjne.

Stivnakke blev ved at gå hen imod Françoise, og da hun så det hårde ansigt, de udstrakte arme, troede hun, at han ville slå hende. Hun holdt stadig på leen, men hun rystede; nu tog han fat om håndtaget, rev den fra hende og kastede den hen i kløveren. For at slippe bort var der intet andet at gøre end at gå baglæns ind i den næste mark hen imod det halmhæs, dér stod, det kunne måske beskytte hende, til der kom hjælp.

Han skyndte sig ikke, afskar hende ikke vejen; nu lod han armene falde ned og lo stille hen for sig, så at man kunne se alle hans tænder. Og med ét gik det op for hende, at han ikke ville slå hende. Nej, han ville noget andet, det som hun så længe havde nægtet ham. Så kom hun til at skælve endnu stærkere, da hun mærkede, hvor svag hun følte sig, hun, der var så kæk og slog så hårdt i forrige tider. Og dog var hun ikke længere et ungt pigebarn, hun gik i sit tre og tyvende år, var stor og stærk; arbejdet havde allerede taget på hende, men munden skinnede ildrød og frisk i det brune ansigt, og øjnene var store og

strålende blanke. Der kom en underlig mathed over hende, hun syntes, hendes ben svigtede hende.

Stivnakke tvang hende stadig til at gå baglæns, endelig sagde han med sagte stemme:

"Du ved vel, at vi to ikke har gjort op med hinanden! Jeg vil have min vilje sat igennem!"

Hun stod nu med ryggen op mod hæsset, han tog hende om skuldrene og kastede hende om. Men nu vågnede hendes gamle mod; nu gjorde hun fortvivlet modstand som så ofte før, og han måtte slippe hende for at undgå hendes tunge træsko.

"Afskum, svin!" råbte Françoise, "begge to er I lige afskyelige … Ingen forbryder på skafottet kan være værre end jer! – Vil I da ødelægge mig! – Jeg skal sige det til Jean! I skal komme til at stå til ansvar for, hvad I gør mod mig!"

"Å – skab dig ikke således!" hånlo Stivnakke. "Du holder jo i grunden rigtig meget af mig! … Lad os begynde på en frisk!"

Nu faldt Lise ind:

"Ja, det er den rene sandhed! Du er en tøjte! Jeg så det godt før! Altid har jeg sagt, at du, og du alene var den, der bragte ulykken over mig! Vov på at nægte, at du har rendt efter min mand lige fra den første dag, vi blev gift, du ligefrem forfulgte ham, og du kunne næppe pudse din næse selv!"

Hendes skinsyge brød løs, en underlig skinsyge, mindre forårsaget ved, at manden attråede søsteren end over, at denne overhovedet nogensinde var blevet født. Hvis denne pige ikke havde været til, havde hun ikke været nødt til at dele, dele alt med hende. Hun afskyede hende, fordi hun var yngre, smukkere, friskere end hun selv.

"Du lyver!" råbte Françoise rasende. "Og du ved, at du lyver!"

"Nå, så jeg lyver! Du har vist glemt, at han ikke kunne være i fred for dig nogetsteds, at du rendte efter ham, om det så var i kælderen!"

"Jeg, jeg, og du står her og ser på, at han anfalder mig, dit afskum, hjælper ham endog med at holde på mig. Du er værre end ham, man skulle tro, du ville tage livet af mig!"

Lise svarede med en ørefigen, så hårdt, som hun kunne. Denne vold oprørte Françoise, så at hun fo'r løs på søsteren. Med hænderne i lommerne stod Stivnakke og lod de to kvinder kæmpe deres strid ud. Og det var frygteligt at se, hvor grusomt de gik frem mod hinanden, huerne fløj af, hår rev de af hinanden, blodet flød dem ned ad ansigtet, og begge søgte med lige stort raseri, hvor de kunne træffe og volde mest smerte. I kampens hede var de atter kommet ind på kløvermarken; Lise udstødte et hyl, Françoise havde boret sine negle ind i hendes hals, og nu så hun rødt; hun blev med ét overfaldet af en tanke, en beslutning, hun ville dræbe denne søster! Lidt til venstre havde hun set leen ligge med spidsen i vejret. Lynsnart stødte hun af al magt til Françoise med begge hænder, den ulykkelige vaklede et øjeblik, snublede og faldt om, idet hun udstødte et frygteligt skrig. Leen var trængt ind i siden på hende.

"Så skulle da satan ..." stammede Stivnakke.

Og det var det hele. Et øjeblik havde været tilstrækkeligt. Nu var det ubodelige sket. Lise stod rædselsslagen over så hastigt at se sit forfærdelige ønske opfyldt; hun så, hvorledes blodet styrtede frem og farvede den flængede kjole rød. Mon leen var trængt helt ind til det lille barn, siden blodet flød så stærkt? Bag næsset viste nu Fouans ansigt sig atter; han havde set alt, og sad aldeles lamslået.

Françoise rørte sig ikke, og Stivnakke, der var kommet nærmere, turde ikke røre ved hende. Et vindstød gik hen over ham og isnede ham til marv og ben, hårene rejste sig på hovedet af ham, og han rystede som et espeløv.

"Hun er død, kom, kom, lad os skynde os bort herfra!"

Han havde grebet Lise om håndleddet, og det var, som bar vinden dem afsted, så hurtigt fo'r de hen ad den ensomme landevej. Den mørke, regntunge himmel sænkede sig over deres hoved; deres hurtige, trampende trin lød i deres øren, som var en rasende mængde alt efter dem, og de løb, flygtede hen over den vide, flade slette, hans bluse pustedes op af vinden, der tog i hendes flagrende hår, huen holdt hun krampagtigt i hånden, og begge gentog uophørlig de samme ord, brummende, hæst, åndeløst, som jagede dyr:

"Hun er død, kom, kom, bort herfra, hun er død!"

Med lange skridt hastede de frem, men de vedblev i takt at gentage i hæse, forpustede toner:

"Død – død – kom – bort!"

Og så forsvandt de.

Nogle minutter efter, da Jean kom travende på sin hest, blev der jammer og elendighed.

"Hvad? Hvad er dette? Hvorledes er dette sket?"

Françoise, der havde lukket øjnene op, lå stadig ganske stille. Hun så på ham med et langt, smertefuldt blik, men hun svarede ikke, som om hun allerede var langt borte og tænkte på ganske andre ting.

"Du er såret, du er ganske blodig; svar mig dog i Himlens navn!"

Han vendte sig om mod Fouan, der kom til.

"I må jo have været her? Hvad er der sket?"

Nu talte Françoise langsomt, hun søgte efter ord.

"Jeg ville hente grøntfoder, så faldt jeg på leen – å – jeg dør!"

Hendes øjne søgte gamle Fouans, og til ham sagde dette stumme blik mange ting, alle de ting, som kun familien skulle have at vide. Til trods for al sin sløvhed forstod den gamle hende, og han gentog:

"Ja, sådan var det! Hun faldt, leen sårede hende! … Jeg var tæt herved, derhenne ved hæsset – jeg så det selv!"

Der gik bud til Rognes efter en båre. På vejen besvimede hun igen. De troede, at hun skulle dø mellem hænderne på dem, og at de ikke skulle få hende levende hjem.

4

Det var netop den næste dag søndag, at de unge karle fra Rognes skulle trække lod i Cloyes, og just som den Høje og mo'r Frimat med største forsigtighed var i færd med at klæde Françoise af og få hende i seng, hørte de trommen gå; dens rullen lød som en ligklokke for de stakkels mennesker i den vemodige aftenskumring.

Jean var helt forstyrret, og da han skulle afsted efter doktor Finet, mødte han dyrlægen bag ved kirken; han havde været henne at se til fa'r Saucisses hest. Heftigt greb han fat på Patoir og næsten tvang ham til at følge med hjem. Men ved synet af det forfærdelige, gabende sår nægtede dyrlægen kort og godt at blande sig i den sag. Der var intet at gøre. Hun måtte dø. Og to timer senere, da Jean kom med lægen, gjorde denne samme fortvivlede bemærkning. Det var håbløst; her kunne man kun dulme smerterne og lette dødskampen ved bedøvende midler. Françoises tilstand gjorde tilfældet endnu mere alvorligt og hindrede lægen i at lægge en ordentlig forbinding på såret. Imidlertid lovede dr. Finet, da han tog bort, at komme igen næste dag, dog forberedte han Jean på, at hans kone efter al sandsynlighed ikke levede natten over. Hun døde dog ikke den nat, for hun lå der endnu næste dag, da trommens lyd kaldte de værnepligtige unge knøse sammen til tinghuset.

Hele den nat øsede regnen ustandselig ned; det var som smeltede himlen hen i væde. Jean sad i kammeret med øjnene fulde af store tårer, og lyttede til dråbernes stadige rislen ned over huset. Nu hørte han trommen lyde, dump, som var der flor om den, i den våde, kolde, bedrøvelige morgenstund. Regnen

stillede af, og himlen lå grå og blytung over den gennemblødte jord.

Længe gik trommen. Det var en ny trommeslager, en brodersøn til Macqueron, der lige var kommet hjem fra tjenesten, og han dundrede løs, som om han skulle føre sit regiment i ilden. Hele landsbyen kom på benene, for over alt lød rygterne om en nærforestående krig, og det gjorde sessionen så meget sørgeligere! Så, nu skulle de sagtens være kanonføde for prøjserne! Der var denne gang ni unge karle, som skulle trække, og så mange havde der vist aldrig før været på én gang. Blandt dem var de fordums uadskillelige, Nénesse og Delphin, hvoraf den første nu i nogen tid havde haft en plads hos en restauratør i Chartres. Dagen før var han kommet hjem til forældrenes gård, hvor han havde tilbragt natten; Delphin havde haft ondt ved at genkende ham, sådan havde han forandret sig: han var rent ud en fin herre med spadserestok, høj hat, mørkeblåt slips stukket ind i en guldring, og hans klæder blev bestilt hos hans egen skrædder; nu kimsede han ad Lambourdieus færdigsyede dragter, ellers var han stadig tynd, måske endnu slankere end før, med en lang, bar hals, og håret klippet kort af i nakken. Delphin var derimod blevet endnu tættere, havde langsomme, kejtede bevægelser, var solbrændt og hårdhudet af at leve og færdes ude på den jord, han elskede, som han havde slået så faste rødder i. De opfriskede straks det gamle venskab, tilbragte en del af aftenen i hinandens selskab, og nu kom de arm i arm til tinghuset, hvor appellen stadig lød, uden ophør, hårdnakket og stædig.

Her stod også forældrene, Delhomme og Fanny, der var i høj grad smigrede over sønnens fine manerer og udseende, og nu

ville de se ham drage afsted; forresten var de ikke urolige, Nénesse var jo købt fri. Bécu snakkede op, talte om, at hans fingre kløede efter at give sin kone en ørefigen, fordi hun stod dér og tudede; hvad skulle det ligne? Måske Delphin ikke netop kunne blive en udmærket soldat og slås for sit fædreland? Hans dreng brød sig pokker om at få et højt nummer, det kunne han svare for! Da de nu endelig var samlet, det varede en time, gav Lequeu dem fanen. Så skulle det bestemmes, hvem der skulle bære den. Det plejede at være den største og kraftigste, så de blev snart enige om at vælge Delphin. Han lod til at blive meget forlegen, tog undselig og kejtet med de store næver på noget, han ikke var vant til at håndtere. Det var da en sær, lang tingest, han dér skulle gå og stikke med, og så kunne det vist bringe uheld over ham!

I de to krostuer fejede Flore og Celine; der skulle være pænt til rekrutterne kom hjem om aftenen. Macqueron stod sørgmodig i sin dør, da Lengaigne viste sig i sin med et spotsk smil. Den sidste havde nemlig fået overtaget over sin genbo i denne tid, for kontrolløren havde ved en undersøgelse fundet fire fade vin skjult i hans brændeskur, og så havde han været nødsaget til at opgive sin værdighed som sognefoged. Alle var enige om, at det anonyme brev, der havde givet anledning til undersøgelsen, var fra Lengaigne. Hertil kom, at folk havde sladret i den grad om hans datter Berthe og hjulmandens søn, at Macqueron ligefrem var blevet tvunget til at lade dem få hinanden, og ved kilden havde koner og piger nu travlt med at drøfte faderens snyderi og datterens giftermål. Kromanden var sikker på en ordentlig mulkt, måske slap han ikke med det, men fik lov til at spadsere i arrest. Derfor foretrak Macqueron

nu at trække sig tilbage og ikke udsætte sig for genboens udfordrende latter; han så nok, at folk smiskede og hviskede rundt om.

Men nu havde Delphin taget fanen i hånden, trommen lød atter. Nénesse og de andre satte sig i bevægelse. Det var en hel lille trop, der marcherede hen ad den lige landevej. Nogle smådrenge galoperede ved siden af, og forældrene, Delhomme og Bécu, fulgte sønnerne ud af landsbyen. Så såre mo'r Bécu var fri for manden, listede hun, der ellers ikke var gudfrygtig, ind i kirken, hvor hun i en hel time blev liggende på knæ og bad Gud lade hendes søn trække et højt nummer. Langt bort ad Cloyes til forsvandt fanen og trommehvirvlen tabte sig.

Klokken var nær ti, da doktor Finet endelig kom igen, og han blev forundret over, at Françoise endnu var i live, han havde så vist troet, at han kun skulle have skrevet dødsattesten. Han så på såret, rystede på hovedet. Lige siden i går havde han tænkt på denne tildragelse; forresten havde han ingen som helst mistanke; men hvordan pokker kunne den ulykkelige kone have båret sig ad for at få denne le helt ind i sig? De måtte gentage beretningen; han tog bort, opbragt over, at han var nødt til at komme igen for at skrive dødsattesten.

Men Jean så mørk ud, Françoise lukkede sine øjne, så såre hun mærkede, at mandens blik spørgende hvilede på hende. Han anede, at hun skjulte noget for ham. Ved daggry var han gået et øjeblik op i kløvermarken for at se, om han kunne opdage noget, men der var intet at se, fodsporene var udslettet af regnen; der var nok en plet, hvor kløveren var nedtrådt, det var sagtens dér, hvor hun var faldet, men ellers intet. Da lægen var borte, satte han sig igen ved den døendes hovedgærde; de

var netop alene, mo'r Frimat var gået hjem for at spise frokost, og den Høje måtte se, hvorledes det stod til hjemme hos hende selv.

"Har du mange smerter?"

Françoise kneb øjnene sammen, svarede ikke.

"Du har da vel sagt mig sandheden, skjuler intet for mig – vel?"

Man kunne gerne tro, hun alligevel var død, hvis man ikke havde hørt hendes svage åndepust, der med besvær trængte sig over de feberhede læber, og således havde hun ligget hele tiden, på ryggen, stum og stille. Midt i den frygtelige feber, der brændte hende, var det, som anspændte hun hele sin stærke vilje, for ikke at give efter, for ikke i vildelse at lade en stavelse slippe frem. Altid havde hun jo været et underligt stædigt pigebarn, hun havde arvet familiens stive sind, sagde folk, handlede kun efter sit eget hoved, og havde idéer, der var stik imod alle andre menneskers. Muligt var det, at hun nu, som hun lå dér, adlød blodets røst, der hos hende talte højere end trangen til hævn. Hvad nyttede det at tale, hun skulle jo dog dø. Den slags ting var det bedst at tage med sig i kisten, når hun nu snart skulle puttes ned i den jord, de alle var vokset frem af; der var ting, man aldrig under nogen som helst omstændigheder måtte lade uvedkommende ane, og Jean hørte ikke til familien, han kom hende ikke ved, denne fremmede, som hun aldrig var kommet til at holde af, hvis barn hun tog med sig i graven; mon dette kom over hende som en straf, fordi hun havde giftet sig med ham og svigtet sin familie?

Imidlertid sad han og tænkte på testamentet, og det havde han tænkt på, siden de bar hende hjem. Hele natten havde den

tanke pint ham, at han, hvis hun gik bort nu, kun fik halvparten af indbo og rede penge; 127 francs lå der i kommoden. Han holdt inderligt af hende, ville have givet sit liv for at frelse hendes, men det gjorde hans sorg end mere bitter at vide, at han med hende skulle miste både hus og jord. Han havde endnu ikke vovet at ymte et ord om denne sag: det var så svært, og desuden var de aldrig alene, de to. Nu så hun nok, at han aldrig ville få mere at vide om den ulykkelige hændelse, og derfor besluttede han at få det andet bragt i stand.

"Måske du vil gøre dine sager i orden?"

Françoise lå aldeles stiv og stille, lod, som hun ikke havde hørt noget. Ikke en trækning, ikke en bevægelse, gik over det indesluttede, blege ansigt med de fast tillukkede øjne.

"Du forstår nok, i anledning af din søster, hvis her skulle ske en ulykke … Papiret ligger jo færdigt henne i skuffen."

Han bragte hende det stemplede papir og vedblev med forlegen, stammende røst:

"Ikke? Vil du have, jeg skal hjælpe dig? … Du har måske ikke kræfter til at skrive selv. Du ved nok, at det ikke er nærighed fra min side. Det er kun det, at du da aldrig vil efterlade noget til dem, der har gjort dig så megen fortræd."

En let dirren i øjenlågene viste Jean, at nu forstod hun ham. Hun ville altså ikke! Han stod ganske målløs af forbavselse. Og hun selv ville måske have haft møje med at forklare, hvorfor hun således lod, som hun var død, inden hun endnu lå mellem de fire brædder. Jorden, huset, dem skulle han ikke have, denne fremmede mand, der ganske tilfældigt var kommet ind i hendes tilværelse. Hun skyldte ham intet, siden hun tog hans barn med sig i døden. Med hvad ret skulle så ejendommen gå ud af

familien? Hendes barnlige tanker om Mit og Dit oprørtes, vi to er hinanden intet skyldig, vi er kvit, farvel! Ja, dette var det, og så meget mere, noget ubestemt underligt langt borte, Lise var rykket ud i baggrunden, hende tænkte hun ikke på, men Stivnakke stod dér, ham hun dog havde holdt af, det var hende klart nu i dødens stund, ham havde hun længtes mod, elsket, tilgivet, til trods for alt, hvad der var sket.

Men i Jeans sjæl begyndte harme og vrede at røre sig; hans ærlige sind blev også forgiftet af lidenskab efter jord og gods. Han løftede hende op, prøvede at få hende til at sidde og forsøgte at stikke pennen ind mellem hendes fingre.

"Men herregud? Det kan da aldrig være din mening? Holder du mere af dem end af mig, og vil du virkelig have, at de skarn skal arve alting!"

Endelig lukkede Françoise langsomt sine øjne op, og det blik, hun fæstede på ham, gjorde ham aldeles forvirret. Hun vidste, at hun måtte dø, og i disse store, blanke øjne læste han en dyb fortvivlelse over det. Hvor kunne han nænne at pine hende nu? Hun hverken kunne eller ville, og her ville hun råde. Et kvalt smertensskrig var det eneste svar, Jean fik. Så segnede hun tilbage, hendes øjne faldt til, og det blege, stille, stive ansigt lå igen ubevægeligt på puden.

Jean var så ilde tilpas, så skamfuld over således at have trængt ind på sin døende hustru, at han endnu stod ganske forlegen med stempelpapiret i hånden, da den Høje kom ind. Hun forstod straks det hele og trak ham til side for at spørge ham, om der var sat testamente op, og stammende af forvirring over at lyve, erklærede Jean, at han just var i færd med at lægge papiret til side, for at ingen skulle plage Françoise med den sag.

Hun lod til at holde med ham, men i sit hjerte glædede hun sig, for hun forudså, at der ville blive begået afskyelige ting, hvis Stivnakkes kom til at arve. Og hun satte sig ned ved bordet, tog fat på sin strikkestrømpe og sagde højt:

"Ja, Gud bevares, jeg skal såvist ikke forfærde nogen moders sjæl. Mine papirer har længe været i orden. Hver sit! Jeg ville da finde det uærligt, om den ene fik mere end den anden. Retten skal have sin gang. I er ikke glemt, børn. Det skal I få at se, når jeg en dag lukker mine øjne."

Det var den sædvanlige tale; den holdt hun til hver især af familien, og nu kom den frem igen, hun fandt den passende her ved denne dødsseng. Hver gang lo hun indvendig; tanken om dette meget omtalte testamente morede hende usigeligt; hun vidste nok, at det ville give stof til kiv og strid i det uendelige, for i hver en klausul, i hver en bestemmelse var der stof til en proces.

"Bedst var det jo, om man kunne tage det med sig," sluttede hun, "men siden det er umuligt, får man jo tænke på de andres fornøjelse."

Nu kom også mo'r Frimat og tog plads over for den Høje. Hun strikkede ligeledes. Og den ene time gik efter den anden; de to gamle sad i en fredelig passiar, men Jean, der ikke kunne finde ro, gik ud, kom ind, skiftede plads i denne frygtelige ventetid. Lægen havde sagt, at her var intet at gøre, og så lod de hende ligge stille derhenne i sengen.

Mo'r Frimat var imidlertid kommet i tanker om, at det egentlig var galt, at ingen havde tænkt på mester Sourdeau, den kloge mand i Bazoches; han forstod sig på de dele. Han kendte trylleord og kunne lukke sår bare ved at puste på dem.

"Ja vist, det er en, der kan mere end sit fadervor," indrømmede den Høje, der pludselig var blevet ærbødig. "Det var ham, der helbredte fa'r Lorillon; tænk jer bare, han får det tilfælde, at hjertekulen synker ned og trykker på alle indvoldene! Han var ved at dø, kunne hverken spise eller drikke, som rimeligt var. Det allerværste var, at næppe var han på benene, før konen får samme sygdom, for det smitter, det slemme tøjeri! Alle sammen bliver de dårlige, de gamle, datteren, svigersønnen og de tre små. Og de var såvist pillet af alle til hobe, hvis den kloge mand ikke havde hjulpet dem; han gned dem alle sammen på maven med en skildpaddeskam!"

Den anden gamle kone understregede hver omstændighed med en kraftig nikken med hovedet: det var vist nok, den ting var hævet over al tvivl. Hun kom selv med et andet eksempel:

"Det var jo også ham, der kurerede Budins lille pige for feberen ved at flække en levende due og lægge den på hovedet af hende."

Hun vendte sig om til Jean, der stod stille og sløv henne ved sengen:

"I Deres sted ville jeg sende bud efter ham; kanske det endnu ikke er for silde."

Men Jean gjorde en utålmodig bevægelse. Han var fordærvet ved sit ophold i store byer, troede ikke på den slags ting. Og så blev de to gamle koner ved at meddele hinanden de mærkeligste husråd: der var nu persille, det var udmærket, når man havde værk over lænderne, så skulle det lægges i bunden af sengen; tre agern i lommen var et sikkert middel mod al slags hævelse, og et glas vand, bleget i måneskin og drukket på fastende hjerte, kurerede ufejlbarligt for mavesmerter.

"Men hør nu," udbrød mo'r Frimat med ét, "når De ikke vil vide af den kloge mand at sige, var det måske ikke af vejen, om vi sendte bud efter præsten?"

Jean slog igen vredt ud med hånden; den Høje kneb de tynde læber sammen.

"Hvad skulle det gøre godt for?"

"Hvad det skulle gøre godt for! … Han skulle naturligvis give hende sakramentet, det var da ingen skade til!"

Den Høje trak på skuldrene:

"Ja, men præsten kan slet ikke komme; han er jo syg. For lidt siden sagde mo'r Bécu mig, at han på onsdag skal rejse, for lægen har sagt ham, at hvis han blev i Rognes, ville han snart være færdig."

Det var virkelig ganske rigtigt. I de to et halvt år, fader Madeline havde været i sognet, var han for hver dag blevet svagere og svagere. En nagende længsel, en stadig hjemve efter bjergene i Auvergne havde tæret på ham her på denne vide slette, hvis endeløse flade bredte sig ud om ham, og hvor hans hjerte sank ned i en trøstesløs sørgmodighed. Ikke ét træ, ikke én klippe; stillestående, gulagtige vandpytter i stedet for de blå, sprudlende bjergkilder, der hoppede fra sten til sten. Hans blik sløvedes, han blev end mere mager og afpillet; de var enige om, at han bestemt måtte være brystsvag.

Hvis han endda hos sine sognebørn havde fundet trøst og medfølelse! Men han, der kom fra en gudfrygtig, enfoldigt troende menighed fandt her kun en vantro og en gold iagttagen af de ydre former, der fyldte hans frygtsomme sjæl med rædsel. Kvinderne gjorde ham aldeles ør med deres fordringer, skrig og klammerier; de blandede sig endog i den måde, han passede

gudstjenesten på, så at han ofte hverken vidste ud eller ind og gik i en stadig angst for at komme til at gøre noget galt af bare forvirring. Det sidste slag havde næsten gjort det af med ham: en af nonnerne var på selve juledag i kirken blevet overfaldet af fødselsveer. Efter denne skandale havde biskoppen endelig besluttet at flytte den døende unge mand hjem til Auvergnes bjerge.

"Nå, så sidder vi her igen uden sjælesørger!" sagde mo'r Frimat. "Gud ved, om fader Godard beslutter sig til at komme tilbage?"

"Å, den stædige karl!" udbrød den høje, "han får vel et tilfælde af ærgrelse og hidsighed!"

Fanny kom ind og bragte deres livlige tunger til tavshed. Hun var den eneste af familien, der var kommet til stede allerede i går, og nu kom hun for at høre, hvorledes det stod til. Jean pegede med rystende hånd på Françoise. En medynksfuld tavshed herskede i stuen. Derpå spurgte Fanny hviskende, om den syge havde spurgt efter sin søster. Nej, det havde hun ikke; det var, som om Lise ikke var til for hende. De undrede sig alle over det; for herregud, om man også er uvenner, så er døden dog en alvorlig sag: hvornår skulle man vel tænke på forsoning om ikke ved en dødsseng. Den Høje mente, det var bedst at spørge Françoise, hvad hun ønskede. Hun rejste sig, gik hen og bøjede sig over sengen:

"Hør, min lille pige, vil du ikke tale med Lise?"

Den døende rørte sig ikke. Over hendes lukkede øjenlåg fo'r en næppe synlig dirren.

"Hun vil måske have, vi skal hente søsteren. Nu går jeg."

Françoise gjorde benægtende tegn; uden at åbne øjnene, rokkede hun sagte med hovedet. Og Jean sagde, at de skulle rette sig efter hende. De tre kvinder satte sig igen til ro. Det forbavsede dem alle sammen, at Lise ikke af sig selv kom for at sige farvel til den syge. Ja, menneskene er tit mere stædige, end man skulle tro.

"Å ja, å ja, hver har jo sit kors!" sukkede Fanny. "Se nu på mig, lige siden i morges har jeg uden ophør måttet tænke på den session; og det er dog urimeligt, for jeg ved så overmåde godt, at Nénesse ikke kommer afsted."

"Ja," mumlede mo'r Frimat, "det sætter alligevel ens sind i en svær bevægelse, gør det!"

Atter glemte de den døende. De talte om held og uheld, om de unge karle, der skulle i tjenesten og om dem, der slap fri. Klokken var hen ad tre, og skønt de ikke kunne være hjemme, før den var godt fem, havde konerne allerede hørt nyt fra Cloyes. Efterretningerne var nået til Cloyes ad den gådefulde lufttelegraf, der synes at sende et rygte fra den ene landsby til den anden. Briquets søn havde trukket nr. 13: uh ha, det var et fælt tal; den unge Couillot havde fået 206, det kunne man kalde et held! Men man kunne ikke rigtig blive enige om de andres numre, og det gjorde dem så meget desto ivrigere. Ingen vidste noget, hverken om Nénesse eller Delphin.

"Ja, jeg har hjertet siddende i halsen; det er dog for tåbeligt!" gentog Fanny.

Mo'r Bécu gik forbi, de kaldte på hende. Hun havde igen været henne i kirken; hun vidste ikke, hvor hun skulle gøre af sig selv, så beklemt var hun, og hendes hjerteangst var så stor, at hun ikke en gang ville stå stille for at få sig en lille sladder.

"Jeg kan næsten ikke holde det ud, nu må jeg gå dem i møde!"

Jean stod nu ved vinduet, han hverken hørte eller så noget som helst, stirrede kun frem for sig ud på vejen.

Flere gange den dag havde han lagt mærke til gamle Fouan, der med slæbende gang luskede om i nærheden. Nu så han atter den gamle stå med ansigtet trykket op mod en af ruderne, han forsøgte at se, hvad der vel gik for sig derinde. Da Jean åbnede vinduet, blev den gamle helt forskrækket og spurgte stammende, hvordan det gik. Meget dårligt, der var intet håb, så strakte han hals, så på Françoise med et langt, blik, det var, som kunne han næppe få øjnene fra hende. Da Fanny og den Høje fik øje på ham, begyndte de igen at tale om at hente Lise.

Her måtte bringes en forsoning i stand; der var dog også måde med stivsind. Men da de bad den gamle hente Lise, blev han ligesom rent ør, rystede af skræk og skyndte sig afsted. Han brummede og mumlede en del uforståelige ord; han havde jo omtrent glemt at tale.

"Nej! nej! – ikke det – umuligt – rent umuligt!"

Jean studsede ved at se, hvor forskræmt han blev, og kvinderne tav stille. I grunden kom det ikke dem ved, søstrene måtte så råde i den sag, der var ingen, som ville bringe et forlig i forslag. Netop i dette øjeblik hørtes en lyd, der først mindede om en spyflues summen, og så rullede frem som vindens susen i træerne. Fanny fo'r sammen.

"Hør! Trommen ... dér er de ... Farvel!"

Og så løb hun, hun glemte rent at sige farvel til Françoise.

Mo'r Frimat og den Høje gik ud i døren for at se.

Jean blev alene tilbage i stuen med sin kone: hun lå stiv og stille, måske kunne hun høre og forstå alt, hvad der foregik

rundt om hende; hun ville måske ligge som et dyr, der er krøbet ned i et hul for at dø i fred; han stod ved det åbne vindue urolig, ængstelig og overvældet af en ubestemt, vag smerte, der strømmede ind over ham fra hans omgivelser og fra den endeløse, umådelige slette. Å, den tromme! Hvor den lød stærkt, hvor den gav genlyd i hans inderste væsen, denne tromme, hvis rullende hvirvel nu blandede sig i hans sorg, som den fordum havde ledsaget ham i kasernen, i slagene, igennem hele det hundeliv, som de fører, de elendige, ensomme mænd, der hverken har kone eller børn, som bryder sig om dem!

Så snart fanen i det fjerne kom frem på den flade landevej, som tusmørket allerede tilslørede, gav en flok børn sig til at løbe rekrutterne i møde, mens forældrene stod sammen ved indgangen til landsbyen. De ni med samt trommeslageren var allerede meget berusede, de skrålede en sang ud i den vemodige aftenskumring, mens de kom gående med trefarvede sløjfer flagrende fra hatten, hvor de fleste havde deres nummer hæftet fast med nåle. Da de fik landsbyen i sigte, skreg de højere, og de drog ind syngende og støjende for at gøre sig vigtige.

Delphin bar stadig fanen. Men den hang over skulderen på ham som en tingest, der i høj grad besværede ham og som han ikke fattede nytten af. Han så træt og mørk ud, sang ikke og bar intet nummer på sin kasket. Så snart hans moder fik øje på ham, styrtede hun skælvende hen imod ham med fare for at blive revet om af de syngende rekrutter.

"Nå, hvordan gik det?"

Delphin standsede ikke, puffede hende rasende til side.

"Skrub af!"

Bécu var også gået frem, halvkvalt af spænding, men da han hørte sønnens tonefald, spurgte han ikke, og da moderen hulkede, kunne man se, at det var med nød og næppe, han selv trængte sine tårer tilbage til trods for al den modige fædrelandskærlighed, han hidindtil havde vist.

"Hvad kan det nytte, du hyler, mutter; han er jo blevet taget og må afsted!"

De to gamle blev stående på den ensomme landevej, og derpå gik de møjsommeligt hjem; manden mindedes det drøje soldaterliv, og konen gik i rette med Vorherre, fordi han ikke havde bønhørt hende, uagtet hun dog to gange havde været i kirken den dag.

Nénesse havde på den høje hat et pragtfuldt "214" strålende i rødt og blåt. Det var et af de højeste numre; han var stolt af sit held, svingede med stokken og slog takt for det skrålende kor. Da Fanny så hans nummer, var det så langt fra at hun glædede sig, tværtimod brød hun ud i fortrydelse:

"Å, det skulle man have anet, så skulle man rigtignok ikke have sat tusind kroner hos Baillehache!"

Men alligevel kyssede både hun og Delhomme sønnen, som var han sluppet fra en stor fare.

"Men så slip mig da for pokker! Hvad skal det slikkeri til!" brølede han.

Troppen trampede frem gennem landsbyen, der var i oprør for dens skyld. Og forældrene holdt sig klogeligt tilbage; de så nok, at de ikke ville blive vel modtaget. De var ikke til at komme nær, de karle, enten de så havde været heldige eller uheldige. Desuden var de ude af stand til at sige et fornuftigt ord, sådan havde de drukket i Cloyes og brølet på vejen hjem, øjnene stod

dem jo ligefrem ud af hovedet! De var ikke sig selv mægtige; en lille fyr, der gik og spillede på trompet gennem næsen, havde fået et meget lavt nummer, mens to andre, der så blege og udmattede ud, bestemt havde trukket sig fri; hvis trommeslageren havde ført dem ned mod Aigre, var de vist gået i floden på hovedet, alle som én.

Foran tinghuset leverede Delphin fanen tilbage.

"Puh, jeg har fået nok af at trække rundt med den tåbelige tingest; det er den, der har bragt ulykke over mig!"

Han greb Nénesse ved armen og trak afsted med ham, mens de andre stormede ind hos Lengaigne sammen med slægt og venner, der nu endelig fik lidt at høre.

Macqueron kom ud og så med sorg, at de gik hans dør forbi.

"Kom med!" gentog Delphin kort, som om han havde taget en bestemmelse. "Så skal du se løjer!"

Nénesse fulgte med. De havde jo tid nok til at drikke. Den satans tromme var ved at gøre dem øre i hovedet; det var en hvile at gå lidt hen ad den ensomme landevej, der lidt efter lidt var blevet ganske mørk. Og tavse gik de to kammerater med hinanden under armen, fordybet i betragtninger, der aldeles ikke var lystige. Men nu gav Nénesse sig til at tale om en stor plan, han havde i sit hoved. To dage før han rejste hjem, havde han truffet Vaucogne, Badeuils svigersøn, der havde sagt ham, at han ville sælge huset og forretningen i Rue aux Juifs. Det gik slet ikke med sådan en doven fyr, det forstod Nénesse så godt; men der var rigtignok noget at gøre for en dygtig mand, der forstod sig på tingene; og det var netop noget for Nénesse, som var vant til at have et øje med den dansesalon, der hørte til restaurationen, hvor han havde tjeneste! Nu gjaldt det blot om

at sætte de gamle Badeuils en skræk i livet, og få dem bildt ind, at det så rent galt ud med forretningen, at alt var ødelagt af Vaucogne, så at de for enhver pris skilte sig af med den nar; var det måske ikke bedre end at gå bag ploven?

Delphin, der gik i sine egne tanker, fo'r sammen, da vennen gav ham et venskabeligt puf i siden.

"Der er jo dem, som altid er heldige!" mumlede han. "Dig kan din moder være stolt af!"

Og så blev han atter tavs, mens Nénesse udbredte sig over alle de forbedringer og forandringer, han ville indføre i nr. 19, hvis hans forældre ville give ham de fornødne penge til at købe forretningen. Han var ganske vist lidt ung; men han havde den nødvendige dygtighed, det følte han.

Nu fik han øje på Sjuskedorthe, der vimsede hen ad vejen, og da han ville vise sig flot, gav han hende i forbigående et klask. Sjuskedorthe svarede med samme mønt, men så genkendte hun dem:

"Hvad, er det jer? Hvor du er blevet stor, Nénesse!"

Hun lo; hun var glad ved at træffe sine gamle legekammerater. Hun var den, der havde forandret sig mindst; til trods for sine 21 år var hun stadig smidig og smal som en pilevånd. Hun gav hver af dem et kys:

"Ja, vi er da gode venner, ikke?"

"Hør," sagde nu Nénesse for spøg; "det er muligt, at jeg overtager Badeuils butik. Har du lyst at få en plads dér?"

Men nu var det forbi med Sjuskedorthes munterhed. Hun brød ud i tårer, og stammede, mens hun hulkede som et barn:

"Fy, fy, du skulle skamme dig, dit svin! Nu kan jeg aldeles ikke lide dig mere."

Delphin havde ikke mælet et ord og gik tankefuld videre.

"Men så sig mig da, hvor vi går hen?" spurgte Nénesse. "Hvad er det for løjer, du vil vise mig?"

"Kom bare med, så skal du få at se."

Han gik til, drejede af fra vejen, og nåede gennem vinhaverne det hus, sognet havde givet landpolitibetjenten, siden præsten havde taget sin bolig i besiddelse. Dér boede Delphin hos faderen. Han gik med vennen ind i køkkenet og tændte lys. Det så ud til, at han var glad ved, at forældrene ikke var hjemme.

"Lad os først drikke et glas vin!" erklærede han, idet han satte en flaske og to glas frem.

Da han havde drukket, smækkede han med tungen og tilføjede:

"Det var det, jeg ville sige dig, at de tror, de har mig, fordi jeg har fået et lavt nummer i dag, men der tager de fejl … Da onkel Michel døde, og jeg var nødt til at være i Orléans i tre dage, troede jeg, det var ude med mig, så elendig var jeg over at måtte være hjemmefra. Du synes måske, jeg er tosset, ikke? Men jeg kan ikke gøre for det, jeg er som et træ, der går ud, når man rykker det op … Og jeg vil ikke lade mig slæbe afsted pokker i vold, nej min salighed, om jeg vil!"

Nénesse trak på skuldrene, den tale havde han tit nok hørt af Delphin.

"Ja, det siger man altid, og så må man alligevel afsted, enten man vil eller ej!"

Uden at svare et ord vendte Delphin sig om, greb med venstre hånd en lille økse, der stod ved væggen – den blev brugt til at hugge pindebrænde med – derefter lagde han ganske stille

sin højre pegefinger på bordkanten og med et rask slag huggede han den af.

"Se, det var det, jeg ville vise dig … Så kan du sige til de andre, at det gør man ikke, når man er bange for sit skind!"

"Så skulle da pokker tage dig!" udbrød Nénesse helt bestyrtet. "Ligner det noget at ødelægge sig selv for livstid! Nu er du jo en krøbling!"

"Det blæser jeg ad! … Lad nu bare gendarmerne komme! Nu får jeg vel lov at være i fred!"

Så tog han den afhuggede finger op fra gulvet og kastede den i ilden, der brændte på skorstenen. Da han havde rystet sin lemlæstede hånd, der var ganske rød af blod, svøbte han sit lommetørklæde fast om den og snørede et stykke sejlgarn om for at standse blodet.

"Men det skal da ikke hindre os i at tømme vor flaske, før vi går hen i kroen til de andre … Skål du!"

"Skål!"

Hos Lengaigne i skænkestuen kunne man hverken høre eller se, sådan skrålede og røg gæsterne. Foruden rekrutterne var der en mængde andre. Jesus Kristus og hans ven Kanonen sad ved en flaske brændevin med gamle Fouan. Bécu havde lagt hovedet ned på bordet og sov; af sorg over sønnens uheld havde han drukket sig ganske fuld. Delhomme og Clou fik sig et slag kort, og desuden sad Lequeu med næsen i en bog; han lod, som han læste, skønt det ville være enhver umuligt at samle sine tanker i den støj.

Der havde også været slagsmål lige for nylig. Flore var gået til kilden efter en krukke frisk vand, og dér havde hun mødt Celine, som fo'r løs på hende og kradsede hende i ansigtet, idet

hun beskyldte hende for, at snushanerne betalte hende for at udspionere naboer og genboer. Macqueron og Lengaigne kom til og var nær også kommet i hårene på hinanden; Macqueron svor på, at han nok skulle passe på, at den anden blev taget på fersk gerning, når han vædede sin tobak for at gøre den tung, og Lengaigne drillede den afsatte sognefoged med hans forgangne værdighed. Alle de andre blandede sig i skænderiet, tog parti, blot for at have den fornøjelse at knytte næverne og skråle op, så det var nærved at blive et stort spektakel. Men det drev over, og i forsamlingen blev tilbage en tilbagetrængt utilfredsstillet kamplyst, der kunne bryde ud, hvad øjeblik det skulle være; der var lussinger og grovheder i luften!

Flore kom med vin, men skønt de klinkede og drak forlig rundt om, var stemningen alt andet end fredelig. Ingen ville rokke sig ud af pletten og gå hjem til maden; nej, når man drikker, er man ikke sulten. Rekrutterne istemte en fædrelandssang, som de ledsagede med sådanne næveslag i bordet, at de tre petroleumslamper rystede og osede, så stuen fyldtes med en stram lugt. Der var kvælende hedt, Delhomme og smeden lukkede et vindue op.

I dette øjeblik kom Stivnakke listende ind. Han blev stående i en krog, så ikke brøsig ud, som han plejede, hans små urolige øjne fløj stuen rundt, som ville han gætte, hvad gæsterne tænkte på. Han var naturligvis gået ud for at få noget at vide, for at høre, om nogen havde mistanke; nu kunne han ikke holde ud at sidde hjemme længere, det var første gang, han vovede sig ud siden den foregående dag. Synet af broderen og Kanonen lod til at ængste ham i den grad, at han glemte at gøre spektakler, fordi de drak den gamle fuld. Delhomme så han også vist på.

Men det var især Bécu, som det voldsomme spektakel ikke formåede at forstyrre, der tiltrak sig hans opmærksomhed. Sov han virkelig, eller spillede han komedie? Han puffede let til ham, og det beroligede ham noget, da han opdagede, at han savlede ud over hånden.

Derefter fæstede han sit blik på skolemesteren, hvis udtryk forekom ham ganske usædvanligt. Hvad kunne der være i vejen med ham i aften? Skønt Lequeu lod fordybet i sin bog og ikke lagde mærke til, hvad der foregik omkring ham, fo'r han undertiden sammen, hans små øjne lynede af og til harmfuldt. Rekrutterne bragte ham ud af fatning med deres tåbeligheder og deres skrålen.

"Idioter! Fæpander!" mumlede han hen for sig.

I de sidste måneder havde hans forhold til Rognes' beboere forværret sig. Altid havde han været rå og grov mod børnene, havde slået dem og hånet dem, hvor lejlighed gaves. Men hans hidsighed tog til, og han havde haft en rigtig ubehagelig historie med en lille pige, hvis ene øre han havde flækket med et slag af linealen. Forældrene havde klaget og forlangt at få ham afskediget. Dertil kom, at Berthe Macquerons giftermål tilintetgjorde en længe næret plan, som han havde håbet at se kronet med et heldigt udfald. Det var kommet ham som et tordenskrald. Å, hvor han hadede disse bønder, der ikke ville give ham deres døtre og nu oven i købet ville kaste ham på gaden, fordi en tosset tøs havde fået et slag på øret!

Med ét, som var han i sin skolestue, slog han med sin bog i bordet og råbte til rekrutterne:

"Men så vær dog lidt stille, for pokker! Er det så uhyre morsomt at blive hugget sønder og sammen af prøjserne?"

Der blev almindelig forbavselse. Nej, det var visselig ikke morskab. Det kunne de snart blive enige om. Delhomme udtalte som sin tanke, at det var rigtigt, at hver forsvarede sin mark. Hvis prøjserne kom her til Beauce, skulle de nok få at se, at folk ikke var kujoner! Men at gå hen og slås for andres ejendom, nej, nej, det var dog for dumt!

I dette øjeblik kom Nénesse sammen med Delphin, der var meget hed i hovedet; hans øjne skinnede i feberglans, mens han tog plads mellem kammeraterne, idet han råbte:

"Det er rigtigt, lad dem bare komme, de prøjsere, så skal de få alle de prygl, der kan ligge på dem!"

De andre så, at han havde lommetørklædet bundet om hånden, og spurgte, hvad der fejlede ham. Å, ingenting, en lille rift. Hidsigt dundrede han med venstre hånd i bordet og bestilte en flaske vin.

Kanonen og Jesus Kristus sad og betragtede de unge karle; de var ikke forbitrede, men så yderst overlegne og medlidende på de støjende fyre. De mente også, man måtte være både ung og tåbelig for at sidde og skråle op i den anledning, ja, Kanonen, der var meget fuld, flød hen i rørelse over den lykke, han ville skabe for sine medmennesker. Han gav sig til at fantasere over dette sit yndlingsemne, mens han støttede sin hage på hænderne.

"Krig; uha. Ja, det er såmænd på tide vi får overtaget. Min plan kender I jo? Ingen værnepligt, ingen skatter! Alle skal være glade og have den størst mulige fornøjelse ved det mindst mulige arbejde … Ikke? … Dertil siger ingen nej, for hade sit eget kød, det gør ingen af os, vel? Og den tid kommer, den nærmer

sig, den dag, hvor I kan få lov til at beholde jeres unger, hvis I er på vort parti!"

Jesus Kristus nikkede bifaldende, da Lequeu, der ikke længere kunne tie stille, fo'r op:

"Å, hold din mund, dit dumme vrøvl! Lad os være fri for din pølsesnak om jordisk paradis og om, at alle mennesker skal være lyksalige! Det er jo aldeles meningsløst, det tøjeri! Hvor er det muligt; er vi ikke alle sammen alt for fordærvede? Først måtte et eller andet vildt folkeslag gøre rent bord blandt os, kosakkerne eller kineserne måtte husere her i Europa!"

Der blev almindelig tavshed; hele forsamlingen var overrasket over hans hidsighed. Hvad for noget? Tog han endelig bladet fra munden, den tværdriver, den lumske stivstikker, der altid havde gået og ruget over sin mening, og som havde for vane at knibe ud, hver gang der var lejlighed til at vise, at man havde hjerte i livet eller mod i brystet? Alle lyttede, især Stivnakke, der var så ængstelig, som om skolemesterens ord havde noget at gøre med det, han gruede for. Det åbne vindue havde bragt lidt frisk luft ind i den kvælende krostue, nattens stille fugtighed trængte ind, og med den en smule af den sovende slettes sarte, tavse fred. Og skolelæreren, der var forpint af ti års stiltiende fejhed, kastede nu al tilbageholdenhed til side, blæste dem alle et stykke, og af raseri over sin ødelagte fremtid gav han endelig det had luft, der i åringer havde gæret i hans indre.

"Bilder De Dem virkelig ind, at folk er lige så fæiske som deres kalve, siden De kommer her og disker op med historier om, at vi bare behøver at gabe, for at stegte duer kan flyve lige

ind i munden på os! Inden I får lavet jeres anstalt i orden, er alt ramlet sammen, både jord og folk og fæ!"

Kanonen, der var vant til at føre det store ord, blev synlig forlegen ved dette voldsomme anfald. Han ville igen tage fat på sine beretninger om sine venner i Paris, om staten, der skulle beskæftige sig med den store, videnskabelige dyrkning af al landejendom; men Lequeu lod ham ikke tale ud.

"Ja, det vrøvl kender vi! Når I kommer så vidt, at I skal til at prøve jeres dyrkning, er Frankrigs sletteland for længe siden blevet oversvømmet af Amerikas korn … Se her, her sidder jeg just og læser i en lille bog, og dér får man min salighed troen i hænderne! Det er der ingen tvivl om, I kan gå hjem og lægge jer, bøndernes rolle er udspillet!"

Og med den tørre stemme, han plejede at bruge, når han gennemgik en lektie for børnene, gav han sig nu til at tale om kornavlen hinsides havet. Om de uendelig store sletter, der strakte sig i mange tusinde miles omkreds, hvor Beauce ville være som en lille bitte græstørv, som en dråbe i havet, om jord, der var så frugtbar, at man i stedet for at gøde, måtte se at udpine den, og hvor man alligevel kunne høste to gange om året; om ejendomme på 30.000 tønder land, der var delt i kredse, og disse atter i lodder, hver med sin bestyrer, og feltlejr til folk, kreaturer, redskaber og køkken; hele tropper af landarbejdere, der hvervedes om foråret og organiseredes som en hær i felten, der levede i fri luft og fik kost, logi, medicin lige til efteråret; plovfurer på mange tusind meters længde, der skulle tilsås, et helt hav af aks at meje. Og alt sammen besørgedes det med maskiner; karlene styrede de dobbelte plove med skæreskiver; der var såmaskiner, hyppemaskiner,

mejemaskiner og lokomobiler med elevator, der satte halmen i hæs, og indretning til at hælde kærnen i sækkene; en afdeling mekanikere til hest fulgte med maskinerne, og ved mindste foranledning var de til stede for at se til en skrue, sætte en ny bolt på, smede et stykke, der var gået itu. Kort sagt, jorden var som en bank, som bestyredes af pengemænd, der forstod at behandle den, som den skulle behandles, og nu under videnskabens upersonlige og umaterielle herredømme gav tifold mere, end menneskets kraft og kærlighed nogensinde havde fået ud af den!

"Og så tror I, at I kan udrette noget med de elendige redskaber, I bruger! I, der ingenting ved, der ingenting vil forstå; å, jeg gider knap tale med jer, men I ser vel nok, at det korn derovrefra, det går jer allerede til knæene, og det vokser, det stiger, der kommer bestandig mere. Vent bare lidt, så har I det til brystet, op over skuldrene, til munden, op over hovedet, inden I ser jer for. En voksende flod, en uimodståelig strøm, som I alle sammen drukner i!"

Bønderne stod dér med runde, stirrende øjne, overvældede af skræk ved tanken om denne syndflod af oversøisk korn. Det forekom dem allerede, som mærkede de, hvorledes de blev revet med, som skolelæreren spåede. De så Rognes, deres marker, Beaucesletten forsvinde og opsluges.

"Nej, nej, det kan aldrig være muligt," udbrød nu Delhomme. "Regeringen skal beskytte os."

"Ja, det er nogle nette fisk! Jeres regering – stol I bare på den!" sagde Lequeu med den største ringeagt. "Den har vist ondt nok ved at feje for sin egen dør. Men jeg må le, når jeg tænker på, at I selv har valgt denne Rochefontaine! Manden fra

Borderiegården, han havde dog en smule sund menneskeforstand, da han rådede jer til at stemme på sin kandidat … Nå, forresten er de begge lige kraftige, omtrent som et plaster på et træben! Kammeret *tør* slet ikke vove at foreslå en beskyttelsestold, der er stor nok til at redde jer. Nej, I kan gå hjem og lægge jer. Godnat!"

Nu blev der voldsomt spektakel; alle bønderne snakkede i munden på hinanden. Det var vel umuligt at hindre den satans kornindførsel! Man kunne jo forsøge at bore skibene i sænk eller skyde på dem, der førte dem. Deres stemmer rystede, de var ved at græde og bede en eller anden hjælpe dem, beskytte dem mod denne overflødighed, mod dette billige brød, der truede dem og deres med ødelæggelse. Men skolemesteren slog en latter op, og fuld af skadefryd svarede han, at det havde han endnu aldrig set magen til; i forrige tider var det hungersnød, man var bange for, man frygtede for ikke at få korn nok; nu måtte man vel være rent tåbelig, hvis man rystede og bævede for at få for meget af det gode! Han talte sig endnu mere hidsig, og hans stemme lød igennem bøndernes rasende indvendinger.

"I kan pakke sammen, det har jeg allerede sagt jer. Jeres fæiske kærlighed til jeres jord har ødelagt jer i bund og grund. Ja, jeres usle stump jord her rent ud fordummet jer og gjort jer rasende. I slog gerne hinanden ihjel for en mark! Nu har I i mange, lange år ofret alt for den, og den gør nar af jer! Se på amerikaneren, han er herre over sin jord. Intet bånd knytter ham til den, han har hverken familie eller minder. Hører han, at der tre hundrede mil borte er opdaget bedre jord end den, han nu dyrker, vel, så bryder han op og drager derhen; og han kan

gennemføre det, han vil; han har jo sine maskiner. Han er fri, og han bliver rig, mens I er slaver og sulter ihjel!"

Stivnakke blegnede; Lequeu havde set på ham, da han talte om at slå ihjel. Han prøvede at se ud, som om der intet var i vejen:

"Ja, man er nu en gang ikke anderledes. Hvad nytter det også at gøre sig udtilbens, siden I selv siger, at der ikke er noget at stille op."

Delhomme nikkede; alle gav sig til at le. Lengaigne, Nagel, Fouan, ja selv Delhomme og rekrutterne morede sig over dette optrin, fordi de håbede, det ville ende med et par lussinger. Kanonen og Jesus Kristus var rasende over, at denne blæksprutte, som de kaldte ham, skulle have lov til at overdøve dem, men de lo også højt. Det var nær ved, at de tog parti for bønderne.

"Det er dumt at blive vred," sagde Kanonen med et skuldertræk. "Vi må se at ordne vore sager."

Lequeu slog rasende ud med hånden.

"Nå, det må ud, om det så skulle være mit sidste ord. Min mening *er*, at vi alligevel skulle omstyrte alt det bestående!"

Han var ligbleg, og han stødte ordene ud, som havde han lyst til at slå bønderne i gulvet.

"I er nogle feje hunde; ja, I er nogle feje hunde, alle I bønder … I har dog overtallet, I er de stærkeste, og så lader I de bandsatte købstadsfolk trampe på jer alligevel! Jeg er kun bedrøvet over én ting, og det er, at mine forældre var bønder. Men det er måske derfor, jeg finder jer så modbydelige … Ja, det kan ikke nytte, I kunne være herrer; men I kan ikke komme overens, mistroiske og uvidende, som I er; der er intet sammenhold mellem jer, og I

bruger jeres snuhed til at snyde hinanden. Aldrig kan man få at vide, hvad I går og lurer med. Man siger, at det stille vand har den dybe grund, men I er vist som gadekæret derhenne, som man ikke kan drukne en kat i. Jeg kan blive gal i hovedet, når jeg tænker på, at I sidder inde med så mange kræfter, og at I ikke rører jer mere end en afvisersten. På præsterne stoler I heller ikke mere. Når I ikke er bange for Vorherres straf, hvorfor holder I jer da tilbage! Så længe I var bange for Helvede, kan jeg endda forstå, at I lå på maven. Men nu, nu kan I jo bare gå løs, plyndre, brænde, ødelægge alt! Ved I, hvad I skulle prøve på? I skulle min sandten gå i strejke. I har alle sammen lidt skillinger på kistebunden, I kan nok holde ud længe nok. Dyrk jeres jord for jer selv; bring intet til torvs, ikke én sæk korn, ikke én skæppe kartofler! Så skulle I bare se, hvor de ville komme til at sulte i Paris! Nåda, det ville blive en artig komedie!"

Det var, som kom der et koldt vindpust ind gennem vinduet ude fra det dybe mørke. Lamperne osede stærkt. Ingen afbrød mere det rasende menneske, skønt han gav dem alle deres bekomst.

Han endte med at skråle op, idet han dundrede med sin bog i bordet, så at glassene klirrede:

"Ja, én ting må jeg sige jer; vel er I feje og sløje, men jeg er rolig for, at det dog bliver jer, der til sidst sparker hele stadsen sønder og sammen! Den tid kommer nok! Sådan har det gået før, sådan går det nok igen. Vent I kun, til sult og elendighed jager jer ind over byerne som grådige ulve! … Og dette korn, som de vil indføre, det bliver vel til syvende og sidst anledningen. Når der er for meget, er det lige så galt, som når der er for lidt. Det er altid for brødets skyld, at folket gør oprør

og hugger løs … Ja, ja, byerne skal sløjfes og nedbrændes, af landsbyerne skal der ikke blive sten på sten igen, jorden skal ligge brak, overgroet af ukrudt, og blod skal der flyde, det skal strømme ud over markerne og gøde dem, så de atter kan give brød til den slægt, der skal komme efter os!"

Heftig havde Lequeu revet døren op; han forsvandt og smældede den i efter sig. Bag ham hørtes harmfulde råb: Å, den røver, den bandit, han fortjente at få en kniv i livet! En mand, der aldrig før havde åbnet sin mund! Han måtte da med ét være gået fra forstanden. Selv Delhomme var kommet ud af sin afmålte rolighed; han erklærede, at dette måtte meldes til amtmanden, og deri var de andre enige med ham. Men det var i særdeleshed Kanonen og Jesus Kristus, der var oprørte, den sidste med sine menneskerettigheder fra -89 og friheds-, ligheds- og broderskabsprincipper, og den første med sin omordning af samfundet på basis af videnskaben. De sad dér og havde ikke kunnet komme frem med en eneste indvending mod det rasende menneske; de var aldeles blege og ophidsede, brølede højere end bønderne, at sådan et afskum uopholdeligt burde henrettes.

Da Lequeu havde talt om alt det blod, der skulle udgydes, om den blodstrøm, som han med vanvittige lader slap ud over jorden, var Stivnakke faret sammen, hans hoved bevægede sig i krampagtige nik, som om han gav sit bifald. Derpå rejste han sig, listede sig langs væggen hen mod døren, mens han skulende passede på, om nogen lagde mærke til ham, og så forsvandt også han ud i natten.

Rekrutterne tog atter fat på flasker og glas. De dundrede i bordet, hujede og skreg, at Flore skulle koge lidt pølser til dem,

da Nénesse med ét puffede sig frem mellem dem og pegede på Delphin, der var faldet besvimet om, med ansigtet ned mod bordet. Den stakkels fyr var så hvid som et lagen. Hans lommetørklæde var gledet af den lemlæstede hånd, og der kom store, store blodpletter på det. De råbte på Bécu, der stadig sov, og endelig vågnede han. Straks forstod han, hvorledes sagerne stod ved at se sin søns blødende hånd, for han løftede en flaske og brølede, at han ville give ham det, han havde godt af for hans livstid. Og da han førte den vaklende knøs hjem, hørte de, hvorledes han, da han var kommet udenfor, brød ud i en høj gråd, mens han samtidig skældte og bandede.

Om aftenen fik Hourdequin at vide, hvad der var sket med Françoise, og han begav sig straks til Rognes for at spørge til hende; han havde altid holdt meget af Jean. Han kom til fods med sin pibe i munden, og i den mørke aften, mens han gik alene over sletten, tænkte han på alle sine mange bekymringer og sorger. Han gik ned i landsbyen, og hen ad kroen til, før han så ind til sin tidligere karl. Fra skænkestuen lød Lequeus stemme helt ud på vejen, Hourdequin stod længe stille og lyttede, og da han endelig rev sig løs, fulgte den ham i mørket lige til Jeans dør, tynd og klar, men tydelig og skarp, som en knivs æg.

Uden for huset stod Jean, støttet op mod muren. Han kunne ikke udholde at sidde ved sin kones seng, han syntes, han skulle kvæles, så fortvivlet var han.

"Nå, min stakkels Jean," spurgte Hourdequin, "hvordan står det til hos dig?"

Den ulykkelige slog fortvivlet ud med hånden.

"Å, husbond, hun ligger og drages med døden!"

Ingen af dem talte mere, den store, dybe stilhed lagde sig over dem, mens Lequeus skingrende stemme vedblev at lyde hen til dem.

Efter nogle minutters forløb kunne proprietæren ikke lade være at bryde ud i harme:

"Hvad? Hører du, hvor han skråler op, den giftige karl! Det lyder underligt, det han siger, når man er bedrøvet!"

Alle hans sorger stormede ind på ham her, mens han uvilkårligt stod og lyttede til den uhyggelige skrigende stemme så tæt ved den døende, unge kone. Den jord, der havde været hans et og alt, var nu ved at tage livet af ham. Hele sin formue havde han sat til, og snart ville Borderiegården ikke en gang give ham det tørre brød! Alt havde været forgæves! Alt! Hans viljekraft, hans moderne opfindelser, hans gødning, hans maskiner! Måske var det, fordi han ikke havde kapital nok: men over alt så han fallit og ruin omkring sig. Robiquets var nylig blevet sat ud fra Chamadegården af rettens folk, og Coquarts måtte med det første sælge deres gård Saint-Juste. Og dog kunne han ikke bryde sine lænker, rive sig løs, aldrig havde han været fastere end nu knyttet til den jord, han havde givet sine penge, sine kræfter, hele sit liv hen for.

Katastrofen nærmede sig, den, der ville gøre en* ende på striden mellem de store og de små ejendomsbesiddere, og den ville ødelægge dem alle til hobe. Det var begyndelsen til enden, kornet, der solgtes med tab, jordens fallit, som sociale årsager havde ført med sig, årsager, der nu viste sig at være stærkere end menneskenes vilje.

Og midt i fortvivlelsen over sit nederlag holdt Hourdequin pludselig med Lequeu:

"Han har, min salighed, ret … Lad alting ramle sammen, lad ukrudt dække jorden, det er det bedste. Slægten er ødelagt og jorden udpint!"

Han gjorde en hentydning til Jacqueline, idet han tilføjede:

"Ja, jeg har nu en sygdom, som nok gør det af med mig, inden vi kommer så vidt; det er måske nok så godt!"

Men nu hørte de den Høje og mo'r Frimat røre sig og hviske inde i stuen. Det gøs i Jean. Han gik ind, men kom for sent. Françoise var død, og det var måske længe siden. Hun havde ikke åbnet øjnene, ikke sagt en stavelse. Den Høje havde opdaget, at hun var død, ved at føle på hendes hånd, der allerede var ganske kold. Hun lå stiv og stille som før, med det blege, smalle, trodsige ansigt, hun så ud, som om hun sov. Jean stod ved fodenden af sengen og så på hende, aldeles fortumlet over, hvad der var hændet. Hendes død var kommet så pludselig over ham, og han kunne slet ikke fatte, at hun ikke havde villet gøre testamente. Forvirrede tanker løb ham rundt i hovedet, men han havde en klar fornemmelse af, at noget gik i stykker og knustes i hans tilværelse.

I det øjeblik, da Hourdequin gik, efter at have sagt farvel til Jean, så han en skikkelse gå bort fra vinduet ud til vejen og skynde sig ind i mørket. Han troede, det var en eller anden omstrejfende hund, men det var Stivnakke, som havde stået og luret, og nu løb hjem for at melde Lise, at Françoise var død.

5

Næste morgen var de i færd med at lægge Françoises lig i kisten, som stod midt i stuen på to stole, da Jean fo'r sammen af harmfuld forbavselse ved at se Lise og Stivnakke træde ind. Hans første tanke var at vise dem døren, de havde været så hjerteløse, at de ikke en gang havde villet sige farvel til den døende, og nu kom de endelig, nu da låget var skruet på, som om de havde været bange for at se hende i øjnene for sidste gang. Men den Høje og Fanny hindrede ham i at jage dem bort – det bragte blot ulykke at kives ved en ligbåre – og desuden var det ikke rigtigt at forbyde Lise at våge hos søsteren, det viste da, at hun fortrød sit stivsind og sin hårdhed.

Og Stivnakkes, der ganske rigtigt havde regnet på, at man ville vise ærbødighed mod den døde, opførte sig, som var de hjemme, naturligvis tog de ikke straks huset i besiddelse, men man mærkede tydeligt, at de betragtede sig som dets lovlige ejermænd, nu da Françoise var død og borte. Hun var der ganske vist endnu en lille tid, men hun var allerede pakket ind til den store rejse, og gjorde ingen ulejlighed mere her i verden. Det gik så vidt, at Lise, som i tankeløshed, lukkede skabene op for at se, om alt var på rette sted. Stivnakke drev om ude i stalden og betragtede alting med en mine, som var han herre dér. Om aftenen havde de indrettet sig, kun kisten tog lidt plads op – den spærrede vejen for dem dér midt i stuen – men den skulle jo bort allerede næste morgen, så de havde kun en nat at vente.

Jean vidste ikke, hvad han skulle gøre med sig selv, her mellem sin kones slægtninge. I begyndelsen syntes han, at både

hus og indbo og Françoises lig var hans. Men lidt efter lidt, alt som tiden led, var det, som løsnedes de bånd, der knyttede ham til, hvad der havde tilhørt hende, og hendes ejendom gik tilbage til hendes familie. Da natten faldt på, var der ingen, som henvendte ordet til ham; han gik omkring som en uvedkommende, hvis nærværelse man tålte. Aldrig havde han følt sig så ensom og så fremmed mellem alle disse mennesker, der kendte hinanden, var frænder og venner, når som helst der var tale om at puffe ham bort. Om det så var hans stakkels unge kones lig, så var det ikke hans mere! Da han talte om at våge, ville Fanny have ham bort under påskud af, at de var alt for mange. Men så var han blevet trodsig, han ville blive dér, og da vreden steg ham til hovedet, gik han hen og tog de 127 francs, som lå i kommodeskuffen.

Lise måtte sikkert have set både pengene og stempelpapiret, for hun gav sig til at hviske ivrigt med den Høje; og det var efter den tid, hun havde opført sig, som om hun var hjemme dér; nu var hun vis på, at der intet testamente var gjort. Pengene skulle hun i hvert fald ikke få fingre i. Jean anede nok, hvad der ville komme næste dag, derfor tog han dem, så havde han i det mindste dem. Han tilbragte natten siddende på en stol.

Klokken ni næste morgen skulle begravelsen foregå, og fader Madeline, der skulle rejse samme aften, havde endnu så mange kræfter, at han kunne forrette gudstjenesten og følge liget ud på kirkegården; men ved graven besvimede han og måtte bæres bort. Badeuils var til stede tilligemed Delhomme og Nénesse. Det var en pæn begravelse, hverken for lidt eller for megen stads. Jean græd. Stivnakke tørrede også øjnene, men det var ganske overflødigt. I sidste øjeblik havde Lise erklæret, at hun

ikke kunne stå på benene, og at hun umuligt kunne nå op på kirkegården. Derfor blev hun alene hjemme, mens den Høje og Fanny, mo'r Frimat og mo'r Bécu og nogle andre nabokoner fulgte liget til graven. Og da Françoise vel var kommet i jorden, blev følget stående på pladsen foran kirken, og var således til stede ved det optrin, der nu fandt sted, og som de havde ventet allerede i går.

Indtil dette øjeblik havde Jean og Stivnakke omhyggeligt undgået at se på hinanden, de var bange for at komme i slagsmål ved siden af den døde, der næppe var blevet kold. Men nu gik de begge med faste skridt hen imod huset, idet de skulede til hinanden: nu skulle deres mellemværende afgøres! Ved første øjekast fattede Jean, hvorfor Lise ikke var gået med i kirke. Hun ville være alene for at flytte ind i fred.

I løbet af en time havde hun fået det meste ind, hun havde kastet tøjet i bylter ind over mo'r Frimats mur, og det, der kunne gå itu, havde hun kørt på trillebør. Derefter havde hun med et par puf jaget Laure og Jules ud i gården, hvor de nu sloges nok så hjemligt, mens gamle Fouan, som hun også havde fået slæbt med, sad og stønnede på bænken. Huset var atter deres!

"Hvor skal du hen?" spurgte Stivnakke brøsigt, da Jean gjorde mine til at gå ind ad døren.

"Jeg skal hjem!"

"Hjem? Hvor er det? Hjem? Her har du i al fald intet at gøre! Her er jeg hjemme!"

Lise kom hastigt til, satte hænderne i siden, skreg op og overbød manden i grovhed og hidsighed.

"Hvad går der af den stodder? … Han har længe nok ødelagt min søster; havde hun ikke været syg, var hun såvist ikke død af det smule stød, og desuden har hun jo vist, hvad hendes sidste vilje var, siden hun intet har testamenteret ham … Giv ham dog en lussing, Stivnakke. Lad ham ikke komme ind og smitte os!"

Jean mistede vejret ved dette rå overfald; han prøvede på at tale dem til rette.

"Jeg ved nok, at hus og jord tilfalder jer, men jeg har ret til halvparten af indbo og kreaturer …"

"Halvparten! Nå, han er såmænd ikke dårlig!" tog Lise til orde, uden at lade ham tale ud. "Tør din tigger stå dér og fordre noget, du som ikke en gang har bragt din redekam med til huse, du, som næppe havde en skjorte på kroppen! Du skulle skamme dig!"

Stivnakke stemte i med, idet han slog ud med hånden:

"Hun har ret! Skrub af … Du har bragt din frakke og dine bukser med, dem kan du også gerne få lov til at beholde."

Familien, kvinderne især, Fanny og den Høje stod en snes meter derfra, og de viste ved deres tavshed, at de var enige med Stivnakkes. Men nu blev Jean bleg af harme over fornærmelserne og gav sig til at råbe lige så højt som de andre:

"Nå, det er således at forstå; vil I gøre vrøvl, så skal I se løjer … Først går jeg nu ind i mit hus; det har jeg ret til, så længe der ingen deling er sket. Derpå sender jeg bud efter rettens folk, der så sætter segl på alting og pålægger mig at forblive og passe på det … Her er jeg herre, og det er jer, der skal skrubbe af!"

Han gik hen imod Lise med så frygteligt et udtryk i sit ansigt, at hun trak sig tilbage. Men nu styrtede Stivnakke sig over ham, og i kampens hede tumlede de to mænd rundt i køkkenet. De

brødes og sloges om, hvem der skulle kastes ud, manden eller søsteren og svogeren.

"Vis mig det papir, der giver jer ret til at flytte ind?"

"Papir, papir; det blæser vi ad. Vi har ret, og det er tilstrækkeligt!"

"Så kom med kongens foged og gendarmer, som vi gjorde, da vi lod jer sætte ud!"

"Gendarmer og foged! Dem bryder vi os fejl om. Det er kun rak, der behøver deres hjælp. Når man er i sin ret, kan man selv ordne sine sager."

Jean støttede sig op mod bordet, klamrede sig fast, han var betaget af en rasende trang til at være den stærkeste, ville ikke lade sig kaste ud af denne bolig, hvor hans kone nylig havde draget sit sidste suk, og hvor han syntes, han havde tilbragt sine få lykkelige dage. På den anden side af bordet stod Stivnakke, der heller ikke ville give tabt og vige pladsen, som han lige havde generobret; desuden forstod han, at han måtte skynde sig for at få ende på den sag, hvis han skulle have overtaget. Han tog igen til orde:

"Og det er nu også lige det samme! Herud skal du!"

Han fo'r frem og faldt over den anden. Men Jean tog sin stol og kastede den efter hans ben, derpå løb han hen imod det andet kammer for at lukke sig inde dér, da det med ét faldt Lise ind, at hun havde set penge i kommodeskuffen. Hun troede, han ville gå hen og tage dem, fo'r hen til kommodeskuffen, rev den op og skreg højt af raseri:

"Pengene! Den elendige knægt har stjålet pengene i nat!"

Og nu var Jean fortabt, for han måtte forsvare sine lommer. Han råbte, at pengene var hans, at der skulle gøres regnskab, og

at der tilkom ham meget mere. Men hverken mand eller kone hørte på ham, og Lise lagde ikke fingrene imellem. Han blev slæbt og puffet ud i køkkenet, hvor de tumlede om som en uformelig klump, der stødte mod hjørner og møbler. Med et spark gjorde Jean sig fri for Lise. Hun kom igen og borede sine negle ind i nakken på ham, mens Stivnakke tog tilløb og stødte til ham, så han faldt om ude på vejen.

Så stillede de sig op og spærrede døren, mens de brølede:

"Tyv, du har stjålet vore penge! Tyveknægt, tyveknægt!"

Han rejste sig op, stammede af smerte og harme:

"Det er godt – så går jeg til dommeren i Châteaudun, og han skal nok skaffe mig ret over jer. I skal komme til at betale mig skadeserstatning! … Vi træffes nok!"

Han truede ad dem med knyttet næve og gik bort op over sletten. Da slægtningene så, at der blev slagsmål, var de klogeligt gået deres vej, de ville ikke møde i retten som vidner, hvis det kom så vidt.

Endelig havde Stivnakkes da vundet sejr. Endelig havde de fået den fremmede karl smidt ud på vejen! Og nu var de atter herrer i det gamle hus! Det var det, de så tit havde sagt, at de nok skulle blive! Huset! Huset! Den tanke, at de nu igen var kommet i besiddelse af deres gamle fædrenehus, gjorde dem aldeles ellevilde af glæde, så at de løb fra den ene stue til den anden, skrigende og skrålende, som skulle de kvæles, blot for at have den fornøjelse at skrige og huje i deres eget hus. Laure og Jules kom til, de løb efter deres forældre og dundrede på en gammel stegepande. Kun gamle Fouan sad stiv og stille ude på bænken, så på dem med sløve, tågede øjne, uden et smil.

Pludselig standsede Stivnakke og udbrød:

"Så til Helvede – han gik ad marken til; blot han ikke gør nogen fortræd deroppe!"

Det var meningsløst, men dette udbrud kom fra hans inderste sjæl, fra den grænseløse lidenskab, han nærede for den jord, hvis besiddelse fyldte hans hjerte med bange fryd! Den jord lå ham mere på sinde end selve det gamle hus. Den lod deroppe, der skulle udfylde hullet mellem hans to stykker, så at han atter fik sin dejlige store ager på de tre tønder land, som Delhomme ikke en gang havde magen til! Han måtte hen og se til den, lige straks på øjeblikket, han blev overfaldet af en afsindig angst for, at den anden skulle løbe bort med den. Og så tog han benene på nakken, mens han brummede, at han ikke kunne udholde det, hvis han ikke straks fik set efter, om alt var i orden deroppe.

Jean var gået oven om, for at undgå landsbyen og dens beboere, og fordi han af gammel vane fulgte vejen til Borderiegården. Stivnakke fik øje på ham, just som han gik langs pløjemarken; men han stod slet ikke stille, kastede kun i forbigående et mørkt blik ind over ageren, som mente han, at den havde bragt ulykker nok over ham. Hans øjne blev fugtige, han mindedes den første gang, han havde set Françoise; var det ikke netop her, den brogede havde slæbt hende gennem kløvermarken? Han gik langsomt videre med bøjet hoved, så hverken til højre eller til venstre, så at Stivnakke, der mistænkte ham for at gå med en eller anden skummel plan, også kunne komme hen til marken. Længe stod han og betragtede den i stilhed. Dér lå den; den så ud til at være i bedste velgående, ingen havde gjort den skade. Hans hjerte svulmede af glæde over, at den endelig og for bestandig var hans. Nu bukkede han

sig, tog med begge hænder en klump muld, knuste den, lugtede til den og lod den løbe gennem sine fingre. Det var hans egen jord, han kendte den igen! Og så gik han hjem, fornøjet nynnende, det var som berusede dens duft ham.

Imidlertid gik Jean videre med øjnene mod jorden, uden at vide, hvorhen han styrede sin gang. Først var det hans hensigt at gå lige til prokurator Baillehache i Cloyes, for at denne skulle hjælpe ham med at få huset tilbage. Men som han gik, lagde hans harme sig: om han også i dag kom ind i sit hjem, måtte han dog måske allerede i morgen forlade det. Så var det måske bedre at finde sig i den tunge tilskikkelse, siden der intet var at gøre ved det. Desuden havde de ret, de to skarnsmennesker: fattig var han kommet og fattig skulle han gå bort. Men det, der allermest pinte ham, det, der var nær ved at gøre ham gal, var overbevisningen om, at det således havde været Françoises sidste vilje; derfor var han rede til at tåle alting, for hvis hun havde villet efterlade ham sin ejendom, kunne hun jo have gjort det, hun havde haft tid nok til det. Altså lod han tingen bero, og når vreden atter kogte op i ham, nøjedes han med at bande på, at Stivnakke nok skulle blive tvunget til at udlevere ham halvdelen af alt, hvad der hørte ind under fællesboet. De skulle nok få at se, om han ville lade sig plukke og plyndre som en kujon.

Jean så op og blev ganske forbavset ved at opdage, at han stod udenfor Borderiegården. En ubestemt følelse havde ført ham herhen, som ventede han at finde beskyttelse her. Og det var vel også det eneste sted dér på egnen, hvor han kunne håbe at få husly og arbejde. Hourdequin havde altid anset ham for en brav

og skikkelig karl, og han var vis på at blive antaget på stående fod.

Men han blev ængstelig ved at se Jacqueline fare over gården som en afsindig. Klokken var lige slået elleve og han kom midt i en gruelig forstyrrelse og elendighed. Da Jacqueline om morgenen, før tjenestepigen var stået op, kom ned fra sit værelse, havde hun ved foden af trappen fundet den farlige lem åben og nede i mælkestuen lå Hourdequin død – han havde knækket rygraden mod trappens trin. Hun havde naturligvis kaldt og skreget, hele gården var slået med rædsel. Nu lå husbondens lig inde i spisestuen på en madras, og Jacqueline gik rundt i tåreløs fortvivlelse, med fortrukket ansigt.

Så snart hun fik øje på Jean, klagede hun med kvalt stemme sin nød til ham:

"Jeg har tit nok sagt ham det, bedt ham gøre noget ved den frygtelige trappe! … Men hvem i al verden har dog ladet den lem stå åben? Jeg er aldeles vis på, at jeg lukkede den i aftes, før jeg gik op på mit værelse … Her har jeg nu stået og pint mig for at få rede på det!"

"Gik husbond da ned, før De var stået op?" spurgte Jean, der var aldeles fortumlet over denne hændelse.

"Ja, det gryede lige ad dag – jeg lå og sov. Jeg synes, jeg hørte nogen kalde på ham. Men jeg må vel have drømt – han havde jo den vane at stå op, gik altid ned i mørke for at passe på, at folkene stod op i rette tid … så har han ikke set hullet og er faldet ned! Men jeg fatter ikke, hvem der har lukket den lem op! Å, det bliver min død!"

Jean havde et øjeblik næret mistanke til Jacqueline, men ved nærmere eftertanke begreb han, at hun aldeles ingen fordel

kunne have af denne ulykke; hendes sorg var oprigtig.

"Det var da en gruelig ulykke!" hviskede han hen for sig.

"Å, ja, det har du ret i! For mig er det en rædsom ulykke, den rene ødelæggelse!"

Overvældet af sorg segnede hun om på en stol; det forekom hende, at jorden gled bort under fødderne på hende. Husbond, som hun håbede at ægte, hvis hustru hun endelig skulle være! Husbond, som havde svoret, at hun skulle være hans universalarving! Og dér lå han nu død – og han havde ikke haft tid at sætte noget testamente op! Hun fik ikke en gang sin løn, for nu kom sønnen vel sagtens hjem og jog hende ud, som han havde lovet! Intet fik hun, undtagen lidt guldtøj og sine klæder! Det var en knusende ulykke – hele hendes liv var forspildt og ødelagt!

Jacqueline tænkte ikke på, at hun den foregående dag havde fået Hourdequin til at afskedige gamle Soulas, hun glemte rent denne ubetydelighed i dette øjeblik. Hun havde sagt, han var for gammel og aflægs til at udfylde sin plads, hun var rasende over altid at træffe ham i færd med at passe på, hvad hun foretog sig bag husbonds ryg; og skønt Hourdequin mente, at den gamle endnu godt kunne røgte sin gerning, havde han dog givet efter for husfredens skyld. Soulas blev afskediget med gode ord og løfter; men han så stift på Hourdequin med sine blege øjne, mens denne talte godt for ham. Derpå sagde han langsomt og tydeligt alt, hvad han vidste om Jacqueline, der havde berøvet ham hans plads. Han fortalte om hendes skamløse opførsel, om hendes forhold til Tron, som alle medtjenerne kendte og gjorde nar af, fortalte, at naboer og genboer lo ad Hourdequin og sagde, at man måtte være både

blind og døv og tåbelig for at tåle en sådan taske i sit hus. Forgæves prøvede Hourdequin at standse den gamles ordstrøm, han ville intet høre, intet vide, han var alt for bange for, han skulle blive nødt til at jage hende bort; men den gamle blev ved, sparede ikke Hourdequin for noget; han skulle have alt at vide, én gang ville dog Soulas til gavns lette sit hjerte, hævne sig for den lange tid, han havde tiet med alt det, han så.

Jacqueline vidste intet om, at den gamle havde angivet hende, for Hourdequin var styrtet ud i marken, han var bange for, at han skulle kvæle hende, hvis han i dette øjeblik traf hende; og da han kom hjem igen, nøjedes han med at sige Tron op, under påskud af, at gården var aldeles utilladelig snavset. Så fik hun nok en anelse om, hvorledes sagerne stod, men hun turde ikke forsvare Tron, fik kun udvirket, at han måtte blive på gården natten over; hun håbede nok, at, hvis hun blot vandt tid, skulle hun bringe den ting i orden igen. Og nu havde hun aldeles glemt Tron i denne ulykke, der tilintetgjorde ti års møjsommelige beregninger og planer.

Jean var alene med hende i køkkenet, da Tron kom ind. Hun havde ikke set ham siden den foregående dag, alle folk drev om, ængstelige og forvirrede. Da hun så denne kæmpemæssige skikkelse komme luskende, faldt det som skæl fra hendes øjne, og hun udbrød forfærdet:

"Det er dig, der har lukket lemmen op!"

Hun forstod alt, og han blev ligbleg, stod stille med opspilede øjne og skælvende læber.

"Det er dig, der har lukket lemmen op og kaldt på ham, så at han faldt ned og slog sig ihjel!"

Aldeles forfærdet over dette optrin, rykkede Jean sig lidt til side, men forresten lod det til, at hverken Jacqueline eller Tron lagde mærke til ham; de var alt for optaget af de lidenskaber, der rørte sig i deres sjæl. Med bøjet hoved og dump stemme tilstod Tron alt:

"Ja, det er mig … Han havde sagt mig op, så fik jeg ikke mere dig at se, og det kunne jeg ikke holde ud at tænke på … Og forresten havde jeg tit tænkt på, at når han døde, var du fri, så kunne vi være sammen altid."

Hun hørte på ham, rystende af spænding. Han brummede videre, udviklede den plan, der var spiret i hans tykke hoved, talte om sin skinsyge på husbond og forklarede, hvorledes han ved at skaffe herren af vejen på en lumsk måde ryddede enhver hindring bort, der skilte ham fra Jacqueline.

"Når det først var overstået, tænkte jeg, du ville være glad … Og jeg talte ikke til dig om det, fordi jeg ikke ville bringe dig i ulejlighed. Nu er han borte, nu kommer jeg og henter dig, så kan vi to gå vor vej og gifte os."

Jacqueline dirrede af vrede og fo'r op:

"Gifte mig med dig! Jeg kan ikke fordrage dig, jeg vil ikke vide af dig at sige, ikke for alt i verden! … Nå, så du har dræbt ham for at få mig! Så er du endnu tåbeligere, end jeg troede! At gøre en sådan frygtelig dumhed, før han havde giftet sig med mig, før han havde gjort testamente! … Du har ødelagt mig, du har bragt mig til tiggerstaven. Forstår du ikke, din store fæpande, at det er *mig*, du har ødelagt, knust, fordærvet! Fatter du det nu, hvad? Og du bilder dig ind, jeg vil følge med dig! Du har vist aldrig rigtig set på mig, er du ved dine fulde fem!"

Nu stod Tron aldeles bestyrtet over denne modtagelse.

"Mener du, at jeg vil trækkes med dig hele livet igennem, fordi jeg har leget nogle gange med dig? Nej, dér tager du meget fejl. Hvis jeg måtte være til sinds at gifte mig, måtte det være med én, der havde lidt mere omløb i hovedet … Å, gå, gå, jeg kan ikke tåle at se på dig, du gør mig ganske syg! Jeg kan ikke fordrage dig, gå, gå!"

Trons store skikkelse rystede af vrede. Hvad var dette? Han havde altså slået husbond ihjel til ingen nytte! Hun var hans, han ville gribe fat i hende og føre hende med sig.

"Du er dog en kanalje!" brummede han, "men du skal alligevel gå med. Ellers skal jeg snart gøre afregning med dig, ligesom jeg har gjort med husbond!"

Jacqueline gik lige hen til ham med knyttede hænder.

"Ja, det skulle du prøve på!"

Han var stor, svær og kæmpestærk, hun lille, fin og skrøbelig, som hun stod dér, smal og ungdommelig. Men dog var det ham, der trak sig tilbage, så bestemt så hun ud med de hvide tænder, der skinnede spidse og blanke som knive.

"Gå, alt er forbi mellem os to … Gå straks din vej! Jeg vil aldrig i livet røre ved dig! Men så gå dog, hører du, gå!"

Tron gik baglæns ud, som et fejt, blodtørstigt rovdyr, der opsætter sin hævn til en belejligere tid. Han stammede, idet han fjernede sig:

"Død eller levende skal jeg nok få dig i min vold!"

Jacqueline trak et lettelsens suk, da han vel var ude af gården. Derpå vendte hun sig gysende om til Jean, hvis nærværelse forekom hende ganske naturlig, og i et udbrud af oprigtighed fo'r det ud af hende:

"Å, den bandit! Jeg skulle snart sende gendarmerne efter ham og få ham puttet i hullet, hvis jeg ikke var bange for at blive sat fast selv!"

Jean var så betaget af alt, hvad han havde set og hørt, at han ikke kunne finde ord til at udtrykke sin rædsel. Men nu var det forresten forbi med Jacquelines selvbeherskelse, hun faldt sammen, brast i krampagtig gråd og støttede sit hoved mod Jeans skulder, mens hun blev ved at gentage, at hun var så forfærdelig ulykkelig og fortvivlet! Hendes tårer brød endelig frem og løb ustandselig ned over hendes kinder, hun trængte til medfølelse og klyngede sig op til Jean, som om hun ville have, han skulle beklage og elske hende. Han begyndte at blive træt af dette, da den afdødes svoger, prokurator Baillehache fra Cloyes, der af en karl var blevet underrettet om ulykken, rullede ind på gården og sprang af sin enspænder. Så løb Jacqueline hen til ham og klagede hulkende sin nød for ham.

Imidlertid listede Jean ud af køkkenet, og stod snart udenfor på sletten under en grå, skyfuld martshimmel. Men han så hverken det ene eller det andet, var helt fortumlet af denne grufulde tildragelse, der gjorde hans egen sorg endnu mere bitter. Han syntes ellers, han havde haft sorg og elendighed nok for sit vedkommende, og han skyndte sig bort, skønt han var oprigtig bedrøvet over sin forrige husbonds ulykkelige skæbne. Han gad ikke blande sig i den historie og angive Jacqueline og Tron; det måtte retfærdighedens håndhævere selv om. To gange vendte han sig om, han syntes, der var nogen, som kaldte på ham; han havde en fornemmelse, som var han på en måde skyldig i den ulykke, der havde ramt Hourdequin. Først da han nåede de første huse i Rognes, trak han vejret lettere; han sagde

ved sig selv, idet han tænkte på, hvad han nys selv havde oplevet, og hvorledes Hourdequin havde måttet bøde for sin afsindige kærlighed til Jacqueline, at mændene ville være meget lykkeligere, hvis fruentimmerne ikke var til. Han mindedes Françoise, og en umådelig sørgmodighed overvældede ham.

Da Jean igen var kommet ind i landsbyen, faldt det ham ind, at hensigten med hans besøg på gården var at søge beskæftigelse dér. Han tænkte med bekymring på, hvor han nu skulle henvende sig, og han huskede, at Badeuils i nogle dage havde søgt en gartner. Hvorfor skulle han ikke byde sig til? Han var dog endnu ligesom i familie med dem, måske det kunne tjene ham til anbefaling. Og derfor begav han sig øjeblikkelig på vej til *Den hvide Rose*.

Klokken var et, og Badeuils sad endnu ved frokostbordet, da pigen førte ham ind. Élodie var netop ved at skænke kaffen, og da monsieur Charles havde bedt fætteren tage plads, bød han ham en kop med. Jean takkede, han havde intet spist siden den foregående dag, var temmelig utilpas, en kop kaffe ville gøre ham godt. Men da han sad ved bordet mellem disse pæne borgerfolk, skammede han sig for at tale om den plads som gartner. Om lidt tilbød der sig måske en lejlighed. Madame Charles beklagede ham, begræd den stakkels Françoise, der måtte bort i så ung en alder, og han blev ganske rørt. Badeuils troede naturligvis, han var kommet for at sige farvel til dem.

Derpå kom pigen atter ind og meldte, at Delhommes, fader og søn, var der, og så blev Jean glemt.

"Bed dem komme ind, og sæt to par kopper frem."

Det var nemlig en vigtig sag, der her skulle forhandles. Nénesse havde fra begravelsen fulgt de gamle Badeuils helt

hjem til *Den hvide Rose*, og mens fruen var gået ind med Élodie, havde han bedt om at få lov til at tale med monsieur Charles, og derpå havde han fremstillet sig som køber til nr. 19, hvis de ellers kunne blive enige om betingelserne. Efter hvad han sagde, var forretningen for tiden ikke meget værd, ville blive solgt for spotpris – han kendte både den og Vaucogne – der ville ikke blive budt 5000 francs, således var den gået tilbage ved hans udygtighed; alt måtte forandres: indboet var forjasket og forslidt, personalet var valgt uden smag, der herskede uorden og mangel på omtanke i hele husets indretning. I 20 minutter talte Nénesse op ad vægge og ned ad stolper, så den gamle Badeuil blev ganske ør, men på samme tid overrasket over dette unge menneskes dygtighed og usædvanlige indsigt. Nå, det måtte han tilstå, det var en fyr, der forstod sig på sagerne og havde ben i næsen til trods for sin ungdom! Nénesse havde sagt, at han op ad dagen ville komme igen med sin fader og tale alvorligt om den sag.

Da han var gået, havde monsieur Charles talt med sin kone om sagen, og denne var på sin side forbavset over at finde så store evner hos denne knøs. Gid deres svigersøn Vaucogne blot havde haft halvdelen af disse egenskaber! Det gjaldt at redde Élodies medgift frelst ud af skibbruddet. Ved siden af deres bekymring for dette nærede de imidlertid en ubetvingelig sympati, et ønske om at se nr. 19 i hænderne på en dygtig og foretagsom mand, der, selv om det skulle gå ud over deres pengepung, kunne gengive det dets gamle ry. De modtog da også Delhommes ved deres ankomst meget hjerteligt:

"Må vi ikke byde Dem en kop kaffe? Élodie, byd herrerne sukker!"

Jean havde rykket sig til side, alle sad rundt om bordet. Delhomme var nybarberet, og det solbrændte, glatte ansigt røbede ikke en tanke; han så yderst diplomatisk ud i sin træede tavshed, mens Nénesse var livlig og behagelig, meget ligefrem, smilende og beleven; den unge mand var i fuldt puds, lakerede sko, udringet vest, lilla slips. Da Élodie rødmende bød ham sukker, så han hende ind i øjnene og gjorde forsøg på at være bedårende:

"Det var da nogle forskrækkelig store stykker, kære kusine! De under mig det godt!"

Hun blev endnu rødere i kinderne, vidste ikke, hvad hun skulle svare, så befippet blev hun i sin uskyldighed ved den flotte fætters galanteri.

Om formiddagen havde den snu Nénesse kun sagt det halve af det, han havde på hjertet. Ved begravelsen havde han set Élodie, og hans plan var derved med ét blevet betydelig udvidet: Nu ville han ikke alene købe nr. 19 – nej, han ville også giftes med Élodie. Det var ganske simpelt. For det første forlangte han ingen rede penge, men ville nøjes med forretningen som medgift, og desuden, om hun end for øjeblikket kun bragte ham denne lidt usikre medgift, ville hun jo en gang ved bedsteforældrenes død blive et meget rigt parti. Derfor havde han fået sin fader med sig, han ville straks fri.

De sad først og talte lidt om vind og vejr, det var virkelig sjældent mildt for den årstid. Pæretræerne havde haft mange blomster, men ingen vidste jo endnu, hvorledes året ville blive. Derpå drak de deres kaffe, og samtalen var ved at gå i stå.

"Min søde pige," sagde monsieur Charles med ét til Élodie, "du skulle gå et lille løb ud i haven."

Han var alt for utålmodig, derfor sendte han hende bort, han måtte drøfte den sag med Delhommes til ende.

"Med Deres tilladelse, onkel," faldt Nénesse ind, "ville jeg gerne bede om, at min kusine måtte blive her; jeg ville tale med Dem om en sag, der vedkommer hende, og det er vel bedst at få al ting klappet og klart på én gang."

Derefter rejste han sig op og fremførte sit frieri som en velopdragen ung mand.

"Jeg har herved den ære at anholde om Deres datterdatters hånd, og det skulle være mig en glæde, om De og hun ville sige ja!"

Almindelig overraskelse! Især var Élodie rent ude af sig selv, det gik så vidt, at hun rejste sig fra sin stol og kastede sig om halsen på sin bedstemoder, så forvirret og undselig, at hun var blodrød lige op til håret; bedstemoderen anstrengte sig for at berolige hende med kærlige ord:

"Nå, nå, mit søde, lille pus! Så, så, vær nu dog lidt fornuftig, vær intet barn … Din fætter vil ikke spise dig, fordi han frier til dig … se på ham, han ser da ikke så fæl ud, du behøver såmænd ikke at gemme dig eller at være bange for ham; se nu op, og vær ikke en lille tosse!"

Men intet kæleord kunne bevæge den bly pige til at vise sit rødmende ansigt.

"Ja, min kære, unge ven," svarede monsieur Charles til sidst, "dette kommer mig unægtelig lidt uventet. Måske havde du gjort rigtigst i først at tale til mig om den sag; for du ser selv, hvor det søde barn er fintfølende … Men hvad end udfaldet bliver, så vil jeg sige dig, at jeg anser dig for et dygtigt og flinkt ungt menneske, en mand, der har en fremtid for sig."

Delhomme havde hidindtil ikke lukket sin mund op, nu kom han med en kort bemærkning:

"Det er sikkert og vist!"

Og Jean, der forstod, at han burde være høflig, stemte i med:

"Ja, det er nemt at se!"

Monsieur Charles havde imidlertid sundet sig, han havde i en fart indset, at Nénesse ikke var noget dårligt parti; han var ung, net, virksom og eneste søn af rige bønder. Hans datterdatter kunne ikke træffe noget bedre valg. Derfor sagde han også, efter at have udvekslet et blik med sin kone:

"Du kan selv indse, min kære ven, at vi gamle ikke kan sige hverken Ja eller Nej. Det må barnet selv bestemme. Det kan aldrig falde os ind at tvinge hende i den sag, hun skal selv have lov at råde!"

Så gentog Nénesse belevent sit frieri:

"Kære kusine, hvis De ville gøre mig den ære ..."

Hun lå stadig med hovedet skjult ved bedstemoderens bryst, men inden fætteren havde talt ud, sagde hun Ja, idet hun flere gange på det kraftigste nikkede med: hovedet. Hun var sagtens så modig, fordi hun lukkede øjnene. De sad alle stumme af forbavselse over, at hun så hurtigt kunne tage bestemmelse i så vigtig en sag. Hun holdt altså af dette unge menneske, som hun dog kun havde set så lidt til; eller ville hun gerne giftes, når hun blot kunne få en mand med et net ydre?

Madame Charles trykkede et kys på hendes hår, smilede og gentog flere gange:

"Min egen lille pige, min søde lille pige!"

"Nå, ja så er den ting afgjort," vedblev monsieur Charles, "siden hun samtykker, kan vi snart blive enige."

Men hans ansigt formørkedes. Hans tunge øjenlåg sænkede sig, og han trak på skulderen, som var han ked af et eller andet.

"Men i så fald, min unge ven, må vi naturligvis slå en streg over den sag, vi talte om i formiddags."

Nénesse så overrasket ud.

"Hvorfor det?"

"Hvorfor! Hvorfor! Men naturligvis … Herregud, det kan du da selv indse … Vi har ikke ladet hende opdrage i kloster indtil hendes tyvende år, for nu at … Nej, nej, det kan der virkelig ikke være tale om."

Han blinkede med øjnene, gjorde tegn, turde ikke tale rent ud. Deres lille pige i Rue aux Juifs nr. 19! En så usigelig velopdragen ung dame! En så uplettet uskyldighed! Hun, der hele sit liv aldrig havde haft en anelse om noget som helst; hende, som de havde vogtet på som deres øjesten og skærmet mod alt urent.

"Ja, om forladelse," erklærede Nénesse med stor bestemthed, "så er vi rigtignok slet ikke enige. Jeg gifter mig for at komme ind i en stilling, og min mening er at tage huset som medgift med min kusine."

"Sukkertøjsfabrikken!" udbrød madame Charles.

Og da hun havde udtalt dette ord, bemægtigede de sig det ivrigt og gentog det ustandseligt i samtalens hede. Sukkertøjsfabrikken! Var der nogen mening i dét! Den unge mand og hans fader fordrede forretningen som medgift, sagde, at det var ikke muligt at lade den gå fra sig, det var den unge piges formue; de tog Jean til vidne, og han nikkede pligtskyldigst. Til sidst talte de alle i munden på hinanden, glemte Élodies nærværelse, udbredte sig i rene ord om

forretningens natur, indtil en uventet hændelse med ét bragt dem til tavshed.

Élodie havde langsomt løftet sit hoved; hun rettede sin slanke, ranke skikkelse, der mindede om en lilje, som er vokset frem i skyggen; hun stod dér med det blege ansigt, det farveløse hår og de lyse øjne og så rundt på dem alle sammen; derpå sagde hun ganske roligt og stille:

"Min fætter har aldeles ret, det kan man umuligt lade sig slippe ud af hænderne!"

Madame Charles stammede ganske bestyrtet:

"Men, mit pus – du ved jo slet ikke …"

"Jo, jeg ved det meget godt alt sammen. Det er længe siden Victorine – du husker nok, den pige, der blev sendt bort for sit kæresteri – siden Victorine har sagt mig det … og jeg kender det hele, jeg har modent overvejet, at den forretning umuligt bør gå over i fremmede hænder."

Nu sad hele familien som himmelfalden; med vidt opspilede øjne så de aldeles idiotiske på den unge pige. Var dette muligt! Hun kendte nr. 19 og vidste besked med forretningens art! Og hun kunne tale om denne sag med en sådan rolighed! Ja, der kunne man med sandhed sige: for den rene er alting rent!

"Der kan ikke være tale om at opgive den!" gentog hun. "En forretning, som I har bragt på fode, hvor I har arbejdet og stræbt – skulle den nu komme ud af familien?"

Monsieur Charles vidste hverken ud eller ind. Han begyndte at blive overvældet af sindsbevægelse: tårerne trådte ham i øjnene, han rejste sig, vaklede, måtte støtte sig til sin kone, som også havde rejst sig, halvkvalt og dirrende af bevægelse.

"Å, min søde engel, min egen pige – nej, det skal du ikke – nej, nej!"

Men nu var Élodies øjne også blevet fugtige; hun trykkede moderens slidte, gamle forlovelsesring til sine læber.

"Jo, jo, vist så – lad mig blot få min vilje. Jeg vil tage eksempel af min moder. Hvad hun har gjort, kan jeg også påtage mig. Der kan ikke være noget vanærende ved det, siden I selv har gjort det … Jeg vil gerne; det forsikrer jeg jer. Og I skal se, hvor flinke vi skal blive, min fætter og jeg; I skal se, hvor vi igen skal bringe orden i sagerne, vi to! I kender mig slet ikke, ved ikke, hvad jeg duer til!"

Nu gik rørelsen over alle grænser; de gamles tårer strømmede, de hulkede som to børn. Naturligvis, hun var ikke opdraget til dette, men hvad skal man sige, æblet falder ikke langt fra stammen. Det var jo gået akkurat på samme måde med hendes moder; hun var også blevet opdraget hos nonnerne, og hun var alligevel blevet så udmærket dygtig en kone. Opdragelsen havde ingen betydning, det kom kun an på forstand og duelighed. De gamle flød hen i tårer ved tanken om, at nummer 19 ville blive frelst fra undergang, og at Élodie og Nénesse med ungdommens begejstring skulle fortsætte og fuldføre det arbejde, de havde ofret deres liv på, og de så i ånden forretningen i nr. 19 stråle i fornyet glans som i deres tid.

Da monsieur Charles endelig blev herre over sin bevægelse, slog han armene om den unge pige.

"Din fader har voldt os megen sorg, mange bekymringer, men du opvejer i fuldt mål alt, hvad vi har gået igennem med ham, du er en engel."

Madame Charles omfavnede ligeledes sin datterdatter og de græd sammen af glæde.

"Så er den sag altså klappet og klar?" spurgte Nénesse, som gerne ville vide, hvad han kunne holde sig til.

Delhomme så strålende ud, han var henrykt over at have fået sønnen sat så fordelagtigt i vej, og på en så uventet måde. Til trods for sin forsigtighed måtte han dog denne gang udtrykke sin glæde.

"Nå, ja det må jeg sige, hvis I andre er fornøjede, så er vi det min sandten ikke mindre. Her er det overflødigt at ønske børnene til lykke. Når man tjener penge, har det ingen nød!"

Med denne bemærkning satte de sig igen til rette for at tale videre om, hvorledes man ellers skulle ordne de forskellige sager.

Jean forstod nu, at han var tilovers. Midt i denne overstrømmende familieglæde vidste han ikke, hvor han skulle gøre af sig selv, og han ville være gået, hvis han havde set lejlighed til at slippe bort. Endelig lykkedes det ham at trække monsieur Charles lidt til side, og så talte han om den ledige plads som gartner. Monsieur Charles' værdige ansigt blev strengt: have en slægtning i sin tjeneste! Aldrig! Det blev aldrig til andet end ubehagelighed, desuden var pladsen allerede besat. Jean gik bort, mens Élodie med sin rolige stemme erklærede, at hvis papa gjorde sig udtilbens, påtog hun sig at tale ham til rette.

Da Jean var kommet udenfor, gik han langsomt lige frem, vidste ikke, hvor han skulle banke på for at finde beskæftigelse. Af de 127 francs havde han allerede brugt over halvdelen til sin kones begravelse, til kors og indhegning om hendes grav, men

resten kunne altid slå til i en tre ugers tid, og så fandt han vel udvej. Det var ikke arbejdet, der gjorde ham ængstelig, men han ville helst blive i Rognes, så længe hans proces stod på. Klokken slog tre, så fire, så fem. Længe strejfede han rundt med hovedet fuldt af forvirrede planer og fremtidsudsigter. Han tænkte på Borderiegården, på Badeuils. Altid den samme historie: penge og fruentimmer! Hist døde man, og her levede man af dem. Så var det vel ikke så sært, om alt det onde skrev sig fra de to ting. Han blev så underlig mat, og nu kom han til at huske på, at han den dag intet havde fået at spise. Så gik han tilbage til landsbyen for at leje sig et værelse hos Lengaigne. Men da han gik over kirkepladsen og så huset, blussede hans harme atter op. Der var ingen grund til at lade de afskum beholde hans gode frakke og hans to par benklæder! De var hans ejendom, og dem skulle de ud med, skulle han end have spektakler.

Da Jean kom ind i gården, var mørket faldet på, og han kunne næppe skelne gamle Fouan, der sad på stenbænken; ved døren til køkkenet, hvor et tællelys brændte, fik Stivnakke øje på ham og fo'r til for at hindre ham i at komme ind.

"Så skulle da Satan tage ved dig; kommer du her igen! Hvad har du at bestille i mit hus?"

"Jeg vil have min frakke og mine to par benklæder!"

Et voldsomt skænderi brød straks løs. Jean ville ikke give efter, stod på, at han ville søge efter dem i klædeskabet, mens Stivnakke, der havde taget en havekniv, svor, at han skulle skære halsen over på ham, hvis han overskred dørtærsklen. Til sidst hørtes Lises stemme udefra:

"Å, du, lad ham bare få sine væmmelige pjalter! Du ville dog vel ikke bruge sådan éns tøj!"

De to mænd tav, Jean ventede, da hørte han gamle Fouan på stenbænken bag ved tale, som i søvne, med dump, tyk stemme:

"Men så stik dog af, du, ellers slagter de dig, som de har slagtet din kone!"

Det sortnede for Jeans øjne, han forstod alt, både hvorledes Françoise havde mistet livet, og hvorfor hun ikke havde villet tale. Før havde han kun haft en ubestemt mistanke, nu tvivlede han intet øjeblik på, at hun havde villet redde sin familie fra skafottet. Det isnede ham gennem marv og ben, hårene rejste sig på hans hoved, og det var ham umuligt at få et ord frem, da Lise nu slængte ham hans klæder ud gennem den åbne dør.

"Dér – dér har du dit skidt! … Det er godt, vi bliver af med det, ellers var vel hele huset blevet forpestet!"

Han samlede sit tøj op og gik bort. Og først helt ude på vejen vendte han sig om, løftede truende armen og råbte et ord, der rungede ud i nattens stilhed:

"Mordere!"

Derpå forsvandt han i mørket.

Stivnakke stod som naglet fast til pletten, for han havde også hørt, hvad den gamle havde brummet som i drømme, og det ord, Jean havde udtalt, traf ham lige i hjertet som en kugle. Så, hvad skulle det blive til! Skulle han nu have gendarmerne på halsen, nu da han troede, den historie, var vel gemt i Françoises grav? Han havde åndet frit, siden der var blevet kastet jord på hende, og så vidste den gamle det hele! Mon han skabte sig tåbelig bare for bedre at kunne holde øje med dem? Dette gjorde Stivnakke helt beklemt, ja næsten syg, så at han lod

halvparten af sin suppe stå. Lise, som han satte ind i sammenhængen, gyste og kunne ikke få en bid ned.

De havde begge to glædet sig til igen at sove i deres gamle hus; det blev en rædsom ulykkens nat. De havde foreløbig lagt Laure og Jules på en madras foran kommoden, indtil de kom helt i orden; og børnene var næppe faldet i søvn, før forældrene også havde lagt sig og slukket lyset. Men det var dem rent umuligt at lukke et øje, de lå og vendte og drejede sig, som om sengen brændte dem, og til sidst gav de sig til at tale sammen med hviskende stemme. Å, den gamle, han var et sandt huskors, siden han var begyndt at gå i barndom. Og så alle de penge, han kostede! Det var næsten ikke til at udholde! Det var utroligt alt det brød, han kunne sætte til livs, og så grådig, som han var! Greb han ikke med alle fem fingre i fadet, og så væltede han vinen af bar slugvornhed, man kunne få ondt af at se på sådan en gammel gris! Det var forskrækkeligt, at en mand, der før havde været så proper og ordentlig, nu skulle være som et dyr. Man kunne såmænd få lyst til at gøre det af med ham, siden han ikke kunne pille af med det gode!

"At tænke sig, han ville være færdig, når man pirrede lidt ved ham," mumlede Stivnakke, "og så kan han ikke få ende på det! De gamle karle, jo mindre de tjener, jo mindre nytte, de er til, jo mere vanskelighed har de ved at komme af sted! … Vi bliver min sandten aldrig af med ham!"

Lise lå og talte hen for sig:

"Det er nu ærgerligt, at han skulle flytte med herhjem i huset! … Her har han det alt for godt, han fornyer vel sagtens sin lejekontrakt! … Jeg siger, at hvis jeg skulle bede en bøn,

skulle det være, at han ikke kom til at sove én nat under dette tag!"

Ingen af dem berørte med et ord den egentlige årsag til deres ængstelse: at den gamle vidste alt, og kunne forråde dem, hvad øjeblik det skulle være, og det med et eneste ord. Det var dog endnu det værste. At han kostede penge, var dem i vejen, hindrede dem i at nyde godt af de stjålne obligationer, det kunne de finde sig i, og det havde de fundet sig i så længe! Men det, at han med et eneste ord kunne bringe dem på skafottet, nej, det bragte målet til at flyde over! Det var mere, end noget menneske kunne finde sig i! Der måtte handles!

"Jeg går ind og ser, om han sover!" sagde Lise pludselig.

Hun tændte lyset, så efter, om Laure og Jules lå stille, og så listede hun ud i kartoffelrummet, hvor den gamle igen lå i sin jernseng. Da hun kom tilbage, rystede hun, og hendes fødder var iskolde af at gå på stengulvet.

"Nå?"

"Ja, han sover, munden står helt åben, fordi han har ondt ved at få vejret."

De tav lidt stille, men i tavsheden, i den mørke nat, hørte de hinandens tanker, tanker, der bragte deres hjerter til at banke heftigt. Han havde altid så ondt ved at trække vejret, den gamle, og det var sådan en let sag at gøre ende på hans liv: en smule tørklæde i den åbne mund – en hånd ovenpå – og så var de fri for ham. Det var såmænd en tjeneste, de gjorde ham, han havde det meget fredeligere derude på kirkegården, dér kunne han sove i ro og fred og behøvede ikke at ligge andre til byrde.

De lå endnu en stund ganske stille og trykkede sig op til hinanden, mens blodet bankede i tindingerne på dem. Med ét

fo'r nu også Stivnakke op og stod ud af sengen med de ord:

"Jeg vil også gå ind og se til ham."

Han tog lyset, der var blevet stående på kommoden, med sig, og hun blev liggende med tilbageholdt åndedræt og stirrede med vidt åbne øjne ud i mørket. Men det ene minut gik efter det andet, ikke en lyd hørtes fra det tilstødende værelse. Endelig kom han tilbage, uden lys, hun hørte hans bare fødder på stengulvet, og han var så stakåndet, at hun tydeligt kunne skelne hans hurtige åndedræt. Og så kom han helt hen til sengen, følte, om hun var der, og hviskede:

"Kom med, jeg tør ikke alene!"

Lise fulgte med sin mand; hun strakte armene ud for sig, famlede sig frem i mørket. De mærkede ikke nattekulden, blodet brusede gennem deres årer. Lyset stod på gulvet i en krog af den gamles kammer. Man kunne godt se, hvorledes han lå dér udstrakt på ryggen, med hovedet lidt til den ene side, hovedpuden var gledet bort under det. Han var så afmagret, så gammel og elendig, at man skulle tro, han var død, hvis ikke en pinefuld rallen stadig havde ladet sig høre fra den vidtåbne mund. Tænderne var borte, munden var et stort, sort hul, læberne trak sig sammen over det, og de to bøjede sig ned, som ville de udforske, hvor meget liv der endnu rørte sig på bunden. Længe stod de dér og betragtede ham, side om side, trykket op mod hinanden. Tungen klæbede sig mod deres gane, de kunne ikke få et ord over deres læber, men deres øjne talte tilstrækkelig tydeligt. Med et blik havde hun vist ham puden: Nå! Skynd dig! Hvad venter du efter? Men han blinkede, skubbede hende frem i sit sted. Pludselig greb Lise heftigt puden og trykkede den ned over den gamles ansigt.

"Feje hund! Altid skal det være konen!"

Men nu fo'r Stivnakke også til, tyngede med hele sin vægt, mens hun stod op i sengen og satte sig ned, trykkede med sit svære legeme på den gamle mand. Det var, som de blev grebet af vanvid, begge trampede og trykkede, med fødder, hænder og skuldre. Faderen gjorde en heftig bevægelse, han strakte benene ud med en knagende lyd, en lyd, som når en fjer knækker. Så sprællede han som en fisk, man kaster i græsset, men det varede kun et kort øjeblik. De holdt ham nede med alt for stor kraft, de følte, hvorledes han blev stille, hvorledes livet forlod ham. Nu gik en sidste gysen, en dirrende bevægelse gennem det gamle legeme, og så var alt forbi; han lå stille, leddeløs som en bunke gamle klude.

"Nu tror jeg, han er færdig!" brummede Stivnakke.

Lise sad stille og lyttede, nej, hun mærkede ikke spor af bevægelse.

"Ja, han er stille som en mus."

Så lod hun sig glide ned af sengen, og tog puden bort.

"Så skulle da også satan! Han er ganske sort! Vi er fortabt!"

Ingen ville tro, at han var død en naturlig død. I deres afsindige raseri havde de trykket ham, så at næsen var knækket og ansigtet var sorteblåt; han lignede en neger. Et øjeblik havde de en fornemmelse af, at jorden gled bort under fødderne på dem; de syntes, de allerede hørte gendarmerne komme galoperende, hørte fængslets lænker og guillotinens kniv rasle. Dette mislykkede arbejde fyldte dem med rædsel og fortrydelse. Nu kunne de ikke bringe ham til live! Det var ingen nytte til at sæbevaske ham, det ansigt blev aldrig hvidt! Og midt i deres forfærdelse over dette sodfarvede ansigt fik de et indfald.

"Hvad siger du om at stikke ild på ham?" hviskede endelig Lise.

Stivnakke drog et lettelsens suk.

"Ja, det har du ret i; så siger vi, at han har været uforsigtig med sit lys."

Og nu kom han i tanker om obligationerne, han slog hænderne sammen, og hele hans ansigt opklaredes af et triumfsmil.

"Du har min sandten ret! Det er udmærket, så bilder vi dem ind, at han med det samme har brændt sine papirer, så er der ikke mere tale om at aflægge regnskab."

Hurtigt hentede han lyset. Men Lise var bange for ildløs, ville ikke lade ham komme hen til sengen med det. Der lå nogle halmbånd i en krog bag ved roebunken; hun tog et, stak ild i det og begyndte at svide den gamles hår og skæg, der var meget langt og kridhvidt. Det lugtede stygt, knitrede i små gule flammer. Med ét fo'r de tilbage, rædselsslagne, som havde en iskold hånd grebet dem bagfra i håret. I den utålelige smerte åbnede faderen sine øjne; han var kun halvkvalt, og dette frygtelige sorte ansigt med den store, knækkede næse, den indfaldne, åbentstående mund og det brændende hår og skæg, stirrede lige på dem. Øjnene fik et skrækindjagende udtryk af smerte og had. Så faldt alting sammen: han var død!

Stivnakke mistede aldeles selvbeherskelsen; han udstødte et brøl som et vildt dyr, da han pludselig hørte gråd og hulken bag ved sig.

Det var børnene, Laure og Jules, der var blevet vækket af støjen, og nu stod i det bare linned for at se, hvad det stærke

lysskær skulle betyde. De havde også set bedstefaderen, og de skreg højt af forfærdelse.

"Nu skal jeg lette jer pokkers unger!" råbte Stivnakke og styrtede hen mod dem. "Hvis I sladrer, kvæler jeg jer på stående fod. Dér har I, for at I kan huske det!"

Et par ørefigener kastede de to små om på gulvet. De stod op uden en tåre, og uden at kny krøb de igen hen på deres madras, hvor de lå ganske stille. Stivnakke ville have en ende på det, han satte ild på halmsækken til trods for Lises advarsler. Heldigvis var kammeret så fugtigt, at halmen kun langsomt kunne brænde. En tyk røg slog ud, de måtte åbne lugen for ikke at kvæles. Derpå kom flammerne frem, hævede sig helt op mod loftet. Den gamle knagede inde i bålet, og den gruelige lugt kom igen, en kvælende dunst af brændt kød. Hele det gamle hus var sagtens gået op i lys lue, hvis halmen ikke atter var begyndt at ryge under ligets væsker. Og på jernsengens tværstænger sås snart kun de halvforkullede, vansirede, ukendelige levninger. Der var endnu et hjørne af madrassen tilbage, en stump lagen hang endnu ved.

"Kom, lad os komme bort!" hviskede Lise, og en kuldegysning rystede hele hendes legeme til trods for den svære hede.

"Vent lidt," svarede Stivnakke, "vi må ordne sagerne."

Han satte en stol ved hovedgærdet; dér lagde han det væltede lys for at man skulle tro, at det var faldet over på halmsækken. Han glemte heller ikke at brænde lidt papir på gulvet. Det ville de finde, og så skulle han fortælle, hvorledes den gamle igen havde fået fingre i sine obligationer og nu havde brændt både dem og sig selv op.

"Så, nu er det godt. Lad os så komme i seng!"

Lise og Stivnakke skyndte sig, puffede hinanden til side og puttede sig ned i sengen. Men lagnerne gennemisnede dem, og da dagen begyndte at gry, havde ingen af dem endnu lukket et øje. De talte ikke et ord sammen, men der fo'r gysninger igennem dem, og man kunne høre, hvorledes hjertet hamrede i brystet på dem. Det var også den åbne kammerdør, som pinte dem, men som ingen af dem turde stå op og lukke. Langt om længe faldt de hen.

Næste morgen vaktes naboer og genboer ved Stivnakkes fortvivlede skrig. Alle løb til, og mo'r Frimat tillige med de andre koner så det væltede lys, den halvfortærede halmsæk og det brændte papir på gulvet. Alle var enige om, at det havde de længe forudset, den gamle gik jo rent i barndom. Og det var endda et held, at ikke hele huset var gået samme vej!

6

To dage senere, den morgen gamle Fouan skulle begraves, vågnede Jean sent efter en søvnløs nat i det lille værelse, han beboede hos Lengaigne. Han havde endnu ikke været i Châteaudun i anledning af processen, som alene holdt ham tilbage i Rognes; hver aften opsatte han den sag til næste dag; han blev mere og mere ubestemt, alt efter som hans vrede lagde sig. Hele natten havde han ligget og tænkt frem og tilbage, han vidste ikke, hvilken beslutning han skulle tage.

Å, hvilke frygtelige mennesker! Vilde dyr, mordere! De fortjente jo mange gange døden, fortjente, at enhver ærlig mand gjorde sit for at bringe dem på skafottet. Da han havde hørt om gamle Fouans død, havde han ikke været længe om at fatte sammenhængen! Å, de skurke, de nederdrægtige afskum! De havde stegt ham levende, for at han ikke skulle tale om Françoise. Den ene forbrydelse havde trukket den anden med sig. Hvis tur mon det nu var? Og det faldt ham ind, at det sagtens var ham, det nu skulle gå ud over; han kendte deres hemmelighed, og de ville sikkert en mørk aftenstund sende ham en velment kugle, hvis han vedblev at bo i Rognes. Det var sagtens bedst straks at angive dem. Han ville fortælle det hele til gendarmerne, så såre han var stået op. Men så kom ubestemtheden over ham, han ville nødig vove sig ud i så vigtig en sag, optræde som vidne; han vidste jo, at det ville blive lige så pinligt for ham som for de skyldige. Hvorfor skulle han selv skaffe sig mere sorg og bekymring? Naturligvis, det var en slags fejhed at tie stille, men han undskyldte sig med, at derved opfyldte han sin stakkels Françoises sidste ønske. Tyve gange

den nat bestemte han sig om; han var hjertesyg ved at tænke på, at det var hans pligt at tale, og at han bar sig galt ad ved at skyde denne sag fra sig.

Klokken ni stod Jean endelig op og stak hovedet ned i et fad koldt vand. Pludselig tog han en bestemmelse: han ville intet sige, ikke anlægge sag for at få sit indbo, det var sikkert ikke umagen værd. Han trøstede sig med, at han intet havde at skaffe med disse skurke, med, at han var fremmed for dem. De skulle få lov at ødelægge sig indbyrdes; det ville blot være en god gerning, om de udryddede hinanden, så der ikke blev én af den familie tilbage. Og al den krænkelse, al den sorg, han havde døjet i disse mange år, steg op i hans sjæl og fyldte ham med harme. Han, der havde været så lykkelig over at slippe fra tjenesten eller krigen, så glad over ikke at slæbe rundt med denne slire og slå sine medmennesker ihjel! Og så havde han siden den tid levet midt i afskyelige historier, mellem mennesker, der ikke var meget bedre end vilde! Lige siden han var blevet gift, havde han haft op over ørene; nu både stjal og myrdede de i den frygtelige familie! Det var rene ulve, der var sluppet løs på den vide slette, der ellers kunne have været så fredelig. Nej, nej, nu skulle det have en ende! Disse vilde, blodtørstige dyr ødelagde alting dér på egnen! Det var såvist til ingen nytte at jage et par og få en han og en hun fældet, når hele ynglen ikke kunne udryddes på én gang! Så ville han hellere fortrække og vige pladsen.

I dette øjeblik kom han tilfældigt til at se i en avis, han den foregående dag havde taget op med fra skænkestuen. Han ville læse en artikel om den forestående krig, om alle de krigsrygter, der i den senere tid skræmte befolkningen; og mens han læste,

blev han ganske betaget, en flamme, som han troede var udslukt for længe siden, brød ud i lys lue. Jean sidste tøven svandt bort som dug for solen, nu vidste han, hvorhen han ville styre sin gang, nu dreves han hen mod et bestemt mål, som førtes han bort af et uimodståeligt vindstød! Slås ville han, melde sig som frivillig; sin værnepligt havde han opfyldt, men hvad så! Intet håndværk havde han, og når man er ked af livet og magtesløs over for sine fjender, er det bedste at hugge løs af alle livsens kræfter! Han følte sig så lettet; en sørgmodig glæde gennemtrængte hans forpinte sind. Hurtigt kom han i klæderne, mens han fløjtede det hornsignal, som de brugte, når de i Italien gik løs på fjenden. Folk var for nederdrægtige, han syntes, det lettede at tænke på de prøjsere, han skulle tilintetgøre, og siden der ikke i denne afkrog var fred at finde, siden de her sugede blodet ud af hinanden, så var det bedre at vende tilbage til myrderiet i krigen. Jo flere han huggede sønder og sammen, jo rødere jorden blev, desto mere syntes han, at han tog hævn over menneskene, der havde ødelagt hans liv, gjort ham til en ensom og ulykkelig mand.

Nede i skænkestuen spiste Jean to æg og et stykke flæsk, som Flore satte frem for ham; derpå kaldte han på Lengaigne og betalte sin regning.

"Så du vil afsted, korporal?"

"Ja."

"Men du kommer vel igen?"

"Nej."

Kromanden så forbavset ud, men beholdt sine betragtninger for sig selv. Den store fæpande afstod altså fra sin ret?

"Og hvad har du da nu i sinde at tage dig for? Du vil måske tage fat på snedkerhåndværket igen?"

"Nej, jeg går med i krigen."

Nu kunne Lengaigne ikke lade være at smile med en mine fuld af ringeagt. Nej, det var dog et rigtigt høved, den korporal!

Jean slog ind på vejen til Cloyes, da han med ét standsede og vendte sig om med tårefyldte øjne: han måtte dog sige farvel til Françoises grav! Og nu blev han grebet af et andet ønske: han ville endnu en gang se Beaucesletten brede sig ud, den store, flade, vide slette, som han var kommet til at elske i de lange, ensomme arbejdstimer.

Bag kirken strakte kirkegården sig, indhegnet af en gammel mur, der var så lav, at man, når man stod mellem gravene, havde fri udsigt til alle sider, helt ud i horisonten. Den blege martssol lyste og kastede et hvidt skær over himlen, der var tilsløret af en let damp, fin som silke og ganske bleggrå; og i denne smilende glans lå Beauce og sov, stille og lammet af vinterkulden lå sletten og slumrede som én, der endnu ikke er rigtig vågen og endnu ikke gider lukke øjnene rigtigt op, men ligger og nyder hvilen. Langt borte var luften diset, men sletten så endnu større ud, agrene bredte sig i grønne felter, hveden, havren og rugen var allerede spiret frem, mens folk var i færd med at så vårsæd i de marker, der endnu var nøgne. Over alt mellem de fede klumper muldjord gik mændene og slog ud med armen, mens såkornet fløj dem ud af hånden som en gylden regn, som skinnende guldstykker. Og sædemændene gik frem og tilbage, blev mindre og mindre, indtil de helt blev borte; guldstøvet syntes at indhylle dem i en lys bølge, langt borte lignede det selve lysets dirren. I mange miles omkreds,

ved alle fire verdenshjørner på den uendelige slette faldt sommerens fremtidsliv som en guldregn i solen.

Jean stod ved Françoises grav. Den lå midt i en række, og lige ved siden af ventede gamle Fouans åbne grav på ham. Ukrudt overgroede kirkegården, aldrig havde sognerådet kunnet beslutte sig til at betale klokkeren femten francs for at holde den ren året rundt. Kors og indhegninger rådnede hen, nogle gamle, mosgroede sten holdt længere ud; men netop denne mangel på røgt gav den ensomme krog en egen ynde og en dyb ro, som kun forstyrredes af de ældgamle ravne, der kredsede skrigende omkring kirkespiret. Dér kunne man hvile i fred, dér var man godt gemt, helt glemt! Hans hele væsen gennemtrængtes af denne uendelige dødens fred, mens han stod og så ud over den vide slette med det dirrende, levende sædekorn.

Pludselig gav klokken sig langsomt til at ringe tre slag, så to, så ringede den videre ustandseligt. Det var gamle Fouans lig, der førtes til graven. Graveren kom humpende for at se til sit arbejde.

"Den er da meget for lille, den grav," bemærkede Jean, der var ganske bevæget og ville se begravelsen.

"Å nej, det er der ingen fare for," svarede den halte, "han kunne såmænd være der fire gange. Han er blevet til ingenting, svundet rent ind ved sådan at steges."

Stivnakkes havde rystet og bævet, indtil ligsynet var overstået, og doktoren havde skrevet dødsattesten. Men dr. Finet havde haft travlt, holdt ikke af at blive jaget ud for disse bønders skyld; han kom, så på den gamle, rasede over, at de var sådanne høveder, at de lod en gammel, halvtosset mand rode

med lys og ild. Hvis han overhovedet havde fattet nogen mistanke, var han forsigtig nok til ikke at tale om den. Herregud, det gamle fæ ville jo ikke selv pille af, det var da ingen ulykke, om de havde stegt ham en smule! Han havde set så meget af den slags, at han tog det med ro. Han fandt det ikke umagen værd at bekymre sig om disse mennesker, fandt dem modbydelige og foragtelige, og nøjedes med at trække på skuldrene: "Uf, det var en fæl race, disse bondebæster!"

Stivnakke følte sig betydelig lettet, da doktorens besøg var overstået; nu ventede han roligt på det angreb, familien ufejlbarlig ville rette mod ham. Så såre den Høje viste sig, brød han og Lise ud i høj gråd; de syntes, det var passende. Hun så vist på dem, fandt det temmelig lidt kløgtigt at vise overdreven sorg; forresten kom hun blot for sin morskab, hun skulle ikke have noget efter broderen. Nej, Fanny og Delhomme var dem, Stivnakke var bange for. Delhomme var netop blevet valgt til sognefoged i Macquerons sted, så Fanny var ved at revne af stolthed. Hun havde holdt sit løfte, faderen var død, uden at hun havde talt et venligt ord til ham, og hendes pirrelige sind var endnu så oprørt og vredt på den gamle, at hun ikke fældede en tåre ved kisten. Men nu hørtes hulken og skrålen, Jesus Kristus kom anstigende; han var i allerhøjeste grad rørt, som han plejede at være, når han havde fået en tår over tørsten. Han kastede sig ned, flød hen i tårer, brølede, at dette var mere, end han kunne bære, og at det sikkert blev hans død.

Imidlertid satte Lise glas og vin frem i køkkenet, og så talte de sammen. Først kunne der ikke være tale om de 150 francs om året, der skrev sig fra husets salg, det var en gang bestemt, at de skulle tilfalde den, der havde faderen i huset. Men så var der

sparepengene, hvis tilværelse ingen var uvidende om. Her kom nu Stivnakke med sin beretning: den gamle havde fundet obligationerne under marmorpladen på kommoden, og det var sagtens dem, han skulle undersøge ved lys den nat, han havde sat ild på sit skæg; de havde da også fundet brændt papir ved sengen, det kunne både mo'r Frimat og mo'r Bécu bevidne. Mens han fortalte denne historie, udvekslede de andre meget sigende blikke, men han lod sig ikke bringe ud af fatning, slog sig for brystet og svor ved alt, hvad helligt var. Det var tydeligt, at familien kendte sammenhængen, men det brød han sig fejl om, når de bare lod ham beholde pengene og forresten lod ham være i fred.

Fanny, der plejede at tale rent ud af posen, lettede sit hjerte og kaldte dem ganske højt for tyve og mordere; ja, det var dem, der havde stukket ild i den gamle, og havde bestjålet ham, det var hævet over al tvivl!

Stivnakke svarede med grovheder og beskyldninger af samme slags. Å, Fanny skulle hellere holde sin mund; hun glemte vist den gang, hun havde givet den gamle suppe, som han havde været lige ved at dø af! De skulle hellere lade være at gøre vrøvl, for når han fik lyst at sladre, vidste han mange gode ting om hver især.

Jesus Kristus tog igen fat på at græde og hyle af bedrøvelse. Gud forbarme sig! Var det muligt, at nogen kunne være så nederdrægtig skurkagtig! Hans stakkels, gamle fader! Det var da i Herrens navn ikke tænkeligt, at en søn kunne stege sin kødelige fader levende! Den Høje kom også med sit besyv, og hver gang, hun havde sagt et velment ord, fo'r de op og begyndte igen skænderiet på det heftigste.

Nu stod Delhomme op, gik hen og lukkede vinduer og døre, han var urolig over dette optrin. Nu havde han sin stilling at tage vare på, og han havde desuden altid holdt mest af at afgøre sine sager i mindelighed. Derfor erklærede han også på det bestemteste, at den slags ting burde man rent tie stille med. Det ville rigtignok være net, om folk fik nys om disse historier. Man udsatte sig jo for at komme for retten, og så ville det sandsynligvis gå ud over de uskyldige. Alle tav, han havde ret, det var bedst at vaske sit smudsige tøj inden døre.

Stivnakke skræmte dem, den bandit var i stand til at ødelægge dem alle sammen. Bag ved denne tavshed over for en forbrydelse, bag ved denne frivillige fortielse af mord og tyveri lå bøndernes ældgamle forståelse med krybskytter, stratenrøvere og alle disse fredløse, der satte dem skræk i livet, og som de aldrig angav eller bragte i ulejlighed.

Den Høje blev siddende for at få sig en kop kaffe, de andre gik, uden at sige farvel, som man forlader et hus, man ringeagter. Men Stivnakke blæste dem et stykke, når han bare fik lov at beholde pengene og ingen videre vrøvl fik i den anledning. Lise blev igen stortalende, og Stivnakke ville give sin fader en pæn begravelse. Derfor bestilte han ligkisten, gik selv på kirkegården for at se, hvor graven blev gravet.

Nu skal det fortælles, at her i Rognes kunne bønderne ikke fordrage at ligge ved siden af dem, de i levende live havde haft noget udestående med. Men man plejede at følge række, og tilfældet afgjorde, hvor hver skulle have sit hvilested. Når derfor to fjender døde omtrent på samme tid, var der stor forlegenhed og mange vanskeligheder, for den sidst afdødes familie ville ofte hellere beholde liget hjemme, end lade det komme til at

hvile i en uvens umiddelbare nærhed. Nu havde Macqueron benyttet sig af sin stilling som sognefoged til at købe et stykke jord uden for den brugelige rækkefølge, og så ville en uheldig skæbne, at det akkurat skulle støde op til Lengaignes gravsted, hvor dennes fader allerede lå, og hvor han havde forbeholdt sig selv en plads; og siden dette var sket, var han ved at sprække af raseri, hans lange kamp med rivalen blev så meget mere bitter ved tanken om, at hans ben skulle smuldre hen ved siden af denne slubbert, der aldrig havde gjort andet end forbitre ham livet ved enhver tænkelig og mulig lejlighed.

Derfor blev der også stort spektakel, da Stivnakke opdagede, hvor den gamle Fouan skulle hvile. Til venstre lå Françoise – det var meget pænt – men ulykken var den, at i den anden række, lige over for Fouans grav, befandt sig fa'r Saucisses afdøde kone, ved hvis side manden havde betinget sig at blive jordfæstet, så at den gamle snyder, der så skændigt havde taget Fouan ved næsen, på denne måde ville komme til at ligge med fødderne lige op ad sin uvens hjerneskal. Det kunne man dog ikke finde sig i! To gamle mennesker, der hadede hinanden, siden den stygge historie med livrenten, og så skulle snyderen have lov at danse på sit offers hoved lige til dommedag! Nej, det kunne min sandten ikke gå an! Og hvis familien var så blottet for hjerte, at den lod sådant noget ske, ville gamle Fouan vende sig i sin kiste og ikke få fred for fa'r Saucisses knogler! Stivnakke kogte af harme, fo'r lige ned på tinghuset og faldt som en stormvind ind over Delhomme for at tvinge ham, der nu havde magt, til at vælge en anden grund, og det på stående fod. Og da svogeren undslog sig, talte om Macquerons og Lengaignes utålelige kævlerier, skældte Stivnakke den skikkelige mand ud for kujon

og forræder, brølede ude på vejen, at han var den eneste, der havde brudt sig om den gamle, siden de andre kunne stå og se på, at han blev lagt på så upassende en plads. Hele landsbyen kom i oprør ved denne skrålen, og han selv gik hjem, aldeles rasende over en sådan skændighed.

Men Delhomme var stødt på en meget større vanskelighed. Fader Madeline var rejst for to dage siden, så Rognes var igen uden sjælesørger. Forsøget med at have en egen præst, der kostede svære penge, og egentlig var en overflødighed, var faldet meget slet ud, og sognerådet havde bestemt, at det skulle blive som før Madelines tid. Rognes skulle være anneks til Bazoches-le-Doyen. Men fader Godard havde svoret, at han ikke for alt i verden ville forrette gudstjeneste i Rognes, bispen havde forgæves formanet ham, han rasede mod disse vantro afskum, var ude af sig selv over Madelines afrejse, og beskyldte beboerne for at have taget livet af den stakkels unge præst ene og alene for at tvinge ham, Godard, til at komme tilbage. Han havde højt og lydeligt erklæret, at Bécu for ham gerne kunne ringe klokkerebet itu næste søndag, da gamle Fouans pludselige død havde gjort tilstanden meget mere indviklet. En begravelse er jo ikke som en højmesse, den kan ikke opsættes i det uendelige. Delhomme var egentlig ret glad over, at en afgørelse således blev uundgåelig, og han lo i skægget, da han begav sig til præsten i Bazoches-le-Doyen. Så såre denne fik øje på ham, steg blodet ham til hovedet, hans øjne lynede, og han råbte, inden den anden endnu havde fået tid til at fremføre et ord:

"Nej, nej, tusinde gange nej – før lader jeg mig sætte helt fra bestillingen!"

Og da han så fik at vide, at det drejede sig om en begravelse, kunne han ikke få ordene frem, så rasende blev han. Nå, nu gik det så vidt, at de lagde sig til at dø, de vantro afskum, bare fordi de bildte sig ind, at han så var nødt til at give efter! Nej, de skulle få lov at begrave sig selv, om de ellers ville i jorden, han ville min sandten ikke hjælpe dem til at komme i Himlen!

Delhomme ventede nok så fredelig, til det første vredesudbrud havde lagt sig; derpå gav han sig til at tale om, at det aldrig kunne være pastorens mening at lade dem sidde dér med den døde! Og så kom han med den bemærkning, at den afdøde var hans egen svigerfader, sognefogedens svigerfader! Ikke sandt, begravelsen kunne berammes til næste formiddag kl. 10? Nej, nej, aldrig! Fader Godard ville ikke give efter, stred imod, var ved at kvæles i det, og bonden måtte gå med uforrettet sag, dog med det stille håb, at præsten ville betænke sig, når han fik sovet på det.

"Nej, jeg vil ikke vide noget af jer at sige, nej," råbte Godard ud af døren efter ham. "Det nytter ikke, I giver jer til at ringe sammen! Nej, tusinde gange nej!"

Næste morgen fik Bécu af sognefogeden ordre til at ringe sammen kl. 10. Så fik de at se, hvorledes det ville løbe af. Alt var i stand hos Stivnakkes, liget var lagt i kisten den foregående dag under tilsyn af den Høje. Kammeret var gjort rent, og der sås intet spor af ildebranden med undtagelse af det gamle forkullede lig derhenne i kisten. Og hele familien ventede uden for sørgehuset. Kirkeklokken ringede, da fader Godard pludselig viste sig ved omdrejningen af Macquerons gade. Han pustede og stønnede, var højrød i ansigtet og så vred, at han havde taget sin hat af for ikke at få et tilfælde af hastværket og

harmen i forening. Han så ikke til nogen af siderne, hilste ingen, men fo'r ind i kirken, og kom et øjeblik efter susende ud med sine to kordrenge, der bar røgelseskarret og vievandsskålen. I huj og hast mumlede han nogle ord over kisten, og uden at bekymre sig om, enten ligbærerne fulgte ham eller ej, gik han tilbage til kirken og var midt i sin messe, før følget var kommet til sæde i stolene. Clou med sin basun og de to kirkesangere havde deres nød med at holde trop, sådan en fart skød den vrede præst.

På første række sad Stivnakke, Lise, Fanny, Delhomme, Jesus Kristus og den Høje. Monsieur Charles var den eneste af familien Badeuil, der beærede jordfæstelsen med sin nærværelse, da hans kone for to dage siden var taget til Chartres med Élodie og Nénesse. Sjuskedorthe var færdig til at gå med sin fader, men netop i sidste øjeblik så hun, at der manglede tre af hendes gæs, og dem var hun så vimset ud efter. Bag Lise sad de to små, Laure og Jules, rigtig stille og artige, med store, blanke, sorte øjne og foldede hænder. Og på de andre bænke var der mange bekendte, især kvinder, mo'r Frimat, mo'r Bécu, Celine, Flore, kort sagt et følge, man kunne være stolt af i alle måder. Da præsten skulle vende sig om og velsigne sin menighed, slog han så voldsomt ud med armene, at man skulle tro, han ville give dem alle til hobe en på øret. Bécu, der var fuld som sædvanlig, ringede stadig.

Man måtte tilstå, at det var en pæn begravelse, skønt præsten godt kunne have skyndt sig lidt mindre, men denne gang var der ingen, der blev fornærmet; de lo i skægget og kunne godt forstå, at præsten var lidt gnaven, det var jo flovt for ham, at han måtte give tabt over for sine vanartede sognebørn i Rognes.

En skadefro glæde strålede på alles ansigter, han var blevet nødt til at komme igen, den kære præst, som de i grunden blæste et stykke!

Efter endt gudstjeneste vandrede vievandskosten fra hånd til hånd og så stillede følget sig op: krucifikset og kirkesangerne, Clou og hans basun, fader Godard, stadig pustende, derpå kisten, som fire bønder bar, så familien og endelig det øvrige følge. Bécu halede i klokkestrengen, så at ravnene troede, at deres sidste time var kommet, og fløj bort med forfærdede skrig. Følget skulle kun dreje om hjørnet, så var det på kirkegården. I den dybe tavshed løftede basunens toner og sangernes stemmer sig og klang vidt ud over sletten.

Solen skinnede gennem et fint tågeslør, og de fredelige og frodige markblomster dirrede og varmede sig i dens stråler. Og her ude i det fri, badet i dagens fulde lys, så den stakkels kiste så lille og sammenskrumpet ud, at de alle blev betaget af det.

Jean, der var blevet stående, var især forfærdet. Å, den ulykkelige, gamle mand, vel var han mager af livets slid og elendighed, men var det muligt, at han kunne få plads i den legetøjskasse! Han kom såvist ikke til at fylde op i denne store, rummelige jords skød, den jord, der havde været hans eneste lidenskab! Kisten stod nu ved randen af graven, og Jeans blik svævede ud, ud over muren, ud i det fjerne, helt ud over den mægtige slette, og på de vidststrakte marker genfandt han sædemændene, der i det uendelige slog ud med armen, mens den luende, gyldne regn strømmede ned over de åbne plovfurer.

Da Stivnakkes fik øje på Jean, udvekslede de et ængsteligt blik. Var det asen kommet herop på kirkegården for at gøre vrøvl med dem? Så længe han var i Rognes, kunne de ikke føle

sig rolige, ikke sove i fred. Kordrengen satte nu krucifikset ned ved graven, og fader Godard sagde hastigt bønnen over kisten, som stod i græsset.

Men følgets opmærksomhed forstyrredes noget ved synet af Macqueron og Lengaigne, der var kommet bagefter og nu hele tiden så ud over muren. Alle hovederne drejede sig i samme retning, og de så en tyk røg vælte op mod himlen. Det kunne næsten se ud, som det var Borderiegården, men måske det kun var et af hæssene, der brændte.

"*Ego sum*," lød det harmfuldt fra præstens læber.

Ansigterne drejedes atter hen imod ham, og alles øjne fæstede sig igen på kisten, og kun monsieur Charles blev ved at føre en hviskende samtale med Delhomme. Han talte om al den glæde, Élodie og Nénesse gjorde ham, talte om det fredsommelige liv, han nu skulle føre på *Den hvide Rose*, nu, da han vidste, at forretningen blev styret, som han ønskede, for Élodie havde allerede vist ganske overordentlige anlæg; nu kunne han i ro passe sine roser, der stod udmærket, også fuglene i den store voliere var alle sammen i bedste velgående, de sang og kvidrede så lang som dagen var, og deres blide toner fyldte hans sjæl med fryd.

"*Amen!*" sagde nu kordrengene med lydelig stemme.

Straks istemmede Godard med vred røst:

"*De profundis clamavi ad te, Domine ...*"

Og han fortsatte, mens Hyacinthe, der havde trukket Fanny lidt til side, lod sin harme over Stivnakkes opførsel bryde løs.

"Hvis jeg bare ikke havde været så fuld forleden dag ... Men det kan da umulig være din mening, at han skal have lov at snyde os, så vandet render os ud af øjnene!"

"Snydt os, det har han, det er vist nok," mumlede Fanny.

"Ja, for ser du," vedblev han, "det pak har jo den gamles obligationer … Og dem har de haft længe, de havde også truffet en overenskomst med fa'r Saucisse, det ved jeg aldeles bestemt … Vi må, min salighed, lægge sag an imod dem …"

Hun trak sig tilbage, nægtede med stor bestemthed at være med.

"Nej, nej, på ingen måde, det gør jeg ikke, jeg har nok at passe allerede! Du kan jo godt gøre det, hvis du har lyst!"

Men nu trak Jesus Kristus også på skuldrene og så meget modløs ud. Når han ikke kunne få søsteren med, så måtte det opgives, han var ikke så velset blandt retfærdighedens udøvere.

"Nej, jeg kan ikke, der bliver sagt så meget om mig her på egnen … men hvis vi ikke kan få ret over ham, har vi dog altid den trøst, at vi kan gå med oprejst pande!"

Den Høje, der lyttede, så ham rette sig med en værdig mine. Hun havde nok altid anset ham for en tosse, og hun fandt det usselt, at sådant et stort drog ikke slog sin broder sønder og sammen for at få, hvad der med rette tilkom ham. Og for at gøre nar af ham og Fanny kom hun nu igen med sin vante sætning, uden nogen som helst foranledning.

"Ja, den ting er nu sikker. *Jeg* skal ikke gøre uret mod nogen! Mine papirer er i orden; hver skal have sit, og jeg ville da heller ikke kunne lægge mig til at dø roligt, hvis jeg ikke havde delt ligeligt mellem jer alle sammen. Hyacinthe, dit navn står der, og dit Fanny … Jeg er nu 90 år! Det kan ikke vare længe nu, nej mæn om det kan!"

Men det mente hun slet ikke, hun var fast bestemt på aldrig at ville bort fra sin ejendom. Hun kom sagtens til at overleve

dem alle sammen. Der gik nu hendes broder bort, og denne begravelse, denne kiste, den åbne grav, jordpåkastelsen, det betragtede hun alt sammen som noget, der slet ikke angik hende, noget, der var de andres sag. Hun stod dér høj og rank med sin stok under armen mellem gravene, uden en tåre, kun nysgerrig ved at se på denne kedsommelige ting, der hed død og begravelse, en ting, der forresten var hende aldeles uvedkommende.

Præsten mumlede utydeligt de sidste ord af salmen:

"*Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.*"

Han tog vievandskosten, rystede den over kisten, mens han nu sagde med høj røst:

"*Requiescat in pace!*"

"*Amen!*" svarede begge kordrengene.

Og kisten firedes ned. Graveren havde gjort rebene fast; to mand var nok, den var så let, som indeholdt den kun et barnelig. Derefter gik følget én for én forbi den åbne grav, atter gik vievandskosten fra hånd til hånd, den ene efter den anden slog kors med den over kisten.

Jean var kommet nærmere, han fik den efter monsieur Charles, og han så uvilkårligt ned i graven. Han var ganske solblind, fordi han så længe havde stået og set ud over den vide slette, hvor sædemændene såede brød til næste år, over den umådelige ager, helt ud i den lyse, tågede synskreds. Men han kunne alligevel nede i hullet skelne kisten, der så endnu mindre ud med sit smalle, lyse fyrretræslåg, samme farve som det gule korn, der fløj ud af sædemændenes hænder; den fede jord gled ned og dækkede den halvvejs, nu så han kun en lille lys plet, ikke større end at en håndfuld korn kunne have dækket den.

Han slog kors med vievandskosten og rakte den til Jesus Kristus.

"Hr. pastor, hr. pastor!" lød nu Delhommes stemme høflig og sagte. Han løb efter fader Godard, som straks var faret afsted i stormmarch uden at bekymre sig om sine to kordrenge.

"Nå, hvad er der nu igen på færde?" spurgte præsten.

"Ja, det var bare, at jeg ville takke pastoren så meget for Deres venlighed ved denne lejlighed … Og så må vi vel nok ringe sammen på søndag kl. ni som vi plejer, ikke sandt?"

Og da Godard så stift på ham, skyndte han sig at tilføje:

"Vi har en stakkels gammel kone, der er så grumme dårlig, hun står ganske ene, uden understøttelse af nogen slags … Det er Rosalie, hende, der laver stolesæder; præsten husker hende sagtens … jeg har sendt hende mad, men jeg kan jo ikke overkomme alting …"

Fader Godards ansigt klarede op, i sit hjertes overstrømmende godhed glemte han helt sin harme; han søgte ivrigt efter i alle sine lommer, men fandt kun et par kobberskillinger.

"Å hør, lån mig fem francs, så skal jeg nok huske dem på søndag. Så ses vi søndag klokken ni!"

Så skyndte han sig afsted; han havde jo altid hastværk. Den gode Gud, hvis ord de tvang ham til at forkynde, ville sikkert sende dem alle sammen lige lukt ned i Helvede, så ugudelige som de skarn var! Men herregud, derfor måtte man dog alligevel se at hjælpe lidt på dem her i dette liv.

Da Delhomme efter sin samtale kom tilbage til ligfølget, fandt han dem alle i fuldt skænderi. Først havde de stået nok så fredeligt og set på, hvorledes graven blev kastet til. Men nu var

Macqueron ved et tilfælde kommet til at stå side om side med Lengaigne, der straks fo'r løs på sin fjende i anledning af det gravsted, denne havde købt sig. Og familien, der allerede var i færd med at gå hjem, blev stående og kom snart med ind i striden, mens jorden faldt ned på kisten med dybe, regelmæssige spadestik.

"Det havde du slet ikke lov til, du!" råbte Lengaigne. "Om du så ti gange var sognefoged skulle du følge rækken lige så godt som vi andre; det er sagtens for at gøre nar af mig, at du kommer her og kliner dig lige op ad min fader … Men du er min salighed ikke kommet til borgeleje dér endnu!"

"Du kan passe dig selv!" svarede Macqueron. "Jeg har betalt min jord, og så er den min. Og jeg skal nok sørge for at komme til at ligge dér, i hvert fald skal en skidt knægt som du vist ikke kunne gå mig i vejen."

De puffede arrigt til hinanden, stod hver ved sit gravsted.

"Men har man nogensinde kendt mage til asen! Han vil gerne ligge her ved siden af mig! Du har da ikke ære for fire skilling, siden du kan tåle at tænke på en sådan tilstand. Vi to som et par venner! Jeg kunne sprække af raseri … Her har vi tilbragt vort liv med at kævles og kives, og så skulle vi slutte fred – ligge ganske fredsommeligt side om side! Nej, lad os bare være fri! Ingen tilgivelse, ingen forsoning, aldrig, hverken i liv eller i død!"

"Jeg blæser dig et langt stykke! Du kan for mig krepere, når og hvor du lyster. Jeg foragter dig i den grad, at det er mig aldeles ligegyldigt, hvor de smider dig hen!"

Lengaigne var lige ved at revne af raseri. Han stammede, at hvis han døde sidst, skulle han bestemt få Macquerons ben gravet op, før de fik hans lagt ned. Og den anden svarede, at det

skulle rigtig fornøje ham at se det syn. Men nu blandede konerne sig i striden. Celine tog parti mod sin mand.

"Du har uret! Og jeg har tit nok sagt dig, at du i den sag opfører dig som en fej karl. Hvis du bliver ved dit, kan du også få lov at ligge alene i dit hul, for jeg lader mig min sandten ikke forpeste af den mær!"

Hun slog med nakken ad Flore, der stod tyk og bred og tog sagen med ro.

"Det er nu et spørgsmål, hvem der kommer til at forpeste, du eller jeg. Men du skal forresten ikke ærgre dig, min snut. Jeg vil såmænd også nødig ligge i nærheden af dig, det kunne være farligt!"

"Hvad mener du med det?"

"Å, du forstår mig nok."

Her måtte mo'r Bécu og mo'r Frimat skride ind for at skille dem ad.

"Nå, nå, vær nu rolige," gentog mo'r Bécu. "I behøver jo ikke at slås. I er jo enige om, at I ikke vil ligge sammen! … Og I har da også lov at vælge, hvad selskab I vil være i!"

Mo'r Frimat holdt med hende.

"Ja, det er vist nok! … Ser I, min gamle piller jo snart af; men jeg tror, jeg beholdt ham hjemme, hvis de bød ham en plads her i nærheden af fa'r Couillot, som han har været uvenner med!"

Tårerne stod hende i øjnene ved tanken om, at hendes lamme mand måske ikke levede denne uge ud. Den foregående dag var hun faldet om med ham, da hun ville hjælpe ham i seng, og når han først var gået bort, fulgte hun vel snart efter.

Men nu henvendte Lengaigne sig til Delhomme, for at han skulle afgøre striden.

"Hør en gang; de siger jo, at du står for ret og retfærdighed. Er det meningen, at han skal have lov at bære sig ad på den måde? Nu er du sognefoged, nu skal du værs'go' jage ham hen i rækken, hvor han har sin plads."

Macqueron trak på skulderen, mens Delhomme forklarede, at når grunden var betalt, gik det ikke an at gøre nogen forandring. Men en anden gang skulle en sådan uorden ikke finde sted, det var alt, hvad der kunne gøres ved det.

Nu blev Stivnakke også hidsig og brød løs mod svogeren. Familien havde ellers holdt sig tilbage, mens jorden blev skuffet ned over kisten, men nu var Stivnakke så vred, at han måtte have luft; han pegede på Delhomme og råbte til Lengaigne:

"Ja, pyt! Bild dig bare ikke ind, at den Per Tot skulle forstå sig på den ting! Han har ladet sin egen svigerfader lægge ved siden af en gavtyv!"

Nu blev der almindeligt skænderi; Fanny forsvarede sin mand og sagde, at det var deres egen skyld; den gang, de begravede Rose, skulle de have sørget for at holde plads åben til gamle Fouan, så var alt dette ståhej ikke kommet op nu. Men Jesus Kristus og den Høje var enige om at falde over Delhomme – de fandt det afskyeligt, at fa'r Fouan skulle ligge dér op ad fa'r Saucisse, det var rent umenneskeligt og aldeles utilladeligt.

Til sidst kunne man ikke høre ørenlyd, indtil Stivnakke endelig brølede højere end de andre:

"Ja, ja, deres børn kommer til at vende sig i graven for at skade og pine hinanden som i levende live."

Venner, slægtninge, bekendte, alle ville de have et ord med i laget. Det var ganske rigtigt, de ville vende sig i graven, splid og uenighed ville blive ved dernede under jorden! Dér ville

familien Fouan fortsætte sine skænderier; Lengaigne og Macqueron ville stadig holde et øje med hinanden, deres koner, Flore og Celine, samt mo'r Bécu ville bruge både næb og klør, som de havde haft for vane. Man skulle da ikke lægges her ved siden af hinanden, når man hele livet igennem havde hadet og afskyet hinanden! Hadet, det døde aldrig, det varede til evige tider! Og på den solbeskinnede kirkegård, under det frodige, fredsommelige ukrudt, skulle striden fortsættes fra kiste til kiste, vild og hidsig som før, uden rist eller ro, den samme kamp i gravene, som den, der ovenpå kastede de levende mod hinanden i nag og vrede.

Men et udråb bragte dem med ét til at tænke på andre ting.

"Se, se," råbte Jean, "Borderiegården brænder!"

Der var ikke spor af tvivl: luerne slog ud af taget, dirrende og blege i det klare dagslys. En tyk, rødagtig røgsky trak langsomt mod nord. Og nu fik de øje på Sjuskedorthe, der i fuld galop kom ansættende fra gården. Mens hun var ude efter sine gæs, havde hun set de første gnister, og hun havde rigtigt i ro og mag nydt dette skuespil, indtil det endelig var faldet hende ind at skynde sig afsted for at være den første, der kom med denne nyhed. Hun sprang op, satte sig på den lave mur og skreg med sin skrigende, ungdommelige stemme:

"Nåda, I kan tro, det brænder! … Det er den lange lømmel, Tron, der har stukket ild på tre steder, i loen, i stalden og i køkkenet! De fik fat på ham, just som han skulle sætte ild på halmhæssene, og folkene har slået ham halvt fordærvet … Og så er fårene, hestene, køerne ved at brænde inde! Nej, I skulle bare høre den brølen, aldrig i mine dage har jeg hørt sådan en brølen og skrigen!"

Hendes grønne øjne tindrede, hun brast i latter.

"Og så skulle I have set Cognets tøs! Hun har ligget syg, ved I, siden herren døde. Og ingen tænkte på hende, hun var nær blevet stegt med det samme … hun fik med nød og næppe tid til at komme ud, å, å, jeg kan endnu se hende galopere afsted ud i marken, å, i den bare særk, med bare fødder! Og alle folkene hujede efter hende og gjorde nar af hende! Hun er jo ikke just afholdt! … En af de gamle sagde: Se, nu kommer hun af gårde, som hun kom til gårde, i den bare særk! Å, å!"

Og Sjuskedorthe vred sig igen af latter.

"Men skynd jer nu lidt, det er alt for morsomt! Jeg må derhen!"

Med et spring var hun nede af muren og fo'r let henover agrene hen imod den flammende gård.

Monsieur Charles, Delhomme, Macqueron og næsten alle bønderne fulgte efter hende, mens kvinderne med den Høje gik ud på vejen, hvor de havde bedre udsigt. Stivnakke og Lise blev stående, den sidste standsede Lengaigne, hun ville gerne have lidt at vide om Jean og gav sig til at fritte: han havde nok fået arbejde, siden han blev dér på egnen. Da Lengaigne fortalte, at han gik i tjenesten igen, trak de to et lettelsens suk, mens de udbrød med én mund:

"Han er dog et høved!"

Nu var *det* overstået, de kunne leve i fred og ro. De kastede et afskedsblik på Fouans grav, som nu var fyldt med jord; og da de to små blev ved at se på graveren, kaldte moderen på dem:

"Jules, Laure, kommer I så, og se så I er artige, ellers kommer manden og putter jer ned i jorden til bedstefader."

Stivnakkes gik bort, børnene foran, de så fornuftige og stille ud med de store, dybe, sorte øjne.

Der var ingen mere på kirkegården uden Jean og Jesus Kristus, der ikke gad gå hen at se på branden, men nøjedes med i afstand at følge ildens fremgang. Han stod stille mellem to grave, så drømmende hen for sig, mens hans fugtige øjne udtrykte filosofisk sørgmodighed over verden og al dens tant og forfængelighed; så drog han et suk, rettede sig og gik langsomt sin vej.

Jean var alene. I det fjerne steg nu kun sorte røgskyer op fra brandtomten; de hvirvlede sig mod himlen, kastede sorte skygger ud over pløjemarkerne og over sædemændene, der ustandselig gik fremad med den samme taktfaste armbevægelse. Og langsomt så han ned ved sine fødder, så på de små, nyopkastede jordhøje, som Françoise og gamle Fouan sov under. Al hans harme, al hans afsky mod disse mennesker svandt bort, og hans sind fyldtes med fred. Var det den klare sol, der varmede ham og gjorde hans hjerte mildt og forhåbningsfuldt?

Ja, hans husbond, Hourdequin, havde gjort sig mange bekymringer og kun haft ærgrelse af alle sine nye opfindelser, og sine gødningsstoffer, af al denne videnskab, som han ikke forstod at bruge. Så havde hans kærlighed til Jacqueline gjort det af med ham, han hvilede nu også på kirkegården, og af hans gård var intet tilbage, vinden bar asken bort over den vide slette! Men om også husene brændte, *jorden* kunne ikke ødelægges. Den blev tilbage, Moder Jord ville altid give føden til dem, der såede den til og dyrkede den.

Og nu alle de historier om revolution og omvæltninger! Jorden, hed det, skulle gå over i andre hænder, kornet derovrefra skulle knuse vore markeder, og kun torne og tidsler skulle gro på agrene. Og hvad så? Mon man kan gøre jorden fortræd? Den må jo tilhøre en eller anden, der er nødt til at dyrke den for ikke at dø af sult. Hvis den i nogle år fik lov at ligge brak, ville den få tid til at hvile sig, samle kræfter, blive ung og frugtbar igen. Jorden har intet med vor splid og strid at skaffe, den bekymrer sig ikke mere om os end om myren, om den flittige myre, der evigt slider og slæber.

Men så er der også smerte, blod og tårer, alle de, der sviges, alle de, der oprøres; Françoise var blevet dræbt, Fouan dræbt, og de andre mennesker, der stod med sejren i hænderne, landsbyens ækle, blodtørstige utøj, vanærede og fortærede stadig jorden. Men ingen kan jo se ind i fremtiden! Haglen ødelægger høsten, frosten svider sæden af, tordenbygen slår kornet ned, og alt er dog nødvendigt, det var jo muligt, at der måtte udgydes både blod og tårer, for at verden kunne gå sin gang. Og hvad vejer vore ulykker, vor stakkede elendighed i stjernernes og solens store dans? Vorherre bryder sig kun lidt om os! Vi får kun vort daglige brød, når vi hver dag og hver time strider for at tjene det! Kun jorden, vor moder, den vi kommer af og som vi vender tilbage til, den som vi elsker, så at vi for dens skyld bliver brødefulde, den, der i det uendelige skaber liv af vore forbrydelser og af vor elendighed, uden at vi kan forstå, hvad der er dens hensigt med det, kun jorden er altid den samme!

Længe stod Jean og drømte, mens forvirrede tanker trængte sig ind på ham. Men nu lød et hornsignal langt borte,

brandfolkene fra Bazoches-le-Doyen kom i fuldt løb, for sent! Og ved dette signal rettede Jean sig. Det var krigen, der drog forbi, med røg og damp, hestetrampen, skrig og blodbad, å ja, i Guds navn da! Siden han ikke havde lyst til at dyrke sit fædrelands jord, så ville han forsvare den, forsvare gamle Frankrig til sin sidste blodsdråbe!

Han skulle gå, og for sidste gang svævede hans blik hen over de to grave, hvor end ikke et græsstrå voksede, derpå så han ud over Beaucesletten, hvor sædemændene vandrede frem med deres taktfaste armbevægelser. De døde kom i jorden, sædekornet kom i jorden, og så gav jorden sine børn brød!

Om "Jord"

Forfatter: Émile Zola (1840-1902).
Org.udgave: *La Terre.* Føljeton i *Gil Blas* 29. maj – 16. september 1887, bogudgave Charpentier & Cie, Paris 1887.
Denne udgave baseret på: Emile Zola: *Jord*. Autoriseret Oversættelse for Danmark. A. Christiansens Forlag, København 1903. Oversætter er ikke oplyst.
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Efter maleri af Léon Augustin Lhermitte (1844-1925): *Moissonneurs à Mont-Saint-Père* (Høstfolk ved Mont Saint-Père) (1883).

ISBN 978-87-7628-281-3
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-545-7 (Ølstykke 2017).

© 2025 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Serien Rougon-Macquart

er med sine tyve bind Zolas uomtvistelige hovedværk, hvori han udforsker en families natur- og socialhistorie under det andet kejserdømme fra 1851, hvor Napoleon III indsatte sig selv som kejser, til 1871, hvor kejserdømmet faldt sammen efter krigen mellem Frankrig og Tyskland.

Da jeg første gang udgav serien, var der flere af bindene, der (så vidt vides) ikke tidligere havde været oversat til dansk (*La Faute de l'Abbé Mouret*, *Son Excellence Eugéne Rougon* og *La joie de vivre*), eller kun eksisterer som dengang uopdrivelige føljetonudgaver: *La Curée* – i min udgave med titlen *Kampen om byttet* – har været bragt i flere af den socialdemokratiske presses aviser under titlen *Guldkalven* i 1891-92; *La Conquête de Plassans* skulle findes som føljeton i et dagblad *Nordjyllands Folkeblad* i 1880 (sidstnævnte har jeg dog kun fundet annoncer for i andre blade, det har ikke været muligt at få fat i nogle af de pågældende numre af *Folkebladet* selv).

Selv om der er mange personer, der optræder i flere af romanerne, og enkelte af dem er direkte fortsættelser af hinanden, er det ikke nødvendigt at læse dem alle eller at følge nogen bestemt rækkefølge – hver roman er et selvstændigt værk, som kan læses uafhængigt af de øvrige, og serien er således nærmest ét stort tag-selv-bord.

Zola anbefalede i en introduktion til *Doktor Pascal* at læse serien i en rækkefølge, der er en smule anderledes end den

rækkefølge, han skrev den i, og det er den rækkefølge, jeg har fulgt ved nummereringen af bindene, og den rækkefølge, der er angivet i listen nedenfor. I parentes den franske titel og årstallet for den første franske bogudgave.

1. Familien Rougon (La Fortune des Rougon – 1871)
2. Hans Excellence Eugène Rougon (Son Excellence Eugène Rougon – 1876)
3. Kampen om byttet (La Curée – 1872)
4. Penge (L'Argent – 1891)
5. Drømmen (Le Rêve – 1888)
6. Erobringen af Plassans (La Conquête de Plassans – 1874)
7. Storborgerliv (Pot-Bouille – 1882)
8. Damernes Paradis (Au Bonheur des Dames – 1883)
9. Fader Mourets synd (La Faute de l'Abbé Mouret – 1875)
10. Et blad af kærlighedens bog (Une page d'amour – 1878)
11. Paris' mave (Le Ventre de Paris – 1873)
12. Livsglæde (La joie de vivre – 1884)
13. Faldgruben (L'Assommoir – 1877)
14. Mesterværket (L'Œuvre – 1886)
15. Menneskedyret (La Bête humaine – 1890)
16. Germinal (Germinal – 1885)
17. Nana (Nana – 1880)
18. **Jord (La Terre – 1887)**
19. Det store sammenbrud (La Débâcle – 1892)
20. Doktor Pascal (Le Docteur Pascal – 1893)

Men uanset om man kun læser nogle udvalgte bind eller hele alle tyve, anbefales det dog, at man starter med *Familien Rougon*,

hvor man møder de fleste af hovedpersonerne i de øvrige bind, og slutter med *Doktor Pascal*, hvor Zola samler trådene og fortæller om mange af personernes senere skæbne.